Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
Полтавський інститут економіки і права

ПРАВОВІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ ЧАСУ

**До 25-ліття Університету «Україна»
та 75-ліття Загальної Декларації прав людини**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
V Всеукраїнської науково-практичної конференції

5-6 грудня 2023 р. || м. Полтава

КАФЕДРА ПРАВОЗНАВСТВА ТА ФІНАНСІВ
Полтавського інституту економіки і права
Університету «Україна»

Полтава – 2023

УДК 330.111.66(477):34

Редакційна колегія

Надія Мякушко – докторка філософії у галузі політичних наук, кандидатка політичних наук, доцентка, директорка Полтавського інституту економіки і права.

Сергій Короєд – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права.

Роман Шаравара – кандидат економічних наук, доцент, перший заступник директора Полтавського інституту економіки і права.

Руслан Басенко – кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з науково-педагогічної роботи, міжнародної та грантової діяльності Полтавського інституту економіки і права, докторант Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка **(відповідальний редактор);**

Геннадій Аванесян – доцент кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права.

Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу : збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф., 5-6 грудня 2023 р. / Полт. ін-т економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» ; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПІЕП, 2024. 402 с

У збірнику матеріалів представлено доповіді і повідомлення наукового зібрання вчених, організаторів освіти, науково-педагогічних працівників, фахівців-практиків, здобувачів різних ступенів освіти, які присвячені концептуальному та практико-орієнтованому осмисленню правових, соціокультурних та економічних вимірів сучасної дійсності в умовах воєнного стану в Україні. На конференції було обговорено доповіді докторів та кандидатів юридичних, політичних, економічних, філософських, педагогічних, історичних наук, практикуючих юристів, економістів, педагогів та інших фахівців з понад п'ятнадцяти регіонів України.

Розрахований на вчених, викладачів і здобувачів закладів освіти, усіх, хто залучений до науково-теоретичного аналізу сучасного світу.

УДК 330.111.66(477):34

Рекомендувала до друку вчена рада
Полтавського інституту економіки і права
15 лютого 2024 року, протокол № 4

Автори несуть особисту відповідальність за повноту висвітлення досліджуваного питання, системність викладу матеріалів, достовірність наведених фактів та їхню автентичність, правильне цитування, академічну доброчесність.
Статті друкуються в авторській редакції.

© Полтавський інститут економіки і права, 2024
© Колектив авторів, 2024

ЗМІСТ

Передмова 12

Розділ 1
Правове регулювання суспільних відносин в Україні в умовах воєнного стану

Władysław Wornalkiewicz
Iteracyjne korzystanie ze sztucznej inteligencji / Iterative use of artificial intelligence 13

Геннадій Аванесян, Анна–Марія Дерюга
Правові засади усунення подвійного оподаткування 16

Карина Авраменко
Окремі аспекти правового регулювання майнових відносин у сфері господарювання..... 20

Дмитро Аляпін
Інформаційне суспільство, штучний інтелект та загроза прав людини..... 22

Анна Білокінь
Деякі аспекти правововго статусу акціонерних товариств 23

Лариса Білуха
Інститут громадянства в умовах розбудови української державності..... 26

Андрій Бодня
Особливості правового регулювання банківської діяльності в Україні 27

Діана Борщ
Питання якості професійної мови юриста 28

Андрій Варварич
Окремі питання правового регулювання інституту господарського договору 30

Ігор Гавришкевич
Реалізація арештованого нерухомого майна боржника (земель сільськогосподарського призначення) через електронний торгівельний майданчик..... 32

Олександр Глущенко
Конституційне право на житло в умовах воєнного стану в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аспект 35

Анна Горбатко
Деякі питання нормативного регулювання інститутуту господарських правопорушень 38

Віталій Горпиняк
Кримінально-правові аспекти кібербезпеки ризикової діяльності під керуванням штучного інтелекту..... 39

Гліб Гусак
Деякі питання нормативної регламентації інституту господарсько-правових санкцій..... 41

Дарина Замчій
Трудові правовідносини в умовах формування інформаційного суспільства 43

Олександра Кармаза
Медіація в Україні як позасудова форма захисту прав громадян: переваги та недоліки її застосування в умовах дії воєнного стану..... 44

Юрій Карпанець
Деякі аспекти застосування спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів в Україні 47

Дар'я Клименко
Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: оптимізація строку покарання 49
Володимир Коваленко
Джерела міжнародного гуманітарного права 51
Лариса Коваленко
Фінансово-стратегічні пріоритети післявоєнної відбудови України..... 52
Данило Колесніков
Зміни правової сфери в умовах глобалізаційних процесів..... 55
Тетяна Колотілова
Застосування медіації в окремих сферах нотаріальної практики..... 56
Сергій Короєд
Процесуальна економія як чинник забезпечення ефективності правосуддя в умовах воєнного стану..... 60
Тетяна Костенко
Особливості правового режиму земель фермерських господарств..... 63
Алла Кравченко
Збереження економічної безпеки як один із пріоритетів діяльності держави..... 65
Анастасія Краснова
Корупційна складова в закладах вищої освіти України..... 66
Жанна Лазірська
Правове регулювання екологічних прав в умовах воєнного стану 69
Карина Литовка
Окремі аспекти правового регулювання укладення і виконання господарських договорів..... 70
Іван Лісний
Основи державної антикорупційної політики в Україні 72
Галина Луцька
Забезпечення реалізації права на спадкування на тимчасово окупованій території в умовах воєнного стану: науково-практичний аналіз законодавчих змін 73
Владислав Мамалицький
Інформаційна війна: сучасні форми прояву та засоби протидії 76
Олексій Марко
Медіаграмотність громадян в епоху дезінформації..... 78
Марія Мірошниченко
Питання формування національно-центричної правничої еліти в Україні 81
Дарина Носаченко
Адміністративно правовий статус суб'єктів державної антикорупційної політики в Україні 84
Олександр Одарюк
Окремі питання класифікації цінних паперів 86
Ярослав Олексашенко
Проблеми застосування статті 115 КК України (умисне вбивство) 87
Ірина Орловська
Колективно-договірна робота в умовах воєнного стану..... 88

Іван Паламарчук
Щодо застосування норм законодавства при встановленні стимулюючих виплат державним службовцям АРМА 90
Євгеній Панов
Окремі питання нормативного регулювання утворення суб'єкта господарювання 93
Олександр Петренко
Окремі аспекти цивільно-процесуальних систем України та Німеччини 94
Олександр Пилипенко
Філософія соціального детермінізму у XXI ст. 96
Катерина Пилипченко
Деякі питання правового регулювання господарських правовідносини 99
Наталія Пихтіна
Маргінальність як цивілізаційна риса правосвідомості українського суспільства 100
Євгенія Подріз
Окремі аспекти правового статусу повного товариства 103
Анастасія Прохоренко
Особливості подання скріншоту як доказу 105
Лідія Пулинець
Роль практики європейського суду з прав людини у спорах з питань податків в Україні 108
Іда Романчук
Правове регулювання відшкодування шкоди, завданої збройною агресією росії 111
Катерина Русіна
Відповідальність за майнові злочини в умовах воєнного стану 113
Антон Рябокінь, Роман Артеменко
Правові засади регулювання суспільних відносин в Україні 115
Наталія Рябокінь
Пріоритетність української мови (за професійним спрямуванням) для здобувачів спеціальності 081 Право 116
Валерія Сергієнко
Самопізнання як чинник утвердження деонтологічних принципів у діяльності юриста 117
Аліна Ситниченко
Електронне урядування в умовах війни 119
Оксана Сівцова
Правове регулювання екологічних прав людини в умовах воєнного стану 122
Олександр Скрипнюк
Виклики російсько-укранської війни для політичного режиму України 124
Катерина Сорокопенець
Правове забезпечення якісної освіти в умовах воєнного стану 127
Олена Стойко
Реформування ЄС через перегляд договорів – позиція європарламенту 129
Дмитро Стрілко
Міжнародні тенденції у питанні правового регулювання віртуальних активів 132

Софія Тарасюк
Правовий режим земель житлової та громадської забудов в умовах воєнного стану..... 133
Артур Тимощенко
Виклики для правової етики в епоху глобалізації та технологічних інновацій 137
Світлана Товста, Костянтин Парамонов
Основні джерела права країн мусульманської правової системи..... 138
Андрій Цвєтков
Особливості правового регулювання банківської діяльності в умовах євроінтеграції України 140
Євген Черних
Деякі питання міграційних процесів сучасного світу..... 143
Анатолій Чичкань
Менталітет українського суспільства як підґрунтя правової свідомості правників 144
Даяна Чумаш
Протидія корупції в секторі безпеки та оборони України 147
Андрій Шабалін
Захист цивільних прав у судочинстві Естонії: європейський досвід..... 150
Євгенія Юшко
Окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного або надзвичайного стану 155
Віра Явір
Законодавство україни про національні меншини: недоліки та виклики нової редакції профільного закону..... 157
Лідія Пулинець
Роль практики Європейського суду з прав людини у спорах з питань податків в Україні 160
Юлія Петрова
Вплив рішень комітету ООН з прав людини на захист громадянських прав та свобод в Україні 163
Андрій Букша
Конфлікти в міжнародних відносинах: окремі аспекти застосування медіації 166
Оксана Сівцова
Експропріація у практиці Європейського суду з прав людини 168

Розділ 2
Стратегічні пріоритети післявоєнної відбудови фінансово-економічної системи України

Євгеній Антоненко
Проблема класифікації фінансових інновацій 172
Іван Гуленко
Маркетинговий потенціал та його значення у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства 174
Артем Задорожний
Цифрові фінанси: їх сутність та технології застосування 176

Дмитро Каташев
Поняття людського капіталу підприємства та значення його в процесі управління підприємством 179
Павло Килимнюк
Імідж та його значення в діяльності підприємства 181
Михайло Коваленко
Інноваційний клімат у інноваційному розвиткові підприємства: його сутність, роль та механізми формування 182
Володимир Кожухівський
Значення конкурентоспроможності в системі управління підприємством 185
Жанна Кононенко, Олег Кононенко
Моделювання процесів підприємницької діяльності 187
Жанна Кононенко, Володимир Шило
Прогнозування як елемент системи управління підприємством 189
Жанна Кононенко
Суспільні аспекти інформаційної економіки 190
В'ячеслав Кошовий
Мотивація персоналу як основна складова успіху організації 193
Юрій Ліпінський
Шляхи підвищення ефективності менеджменту в сучасній організації 195
Олександр Лук'яненко
Московське православ'я в структурі ідеології «русского мира 196
Богдан Милятинський
Система управління якістю продукціїт як невід'ємна складова менеджменту підприємства 200
Олександр Педоренко
Ефективність діяльності підприємств у військовий час: виклики та стратегії 202
Максим Поліщук
Управління витратами на підприємстві 204
Сергій Пругло
Сутність фінансових інновацій та проблема оцінки їх впливу на фінансові ринки 206
Олексій Русін
Корпоративна культура підприємства як чинник його успішного розвитку 208
Дмитро Стрикун
Особливості введення у обіг центральними банками цифрових валют 209
Тарас Тарануха
Кадрова політика підприємстві та її ефективність 212
Борис Шевченко, Тетяна Непокупна
Цифровий кредитний механізм: сутність, перспективи та ризики його застосування 214

Розділ 3
Консолідація соціокультурного життя України: аксіологічні, волонтерські, гуманітарні та освітні виміри

Олександр Апостолов, Альбіна Пшенична
Участь співробітників Харківського технологічного інституту у військових заказах у роки Першої світової війни 217

Віталій Бажан
Основні складові формування сучасного типу людини..... 219
Станіслав Близнюк, Ірина Нікуліна
Операція «Відплата», або усунення ката харків'ян 221
Ярослав Блоха
Світоглядні засади сучасного українського волонтерства: спільна мета та солідарність 223
Андрій Бойко
Роль соціального партнерства ЗВО та установ соціального обслуговування у підготовці майбутніх фахівців до соціальної роботи з літніми людьми 226
Іван Буковецький
Соціальна робота з молоддю в умовах поширення інтернет-мереж..... 228
Олександр Волощук
Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в україні 231
Єлізавета Гергель, Ольга Бацман
Психологічні особливості підліткового віку 233
Катерина Горбик
Принципи соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями 235
Олег Грицай
Методи та напрямки психологічної терапії хворих на алкоголізм 238
Олег Грицай
Особливості психологічної реабілітації осіб з алкогольною залежністю..... 239
Віталій Дмитренко
Становище парафіяльного духовенства Гетьманщини згідно з «Правами, за якими судиться малоросійський народ» 243
Олександр Єрмоленко
Організаційно-наукова діяльність Василя Лобурця 245
Дмитро Журило, Роман Іщенко, Сергій Шустер
Можливість використання досвіду відновлення країни по закінченню війни..... 248
Андрій Заводинський, Дмитро Сіняєв
Про меценатство та волонтерство у роки Першої світової війни 250
Віталій Заіка, Світлана Костенко
Психологічні особливості переживання тривожності дітьми з сімей внутрішньо переміщених осіб із зони бойових дій 252
Віталій Заіка, Максим Палець
Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами як фактор їх соціальної адаптації 254
Віталій Заіка, Андрій Платов
Особливості проявів ПТСР у військових після демобілізації..... 259
Віталій Заіка, Ірина Полянська
Соціально-психологічна адаптація ВПО в умовах російсько-української війни... 261
Віталій Заіка
Суїцидальна інтервенція, як важливий метод психологічної корекції, направлений на збереження життя людини 264
Віталій Заіка
Особливості українського перекладу англомовного психологічного дискурсу в науковій літературі 267

Анжеліка Іванова, Ольга Бацман
Основні причини виникнення сімейних конфліктів 270
Олена Ільченко
Професійна підготовка вчителя: специфіка в умовах Нової української школи 271
Володимир Кабачек, Євгеній Кунцев, Олексій Мартиненко
Діяльність Харківського метрополітену в умовах російської агресії. Погляд очевидців 274
Андрій Каркач
Особливості ціннісних орієнтацій юнаків, як чинник прояву їх самосвідомості.. 276
Андрій Каркач
Самоставлення особистості як важлива категорія психологічної науки..... 279
Ганна Карпенко, Володимир Карпенко
Потреби та особливості розвитку інклюзивного середовища у вищих військових навчальних закладах 280
Людмила Клеценко
Особливості мотивації навчання майбутніх психологів із різним рівнем саморегуляції 282
Михайло Коваленко, Андрій Артем'єв
Вплив соціокультурних факторів для інтерпретації захворювань у різночасового населення України 283
Жанна Кононенко
Використання інформаційних технологій в економічному аналізі 289
Жанна Кононенко
Прибутковість та резерви її підвищення..... 291
Наталія Кравченко
Взаємозв'язок резильєнтності з розумовою працездатністю працівників соціального захисту..... 292
Ірина Кресіна
Ідеологічний плюралізм vs ідеологічна багатоманітність..... 296
Любов Куторжевська
Теоретичні аспекти вивчення студентами другого курсу дисципліни «Технології організації дитячого оздоровлення та відпочинку» 298
Андрій Ларін, Едуард Фахрутдінов, Владислав Литвиненко
Участь викладачів Харківського технологічного інституту у виконанні військових заказів у роки Першої світової війни..... 302
Юрій Лінник
Роль емпатії та співчуття у формуванні громадянського суспільства під час подолання травматичної історії..... 304
Вікторія Мартинкус
Рак молочної залози як психологічна проблема сучасного населення..... 307
Олександр Мацюк
Онтологія і здоров'я: глибинні засади людського буття..... 309
Олександр Мельніков
Вплив підліткової кризи на виникнення девіантної поведінки 310
Олександр Мельніков
Прояви девіантної поведінки в підлітковому віці 312
Марина Міщенко, Анатолій Дубовицький, Владислав Яремко
Деякі питання фінансового запезпечення студентів Харківського технологічного інституту до революції 316

Тетяна Могила
Російські історичні міфи в гібридній війні росії проти України..... 318
Алла Мохаммед
Типологія лідерства в психологічній науці..... 320
Алла Мохаммед
Особливості становлення лідерства в умовах міжособистісної взаємодії підлітків..... 321
Світлана Олійник
Охорона здоров'я громадян в контексті держави загального добробуту країн Східної Європи..... 324
Владлен Орлов
Полтавські віхи життєпису Джамо бека Гаджинського..... 327
Ярина Орос
Специфіка організації надання соціальних послуг у Хустському районному територіальному центрі соціального обслуговування Закарпатської області 330
Олег Остапенко
Особливості горизонтальної соціальної мобільності в постіндустріальному суспільстві..... 333
Юліана Петрашко
Особливості стилю життя осіб з особливими потребами 336
Ярина Пилипко
Формування соціоекологічної культури майбутніх соціальних працівників..... 339
В'ячеслав Пушкарь
Основні пріоритети розвитку оборонно-промислового комплексу України після російсько-української війни..... 341
Вадим Разіньков
Геронтоосвіта як фактор самореалізації осіб літнього віку..... 345
Олександр Саєнко
Політичний та культурний виміри сучасного націоналізму 347
Анна Сазонова
Особливості психологічної травматизації військових в умовах бойових дій..... 349
Лариса Семеновська, Михайло Рамусь
Індивідуалізація навчання: сучасний дидактичний вимір 351
Ігор Сердюк, Артем Євстратенко
Будівля споруди курсів вогнестійкого будівництва під час Першої світової війни 354
Катерина Сидорчук, Ольга Бацман
Психологічні особливості професійної діяльності соціального працівника..... 356
Тетяна Татаріна
До проблеми нормативно-правового регулювання діяльності консультаційно-дорадчих органів у системі публічного управління України..... 357
Ірина Товариш
Емоційний інтелект як психологічний феномен та чинник успішної міжособистісної взаємодії..... 361
Максим Товстий
Вплив штучного інтелекту та біотехнологій на сучасне суспільство: філософський аналіз..... 365
Євгеній Шапошніков
Проблема прояву аутоагресивної поведінки в підлітковому віці..... 367

Євгеній Шапошніков
Суїцид як крайній прояв аутодеструктивної поведінки..... 370
Максим Щербак
Антропологічна проблематика у філософії давньої Індії..... 372
Віра Яковенко
Психологічні особливості професійних якостей жінки-керівника навчального закладу..... 373
Віра Яковенко
Психологічні особливості жіночих стилів управління 381
Надія Данильченко
Психологічна характеристика педагогічних здібностей 382
Юлія Томашевська
Недержавні пенсійні фонди, їх діяльність та механізм державного регулювання..... 382
Коваль Володимир
Аналітичний огляд теоретичних аспектів задоволеності у подружніх взаємозв'язках..... 386
Рогальський Андрій
Роль соціальної роботи у формуванні інтеграційних стратегій для українських трудових мігрантів..... 387
Єншина Наталія
Оптимізація стратегій правоохоронних дій у контексті домашнього насильства під час військового конфлікту в Україні: аналіз та перспективи..... 390
Береза Марія
Стратегії взаємодії з молодими сім'ями у контексті центру соціальних послуг.... 392
Фільчук Оксана
Наукові засади соціального супроводу для прийомних сімей та сімейних дитячих будинків..... 394
Володимир Філонченко
Руйнування археологічної спадщини в умовах війни: військова необхідність та історико-культурна шкода..... 397

ПЕРЕДМОВА

V Всеукраїнська науково-практична конференція «Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу» присвячена осмисленню ключових напрямів цивілізаційного розвитку сучасного світу та України. Її інтерактивні панелі зібрали вчених, організаторів освіти, науково-педагогічних працівників, фахівців-практиків, здобувачів різних ступенів освіти. На конференції представлено доповіді докторів та кандидатів юридичних, політичних, економічних, філософських, педагогічних, історичних наук, практикуючих юристів, економістів, педагогів та інших фахівців.

У збірнику матеріалів представлено доповіді та повідомлення наукового зібрання вчених, які присвячені аналізові політико-правових, соціально-філософських, освітньо-педагогічних, фінансово-економічних та інших вимірів інноваційного розвитку України та світу. Окремо звернено увагу на протидію України російській військовій агресії та окреслено шляхи повоєнної відбудови країни.

Висловлюємо щирі вітання авторському колективу цьогорічного збірника, всім учасникам наукового зібрання. Зичимо доброго здоров'я, подальших наукових успіхів і нових відкриттів. Переконані, що Ваша праця стане вагомим внеском в осмислення ключових питань розвитку сучасного світу та України.

Із щирою пошаною
Надія Мякушко,
голова редакційної колегії,
докторка філософії, кандидатка політичних наук,
директорка Полтавського інституту економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку
людини «Україна»

РОЗДІЛ 1
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ITERACYJNE KORZYSTANIE ZE SZTUCZNEJ INTELIGENCJI
ITERATIVE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Władysław Wornalkiewicz,
dr inż., prof. ANS-WSZiA
The Academy of Applied Sciences
Academy of Management and Administration in Opole (Poland)

Abstrakt

Obecne czasy cechuje ogromne nagromadzenie zapisanych w formie elektronicznej tekstów oraz grafik w obszernych bazach sieci wirtualnych, a w szczególności Internetu. Zasoby publikacji papierowych topnieją w bibliotekach, wiele czasopism jest już tylko na nośnikach magnetycznych. Badacz określonego zagadnienia zmuszony jest do poszukiwania informacji poprzez dostęp internetowy. Nie zawsze są to rzetelne dane potwierdzone naukowo. Od dłuższego czasu poszukiwane były narzędzia wspomagające proces doradzania, jak z gąszczu informacyjnego wyłonić niezbędne i wartościowe dane do zamierzonego tematu. Z pomocą w tym zakresie przyszły aplikacje klasy AI tzw. sztucznej inteligencji. W tym materiale podjąłem próbę skorzystania z jednej z nich tj. *ChatAI*, aby sprawdzić jak działa doradca internetowy wyszukiwania, gdy zadane zostaną mu dwa problemy naukowe. Chociaż w przestrzeni wirtualnej są różne niepokoje, związane z zagrożeniem jakie niesie technika AI to jednak moja ocena na przykładach z optymalizacji jest pozytywna.

Słowa kluczowe: sztuczna inteligencja, robot komputerowy, asystent wyszukiwania źródeł informacji, konwersacja z komputerem.

Wstęp

Sztuczna inteligencja została uznana za dyscyplinę akademicką w 1956 roku [9]. Różne poddziedziny badań nad sztuczną inteligencją skupiają się na celach i zastosowaniach narzędzi. Tradycyjne cele badań nad sztuczną inteligencją obejmują rozumowanie, reprezentację wiedzy, planowanie, uczenie się, przetwarzanie języka naturalnego, percepcję. Prace nad tworzeniem „*inteligentnych*" urządzeń elektronicznych trwają od wielu lat. Opracowano specjalistyczne języki programowania dla potrzeb sztucznej inteligencji, takie jak *Lisp* [5], *Prolog*, *TensorFlow*. Ponadto zbudowano sprzęt, który obsługuje akceleratory sztucznej inteligencji i obliczenia neuromorficzne.

Marzeniem wielu inżynierów jest stworzenie robota, który miałby przybliżenie inteligencji człowieka, potrafił widzieć, słychać i wykazywać zdolności w określonym obszarze. Jesteśmy świadkami szybkiego postępu nauk, zwłaszcza w zakresie zachowań ludzkich, biologii mózgu czy też rozwoju i wprowadzania techniki cyfrowej. Zagadnieniem, które poruszono w tym materiale jest tzw. sztuczna inteligencja (AI). Zainteresowania moje skupiły się na programach komputerowych wyszukiwania wiedzy, które upodobniają się swoimi relacjami do zachowań operatora. Doświadczyłem to podczas próby skorzystania z oprogramowania klasy „*OpenAI*". Czasami odnosiłem wrażenie, że odpowiadający na moje na moje pytanie, skierowane przez Internet, jest istotą ludzką i to znacznie inteligentniejszą.

Jednak błyskotliwy rozwój programów z obszaru AI, czyli upodobniających się do reakcji człowieka, budzi niepokój wielu specjalistów z zakresu socjologii, psychologii a nawet teologii. Wydaje mi się, że w okresie tworzenia tzw. społeczeństwa informacyjnego nadchodzi era redukowania stanowisk, gdzie z powodzeniem pracownika zastępuje *czatbo*t, czyli inteligentny komputer. *Czaboty* wykorzystywane są na stronach internetowych, w komunikatorach takich jak *Messenger*, *WeChat*, *Telegram*, *WhatsApp* będąc w roli asystentów głosowych (*Asystent Google*, *Amazon Alexa*), ale także jako wirtualni asystenci w postaci robota. *Chatboty* z powodzeniem działają w takich branżach jak obsługa klienta, sprzedaż, kampanie marketingowe czy edukacja.

Zaprezentowano przykład udanej mojej współpracy z programem sztucznej inteligencji. Doprowadziła ona, korzystając z rady dotyczącej wyboru programu w zakresie optymalizacji zagadnienia transportowego, do zainstalowania pakietu *R* oraz skorzystania z wchodzącej do jego biblioteki aplikacji programowania liniowego o nazwie *lpSolver*. Dążność do dogodnego opracowywania tekstów na wskazane tematy to moim zdaniem także optymalizacja skorzystania z obszernego już dorobku zgromadzonego głównie w bazach Internetu. Dodam jeszcze, że niniejsze opracowanie jest streszczeniem analizy literaturowej i praktycznych testów opublikowanych w mojej monografii *Niepokój, czy nadzieja – sztuczna inteligencja. Obszary zastosowań* [10].

Skorzystanie z programu *ChatGTP*

Głównym zadaniem badań nad sztuczną inteligencją jest konstruowanie maszyn i programów komputerowych zdolnych do realizacji wybranych funkcji umysłu i ludzkich zmysłów, niepoddających się numerycznej algorytmizacji. Istnieją dwa główne podejścia do pracy nad AI:

1. Tworzenie modeli matematyczno-logicznych analizowanych problemów i implementowanie ich w formie programów komputerowych, mających realizować konkretne funkcje uważane powszechnie za składowe inteligencji. W tej grupie, tzw. podejścia symbolicznego, są np. algorytmy genetyczne, metody logiki rozmytej i wnioskowania bazującego na doświadczeniu.

2. Podejście subsymboliczne, polegające na tworzeniu struktur i programów „*samouczących się*", bazujących na modelach sieci neuronowej i sieci asocjacyjnych, oraz opracowywanie procedur „*uczenia*" takich programów, rozwiązywania postawionych im zadań i szukania odpowiedzi na wybrane klasy „pytań".

Są przewidywania, iż istnieje 50% prawdopodobieństwo na osiągnięcie przez AI średniego ludzkiego poziomu przed 2040 rokiem [8].

Sztuczna inteligencja, SI (*artificial intelligence*, AI) to przede wszystkim inteligencja wykazywana przez urządzenia [3]. W informatyce i kognitywistyce oznacza także tworzenie modeli i programów symulujących choć częściowo zachowania inteligentne. Ponadto monitorowania działań ekspertów i zgromadzenia ich wiedzy oraz udzielonych porad co prowadzi do obszernego banku informacji. Istnieją już firmy podejmujące temat szeroko rozumianego AI. Jedną z nich jest OpenAI zajmująca się badaniami i wdrożeniem sztucznej inteligencji ogólnej [6].

Obiektem badań wymienionej firmy jest między innymi model o nazwie *ChatGPT*, który wchodzi w interakcję z operatorem w sposób konwersacyjny [2]. Konwersacje z dostępnym programem *ChatGPT* możemy prowadzić w języku angielskim. Na początek przesyłamy komunikat potwierdzający w podoknie „*Send a message*" o treści np. *Thank you*. Ku memu zaskoczeniu otrzymałem szybko odpowiedź, która w tłumaczeniu jest następująca: „*Nie ma za co! Jeśli masz jakieś*

pytania lub potrzebujesz pomocy w czymkolwiek, nie wahaj się zapytać. Jestem tu by pomóc!" Po pewnym czasie wysyłam zapytanie: *Jak wyszukać artykuły dotyczące optymalizacji zagadnienia transportowego?* (*How to search for articles related to the optimization of the transport issue?*) Po stosunkowo niedługim czasie uzyskałem w ośmiu punktach postępowanie. Na zakończenie kroków postępowania aplikacja *ChatGPT* daje nam radę: *Pamiętaj, że proces wyszukiwania artykułów jest iteracyjny i może być konieczne udoskonalenie strategii wyszukiwania w miarę postępów. Pamiętaj również o krytycznej ocenie znalezionych artykułów, aby ocenić ich wiarygodność i znaczenie dla twoich badań lub zainteresowań.*

Zachęcony pomyślnym dialogiem odczułem, że mam do czynienia z dobrym doradcą i podjąłem próbę zadania kolejnego pytania: *Is there WinQSB program for Windows 10?*, czyli: *Czy jest program WinQSB na Windows 10?* Asystent – program *ChatGPT* zachęcił mnie do dalszej współpracy: „*You're welcome! If you have any more questions, feel free to ask. I'm here to help!*". Zainteresowanie moje zbudził program *lpSolve*. Zadałem więc pytanie: *How to install lpSolver*? (*Jak zainstalować lpSolve?*). W odpowiedzi uzyskałem procedurę postępowania, a ponadto *ChatGPT* zaproponował przetestowanie instalacji *lpSolve* na przykładzie z wykorzystaniem podanego kodu języka *R*. Rozpocząłem od zainstalowania pakietu *R* bazując na stronie (https://www.r-project.org). Mając już do dyspozycji pakiet *R* z jego okna *RGui* instalujemy program *lpSolve* podając polecenie: instal.packages(„lpSolve"). W sekwencji kodu języka *R* musimy podać dla parametry zadania decyzyjnego.

Sygnały niepokojów związanych z zastosowaniem sztucznej inteligencji

Według informacji internetowej BT Group Plc zapowiedział szeroko zakrojone zwolnienia pracowników [1], a redukcja zatrudnienia związana jest z wykorzystaniem AI. Według informacji z Pixaby, AI powoduje już w tej firmie zwolnienia pracowników [7]. Sztuczna inteligencja jest stosowana w wyszukiwarkach, np. w *Google*), kierowaniu reklam internetowych, systemach rekomendacji oferowanych przez *Netflix*, *YouTube* czy *Amazon*. Ponadto w ukierunkowanej reklamie prowadzonej w ramach *AdSense*, *Facebook*, wirtualnych asystentach klasy *Siri* czy *Alex*.

Wnioski

Jak już nadmieniłem, ChatGPT to *chatbot* opracowany przez firmę OpenAI służący do generowania odpowiedzi na temat zadany przez użytkownika. Model programowy został opracowany na podstawie dużych zbiorów danych, głównie internetowych, tak aby mógł prowadzić rozmowę i angażować się w różne problemy, od ogólnych rozmów po określone obszary wiedzy. Narzędzie ChatGPT szybko zwróciło na siebie uwagę dzięki rozbudowanym odpowiedziom z wielu dziedzin wiedzy, które czasem są jednak tylko pozornie prawidłowe. Jego model językowy został opracowany zarówno za pomocą technik uczenia nadzorowanego, jak i uczenia przez wzmocnienie. Występują jednak problemy z odpowiedzialnością prawną, zagrożenie dla prywatności, ułatwienie w tworzeniu materiałów dezinformacyjnych, a także rozwój biznesu w oparciu o model przynoszący negatywne konsekwencje społeczne [4]. Alternatywne do *ChatGPT* rozwiązanie programistyczne *HuggingChat* wykorzystuje metodologię firmy OpenAI. Natomiast oprogramowanie *Bard* zostało stworzone przez Google.

Bibliografia:

1. Brytyjski gigant zwolni dziesiątki tysięcy osób. Część zastąpi sztuczna inteligencja (https://www.money.pl/gospodarka/brytyjski-gigant-zwolni-dziesiatki-tysiecy-osob-czesc-zastapi-sztuczna-inteligencja-6899458806147968a.html).

2. ChatGPT - co to takiego? Jak z niego skorzystać? (https://www.politykabezpieczenstwa.pl/pl/a/chatgpt-co-to-takiego-jak-z-niego-skorzystac).
3. Clive T., Koderzy, Znak Litera Nowa (https://pl.wikipedia.org/wiki/Sztuczna_inteligencja).
4. Fundacja Panoptykon (https://pl.wikipedia.org/wiki/Fundacja_Panoptykon).
5. Martinek J., Lisp – opis, realizacja i zastosowania, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1980; Lisp (https://pl.wikipedia.org/wiki/Lisp).
6. OpenAI (https://openai.com/about).
7. Pixabay (https://pl.wikipedia.org/wiki/Pixabay).
8. Spis organizacji. Polskie Stowarzyszenie Sztucznej Inteligencji (https://spis.ngo.pl/215435-polskie-stowarzyszenie-sztucznej-inteligencji).
9. Sztuczna inteligencja (https://en-m-wikipedia-org.translate.goog/wiki/Artificial_intellgence?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=sc).
10. Wornalkiewicz W., Niepokój, czy nadzieja – sztuczna inteligencja. Obszary zastosowań, monografia, w druku.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УСУНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Геннадій Аванесян,
доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права
Анна–Марія Дерюга,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 081 «Право», Полтавський інститут економіки і права

Вступ

Актуальність теми. В сучасних умовах розвитку бізнесу та економіки в цілому, кожен має можливість провадити господарську діяльність в будь-якому місті чи країні. Але, досить часто виникає проблема, яку можна визначити як подвійне оподаткування, суть якого полягає у оподаткуванні доходів, котрі були отримані за кордоном резидентом. Зазначена ситуація виникає тоді, коли фізична чи юридична особа (резидент) отримує дохід в державі, де вважається нерезидентом. І тут обов'язковим є те, щоб резидент сплачував податки в державі фактичного здійснення своєї економічної діяльності. Крім того, така особа має оподатковуватись у країні свого резидентства. В даному випадку ці протиріччя можуть бути вирішені на основі спеціальних міжнародних угод, згідно з якими оподаткування відбувається в одній із держав або в рамках національного законодавства країни. Таким чином, явище подвійного оподаткування, безумовно, є негативним у міжнародних відносинах

Слід зазначити, що податки – це універсальний механізм, за допомогою якого здійснюється вплив на міжнародну торгівлю, інвестиції та інші відносини. Виходячи з принципу податкового суверенітету, то саме національне законодавство держави встановлює систему податкового обкладання резидентів і нерезидентів, які одержують прибутки на території держави.

Потрібно виділити дослідників, які приділили увагу проблемним аспектам усунення подвійного оподаткування, зокрема: С. Боровик, К. Бланкарта, Ю. Г. Демянчук, Л. Л. Лазебник, І. В. Педь, С. Г. Пепеляєва, І. Ю. Петраш, О. Я. Бозуленко, С. Ф. Сутирін, В. О. Шамрай та інші.

Основний виклад матеріалу

Основою законодавчого регулювання в податкових відносинах є Податковий кодекс України (далі – ПК України) [1], на який буде звертатись особлива увага щодо усунення подвійного оподаткування.

Окрім того, що ПК України передбачено загально податкові норми та терміни, є ще спеціальна норма, якою встановлено порядок усунення міжнародного подвійного оподаткування. Зокрема, ст. 13 встановлює загальні підходи до оподаткування іноземних доходів юридичних і фізичних осіб. Відповідно до підпунктів 13.1 і 13.2 ст. 13 ПК України [1] доходи, отримані юридичною особою-резидентом України з джерел за її межами, враховуються в повному обсязі під час визначення його об'єкта та/або бази оподаткування. При цьому витрати, здійснені резидентом України у зв'язку з одержанням доходів із джерел походження за межами України, враховуються в порядку й розмірах, установлених Кодексом. Відповідно до п. 13.3 ст. 13 ПК України [1] доходи, отримані фізичною особою-резидентом із джерел походження за межами України, включаються до складу загального річного оподаткованого доходу, крім тих, що не підлягають оподаткуванню в Україні згідно з положеннями цього Кодексу чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ. Норми ст. 13 ПК України передбачають також метод уникнення податкових зобов'язань (п. 13.4) й умови його застосування (13.5).

Чималу важливість мають міжнародні договори у сфері оподаткування, які активно застосовуються для усунення подвійного оподаткування та боротьби з ухиленням від сплати податків, а також інших зловживань у сфері податків. Міжнародними угодами закріплюються механізми усунення подвійного оподаткування, котрі є в більшості країн, мають ефективність застосування, а також їхнє «поширення», яке означає, що воно впроваджується не лише в одній країні, а в декількох. Крім того, підписуючи міжнародний договір, країна отримує «інформаційного союзника», тобто, можливість удосконалення системи методів проведення оподаткування, усуваючи його подвійність, а також виявлення правопорушень в цій сфері. Застосування міжнародних договорів передбачено ПК України (ст.. 103).

Податкові норми містяться не лише в законодавстві, а й у підзаконних нормативно-правових актах, таких як постанови, декрети, ордонанси, накази, які повинні доповнювати тексти законів та відповідати їм [2, с. 69].

Серед конвенцій (договорів/угод) про уникнення міжнародного оподаткування особливе місце належить договорам, у яких Україна виступає правонаступником СРСР відповідно до ст. 7 Закону «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р., № 543-XII. У ньому Україна підтвердила свої зобов'язання щодо уникнення подвійного оподаткування, укладеним між СРСР та Іспанією, СРСР і Малайзією, СРСР і Японією. Незважаючи на те, що Україною було підтверджено зобов'язання в порядку правонаступництва Угодою між Урядом СРСР і Урядом республіки Кіпр «Про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна» від 26 серпня 1983 р., зазначений документ втратив свою силу 1 січня 2014 р. у зв'язку з прийняттям Конвенції між Урядом України й Урядом республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання уникнення від оподаткування стосовно податків на доходи від 8 листопада 2014 р. [3], яка була ратифікована Законом України «Про ратифікацію

Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи та Протоколу до неї» від 4 липня 2013 р. за № 412-VII [4].

Приклад застосування однієї з обумовлених вище конвенцій, можна спостерігати в рішенні Херсонського окружного адміністративного суду від 22.06.2021 р. у справі № 540/1725/21, позивач у своїй позовній заяві вимагав у ГУ ДПС повернення надміру сплачених податків, внаслідок подвійного оподаткування.

Розглянувши матеріали справи, вирішивши питання, чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги, та якими доказами вони підтверджуються, чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження, яку правову норму належить застосувати до цих правовідносин, суд встановив наступне.

Судом встановлено та матеріалами справи підтверджено, що ОСОБА_1, який є податковим резидентом Республіки Кіпр, є власником 10% корпоративних прав ТзОВ «Фабрика Солар».

Суд звертає увагу на приписи пп. «а» п.10.2 Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи, відповідно до якого для оподаткування дивідендів у розмірі 5% від їх загальної суми необхідним є поєднання одразу двох обставин:

1) особа є фактичним власником дивідендів та володіє безпосередньо принаймні 20 відсотками капіталу компанії, що сплачує дивіденди;

2) ця особа інвестувала в придбання акцій чи інших прав компанії в еквіваленті не менше 100000 євро.

В даному випадку відсутні обидва з цих елементів:

1) позивач володіє 10% капіталу компанії

2) позивач інвестував в придбання прав ТзОВ «Фабрика Солар» менше 100000 євро. [5]. Внаслідок зазначених та встановлених фактів, судом було прийнято рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, оскільки сума утриманих податків з дивідендів позивача в розмірі 6,5% цілком відповідає приписам Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи, суд не встановив суми надміру сплачених податків, а у відповідача відсутні правові підстави для формування висновку щодо їх повернення позивачу.

За необхідне вважаю розглянути ознаки, які має подвійне оподаткування:

•по-перше, здійснення оподаткування в одній чи кількох самостійних податкових юрисдикціях, що означає оподаткування державою в межах податкової юрисдикції зумовлює внутрішнє подвійне оподаткування, а участь кількох юрисдикцій у разі оподаткування визначеного об'єкта платника податку – зовнішнє (міжнародне) оподаткування;

•по-друге, оподаткування щодо одних і тих самих суб'єктів та за однаковий період часу (податковий період), попри те, що оподаткування повинно проводитись лише один раз за податковий період [6, с. 132];

• по-третє, результатом такого явища є повторне оподаткування об'єкту, що має свою ідентичність. Правило обмеженого податкового обов'язку перед-

бачає норми щодо обкладення податком об'єкта оподаткування, а правило необмеженого податкового обов'язку у своїй конструкції містить норми щодо визначення резидентського статусу платника податку;

•по-четверте, обкладення об'єкта оподаткування платника податку більш ніж один раз подібними чи аналогічними податками. Подвійне оподаткування не обов'язково означає буквальне застосування однакових податкових важелів, воно можливе і за часткового накладення одного об'єкта на інший, причому це може відбуватися як у межах однієї держави, так і в разі дії різних податкових систем. Подвійне оподаткування стосується насамперед суперечностей, що складаються в однотипних податкових механізмах (у системі прямих або непрямих податків), а не в разі оподаткування різних за типом податків (прямих і непрямих) об'єктів [7, с. 582]. Подвійне оподаткування може набувати форми повторного оподаткування одного й того ж об'єкта оподаткування різними податками. У такому випадку сфера дії подвійного оподаткування стає надто широкою, і тому зміст проблеми обмежується впливом на один і той же об'єкт однотипних податків. Наприклад, сплата якимось платником акцизів за рахунок доходів уже оподаткованим прибутковим податком не вважається подвійним оподаткуванням, оскільки йдеться про різні за організацією податки з несхожими економічними ефектами. Зазнають подвійного оподаткування не тільки юридичні особи, а й індивідуальні платники, фізичні особи [8, с. 294, 295].

Проблему подвійного оподаткування, як зазначає А. С. Захаров, досить давно перебуває на своєрідному перетині категорій об'єкта оподаткування і платника податку. З одного боку, виникає доволі складна ситуація у визначенні бази оподаткування, оскільки її не просто визначити при багатоманітності доходів за межами держави та в її межах. З іншого боку, розмежування платників податків на резидентів і нерезидентів вимагає своєрідної системи обліку доходів і, відповідно, податкових стягнень (вилучень) [9, с. 582].

Отже, роблячи висновки щодо явища подвійного оподаткування, за якого відбувається оподаткування визначеного об'єкта оподаткування в окремого платника податку більш ніж один раз за ідентичний проміжок часу в межах кількох податкових юрисдикцій. Ознаками подвійного оподаткування є: (1) в результаті виникнення вказаного явища підлягає обкладенню податком визначений об'єкт оподаткування; (2) ідентичність платника податку; (3) обкладення об'єкта оподаткування платника податку більш ніж один раз подібними чи аналогічними податками; (4) здійснення оподаткування платника податку однією чи кількома самостійними податковими юрисдикціями; (5) здійснення оподаткування стосовно одних і тих самих об'єктів чи суб'єктів, як правило, за один і той самий відрізок часу (податковий період).

Подвійне оподаткування призводить до збільшення податкового тягаря в кілька разів та виникнення додаткових податкових зобов'язань для платника податків і, як результат, – скорочення прибутку та зникнення зацікавленості до господарської діяльності останнього.

Як свідчать норми податкового законодавства в Україні застосовуються такі правила для уникнення подвійного оподаткування, надання пріоритету резидентам, визначаються платники податків в залежності від національності, визначається прилеглість підприємства, установи, організації до «національності», на підставі чого здійснюється стягнення податку, визначається податок на пасивний дохід.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : [від 02.12.2010 р. № 2755-VI] : станом на 17 січ. 2020 р. : відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2020. 844 с.
2. Демянчук Ю. Г. Організаційно-правові засади уникнення міжнародного подвійного оподаткування в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України. Київ, 2011. 213 с.
3. Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання уникнення від оподаткування відносно податків на доходи : від 08.11.2012 р. Офіційний вісник України. 2013. № 78. Ст. 2920.
4. Про ратифікацію Конвенції між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи та Протоколу до неї : Закон України від 04.07.2013 р. № 412-VII. Офіційний вісник України. 2013. № 57. Ст. 2059
5. Рішення Херсонського окружного адміністративного суду від 22.06.2021 р. у справі № 540/1725/21URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/97798422
6. Сомоев Р.Г. Общая теория налогов и налогообложения : учебное пособие. Москва : «Издательство ПРИОР», 2000. 176 с.
7. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права : в 6-ти тт. Харків : Легас; Право, 2005. Т. III.: Учение о налоге. 600 с.
8. Сутормiна В.М. та ін. Держава – податки – бізнес: (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки) : монографія. Київ : Либідь, 1992. 328 с.
9. Захаров А.С. Налоговое право Европейского союза : действующие директивы ЕС в сфере прямого налогообложения (European Union Tax Law: EC Directives on direct taxation in force). Москва : Волтерс Клувер, 2006. 119 с

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Карина Авраменко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. Правове регулювання загальних засад майнових відносин у сфері господарювання є надзвичайно актуальним у сучасному світі. Так майнові відносини є основою для функціонування будь-якої економіки. Правовий аспект регулювання майнових відносин є особливо важливим для забезпечення захисту прав власності. Належне правове регулювання загальних засад майнових відносин в сфері господарювання є важливими для розвитку економіки, ефективного юрисдикційного захисту громадян та створення сприятливого бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних цілей функціонування загальних засад майнових відносин є створення правової структури, яка гарантує право власності та визначає обов'язки власників та користувачів майна. Правовий захист є невід'ємним елементом створення довіри власників та інвесторів. Це також важливо для забезпечення стабільності та передбачуваності у господарській діяльності, що, в свою чергу, стимулює інвестиції та розвиток бізнесу. Вони визначають також правила обміну та розподілу ресурсів і майна в суспільстві. Ефективне регулювання господарських відносин створює умови для розвитку бізнесу, ринків і внутрішнього та міжнародного торгівельного обміну.

Стаття 139 Господарського кодексу України визначає майно як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [1].

Згідно Господарського кодексу України, а саме ст. 2, учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, які наділені господарською компетенцією, та громадяни, громадські, інші організації, що є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Майнові цінності, в залежності від економічної категорії, до якої вони відносяться під час здійснення господарської діяльності, можуть включати в себе основні фонди, оборотні засоби, грошові активи та товари. Зміст цих понять і перелік об'єктів, які відносяться до конкретної категорії, регулюються положеннями статті 139 Господарського кодексу України, а також визначаються в законодавстві та нормативних актах щодо бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Особливим видом майна суб'єктів господарювання є цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право і визначають відносини між суб'єктом господарювання, який його випустив, і власником та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що випливають з цього документу, іншим особам [1].

Таким чином, можна виділити наступні критерії, які визначають правовий статус майна: економічний зміст та призначення майна, форма власності майна, юридична підстава набуття права власності суб'єктом господарювання, вид суб'єкта господарювання, а також сфера застосування та вид його діяльності [2, с. 73].

Висновки. Отже, спираючись на вищесказане ми можемо сказати що, загальні засади майнових відносин у сфері господарювання є важливим елементом забезпечення стабільного функціонування економіки, правового захисту громадян та підприємств, створення сприятливого бізнес-середовища. Вони визначаються, окреслюються та обґрунтовуються концептуальними засадами, на яких ґрунтується уся ефективна господарська система, що також є важливою умовою її подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення:17.09.2023).

2.Щербина В. Поняття та зміст правового режиму майна суб'єктів господарювання. *Юридична Україна*. 2007. № 1. С. 70–80.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО, ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЗАГРОЗА ПРАВ ЛЮДИНИ

Дмитро Аляпін,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Світлана Товста,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Штучний інтелект (ШІ) став важливим аспектом сучасного суспільства, впливаючи на різні аспекти нашого життя, включаючи права людини. Слід звернути увагу на деякі ключові питання, пов'язані зі збільшенням використання ШІ та правами людини.

Збір, аналіз і використання великого обсягу даних може порушувати право на приватність. ШІ-системи часто потребують великого обсягу персональної інформації для ефективної роботи, і це викликає питання щодо захисту особистих даних та права на приватність. Приватність та захист даних стають все більш актуальними у контексті інформаційного суспільства. З інформатизацією суспільства зростає кількість зібраної та оброблюваної особистої інформації. Це може включати особисті дані, такі як ім'я, адреса, фінансова інформація, а також біометричні дані.

Застосування ШІ для аналізу великих обсягів даних може призводити до автоматизованого профілювання осіб, що має важливі наслідки для приватності та може викликати питання стосовно біасу та дискримінації. Зростання кількості цифрових атак та кіберзлочинності підкреслює важливість ефективного захисту особистих даних від несанкціонованого доступу та витоків.

Принцип добровільності та отримання згоди від осіб стає важливим у зборі та використанні їхніх особистих даних. Організації повинні забезпечувати якнайбільшу транспарентність у відносинах зі збереженням та використанням особистих даних, розкривати, які дані збираються та як вони будуть використовуватися. При зборі та обробці даних міжнародна взаємодія важлива, оскільки інформація може перетинати національні кордони. Встановлення стандартів та міжнародної співпраці стають ключовими аспектами.

Захист приватності та особистих даних в інформаційному суспільстві вимагає балансу між використанням технологій та захистом основних прав та свобод особи. Ефективна система захисту даних передбачає співпрацю між урядами, бізнесом та громадянським суспільством.

Штучний інтелект (ШІ) в сучасному суспільстві зазвичай використовується для автоматизації аналізу великих обсягів даних і створення моделей, що дозволяє здійснювати прогнози, класифікувати інформацію, а також приймати автоматизовані рішення. Профілювання в цьому контексті відноситься до використання ШІ для створення профілю конкретної особи чи групи осіб на основі їхніх характеристик та поведінкових патернів. Щоб створити профіль

особи, ШІ використовує різноманітні дані, такі як особисті дані, соціальні мережі, інтернет-взаємодія, покупки, локаційні дані і багато іншого. Профілювання дозволяє створювати персоналізовані рекомендації для користувачів, такі як рекомендації для покупок, контенту, музики тощо. Алгоритми ШІ можуть прогнозувати майбутню поведінку користувачів на основі їхніх попередніх дій та характеристик. Використання ШІ для профілювання може призвести до ризиків біасу, коли результати можуть бути упередженими або дискримінаційними. Також, виникає питання захисту приватності, оскільки збір та аналіз особистих даних може порушувати права людини на приватність. Профілювання

Важливою проблемою в інформаційному суспільстві є кібербезпека та захист даних є ключовими аспектами в інформаційному суспільстві, особливо зростаючою кількістю кіберзагроз і кібератак. Кіберзагрози включають в себе віруси, троянці, різновиди шкідливих програм, атаки на мережеві протоколи, фішінг, рейнсомвар, та інші види кібернападів. Захист від цих загроз вимагає ефективних антивірусних програм, заходів безпеки, та ретельного моніторингу. Великі компанії та організації повинні приділяти увагу заходам захисту від витоків даних. Це включає в себе захист системи, навчання персоналу щодо безпеки та плани реагування на інциденти. Захист від DDoS-атак, фізичний захист серверних приміщень та створення резервних копій для відновлення інформації — це також важливі складові кібербезпеки.

Впровадження роботизації та автоматизації на робочому місці може впливати на права працівників, зокрема — на зайнятість та умови праці. Використання ШІ для систем масового спостереження може ставити під загрозу права на свободу вираження, свободу зібрань та інші громадянські свободи. Важливо розглядати етичні аспекти використання ШІ та визначати відповідальність за його дії. Розробники, користувачі та правозахисні організації повинні співпрацювати для встановлення етичних стандартів.

Для врегулювання цих питань важливо розробляти ефективні правові, етичні та соціальні рамки для використання ШІ, забезпечуючи баланс між технологічним розвитком і захистом прав людини.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВООВОГО СТАТУСУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Анна Білокінь,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. Дана тема є важливою для вивчення, адже вона допомагає розуміти та регулювати функціонування акціонерних товариств у сучасному економічному та правовому контексті. Акціонерні товариства є важливими суб'єктами господарських правовідносин та мають значний вплив на економіку країни. Дослідження їх правового статусу допомагає розуміти, як вони

функціонують, які правила регулюють їх діяльність і як це впливає на ринкові відносини та інвестиції.

Виклад основного матеріалу. Виникнення акціонерних товариств історично пов'язане з розвитком економіки та упровадженням капіталістичних принципів господарювання. Під час зростання впливу приватного капіталу в розвиток мануфактур, концесій та інших господарських справ виникла потреба у створенні акціонерних товариств. Поява акціонерних товариств була наслідком розвитку технологій та економіки. Значний розрив між розвитком економіки та обмеженими обсягами приватних коштів стимулював бізнесменів до укладання угод про створення акціонерних товариств та залучення капіталу через випуск акцій. Також слід відзначити, що акціонерні товариства використовувалися при становленні банківської системи. Але варто зауважити, що до 1830-х років акціонерні товариства, як організаційна форма господарської діяльності обиралися не досить часто і їх розвиток почав набувати істотної активності лише тоді, коли відповідні товариства обмежили індивідуальні фінансові можливості і почали застосовувати акції як засіб мобілізації капіталу [4, с. 274-277].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого є поділений на певну визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Акціонерне товариство не несе юридичної відповідальності за зобов'язаннями своїх акціонерів. Жодні обмеження на права товариства та його органів, встановлені у випадках протиправних дій діячів, не можуть бути до нього застосовані, окрім випадків, передбаченим законом. Акціонери не несуть відповідальності за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в обсязі, визначеному їхніми акціями. Жодні санкції, що обмежують їх права, не можуть бути застосовані до акціонерів у випадку протиправних дій товариства або інших акціонерів. Акціонери, які не сплатили повністю свої акції, можуть нести відповідальність за зобов'язаннями товариства, у межах суми неоплаченої частини вартості їх акцій, у тих випадках, які визначені статутом товариства. Акціонерне товариство може бути створене за допомогою заснування, злиття, поділу, виділу або перетворення підприємницьких товариств, державних, комунальних та інших підприємств в акціонерне товариство. Товариство може бути створене без обмеження строку діяльності, якщо його статут не вимагає іншого. Товариство визнається створеним та отримує статус юридичної особи з дня його державної реєстрації відповідно до чинного законодавства [2].

Повне найменування акціонерного товариства українською мовою повинно включати його організаційно-правову форму, яка є "акціонерним товариством". Тип акціонерного товариства не є обов'язковою складовою найменування акціонерного товариства, а також акціонерне товариство може самостійно визначати необхідність зазначати у своєму найменуванні його тип, передбачений статтею 5 цього Закону. Товариство має право мати як повне, так і скорочене найменування українською мовою, а також повне та скорочене найменування іншими мовами. Слова "акціонерне товариство" та його похідні можуть використовувати лише юридичні особи, які пройшли реєстрацію відповідно до вимог закону та функціонують відповідно до цього Закону та іншими

відповідними нормативними актами. Це також стосується корпоративних інвестиційних фондів, які діють відповідно до відповідних законодавчих норм, що регулюють сферу спільних інвестицій [2, ст. 3].

Акціонерне товариство є одним із видів господарських товариств, як визначено в статті 113 Цивільного кодексу України [1]. Господарське товариство, згідно з цим законом, є юридичною особою, капітал якої поділено на частки між учасниками. Господарські товариства можуть існувати в різних формах, включаючи повні товариства, командитні товариства, товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю та акціонерні товариства. Порядок об'єднання майна та відповідальність засновника перед кредиторами визначають різновид господарських товариств [5, с. 127].

Існуюча нормативно-правова база не відповідає повному характеру відносин, які склалися в акціонерних товариствах в Україні. Присутність окремих недоліків та недосконалостей у системі регулювання не забезпечує належного захисту прав власників цінних паперів та не вирішує багатьох аспектів управління підприємствами. Проблеми правового регулювання діяльності акціонерних товариств в Україні, пов'язані з недосконалістю чинного законодавства[3, с. 266].

Висновки. Отже правовий статус акціонерних товариств в Україні стає важливим складником сучасної господарської системи. Акціонерні товариства відрізняються особливим статусом і займають особливе місце в економіці країни. Тому, раціональним є створення окремо акціонерного законодавства та акціонерного права. Для подальшого розвитку акціонерних товариств в Україні необхідно провести системні реформи у сфері нормативного регулювання, спростити процедури реєстрації та адміністративні обмеження, зміцнити захист прав акціонерів та розвинути механізми корпоративного вирішення конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 01.11.2023).
2. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985 (дата звернення: 01.11.2023).
3. Дорохова К. Е. Сучасні проблеми нормативно-правового регулювання діяльності акціонерних товариств в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. С. 265–267.
4. Кошляк Я. Ю., Купіна Л. Ф. Історичні аспекти становлення акціонерних товариств. НПУ імені МП Драгоманова. 2018. С. 274–277.
5. Погребняк М. О. Особливості господарсько-правового статусу акціонерних товариств. Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА». 2020. №99. С. 125–130.

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА В УМОВАХ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Лариса Білуха,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Алла Кравченко,
канд. юрид. наук, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Перебуваючи в режимі воєнного стану та умовах кровопролитної війни за збереження суверенітету та територіальної цілісності нашої держави, проблеми громадянства, як ніколи, набувають особливого значення, оскільки воно є першочерговим елементом правового статусу особи та одним із головних державно-правових інститутів, норми якого закріплюють, насамперед, найбільш важливі взаємні права і обов'язки держави і громадянина. Громадянство є державно-правовим інститутом, який юридично визначає статус особи в суспільстві та державі, правовий зв'язок особи з державою та поширює на громадянина юрисдикцію держави і її закони. Громадянство є офіційним визнання належності людини до держави, звідки і виникає обов'язок держави, її органів забезпечувати та охороняти права громадян як на її території, так і за її межами.

Право на громадянство є невід'ємним правом людини. Ніхто не може бути позбавлений громадянства або права змінювати громадянство. Воно тісно пов'язане з державним суверенітетом оскільки кожна суверенна держава, встановлюючи законодавство про громадянство, самостійно визначає коло своїх громадян. Надання громадянства це внутрішня справа держави, регламентована її конституцією і поточним законодавством. Але при регламентації деяких питань громадянства держава зіштовхується з нормами, що випливають із міжнародних договорів і правових принципів, установлених нормами міжнародного права. Останнє визначає суверенність права держави при регулюванні питань громадянства. Це говорить про те, що громадянство є предметом, головним чином, державного права, а міжнародного — лише настільки, наскільки громадяни, перебуваючи за межами своєї держави, існують як іноземці. У цьому разі вони користуються захистом міжнародного права в тій мірі, в якій це питання пов'язане з відносинами між державами.

Громадянство є політико-правовою належністю особи до конкретної держави, що проявляється у взаємовідносинах між особою та державою. Особа знаходиться під владою держави, яка наділяє громадянина правами захищає та здійснює заступництво громадян, які перебувають за кордоном. У свою чергу, громадянин повинен безумовно дотримуватись і виконувати конституцію та закони і обов'язки, які на нього покладає держава. Сукупність цих прав, свобод та обов'язків складає правовий статус громадянина, який відрізняє його від інших громадян та осіб без громадянства.

Громадянство України передбачає надання громадянину усієї повноти громадянських, політичних, культурних, соціальних, економічних екологічних прав та свобод, що закріплені і гарантуються Конституцією та іншими законами. Не кожний правовий зв'язок особи з державою буде розглядатися як громадянство. Наприклад, між іноземцем, який мешкає на території України та

Українською державою також визначається правовий зв'язок. Але він відмінний від того, що існує між громадянином України та Українською державою. Різниця полягає, насамперед, у тому, що правовий зв'язок виникає з моменту набуття особою українського громадянства і продовжується до її смерті. І цей зв'язок не припиняється у випадку, якщо громадянин виїхав за межі України. Правовий же зв'язок іноземця та Української держави існує до тих пір, поки іноземець перебуває на території Україні. З від'їздом його за межі України, як правило, припиняється і правовий зв'язок. Стійкість правового зв'язку — одна із характерних рис громадянства України. Громадянство для всіх українських громадян є рівним незалежно від підстав його набуття чи отримання.

Громадянство України характеризується інтернаціоналізмом, не залежить та не обумовлюється належністю до тієї чи іншої нації. Це виявляється не лише в здійсненні належних їм прав, свобод, але й у виконанні обов'язків, які накладають на них Конституція та закони України. Отже, підсумовуючи усе вищесказане, можна дійти висновку, що дослідження проблеми громадянства це не тільки і не стільки справа минулого, а і сьогодення.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Андрій Бодня,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. У правовому вимірі банки мають свої права та обов'язки. Що стосується прав банків, то вони мають право на приймання та зберігання грошових коштів від клієнтів, на надання кредитів та фінансових послуг, а також на встановлення власних умов для надання фінансових послуг.

У той же час, банки також несуть свої обов'язки перед клієнтами і перед державою. Обов'язки банків включають забезпечення конфіденційності та захисту фінансових даних клієнтів, дотримання вимог щодо запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, а також надання інформації про фінансові послуги відповідно до встановлених стандартів.

Виклад основного матеріалу. З огляду на захист прав споживачів фінансових послуг, банки повинні надавати точну та зрозумілу інформацію щодо своїх послуг та умов використання. Клієнти, у свою чергу, мають право на захист від недобросовісної практики банків, такої як надмірні комісії та обмеження умов кредитування.

Щодо відповідальності банків, вони несуть відповідальність перед клієнтами за надання послуг у відповідності до умов договору та за забезпечення безпеки фінансових активів клієнтів [4, с.27]. У разі недотримання банком умов

договору чи завдання шкоди клієнтам, банк може бути зобов'язаний компенсувати збитки [3, с. 219].

По відношенню до держави, банки повинні дотримуватися вимог і стандартів, які встановлені органами нагляду та регулювання, такими як Національний банк України. В іншому випадку, вони можуть підпадати під адміністративні або кримінальні санкції [1, с. 109].

Щодо регулювання процентних ставок та інших фінансових умов, в Україні існують відповідні закони та нормативні акти, що встановлюють правила та обмеження, які банки повинні дотримуватися при наданні фінансових послуг клієнтам. Це включає в себе встановлення максимальних процентних ставок, обмеження комісійних відрахувань та інші умови, які мають бути чесними та справедливими для клієнтів [2, с. 99].

Висновки. Ці аспекти правового регулювання визначають важливість встановлення балансу між правами та обов'язками банків у правовому вимірі, а також їхню відповідальність перед клієнтами та державою у фінансовій сфері.

Отже, вивчення та розуміння правового регулювання банківської діяльності в Україні має велике значення для всіх громадян та фахівців у галузі фінансів та права, оскільки воно визначає не тільки функціонування банків, а й загальний стан фінансової системи та економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Калініченко Л. Банківське право в системі національного права. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. Вип. 44. С. 106–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2013_44_24.
2. Клюско Л. А. Забезпечення фінансової стабільності банків в умовах фінансової кризи. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 10 (100). С. 97–106.
3. Клюско Л. А. Проблемні банки в Україні, їх реформування та рекапіталізація в сучасних умовах. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 3 (117). С. 216–222.
4. Ковальчук Т. Банківська система в Україні: становлення та розвиток ринкової моделі. Банківська справа. 2012. № 6 (108). С. 26–34.

ДО ПИТАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВИ ЮРИСТА

Діана Борщ,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Алла Кравченко,
канд. юрид. наук, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

У юридичній діяльності питання якості професійної мови займає особливе місце, оскільки, юрист виступає з одного боку правотворцем, а з іншого – правозастосовцем, який формуючи і формулюючи правові норми та закріплюючи їх у процесуальних актах, повинен бездоганно володіти мовними нормами. У мові нормативних актів, юристів цікавить як виражений в документі правовий зміст, так і його процесуальна форма. Безсумнівно, кожен юрист, повинен бездоганно володіти нормами літературної мови та бути професіоналом, у якого загальна освіта йде попереду спеціальної, оскільки він має справу із най-

різноманітнішими явищами життя, які необхідно правильно оцінити, вирішити та довести істинність власних суджень. Порушення юристом мовних норм призводить до логічних помилок та хибності трактування нормативних актів та викликає негативну реакцію з боку співрозмовників. Оскільки прокурори та адвокати щодня виголошують публічні промови у судових процесах то їм необхідно володіти ораторськими навиками для виступу перед публікою. Культура мови значною мірою обумовлена культурою мислення і свідомою повагою до мови. Від чіткості, ясності та точності мислення залежить вибір мовних засобів його вираження, а неточність призводить до фактичних помилок. Тому вкрай необхідно замислюватися не лише над тим, що говориш, але і як говориш. Основним критерієм культури мови лінгвісти вважають нормативність, яка включає точність, ясність, правильність та чистоту мови, тобто відсутність у ній діалектних, просторічних слів, вузькопрофесійних виразів, іншомовних слів, що недоречно вживаються. Крім того, культурною вважається мова, якій властива мовна майстерність: логічна стрункість, багатство словника, різноманітність граматичних конструкцій, художня виразність. Культура мови визначається як мотивоване вживання мовного матеріалу та використання у певній ситуації мовних засобів, оптимальних для даної обстановки, змісту і мети висловлювання. Ораторська культура вимагає уміння передавати думки засобами мови не лише правильно, але і точно та виразно. Оскільки юристу, у професійній діяльності, доводитися спілкуватись із людьми різних професій, різного культурного рівня, то, у кожному випадку, необхідно знаходити потрібні слова, які б аргументували та грамотно виражали думки, бо від того наскільки точно люди зрозуміють мову юриста, залежить зміст їх пояснень і свідчень. З урахуванням завдань судочинства, культуру писемної мови юриста визначають як використання у процесуальних актах мовних засобів офіційно-ділового стилю, які відображають встановлювані у справі фактичні дані. Також культура мови юриста передбачає знання норм усних публічних виступів. У промовах прокурора і адвоката відображуються ті самі факти, що і в процесуальних документах, тому судовий оратор використовує конструкції, доречні лише в письмовій офіційно-діловій мові, а публічна промова передбачає багатство словарного запасу та художню виразність. Культурою публічної мови є таке використання мовного матеріалу, яке забезпечує найкращий вплив на аудиторію в конкретній обстановці відповідно до поставленого завдання. Хоча промови прокурора і адвоката носять змагальний характер, вони не мають бути позбавлені такту і коректності. Оскільки судова промова є усним виступом, то вона може функціонувати лише у формі живої розмовної мови. Досягнути поставленої мети та здійснити необхідний вплив на аудиторію може лише та промова, яка творчо формується у процесі її проговорення та здається імпровізованою. Недостатньо грамотно складений обвинувальний висновок, невдала промова прокурора або адвоката не сприяють виконанню судом його функції, а допущена судовим оратором мовна помилка може дискредитувати представників органів правосуддя. За характером своєї діяльності юрист має і контролювати процес спілкування і аналізувати його, враховуючи специфічні характеристики професійного спілкування у сфері юридичної діяльності. Це припускає прораховування цілей співрозмовника, його психологічних ролей, виходячи з чого, юрист визначає тактику і керує процесом спілкування.

Отже, культура мови є не тільки особистою справою кожного юриста, а і загальною суспільною необхідністю, а грамотного оратора відрізняє глибина

думки, логічність мови, уміння знаходити у кожному конкретному випадку потрібні, точні і виразні слова для передачі думок. Від точності юридичних формулювань, їх правильного мовного утілення, однозначного уживання правової термінології суттєво залежить ефективність законодавства та повноцінний захист прав громадян, суспільства і держави.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ

Андрій Варварич,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постанова проблеми. Сучасні відносини між підприємцями в Україні динамічно розвиваються, що призводить до застосування нових форм укладання договорів у господарській діяльності, і тому значущість інституту господарських договорів значно зросла. В умовах таких змін законодавство лише визначає основні принципи, які регулюють відносини між підприємствами при укладенні відповідних договорів, однак законодавство не встигає за розвитком суспільства, томи необхідно визначити напрямки та способи адаптації нормативних актів до сучасних умов.

Виклад основного матеріалу. Господарський договір - це угода, яка ґрунтується на згоді сторін і оформлена відповідно до закону, на основі якої юридичні особи приватного та публічного права, а також фізичні особи-підприємці укладають зобов'язання з метою забезпечення своєї господарсько-комерційної діяльності. Цей вид договору ґрунтується на врахуванні інтересів сторін та загальногосподарського інтересу і передбачає взаємні права та обов'язки в галузі господарської діяльності. Для відрізнення господарських договорів від інших видів угод слід виокремити їх особливі ознаки. Однією з таких ознак є мета, на яку спрямоване укладення та виконання господарських договорів. Головною метою таких угод є досягнення суспільно-корисного результату господарювання. Це означає, що учасники господарських договорів прагнуть не лише задовольнити власні потреби, а й відповідати потребам всього суспільства у певних матеріальних і нематеріальних благах. Ще однією ознакою господарського договору є особливий суб'єктний склад.

Господарські договори в Україні регулюються різними нормативними актами, зокрема:

1) Цивільним кодексом України, який визначає загальні правила укладання, виконання і припинення договорів, включаючи господарські. Цивільний кодекс містить норми, що стосуються істотних умов договору, прав і обов'язків сторін, відповідальності за порушення умов, а також правил про укладення та припинення договорів;

2) Господарським кодексом України – це спеціальний кодекс, який регулює господарські відносини, включаючи укладання і виконання господарських договорів. Він встановлює загальні принципи і правила щодо господарських договорів, таких як умови конкуренції, антимонопольні обмеження, іноземні інвестиції тощо ;

3) Іншими законами України, які регулюють певні аспекти господарської діяльності та господарських договорів. Наприклад, закони про закупівлі, лізинг, інвестиції, зовнішньоекономічну діяльність та інші;

4) Міжнародні договори - угоди між Україною та іншими країнами можуть впливати на правове регулювання господарських договорів в міжнародному контексті. Наприклад, угоди про вільну торгівлю або інвестиційні угоди.

При укладенні господарського договору обов'язково потрібно домовитися щодо предмету угоди, ціни і строку дії договору. Ці аспекти визнаються законом як обов'язкові складові будь-якого господарського договору. Умови, що стосуються предмету договору, повинні включати найменування (назву), асортимент або вид продукції (робіт, послуг) та кількість, а також вимоги до їх якості [1]. Згідно зі статтею 208 Цивільного кодексу, деякі угоди повинні бути укладені у письмовій формі. Це стосується, зокрема:

а) угод між юридичними особами;

б) угод між фізичними особами та юридичними особами, за винятком випадків, коли угоди повністю виконуються сторонами на момент їх укладення, або коли вони підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також угод, для яких вимога письмової форми є умовою їх чинності.

Висновки. Отже, господарські договори повинні бути укладені у письмовій формі відповідно до закону. Зазвичай господарський договір встановлюється у формі одного документа, який підписують сторони та опечатують їхні печатки (письмова форма). У деяких випадках може бути дозволено укладати господарські договори шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо або через підтвердження прийняття замовлення шляхом фактичних дій, які свідчать про прийняття замовлення до виконання. Потрібно також звертати увагу на спеціальні вимоги щодо форми та порядку укладання договорів, які можуть бути встановлені законом для конкретних видів господарських договорів, наприклад, для державних контрактів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 20.09.2023).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення:17.09.2023).

РЕАЛІЗАЦІЯ АРЕШТОВАНОГО НЕРУХОМОГО МАЙНА БОРЖНИКА (ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ) ЧЕРЕЗ ЕЛЕКТРОННИЙ ТОРГІВЕЛЬНИЙ МАЙДАНЧИК

Ігор Гавришкевич,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня освіти спеціальності 081 «Право»,
Військовий інститут
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: Оксана Бериславська,
канд.юрид. наук, доцент, доцент кафедри військового права,
Військовий інститут
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Правове регулювання реалізації арештованого нерухомого майна, зокрема земель сільськогосподарського призначення, стає необхідним актуальним предметом дослідження, з огляду на те, що самі землі сільськогосподарського призначення є національним багатством, а в умовах збройної агресії РФ площі таких земель обмежені, а подекуди і взагалі непридатні до подальшого користування. Застосування електронних торговельних майданчиків у цьому процесі не лише відзначається суттєвими технологічними та ефективними змінами, але і породжує ряд правових та практичних аспектів, які вимагають уважного аналізу та вивчення.

Земля використовується, як інструмент отримання доходу шляхом здійснення сільськогосподарської діяльності або її продажу/оренди чи майнових прав на неї, тощо. Все частіше земля стає об'єктом судових спорів. Кінцевою метою таких спорів є не тільки отримання права на володіння землею, а й один із методів стягнення заборгованості шляхом реалізації таких немайнових прав боржника на володіння землею.

Вважаю, що процедура реалізації нерухомого майна боржника (земель с/г призначення) – невід'ємний елемент сплати боргу шляхом продажу його майна, яка повинна реалізуватись із застосуванням торгів на електронних платформах та сплати такого боргу коштами отриманими від її реалізації.

Відповідно до ст. 14 Конституції України та ст. 1 Земельного кодексу України (далі – ЗК України), «Земля є основним національним багатством … Право власності на землю гарантується…» , а ст. 78 ЗК України, визначено, що «право власності на землю – це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками». [1],[2]

Диспозиція ст. 78 ЗК України і є визначальною нормою при набутті прав на володіння землею. Відповідно до ЗК України, земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній і державній власності. Земельна ділянка може бути об'єктом цивільних прав виключно з моменту її формування (крім випадків суборенди, сервітуту щодо частини земельних ділянок) та державної реєстрації.

Право власності на земельну ділянку відноситься до речових прав на нерухоме майно. [3]

Відповідно до ч. 5 ст. 93 Земельного кодексу України, право користування (оренда, емфітевзис) земельною ділянкою сільськогосподарського призначення може відчужуватися, передаватися у заставу її користувачем без пого-

дження із власником такої земельної ділянки, крім випадків, визначених законом. Відчуження, застава права користування земельною ділянкою здійснюється за письмовим договором між її користувачем та особою, на користь якої здійснюються відчуження або на користь якої передається у заставу право користування. Такий договір є підставою для державної реєстрації переходу права користування у порядку, передбаченому законодавством. Право оренди земельної ділянки може відчужуватися, у тому числі продаватися на земельних торгах, а також передаватися у заставу, спадщину, вноситися до статутного капіталу власником земельної ділянки – на строк до 50 років, крім випадків, визначених законом. [2]

Порядок накладення арешту на нерухоме майно боржника, а саме на землі сільськогосподарського призначення регулюється ст. 48 Закону України «Про виконавче провадження», зокрема вказано, що «звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті, вилученні (списанні коштів з рахунків) та примусовій реалізації». [4]

Одним із видів нерухомого майна боржника, на яке може бути звернено стягнення державним та/або приватним виконавцем є земельна ділянка, у тому числі призначена для реалізації сільськогосподарських потреб та цілей.

Накладення арешту на нерухоме майно боржника є крайнім заходом звернення стягнення, що впроваджується у разі відсутності у такого боржника коштів та інших матеріальних цінностей, достатніх для задоволення вимог стягувача.

Порядок звернення стягнення на об’єкти нерухомого майна боржника регулюється ст. 50 Закону України «Про виконавче провадження». Так, при накладенні арешту на нерухоме майно, у тому числі земельну ділянку, державний та/або приватний виконавець виносить відповідну постанову у виконавчому провадженні, попередньо з’ясувавши належність майна боржнику на праві власності, а також перевірив, чи перебуває це майно під арештом.

При винесенні вмотивованої постанови про накладення арешту на такий вид нерухомого майна, виконавець має приймати рішення, виходячи з:

• характеру правової належності боржнику земельної ділянки та договірних умов оренди земельної ділянки (чинне законодавство України гарантує особі-боржнику право на отримання земельної ділянки у власність або користування, у тому числі за договорами емфітевзису та суперфіцію);

• межі оборотоздатності нерухомого майна.

Після документального підтвердження належності боржнику на праві власності об’єкта нерухомого майна виконавець накладає на нього арешт та вносить відомості про такий арешт до відповідного реєстру у встановленому законодавством порядку.

Про накладення арешту на об’єкт нерухомого майна, заставлений третім особам, виконавець невідкладно повідомляє таким особам.[4]

За доцільне, вважаємо звернути увагу на те, що державний чи приватний виконавці мають доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяження, Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Єдиного реєстру боржників та Автоматизованої системи виконавчого провадження для оперативного моніторингу та інформатизації про арештоване майно, що за рішенням суду потребує реалізації.

У постанові від 18.03.2020 р. у справі №904/968/18 Велика Палата Верховного Суду висловила позицію, що застосування виконавцем такого заходу примусового виконання рішень, як звернення стягнення на право оренди земельної ділянки, можливе у двох випадках: 1) стосовно власника земельної ділянки (орендодавця); 2) у випадку, коли право на таке відчуження щодо іншої, крім власника, особи передбачене законом або договором (емфітевзис, суперфіцій, заставодержатель права оренди земельної ділянки тощо). Під час виконання рішення суду арештованими можуть бути лише ті майнові права, що належать боржнику, та які міг відчужити сам боржник, а і кошти, виручені від їх продажу, мають бути спрямовані на погашення вимог стягувача до боржника у виконавчому провадженні. [5]

Ховрак І.В. висловлює думку: «Оскільки арештовані майнові права належать боржнику, а процес реалізації майнових прав тривалий та збитковий, для отримання коштів пріоритетним напрямком стає проведення відкритих електронних торгів на державній платформі. Організатором торгів може бути будь-який електронний торгівельний майданчик, проте складність організації діяльності та розробки онлайн-слоту (необхідність моніторингу цін, підрахунки, автоматизація обробки платіжних банківських карт і електронних грошей)» [6, с.20] Погоджуючись з думкою Ховрака І.В. вважаємо, що процес реалізації нерухомого майна досить збитковий для самого боржника, привілеї здійснення надаються саме державному реалізатору. Однією із таких платформ проведення електронних торгів арештованим майном може бути ДП «СЕТАМ». У 2017 році було проведено ребрендинг системи СЕТАМ в OpenMarket, додатковими перевагами такого електронного торгівельного майданчика є гнучкість системи, онлайн доступ, безпека від зловживань, технічна підтримка, аналітика, експертиза та досвід, а також вільний доступ. [7]

Виходячи з диспозицій зазначених нормативно-правових актів та судової практики, вважаємо доцільним застосувати систему електронних торгів для реалізації арештованого нерухомого майна, що регулюється ЗК України, що сприятиме швидшому отриманню коштів для погашення заборгованості боржника. Цифровізація системи реалізації арештованого нерухомого майна – невідворотній процес, який покликаний стати гарантом прозорості економічного аспекту виконання судового рішення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Земельний кодекс України: Закон України від 20.12.2001 № 2905-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 08.07.2021 № 1720-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text.
4. Про виконавче провадження: Закон України від 16.07.2021 № 1701-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text
5. Постанова від 18 березня 2020 року у справі № 904/968/18. Велика Палата Верховного Суду: м. Київ, п. 3.1- 7.2. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/88952168
6. Ховрак І.В. Електронна комерція в Україні: переваги та недоліки. *Економіка. Фінанси. Право*. 2013. № 4. С. 16-20.URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecfipr_2013_4_7.pdf
7. «СЕТАМ» перейшла на технологію збереження даних «BlockChain» та змінила назву на «OpenMarket». Офіційний сайт Міністерства Юстиції. URL:https://minjust.gov.ua/news/ministry/setam-pereyshla-na-tehnologiyu-zberejennya-danih-blockchain-ta-zminila-nazvu-na-openmarket---minyust.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ЖИТЛО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Олександр Глущенко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Лідія Купченя,
канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

Стаття 47 Конституції України передбачає, що кожен має право на житло [1]. Це положення слід розуміти так, що держава зобов'язана розробляти національну житлову політику та забезпечувати умови, за яких громадяни можуть реалізувати своє право на житло. Так само держава гарантує надання житла громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатно або за доступну для них плату органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Виходячи з положення ст.48 Конституції громадянам, які потребують соціального захисту, житло, що надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за низькими ставками, має відповідати гарантованому достатньому життєвому рівню. Стосовно реалізації права на житло у сфері тимчасового проживання необхідно розглядати дві позиції з метою забезпечення права громадян на соціальний захист: загальну державну житлову політику та створення умов для функціонування пунктів тимчасового проживання.

Забезпечення права громадян на соціальний захист у зв'язку з їх правом на житло для досягнення гарантованого належного життєвого рівня у сфері тимчасового розміщення слід розглядати з позиції: загальнодержавної житлової політики та умов функціонування житла, створення місць тимчасового розміщення. Це включає надання тимчасового проживання громадянам, які не мають або втратили постійне місце проживання або громадяни, які визнані біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, також особи, які потрапили в надзвичайні ситуації внаслідок стихійного лиха чи житлових умов.

Порядком придбання та будівництва тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб передбачено, що придбання та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб здійснюється за рахунок добровільних внесків державного та місцевих бюджетів, коштів міжнародних донорів, фізичних та юридичних осіб. [2].

Порядком та умовами надання субсидії з державного бюджету місцевим бюджетам на придбання та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб передбачено, що головним розпорядчим органом з надання субсидії є міністерство в регіоні.

Відповідно до Порядку тимчасового проживання потерпілих у житлі, придбаному молодіжними та спортивними закладами у вигляді гуманітарної та іншої допомоги, перелік потерпілих, яким надається тимчасове житло, та порядок його надання: визначаються органами державного управління областей та міста Києва [2].

Таким чином, постраждалі особи, які отримують тимчасове житло, не мають права на приватизацію, обмін, спільне користування, піднайм чи передачу цього житла іншим особам, а також таке житло не може надаватися більше ніж на один рік. Це може бути продовжено на один рік, а також максимальний термін тимчасового житла, наданого для проживання, якщо постраждала особа не набуває права власності чи користування альтернативним житлом.

Європейський досвід забезпечення конституційного права на житло для внутрішньо переміщених осіб включає кілька основних підходів. Зокрема, надання транзитних майданчиків та тимчасового житла, ремонт пошкодженого житла, будівництво нового житла, самодопомога у відновленні (коли житло відновлюється зусиллями самої особи, а матеріали та послуги надаються сторонніми організаціями) та фінансування відновлення (коли житло відновлюється самою особою за фінансової підтримки зовнішніх організацій) [3].

Країни, які пережили збройні конфлікти, уточнили статус внутрішньо переміщених осіб у своєму законодавстві для повного захисту конституційних прав людини. Основними правами внутрішньо переміщених осіб є отримання регулярної фінансової допомоги, соціальної та інших необхідних видів підтримки [4].

З цього аналізу можна зробити висновок, що для країн важливим є визначення правового статусу внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до законодавства країн, які постраждали від збройного конфлікту та вимушеного переміщення, усім переміщеним особам, які мають статус внутрішньо переміщених осіб (переважно переміщених внаслідок збройного конфлікту), надається тимчасове житло.

Водночас, аналіз практики використання тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб у країнах, що постраждали від збройного конфлікту, є менш обнадійливим. Наприклад, урядам доводилося діяти швидко, щоб забезпечити конституційне право внутрішньо переміщених осіб на житло. Іноді це означало, що тимчасове житло ставало постійним, наприклад, коли внутрішньо переміщених осіб поселяли в державних будівлях, які згодом приватизували. Також існувала тенденція, коли родичі та друзі приймали ВПО як житло, і в цьому випадку держава не входила до блоку прав ВПО на житло [5, с. 21]. Слід зазначити, що подібних випадків в Україні є чимало з точки зору забезпечення права на житло для внутрішньо переміщених осіб.

Порядок формування фонду житла для тимчасового проживання, обліку та надання такого житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб [2] передбачає, що основними напрямками забезпечення тимчасовим житлом є придбання вже збудованого житла та будівництво нового житла за рахунок коштів місцевого бюджету (через механізм субсидій). Ця норма надає можливість забезпечити внутрішньо переміщених осіб необхідним житлом, в

якому вони можуть проживати не менше одного року, з можливістю продовження терміну проживання, але без можливості приватизації. Це означає, що в довгостроковій перспективі таке будівництво може розширити фонд неприбуткового житла.

Це положення дозволяє надавати внутрішньо переміщеним особам необхідне житло для проживання щонайменше на один рік, з можливістю продовження терміну проживання, але без права приватизації. Іншими словами, в довгостроковій перспективі таке будівництво може розширити неприбутковий житловий фонд.

У досвіді країн, які пережили збройний конфлікт, застосовується практика фінансування з нуля, коли відновлення житла фінансується за рахунок зовнішніх джерел.

Порядок формування житлового фонду для тимчасового проживання, обліку та забезпечення внутрішньо переміщених осіб передбачає можливість використання коштів державного та місцевих бюджетів, а також коштів міжнародних донорів та добровільних внесків фізичних і юридичних осіб. Сьогодні Україна стикається з високим ризиком того, що фінансування лише з державного бюджету буде недостатнім для реалізації такої програми. Тому перспективним є зосередження на процедурах залучення коштів з інших джерел, як це передбачено порядком.

Отже, конституційне право на житло внутрішньо переміщених осіб в Україні та країнах, що постраждали від збройного конфлікту, ґрунтується на необхідності уникнення негативних наслідків, спричинених збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, насильством та/або порушеннями прав людини, та надання особам, які змушені залишити своє постійне місце проживання, правового статусу внутрішньо переміщених осіб.

Поряд з практикою надання тимчасового житла для ВПО, в інших країнах також використовується практика фінансування будівництва житла для ВПО, яке здійснюється за фінансової підтримки зовнішніх організацій. Чинне законодавство України дозволяє позитивно використати цей досвід, з урахуванням проведеного аналізу, як один із напрямів забезпечення права на житло внутрішньо переміщених осіб.

Список використаних джерел:

1. В Україні офіційно зареєстровано 4 867 106 переселенців. URL: http://surl.li/fwkbq (дата звернення 23.11.2023)
2. Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 № 495 URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/495-2022-%D0%BF (дата звернення 23.11.2023).
3. Законодавче забезпечення житлових прав внутрішньо переміщених осіб та практичні інструменти їх реалізації в Україні. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/946/Житло_ВПО.pdf (дата звернення 23.11.2023).
4. Law of Georgia on Internally Displaced Persons – Persecuted from the Occupied Territories of Georgia, 6 February 2014 № 1982-IIS. URL: http://surl.li/gfrjr (дата звернення 23.11.2023).
5. Забезпечення компенсації та реституції, права на житло та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: порівняльний європейський досвід. URL:

https://rm.coe.int/comparing-analy-sis-idps-ukr/1680a08f 30 (дата звернення 23.11.2023).

ДЕЯКІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУТУ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анна Горбатко,
здобувачка першої (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. Однією з основних цілей нормативного регулювання суспільних відносин є створення правового механізму, який буде гарантувати захист прав та інтересів громадян, забезпечувати стабільність та передбачуваність господарської діяльності. Важливою складовою даного правового механізму є інститут господарських правопорушень. Однак даний правовий інститут не пристосований до реалій сьогодення, тому потрібно виділити його основні проблеми та способи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Господарське правопорушення — це дія або бездіяльність учасників господарських відносин, яка суперечить нормам господарського права, порушує юридичні зобов'язання цього учасника, та порушує суб'єктивні права іншого учасника або третіх осіб [1].

Однією з головних проблем є застарілість нормативної бази. Через застарілість іноді люди порушують закон, самі того не розуміючи, бо в сучасному світі деякі статті неактуальні.

Наступною проблемою є юридична необізнаність суб'єктів господарювання. Хтось навмисне ігнорує законодавство, роблячи все на свій розсуд, а хтось не знає про існування законів, які можуть регулювати ту чи іншу сферу господарювання.

Шляхом проведення реформ і вирішення цих питань, держава істотно зменшує кількість порушень законодавства. Встановлення відповідальності учасників господарських відносин набуває важливого значення для ефективного функціонування господарської сфери в сучасних умовах. Це є ключовою передумовою нормального функціонування механізму забезпечення законності та правопорядку в господарській сфері України. Загальні принципи відповідальності учасників господарських відносин закріплені в п'ятому розділі 24 глави Господарського кодексу, більшість норм яких спрямовані на забезпечення дотримання норм та правил (тобто, вони охоронні).

Однією з найсуттєвіших аспектів теорії господарського та господарсько-процесуального права є захист прав суб'єктів господарювання [2]. Без розгляду цього аспекту неможливо зрозуміти характер та особливості господарсько-правових санкцій, механізм їх реалізації та інші аспекти, що виникають у зв'язку з

порушенням прав у галузі господарювання. Засобами захисту прав суб'єктів господарювання є визначені законом дії, спрямовані на відновлення порушеного права. Цей захист передбачає органічне поєднання конкретних методів, засобів і форм із активними та цілеспрямованими діями суб'єкта господарювання, права якого були порушені. Ця проблематика також відображена у Господарському кодексі України, зокрема, у статті 20 [1].

Висновки. Отже, господарське правопорушення - це протиправна дія або бездіяльність суб'єктів господарських відносин, яка порушує норми господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками суб'єктів підприємницької діяльності, порушує суб'єктивні права учасників господарських відносин або третіх осіб. Основною проблемою даного правового інституту є непристосованість нормативних актів до сучасних умов та юридична необізнаність громадян.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15 (дата звернення:17.09.2023);
2. Вінник О. М. Господарське право. Курс лекцій. К. : Атіка. 2015. 624 с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КІБЕРБЕЗПЕКИ РИЗИКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД КЕРУВАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Віталій Горпиняк,
здобувач фахової передвищої освіти, спеціальності 081 "Право",
Полтавський фаховий коледж Університету "Україна"
Науковий керівник: Коваленко Володимир,
викладач циклової комісії правознавства,
Полтавський фаховий коледж Університету "Україна"

В сучасному світі штучний інтелект (ШІ) стає все більш важливим інструментом в різних сферах діяльності. Однак, разом з цим зростає і ризик зловживання ШІ, що може призвести до порушень кібербезпеки. Важливо розуміти кримінально-правові аспекти цього питання, щоб забезпечити безпеку і захист від потенційних загроз.

Кібербезпека – це комплекс процесів, практичних порад і технологічних рішень, які допомагають захищати важливі системи й мережу від кібератак.

Основні аспекти кібербезпеки включають:

1.Шкідливе програмне забезпечення: Це загальний термін для програм, створених зловмисниками, зокрема хробаків, зловмисних програм із вимогою викупу, шпигунського програмного забезпечення й вірусів.

2.Зловмисні програми з вимогою викупу: Зловмисна програма з вимогою викупу – це вид шантажу, під час якого кіберзлочинці шифрують файли за допомогою шкідливого програмного забезпечення й блокують доступ користувачів до них.

3.Соціотехніки: Використовуючи соціотехніку, зловмисники втираються в довіру до користувачів і обманом змушують їх передавати відомості облікового запису або завантажувати шкідливе програмне забезпечення.

4.Фішинг: Фішинг – це вид соціотехніки, за якого кіберзлочинці надсилають електронні листи, а також текстові або голосові повідомлення від імені

надійного джерела, щоб переконати користувачів надати їм доступ до делікатної інформації чи перейти за незнайомим посиланням.

Вже в березні 2013 року представники розвідки країни застерегли, що кібератаки та цифрове шпигунство є головною загрозою національній безпеці, перевершуючи навіть тероризм.

Ефективна програма з кібербезпеки включає фахівців, процеси й технологічні рішення, які разом зменшують ризик перерв у роботі компаній, фінансових втрат і підриву репутації внаслідок атак.

Криптовалюти стали мішенню для хакерських атак через їхню цінність і анонімність. Хакери намагаються викрасти криптовалюту, оскільки вона може бути легко передана і важко відслідкована.

Ось декілька причин, чому криптовалюти є мішенню для хакерських атак:

1.Цінність: Криптовалюти, такі як Bitcoin і Ethereum, мають велику монетарну цінність. Це робить їх привабливими для хакерів.

2.Анонімність: Транзакції з криптовалютами можуть бути виконані анонімно, що ускладнює відслідковування зловмисників.

3.Вразливості в системах безпеки: Багато криптовалютних бірж і гаманців мають вразливості, які можуть бути використані хакерами.

4.Недостатній рівень обізнаності користувачів: Багато користувачів криптовалют не повністю розуміють, як вони працюють, і не знають, як захистити свої активи.

Важливо відзначити, що хоча криптовалюти і є мішенню для хакерських атак, існують способи захисту від таких атак. Наприклад, використання двофакторної аутентифікації, зберігання криптовалюти в "холодних гаманцях" (не підключених до Інтернету пристроях) і регулярне оновлення програмного забезпечення можуть допомогти захистити ваші криптовалютні активи.

Двофакторна автентифікація – це метод захисту для керування ідентичностями та доступом. Він вимагає дві форми ідентифікації для доступу до ресурсів і даних.

Цей процес може включати комбінацію наступних факторів:

- Фактор знання: Те, що ми знаємо, наприклад пароль або PIN-код.

- Фактор володіння: Те, що ми маємо, як-от мобільний пристрій або посвідчення особи.

- Фактор властивості: Те, що є частиною нас, наприклад відбиток пальця або голос.

Двофакторна автентифікація дає компаніям змогу відстежувати й захищати найуразливіші дані та мережі. Це додатковий рівень захисту, окрім вашого пароля або PIN-коду. Існує безліч різних способів реалізації двофакторної автентифікації, включаючи текстові повідомлення, електронні листи, додатки для смартфонів та біометричні дані. Завдяки цьому користувачі можуть вибрати найбільш зручний для себе спосіб.

Двофакторна автентифікація безпечніша, ніж однофакторна, з кількох причин:

1.Збільшена складність: Двофакторна автентифікація вимагає двох форм ідентифікації, що ускладнює процес взлому. Навіть якщо хакер знає ваш пароль, йому все одно потрібно мати доступ до другого фактора, щоб увійти в систему.

2.Захист від шахрайства: Двофакторна автентифікація захищає від шахрайства, оскільки потребує додаткового підтвердження ідентичності. Наприклад, якщо хтось спробує увійти в ваш обліковий запис з нового пристрою, вам буде надіслано повідомлення з кодом для підтвердження.

3.Захист від атак "підбором": Двофакторна автентифікація захищає від атак "підбором", коли хакери намагаються вгадати пароль, використовуючи автоматизовані системи. Навіть якщо вони вгадають пароль, їм все одно потрібно буде пройти другий рівень захисту.

4.Захист від викрадення паролів: Двофакторна автентифікація захищає від викрадення паролів, оскільки потребує додаткового підтвердження ідентичності. Навіть якщо хтось вкраде ваш пароль, вони не зможуть увійти в систему без другого фактора.

Таким чином, двофакторна автентифікація значно підвищує рівень безпеки порівняно з однофакторною автентифікацією.

Кібербезпека: Це комплекс процесів, практичних порад і технологічних рішень, які допомагають захищати важливі системи й мережу від кібератак. Основні аспекти кібербезпеки включають шкідливе програмне забезпечення, зловмисні програми з вимогою викупу, соціотехніку та фішинг.

Криптовалюти і хакерські атаки: Криптовалюти стали мішенню для хакерських атак через їхню цінність і анонімність. Хакери намагаються викрасти криптовалюту, оскільки вона може бути легко передана і важко відслідкована.

Двофакторна автентифікація: Це метод захисту, який вимагає дві форми ідентифікації для доступу до ресурсів і даних. Він забезпечує додатковий рівень захисту, окрім вашого пароля або PIN-коду, і значно підвищує рівень безпеки порівняно з однофакторною автентифікацією.

Ці теми важливі для розуміння сучасного цифрового світу і важливості захисту наших даних та інформації в Інтернеті. Завжди важливо бути в курсі найновіших тенденцій у галузі кібербезпеки та використовувати найкращі практики для захисту своїх особистих та фінансових даних.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ

Гліб Гусак,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. Правова регламентація інституту господарсько-правових санкцій є надзвичайно актуальним у сучасному світі. Вони визначають правові наслідки у процесі правопорушення господарського права, що в свою чергу відображається на розвитку української економіки та господарювання в цілому. Правова регламентація санкцій дає можливість захисту прав та

інтересів суб'єктів господарювання. Якщо правова регламентація інституту господарсько-правових санкцій не є чітко визначеними або неналежно виконується, це негативно впливає на розвиток економіки, суспільства, прав та інтересів громадян.

Виклад основного матеріалу. Господарська-правова відповідальність учасників господарських відносин за порушення у галузі господарювання передбачає застосування господарських санкцій відповідно до положень Господарського кодексу України, інших законів або угоди [1, ст. 216].

Ця господарська-правова відповідальність через господарські санкції має забезпечувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій і держави, включаючи відшкодування завданих збитків учасникам господарських відносин через порушення законодавства. Також, вона служить для підтримання правопорядку у сфері господарювання.

Господарські санкції встановлені в Господарському кодексі України і можуть бути застосовані незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання. Це правовий інструмент відповідальності у господарській сфері, який має на увазі заходи, спрямовані на застосування негативних економічних наслідків на порушника.

У господарській сфері застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків, штрафні санкції і оперативно-господарські санкції. Крім цих санкцій, за порушення правил господарської діяльності можуть бути застосовані адміністративно-господарські санкції.

Господарські санкції можуть бути застосовані за ініціативою учасників господарських відносин у відповідності до встановленого законом порядку, а адміністративно-господарські санкції накладаються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування. Ці заходи призначені для забезпечення правопорядку і захисту інтересів громадян, організацій та держави в господарській сфері [2, с. 332].

Відшкодування збитків – це поновлення учасником господарських відносин прав або законних інтересів суб'єкта, які були порушені в процесі виконання господарських зобов'язань або установлених вимог щодо здійснення господарської діяльності [1, ст. 224].

Під збитками розуміються витрати, зроблені управленою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Висновки. Отже, спираючись на вищезазначене ми можемо відзначити що, правова регламентація інституту господарсько-правових санкцій є важливим елементом забезпечення стабільного функціонування економіки, правового захисту громадян та підприємств, створення сприятливого бізнес-середовища та забезпечення соціальних цілей. Вони регулюються законодавством що визначають ступінь суспільної небезпечності правопорушення, міру і силу покарання, що є важливим для розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43615#Text (дата звернення: 17.09.2023).
2. Щербина. Господарське право : підручник. 6-те вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2013. С. 330-334.

ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Дарина Замчій,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Дмитро Стрілко,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Ні в кого не викликає сумнівів, що сучасне суспільство перебуває на такому етапі розвитку, коли інформація стає однією із важливих складових економіки. Вона є одним з основних ресурсів виробництва, і у зв'язку з цим відбуваються зміни і у сфері трудових ресурсів. Постіндустріальна економіка диктує зміни, пов'язані зі зростанням ролі інформації. Електронні технології стають ефективним робочим інструментом у трудовій діяльності. Тому впровадження різноманітних інформаційних систем на підприємствах є позитивним моментом в упорядкуванні документообігу всередині організації та підвищенні ефективності локального регулювання.

Розширення інформаційної діяльності призводить до зміни професійної кваліфікації, освітньої структури суспільства та характеру праці. Змінюються ролі та функції працівників, інтелектуальна і творча праця витісняє працю людей, які безпосередньо беруть участь у виробничому процесі.

Найпоширенішою формою зайнятості в інформаційній економіці є віддалена робота. Моторна І.І. зазначає, що у зв'язку з поширенням віддаленої зайнятості відбувається зміна предметної сфери соціально-трудових відносин: модернізація системи робочих місць; трансформація системи оплати праці, зміни в системі соціального забезпечення; формування нових суб'єктів соціально-трудових відносин, зокрема підприємств-посередників (лізингодавців та провайдерів робочої сили).

Сьогодні умови праці в більшості країн однаковою мірою включають комп'ютеризацію трудової діяльності, але з огляду на наявність інституціональних особливостей форма і зміст праці не в усіх країнах відповідають вимогам інформаційного суспільства.

В Україні ознаками того, що модель праці в інформаційному суспільстві недостатньо реалізована є:

1) низька соціально-економічна оцінка професіоналізму та спеціалізованої праці. Замала заробітна плата змушує працівників працювати в основному для задоволення своїх базових потреб. Низькі доходи стимулюють множинну зайнятість працівників і високу професійну мобільність (зміну спеціалізації), що, своєю чергою, призводить до зниження професійної кваліфікації:

2) недостатня реалізація гнучкої зайнятості та свободи праці, притаманних інформаційному суспільству. Збереження в організаціях стереотипів командно-адміністративного стилю управління, коли виконавча дисципліна та вміння виконувати накази керівників превалюють над ініціативою та здатністю працівника ухвалювати ефективні самостійні рішення для розв'язання нових завдань, що негативно позначається на розвитку професійного потенціалу. В інформаційному суспільстві успіх у працевлаштуванні залежить від творчих здібностей людини. Робота перетворюється на засіб творчої самореалізації.

З'являються нові типи працівників, високий професійний потенціал яких робить їх менш залежними від попиту і пропозиції на ринку праці: роботодавці самі прагнуть запропонувати їм умови для самореалізації особистості. Економічний статус таких працівників безпосередньо залежить від їхньої професійної та особистісної креативності;

3) проблема інформатизації держави. На відміну від західних країн, в Україні існують категорії населення з обмеженим доступом до інформаційних і комп'ютерних технологій (сільські жителі, діти з малозабезпечених сімей, люди похилого віку, люди з інвалідністю). Низькі доходи не дають змоги належною мірою забезпечити українських професійних працівників необхідними програмними продуктами.

З аналізу соціально-трудових відносин у сфері дистанційної зайнятості та запозиченої праці можна виокремити наступні проблемні питання: законодавство України не регулює соціально-трудові відносини у сфері віддаленої зайнятості в частині умов праці, організації робочих місць, охорони праці та заробітної плати; не встановлені інституціональні рамки запозиченої праці; договірні відносини між її учасниками формуються здебільшого хаотично.

Основними перевагами трудової зайнятості в інформаційній економіці є свобода пересування та вибір місця трудової діяльності. Потенційно зайнятість в інформаційному секторі може дати змогу жителям регіонів з високим рівнем безробіття отримати доступ до можливостей працевлаштування, що виникають у будь-якій точці світу.

Розвиток інформаційних технологій у поєднанні з автоматизацією, комп'ютеризацією та роботизацією призводить до безпрецедентних технологічних, соціальних та економічних змін, які трансформують зайнятість. Сучасне інформаційне суспільство трансформує працю, впроваджує гнучку зайнятість, а також формує електронну самозайнятість.

Список використаних джерел:

1. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2010. — 251 с.
2. Колот А.М., Кравчук О.І. Економічно активна людина у новій економіці: теоретико-методологічний аналіз трансформаційних процесів. *Ринок праці та зайнятість населення.* 2015. №2. С. 3–8.
3. Моторна І. І. Соціально-трудові відносини: формування та розвиток: автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.00.07 / І. І. Моторна. Київ, 2009. 20 с.
4. Соціально-трудові права і виклики цифровізації : монографія / за ред. Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ : Ніка-Центр, 2023. 348 с.

МЕДІАЦІЯ В УКРАЇНІ ЯК ПОЗАСУДОВА ФОРМА ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександра Кармаза,
доктор юридичних наук, професор,
професор Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Загальновідомо, що захист прав та інтересів здійснюється у визначеній законом формі (юрисдикційна та неюрисдикційна), за допомогою законодавчо

встановлених способів (визнання права, заборона вчинення певних дій та ін.) та з використанням не заборонених законом засобів (скарг, позову, угоди за результатами медіації та ін.), у межах і в порядку, передбачених законом [1]. Так, відповідно до ст. 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Орган державної влади, орган влади АР Крим або орган місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законом (ст. 17 ЦК).

В юриспруденції не сформовано єдиного підходу до розуміння поняття «форма захисту прав громадян». Зокрема, його зміст розкривається як: процесуальний порядок, який забезпечує реалізацію права на захист [2]; юридична категорія, що вказує на суб'єкта, який здійснює захист невизнаного, порушеного чи оспорюваного права, а також на загальний порядок вчинення дій цим суб'єктом щодо здійснення захисту [3] та ін.

Форма правового захисту має охоронно-правову природу, залежить від матеріально-правової вимоги, є елементом інституту захисту, що опосередковується певним порядком, визначеним нормами матеріального та процесуального права, що спрямовані на відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів [4]. Форма захисту прав та інтересів осіб у вузькому розумінні – це визначений законом різновид юрисдикційної чи неюрисдикційної діяльності, спрямованої на захист прав у цілому [5].

Найпоширенішою в юриспруденції є класифікація форм захисту прав на юрисдикційні та неюрисдикційні. Основне розмежування між ними полягає в тому, що захист прав осіб у юрисдикційній формі здійснюється органом державної влади чи місцевого самоврядування, їх посадовими особами в межах повноважень, у порядку та в спосіб, визначені законом. Захист прав в неюрисдикційній формі, як правило, здійснюється самим суб'єктом відносин за умови не порушення норм закону, моральних норм чи органом, особою, які не є органом державної влади чи місцевого самоврядування, їх посадовими особами. Згідно із положеннями законодавчих актів України право вибору форму захисту надано особі, право якої порушене, невизнане чи оспорюється.

Тобто, юрисдикційна форма захисту складається із судового (звернення до суду), адміністративного (звернення до органів місцевого самоврядування, державних органів) та нотаріального захисту (звернення до нотаріуса).

Позасудова (альтернативна) форма захисту прав та інтересів осіб – це дії осіб чи законом визначених суб'єктів (наприклад, медіатора) щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів, які здійснюються ними самостійно, без звернення за допомогою до суду у межах застосування самозахисту, претензійного порядку вирішення спорів (конфлікту) чи процесу медіації.

Так, ст. 49 ЦПК передбачено, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. Відповідно до ст. 197 ЦПК у підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, передати справу на розгляд третейського суду або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді. Відтак на виконання вимог ст. 198 ЦПК якщо сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації суд оголошує перерву у підготовчому засіданні. Крім того за ст. 251 цього Кодексу суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі звернення сторін з клопотанням про

зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації. Провадження у справі зупиняється на час проведення медіації, але не більше дев'яноста днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі (ст. 253 ЦПК). Тобто, мова йде про позасудову форму захисту прав та інтересів осіб.

Під час дії на території України режиму воєнного стану, здійснення збройної агресії росії на території України медіація як позасудова форма захисту має ряд переваг перед іншими формами захисту прав та інтересів громадян, зокрема і перед судовою формою захисту прав та інтересів громадян.

Зокрема, серед *переваг процесу медіації* пропонуємо виділяти *загально-організаційні переваги*: оптимізація судового процесу та «розвантаження» суддів від навантаження у зв'язку з розглядом справ; зменшення кількості поданих апеляційних та касаційних скарг; недопущення публічного розгляду справи в процесі медіації; екстериторіальність конфлікту (спору), відсутність юрисдикційних обмежень; високий ступніть впливу та контролю сторін конфлікту (спору) за процесом медіації та на результат конфлікту (спору); ліквідація конфлікту (спору); економія часу, сил, здоров'я та фінансів; зменшення репутаційних втрат сторін конфлікту (спору); можливе підтримання подальших ділових стосунків між сторонами конфлікту (спору); можливість проведення всієї процедури медіації в онлайн-режимі; тощо. До *спеціально-організаційних переваг* процесу медіації пропонуємо віднести: приватний характер медіації, конфіденційність процесу; гнучкість процедури медіації, яка відповідає потребам сторін конфлікту (спору) та адаптується безпосередньо під конфлікт (спір); добровільність процесу медіації; самовизначення та рівність прав сторін медіації; нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора; баланс інтересів сторін конфлікту (спору); «творчий» зміст угоди за результатами медіації (винайдення компромісу) може унеможливити продовження врегулювання конфлікту (спору) в суді та сприятиме виконанню домовленостей; угода за результатами медіації є цивільно-правовим договором; психологічний комфорт сторін конфлікту (спору) тощо.

Однак процес медіації має й *недоліки*, зокрема такі як: процедура медіації не є панацеєю, вона може виявитися не ефективною для деякої категорії конфліктів (спорів); медіатор, дотримуючись принципу нейтральності, може мати «приховані» власні інтереси (наприклад, продовжувати бути й далі посередником – медіатором); непрофесійність медіатора може спровокувати ще більший конфлікт (спір) чи призвести до укладення угоди, яка буде результатом зовнішнього впливу, ніж внутрішньої волі сторін; сторону конфлікту (спору) не можливо змусити застосувати процедуру медіації; сторона конфлікту (спору) може в будь-який момент відмовитися від процедури медіації тощо.

Отже, *процес медіації ефективний*, у разі коли: сторони конфлікту (спору) вибрали приватний характер розгляду конфлікту (спору); є бажання продовжувати в майбутньому ділові чи дружні стосунки; конфлікт (спір) показує «чутливі» питання для бізнесу, дружби чи сім'ї; конфлікт (спір) в юридичному значенні дуже складний та довготривалий тощо.

Аналіз переваг та недоліків процесу медіації доводить, що *у порівнянні із судовим процесом перевагами медіації є*: універсальність процедури медіації; ухвалення рішення безпосередньо сторонами процедури медіації, а не суддею чи медіатором; мінімальний ризик медіації, оскільки сторони конфлікту

(спору) можуть самостійно відмовитися від процедури медіації; конфіденційність розгляду конфлікту (спору), тобто уникнення публічного розголошення конфлікту (спору); на відміну від судового процесу, процес медіації є менш тривалим у часі; при застосуванні медіації в судовому процесі є можливість повернення 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову; під час процедури медіації сторони конфлікту (спору) не втрачають контроль над процедурою та прийняттям рішення, кожна із сторін конфлікту (спору) в процесі медіації причетна до написання та ухвалення рішення у справі; унеможливлюється ризик ухвалення несприятливого судового рішення та пов'язаних з ним санкцій, витрат і втрати репутації; на відміну від судового процесу, в якому оцінюються лише минулі дії сторін, в процесі медіації сторони оцінюють ситуації із різних сторін (зі сторони минулого, теперішнього та майбутнього часу); стійкість та виконуваність угоди за результатами медіації досягається за рахунок орієнтування на інтереси кожної із сторін конфлікту (спору).

Список використаних джерел:

1. Кармаза О.О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. Підприємство, господарство та право. 2020. № 5. С. 13-18.
2. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія. Н. В. Ільків, М. С. Долинська та ін.; за заг. ред. М. С. Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 174 с.
3. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. К.: Алерта, 2017. 494 с.
4. Бігняк О. Правова природа та класифікація форм захисту корпоративних прав. Підприємництво, господарство і прав. 2018. № 6. С. 6-10.
5. Кармаза О.О. Захист житлових прав у цивілістичному процесі. Держава і право. Збірник наукових праць. Серія Юридичні науки. 2016. Випуск 74. С. 215-227.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Юрій Карпанець,
аспірат 2-го року навчання, спеціальність «081 Право»,
НДІ Інтелектуальної власності НАПрН України
Науковий керівник: Андрій Шабалін,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу питань захисту прав інтелектуальної власності
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України, адвокат

Повномасштабна агресія рф проти України стала відправною точкою для розроблення нових тактичних приймів щодо розслідування злочинів. Сказане стосується і питань застосування спеціальних знань при розслідуванні, зокрема судової експертизи.

Для того, щоб повно, всебічно та об'єктивно розслідувати злочин, вирішити в суді кримінальну справу, часто виникає потреба у використанні відповідних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, зокрема зі спеціальним залученням людей, які на потрібному рівні володіють цими знаннями. Такі

знання у криміналістиці називають спеціальними. Однією із форм використання цих знань під час провадження у кримінальній справі є, власне, проведення судових експертиз (надалі -експертиз). Однак, без з'ясування сутності понять «спеціальні знання», «форма застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві» вивчення основних питань сьогоднішньої теми буде неповним. Слід зазначити, що, як і з багатьох інших питань, у криміналістиці та правових науках кримінального циклу немає єдиного підходу в розумінні поняття «спеціальні знання» та «форма застосування спеціальних знань» [1, с. 5].

У науковій літературі існують різні визначення щодо розуміння судової експертизи.

Судова експертиза це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1 Закону України (далі - ЗУ) «Про судову експертизу») [1, с. 4].

Переважно при розслідуванні кримінальних проваджень, розгляду останніх у суді застосовуються криміналістичні експертизи.

Закон встановлює певні вимоги щодо судового експерта у кримінальних провадженнях.

Судовим експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України [1, с. 10].

Однією із важливих слідчий дій є огляд. Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів тощо [2].

У плані викладеного цікавим є звернення до зарубіжного досвіду, зокрема європейського, тих країн, які мали, хоч і локальні, але конфлікти з силовим блоком рф [3].

Саме при проведені зазначеної вище слідчої дії, відбувається збір доказової бази, у тому числі і для подальшого проведення відповідних судових експертиз при розслідуванні військових злочинів.

Висновок. Аналіз практики свідчить, що при огляді місця події, залучення відповідного спеціаліста (балістика, хіміка тощо) є запорукою ефективності щодо подальшого проведення відповідної судової експертизи. Одним із факторів щодо підвищення ефективності застосування спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів в Україні є звернення до зарубіжного досвіду, зокрема європейського, тих країн, які мали, хоч і локальні, але конфлікти з силовим блоком рф.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика. Лекція до теми 18: «Тактика призначення та порядок проведення судових експертиз». Розробники: завідувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету №3 к.ю.н., доцент Заєць О.М., професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету № 3 д.ю.н., професор Цільмак О.М. доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії к.ю.н., доцент Янковий М.О. URL :

https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lecia-18.pdf (дата звернення: 20.11.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print (дата звернення: 20.11.2023).
3. Шабалін А. В. Цивільне судочинство Естонії: законодавчий огляд, порівняльний аналіз: монографія: НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. К. : Інтерсервіс, 2021. 196 с.

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: ОПТИМІЗАЦІЯ СТРОКУ ПОКАРАННЯ

Дар'я Клименко,
здобувачка першого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 081 «Право», Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій,
викладач кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Відповідно до ч. 1 ст. 55 Кримінального кодексу України позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (далі - позбавлення права, якщо контекст не вимагає іншого) може бути призначено як основне покарання на строк від двох до п'яти років і як додаткове на строк від одного до трьох років. Як виняток, позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років. За своїм характером позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, яке призначається як основне чи як додаткове покарання є тотожними. Єдиним критерієм їх розмежування є обсяг карально-виховного потенціалу, що закладається у строки на які вони призначаються. Тому, дослідження строків цього виду покарання потребує додаткової уваги детальніше застосовувати інші види покарань [1. ст. 95].

З позиції застосування цього покарання можна погодитись і досліджуваному покаранню й знайти альтернативне покарання або застосувати позбавлення права в мінімальних межах. Однак, це одиничний, певною мірою унікальний випадок, тому він н виключає необхідності дослідження строків цього покарання з точки зору їх актуальності для більш широкого кола суб'єктів.

По перше, така необхідність зумовлена «темпоральною аномалією», що в силу законодавства утворилася між нормами кримінального та адміністративного законодавства. Мова йде про не співрозмірність строків кримінального покарання встановленого ч. 1 ст. 55 КК та адміністративного стягнення - ч. 2 ст. 30 КУпАП. У ч. 2 ст. 30 КУпАП передбачено можливість позбавлення наданого громадянинові права керування транспортними засобами на строк до десяти років за систематичне порушення порядку користування цим правом. Як відомо КК встановлює вищу межу для відповідного основного покарання на рівні 5 років.

Оскільки кримінальні покарання не можуть бути менш суворими, ніж адміністративні стягнення, цілком обґрунтованою виглядає пропозиція про збільшення максимального строку покарання у виді позбавлення права, як мінімум до десяти років.

По друге, обраний державою курс на боротьбу з «біло-комірцевою злочинністю» додатково акцентує увагу на покаранні у виді позбавлення права, як на головному засобі боротьби з нею. Саме це покарання може виступати дієвим засобом боротьби з даною категорією злочинів, які на даному етапі розвитку українського суспільства становлять підвищену небезпеку. А отже для повноцінної реалізації закладеного потенціалу в цей вид покарання необхідно переглянути строки на які він може призначатися.

Одні науковці вважають, що встановлені строки найкраще забезпечують досягнення цілей покарання, оскільки призначення його на більш тривалий строк викликає в засудженого надмірне хвилювання й може призвести до озлоблення, ускладнити його повернення до колишнього життя. Обґрунтована подібна позиція тим, що в окремих випадках від посади відсторонюються висококваліфіковані фахівці й керівники виробництв (керівники підприємств, установ і організацій, а також їх структурних підрозділів, їх заступники, головні бухгалтери та ін.), а тому призначення цього покарання на тривалий строк може мати негативні соціальні наслідки. Тому, науковці і практики підтримують пропозицію, а законодавець розпочав встановлення більш значних строків позбавлення права в статтях Особливої частини КК. Попри це, за інших умов встановлення строків для цього покарання, що перевищують 10 років було б не доцільним, однак з урахуванням ситуації, яка склалася в Україні такі зміни є необхідними.

Таким чином, на основі вище викладеного можна дійти висновку, що як науковці так і практики не тільки підтримують збільшення строків позбавлення права, а й допускають можливим призначення цього покарання безстроково. Розробка додаткової аргументації та соціальної обумовленості закріплення більш тривалих строків для даного виду покарання, а також зарубіжного досвіду, потребують окремої уваги та більш глибоко, повного вивчення, що і буде предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 43, ст.386.
2. Фойницький І. Необхідність реформи постанов українського законодавства про позбавлення прав // Цивільне та кримінальне право, 1874. № 5- С.185.
3. Малков В. П. Про протидію корупційної та іншої злочинності покаранням у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю / В. П. Малков. // Актуальні проблеми економіки і права. - 2007. - №3. - С. 162-170. С.164.

ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Володимир Коваленко,
викладач циклової комісії правознавства,
Полтавський фаховий коледж Університету "Україна"

Як і для міжнародного права в цілому, основними джерелами МГП є міжнародні договори та звичаєве міжнародне право. Сильні та слабкі сторони цих двох джерел міжнародного права чітко простежуються в контексті МГП.

Міжнародні договори є основним джерелом МГП з третьої чверті 19 століття, коли почався процес кодифікації законів і звичаїв війни. Сьогодні МГП є однією зі сфер, які найкраще обслуговуються традиційними матеріальними галузями міжнародного права. Конкретні і чітко кодифіковані норми міжнародних договорів є зручним джерелом, з якого сторони черпають свої права і обов'язки в ситуаціях безпосереднього збройного конфлікту.

Важливо відзначити, що держави визнають свої зобов'язання за багатосторонніми договорами МГП на дуже високому рівні. Так, Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року була прийнята всіма державами світу без винятку.

Головними чинними договірними джерелами МГП є:

- **у сфері захисту жертв збройних конфліктів**: (Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (GC I); Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (GC II). (GC III) від 12 серпня 1949 року, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (GC III) від 12 серпня 1949 року, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (GC IV) від 12 серпня 1949 року, Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року та Додатковий протокол від 8 червня 1977 року про захист жертв міжнародних збройних конфліктів. Додатковий протокол до Женевських конвенцій (ДП I); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 року про захист жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (ДП II); Протокол від 12 серпня 1949 року Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру та прийняття Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року і Додаткового протоколу 1949 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року та прийняття додаткової розпізнавальної емблеми (8 грудня 2005 року) (АР III); Конвенція про права дитини (Нью-Йорк, 20 листопада 1989 року); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується участі дітей у збройних конфліктах (25 травня 2000 року, Нью-Йорк);
- **у сфері захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту**: Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року; Протокол I до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року; Протокол II до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 26 травня 1999 року;
- **у сфері захисту навколишнього середовища у випадку збройного конфлікту**: Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє середовище, 10 грудня 1976 р.;

- **у сфері обмеження або заборони використання окремих засобів ведення війни (зброї):** Женевський протокол про заборону застосування на бактеріологічній війні задушливих, отруйних та інших подібних газів 17 червня 1925 року; Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення 10 квітня 1972 року; Конвенція про заборону застосування конкретних видів звичайної зброї, які визнані такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, 10 Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які визнані такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, 10 жовтня 1980 року; Протокол про невизначені частини, 10 жовтня 1980 року (КНЗ І. Протокол); Протокол про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв від 10 жовтня 1980 р., 10 жовтня 1980 р. (Протокол І до КНЗ), 3 травня 1996 р. (Протокол ІІ до КНЗ), 10 жовтня 1980 р. (Протокол ІІІ до КНЗ), 13 жовтня 1995 р. (Протокол IV до КНЗ), 28 листопада 2003 р. (Протокол V до КНЗ (Конвенція про заборону та знищення хімічної зброї від 13 січня 1993 р; Оттавська конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення (18 вересня 1997 року); Конвенція про касетні боєприпаси (30 травня 2008 року);
- **у сфері індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення МГП**: Римський Статут Міжнародного кримінального суду, 17 липня 1998 р.

Міжнародне звичаєве право залишається одним з двох основних джерел МГП і успішно доповнює навіть дуже детальні та всеосяжні норми Конвенції.

Важливість звичаєвих норм у МГП зумовлена низкою факторів. Так, міжнародні конвенції лише накладають зобов'язання на договірні сторони.

Хоча Загальні звичаї I-IV 1949 року отримали загальне визнання, багато держав не приєдналися до додаткових протоколів до Загальних звичаїв I-IV 1977 року через фундаментальні розбіжності у формулюваннях певних положень.

ФІНАНСОВО-СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Лариса Коваленко,
док. юрид. наук, професор, доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Боротьба з правопорушеннями та злочинами в фінансовій сфері держави завжди є пріоритетом практичної діяльності держави. Достатньо згадати низку нормативно-правових актів, а саме Закон України «Про Національну безпеку України» (2018 р.), Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (2020 р.), Стратегію національної безпеки України (2015 р.), Рішення Ради національної безпеки та оборони «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», яке визначає фінансову безпеку держави як основну складову, Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схвалену Розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2015 р.,

Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України та інші фінансові закони[1;3].

Формування системи фінансової безпеки має відбуватися на основі розробки відповідної наукової теорії, концепції, стратегії та тактики, проведення адекватної політики, наявності необхідних інститутів, застосування заходів, способів та методів її забезпечення. Концепція фінансової безпеки повинна включати пріоритетні цілі та завдання забезпечення безпеки, шляхи та методи її досягнення, які б адекватно відображали роль фінансів у сучасному соціально-економічному розвитку України. Її зміст мають координувати загальнодержавні дії у сфері забезпечення безпеки на рівні окремих громадян, суб'єктів господарювання, галузей, секторів економіки, а також на національному, регіональному та глобальному рівні. Без обґрунтованої концепції фінансової безпеки неможливо сподіватися проведення ефективного соціально-економічного реформування нашій країні. Заснована на Концепції фінансової безпеки політика фінансової безпеки повинна містити: створення законодавчої бази у сфері фінансової безпеки; - план дій виконавчої, спрямований на удосконалення структури відповідних державних органів; - програму та план реалізації правоприйнятної практики у сфері фінансової безпеки. Стратегія фінансової безпеки має бути орієнтована на розробку та послідовне здійснення заходів для закріплення та розвитку позитивних процесів та подолання негативних тенденцій у сфері фінансових відносин, мають бути визначені найближчі та перспективні цілі даної стратегії та механізми її реалізації. При цьому державна стратегія фінансової безпеки та комплексна державна політика мають перебувати у тісному взаємозв'язку.

Фінансова безпека є важливою передумовою стійкості економіки та соціального розвитку країни. Основні стабілізаційні напрями фінансової безпеки, такі як макроекономічна стійкість, банківська стабільність, фінансова регуляторна політика, монетарна політика та фінансовий моніторинг, допомагають зменшити ризики та забезпечують стабільність фінансової системи. Важливо пам'ятати, що фінансова безпека - це процес, а не стан, і вона вимагає постійного моніторингу та адаптації до змін у світовій економіці.

Впровадження комплексу заходів, що охоплює багато аспектів фінансової безпеки, вимагатиме згуртованості та спільної дії всіх гілок влади та господарюючих суб'єктів. Тільки такий підхід на всіх рівнях дозволить значно підвищити фінансову стійкість країни та досягти економічного зростання[2, с. 85].

У світі, де фінансові ринки та економіки постійно змінюються, фінансова безпека залишається важливим завданням для будь-якої країни. Дотримання основних стабілізаційних напрямів фінансової безпеки сприяє забезпеченню стійкості фінансової системи та сприяє економічному розвитку, а усвідомлення важливості фінансової безпеки та реалізація необхідних заходів є важливими кроками для забезпечення стабільності та процвітання.

Забезпечення фінансової безпеки вимагає співпраці різних суб'єктів, включаючи уряд, регуляторні органи, банки та інші фінансові установи. Крім того, освіта та фінансова грамотність громадян є важливим аспектом забезпечення фінансової безпеки, оскільки вони грають велику роль у функціонуванні фінансової системи.

Висновки. Таким чином, найбільш важливими кроками для посилення фінансової безпеки України є :

- впровадження комплексного підходу до реформування бюджетного процесу на рівнях держави, місцевого самоврядування та міжбюджетних відносин, що включає в себе оптимізацію бюджетних видатків через впровадження програмно-цільового підходу та спрямування бюджетної системи на досягнення конкретних результатів в рамках програм розвитку;

- розробка поетапної стратегії зменшення бюджетного дефіциту за рахунок збільшення власних доходів держави;

- зменшення зовнішнього боргу України шляхом зменшення чистих зовнішніх запозичень уряду та погашення довгострокових запозичень реального сектору економіки;

- забезпечення потреб у економічному зростанні країни через впровадження грошово-кредитної політики, стабілізацію національної валюти та зниження інфляції;

- зупинення відтоку капіталу за кордон і створення умов для репатріації вивезеного капіталу;

- оптимізація структури золотовалютних резервів шляхом збільшення їх частки в золоті;

- полегшення умов і правил функціонування ринку цінних паперів в Україні;

- чітке визначення прав і обов'язків емітентів та інвесторів через розробку ефективної системи державного регулювання ринків капіталу, посилення контролю за дотриманням вимог законодавства та запобігання корупції.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021 // Президент України : офіц. сайт. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/347 2021-39613.

ЗМІНИ ПРАВОВОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Данило Колесніков,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», Полтавського інституту економіки і права
Науковий керівник: Дмитро Стрілко,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів, Полтавський інститут економіки і права

Стрімкий науковий прогрес, розвиток нових технологій і прагнення людства розв'язати нові проблеми, спільні для всього світу, призвели до того, що в історії людства настав новий етап - епоха глобалізації. Процес глобалізації зачіпає багато сфер суспільного життя - від економіки до культури. Водночас, з огляду на дедалі більші виклики, які глобалізація ставить перед людством, необхідно, щоб органи, які регулюють суспільні відносини, зокрема й право, адекватно реагували на ситуацію, що склалася.

Дослідники не дійшли єдиної думки щодо визначення природи та особливостей глобалізації в галузі права. Це пояснюється новизною цього поняття, і тому дискусія про нього тільки починає набирати обертів. Однак, узагальнюючи різні підходи авторів до поняття правової глобалізації, можна сказати, що під нею розуміють процес інтеграції міжнародного та національного права в різноманітних формах та за допомогою різних засобів.

Не заперечуючи позитивних сторін правової глобалізації, слід звернути увагу і на негативні аспекти. До останніх належать загроза зникнення національно-культурної самобутності, звуження національного суверенітету та зменшення ролі вітчизняних державних органів у правотворчості. Ці два аспекти необхідно проаналізувати більш детально.

Глобалізація права включає в себе кілька елементів, найважливішим з яких є інтернаціоналізація права. Так, серед методів її реалізації виокремлюють рецепцію, гармонізацію та уніфікацію. Не вдаючись у їхній детальний аналіз, зазначимо, що держави мають ретельно обирати прийнятний для них метод реформування права.

Поряд із впливом на право, глобалізація зачіпає і сферу культури. Тому суспільство має вживати спеціальних заходів для захисту своєї культури від експансії або зникнення. З іншого боку, гармонізація є тим засобом правової реформи, який становить найменший ризик для сфери культури. Тому якщо в конкретному суспільстві пріоритетним є завдання захисту власних культурних ідеалів, то пріоритет має бути відданий гармонізації як способу інтернаціоналізації права.

Ще одним ризиком для правової системи конкретної держави є поява наддержавних правових утворень. Це міжнародні організації з різною юрисдикцією, такі як ООН, НАТО, Європейський союз. Держави, які вступають до таких наднаціональних структур, стикаються з проблемою обмеження власного суверенітету. Для досягнення певних економічних і соціальних цілей вони відмовляються від частини власних повноважень і віддають перевагу повноваженням таких організацій.

Такий процес призводить до скорочення традиційних функцій держави [1, с. 165]. Загроза в такій ситуації виявляється в тому, що держави можуть насті-

льки прагнути до ухвалення законів відповідно до вимог наднаціональних органів, що власні цінності можуть відійти на другий план. Таким чином, відбувається певне втручання у внутрішні справи конкретної держави, і воля цієї держави, яка є сильнішою, ніж воля інших держав, превалює.

Слід зазначити, що процес глобалізації впливає і на правову ідеологію конкретного суспільства. Так, у міру посилення залежності держав від наднаціональних правових утворень створюються умови для підвищення значущості ідеологічних орієнтирів інших держав. Тому правова ідеологія держави може зазнавати трансформації під впливом наднаціональних вимог, що може призвести до нівелювання власної ідеологічної концепції.

Таким чином, процес глобалізації в майбутньому матиме значний вплив на право, культуру, економіку та інші сфери суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2018. 350 с.
2. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с.
3. Данильян О. Г. Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Серія : Політологія. 2017. № 2. С. 29-41.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ОКРЕМИХ СФЕРАХ НОТАРІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Тетяна Колотілова,
канд. юрид. наук, доцент кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Поняття нотаріату, принципи, за якими здійснюється нотаріальна діяльність, вимоги, що висуваються до осіб, що її здійснюють, закріплено в Законі України "Про нотаріат"[1].

Так відповідно до статті 1 Закону України "Про нотаріат" нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Стаття 34 цього Закону встановлює перелік нотаріальних дій, що вчиняються нотаріусами України. Нотаріуси, зокрема: посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності, вимоги про нотаріальне посвідчення правочину тощо); вживають заходів щодо охорони спадкового майна; видають свідоцтва про право на спадщину; видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя (колишнього подружжя) на підставі спільної заяви або в разі смерті одного з подружжя; видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів); видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися; провадять опис майна фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою або місце перебування якої невідоме; видають дублікати нотаріальних документів, що зберігаються у справах нотаріуса; накладають та знімають заборону щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), об'єктів неза-

вершеного будівництва та майбутніх об'єктів нерухомості, що підлягають державній реєстрації;9^{-1}) накладають заборону щодо відчуження грошових сум, що будуть зараховані заявником вимоги, визначеним відповідно до частини четвертої статті 65^{-2} Закону України "Про акціонерні товариства", на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий відповідно до зазначеного закону; засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчують справжність підпису на документах; засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу; посвідчують факт, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту; посвідчують факт, що фізична особа є живою; посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці; посвідчують час пред'явлення документів; передають заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам; приймають у депозит грошові суми та цінні папери; вчиняють виконавчі написи; вчиняють протести векселів; вчиняють морські протести; приймають на зберігання документи.

На нотаріусів може бути покладено вчинення інших нотаріальних дій згідно із законом.

Аналізуючи практичну діяльність нотаріусів, можна констатувати, що вона суттєво відрізняється і є ширшою від того, що закріплено саме у Законі України "Про нотаріат". Більше того, варто зауважити, що визначення поняття "нотаріальна дія" як не було, так і не існує в законодавстві України.

В статті 1 Закону України "Про медіацію" зазначено: "медіаційна угода - письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), *які виникли або можуть виникнути* між ними, шляхом проведення медіації"[2].

І тут закономірно виникають запитання: чи є місце для медіації у сфері нотаріальної діяльності де її (медіацію) намагаються застосовувати; чи має ця сфера діяльності місце для медіаційних процедур?

Для більшості вчених та практиків-медіаторів а також нотаріусів є доволі очевидною можливість перетинання цих видів діяльності, але все ж таки ці питання потребують більш розгорнутої відповіді аніж "так" чи "ні".

З огляду на викладене, використання законодавчого визначення нотаріату для проведення співвідношення з поняттям медіації доречно лише частково. Доцільно, на нашу думку, в даному випадку спиратися на матеріали Міжнародного союзу латинського нотаріату, членом якого є Україна з 2008 року.

Роль у медіації нотаріуса підтверджується рішенням XXIII Конгресу Міжнародного союзу латинського нотаріату, у якому підкреслювалося, що нотаріус в силу своїх професійних обов'язків повинен зводити зазвичай різні погляди та інтереси сторін до спільного знаменника, найбільш серед представників інших юридичних професій покликаний виступати у ролі медіатора [3].

Проте, знову постає питання: а чи в усіх сферах нотаріальної діяльності можливе застосування медіації?

Відповідно до статті 54 Закону України "Про нотаріат" нотаріус при вчиненні нотаріальної дії перевіряє, чи відповідає зміст посвідчуваного ним правочину вимогам закону і дійсним намірам сторін. Фактом посвідчення договору нотаріусом є факт визнання його безспірності.

Схожість принципів діяльності та несуперечливість сутності медіації та нотаріальної діяльності дозволяє зробити однозначний висновок, що для медіації є місце у нотаріальній діяльності. Характерним та значним фактором, що окреслює межі медіації, є не тільки її принципи, але і *наявність* конфлікту (спору)

чи *можливість його виникнення* між сторонами. Надзвичайно важливими є ситуації, коли нотаріус, виходячи з власних знань, умінь, навичок та досвіду, розуміє, наприклад, що сьогоднішній стан речей та поведінка його клієнта вже завтра призведуть до конфлікту (спору) з іншою особою. Отже нотаріус може і повинен робити все, щоб його клієнти уникнули будь-якого спору (конфлікту) та можливих судових процесів.

Роз'яснення нотаріусом сторонам договору під час його укладання та підписання їх прав та обов'язків, які виникнуть у них після підписання договору, а також роз'яснення правових наслідків, які настануть у сторін договору після його підписання, і є прямою функцією медіації. А факт двостороннього підписання договору сторонами в присутності нотаріуса є фактом вирішення юридичного конфлікту на стадії досудового врегулювання. На підтвердження використання нотаріусами під час вчинення нотаріальних дій функцій медіатора можна навести як приклад порядок посвідчення нотаріусом правочину щодо відчуження нерухомого майна. Так, при посвідченні договору купівлі-продажу квартири між сторонами договору може виникнути питання щодо дати звільнення квартири, яка продається, або питання щодо порядку передачі грошових коштів продавцем за цим договором. І таких прикладів можна навести багато. Це спадкові справи, в тому числі, посвідчення заповітів, майнові або аліментні правовідносини, розподіл майна подружжя . Нотаріус у такій ситуації виступає незалежною третьою особою (медіатором), що здійснює допомогу сторонам у вирішенні конфлікту шляхом роз'яснення сторонам прав та їх обов'язків, які надані їм законодавством України, сприяє веденню переговорів сторін. Він допомагає, роз'яснюючи норми права сторонам, вирішити юридичний конфлікт або його попередити та укласти договір. У випадку недостатності або несвоєчасного надання документів для вчинення нотаріальної дії нотаріус має право зупинити вчинення нотаріальної дії або відмовити у вчиненні нотаріальної дії. Таким чином, можливо констатувати, що нотаріус в Україні, виконуючи свої прямі обов'язки, які надані Законом України «Про нотаріат», щодо вирішення цивільноправових конфліктів, що виникають у цивільних правовідносинах, вже виконує функції медіатора .

Виходячи із вище викладеного, можна окреслити можливі сфери нотаріальної практики, де медіація може мати місце. До такої сфери відноситься, як правило, сфера договірних відносин з урахуванням усіх етапів, що пов'язані з договірним процесом і цю сферу доцільно було б класифікувати за такими видами:

- договори у спадкових правовідносинах (про поділ спадкового майна; про зміну черговості спадкування; про зміну часток у спадщині; про управління спадщино та інші);

- договори у сімейних правовідносинах (про поділ спільного майна подружжя; шлюбні договори (контракти); договори, що укладаються одним із подружжя в інтересах сім'ї; про поділ/виділ майна зі складу усього майна подружжя; про визначення місця проживання дитини; про сплату аліментів на дитину; про здійснення батьківських прав та виконання обов'язків; про припинення права на аліменти для дитини);

- договори, направлені на відчуження майна (рухомого та нерухомого) та передання його у тимчасове користування, надання послуг та виконання робіт та інші договори, що відмінні від договорів у спадкових та сімейних правовідносинах.

Кожний з названих договорів в аспекті медіаційної процедури буде мати свої особливості, по-перше, виходячи з сутності самих договірних стосунків, по-друге, виходячи з реальних обставин конкретної ситуації, по-третє, виходячи з наявності між учасниками конфлікту інших, аніж договірних стосунків. Медіаційна процедура може передувати виникненню договірних стосунків між сторонами і сама наявність, наприклад, договору про поділ спадкового майна чи договору про визначення порядку користування майном може бути результатом медіаційної процедури.

Знову виникає питання: а якими ж саме навичками повинен володіти нотаріус-медіатор? Насамперед, на нашу думку, в ході виконання своїх функцій як фахівця – нотаріуса та медіатора, нотаріус в процесі ведення переговорів з учасниками нотаріальних правовідносин повинен продемонструвати вміння слухати та переконувати, володіти ґрунтовними знаннями права та інформацією про будь-які зміни до законодавства, вести переговори, керувати дискусією, оперативно реагувати на зміну настроїв та думок сторін, бути, свого роду, не тільки професійним юристом у галузі нотаріального права, але й висококваліфікованим і озброєним не тільки знаннями, а й життєвим досвідом, психологом.

На підставі викладеного, можна зазначити, що вже сьогодні багато реальних практичних проблем, пов'язаних з медіацією, у нотаріальній діяльності потребують вирішення. Зокрема, окремого вирішення потребують питання:

отримання належної кваліфікації нотаріусом з метою здійснення медіації на належному та відповідальному рівні;

страхування відповідальності нотаріуса, що здійснює медіаційну діяльність;

визначення чітких меж, де закінчується нотаріальна діяльність і починається медіація, що здійснюється нотаріусом, а також питання меж відповідальності;

регламентації питань оподаткування діяльності нотаріуса, що здійснює медіацію, та можливість її здійснення не на підприємницькій основі.

З урахуванням специфіки нотаріальної діяльності, не зважаючи на зазначені проблеми, медіація має дуже великі перспективи для проникнення у нотаріальну діяльність. Сфера застосування медіації у нотаріальній діяльності настільки широка, що вже важко уявити собі якусь нотаріальну дію, де медіація недоречна. Широке запровадження медіації в діяльності нотаріусів – це ще один реальний шанс вплинути на формування нового світосприйняття людей і розширення повноцінного простору свободи в різноманітних її проявах, докорінно змінити правосуддя і можливо, навіть покращити моральний клімат у державі.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993// Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №39. – Ст.383.
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 №1875-IX. Відомості Верховної Ради України.2022, №7. Ст.51
3. Fundamental principles of the Latin type notarial system https://www.uinl.org/principio-fundamentales

ПРОЦЕСУАЛЬНА ЕКОНОМІЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сергій Короєд,
докт. юрид. наук, проф., професор кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Ефективність правосуддя як результативність судової процесуальної діяльності та її наслідків (матеріально-правових та процесуальних) зумовлена передусім визначеними в процесуальних кодексах завданнями відповідного виду судочинства і спрямована на їх оптимальне виконання завдяки процесуальній формі. Водночас в умовах війни перед судовою системою постали нові виклики, пов'язані зі здійсненням правосуддя [1]. Як наголосив суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Д. Д. Луспеник, зважаючи на те, що необхідних законів для належного відправлення правосуддя у воєнний і надзвичайний стан у законодавстві бракує, а саме щодо особливостей здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, тому з метою пристосовування чинних процесуальних норм при відправленні правосуддя в умовах воєнного стану він пропонує суддям сміливіше використовувати принцип процесуальної економії, численні норми якого містяться у процесуальному законі [2]. Суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду А. Ю. Бучик також виокремила принцип процесуальної економії як один з ефективних засобів регулювання судових процедур в умовах воєнного стану [3].

Отже, в умовах воєнного стану процесуальна економія в цивільному (адміністративному, господарському) судочинстві набуває особливого значення, оскільки, з одного боку, учасникам справи має бути забезпечено гарантії здійснення своїх процесуальних прав в таких умовах, а з іншого боку, суди повинні мати повноваження оптимально виконувати завдання судочинства в умовах війни. Адже в умовах воєнного стану частина судів припинила здійснювати правосуддя, а їх територіальну підсудність було змінено на інший (більш наближений) суд, навантаження в якому збільшилось і продовжує збільшуватись, у зв'язку з чим виникла об'єктивна необхідність в більш оперативному розгляді існуючих справ, не обтяжуючи процес тими процесуальними діями, які за конкретних обставин не є необхідними і не звужують процесуальні гарантії прав учасників справи та конвенційне право особи на справедливий судовий розгляд впродовж розумного строку.

Досліджуючи процесуальну економію як передумову ефективності цивільного судочинства, ми виділяли дві основні складові, якими обумовлюється процесуальна економія, а саме: 1) результат цивільної процесуальної діяльності в конкретній справі, коли справу розглянуто правильно, але з найбільш повним і раціональним використанням процесуальних засобів, розумною економією залучених сил і засобів і в скорочені строки; 2) стан цивільно-процесуального регулювання, який передбачав би реальну можливість виконати завдання і мету цивільного судочинства, тобто справедливо, неупереджено, правильно і швидко розглянути і вирішити будь-яку справу, з максимальним дотриманням гарантій учасників процесу, та захистити порушене право, за рахунок розумного пом'якшення процесуальних формальностей, оптимальності процесуальних процедур [4, с. 130]. З такого підходу випливає, що процесуальна економія хоч й є процесуальною категорією, оскільки має забезпечити виконання судом завдання судочинства (адже керуючись принципом процесуальної економії суд

зокрема вирішує процесуальні питання з метою забезпечення ефективності, розумності та раціональності судового процесу), проте все ж таки має матеріально-правову мету, яка випливає із визначеного в процесуальних кодексах завдання відповідного виду судочинства. Саме в аспекті ефективності судового захисту (а точніше – ефективності способів захисту) Верховний Суд зазвичай використовує вказаний принцип. Принцип процесуальної економії знаходить свій вияв також при оцінці ефективності позовної вимоги на предмет того, чи призведе задоволення такої вимоги до дійсного захисту інтересу позивача без необхідності повторного звернення до суду. Також принцип процесуальної економії робить неприпустимим штучне подвоєння судового процесу. Процесуальна економія також робить неприпустимим повторне встановлення судом преюдиціальних обставин.

Зазначені форми застосування процесуальної економії прямо випливають з положень процесуальних кодексів. Водночас в умовах воєнного стану більш широке використання в цивільному, господарському, адміністративному судочинстві зазначеного принципу все ж вимагає певних змін в процесуальному регулюванні порядку здійснення правосуддя, щоб суди мали можливість найбільш повно і раціонально використовувати регламентовані процесуальним законом процесуальні засоби відповідно до завдання відповідного виду судочинства, щоб справу було розглянуто правильно і в скорочені строки, при цьому з розумною економією залучених сил і засобів, з урахуванням конкретних обставин, зумовлених дією воєнного стану.

Мова йде, передусім, про необхідність: а) скасування в якості обов'язкової підстави зупинення провадження у справі у разі перебування сторони у складі військових формувань (залишивши вирішення цього питання та питання відкладення розгляду справи на розсуд суду залежно від реальної можливості такого учасника справи брати в ній участь дистанційно за допомогою системи "електронний суд" або через представника); б) скорішого запровадження альтернативного порядку викликів і повідомлень учасників справи (які не проживають за зареєстрованим місцем проживання або якщо таке місце проживання знаходиться на тимчасово окупованій території чи в зоні ведення воєнних дій) на відомі засоби зв'язку цих учасників телефонограмою, смс-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у мобільних месенджерах (якщо такі засоби зв'язку учасник справи раніше зазначав в якості офіційних засобів комунікації з ним та використовував у листуванні та зв'язку з державними органами та організаціями); в) дозволу фіксування судового засідання у протоколі судового засідання (за відсутності технічної можливості провести фіксування судового засідання технічними засобами через Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему); г) надання судам права з власної ініціативи приймати рішення про розгляд справи, розгляд якої здійснюється в порядку загального позовного провадження, без повідомлення (виклику) учасників справи в письмовому провадженні (частина цих пропозицій вже знайшло своє відображення у відповідних законопроектах); д) запровадження можливості передачі за підсудністю справи на розгляд іншому суду (у зв'язку із припиненням роботи суду, який розглядав справу та знаходиться на тимчасово окупованій території або території ведення воєнних дій) в електронній формі за допомогою Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, а також запровадження механізму відновлення втраченого "незакінченого" судового провадження за електрон-

ними матеріалами справи та процесуальними документами, які містяться в електронних кабінетах учасників справи (зокрема допустити можливість в умовах воєнного стану відновлення втраченого "незакінченого" судового провадження у справі при зміні територіальної підсудності, якщо через певні причини паперові матеріали справи не можуть бути передані за підсудністю до іншого суду), що виключить необхідність повторного пред'явлення нового позову та забезпечить таким чином безперешкодний доступ до правосуддя і вирішення справи впродовж розумного строку (а це як раз й є основною метою процесуальної економії).

Регламентація зазначених процесуальних дій, на нашу думку, завдяки процесуальній економії стане додатковою гарантією виконання судом завдань судочинства, що підвищуватиме його ефективність. Причому застосування в цьому випадку принципу процесуальної економії не буде порушувати вимоги ст. 6 Конвенції, а також заборону на скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану, не передбачених законом (на чому слушно наголошував Д. Д. Луспеник [2]).

Також в умовах воєнного стану підвищується необхідність більш широкого використання можливостей електронного судочинства (подача процесуальних документів та ознайомлення з матеріалами справи через електронний кабінет в підсистемі "електронний суд"; участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції тощо), що безпосередньо пов'язано із режимом процесуальної економії.

Разом з тим, на наше переконання, так чи інакше, можливість застосування судом в тому чи іншому випадку принципу процесуальної економії підлягає оцінці на відповідність передусім завданню відповідного виду судочинства з урахуванням розумного балансу можливостей учасників справи здійснити свої процесуальні права під час розгляду конкретної справи, дотримуючись при цьому основних засад справедливого судового розгляду, а також з урахуванням впливу воєнного стану на таку можливість.

Список використаних джерел:

1. Незважаючи на всі складнощі, суди повинні дотримуватися високих стандартів здійснення правосуддя – Голова ВС (28 липня 2023 р.). Офіційний вебсайт Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1457012?fbclid=IwAROixhuaXhNG_L3uVP7pTcqxc_GwXoT-pSdwPOCrOAUaFtjynsRNDhMGqHg.
2. Здійснюючи судочинство в умовах воєнного стану, судді повинні вміти пристосовувати чинне законодавство – судді КЦС ВС (20 травня 2022 р.). Офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1276715/.
3. Адміністративне судочинство в умовах війни: учасники міжнародної конференції обговорили питання щодо процесуального права (12 липня 2023 р.). Офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1450080/.
4. Короєд С. О. Процесуальна економія як передумова ефективності цивільного судочинства. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2013. № 3-1. С. 128–131. URL: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/3/Koroied%20S.%20O..pdf.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Тетяна Костенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 081 «Право», Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Аванесян Геннадій,
доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Фермерське господарство є різновидом підприємств (ст. 62 ГКУ), на землі фермерських господарств поширюються положення ст. 28 ЗКУ.

Особливості правового режиму земель фермерських господарств покликаний визначити розділ IV Закону України "Про фермерське господарство", проте більшість його положень повторюють загальні норми, що визначають права і обов'язки власників землі та землекористувачів (зокрема, ст. ст. 90, 91, 95, 96 ЗКУ). Специфікою характеризуються лише положення, які обмежують здійснення права загального землекористування на землях фермерських господарств (ст. 17 Закону).

Також певні особливості правового режиму земель фермерських господарств випливають із розд. X "Перехідні положення" ЗКУ. П. 13, який обмежує площу ЗСГП, що можуть перебувати у приватній власності, а п. 15 встановлює тимчасовий мораторій на їх відчуження

Правовий режим земельних ділянок, що використовуються для ведення фермерського господарства, визначається земельно-кадастровою документацією, їх належністю до певних видів сільськогосподарських або несільськогосподарських угідь. Планування території фермерських господарств здійснюється відповідно до ДБН Б.2.4-4-97 "Планування і забудова малих сільськогосподарських підприємств та селянських (фермерських)господарств"116. ч. 1. Положення відтворені у ч. 1 ст. 12 Закону України "Про фермерське господарство".

Під поняттям "землі фермерського господарства" слід розуміти будь-які земельні ділянки, які використовуються членами господарства для його ведення, тобто виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації. Але це не означає, що право на всі ці землі переходить до господарства як юридичної особи.

Визначений статтею 31 ЗКУ склад земель фермерського господарства вказує на те, що під поняттям "землі фермерського господарства" слід розуміти не лише землі, які використовуються самим господарством на певному правовому титулі, а й земельні ділянки, права на які мають його члени. Згідно із ч. 2 ст. 12 Закону України "Про фермерське господарство" "права володіння та користування земельними ділянками, які знаходяться у власності членів фермерського господарства, здійснює фермерське господарство".

Відповідно до положень частини першої статті 31 ЗК України та частини першої статті 12 Закону України "Про фермерське господарство землі фермерського господарства можуть складатися із:

- земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі,
- земельних ділянок, що належать громадянам - членам фермерського господарства на праві приватної власності,

- земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди.

Як бачимо, перераховані далеко не всі земельні ділянки, що могли б використовуватися для ведення фермерського господарства. Не згадані земельні ділянки, що можуть використовуватися на праві емфітевзису; також відповідно до п. 6 розд. X "Перехідні положення" ЗКУ (з урахуванням Рішення КСУ N 5-рп/2005 від 22.09.2005) громадяни можуть використовувати для ведення фермерського господарства земельні ділянки, надані їм у постійне користування. До того ж законодавство не забороняє використовувати для ведення фермерського господарства земельні ділянки, орендовані особисто членами господарства (а не господарством) тощо.

Таким чином, регулятивного значення ст.. 31 Земельного кодексу та ст.. 12 ЗУ «Про фермерське господарство» взагалі не має, що говорить про те, що ці норми підлягають доопрацюванню, оскільки створення ФГ як юридичної особи само по собі не призводить до переходу права користування ділянкою, яку орендує засновник чи член ФГ, тобто від громадянина до господарства.

Саме прогалина в ст.. 31 Земельного кодексу та ст.. 12 ЗУ «Про фермерське господарство» спричиняє потребу у відносинах суборенди між громадянином, якому надана земельна ділянка для ведення ФГ і ФГ – юридичною особою, обов'язок створення якого лягає на того ж самого громадянина. Іншого шляху набуття законного права користування такою землею не існує.

ДПІ у відносинах такої суборенди землі вбачає комерційний характер, і, посилаючись на пп.. 164.2.5. п. 164.2 ст. 164 ПКУ ; пп. 170.1.4. п. 170.1. ст.. 170 ПКУ нараховує Податок з фізичних осіб та військовий збір.

Законодавець повинен був врахувати це або в частині нарахування зобов'язань з оренди землі, або в частині відсутності оподаткування ПзДФО і ВЗ у відносинах суборенди землі коли член фермерського господарства в різних статусах вимушений сам з собою заключать договори суборенди.

Податкові зобов'язання з плати за землю обчислюються з дня виникнення права власності або права користування земельною ділянкою (п. 287.1 ст. 287 Податкового кодексу) на підставі даних Державного земельного кадастру (п. 286.1 ст. 286 Податкового кодексу), а також на підставі договору оренди земельної ділянки (ст. 288 Податкового кодексу).

Центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері земельних відносин та у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, у сфері будівництва, щомісяця, але не пізніше 10 числа наступного місяця, а також за запитом відповідного контролюючого органу за місцезнаходженням земельної ділянки подають інформацію, необхідну для обчислення і справляння плати за землю, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Платники плати за землю (крім фізичних осіб) самостійно обчислюють суму плати за землю щороку станом на 1 січня і не пізніше 20 лютого поточного року подають до відповідного контролюючого органу за місцезнаходженням земельної ділянки податкову декларацію на поточний рік за формою, встановленою у порядку, передбаченому статтею 46 цього Кодексу, з розбивкою річної суми рівними частками за місяцями.. (ст. 286.2 ПКУ)

Нарахування фізичним особам сум плати за землю проводиться контролюючими органами (за місцем знаходження земельної ділянки), які надсила-

ють платнику податку у порядку, визначеному статтею 42 ПКУ, до 1 липня поточного року податкове повідомлення-рішення про внесення податку за формою, встановленою у порядку, визначеному статтею 58 цього Кодексу. (ст. 286.5 ПКУ)

Податковим кодексом не передбачено інших підстав для обчислення плати за землю, як плата за землю суб'єктом, якій земля належить на праві власності чи користування

Крім того пп. 288.6 ст. 288 ПКУ, яким встановлено обмеження щодо суми суборенди землі суперечить пп. 168.1.1. ст.. 168 ПКУ, відповідно до якої Податковий агент, який нараховує (виплачує, надає) оподатковуваний дохід на користь платника податку, зобов'язаний утримувати податок із суми такого доходу за його рахунок, використовуючи ставку податку, визначену в статті 167 цього Кодексу. У такому разі ФГ (суборендар) сплатить громадянину (орендарю) суму меншу на 19,5 %, необхідну для сплати оренди. А це суперечить Закону України від 06 жовтня 1998 року N 161-XIV "Про оренду землі", зі змінами та доповненнями, де визначено, що умови договору суборенди земельної ділянки повинні обмежуватися умовами договору оренди земельної ділянки і не суперечити йому.

Внесення змін в КАСУ, ЦПКУ відповідно до ЄСІТС.

Збільшення повноважень Державної служби України з питань праці щодо здійснення перевірок на предмет дотримання законодавства КЗПп в комплексі ЗУ «Про державну службу» - стосується державних службовців

Збільшення повноважень органу по правах дітей щодо перевірок на предмет дотримання батьків їв обов'язків.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Алла Кравченко,
канд. юрид. наук, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Постійний розвиток та безперервні трансформації правового суспільства України вносить суттєві корективи у взаємовідносини та, відповідно, і у правовідносини між людиною та державою, що зумовлює створення відповідних засад для найактивніших проявів правової свободи людини та забезпечення своєрідного механізму їх стимулювання, що призначений забезпечувати, з одного боку, найбільш вільне волевиявлення свободи, а з другого – правовий режим обмежень для держави. На сьогоднішній день, наша країна, знаходячись у режимі воєнного стану, приймаючи виклики по збереженню як державного суверенітету, так і власної територіальної цілісності, змушена реформувати економічну систему у відповідності до жорстких реалій. Очевидно, за таких умов, одним із основних пріоритетів діяльності держави є збереження економічної безпеки країни, що є однією із найважливіших характеристик та критерієм ефективного функціонування національної економіки.

Економічна безпека характеризується таким станом економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальноорієнтований розвиток країни у цілому, достатній економічний та

оборонний потенціал навіть за найнесприятливіших варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів. Основними напрямами державної політики національної безпеки України в економічній, соціальній та технологічній сферах є: недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів; забезпечення пріоритетності у структурі економіці наукомістких галузей та екологічно чистих технологій; забезпечення пропорційності територіального та соціально-економічного розвитку різних регіонів; недопущення монополізації галузей економіки; контроль за експортно-імпортною діяльністю; боротьба з протиправною економічною діяльністю; запобігання відтіканню кадрів за кордон; створення більш ефективної системи медичного обслуговування; дослідження та усунення причин, що ведуть до поляризації та розшарування населення; недопущення кризових демографічних тенденцій; створення та реалізація ефективної системи соціального захисту; сприяння духовному та культурному розвитку населення; захист прав споживачів; вжиття комплексних заходів щодо захисту та розвитку науково-технологічного потенціалу; виявлення та усунення причин науково- технологічного відставання України; створення ефективних механізмів боротьби з відтіканням інтелектуального та наукового потенціалу за межі України.

Економічна безпека відіграє вирішальну роль у досягненні економічного суверенітету держави, забезпеченні економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики, убезпеченні суспільства від екологічних стихій, зростанні національної конкурентоспроможності в умовах міжнародної економічної взаємозалежності. Створення ефективної системи економічної безпеки держави дає можливість вчасно виявляти загрози національним економічним інтересам і запобігати заподіянню збитків соціально-економічній системі в цілому. Економічній безпеці належить одне із головних місць в системі національної безпеки, оскільки вона є основою для належного функціонування всіх елементів, що відносяться до цієї системи: військової, політичної, соціальної, екологічної, технологічної, інформаційної. Це зумовлено тим, що належне забезпечення рівня національної конкурентоспроможності, військово-політичної стабільності, надійної обороноздатності, ефективної соціальної політики та захисту інформації неможливі без міцної та ефективної економіки. Ефективне, цілеспрямоване та стабільне забезпечення економічної безпеки держави може виступати основою та гарантом її суверенітету, незалежності і територіальної цілісності.

КОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анастасія Краснова,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Іван Лісний,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

У зв'язку із внутрішньополітичними змінами в сучасній Україні та обранням європейського зовнішньополітичного вектору актуалізувалася проблема корупції. Питання боротьби з проявами корупції у різних сферах суспільного

життя стоїть у низці найважливіших для влади. Жорстких антикорупційних заходів потребує зближення з Європейським Союзом, який ставить однією з умов виділення фінансової допомоги Україні проведення реформ, в тому числі, спрямованих на боротьбу з корупцією. Євросоюз вважає боротьбу із корупцією однією із початкових умов для запровадження безвізового режиму для українських громадян. Дані вимоги витікають з системи європейських цінностей, серед яких дуже важливе місце належить чесності, відкритості, довір'ю. У зв'язку з цим в Європейському Союзі діють антикорупційні стандарти, які повинні визнаватися і виконуватися державами-членами, до яких прагне долучитися і Україна.

На жаль, корупція сьогодні є однією зі значних проблем також у сфері вищої освіти України. Корупція в системі вищої освіти представляє серйозну загрозу демократії та правам людини, рівності та соціальної справедливості, повноцінному функціонуванню освітніх організацій, їх економічному розвитку.

За статистикою Національного антикорупційного порталу України, у 2021 році понад 38% респондентів зазначили, що вони особисто або члени їх сімей стикалися з корупцією в університетах.

Рейтинг складений 2022 року за відгуками в мережі, і є вибіркою звинувачень у корупції в частині навчання.

- Національний медичний університет імені О. Богомольця.
- Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;
- Одеський національний медичний університет;
- Київський національний торговельно-економічний університет;
- Національна академія внутрішніх справ України;
- Одеський університет внутрішніх справ України;
- Університет державної фіскальної служби України;

Далі простежується така закономірність: чим ВУЗ віддаленіший від столиці і непопулярніший у своєму обласному центрі, тим легше там вступити, але вищий за хабар за навчання (фактично, є можливість просто приносити гроші).

Нарікають на корупцію іноземні студенти. Незважаючи на досить високий середній цінник освіти в Україні, він набагато менший за вартість навчання в Європі. Звідси велика кількість абітурієнтів з інших країн, зокрема Африки, Азії тощо. Проблеми з мовою та нерозуміння менталітету роблять їх жертвами.

Нещодавно у Харківському національному університеті імені Каразіна відбулася справжня революція іноземних студентів. Вони за довірливістю (або незнанням, дурістю) оплачували навчання та сесії через місцевих «вирішувачів», а потім раптом з'ясовували, що відраховуються через несплату. Інцидент зведений нанівець і їх допустили до навчання з дотриманням умови «погасити борги». Швидше за все, гості нашої країни продублювали платежі, але вже у потрібну скарбницю.

Донецький медичний університет (у Кропивницькому) також нещодавно був у центрі скандалу. Іноземні студенти оформляються навчання через фірми-посередників. Тобто третя особа отримала гроші, а університет і знати про них не знає (або робить вигляд – але з юридичного погляду чистий). Згодом іноземці ставляться перед фактом відрахування.

Основними причинами корупції в вузах України є недостатня оплата праці викладачів, знецінення самої вищої освіти, лінощі студентів та їх небажання вчитися. Соціально-психологічні дослідження вітчизняних та закордонних

вчених доводять, що одним з провідних мотивів корупційних дій особистості є прагнення до отримання матеріальних благ. В даний час причини та механізми корупції в секторі вищої освіти різноманітні. Хабар можна отримати різними способами. Найбільш поширені прояви корупції під час здачі сесії, отримання стипендії, отримання місця у гуртожитку і щоб уникнути відрахування з різних причин. Прояви корупції також зустрічаються при вступі до ВНЗ (в тому числі до магістратури), при переведенні на інший факультет, до іншого ВНЗ, на іншу форму навчання. Опитані Миколаївським центром соціологічних досліджень студенти і викладачі вважають, що боротьбою з корупцією у університетах в першу чергу мають займатися ректорат, деканати і органи студентського самоврядування. Але для активної участі у боротьбі з корупцією студенти повинні бути компетентними та юридично грамотними.

Виходячи з даних аспектів виникають питання: чому студенти та викладачі, керівники вузів пасивно толерують корупцію і до яких наслідків це може призвести?

Отже, людина є здебільшого істота суспільна, якщо не сказати інакше — стадна. Тому якщо, наприклад, один з десяти вчинить якесь корупційне діяння, то дуже важливо, щоб хоча б хтось з них сказав вголос про те, що так неправильно. Зазвичай, люди не бажають виступити вголос із запереченням чогось негативного, якщо інші мовчать. Попри те, що більшість абсолютно адекватно розуміє неприпустимість корупції, боязнь виділитися із людської спільноти стримує нас від хороших вчинків, якщо ми не спостерігаємо довкола себе подібної позитивної поведінки.

Тому дуже важливо навчитися проявляти етичне лідерство, і не менш важливо підтримати ту людину, яка публічно заявила про неприпустимість конкретного випадку корупції. Не сприймати її як якогось маргінала, а зрозуміти важливість такого вчинку.

Якщо ж університетський фахівець з питань запобігання та виявлення корупції, до якого звернеться людина, яка виявила корупційний випадок, їй не допоможе, а почне, скажімо, намагатися “уладнати” ситуацію, аби не виносити її в публічну площину, то, ймовірно, такі дії призведуть до розчарування в можливості змінити ситуацію на краще та апатії. І тоді корупція, як непокаране зло, буде тільки розростатися.

Реальні кроки проти шахрайства та хабарництва – скоріше рідкість. Але вони робляться. Наприклад, лідер усіх лідерів вищих навчальних закладів країни – Київський національний університет ім. Т. Шевченка – відкрив телефонну лінію для студентів, куди можна повідомити про факт хабарництва та здирства.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Жанна Лазірська,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Лідія Купченя,
канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

Війна впливає на кожного громадянина нашої держави в тій чи іншій мірі. Щодня ми спостерігаємо за скоєнням злочинів не лише проти нашого життя та незалежності, а й злочинів щодо нашого довкілля, які раніше не мали належним чином правового регулювання. Наш спосіб життя значно змінився в умовах воєнного стану, як і змінилися більшість нормативно-правових актів.

Сьогодні ми маємо підняти тему екології України під час воєнного стану, бо ця ланка страждає однією з найперших.

Звертаючись до джерел екологічного права ми знаємо, що наша земля, її глибокі надра, чисте атмосферне повітря, необхідні водні та інші природні ресурси, що знаходяться (обов'язково) в межах території України, а також природні ресурси її континентального шельфу, виключної (окремо визначеної – морської) економічної зони є нічим іншим як об'єктами права власності Українського народу. І звісно, ніхто не може позбавити нас цього, в незалежності від обставин. Від імені народу України права власника здійснюють відповідні органи державної влади та ті ж органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України [1]. Звісно що, серед екологічних прав основне місце посідає право на безпечне довкілля. Це право забезпечує природне існування людини.

В умовах війни, будь-якій країні надто складно, а інколи навіть просто неможливо реалізовувати конституційні екологічні права та його похідні права. Кожен усвідомлює, що військова агресія вже створила та продовжує становити неймовірно серйозну небезпеку для екологічної системи не лише України. Мова йде про населення цілого світу, коли йдеться про загрози ядерного чи радіаційного ударів по Чорнобильській чи Запорізькій АЕС з боку країни-агресора. Про результати та ушкодження, які це може завдати людям будь-якого віку, не варто й наголошувати. Все це свідчить про сумнівні передумови для стану нашого навколишнього середовища, для реалізації та захисту екологічних прав, зрештою, і для збереження людського існування.

Статтею 12 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що громадяни України зобов'язані берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства відповідно до вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища; здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки, інших екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів; не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів; вносити штрафи за екологічні правопорушення; компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням та іншим негативним впливом на навколишнє природне середовище [2].

Зокрема, у 2023 році нам допомагають здійснювати контроль за вимогами щодо екологічної безпеки представники Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право Людина» [5].

Щодо останніх трьох положень цитованого вище Закону, то вони дуже важливі, бо без юридичної відповідальності не може працювати система. Ми маємо бути відповідальними за свої вчинки та знати ціну базовим потребам.

Отже, ми бачимо, що правове забезпечення екологічних прав продовжує виконувати свої функції навіть за умов воєнного стану. За порушення прав, що стосуються безпечних умов для життя в навколишньому середовищі є певні заходи юридичної відповідальності, що прописані в нашому законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр - n4203
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text
3. Екологічне право України : навч. посіб. / Б. П. Ратушна, А. В. Рабінович; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. Львів, 2015. 203 с.
4. Екологічне право: підручник /за ред. А. П. Гетьмана. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. 552 с.
5. Офіційний сайт міжнародної благодійної організації «Екологія-Право Людина» http://epl.org.ua

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ І ВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Карина Литовка,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем при вирішенні господарських спорів є неоднорідність судової практики в сфері укладання, виконання та розірвання господарських договорів, визнання їх недійсними. Зокрема, сторони господарських правовідносин часто зловживають своїм правом, використовуючи певні положення конкретних господарських договорів та чинного законодавства задля односторонньої зміни умов договору або визнання його недійсним.

Виклад основного матеріалу. Господарський договір є заснований на згоді сторін і зафіксований у встановленій законодавством формі на підставі угоди зобов'язання між суб'єктами господарських правовідносин – юридичними особами приватного та публічного права, та фізичними особами – підприємцями спрямоване на забезпечення їх господарсько-комерційної діяльно-

сті, що базується на врахуванні інтересів сторін і загальногосподарського інтересу, змістом якого є взаємні права та обов'язки в галузі господарської діяльності [1, 121].

Для відмежування господарських договорів від інших необхідно виділити притаманні лише їм ознаки. Так, першою ознакою господарського договору, є мета, на яку спрямоване укладення та виконання господарських договорів, зокрема досягнення суспільно-корисного результату господарювання [2, с. 205]. Це означає, що основною ціллю, яку переслідують учасники господарсько-договірних відносин, є не лише задоволення власного інтересу, а й задоволення потреб усього суспільства. Друга ознака господарських договорів – обмеження договірної свободи. Дуже схожою на зазначену вище є характерна особливість господарського договору, яка йменується як тісний зв'язок із плановим процесом. Наступною ознакою господарських договорів є особливий суб'єктний склад.

Господарські договори в Україні регулюються загальними (про зобов'язання, договір, зобов'язання, що випливають з договорів) і спеціальними (купівля-продаж, поставка, контрактація сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами, лізинг, підряд, будівельний підряд, виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, перевезення, транспортне експедирування, зберігання на товарному складі, позика, кредит, банківський вклад, банківський рахунок, факторинг, комерційна концесія тощо) статтями Цивільного кодексу України; Господарським кодексом України, законами України про окремі види господарської діяльності та іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами [3, с. 47].

Відповідно до ст. 208 ЦК у письмовій формі належить, зокрема, вчиняти: а) правочини між юридичними особами; б) правочини між фізичною та юридичною особою, крім правочинів, які повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення, за винятком правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність. Таким чином, господарські договори мають укладатися в письмовій формі. За загальними правилами господарський договір викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками (письмова форма).

Висновки. Таким чином укладання господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо або шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, допускається тільки за умови, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладання цього різновиду договорів. З огляду на складність та різноманітність господарських угод, законодавство надає велику кількість норм і правил, які регулюють процес укладення та виконання таких договорів.

Список використаних джерел:

1. Красавчиков С.А., Горбунов В.Ф. Правове регулювання господарських договорів: теорія та практика. Видавництво Юрист, 2020. 277 с.
2. Петров П.С., Симоненко І.В. Господарські договори: правове регулювання та практика застосування. Видавництво Юрінком Інтер, 2020. 262с.
3. Лящук О.В. Господарські договори: теорія та практика укладення та виконання. Видавництво Юрист, 2019. 116 с.

ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Іван Лісний,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Поширеність корупції є серйозною загрозою національній безпеці та надзвичайно резонансною проблемою політичної системи, яка проявляється в таких практичних питаннях, як закріплення демократичних принципів у політичній системі, реалізація та захист прав і свобод громадян, взаємовідносини між владою і суспільством та взаємодія різних політичних інститутів. Без реальної боротьби з корупцією неможливе наближення нашої країни до одного з провідних світових рівнів життя. Протягом останніх років постійно оновлюється антикорупційне законодавство, вноситься багато змін і доповнень, проводяться реформи публічних службовців та правоохоронних органів, але не всі проблеми, пов'язані з реалізацією державної антикорупційної політики, вирішені. Тому актуальним залишається питання аналізу та вдосконалення напрямів державної антикорупційної політики в сучасному державотворчому процесі.

Поняття антикорупційної політики держави нерозривно пов'язане з розвитком явища корупції в суспільстві. У стародавні часи корупція була поширеною і визначалася повнотою влади, рівнем правосвідомості та економічним і культурним розвитком суспільства.

З плином часу і появою професійних державних структур чиновники отримували винагороду за виконання своїх обов'язків, але це не нівелювало їх бажання отримувати додаткові винагороди за свою роботу. Починаючи з 80-90-х років 20 століття, ефективна державна антикорупційна політика була визнана важливою проблемою в більшості країн світу.

Під «державною антикорупційною політикою» розуміється комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших передбачених законом або нормативно-правовим актом заходів, що встановлюються та реалізуються органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю з метою виявлення і запобігання корупції, а також усунення причин та умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень.

Незважаючи на те, що антикорупційна законодавча база України є досить всеохоплюючою, створено низку антикорупційних органів для реалізації стратегії та вжито заходів щодо підвищення прозорості державних інституцій, відсутність невідворотності покарання за вчинені злочини, надмірна бюрократизація адміністративної системи, невідповідність матеріального забезпечення державних службовців реаліям життя, як зазначає В.М. Соловйов у праці «Попередження корупції та заходи боротьби з корупцією в українському управлінні», така ситуація, з урахуванням міжнародної та вітчизняної практики, у поєднанні з невідповідністю (часто невисока заробітна плата) матеріального забезпечення службовців, створює всі умови для розвитку та існування корупції в Україні, він вказує на те, що антикорупційні стратегії, засновані на прийнятті державою репресивних заходів, є неефективними.

Видається доцільним зосередитися на системних і комплексних заходах, що включають організаційні, правові, економічні, морально-етичні, виховні та освітні заходи, а також заходи державного примусу. Іншими словами, фокус антикорупційної діяльності має зміститися з каральних заходів на заходи,

спрямовані на усунення причин та умов, що призводять до корупції, тобто на протидію корупції.

Погоджуючись з Юрієм Лавренюком, що одним з основних елементів боротьби з корупцією в Україні є зменшення кількості дозволів, податків і зборів, які ускладнюють ведення бізнесу, збільшують витрати і знижують якість товарів, робіт і послуг шляхом введення "корупційного податку" в ціни. Потребує вдосконалення система ротації кадрів, якість проведення іспитів на професійні та моральні якості, конкурсів на заміщення вакантних посад та процедури оцінювання персоналу. Необхідно також перезапустити правоохоронну систему, яка після реформ не функціонувала належним чином.

На нашу думку вітчизняних науковців, створені антикорупційні інституції не змогли ефективно виконати свій мандат (виходячи з їхньої діяльності у 2016-2018 роках), а створення Вищого антикорупційного суду не принесе позитивних результатів. Слід зазначити, що жодна країна світу не має такої кількості спеціалізованих антикорупційних інституцій і лише деякі з них мають антикорупційний суд. Як правило, в міністерствах та різних відомствах є департаменти, які здійснюють моніторинг ситуації та передають інформацію до правоохоронних органів (загальних, а не спеціально створених), які застосовують державні санкції до правопорушників (наприклад, система США). Не обов'язково витрачати великі кошти на боротьбу з наслідками, спочатку необхідно боротися з причинами та умовами.

Таким чином, лише системна та цілеспрямована антикорупційна політика може покращити ситуацію у сфері запобігання та протидії корупції. Лише завдяки належному антикорупційному законодавству, ефективній імплементації та координації діяльності відповідних державних органів, політичній волі керівництва держави та підтримці громадянським суспільством національних антикорупційних заходів можна ефективно протидіяти корупції в усіх секторах та на всіх рівнях влади.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Галина Луцька,
докт. юрид. наук, доц., професор кафедри права та публічного управління
Заклад вищої освіти "Університет Короля Данила"

Починаючи з 2014 року внаслідок збройної агресії російської федерації триває тимчасова окупація частини території нашої держави (АР Крим, окремі території України, що входять до складу Донецької і Луганської областей). Після повномасштабного вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 року тимчасово окупована територія України розширилася і охоплює станом на сьогодні також території, що входять до складу Херсонської і Запорізької областей. У зв'язку з тим, що в межах таких територій збройні формування рф та окупаційна адміністрація рф встановили та здійснюють фактичний контроль, тому діяльність органів державної влади, зокрема судових органів та нотаріату України, органів місцевого самоврядування припинено, чим створено перешкоди у здійсненні громадянами України, які залишились проживати на цих терито-

ріях, їхніх цивільних прав. У зв'язку з цим держава у Законі України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України", Законі України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції", інших нормативно-правових актах встановила для таких громадян відповідні гарантії здійснення, охорони і захисту їхніх цивільних прав, зокрема особливості реалізації права на спадкування, які стосуються передусім порядку відкриття та оформлення спадщини. Такі особливості було окремо передбачено в зазначених законах.

Водночас нещодавніми законодавчими змінами (Закон "Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини" від 8 листопада 2023 року № 3449-IX, законопроект № 9287 від 11.05.2023) було запропоновано особливості спадкування на тимчасово окупованих територіях та територіях, на який ведуться бойові дії врегулювати не у ст. 11-1 Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України", а Цивільному кодексі України як основному акті цивільного законодавства.

У зв'язку з цим іншим законом (Закон "Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини" від 8 листопада 2023 року № 3450-IX, законопроект № 9288 від 11.05.2023) було внесено відповідні зміни до Цивільного кодексу України, згідно з якими місцем відкриття спадщини стало не місце подання першої заяви, а останнє місце проживання спадкодавця. Водночас Прикінцеві та перехідні положення вирішено доповнити зокрема пунктом 21, яким встановлено, що у період дії в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану та протягом трьох місяців з дня його припинення або скасування у випадку, якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт, що включений до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого у встановленому законодавством порядку, заява про прийняття спадщини, заява про відмову від прийняття спадщини, заява про відмову від заповідального відказу, вимога кредитора спадкодавця до спадкоємців, заява про охорону спадкового майна, заява про згоду бути виконавцем заповіту після відкриття спадщини, інші заяви щодо спадщини, спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи подаються нотаріусу незалежно від місця відкриття спадщини (абз. 1). У разі якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт, що включений до переліку територій, зазначеного у абзаці першому цього пункту, щодо якого невизначено дату завершення активних бойових дій або тимчасової окупації, вчинення нотаріальних та інших дій нотаріусом щодо спадщини та спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи здійснюється за місцем подання першої заяви (абз. 2). Правила абзаців першого та другого цього пункту застосовуються також до спадщини, яка відкрилася після введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану до набрання ними чинності, а також до спадщини, яка відкрилася до введення воєнного, надзвичайного стану, строк для прийняття якої не сплив до його введення.

Прикінцеві та перехідні положення також доповнено пунктом 20, яким визначено, що у період дії в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану та протягом одного року з дня його припинення або скасування у випадку, якщо смерть фізичної особи зареєстровано пізніше ніж через

три місяці з дня смерті такої особи, строки, встановлені статтями 1269, 1270, 1271, 1273, 1276, 1277, 1298 цього Кодексу, обчислюються з дня державної реєстрації смерті спадкодавця. При цьому часом відкриття спадщини вважається день смерті спадкодавця, незалежно від часу державної реєстрації смерті (абз. 1). Правила абзацу першого цього пункту застосовуються також до спадщини, яка відкрилася після введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану до набрання ними чинності, а також до спадщини, яка відкрилася до введення воєнного, надзвичайного стану, строк для прийняття якої не сплив до його введення (абз. 2).

Таким чином, вказаними законодавчими змінами було забезпечено спадкоємцям, які проживали разом зі спадкодавцем на тимчасово окупованій території, можливість встигнути звернутися до нотаріуса на підконтрольній території України із заявою про прийняття спадщини не з моменту її відкриття (моменту смерті спадкодавця), а саме з моменту державної реєстрації смерті спадкодавця, надавши таким чином спадкоємцям окремий (додатковий) час для встановлення в судовому порядку факту смерті спадкодавця на тимчасово окупованій території. Варто визнати, що запропоноване законодавцем обчислення строку на прийняття спадщини, в свою чергу, виключить необхідність звернення спадкоємців до суду із позовом про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Заслуговують на увагу, з точки зору забезпечення реального механізму здійснення права на спадкування громадянами, які проживають на тимчасово окупованій території або якщо спадкодавець проживав на такій території, внесені згідно із Законом від 23 лютого 2023 року № 2923-IX зміни до Закону України “Про нотаріат”, згідно з якими встановлено принцип екстериторіальності щодо вчинення нотаріальних дій (тобто здійснення будь-яким нотаріусом на території України) за зверненням спадкоємця для завершення спадкування в іншому територіальному окрузі, у випадках, якщо спадкова справа була зареєстрована у Спадковому реєстрі до початку тимчасової окупації окремих територій України, введення воєнного стану, але не закінчена.

Водночас, на наше переконання, запропоновані законодавцем нотаріальні процедури ще не повною мірою можуть забезпечити здійснення громадянами з тимчасово окупованих територій їхніх спадкових прав. Так, як було зазначено вище, законодавчі зміни до пункту 20 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України прив’язали строк на прийняття спадщини до дня державної реєстрації смерті спадкодавця. Державна реєстрація смерті особи (спадкодавця), яка померла на тимчасово окупованій території, можлива на підставі рішення суду про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території. Причому звернутись до суду особи (спадкоємці) – мешканці тимчасово окупованої території можуть через систему «Електронний суд», подавши відповідну заяву і докази з використанням ЕЦП та брати участь у судовому засіданні з використанням власних технічних засобів.

Проте звернутися до нотаріуса на підконтрольній території України із заявою про прийняття спадщини “дистанційно” неможливо, хоча наявність у особи (спадкоємця) електронного підпису ЕЦП та інтернет-банкінгу дозволяє накласти на заяву ЕЦП (надавши їй сили власноручного підпису) і оплатити послуги нотаріуса шляхом обміну документами через електронну пошту або телефонні месенджери. При цьому нотаріус міг би використовувати відеоконфе-

ренцзв'язок з метою встановлення особи заявника на підставі огляду його паспорта громадянина України та надісланого нотаріусу сканера чи фото цього паспорта за допомогою месенджерів або електронної пошти, а також фото чи сканерів документів (за виключенням документів, виданих окупаційною владою), які стосуються майбутньої нотаріальної дії.

Необхідність в запровадженні таких нотаріальних правил також допомогло б при розподілі між спадкоємцями спадщини, яка відкрилася на підконтрольній частині території України, проте частина спадкоємців на яку проживають на тимчасово окупованій території, але які за допомогою ЕЦП та відеоконференцзв'язку могли б подати заяву про прийняття спадщини чи про відмову від неї, що забезпечило б спадкові права інших спадкоємців, які мали змогу фізично прибути до нотаріуса. Отже, це б сприяло охороні і захисту прав та інтересів громадян, які проживають на тимчасово окупованій території, у спадкових правовідносинах, забезпечувало їх нормальний розвиток і своєчасне оформлення, виключало можливі майбутні спори між спадкоємцями, які або частина з яких мешкають на тимчасово окупованій території.

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: СУЧАСНІ ФОРМИ ПРОЯВУ ТА ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ

Владислав Мамалицький,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Дмитро Стрілко,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Зростання кількості та різноманітності інформаційних загроз, спрямованих на українське суспільство, ускладнює процес консолідації громадян. Інформаційна війна стає важливим фактором, що впливає на формування національної ідентичності та єдності. Аналіз цього явища є критично важливим для розуміння викликів, які постають перед українським суспільством у медійному середовищі.

Сучасна інформаційна війна має прояв у різних формах, використовуючи нові технології та стратегії для досягнення своїх цілей. Серед основних форм можна виокремити:

1. Дезінформація, фейки. Активне поширення неправдивої або маніпулятивної інформації з метою впливу на громадську думку, створення паніки або провокування конфліктів. Використовується через соціальні мережі, новинні портали та інші медіа-платформи.

2. Кібератаки. Захоплення або руйнування інформаційних систем, мереж та комп'ютерів для завдання шкоди або отримання конфіденційної інформації. Кібератаки можуть бути спрямовані на державні установи, корпорації чи інші об'єкти.

3. Соціальні мережі та «вірусні» кампанії. Використання соціальних мереж для поширення «вірусних» повідомлень, збирання даних про користувачів та

створення «паралельних» реальностей. Це може здійснюватися через створення ботів, роботи з алгоритмами або використання рекламних платформ для маніпулювання громадською думкою.

4. Психологічна війна. Використання психологічних методів для впливу на відчуття та переконання людей. Це може включати емоційно забарвлену інформацію, формування страху або невизначеності.

5. Тролінг та атаки на групи. Активна участь в інтернет-дискусіях з метою розпалювання конфліктів, створення напруженості в суспільстві.

Розглянемо різні напрями та заходи, які можуть бути вжиті для забезпечення інформаційної стійкості українського суспільства:

1. Медіаграмотність та освіта.

Заходи:

- ✓ розробка та впровадження освітніх програм з медіаграмотності в шкільні та університетські курси;
- ✓ заохочення медійної грамотності через висвітлення важливості критичного мислення та перевірки фактів у засобах масової інформації.

2. Створення факт-чекінгових ресурсів.

Заходи:

- ✓ розвиток та фінансування організацій, що спеціалізуються на факт-чекінгу та перевірці інформації;
- ✓ підтримка ініціатив громадських організацій, що займаються перевіркою фактів.

3. Зміцнення кібербезпеки.

Заходи:

- ✓ вдосконалення заходів кібербезпеки на рівні державних і корпоративних мереж;
- ✓ запровадження ефективних систем виявлення та реагування на кіберзагрози.

4. Підвищення транспарентності медіа:

Заходи:

- ✓ впровадження механізмів для позначення та ідентифікації надання інформації в медіа, включаючи обов'язкове вказання джерел та авторів;
- ✓ створення системи оцінки об'єктивності та незалежності медіа.

5. Розвиток критичного мислення:

Заходи:

- ✓ інтеграція модулів критичного мислення в освітні програми на всіх рівнях;
- ✓ організація масових кампаній для підвищення обізнаності громадян щодо методів маніпуляції інформацією.

6. Громадянська участь та комунікація:

Заходи:

- ✓ залучення громадськості до процесів прийняття рішень та впровадження комунікаційних платформ для взаємодії з урядовими та недержавними ініціативами;
- ✓ організація круглих столів, дебатів та інших форумів для відкритої дискусії про ключові теми.

7. Міжнаціональний та міжсоціальний діалог:

Заходи:

- ✓здійснення заходів для підтримки діалогу та взаєморозуміння між різними соціальними та етнічними групами;
- ✓розробка та підтримка проектів, що сприяють об'єднанню суспільства на основі спільних цінностей та ідентичності.

Розгляд сучасних форм інформаційної війни дає чітке розуміння загроз та викликів, які вона ставить перед суспільством. Одним із головних завдань держави є формування стратегії зміцнення інформаційної стійкості та підтримки процесу консолідації українського суспільства в умовах інформаційної війни.

Список використаних джерел:

1. Абакумов В. М. Загальна характеристика форм та засобів ведення інформаційних війн в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип. 38. С. 159–165.
2. Абакумов В. М. Інформаційні війни як одна із форм реалізації загроз інформаційній безпеці держави. *Право і Безпека*. 2008. №7. С. 34–39.
3. Баглікова М. Інформаційні війни і Україна. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : політологія, соціологія, філософія. Ужгород, 2010. Вип. 14. С. 158–161.
4. Воробйова І. В. Інформаційно-психологічна зброя як самостійний засіб ведення інформаційно-психологічної війни. *Системи озброєння і військова техніка*. 2010. №1. С. 141–144.
5. Зеркалов Д. В. Інформаційні війни. *Безпека життєдіяльності*. 2009. №3. С. 35–38.
6. Калініченко Б. М. Визначальні напрями формування стратегії протистояння інформаційній війні. *Держава і право*: Збірник наукових праць. Серія Політичні науки. Випуск. 83. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2019. С. 61–73.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ГРОМАДЯН В ЕПОХУ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Олексій Марко,
аспірант відділу міжгалузевих і порівняльних правових досліджень
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Науковий керівник: Ірина Кресіна,
доктор політичних наук, професор, академік НАПрНУ
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

У політичній сфері поляризація політичних поглядів посилює тенденцію до використання фейків як частини політичного дійства, а неправдива інформація моментально поширюється не лише користувачами, які менше перейматються якістю тверджень, ніж їхньою функцією в поточній політичній та ідеологічній боротьбі, а й різноманітними так званими «ботофермами», які у найближчій перспективі можуть замінити генеративні моделі штучного інтелекту. Нині суспільства, які дедалі більше зазнають впливу швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, все більше потребують підвищення медіаграмотності і так званої «епістемічної освіти», яка може сприяти залученню до раціонального і критичного мислення [4].

Потенціал медіаграмотності як засобу реагування на дезінформацію був проаналізований Р. Гоббсом [5], який здійснив прикладне дослідження щодо

навчання реагування на теорії змови. Згодом з'явилося дослідження міжнародної сфери медіаграмотності, щоб оцінити її здатність протистояти фейковим новинам [3]. Ці напрацювання набули особливої актуальності для аналізу до теорій змови, а останні дослідження вивчають важливість медіаграмотності в умовах криз, зокрема під час пандемії.

Розв'язання проблеми дезінформації передбачає дії з боку аудиторій, платформ і організацій усіх видів, але повільні темпи регуляторних і освітніх змін та різноманітні підходи – від регулювання до співрегулювання і саморегулювання – означають, що ефективність багатьох нинішніх спроб протидіяти шквалу дезінформації досить низька. Зокрема, зусилля, спрямовані на навчання аудиторії та зміну способів її взаємодії з інформацією, розпорошені між освітніми контекстами, ініціативами на конкретних платформах, ініціативами, пов'язаними з медіа, та службами фактчекінгу. Як наслідок, їхній вплив на знання, ставлення та поведінку аудиторії щодо дезінформації залишається не зрозумілим.

Дослідження програм з медіаграмотності та пов'язаних з ними навчальних планів показують, що вони є важливими інструментами для навчання аудиторії тому, як поводитися з дезінформацією. Нещодавнє дослідження Європейської комісії показує, що країни ЄС починають розв'язувати ці питання [7], а ініціативи з медіаграмотності, спрямовані на боротьбу з дезінформацією, вже реалізуються у Великій Британії, Бельгії, Німеччині, Фінляндії та Франції. Деякі журналістські організації також беруть участь у роботі зі школами через програми навчання медіа- та новинної грамотності: в ЄС багато професійних журналістських асоціацій визнають свою потенційну роль у боротьбі з дезінформацією, навчаючи людей про те, як працюють ЗМІ, та поширюючи цінності доброчесної журналістики, хоча вони не завжди активно виконують цю роль.

Цифрова грамотність знаходиться на передньому краї заходів з медіаграмотності, оскільки дезінформація є найбільш поширеною і має найбільший потенційний вплив через онлайн-медіа. Крім того, мультимодальні методи, що використовуються в новинних онлайн-медіа, означають, що змістом можна маніпулювати за допомогою візуальних образів, а не тексту, тож цифрова грамотність має включати вміння «зчитувати» складні форми комунікації та їхні «системи символів», як окремо від тексту, так і в поєднанні з ним [8, p. 119].

Попри ці труднощі, багато авторів стверджують, що медіаграмотність необхідна для боротьби з дезінформацією. Так В. Рубін [9] пропонує концептуальну модель боротьби з епідемією фейкових новин, в якій заходи спрямовані на три причинно-наслідкові фактори фейкових новин: збудник (фальсифікації, клікбейти та інші форми фейкових новин); реципієнт (аудиторія та її обмеження при взаємодії з інформацією); та середовище. Автоматизація може боротися зі збудником і регулювати навколишнє середовище, але для зменшення впливу чинників, які роблять аудиторію вразливою до віри і поширення фейкових новин, необхідна освіта. Аналогічним чином Дж. Айзенбах пропонує модель боротьби з інфодемією, зумовленою коронавірусом, де грамотність в галузі електронної охорони здоров'я та наукова грамотність є важливими для посилення спроможності аудиторії точно відбирати та оцінювати інформацію про здоров'я [2].

Інші методи боротьби з дезінформацією включають регулювання та автоматизовані процеси виявлення і видалення дезінформації. Як і медіаграмот-

ність, ці заходи також стикаються з проблемами на практиці. Регулювання, наприклад, має забезпечити баланс між обмеженням поширення дезінформації та збереженням свободи слова. Саморегулювання та самоцензура стикається з цією ж проблемою, а також ставить питання про те, хто має право визначати істинність тих чи інших тверджень. Автоматизовані фільтри, методи блокування та розвінчання несуть у собі ризик хибних спрацьовувань, зворотних ефектів та увічнення людських упереджень. У цьому контексті, як зазначає К. Кертисова «підвищення медіа- та цифрової грамотності може бути одним із найефективніших і найпотужніших інструментів для відновлення здорового ставлення до інформації та підвищення стійкості наших демократій до дезінформації в Інтернеті» [6, p. 20].

Дослідження практик медіаграмотності описують низку підходів до медіаграмотності, які включають різноманітні умови, суб'єктів, формати та обґрунтування. Можна виділи сім основних підходів до підвищення медіаграмотності громадян.

1. Критичне мислення: включає конкретні методи, такі як розробка аргументів на основі фактів та ставити під сумнів інформацію в Інтернеті, а також більш комплексні здібності, такі як усвідомлення, рефлексія чи критичне застосування інформації.

2. Перевірка достовірності: перевірка надійності та достовірності ресурсів і перевірка точності інформації в інтернеті. Приклади включають виявлення оманливої інформації в ЗМІ, здатність оцінювати достовірність наукових досліджень, використання методів розвінчання теорії змови/чуток або застосування інструментів перевірки інформації.

3. Розвиток медіакомпетентності: розвиток компетентності щодо медіаекології, різних медіаформатів та інформаційної навігації. Один із напрямів цієї роботи зосереджений на новинній грамотності, включаючи переоцінку правдоподібності інформації та знань або оцінку упередженості.

4. Інтеграція медіа- та цифрової грамотності: усвідомлення цифрової екології як невід'ємної складової розуміння екосистеми медіа. Методи зосереджені на усвідомленні алгоритмізованої автоматизації виробництва та споживання медіа, можливостях навігації в цифровому просторі або втручаннях, що підвищують компетентність міркування та стійкість до маніпуляцій.

5. Крос-контекстна грамотність: передача навичок, що формуються на межі академічного та ненаукового середовища. Методики вказують на взаємозв'язок між дослідницькими/академічними та науковими компетентностями (або «науковою грамотністю») і медіаграмотністю щодо пошуку, оцінювання та розпізнавання релевантної та достовірної наукової інформації.

6. Системний підхід до медіаграмотності: пов'язує медіаграмотність із соціальними та історичними процесами в суспільстві та/або владними відносинами, що стоять за медіаекономікою.

7. Розширення можливостей: рух медіаграмотності «від захисту чи щеплення до розширення можливостей» [1], що наголошує на вирішальній ролі медіаграмотності для громадянської участі, громадянства та добробуту. Деякі методики стосуються етичного та відповідального обміну інформацією для адвокації та можливостей участі.

Список використаних джерел:

1. Bulger M., Davison, P. (2018). The promises, challenges and futures of media literacy. *Journal of Media Literacy Education*. 2018. Vol. 10. №1. P. 1-21.

2. Eysenbach G. How to fight an infodemic: The four pillars of infodemic management. *Journal of Medical Internet Research*. 2020. Vol. 22. №6.
3. Fowler-Watt, K., & McDougall, J. (2019). Media literacy versus fake news: Fact checking and verification in the era of fake news and post-truth. Journalism Education. 2019. Vol. 8. №1. P. 60–69.
4. Guoping Z. STEM education in the age of "fake news". *A John Stuart Mill perspective. Philosophy of Education Yearbook*. 2019. P. 393-406.
5. Hobbs R. Teach the conspiracies. *Knowledge Quest*. 2017. Vol. 46. №1. P. 16–24.
6. Kertysova K. Artificial intelligence and disinformation: How AI changes the way disinformation is produced disseminated, and can be countered. *Security and Human Rights*. 2018. Vol. 29. №1. P. 55-81.
7. McDougall J., Zezulkova M., van Driel B., Sternadel D. *Teaching media literacy in Europe: Evidence of effective school practices in primary and secondary education*. NESET II report. Publications Office of the European Union 2018.
8. Mehta R., Guzmán L. D. Fake or visual trickery? Understanding the quantitative visual rhetoric in the news. *Journal of Media Literacy Education*. 2018. Vol. 10. №2. P. 104-122.
9. Rubin V. L. Disinformation and misinformation triangle: A conceptual model for "fake news" epidemic, causal factors and interventions. *Journal of Documentation*. 2019. Vol. 75. №5. P. 1013-1034.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ЦЕНТРИЧНОЇ ПРАВНИЧОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ

Марія Мірошниченко,
д.ю.н., проф.,проф кафедри теорії та історії держави і права ННІ права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Повномасштабна війна країни-терориста рф, спрямована на тотальне знищення української державності, вкотре загострює проблему ролі еліти в державотворенні України. У свій час М. Грушевський висловив думки, про покликання політичної еліти [1,с.40], вони актуальні і в контексті функціональної ролі еліти правничої в цьому процесі. Перефразовуючи слова геніального вченого і державотворця, зазначимо, що професійна діяльність правників не забава, вона ставить своїм завданням служіння власному народові, не втрачаючи при цьому честі і гідності професіонала і людини.

Безумовно, наріжною проблемою підготовки правників є забезпечення якісної юридичної освіти, яку отримують здобувачі ВНЗ України. Сьогодні ніхто не дає однозначної відповіді на питання, в якому напрямку розвиватиметься вища юридична освіта у світі, навіть у найближчій перспективі. Логічно, якою буде юридична освіта в Україні в післявоєнний період, сказати важко. Єдине, що можемо передбачити – це те, що з повоєнною відбудовою зростатиме потреба у кваліфікованому правовому забезпеченні цього процесу. Відповідно, актуалізується й потреба в національно орієнтованій правничій еліті з високим рівнем інтелігентності і моральними якостями громадянина, здатної адекватно діяти в ситуаціях непередбачених викликів, внутрішніх і зовнішніх загроз державності України, правам та свободам її громадян.

Ця проблема в розгорнутому плані аналізується в низці опублікованих автором статей [2-5].

На тлі далеко неповного переліку загроз, перед якими опинилась Україна на початку XXI ст., викликає занепокоєння позиція прихильників ідеї розвивати так звану прагматично орієнтовану юридичну освіту та «надавати юридичні послуги» у цій сфері. Її адепти наводять, на перший погляд, цілком вагомі аргументи щодо необхідності впроваджувати нові стандарти у вищу юридичну освіту у зв'язку із об'єктивними процесами формуванням інформаційного суспільства та діджиталізації.

Горе-реформатори свідомо чи ні нав'язують національним університетам України стратегію вивчення вузькофахових проблем з галузевих і прикладних юридичних наук та комплексних юридичних дисциплін, «поглибленого» опанування знаннями із загальної теорії держави і права, предметом якої і надалі чомусь залишається філософське осмислення чинного законодавства в рамках догматичної юриспруденції.

Активно пропонують запроваджувати в процес навчання різноманітного штибу так звані нові комплексні юридичні дисципліни, що сформувалися на базі комплексних інтегрованих галузей законодавства. Ними перевантажуються навчальні програми, хоча їх вивчення обмежується простим коментуванням чинного законодавства, що не пов'язане, більше того, не має жодного зв'язку із розумінням і усвідомленням сутності права. На олімп інноваційних досягнень у вищій юридичній освіті піднімаються питання формування «платформенних» якостей юриста і розвитку його аналітичних інформаційних здібностей.

Історико-правові дисципліни, філософія права та ін. на тлі «нововведень» опинилися у ролі попелюшки у власному домі. Дедалі частіше лунають думки про зведення їх до статусу вибіркових (навіть не обов'язкових вибіркових) дисциплін за формулою «добровільного вибору без вибору». Такий стан, особливо в університетській юридичній освіті – це шлях, який заведе в глухий кут. Дехто вже призабув, або й не знає, що історія юридичної освіти в класичних університетах розпочиналась саме з цих дисциплін, добавимо сюди забуту Енциклопедію прав (часто її називають Енциклопедією права, що не одне і те ж).

З огляду на викладене студентам вже точно не варто намагатися реалізувати прагнення бути хорошим програмістом з юриспруденції в надії, що це допоможе стати успішним юристом. Це позірний шлях до успіху, який не вимагає додаткових зусиль у навчанні. Стимул один: отримати мінімальні технічні знання доступними елементарними методами, які пропонують різні платформи для онлайн-навчання. Навіщо такому юристові фундаментальні знання, якщо будь-яку потрібну інформацію можна без зусиль отримати за лічені секунди, а відповіді на кон'юнктурні питання із допомогою форм штучного інтелекту.

Однак янус – дволикий. Є й інше обличчя у бога часу й кінця. За описаних позірних обставин значна частина здобувачів університетської юридичної освіти ризикує втратити можливість розвивати критичне мислення, набувати базових знань зі сфери функціонування різних правових галузей та інститутів. Слід знати, що їх сутність не нівелюється з часом. Зазнають змін лише зміст і форма. Поглиблене проникнення у сутність правових явищ у процесі навчання можливе винятково завдяки спільним зусиллям і теоретиків, і істориків, і філософів права.

Зокрема, науковою настановою на користь збереження в національних університетах України історії українського права та держави зі статусом обо-

в'язкової дисципліни в навчальному процесі є трансдисциплінарна методологія, яка оголошена ЮНЕСКО провідною в організації освітнього процесу в XXI ст. [4, с. 158]. Викладання історії українського права, як видається, має розгортатися навколо ідеї органічного поєднання пріоритетних загальнолюдських правових цінностей, створених за тисячоліття світової історії з національними правовими цінностями. За основу розробки навчальної програми добре було б узяти концепт: право історично і логічно передує державі. Українське право аналізувати як соціокультурне явище, з яскраво вираженим духовно-раціональним механізмом регуляції поведінки людей, змістове і, по суті, відображення існуючої в Україні соціокультурної реальності. Навчальний курс доцільно вибудовувати на основі проблемного або проблемно-хронологічного подання програмного матеріалу. Головний акцент у навчанні зосереджувати на дослідницькій роботі студента разом з викладачем [6, с. 46–47]..

Висновки. Отже, ігнорування національними університетами проблеми формування національно-центричної правничої еліти, ховаючись за ширмою надання послуг у цій сфері, загрожує (послугуємося тезою організаторів цієї конференції) «культурно-історичною травмою» убогості мислення і, як наслідок затуманенням розуму.

Діджиталізація правничої освіти важлива, але лише у частині більш активного спілкування між студентами і викладачами. Вона, швидше, покликана доповнювати, ніж заміщувати фундаментальну підготовку. Це слід усвідомити і тим, хто ставиться до отримання юридичної професії як до комерційного проєкту. Після перемоги над російським агресором виникне нагальна потреба у вирішенні в правовий спосіб проблеми відбудови держави, виведення країни з кризи, зміцнення позицій України на світовому рівні. Це – система стратегічних цілей і завдань, які вимагають ретельного концептуального і доктринального обґрунтування. Їх вирішення не під силу юристам вузького профілю знань. Тут потрібні стратеги, національно орієнтовані правознавці (вартість інтелекту саме таких фахівців висока і буде зростати). Їх навчання має бути інтегроване в науку, задля розуміння глобальних взаємозв'язків у світі, багатьох точок зору і цінностей.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. Наша політика. Львів, 1914. 180 с.
2. Мірошниченко М.І. До питання навчання та виховання національно орієнтованої правової еліти в національних університетах України. *Альманах права*. 2022. Випуск 13. С. 136-140
3. Мірошниченко М.І. До проблеми становлення кафедри теорії та історії держави та права в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. *«Доктринальна основа формування професійного правника» (Присвячена 180 річчю кафедри теорії та історії права та держави)*: *збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ 22 квітня 2021р).* Київ. КНУ ім. Тараса Шевченка. 2021. С.11-16
4. Мірошниченко М.І. Історія українського права у фокусі глобальних викликів сучасності. *Право України : юридичний журнал*. 2020. № 12. С. 158-172.
5. Мірошниченко М.І. Місце історії українського права в системі юридичних наук в умовах глобалізації. *Концепція та методологія історії українського права: зб.матеріалів наук.- практ. кругл. столу, присвяченого пам'яті Олександра Шевченка, м. Київ, 28 квітня 2017 р*. К.: «ДС День Печати», 2017. С. 9–16

6.Захарченко П. П., Мірошниченко М. І. Новітні підходи в методології викладання історії українського права. Методологія в праві: монографія / І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. Київ: Грамота, 2017. (Серія «Про українське право»). С. 44–53.

АДМІНІСТРАТИВНО ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Дарина Носаченко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Іван Лісний,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Важливим фактором боротьби з корупцією в Україні є ефективна державна антикорупційна політика. Для того, щоб ця державна політика була ефективною, окрім наявності політичної волі та відповідного правового забезпечення, необхідно визначити її суб'єктів.

Важливим елементом адміністративно-правових механізмів формування державної антикорупційної політики є система відповідних суб'єктів. Так, розробка науково обґрунтованої та належної національної антикорупційної політики потребує залучення відповідних суб'єктів, діяльність яких безпосередньо пов'язана з формуванням заходів національної антикорупційної політики, моніторингом їх реалізації та оцінкою рівня корупції в Україні. Такі організації беруть участь у формуванні державної антикорупційної політики, і характер їх компетенції у цій сфері безпосередньо впливає не лише на ефективність реалізації заходів, а й на корупційну ситуацію в Україні та антикорупційну діяльність інших організацій.

В антикорупційному законодавстві відсутнє визначення поняття «суб'єкти державної антикорупційної політики». Лише стаття 1 Антикорупційного закону України визначає поняття «спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції», під якими законодавець розуміє прокуратуру, Національну поліцію, Державну антикорупційну службу України та Державне агентство з питань запобігання корупції.

Іншими словами, це система організацій, уповноважених боротися з корупцією. Система органів, уповноважених формувати, моніторити та оцінювати антикорупційну політику, чітко не визначена в законодавстві. Однак, стаття 4 Антикорупційного закону України визначає, що Державне агентство з питань протидії корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Спеціалізовані антикорупційні суди діють у багатьох країнах світу. Вони існують в Афганістані, Бангладеш, Ботсвані, Болгарії, Бурунді, Камеруні, Хорватії, Індонезії, Кенії, Малайзії, Непалі, Пакистані, Палестині, Філіппінах, Сенегалі, Словаччині та Уганді. Мексика, Танзанія і Таїланд згодом створили спеціалізовані антикорупційні суди.

Тому, на нашу думку, під суб'єктами державної антикорупційної політики слід розуміти громадян України, органи державної влади та органи місцевого

самоврядування, державні органи, установи та організації, які мають права та обов'язки (і зобов'язані або повинні брати участь) у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики. Зважаючи на велику кількість суб'єктів національної антикорупційної політики, важливим є питання їх класифікації.

Важливо також виробити підхід до класифікації об'єктів державної антикорупційної політики, оскільки незрозуміло, яке місце займають ті чи інші державні органи, інші підприємства, установи та організації або групи громадян у процесі формування, реалізації та контролю за реалізацією державної антикорупційної політики. Таким чином, проблематичним стає розмежування компетенції органів, залучених до реалізації антикорупційної політики.

М.Ю. Бездольний у своєму дослідженні суб'єктів протидії корупції запропонував поділити їх на такі групи: а) суб'єкти, що визначають антикорупційну політику держави; б) суб'єкти, що безпосередньо реалізують законодавство у сфері протидії корупції та іншим правопорушенням, пов'язаним з корупцією та корупційними діяннями; в) суб'єкти, що здійснюють судове адміністрування у сфері протидії корупції; г) суб'єкти, що здійснюють діяльність, спрямовану на запобігання причинам та умовам, які сприяють вчиненню корупційних діянь та інших правопорушень, безпосередньо або в результаті виконання інших функцій.

Як свідчить аналіз існуючої нормативно-правової бази з питань протидії корупції та антикорупційних заходів, законодавець, враховуючи міжнародний досвід та попередній досвід інституційного забезпечення антикорупційної політики, чітко визначив національні структури, на які покладено відповідні завдання у цій сфері. Виходячи зі змісту антикорупційної діяльності, їх функціональних завдань та обсягу компетенції, суб'єкти протидії корупції та антикорупційних заходів можна поділити на такі групи:

1. інституції, що займаються запобіганням, виявленням і припиненням корупції та інформуванням громадськості про рівень корупції
2. спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції
3. органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх керівники.
4. антикорупційні об'єкти в діяльності юридичних осіб.
5. суб'єкти громадянського суспільства.

Така класифікація дозволяє проаналізувати всі аспекти участі суб'єктів у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики.

Враховуючи той факт, що корупція є серйозною загрозою стабільності держави, можна стверджувати, що суб'єктами державної антикорупційної політики мають бути громадяни України, які розробляють та реалізують заходи політики через державні інституції та органи місцевого самоврядування. Таким чином, громадяни та громадянське суспільство займають провідне місце в системі суб'єктів державної антикорупційної політики.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Олександр Одарюк,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується безперервним зростанням значення фінансових інструментів, де особливе місце займають цінні папери. Емісія акцій при створенні акціонерних товариств у процесі приватизації державних підприємств дала поштовх становленню та подальшому розвитку ринку цінних паперів в Україні. У свою чергу проведення масової приватизації привело до емісії великої кількості інших видів цінних паперів, що знаходяться в обігу, їхніх власників, а також акціонерів. У даний час законодавче регулювання цінних паперів зазнає суттєвих змін, які потребують детального дослідження, з метою визначення особливостей правозастосування нових норм права та подальших перспектив їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Законодавче регулювання фондового ринку України – це багаторівнева структура, в основу якої покладено конституційні принципи. В Україні базовими законодавчими актами, які безпосередньо відносяться до сфери інвестиційної діяльності та ринку цінних паперів, є передусім Конституція, Цивільний кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс.

Головною метою функціонування та розвитку фондового ринку, має стати залучення інвестиційних ресурсів для спрямування їх на забезпечення зростання виробництва [4, с. 387].

Існує чимало принципів правового регулювання ринку цінних паперів, але варто виділити найбільш значимі, це зокрема: законність, делегування повноважень, визначеність правових текстів [3, с. 112].

У законодавстві сформульовано поняття цінного папера у ст. 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» визначено, що цінні папери - це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові та інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), та власника й передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають з цих документів, іншим особам [1].

У сучасному економічному механізмі цінні папери виконують різні функції: вони є регулятором суспільного відтворення, забезпечуючи прилив капіталу в одні галузі та відтік капіталу до інших. Цінні папери є знаряддям мобілізації коштів інвесторів [2, с. 125].

Висновки. Таким чином, однією із складових фінансового ринку є ринок цінних паперів, який в Україні знаходиться на стадії формування та вдосконалення. Класифікація цінних паперів побудована за такими основними озна-

ками: економічна природа цінних паперів, порядок підтвердження прав власників, характер емітента і форма випуску. В умовах становлення національного фондового ринку великого значення набуває необхідність безумовного підтримання його фінансової безпеки. При цьому слід наголосити, що безпека фондового ринку безпосередньо пов'язана з бюджетною, борговою та інвестиційною безпекою держави, особливо з огляду на недостатньо контрольований розвиток сегмента державних цінних паперів, а також із фінансовою безпекою численних юридичних і фізичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text (дата звернення: 15.09.2023)
2. Андрєєва Г.І. Сутність, поняття та визначення похідних цінних паперів. *Науковий Вісник*. №1. С. 123-136
3. Луців Б.Л., Метлушко О.В. Теоретична концептуалізація поняття "цінні папери". *Право України*. №2. 2010. С. 111-115
4. Підопригора О.А. Цивільне право України. Навч. посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. К.: Вентурі, 2009. 416 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 115 КК УКРАЇНИ (УМИСНЕ ВБИВСТВО)

Ярослав Олексашенко,
здобувач фахової передвищої освіти, спеціальності 081 "Право",
Полтавський фаховий коледж Університету "Україна"
Науковий керівник: Володимир Коваленко,
викладач циклової комісії правознавства,
Полтавський фаховий коледж Університету "Україна"

Стаття 115 КК України передбачає відповідальність за один з найбільш тяжких злочинів проти життя людини. Умисне вбивство може мати різні мотиви, обставини і наслідки, які впливають на його кваліфікацію, санкцію і застосування покарання. Проблеми застосування статті 115 КК України полягають у визначенні умислу, стану необхідної оборони, перевищення її меж, способу, знаряддя і небезпечності для життя багатьох осіб. Для розв'язання цих проблем необхідно аналізувати судову практику, наукові коментарі і порівняльне право.

Умисне вбивство є одним з найтяжчих злочинів проти життя людини, який передбачає найвищий рівень кримінальної відповідальності.

Стаття 115 КК України визначає умисне вбивство як діяння, спрямоване на позбавлення життя іншої особи, а також наслідки, які настали в результаті такого діяння.

Стаття 115 КК України містить різні кваліфікуючі ознаки умисного вбивства, які залежать від мотивів, цілей, способів, обставин і наслідків злочину.

Застосування статті 115 КК України в судовій практиці супроводжується рядом проблем, пов'язаних з визначенням умислу, диференціацією відповідальності за різні види умисного вбивства, врахуванням обставин, що пом'якшують або обтяжують вину, а також з встановленням справедливого покарання.

Проблема визначення умислу полягає в тому, що він є психічним станом особи, який не може бути безпосередньо доведений, а лише висновується з

об'єктивних даних про діяння і обставини справи. Умисел може бути прямим або непрямим, а також може мати різний ступінь визначеності.

Проблема диференціації відповідальності за різні види умисного вбивства полягає в тому, що не завжди можна чітко відрізнити вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, від вбивства, вчиненого з надмірною жорстокістю, або вбивство, вчинене з корисливих мотивів, від вбивства, вчиненого з інших низькопробудних мотивів. Також існує проблема віднесення деяких способів вбивства до особливо небезпечних або до особливо жорстоких.

Проблема врахування обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання, полягає в тому, що не завжди можна об'єктивно оцінити ступінь провини особи, яка вчинила вбивство, та її особистість. Наприклад, чи можна вважати пом'якшуючою обставиною те, що вбивство було вчинене в стані афекту, або те, що вбивець вибачився перед родичами жертви? Чи можна вважати обтяжуючою обставиною те, що вбивство було вчинене з використанням зброї, або те, що вбивець мав попередні судимості за насильницькі злочини?

Проблема встановлення справедливого покарання полягає в тому, що не завжди можна знайти оптимальний баланс між інтересами суспільства, потерпілого і обвинуваченого. Покарання за умисне вбивство повинно бути достатньо суворим, щоб запобігти повторному вчиненню злочину, а також відповідати справедливості і гуманності. Покарання за умисне вбивство може бути виражене у позбавленні волі на певний термін, довічному позбавленні волі і можливе додаткове призначення видів покарання.

Застосування статті 115 КК України потребує врахування різних обставин, що впливають на характер і мотиви умисного вбивства, а також на наявність або відсутність вини обвинуваченого.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 Ст. 115.
2. В. Я. Тація. Коментар до Кримінального кодексу України . К.: Юрінком Інтер, 2012. 1344 с.
3. В. Я. Тація. Кримінальне право України. К.: Юрінком Інтер, 2013. 752 с.
4. Мельник Р. С. Проблеми застосування статті 115 КК України (умисне вбивство) Київ. 2010. С. 121-125.
5. Савченко О. О. Умисне вбивство: поняття, ознаки, види: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2011. 304 с.

КОЛЕКТИВНО-ДОГОВІРНА РОБОТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ірина Орловська,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
галузевого права та загально-правових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин Університету «Україна»

Одним із важливих джерел трудового права є колективні договори та угоди. Зазначені правочини врегульовують трудові відносини між роботодавцями та працівникам у частині неврегульованих положень на законодавчому рівні та спільних домовленостей щодо додаткових соціальних, трудових та інших гарантій і пільг для працівників, пенсіонерів та інших категорій осіб.

За допомогою колективного договору мають вирішуватися основні питання стосовно організації роботи підприємства, режиму роботи, умов та оплати праці тощо, а також інші питання, пов'язані із соціально-економічним розвитком підприємства, врегулюванням конфліктів між роботодавцем та працівниками. Тобто можна стверджувати, що колективний договір є важливим засобом реалізації соціальної справедливості до працівників.

Водночас повномасштабне вторгнення росії до України змусило внести певні корективи в організацію колективно-договірної роботи.

15 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», стаття 11 якого зазначає, що на період воєнного стану дія окремих положень колективного договору може бути зупинена за ініціативою роботодавця [1].

Міністерство економіки України, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу, враховуючи наявні проблеми у правовому регулюванні, надало відповідні роз'яснення. Так, з метою забезпечення захисту трудових прав працівників Мінекономіки рекомендувало роботодавцю перед прийняттям рішення щодо зупинення дії окремих положень колективного договору провести відповідні консультації зі стороною працівників та поінформувати її про прийняте рішення [2].

Федерація профспілок України також зазначає, що ініціатива роботодавця щодо призупинення дії окремих положень колективного договору має бути об'єктивно вмотивованою та відповідати цілям введення воєнного стану. Водночас роботодавцю необхідно провести відповідні консультації з виборним органом первинної профспілкової організації шляхом проведення спільного засідання сторін та оформлення відповідним протоколом (форму проведення засідання сторони визначають самостійно виходячи з конкретних обставин). Результати відповідних консультацій мають бути повідомлені працівникам підприємства [3].

Водночас зазначимо, що Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» не визначено, які саме положення колдоговору можуть бути призупинені.

Незважаючи на це, ряд роботодавців ініціювали призупинення дії окремих положень колективного договору без проведення зазначених процедур, побоюючись значних економічних втрат, викликаних повномасштабним вторгненням росії до України. Також в умовах воєнного стану значна частка колективних переговорів з метою укладання колективних договорів та угод так і не були розпочаті, а сторони відтерміновували укладення нових домовленостей на новий строк.

Зазначимо, що підбиття підсумків виконання колективних угод та договорів здійснюється з огляду наявної ситуації на підприємстві, установі, організації, а саме: фінансування, місцезнаходження підприємства чи підприємств галузі, сфери діяльності тощо.

Водночас ті працівники та роботодавці, які змогли взяти участь у колективних переговорах, узгоджували між собою такі питання в рамках колективних договорів та угод: підвищення заробітних плат, рівень яких у галузі не відповідав реальним трудовим зусиллям працівників, складності та умовам їх праці, а також питання забезпечення стандартів зайнятості та умов безпечної та здорової праці, що є надзвичайно важливим в умовах воєнного стану.

Крім того, починаючи із 2012 року в Україні посилилася тенденція до зменшення кількості колективних договорів та угод. Так, за даними Державної служби статистики України у 2021 році укладено 43154 колективних договори, що складає 84,4% проти 2020 року (було укладено 51125). При цьому кількість працівників, охоплених колективними договорами в 2021 році, становила 5064,4 тис. осіб, що складало 94,35% проти 2020 року [4]. Зазначене демонструє глобальність проблеми колективно-договірного регулювання в Україні та потребу державного впливу на регулювання відповідної сфери.

Тож здійснення колективно-договірної роботи в умовах воєнного стану зазнало змін відповідно до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», проте не втратило договірної природи. Сторони колективного договору, враховуючи становище їхнього підприємства, можуть знайти баланс між інтересами працівників та роботодавця. Адже колективні угоди та договори є важливим елемент регулювання трудових відносин, який створює умови для пом'якшення негативних наслідків повномасштабного вторгнення росії до України як для працівників, так і для роботодавців.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 23.11.2023)
2. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136-ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu (дата звернення: 23.11.2023)
3. Офіційний сайт Федерації профспілок України. URL: https://www.fpsu.org.ua/images/images/2022/April/270422/01_%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%94.pdf(дата звернення: 23.11.2023)
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 23.11.2023)

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ СТИМУЛЮЮЧИХ ВИПЛАТ ДЕРЖАВНИМ СЛУЖБОВЦЯМ АРМА

Іван Паламарчук,
канд. юрид. наук, головний спеціаліст Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному

провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [2].

Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. При цьому, органи державної влади, зокрема, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

В свою чергу правову основу діяльності АРМА становлять Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, спеціальний Закон про АРМА та інші закони України, а також прийняті відповідно до них інші нормативно-правові акти [2].

Слід зазначити, що працівниками АРМА є державні службовці та особи, які працюють за трудовим договором у АРМА [2].

Враховуючи те, що працівниками АРМА, зокрема, є державні службовці то відносини, що виникають у зв'язку із вступом, проходженням та припиненням державної служби, регулюються відповідним законом [3], якщо інше не передбачено законом.

Тому, з метою забезпечення належного рівня службової дисципліни керівник державної служби зобов'язаний, зокрема [3]:

виховувати у державних службовців сумлінне ставлення до служби, бережливе ставлення до державного майна, підтримувати їхню ініціативу, а також вживати заходів для додержання ними правил етичної поведінки;

організовувати проведення з державними службовцями профілактичних заходів щодо запобігання вчиненню ними дисциплінарних проступків.

Водночас, з метою посилення мотивації працівників державних органів до високопрофесійної, результативної та високоякісної роботи Кабінетом Міністрів України визначено механізм [4] застосування стимулюючих виплат державним службовцям.

Також, слід зазначити, що державний службовець, зокрема, повинен використовувати своє службове становище, ресурси держави (кошти, тощо) виключно для виконання своїх посадових обов'язків [3; 5].

Таким чином, керівники державної служби в державному органі мають право встановлювати державним службовцям у межах економії фонду оплати праці додаткові стимулюючі виплати – надбавки за інтенсивність праці та за виконання особливо важливої роботи [3; 4].

Надбавка за інтенсивність праці та надбавка за виконання особливо важливої роботи (далі – надбавки) встановлюються державним службовцям у відсотках до посадового окладу [4]. При цьому, надбавки встановлюються згідно з наказом керівника державної служби в державному органі.

В свою чергу, доцільно звернути увагу, що надбавка за інтенсивність праці встановлюється державним службовцям з урахуванням таких критеріїв [4]:

1) якість і складність підготовлених документів;

2) терміновість виконання завдань, опрацювання та підготовки документів;

3) ініціативність у роботі.

Тобто, встановленню надбавки за інтенсивність праці державним службовцям має передувати період роботи державного службовця, протягом часу

якого керівник державної служби такого державного службовця може визначити вказані [4] вище критерії.

Однак, законом [2] передбачено, що відносини, що виникають у зв'язку із вступом, проходженням та припиненням державної служби, регулюються Законом України «Про державну службу» [3], якщо інше не передбачено законом.

Продовжуючи слід звернути увагу, що Закон [3] застосовується до АРМА та його працівників у частині, що не суперечить Закону про АРМА [2].

Тому заробітна плата працівників АРМА (у тому числі державних службовців) **складається з** посадового окладу, надбавки за вислугу років, доплати за ранг, премії та **інших надбавок**, встановлених законодавством про державну службу [2]. Тобто вказаною нормою встановлено імператив – обов'язковість при визначенні складу заробітної плати державного службовця АРМА.

При цьому, згідно з положеннями закону [3] громадянин має право одержувати заробітну плату з моменту набуття статусу державного службовця.

В свою чергу, особа, яка вступає на посаду державної служби вперше, набуває статусу державного службовця з дня публічного складення нею Присяги державного службовця, а особа, яка призначається на посаду державної служби повторно, - з дня призначення на посаду [3].

Таким чином, при призначенні громадян України, зокрема, на посади державної служби в АРМА, керівник державної служби, з метою забезпечення виконання вимог Закону [2] зобов'язаний встановити визначений вказаною нормою склад заробітної плати, що передбачений для державних службовців АРМА (посадовий оклад, надбавка за вислугу років, доплата за ранг, премія та інші надбавки).

Додатково слід звернути увагу, що зазначеною імперативною нормою передбачено обов'язковість встановлення декількох (дві і більше) надбавок («інших надбавок»).

Таким чином, практичне усунення протиріч між нормами права у нормативно-правових актах, що регулюють одні й ті самі суспільні відносини, тобто колізій, дозволяє попередити виникнення публічно-правових спорів, вирішення яких в подальшому здійснюється в досудовому та судовому порядках із можливим настанням відповідних юридичних та фінансових наслідків.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. 23 лип. (№ 30), С. 141.
2. Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. 01 січ. (№ 1), С. 2.
3. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. 22 січ. (№ 4), С. 60.
4. Положення про застосування стимулюючих виплат державним службовцям: постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017 № 15. *Офіційний вісник України*. 2017. 31 січ. (№ 9), С. 43.
5. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. *Офіційний вісник України*. 2016. 27 верес. (№ 74), С. 51.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УТВОРЕННЯ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Євгеній Панов,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. Суб'єкти господарювання відіграють важливу роль у розвитку економіки та забезпечують потреби громадян. Вони створюють робочі місця, сприяють технологічним інноваціям і надають необхідні для проживання товари і послуги. Будь-яка господарська діяльність починається з утворення суб'єкта господарювання. Процедура утворення суб'єктів господарювання доволі складна і непоодинокі випадки її порушення. Тому важливо визначити, які ж наслідки настають у разі порушення процедури утворення суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу. Суб'єкти господарювання — це фізичні особи-підприємці чи організації, які на основі юридично відокремленого майна в межах своєї господарської компетенції безпосередньо здійснюють господарську діяльність і використання її результатів або управлінську діяльність в економіці [1, ст. 55].

На сьогодні, єдиним юридичним документом, який включає в себе положення, регулюючи процедуру формування і діяльність об'єднань суб'єктів господарювання, є Господарський кодекс України.

Суб'єкт господарювання наділяється правами та обов'язками. Вони повинні дотримуватися законів та регуляторних актів, пов'язаних з їхньою господарською діяльністю, отримувати відповідні дозволи та ліцензії, вести облік та подавати звіти органам державної статистики і оподаткування. Захист прав гарантується і регулюється нормами цивільного і господарського права. При створенні повинно бути додержання вимог антимонопольного законодавства [2, с. 46].

Організації будь-яких організаційно-правових форм та форм власності слід вважати суб'єктами господарської діяльності. Суб'єкти господарської діяльності розділяються на комерційні, які спрямовані на отримання прибутку, та некомерційні організації. Некомерційні організації здійснюють діяльність, не пов'язану з прибутком, або отриманий від неї прибуток використовується для виконання завдань, передбачених у статутних документах цих організацій.

Комерційні організації включають в себе підприємства різних форм власності і управління, такі як приватні, колективні, державні, комунальні, господарські товариства, об'єднання підприємств, селянські (фермерські) господарства, страхові компанії, комерційні банки і інші подібні організації, що базуються на різних формах власності та мають повне господарське відання та оперативне управління.

До некомерційних організацій відносяться установи, що отримують фінансування від держави або інших власників, товарні і фондові біржі, споживчі кооперативи, громадські та релігійні організації, політичні партії, благодійні фонди та інші подібні установи.

Утворення суб'єкта господарювання вимагає уважного розгляду всіх аспектів, і важливо враховувати юридичні, фінансові, податкові та організаційні аспекти для забезпечення ефективної та стабільної діяльності. Якщо виникають сумніви, рекомендується звертатися до фахівців з юридичних та бізнес-консультацій для отримання допомоги та порад.

Висновки. Отже, утворення суб'єкта господарювання - це складний і процес, особливості якого залежать від виду суб'єкта господарювання, що створюється. Загальні вимоги щодо процедуру утворення передбачені ГКУ, а щодо конкретного виду суб'єкта господарювання – в окремих нормативних актах.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення:19.09.2023).
2. Господарське право : навч. посібник / укл. А.А. Бутирський. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Олександр Петренко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Світлана Товста,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Цивільні процесуальні системи України та Німеччини мають багато спільного та водночас свої власні особливості та відмінності.

Судова система Німеччини є добре структурованою та ієрархічною, складаючись з різних рівнів судів, які мають свої функції та компетенції. Основні складові судової системи Німеччини включають місцеві суди є найнижчим рівнем судової ієрархії, вони розглядають різні цивільні та кримінальні справи, а також справи про адміністративні правопорушення. Обласні апеляційні суди є судами другої інстанції для багатьох різних справ, включаючи апеляції від рішень земельних судів. Вони також можуть розглядати справи військового характеру. Третю ланку складають федеральні суди Німеччини, які включають який є найвищим судовим органом для цивільних, кримінальних і адміністративних справ. Він має два відділи: для цивільних і кримінальних справ. Федеральний адміністративний суд розглядає апеляції від адміністративних рішень владних органів. Федеральний соціальний суд спеціалізується на соціальних питаннях. Земельні суди є вищим рівнем і мають ширший спектр компетенцій, включаючи більш складні цивільні та кримінальні справи.

Судова система Німеччини покладається на принципи незалежності судів, дотримання прав людини та доступ до справедливого судового процесу. Суди

вирішують спори відповідно до законів та норм, і вироки є обов'язковими для виконання.

Позовне провадження (цивільний процес) в Німеччині регулюється головним чином Цивільним процесуальним кодексом. Основні етапи позовного провадження в Німеччині виглядають наступним чином:

- подання позову, позов розпочинається поданням позову до компетентного суду. Позов повинен містити заяву про вимогу та фактичні обставини, на яких ґрунтується вимога;

- прийом позову, суд перевіряє, чи відповідає позов всім формальним вимогам, і вирішує, чи можна розпочати провадження;

- надання відповіді, відповідач має можливість подати відповідь на позов, де він може висловити свої позиції та аргументи;

- розгляд справи, розглядається на відкритому судовому засіданні, де сторони мають можливість представити свої докази та висловити свої аргументи;

-винесення рішення, суд вирішує справу і виносить рішення, в якому встановлюються права і обов'язки сторін;

- апеляція, сторони мають можливість подати апеляцію у вищий суд (Landgericht або Oberlandesgericht), який переглядає рішення нижчого суду;

- касація, у випадку необхідності може бути подана касаційна скарга до Федерального Верховного Суду (Bundesgerichtshof), який перевіряє правильність застосування права. Важливо відзначити, що в Німеччині існує також можливість вирішення спорів за допомогою альтернативних методів врегулювання спорів, таких як медіація, яка може бути використана перед або під час судового процесу для досягнення мирного врегулювання.

Слід зазначити що для судової системи Німеччини є характерна так звана інквізиторність. Інквізиторська судова система — це система, де суд має активну роль у зборі доказів та дослідженні справи, ініціюючи та керуючи весь судовий процес. Такий підхід відзначається тим, що суддя виступає як дослідник, який здійснює інквізицію або розслідування. В контексті судової системи Німеччини, цей підхід є характерним для деяких категорій справ.

В інквізиторській системі Німеччини в судів велика роль у веденні дізнання та встановленні фактів у справі. Однак важливо враховувати, що цей підхід може застосовуватися не у всіх видах справ. Є відмінності між цивільним та кримінальним правосуддям, і в різних контекстах може бути різний рівень активності суду в процесі збору та дослідження доказів.

Важливо зазначити, що багато країн, включаючи Німеччину, використовують комбінацію інквізиторського і акузаторського підходів. У цьому випадку суд інквізиторський на етапі збору доказів, але в подальшому, коли справа йде до судового розгляду, сторони мають право представляти свої докази і висловлювати аргументи.

Загальна мета інквізиторської системи — забезпечити об'єктивне, справедливе та ефективне вирішення справ, враховуючи активну роль суду в управлінні судовим процесом та дослідженні справ.

Важливо враховувати, що обидві системи мають свої традиції, історію та специфіку, яка враховується при застосуванні законів та правил цивільного процесу. Окрім того, недавні зміни в законодавстві обох країн можуть впливати на деякі аспекти цивільного процесу.

ФІЛОСОФІЯ СОЦІАЛЬНОГО ДЕТЕРМІНІЗМУ У XXI СТ.

Олександр Пилипенко,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій
(м. Київ)

Людство з давніх часів ставило питання, що змушує суспльство розвиватися. На межі XX-XXI ст. філософські дослідження концепції детермінізму не втратили своєї актуальності. Протягом XX ст. йшла гостра дискусія стосовно наукового статусу принципів детермінізму та причинності у зв'язку з новими відкриттями в різних галузях науки. ці. Методологічний принцип детермінізму є одночасно й основним принципом філософського навчання про буття. Сам термін «детермінація» походить від латинського determine (визначаю) і може бути розшифрований як обов'язкова визначуваність усіх речей і явищ у світі іншими речами і явищами. Найчастіше замість предиката «визначуваність» у це формулювання підставляють предикат «обумовленість», що додає самому формулюванню двозначність, тому що створюється враження, що фактори, які детермінують, у такий спосіб зводяться тільки до умов, хоча останні при усій своїй значимості є лише одним з цих факторів. Серед різноманітних форм детермінації, що відбивають універсальний взаємозв'язок і взаємодію явищ у навколишньому світі, особливо виділяється причинно-наслідковий, чи каузальний зв'язок, значення якого нічим не заміниме для правильного орієнтування в практичній і науковій діяльності. Тому саме причина виступає найважливішим елементом системи факторів, що детермінують. І все-таки принцип детермінізму ширше принципу каузальності: крім причинно-наслідкових зв'язків він містить у собі й інші види детермінації (функціональні зв'язки, зв'язок станів, цільову детермінацію і т.д.). У соціальній філософії рушійними силами розвитку суспільства вважають різні суспільні явища: об'єктивні суспільні суперечності, продуктивні сили, спосіб виробництва та обміну, розподіл праці, дії великих мас людей, народів, соціальні революції, потреби та інтереси, ідеальні мотиви тощо.

Вони пов'язуються з суперечностями суспільного розвитку та їх вирішенням, з соціальним детермінізмом, з об'єктивними та суб'єктивними чинниками історії, з діяльністю людей або ж є комплексом усіх цих чинників. Кожний із вказаних підходів правомірний, відображає якусь долю істини. Рушійні сили розвитку суспільства пов'язані насамперед з діяльністю людей [1, с. 210]. Адже життя суспільства, його історія є діяльністю людей, тобто діяльністю особистостей, соціальних груп, народів тощо. Тому ця історія має розглядатися саме у контексті діяльності людей: усі закони суспільного розвитку, вся логіка такого процесу існують лише у людській діяльності. Акцентування на тому, що суспільство - це діяльність людей, має глибокий методологічний сенс. Здатність бути рушійною силою - це найсуттєвіша властивість людської діяльності взагалі. Найважливішими проблемами в широкому спектрі проблематики рушійних сил є аналіз суб'єкта суспільного життя, характеристики його діяльності, її умов, причин, цілей, завдань, її результатів, діалектики об'єктивного та суб'єктивного, творчого і репродуктивного та ін. в цій діяльності, її піднесень та спадів.

В своїй книзі «Технокультура» Грін докладно досліджує роботу з точки зору соціального детермінізму і доводить, що «соціальні процеси визначають технологгії. Останні існують для соціальних цілей». Вона стверджувала що, технологічний розвиток протягом історії був породжений социальними потребами: економічними, політичними або військовими. Згідно Грін (2001), технологія завжди розвивається з особливою метою. Оскільки розвитку технологій обовязково сприяє фінансування, соціальна детерміністська точка зору визнає, що технологія завжди розробляється для того, щоб принести користь тим, хто здатен фінансувати її розвиток [2, с. 18]. У світлі сучасного розвитку синергетики, вимагає ревізії і саме поняття «причини», оскільки часто як причина фігурує внутрішня властивість системи, а не зовнішня дія.

В сучасних філософських течіях є різні погляди на свободу діяльності людини, але вони сходяться на розумінні того, що свобода – це здійснення волі, тобто є специфікою людської діяльності, що випливає із внутрішніх потреб людського буття. Тому свобода можлива там, де людина усвідомлює суть своєї волі і наслідки її реалізації. При виборі підстав свободи дороги філософів розходяться. Так, наприклад, релігійна філософія виходить із подвійного витлумачення сутності свободи. По–перше, свобода є звільнення або спасіння від звабливих гріхів людського існування і здобуття вічного життя. Друге поширене у християнстві тлумачення свободи пов'язане з гадкою, що Бог, створивши людину, дозволив їй вибирати «дорогу до Бога» чи «дорогу до диявола», зробити вибір між добром і злом.

У певному розумінні вся духовно–моральна проблематика людського існування загалом починається з того, що розвиток культури ставить людину перед вибором, смислові засади якого закладені в універсумі духовності. Реалізуючі свою свободу вибору, людина обирає життєвий шлях, сферу діяльності, партнерів по спілкуванню, ту або іншу систему ціннісних орієнтацій тощо. При цьому, однак, кожен вибір чогось певного є водночас відмовою від чогось іншого. Вже тільки через це жоден конкретний вибір не в змозі вичерпати всю безмежність запитів, реально звернених до особи, безмежність можливостей, що становлять неповторне життєве тло її існування. Тому постає питання визначення критеріїв морального вибору людини. У процесі вибору і прийняття рішення важливого значення набуває воля особистості. Воля – усвідомлена цілеспрямованість людини на реалізацію власних намірів. Воля людини об'єднує два основі компоненти: чуттєво–ціннісний і раціональний [3, с. 234].

У вітчизняній соціальній філософії покоління майже не розглядається як суб'єкт суспільного розвитку. Методи ж поколінного та когортного аналізу широко застосовуються у суспільних науках, зокрема в історії та психології при вивченні вікової стратифікації суспільства, міжпоколінних трансмісій культури, молодіжних рухів, змін у структурі життєвого шляху тощо. Адже "естафета поколінь" є реальною історією кожного народу і всього людства. Важлива роль у життєдіяльності суспільства належить соціально-етнічним спільностям. Різноманітні соціально-етнічні спільності як суб'єкти суспільних, зокрема національних та міжнаціональних відносин, надають їм особливої своєрідності, неповторності, збагачуючи загальний процес розвитку етносуспільного буття, соціуму загалом.

У загальному вигляді етносуспільні відносини можна характеризувати як взаємовідносини людей, що належать до різних соціально-етнічних спільно-

стей, тобто більш-менш стійких історично сформованих угрупувань людей. Етносуспільні процеси мають глобальний характер. Вони, зокрема, зумовлюються тією обставиною, що більшість соціально-етнічних спільностей (а їх у сучасному світі нараховується більше чотирьох тисяч) проживають у багатонаціональних державах. Все це суттєво актуалізує глибоке вивчення як історичних тенденцій, так і сучасних складних та суперечливих процесів розвитку соціально-етнічних спільностей, етносус-пільного буття як необхідної умови його гармонізації та гуманізації. Історично першою соціально-етнічною формою спільності людей є рід [4, с.215].

На соціально детерміновані дії людини можуть вливати сили ідеології. Ідеології створюються з використаниям соціальних інститутів, таких як шкільна освіта, або засоби масової інформації, які мають вплив на формування соціального пордку денного та формування суспільної думки. Створюючи соціальну конструкцію реальності, ці сили безпосередньо створюють гегемоністський контроль над майбутнім людей, які відчувають, що соціальна конструкція незмінна. Їх дії базуються на контексті їх суспільства, яке успішно визначило майбутнє. Соціальний детермінізм може сприяти порядку денному політичної партії, встановлюючи соціальні правила, для того щоб людина вважала ідеологію партії морально правильною. Тут на думку людей з цього питання напряму впливають ЗМІ, і їх реакції визначаються цією соціальною формою контролю.

Таким чином, розуміння соціального детермінізму виступає як досить гнучке, відкрите для нових типів детермінації, які фіксують різноманітні форми взаємозв'язків і взаємин у суспільстві. Всі, хто задумується над історією, визнають, що в її "живому русі" беруть участь і широкі народні маси, і видатні історичні особистості, які суттєво впливають на долю країн та народів, і еліти (економічна, політична, інтелектуальна та ін.), тобто групи "вибраних", впливових осіб, безпосередньо причетних до влади і з яких виокремлюються видатні особистості. Адже еліти з'являються як вираження інтересів певних історично виєхідних соціальних груп. Залишається констатувати, що історія рухається у взаємодії народних мас, еліт та особистостей. Суб'єктами суспільного розвитку є різні покоління, ідеологія, ЗМІ. Технологічний развиток визначається не лише суспільством, в якому воно відбувається, але й формується структурами влади.

Список використаних джерел:

1. Кононенко С. Політичний детермінізм (нарис теорії влади) // Антологія творчих досягнень. К.: ІСЕМВ НАН України, 2004. Вип. 1. С. 210-215.
2. Грин Лелия. Технокультура: от алфавита к кибернетике, Allen Unwin, Сидней, 2002. 183 с.
3. Тимошенко В. І. Проблема свободи волі: від механістичного детермінізму до нормативного ідеалізму // Проблеми філософії права. 2006-2007. Т. IV-V С. 232-235.
4. Шаталович І. В. Нові дослідження проблемних аспектів концепції детермінізму на межі XX – XXI століть // Філософія. Культура. Життя. 2010. №34. С. 215-225.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНИ

Катерина Пилипченко,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. У сучасному світі господарські правовідносини є необхідною складовою функціонування кожної національної економіки. Вони виникають як результат господарської діяльності та мають важливе значення для створення сприятливого підприємницького середовища. Господарські правовідносини регулюють взаємодію між суб'єктами господарювання та визначають права та обов'язки учасників економічних відносин.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ неможливо уявити без господарських правовідносин, які є основою будь-якої національної економіки. Ці правовідносини є результатом господарської діяльності, і їх важливість важко переоцінити. Спершу варто дослідити процес розвитку даних правовідносин. З історичної точки зору, можна виділити декілька етапів розвитку господарського права в Україні: до здобуття незалежності, радянський період та період після здобуття незалежності. Зміни в політичному та економічному середовищі впливали на характер господарських правовідносин. Наприклад, перехід України до ринкової економіки змусив переосмислити роль і функції цих відносин.

Господарські правовідносини базуються на таких поняттях, як суб'єкт господарювання, предмет правовідносин, права та обов'язки сторін. Вони також взаємодіють з іншими галузями права, такими як цивільне та адміністративне право, в контексті господарської діяльності. Господарське право виконує різні функції, такі як забезпечення конкурентоспроможності економіки, захист прав суб'єктів господарювання та створення правового середовища для інвестицій і розвитку бізнесу.

У багатьох країнах, включаючи Україну, господарські правовідносини регулюються комплексом законодавчих актів та підзаконних нормативних актів. У випадку України, це включає Конституцію України, Господарський кодекс, закони про підприємництво, мито, оподаткування та інші. Нормативне регулювання господарських правовідносин полягає в створенні та встановленні правил, законів і положень, які визначають порядок, обов'язки та права суб'єктів господарювання [1]. Це охоплює велику кількість аспектів, включаючи укладання контрактів, оподаткування, захист інтелектуальної власності, конкуренцію, стандарти безпеки, правила торгівлі та багато інших [3].

Зважаючи на важливість пристосування господарських правовідносин до реалій сьогодення, необхідно виділити проблеми нормативного регулювання для визначення шлях удосконалення законодавства. Однією з основних про-

блем є несистемність законів. Деякі нормативно правові акти містять суперечливі одна одній правові норми , що ускладнює їх інтерпретацію та застосування в практиці. Іншою проблемою є застарілість законодавства [2]. В умовах швидкого розвитку технологій і глобалізації економіки, деякі закони неактуальні та не відповідають міжнародним стандартам.

Висновки. Отже, нормативне регулювання господарських правовідносин є необхідною передумовою для побудови ефективної та стійкої економіки, яка в свою чергу впливає на всі сфери суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення:18.09.2023).
2. Про об'єднання підприємств вугільної промисловості від 21.01.1993 № 10-93 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-93#doc_info (дата звернення:18.09.2023).
3. Про захист економічної конкуренції від 11.01.2001 № 2210-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#doc_info (дата звернення:18.09.2023).

МАРГІНАЛЬНІСТЬ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНА РИСА ПРАВОСВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Наталія Пихтіна,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Сергій Гладкий,
доктор юрид. наук, професор, професор кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

Реалізація євроінтеграційних прагнень українського суспільства передбачає вирішення низки проблем, серед яких не останнє місце займають проблеми ідеологічного та психологічного характеру. Першою з них є панівне не лише за кордоном, але і в самій Україні уявлення, що українське суспільство прагне приєднатися до сім'ї європейських народів. Насправді ж фахові історики, спираючись на факти з історії Київської Русі, Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої, добре розуміють, що йдеться про повернення, а не про первинне входження. Волелюбність і природжений демократизм українців як цивілізаційні європейські ментальні риси яскраво доведені українцями на початку XXI ст. (йдеться про Помаранчеву революцію, Революцію гідності та війну за незалежність, яка триває нині). Втім ці факти не нівелюють тієї обставини, що Україна була і є периферією європейської цивілізації, що породжує глибокі соціально-психологічні проблеми, які власне і потребують наукової рефлексії.

Осмислюючи особливості правосвідомості українського суспільства в цивілізаційному контексті, науковці вказують на її маргінальність або називають її «міжцивілізаційною», «порубіжною» [7, с. 88]. Маргінальність на разі розуміють не як звичайне, притаманне кожному суспільству внутрішнє явище, що з тих чи інших причин виникає в процесі соціалізації його членів і стосується переважно окремих індивідів чи соціальних груп. Йдеться про характеристики

всього суспільства (народу) на цивілізаційному тлі, зумовлені історичними умовами його існування – перебуванням на межі культурних світів (тобто, між умовними «Сходом» і «Заходом»).

Ментальні, психологічні структури правосвідомості українського суспільства традиційно порівнюються з «аналогічними західними стандартами» та з російською правосвідомістю. Вчені не є одностайними у своїх висновках. Зі зваженого погляду «в цілому в правосвідомості пересічних українських громадян превалює тяжіння до західного культурного типу, але елементи колективізму, патрон-клієнтельні зв'язки (що є ознаками «східності») також мають місце» [4, с. 75, 113]. Маргінальний тип суспільної свідомості наділяється дослідниками рисою толерантності [7, с. 88; 1, с. 44; 6, с. 43]. З іншого боку, під тиском постійних впливів з боку Західної Європи та Росії, «серединности» положення України, сформувалися «традиції підданської психології» [5, с. 450], які знайшли прояв не лише в політико-правовій сфері, але і в побутовій свідомості, українському письменстві, поезії, фольклорі.

Більшість дослідників українського менталітету вказують на притаманність останньому комплексу «меншовартості». І. Грабовська зазначає, що багатовікова підневільність у поєднанні з інтровертизмом психічного типу українців сформували комплекс «меншовартості» і відповідний психоповедінковий стереотип, характерний для населення колоніальних країн [3, с. 67]. О. Грабович вважає, що саме комплекс меншовартості, негативне «автоуявлення» на сьогодні є головним наслідком століть колоніальної неволі. Негативний автообраз, на думку дослідниці, має дві протилежні і однаково крайні форми вираження: з одного боку, існує так званий «націоналістичний» образ самих себе («ми – спадкоємці давньої культури, предки східних слов'ян чи навіть усіх індоєвропейців, нащадки Київської Русі й запорізького козацтва, борці за свободу тощо»), з другого боку – значно поширеніший у повсякденному житті образ, заснований на перейнятому комплексі неповноцінності [2, с. 15-16].

Загалом політичний менталітет українців, як і правовий, характеризується дослідниками як суперечливий комплекс рис, що поєднує волелюбність, демократизм, миролюбність, толерантність, а також низку негативних характеристик. Розглядаючи ментальні настанови, які мали негативний вплив на формування національної єдності та державницьких якостей українського народу, О. Рудакевич визначає, по-перше, природні і споконвічні, та, по-друге, набуті в умовах політичного поневолення. До перших учений відносить крайній індивідуалізм (або егоцентризм), перевагу емоційного, почуттєвого над інтелектом і волею та певні компоненти селянської психологічної настанови. Ці якості української ментальності в політичному житті нації проявилися в зверхності особистих інтересів над загальнонародними і державними, небажанні підкорятися органам державної влади, підозрілості до їх зміцнення, схильності до малих форм організації, анархізмі (громадоцентризмі), критиканстві, міжусобній боротьбі, політичній фракційності, хворобі отаманства, бунтарстві, проявах зрівнялівки, перевазі емоцій над розумом і волею при вирішенні політичних проблем, недостатньому розвитку вольових якостей та цілеспрямованості, недисциплінованості, неорганізованості, притупленні почуття громадянського обов'язку [8, с. 29-30].

У другу групу ментальних настанов, що їх спричинили століття підневільного стану України, О. Рудакевич включив психологічну мімікрійність, формалізм, рецидиви рабської психології, комплекси «меншовартості» та «кривди».

У політичній культурі ці психічні якості проявилися в поверховому, формальному сприйнятті політичних явиш і процесів, недооцінці їх як вирішальних факторів національного життя, недостатньому усвідомленні корінних потреб та інтересів народу, особливо потреби у власній державі, некритичному сприйнятті чужоземних політичних цінностей і норм, невірі в сили власного народу і покладанні надто великих надій на безкорисливу допомогу інших держав тощо [8, с. 30].

Отже, політико-правові вияви менталітету українського суспільства характеризуються насамперед суперечливим поєднанням різних, іноді протилежних, рис національного характеру. У кризових ситуаціях баланс між цими групами доволі полярних рис змінюється. Так і сьогодні, коли Україна обстоює у протистоянні з об'єктивно сильнішим і краще підготовленим до війни ворогом свою незалежність, комплекс меншовартості втрачає свою силу. Послаблюється вплив такої ментальної риси українців, як анархійний індивідуалізм, адже перемога можлива лише за рахунок якнайповнішої консолідації сил всієї нації. Війна ще далека від переможного завершення, але вже з'явилося чимало підтверджених фактами причин пишатися своєю країною. Провінційне становище України в Європі на поточний момент не сприймається як синонім політичної відсталості – українці заявили про серйозність свого ставлення до європейських цінностей на такому рівні, який ймовірно нині недосяжний для багатьох громадян країн «старої» Європи.

Таким чином, сьогодні українське суспільство має слушну нагоду вийти з геополітичного образу «маргінальної» щодо європейської цивілізації нації та зайняти більш гідне місце в новій системі політичних відносин на континенті. Втім головні і найцінніші можливості моменту полягають в іншому – відкоригувати власну глибинну психологію таким чином, щоби змінити національний автообраз, без чого неможливо стати конкурентоспроможною країною і в європейському контексті, і в світі. Додержання зазначеної умови принципово необхідно і для осучаснення правової системи країни, її реформування на засадах верховенства права, підвищення рівня правової культури громадян України.

Список використаних джерел:

1. Галицький І.В. Місце толерантності в правовому менталітеті та політико-правовій думці українського суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 44-48.
2. Грабович О. Колоніальна спадщина в сьогоднішній Україні: кілька ключових питань. Доповідь на Другому конгресі Міжнародної асоціації україністів. *Арка*. 1994. № 1. С. 15-16.
3. Грабовська І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру. *Сучасність*. 1998. № 5. С. 58-70.
4. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: ґенеза та сучасність : монографія. Х.: Право, 2008. 288 с.
5. Карась А. Філософія громадянського суспільства у класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях : монографія. Київ-Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 520 с.
6. Онопко О.В. Ментальність українців як фактор виникнення політичних міфів. *Трибуна*. 2010. № 7-8. С. 42-43.
7. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л.М. Герасіна [та ін.]. Х.: Право, 2009. 352 с.

8.Рудакевич О. Ментальність і політична культура української нації. *Розбудова держави*. 1995. № 10. С. 26-31.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОВНОГО ТОВАРИСТВА

Євгенія Подріз,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право», 4 курс,
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій
Науковий керівник: Олександр Кальян,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-науковий інститут економіки, управління,
права та інформаційних технологій ПДАУ

Постановка проблеми. Перехід до ринкових відносин призвів до створення відповідних організаційно-правових форм господарювання, зокрема, господарських товариств. Однією з таких форм є повні товариства. На відміну від інших видів господарських товариств, повні товариства, так само, як і командитні, фактично не стали популярними, тому варто визначити причини цього.

Виклад основного матеріалу. Господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками [1]. Господарські товариств а можуть бути створені у формі:

1) повного товариства;
2) командитного товариства;
3) товариства з обмеженою відповідальністю;
4) товариства з додатковою відповідальністю;
5) акціонерного товариства.

Відповідно до Закону України «Про господарські товариства», повне товариство визначається як товариство, де всі учасники спільно займаються підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства, включаючи своє майно [3, ст. 66]. Від інших господарських товариств повне товариство відрізняється кількома основними ознаками:

1) оскільки законодавство не встановлює конкретних вимог щодо розміру і процедури формування майна, це питання покладено на учасників і закріплено в установчому договорі товариства.
2) є лише один основний документ - установчий (засновницький) договір.
3) управління товариством здійснюється його учасниками.
4) учасники товариства несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства своїм загальним майном, на яке може бути звернене стягнення;
5) закон встановлює обмеження для учасників товариства щодо конкуренції з повним товариством та заборону стягнення на частку учасника в товаристві за його власними зобов'язаннями.

Найсуттєвішою особливістю повного товариства є солідарна і безумовна відповідальність усіх його учасників перед кредиторами за всіма зобов'язаннями товариства, використовуючи для цього все своє майно. Це означає, що кожен учасник повного товариства несе відповідальність за зобов'язаннями товариства незалежно від його частки в товаристві і від внесків інших учасників. У

випадку, коли стягнення з одного з учасників неможливе (наприклад, через його банкрутство), інші учасники товариства мають бути готові відшкодувати цю відповідальність пропорційно своїм внескам [2].

Оскільки норма щодо відповідальності учасників товариства має імперативний характер і не допускає можливості укладання угоди між учасниками для обмеження цієї відповідальності, в разі, якщо така угода все таки буде укладена, вона буде юридично недійсною. Ці правила поширюються не лише на основних засновників товариства, але й на тих осіб, які приєдналися до товариства після його державної реєстрації.

Повне товариство близьке із товариством з додатковою відповідальністю тим, що в ньому учасники несуть підвищену відповідальність, проте характер цієї відповідальності відрізняється. У товаристві з додатковою відповідальністю відповідальність обмежена лише конкретною частиною їхнього особистого майна, пропорційно до суми їхніх внесків, і має однаковий для всіх учасників кратний розмір. У повному товаристві відповідальність не обмежена такими рамками і поширюється на всі майнові активи учасників. Ця форма господарського товариства приваблива для його потенційних контрагентів, оскільки її позитивною рисою є жорстка система відповідальності учасників, що служить додатковою гарантією щодо підприємства [3].

Слід пам'ятати, що окремі види підприємницької діяльності можуть бути здійснювані виключно через господарські товариства у формі повних товариств, відповідно до вимог, встановлених законодавством. Згідно із законами більшості країн, повні товариства представляють собою об'єднання фізичних і (або) юридичних осіб, створене з метою здійснення підприємницької діяльності під однією спільною назвою. Незважаючи на те, що повні товариства є активними учасниками ринку, сучасне законодавство більшості країн не наділяє їх правовим статусом юридичних осіб.

Висновки. Отже, повним товариством вважається об'єднання, в якому всі учасники займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за всі фінансові зобов'язання товариства своїм майном. Ця форма господарського товариства характеризується такими основними рисами: 1) об'єднання учасників для спільної діяльності; 2) солідарна відповідальність учасників за фінансові зобов'язання товариства, охоплює все їхнє майно; 3) особиста взаємна довіра між учасниками. Ця форма господарського товариства характеризується наявністю установчого документа, відомого як установчий (засновницький) договір, який має загальні положення, а також специфічні умови, характерні саме для повних товариств.

Загальні умови установчого договору стосуються всіх типів підприємств, тоді як особливі умови визначають деталі, такі як розмір частки кожного учасника, внески, їх склад та порядок, і форму участі у товаристві. Цей договір повинні підписати всі учасники повного товариства, яке формується із двох чи більше осіб для здійснення підприємницької діяльності. Основна відмінність повного товариства від інших господарських товариств полягає у тому, що в ньому не застосовуються законодавчі вимоги щодо розміру і складу майна, що вноситься учасниками, та воно функціонує лише на підставі установчого договору, відсутністю органів товариства, а також особливостями відповідальності учасниками повного товариства за зобов'язаннями товариства. Основний недолік повного товариства - необмежена відповідальність учасників перед кредиторами товариства.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 15.09.2023).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 15.09.2023).
3. Про господарські товариства від 19.09.1991 № 1576-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text (дата звернення: 15.09.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАННЯ СКРІНШОТУ ЯК ДОКАЗУ

Анастасія Прохоренко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності «081 Право»,
Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка
Науковий керівник: Ігор Скляренко,
доктор філософії зі спеціальності 081 Право, старший викладач,
Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка

Постановка проблеми. Інформатизація різних сфер суспільного життя електронне спілкування стрімко набирає обертів та як наслідок електронні докази дедалі частіше фігурують у судах під час розгляду різних категорій справ. У зв'язку з цим актуалізується проблематика належного використання електронних доказів у цивільному процесі.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство знаходиться на етапі розвитку технологій і активний перехід на цифровий формат спілкування в Інтернеті, що супроводжується значною кількістю додатків для обміну повідомленнями, зробили неминучим підвищений інтерес до використання так званих «нових доказів» скріншотів - знімків екрана, роздрукованих копій інтернет сторінок, відео та аудіофайлів, і можливість їх подання до суду для підтвердження фактичних даних, що мають значення для вирішення справи по суті [2, с. 114]. Якщо звернутися до історії, то перші випадки використання скріншоту були зафіксовані в 90-ті роки в Америці у великих фірмах, компаніях. Призначення такого скріншоту було внутрішньокорпоративним, інформаційним, суть якого полягала в тому, щоб означити проблему, коли відбувався збій у роботі будь-якої програми, встановленої на комп'ютері. Співробітникам було простіше пояснити службі техпідтримки суть проблеми, переславши їм скріншот, ніж говорити словами. В даний час цим винаходом може скористатися будь-який власник ПК або іншого цифрового пристрою у всьому розвиненому та цивілізованому суспільстві [7].

Сьогодні використання скріншоту як доказу цілком з діючим процесуальним законодавством. Цивільний процесуальний кодекс України у статті 76 встановлює перелік доказів, які можна використовувати у цивільному судочинстві. Проте питання до якого саме виду доказів віднести скріншот і досі викликає дискусії серед науковців. Так, на думку М. В. Жушмана, така проблема пов'язана із недосконалістю нормативного регулювання використання скріншоту, відсутністю його визначення та вимог, що висуваються до таких доказів

[2, с. 115]. Такої ж думки дотримується і К. Б. Дрогозюк, який додає, що на даний момент, у деяких судах відсутня технічна база для залучення та перевірки електронних доказів та скриншотів, зокрема, що є окремою проблемою в умовах сучасного технічного прогресу. Примітно, що як електронний доказ використовуватися можуть не лише скріншоти сторінок сайтів позивача та відповідача, а й скріншоти результатів пошукової діяльності (наприклад, підтвердження факту незаконного використання товарних знаків з метою просування свого сайту) [1].

Ще одним не менш дискусійним моментом є саме поняття «скріншот», оскільки серед вчених та юристів-практиків і досі складаються різні підходи щодо його визначення. Наприклад, Я. Л. Коломієць визначає скріншот як зображення отримане комп'ютером і показує в точності те, що бачить користувач на екрані монітора чи іншого візуального пристрою виведення (як правило, без курсору «миші») в конкретний момент часу. Науковець звертає увагу, що таким зображенням притаманні індивідуальні особливості, такі, як: розмір файлу, час створення, розширення та роздільна здатність. Саме дані особливості допомагають відрізняти його від фотографії [3, с. 173]. Л. Тарасенко вважає, що скріншотом можна назвати багатокомпонентний засіб доказування, компоненти якого можуть досліджуватися судом самостійно самі по собі [4, с. 138]. Відзначимо, що скріншот у формі роздруківки може розглядатися у вигляді письмового доказу, але скріншот не обов'язково роздруковувати. Так він може існувати в електронному вигляді, у формі електронного документа і таким чином подаватися до суду на знімних носіях. Саме тому з позиції сучасного наукового представлення скріншот, як знімок екрану або цифрове зображення, відноситься до так званих «електронних доказів» у формі електронного документа. Серед процесуалістів досі точаться дискусії щодо того, чи вважати їх самостійним видом у системі доказів, чи частиною письмових доказів у вигляді електронних, чи чимось іншим.

Отже, аналізуючи всі визначення, можна назвати такі ознаки скріншота. По-перше, це знімок екрану. Причому це може бути не тільки зображення екрану комп'ютера, ноутбука, але та іншого персонального пристрою, наприклад, екрана іншого цифрового пристрою – iPhone. По-друге, це знімок екрана з інформацією, що міститься в ньому. Законодавство не містить жодних обмежень, тому можлива фіксація будь-якої інформації, будь-якого характеру. По-третє, ця інформація фіксується в конкретний момент часу та конкретною людиною.

Тепер розглянемо практичний аспект використання та оцінки скріншоту як засобу доказування у вітчизняній правозастосовній та судовій практиці.

Так, суди по-різному підходять до того, чи можна назвати скріншот належним чи допустимим доказом, що ще більше призводить до дискусій на практиці. Так, суд не визнав належним доказом скріншот листування у Viber у справі про звільнення лікаря, яка поїхала з Києва під час війни, пославшись на практику суду (рішення від 21 листопада 2022 року, справа № 761/12924/22) [5]. Таким чином, простий роздрук скріншоту без належного його посвідчення та реквізитів не може бути прийнятий судом як належний доказ. Цілком очевидно, що це інформація дифамаційного характеру, тобто вона може бути видозмінена (знову ж таки в умовах цифрових технологій) і не відповідати дійсності. На нашу думку, у даному аспекті важливо належно завірити скріншот у момент виготовлення, для того, щоб, представивши до суду копію вже існуючого «скриншота-оригіналу», він відповідав вимогам достовірності.

В іншій справі рішення судів повністю ґрунтувались на основі оцінки скріншотів коментарів в соціальній мережі Instagram. Суди визнали скріншоти належним та допустимим доказом для аналізу інформації, яка містилась на них (Постанова КЦС ВС від 09.06.2023 р. у справі № 344/7016/21) [6].

Тобто, практика судів досить неоднозначна і наразі рано говорити, що скріншоти як докази вже набули свого сенсу для подання їх до суду. Можливо з часом і завдяки напрацьованій теоретичній та практичній базі, ми зможемо говорити про скріншоти як з процесуальної точки зору як доказ.

Висновки. Отже, наведені приклади із судової практики, дозволили зробити висновок, що на скріншоти, безумовно, також мають поширюватись всі вимоги, які встановлюються процесуальним законодавством до всіх інших доказів. Це, мабуть, єдине правило, яким намагається керуватися суд при дослідженні та оцінки доказів. Звідси випливає необхідність законодавчого врегулювання процедури встановлення та залучення в якості доказів відповідної інформації з соціальних мереж та інших Інтернет ресурсів, а також виробити законодавчі шляхи захисту прав осіб у порядку цивільного судочинства з залученням даного виду інформації.

Список використаних джерел:

1. Дрогозюк К. Б. Screenshot як один із засобів доказування у цивільному процесі України. URL: http://hdl.handle.net/11300/10286 (дата звернення: 28.10.2023)
2. Жушман М. В. Скріншот як доказ в цивільному судочинстві крізь призму правозастосовної та судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2023. С. 114 – 118.
3. Коломієць Я. Л. Александрова А. О., Циганенко К. О. Особливості використання скріншотів в цивільному процесі як електронних засобів доказування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 172 – 177.
4. Тарасенко Л. Правовий режим веб-сторінки. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. № 65. С. 134 – 144.
5. Рішення № 761/12924/22 від 21.11.2022 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107592502 (дата звернення: 28.10.2023)
6. Рішення № 344/7016/21 від 09.06.2023 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111586019 (дата звернення: 28.10.2023)
7. How the Screenshot Became One of the Internet's Most Powerful Tools. URL: https://www.vice.com/en/article/ep4zg7/history-of-the-screenshot (дата звернення: 28.10.2023)

РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПОРАХ З ПИТАНЬ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Лідія Пулинець,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавського державного аграрного університету
Науковий керівник: Богдан Стрілець,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

Спори з питань податків в Україні стали надзвичайно актуальними через великі обсяги фінансування, які потрібні для забезпечення функціонування держави та вирішення соціальних завдань. Проблеми, пов'язані з оподаткуванням, стали актуальнішими, ніж будь-коли раніше, в контексті економічних труднощів, спричинених глобальними кризами, а також зусиллями України на шляху до європейської інтеграції. Однак водночас, справедливе та ефективне оподаткування стає предметом суперечок між державою і громадянами, а також між різними галузями бізнесу. Додатковою складністю є вимоги європейської інтеграції, які вимагають гарантувати дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини та правового державотворення. У цьому контексті важливо розглянути роль практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у вирішенні таких спорів в Україні.

Система прав і свобод людини є однією з найбільш важливих складових демократичного суспільства. ЄСПЛ відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання цих прав в країнах, які є членами Ради Європи, включаючи Україну. ЄСПЛ є головним органом, відповідальним за захист прав і свобод людини в Європі. Він має компетенцію розглядати скарги громадян та юридичних осіб щодо порушень їхніх прав та свобод, зокрема в контексті податкових спорів. В Україні, рішення Європейського суду з прав людини є джерелом права в Україні та враховуються при вирішенні податкових спорів, які, як правило розглядаються у порядку адміністративного судочинства [1].

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [2]. Відповідно до ч.2 ст. 6 КАСУ, суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини [3].

Розглянемо більше докладно, як саме практика ЄСПЛ впливає на рішення податкових спорів в Україні та як ця роль може мати суттєвий вплив на розвиток правової системи та захист прав людини в країні.

В контексті податкових спорів в Україні існує кілька ключових проблем, у яких можна використати практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) для захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб.

Наприклад у рішенні «Серков проти України» від 07.07.2011, ЄСПЛ розглянув проблему правової визначеності національного податкового законодавства у зв'язку із неоднозначним застосуванням національними судами податкового законодавства при необхідності сплати різних податків. Так, у вказаному спорі, податковий орган намагався безпідставно стягнути суму податку на додану вартість із суб'єкта підприємницької діяльності, який був платником

єдиного податку. У свою чергу, ЄСПЛ дійшов до висновку, що національне законодавство має відповідати вимозі «якості» закону, щоб воно було доступним для заінтересованих осіб, чітким і передбачуваним у застосуванні. Якщо норма закону або іншого нормативного акта, виданого на основі закону, допускають неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків платників податків і контролюючого органу, рішення приймається на користь платника податків [4].

Іншою актуальною проблемою у податкових спорах, яку розв'язував Європейський суд з прав людини, є покладення колективної відповідальності на суб'єкта підприємницької діяльності за порушення законодавства, допущеного його контрагентом у ланцюгу поставки товарів, робіт або послуг. Так, за результатами розгляду Європейським судом з прав людини рішень «Булвес» АД проти Болгарії» від 22.01.2009, та «Бізнес Сепорт Сентре проти Болгарії» від 18.03.2010 було фактично впроваджено та закріплено на практиці принцип індивідуалізації юридичної відповідальності суб'єкта податкових правовідносин, який полягає в тому, що платник податків може зазнавати негативних наслідків у податкових правовідносинах з державою тільки у випадку порушення саме цим платником податків вимог національного податкового законодавства [5, 6]. Надалі, вищевказаний правовий висновок неодноразово використовувався національними судами при вирішенні аналогічних податкових спорів, оскільки на той момент, податкові органи в Україні систематично намагалися застосувати санкції до всіх контрагентів у ланцюгу поставок товарів, робіт, або послуг.

Продовжуючи аналіз актуальної судової практики ЄСПЛ у податкових спорах, слід привести рішення від 18.05.2017 у справі «Йоганнессон та інші проти Ісландії», в якій розкрито зміст конституційного принципу неможливості притягнення одночасно до кримінальної та адміністративної відповідальності. Зокрема, Європейський суд з прав людини зробив правовий висновок про те, що нарахування особі податків як виду санкції, та притягнення її у подальшому до кримінальної відповідальності за несплату податків, стало порушенням принципу про заборону подвійного притягнення особи до відповідальності за одне і те саме діяння [7]

Указане рішення є цікавим для національної судової системи ще й тому, що у Податковому кодексі України (глава 11), Кодексі України про адміністративні правопорушення (статті 163-2, 163-4, 163-12, 164-1, 164-2) та Кримінальному кодексі України (статті 212, 212-1) існують схожі між собою правові норми, які визначають порядок притягнення до фінансової, кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення порушень податкового законодавства, які на практиці досить часто застосовуються податковими органами у разі вчинення одного і того ж правопорушення.

В контексті захисту майнових прав платників податків, зокрема на податкові відшкодування, доцільно пригадати рішення ЄСПЛ у справі «Інтерсплав проти України» від 09.01.2007, в якій права юридичної особи, що здійснювала господарську діяльність в Україні, чи не вперше були захищені в межах правозахисної системи Ради Європи. У згадуваній справі, спільне підприємство «Інтерсплав» виробляло продукцію в Україні з використанням переробленого металу, яке придбавалося з урахуванням податку на додану вартість. Проте, значна частина виробленої продукції експортом продавалася в треті країни без обкладення податком на додану вартість. Саме тому, на думку платника податків,

він мав право на відшкодування сплаченого ПДВ за рахунок держави. За результатами розгляду вказаного спору ЄСПЛ констатував наявність порушення урядом України справедливого балансу між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном, а найбільш прийнятною формою сатисфакції могло би бути усунення адміністративної практики затримки відшкодування ПДВ в аналогічних податкових спорах [8].

З огляду на вищесказане, вважаємо, що застосування практики ЄСПЛ в Україні не лише сприяє вирішенню конкретних спорів, але й відіграє роль каталізатора для поліпшення правозахисного середовища та законодавчих змін у сфері податків. Це сприяє підвищенню довіри громадян до податкової системи, створює умови для більш прозорого та справедливого оподаткування, а також сприяє розвитку правової держави.

Наведені рішення з практики ЄСПЛ, на нашу думку, є взірцевими та використовуються для обґрунтування в широкому колі податкових спорів. Разом з тим, зважаючи на неоднакове застосування національними судами одних і тих самих правових норм при вирішенні податкових спорів, вважаємо, що Європейський суд з прав людини, в майбутньому не один раз буде захищати права платників податків в межах правозахисної системи Ради Європи.

Список використаних джерел:

1. Морозов Є. Проблемні питання застосування Верховним Судом практики ЄСПЛ у податкових спорах. *Судова практика «LexInform» : веб-сайт*. URL: https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/problemni-pytannya-zastosuvannya-verhovnym-sudom-praktyky-yespl-u-podatkovyh-sporah/ (дата звернення 29.11.2023)
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 №3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15 (дата звернення 29.11.2023).
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 №2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення 29.11.2023).
4. Сєрков проти України (Serkov v. Ukraine). Рішення Європейського суду з прав людини від 07.10.2011 (заява №39766/05). URL: https://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_%201%20protokol/SERKOV.pdf (дата звернення 29.11.2023).
5. Bulves ad v. Bulgaria. The European Court of Human Rights Judgement, 22.04.2009 (Application no. 3991/03) URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-90792. (дата звернення 29.11.2023).
6. Business support center v. Bulgaria. The European Court of Human Rights Decision, 18.06.2010 (application №6689/03). *URL:* https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83948 (дата звернення 29.11.2023).
7. Йоханнессон та інші проти Ісландії (Johannesson and others v. Iceland). Рішення Європейського суду з прав людини від 21.03.2010 (заява №22007/11). URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-183377&filename=CASE%20OF%20J%C3%93HANNESSON%20AND%20OTHERS%20v.%20ICELAND%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20KM%20Partners%20 (дата звернення 29.11.2023).
8. Інтерсплав проти України (Intersplav v. Ukraine). Рішення Європейського суду з прав людини від 23.05.2007 (заява №803/02). URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194#Text (дата звернення 29.11.2023).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЇ

Іда Романчук,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Лідія Купченя,
канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

Питання захисту права власності не втрачає своєї актуальності попри численні праці науковців у даній сфері. Це зумовлено низкою факторів, серед яких – поступове формування правозастосовної практики в часи масштабних викликів суспільству. Так, 24 лютого 2022 року одним із таких викликів сучасності стала військова агресія росії проти України, яка наразі триває і на теперішній час. За цей час фізичні та юридичні особи зазнали великих збитків, зокрема, які виявляються у завданні шкоди їх майну [1, с. 105].

Для більш ефективного правового регулювання права осіб, майно яке було знищене внаслідок широкомасштабного вторгнення на територію України, набрав чинності Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» (далі – Закон) [2, с. 247; 3].

П. Довгопол та О. Чепік-Трегубенко доречно відзначають, що «Закон за своєю сутністю покликаний на врегулювання відносин між державою та громадянами, які втратили житло, встановлення конкретних суб'єктів, з якими слід взаємодіяти громадянам під час оформлення компенсаційних виплат, та, що не менш важливо, заклав засади для створення та функціонування Державного реєстру пошкодженого та знищеного майна, який прийшов на заміну процедурі повідомлення про таке нерухоме майно» [4, с. 63].

Варто зазначити, що наразі в Україні подібні процедури регулюються також відповідними постановами Кабінету Міністрів України. Дуже слушним буде акцентувати правильне застосування законодавчої методики делегування повноважень в законі до актів Кабінету Міністрів України. В національній законодавчій практиці нерідко зустрічаються випадки, коли порядок та процедура реалізації норм закону конкретизується в актах Кабінету Міністрів України. Так, одним із ключових актів, що регулює порядок надання компенсації за знищене житло внаслідок збройної агресії є постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна» [5].

Підсумовуючи, слід додати, що новели у законодавстві з питання компенсації за знищене нерухоме майно є дійсно важливими, такими, що ліквідують прогалини в законодавстві, задовольняючи майнові права громадян. Втім, як і

будь-який закон, об'єкт дослідження породив велику кількість питань, які законодавцю необхідно буде вирішувати у майбутньому, зокрема щодо процедури, яка існувала до моменту прийняття Закону – перед державою постануть додаткові виклики, бюрократичне та судове навантаження [4, с. 64].

Отже, правове регулювання відшкодування шкоди, завданої збройною агресією росії, є надзвичайно важливим аспектом в контексті захисту прав та інтересів постраждалих сторін. Здатність ефективно врегульовувати питання відшкодування шкоди внаслідок збройної агресії передбачає не лише вдосконалення внутрішньодержавного законодавства, але й активну участь в міжнародних дипломатичних зусиллях. Підсилення відповідальності держави-агресора перед міжнародним співтовариством є ключовим елементом забезпечення справедливості та відшкодування зазначеної шкоди. Саме високий рівень правового регулювання відшкодування шкоди у зазначеному контексті сприятиме не лише захисту прав постраждалих, але і зміцненню принципів міжнародного права, спрямованих на запобігання подібним порушенням та встановлення мирних відносин між державами.

Список використаних джерел:

1. Якових Є.В. Відшкодування шкоди, спричиненої під час активних бойових дій на території України. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності*. Одеса. 2022. С. 105-109.
2. Мінакова Є. В. Інституційна спроможність органів місцевого самоврядування щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючій громаді: правові та практичні аспекти. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. №12 (26). С.245-255.
3. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 р. № 2923-IX. *Відомості Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text (дата звернення 29.11.2023 р.)
4. Довгопол П., Чепік-Трегубенко О. Компенсація за знищене нерухоме майно внаслідок збройного конфлікту: нормативно-правове регулювання. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (November 3, 2023; Bern, Switzerland). 2023. С. 63–64.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна» від 30.05.2023 р. № 600. URL: https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1289 (дата звернення 29.11.2023 р.)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАЙНОВІ ЗЛОЧИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Катерина Русіна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Центральноукраїнський державний університет ім. В. Винниченка
Науковий керівник: Ігор Скляренко,
доктор філософії зі спеціальності 081 Право,
Центральноукраїнський державний університет ім. В. Винниченка

Найстрашніша дата для нашої незалежної країни принесла нам не лише великий біль, страх та горе, а ще й безліч змін для нашого колись безтурботного життя. Змінилось наше ставлення до багатьох речей, наш ритм та стиль життя. Ці зміни не оминули і кримінальне право України.

На мою думку, однією з найважливіших та правильних змін у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) є відповідальності за майнові в умовах воєнного стану.

Зокрема, із 7 березня 2022 року Законом № 2117-IX внесено зміни до КК України щодо посилення відповідальності за злочини за ст.ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК України, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні майнові злочини, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Доречним було б процитувати суддів Вищого антикорупційного суду України О.О. Кравчука та Д.Г. Михайленка, які звертають увагу, що основним наслідком ухвалення Закону від 03 березня 2022 р. стало як це, власне, і зазначено в його назві, посилення кримінальної відповідальності за мародерство у широкому значення цього терміну (не тільки за мародерство як воно визначено самим КК України у ст. 432), яке було досягнуто за рахунок:

- закріплення у частинах четвертих статей 185, 186, 187, 189 та 191 КК такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення відповідних діянь «в умовах воєнного або надзвичайного стану»;
- підвищення мінімальної межі покарання за мародерство (ст. 432 КК) з 3 років позбавлення волі до 5 років [1].

Визнаючи слушність більшості й інших суджень згаданих фахівців, водночас дозволю собі частково не погодитись із деякими висновками дослідників стосовно такої ознаки, як «вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану» [3]

Я вважаю, що такі зміни у кримінальному законодавстві є досить позитивними, оскільки під час дії воєнного стану покарання за такого роду злочини має бути жорсткішим, тому що вони можуть принести більшої шкоди.

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 КК України до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання у вигляді від штрафу у розмірі 17 тисяч гривень до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185 КК України), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185 КК України) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185 КК України) – передбачається покарання у вигляді позбавлення волі.

На сьогодні ж крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом злочину. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК України, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років [2].

Воєнний стан виступає як обтяжуюча обставина, і це не дивно, тому що ті наслідки та соціальні умови, що виникли в державі після повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України лише поглиблюють негативні наслідки, які завдає вчинення таких кримінальних правопорушень. Саме тому вид і розмір призначеного покарання повинен бути наближеним до максимальної межі, передбаченої КК України.

Також, слід вказати, що українці зараз дуже тісно пов'язані з проблемою збереження свого майна під час війни і тому тема мародерства та майнових злочинів зокрема сьогодні є надзвичайно актуальною.

Термін мародерство дуже часто використовують не зовсім правильно та позначають ним будь-яку крадіжку під час дії воєнного стану – як то товар в магазині в тилу, чи майно з домівок мирних жителів у зоні бойових дій.

Відповідно до статті 432 КК України мародерство – викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених [2].

Тобто, різниця між мародерством, крадіжкою та іншими кримінальними правопорушеннями проти власності полягає в місці, часі та особах постраждалих.

У статті 186 КК України зазначається, що грабіж – це відкрите викрадення чужого майна. Даний злочин характеризується відкритою формою викрадення майна та наявності прямого умислу з ознаками корисливого мотиву або мети. Кваліфікуючими ознаками грабежу є застосування насильства (фізичного) так і погроз щодо застосування насильства (психологічного) [2].

Важливою відмінністю грабежу від крадіжки є наявність відкритості викрадення, а також застосування насильства, або погроз щодо його застосування.

Відповідно до статті 187 КК України розбій – напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства [2]. Важливою відмінністю розбою від грабежу є наявність як відкритого так і таємного викрадення, а також застосування насильства, що становить небезпеку для життя чи здоров'я особи, яка зазнала такого нападу, або погроз щодо його застосування.

Отже, можемо зробити висновок, що такі функції, як каральна та превентивна стали набагато краще виконуватись, оскільки деякі люди можуть помилково вважати, що якщо в країні такий безлад та паніка, то можна собі дозволяти подібне, але дані зміни влучно підкреслюють зворотнє. Кримінальне законодавство стало більш жорстким, але такі зміни цілком виправдані.

Список використаних джерел:

1. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. Юридична практика. 2022. URL: https://pravo.ua/voiennyi-stan-iak-obstavyna-iaka-vplyvaie-na-kvalifikatsii (дата звернення 30.11.2023)
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III станом на 05 жовтня 2023 року URL: https://ips.ligazakon.net/document/T012341(дата звернення 30.11.2023)

3. Мовчан Р.О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. Аналітично-порівняльне правознавство. № 1. Ужгород. 2022. С.281-285.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Антон Рябокінь,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Роман Артеменко,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Геннадій Аванесян,
доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Правові засади регулювання суспільних відносин в Україні визначаються конституційними та законодавчими актами. Основні джерела права в Україні включають Конституцію, закони, підзаконні акти, міжнародні договори, звичаєве право та судову практику.

Основні правові принципи та інститути, які формують правовий порядок в Україні, включають:

1. Конституція України: Це основний правовий акт, який визначає конституційний лад, права і свободи громадян, структуру та функції держави. Конституція України встановлює принципи демократії, верховенства права, розділу влади, права власності та інші основні норми.

2. Законодавство: Закони приймаються Верховною Радою України і мають бути відповідні Конституції. Закони регулюють різні сфери життя, включаючи господарську діяльність, соціальні відносини, кримінальну відповідальність і багато інших аспектів.

3. Міжнародне право: Україна являє собою суб'єкт міжнародного права і зобов'язана виконувати міжнародні договори, які вона укладає з іншими країнами та міжнародними організаціями. Міжнародне право може бути використане і внутрішньодержавними судами як джерело права.

4. Засади верховенства права і правової держави: Україна визнає принцип верховенства права, що передбачає, що всі особи та органи влади повинні діяти в межах закону. Правова держава покликана забезпечити права і свободи громадян, обмежити владу і запобігти зловживанню владою.

5. Права і свободи людини і громадянина: Українська конституція гарантує широкий спектр прав і свобод громадян, таких як право на життя, свободу слова, право на освіту, право на захист в суді тощо.

6. Розділ влади: Влада в Україні розділена між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Це сприяє утриманню балансу та уникненню зловживань владою.

Ці правові засади складають основу правового порядку в Україні та визначають принципи функціонування суспільства та держави.

ПРІОРИТЕТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ) ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 ПРАВО

Наталія Рябокінь,
доцент, завідувач кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін
Полтавський інститут економіки і права

Українська мова важлива для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 "Право" з кількох причин, особливо у професійному спрямуванні. Ця дисципліна здобувачами-юристами вивчається протягом 2 семестрів: у першому семестрі – залік, у другому – іспит.

Наведемо кілька причин, чому вивчення та використання української мови є пріоритетним для майбутніх фахівців у галузі права:

1. Законодавча база: Українська мова є офіційною мовою законодавства в Україні. Усі офіційні документи, нормативно-правові акти, судові рішення та інші юридичні матеріали оформляються та публікуються на українській мові. Знання мови є важливим для розуміння і застосування законів та правил.

2. Комунікація із клієнтами: Загалом успіх адвоката або юридичного консультанта залежить від його здатності ефективно спілкуватися з клієнтами. Використання української мови у відносинах із клієнтами виявляє повагу до їхнього мовного середовища та допомагає забезпечити зрозумілість та ефективність обговорення юридичних питань.

3. Участь у судових процесах: Участь у судових процесах передбачає подання судових документів, виступи перед судом та інші юридичні дії. Усі ці процеси вимагають використання української мови для правильного інтерпретування та захисту прав та інтересів сторін.

4. Змагання за робочі місця: У сучасному світі, де конкуренція на ринку праці велика, володіння українською мовою може стати додатковою конкурентною перевагою. Багато роботодавців в галузі права віддають перевагу кандидатам, які вміють ефективно працювати та гарно володіють українською мовою.

5. Сприяння збереженню та розвитку правової культури: Використання української мови сприяє формуванню та розвитку правової культури в Україні, допомагає збереженню національної ідентичності та підтримці української правової системи.

Отже, для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 081 "Право" вивчення та використання української мови є важливим елементом їхньої професійної підготовки та успішної роботи в сфері права в Україні.

САМОПІЗНАННЯ ЯК ЧИННИК УТВЕРДЖЕННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Валерія Сергієнко,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Сергій Гладкий,
доктор юрид. наук, професор, професор кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

Міжнародні та національні українські стандарти правничої діяльності ґрунтуються на такому базовому деонтологічному принципі, як справедливість. Його змістом обумовлюється розуміння таких вимог до діяльності правника, як неупередженість, безсторонність, об'єктивність, відсутність конфлікту інтересів (як цілком усвідомленого, так і недостатньо усвідомленого). Реалізація таких вимог залежить не стільки від стану позитивного права та юридичних установ, скільки від професійної культури самого правника, широти та глибини поля його свідомості, наявності психологічної настанови на самопізнання, яка виразно проявляє себе в психічному житті далеко не кожного індивіда. Більше того, є підстави вважати, що схильність до саморефлексії та критичного ставлення до себе в умовах масового суспільства стає все більш екзотичною особистісною рисою. Масове суспільство нерідко культивує самовпевненість і самозакоханість, прикриваючи цей вплив гаслами про світоглядний плюралізм, захист свободи думки і переконань тощо. Не заперечуючи цивілізаційної цінності зазначених конституційних принципів, зауважимо, що правник-професіонал морально зобов'язаний культивувати в собі самосвідомість і критичну самооцінку, інакше «внутрішнє переконання» правника як офіційно визнаний чинник прийняття юрисдикційних рішень може непомітно для самого правника набути характеру узаконеного свавілля, яке є антитезою законності і справедливості. У цьому і полягає та соціально-практична проблема, яка зумовлює актуальність теоретичних досліджень означеної предметної спрямованості. Теоретико-методологічною основою таких досліджень можуть бути доктринальна положення таких наук, як загальна теорія права, загальна та юридична психологія, соціологія й ін.

Самопізнання є духовною потребою кожної духовно розвиненої особистості та передумовою морального (духовного) самовдосконалення. Разом з тим, воно може розглядатися як спеціальна педагогічна технологія, спрямована на формування і зростання професійної культури правника. Самопізнання, здійснюване правником у царині професійного життя, є процесом практичного самоусвідомлення у різних життєвих і, насамперед. професійних ситуаціях. Воно відкриває шлях до особистісного самоконструювання (самотворення). Методи цього виду пізнавальної діяльності зумовлюються його предметом і завданнями.

Предмет правового самопізнання має складну структуру, що зумовлено потенційною інтегрованістю кожного носія правосвідомості в усі основні сфери правової реальності, а саме: 1) у «світ правових ідей», де реалізуються завдання осягнення особливостей власного праворозуміння та його корегування, піддаються рефлексії окремі правові ідеї, уявлення, погляди, переконання тощо; 2) у вимір «догми» (норм і форм) права, в якому доцільно виявити життєво та/або

фахово недоречні прогалини, суперечності, що ускладнюють правове мислення та деструктивно впливають на правові почуття; 3) у «світ правових взаємодій», де може відбуватися перманентна рефлексія стереотипів власної правової поведінки і, що особливо важливо, пов'язаних з ними деформацій правосвідомості, та корегування правової поведінки. Доцільно зазначити, що представлене вище структурування правової реальності, в яких потенційно може відбуватися правове самопізнання, здійснено на основі феноменологічного підходу [1].

Стосовно методології самопізнання загалом слід зауважити, що епістемологічні характеристики певного наукового підходу (методу) у «площинах» теоретичного і практичного правового самопізнання можуть діставати різну оцінку. Так, якщо в царині правової онтології (тобто, теоретичної юриспруденції) підходи суб'єктивістського напрямку не виправдали себе як однобічні, то в практичній (психолого-педагогічній) площині вони мають неабиякий потенціал. Як відомо, прибічники суб'єктивістської парадигми апелюють до «ідеї права», що має «апріорний характер» і власну логіку розвитку в глибинних структурах людської свідомості, а тому підлягає переважно інтуїтивному осягненню. Як видається, така пізнавальна настанова має великий евристичний і правовиховний потенціал, відмовлятися від використання якого в кризових умовах українського соціокультурного сьогодення нерозумно.

Потенціал правової самосвідомості найповніше виявляється у процесі правової саморегуляції, ефективність якої залежить від уміння особи використовувати для самопізнання методологічний інструментарій психологічної науки. Останній відкриває свідомості індивіда внутрішню реальність у вимірі, в якому «фігурують» потреби, інтереси, мотиви, цілі, цінності, смисли та виявляються складні, неоднозначні, багатофункціональні взаємозв'язки між названими й іншими психічними утвореннями.

Інтеграція (синтез) моделей реальності, сконструйованих свідомістю на основі феноменів правового та психологічного змісту, дозволяє осягнути «топографію» власної правосвідомості у звичних для сучасного вітчизняного правознавства ментальних формах її «рівнів», «компонентів», «елементів» тощо [2]. Зазначений синтез полегшується завдяки результатам міждисциплінарних наукових досліджень, що здійснюються у форматі таких юридизованих спеціальних наук, як правова педагогіка та правова психологія.

Використання в юриспруденції досягнень (зокрема, методів) неюридичних наук з погляду сучасних дослідників є необхідною методологічною умовою вдосконалення теоретико-практичного потенціалу юриспруденції. Цьому слугують і дослідження питань співвідношення методів навчання та наукового пізнання у навчально-виховному процесі.

У педагогічній літературі метод навчання визначається, перш за все, як спосіб взаємодії педагога і тих, хто навчається, спрямований на досягнення поставленої мети. Метод наукового пізнання розуміють як способи та засоби теоретичного і практичного дослідження дійсності, які ґрунтуються на закономірностях об'єкта, що вивчається. Вважається, що метод навчання на відміну від методу наукового пізнання виконує не тільки пізнавальні, а й виховні функції [3, с. 14]. Проте виховні аспекти присутні і в процесі наукового пізнання (наприклад, тоді, коли на ґрунті правових ідей формуються правові переконання особистості), тому жорстко розмежувати навчально-виховні методи і методи наукового пізнання за функціональною ознакою неможливо.

Отже, у процесі формування правової свідомості та самосвідомості правника доцільним є застосування як наукових (юридичних, психологічних та інших), так і практичних (психолого-практичних, навчальних (психолого-педагогічних), а також духовно-практичних, тобто вироблених у річищі певних духовних традицій) методів. Зазначене означає необхідність оновлення методологічного арсеналу правознавства та вивчення змісту й особливостей застосування згаданих пізнавальних інструментів.

Розмежування сфер дії правового і морального регулювання суспільних відносин як важливе доктринальне положення і постулат сучасного суспільствознавства змушує окремо розглядати методи морального самопізнання. Слід визнати, що понятійного-категоріальний апарат цього виду пізнавальної діяльності є доволі специфічним. Проте поле його застосування – людська психіка – є системним, цілісним утворенням, низка зон якого не піддаються структуруванню на підставі ментальних (теоретичних) ідей, однією з яких є принципова відмінність права і моралі. Тож на початкових стадіях самопізнання більш продуктивною позицією є використання універсальних методів саморефлексивних практик.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що уміння і навички самопізнання можуть і мають стати невід'ємною компонентою процесу професійного становлення і розвитку правника. Методологічна база, необхідна для цього, на сьогоднішній день є доволі розвиненою.

Список використаних джерел:

1. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления : монография. Х.: Право, 2002. 328 с.
2. Гладкий С.О. Склад правосвідомості у контексті правового самопізнання. *Часопис Київського університету права : Український науково-теоретичний часопис*. К.: КУП, 2014. № 1. С. 12-16.
3. Ткачова Н. Методологічні питання дослідження проблеми виховання правової свідомості. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 12. С. 12-16.

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Аліна Ситниченко,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
факультет права та міжнародних відносин,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Науковий керівник: Анфіса Нашинець-Наумова,
док. юрид. наук, професор, професор кафедри публічного права,
факультет права та міжнародних відносин,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Технології електронного урядування та комунікації публічного управління відіграють важливу роль у поліпшенні ефективності та доступності державних послуг, сприяючи збільшенню взаємодії між державою та громадянами. Так, онлайн-портали, мобільні додатки та електронні послуги стають все більш популярними формами взаємодії громадян з державними органами, забезпечуючи зручність, швидкість та 24/7 доступність, особливо в умовах воєнного стану [1, с. 8].

Під час війни, електронне урядування дозволяє армії та збройним силам здійснювати ефективне планування та контроль операцій, використовуючи сучасні системи управління та моніторингу. Крім того, застосування кібервійни та штучного інтелекту відкриває нові можливості для забезпечення безпеки та прогнозування поведінки противника.

Дослідження становлення та розвитку електронного врядування є самостійним напрямком сучасної науки. Наукові дослідження з цієї тематики помітно активізувалися після початку застосування в нашій країні елементів електронного урядування.

До елементів електронного врядування в Україні можна віднести такі: електронний уряд, електронна держава, електронний суд, електронний парламент, електронна медицина, електронна культура тощо.

Електронний уряд

Головною складовою частиною електронного урядування – є ***електронний уряд*** (е-уряд) – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади й органів місцевого самоврядування між собою та громадянами й суб'єктами господарювання.

Призначенням ***електронного уряду*** є підвищення ефективності інформаційного обміну та обробки інформації в державному секторі, включаючи сферу взаємодії із соціумом. Сьогодні електронний уряд сприяє більш якісному та оперативному збору інформації, необхідної для вироблення управлінських рішень та більш результативної обробці та передачі інформації, що становить управлінське рішення. Обов'язковою умовою ефективного політичного управління є наявність механізмів «зворотного зв'язку», за допомогою яких контролюється адекватність управлінського впливу дійсним потребам соціуму та забезпечується коригування його спрямованості та інтенсивності. Організація Об'єднаних Націй визначає ***електронний уряд***, як уряд який, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, надає фізичним та юридичним особам можливість взаємодіяти з урядом, використовуючи різноманітні електронні засоби масової інформації.

Головними перевагами впровадження електронного уряду є підвищення швидкості, достовірності та економічності обробки та обміну інформацією в державному секторі. Держава, що використовує електронний уряд, стає більш адаптованою до вимог того, як розвивається інформаційне суспільство, підвищується гнучкість та оперативність реагування на запити внутрішнього та зовнішнього середовищ, знижуються тимчасові та фінансові витрати управлінської діяльності. Використання суб'єктами керуючого впливу технологій та засобів, що підвищують оперативність та надійність інформаційного обміну, веде до підвищення ефективності управлінської діяльності.

Електронний парламент

Електронний парламент – це організація діяльності та взаємодії суб'єктів права та інших учасників законодавчого процесу на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій на всіх етапах законотворчості (виявлення потреб в правовому регулюванні певних суспільних відносин, планування законопроектної роботи, розробка законопроектів, підписання та оприлюднення законів тощо), а також безпосередня участь громадян в законотворчому процесі.

Електронний парламент використовує інформаційно-комунікаційні технології з метою активного залучення громадян країни для коментування,

обговорення, складання, структурування, форматування, відправлення, виправлення, голосування та видання законів. На порталі Електронного парламенту користувачі зможуть не тільки розмістити свої пропозиції, а і проголосувати за інші ініціативи, а також ознайомитися з думками експертів щодо прийняття нормативно-правових актів.

Електронна держава

Розглядаючи поняття ***електронна держава*** необхідно підкреслити, що воно ширше за змістом від поняття електронний уряд, оскільки об'єднує всі три галузі державної влади – законодавчу (електронний парламент), виконавчу (електронний уряд) і судову (електронний суд) [2, с.13].

Електронна держава – це використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі державного управління для надання публічних послуг, підвищення ефективності адміністративного апарату й просування цінностей і механізмів демократії; а також структура керуючих органів, яка здійснює реалізацію інформаційних проєктів і сприяє становленню інформаційного суспільства.

Концепція електронної держави передбачає реалізацію послідовного, простого та індивідуалізованого способу у наданні послуг та інформації для населення – за допомогою використання інформаційних та телекомунікаційних технологій, зокрема Інтернету [3, с.15].

Для вирішення завдань, які передбачені в концепції електронної держави, необхідно використання різних засобів електронної комунікації, зокрема: соціальних медіа (моніторинг суспільних настроїв); інтернет-каналів взаємодії з владою, офіційних сайтів відомств у мережі інтернет, електронних приймальних органів влади та політичних діячів (моніторинг якості та ефективності здійснення органами влади функцій, що безпосередньо зачіпають інтереси суспільства); автоматизованих інформаційних систем забезпечення управлінської діяльності (обробка інформації з використанням державних інформаційних систем). Останній компонент використовується на всіх стадіях процесу ухвалення політичних рішень. На стадії визначення пріоритетних проблем та формування порядку денного використання автоматизованих інформаційних систем сприяє, головним чином, скорочення тимчасових та адміністративних витрат, пов'язаних зі збором та обробкою інформації, яка потрібна для аналізу суспільних проблем.

Застосування ІКТ під час реалізації концепції електронної держави може мати позитивні та негативні наслідки для ефективності владного позиціонування. З одного боку, застосування нових електронних технологій для реалізації прав громадян на доступ до інформації про владу здатне підвищити престиж владних структур у суспільній свідомості, з іншого боку, застосування цих технологій робить суспільство більш поінформованим, а влада більш уразливою для критики з боку суспільства. У той же час, використання електронних технологій може значно сприяти зростанню управлінської ефективності (підвищення якості життя громадян, соціальний-економічний розвиток та ін.). Застосування даних технологій дозволяє скоротити витрати соціальної взаємодії з метою отримання інформації, необхідної для прийняття рішень у різних сферах життя. Можливість громадян обмінюватися інформацією, отриманої від держави, дозволяє більш оперативно інформувати владу про наявні проблеми на всіх рівнях публічного управління, що повинно сприяти реформуванню державного апарату.

У сфері комунікації публічного управління, технології грають важливу роль у забезпеченні швидкого та ефективного обміну інформацією між урядом, військовими структурами та громадськістю. Кризовий комунікаційний план допомагає урядам керувати інформаційним потоком під час війни, забезпечуючи точну та достовірну інформацію для громадськості. Використання соціальних медіа та інших електронних каналів зв'язку дозволяє швидко донести інформацію до широкої аудиторії та забезпечити взаємодію між урядом та громадянами [1, с.7].

Список використаних джерел:

1. Амро Т. Технології електронного урядування та комунікації публічного управління під час воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2023. (1(67). С. 5-8.
2. Емельяненко Е.М. Електронний уряд: інноваційні підходи до політики та управління в інформаційному суспільстві. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. *Одеська національна юридична академія* Одеса, 2008. С. 13-14.
3. Баранов О.В. Розвиток теоретико-правових положень інформаційного суспільства // *Теоретико-правові основи формування та розвитку інформаційного суспільства*: Матеріали науково-практичної конференції. 29 листопада 2017 р., м. Київ. / Упоряд.: В. М. Фурашев, С. Ю. Петряєв. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Вид-во «Політехніка». 2017. С.15.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Оксана Сівцова,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Лідія Купченя,
канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

Воєнні дії – явище трагічне, руйнівне і багатогранне, як для населення відповідної території, так і для її екосистеми. Влив збройних конфліктів на навколишнє природне середовище починається ще задовго до їх початку, оскільки виробництво ресурсів для збройних сил і їх утримання вимагає використання великої кількості ресурсів, як то металів, рідкоземельних мінералів, тощо. Окрім того, великий вплив на екологію зумовлюється й підтримкою бойової готовності – навчанням, оскільки військові машини, як то літаки, судна потребують багато заправних матеріалів, зокрема нафти, а також викидають в атмосферу вуглекислого газу за середніми оцінками 5,5% від усіх викидів у світі [5].

У статті газети The New York Times досить влучно природу назвали «Мовчазною жертвою», адже «голос» руйнації природи ми не почуємо, проте кожен відчує на собі, оскільки, як вказується, за дослідженнями «війна в Україні може мати глибокий вплив на навколишнє середовище» [2].

Серед основних загроз навколишньому середовищі у наслідок воєнних дій, зокрема серед інших варто виокремити такі як:

1. Зниження якості повітря, внаслідок активного використання вибухової зброї. Україна ще до війни мала низькі рейтинги відповідно Індексу екологічної ефективності щодо чистоти повітря, з початком бойових дій, ситуація тільки погіршується.

2. Забруднення води, внаслідок відсутності контролю за застарілими шахтами, на непідконтрольних Україні територіях, які потрібно утримувати певним чином, зокрема відкачуючи воду.

3. Знищення екосистем флори та фауни, унікальних рідкісних ендемічних її видів, унаслідок пожеж [6].

4. Радіаційна та хімічна загрози, що є постійними, оскільки достеменно нікому невідомо, що наступного разу стане ціллю держави-терориста.

Права людини та навколишнє природне середовище тісно пов'язані один з одним явища, оскільки безпечне та чисте довкілля має важливе значення для реалізації людьми своїх прав, а вже 28 липня 2022 року Генеральна Асамблея ООН проголосила резолюцію про право кожної людини на планеті на здорове довкілля [3].

Екологічними правами визнаються будь-які права людини, що окреслюють певні умови, які ставляться до навколишнього природного середовища, вони є складовою частиною загальних природних прав людини. До його основних елементів варто віднести:

- право на безпечне для життя і здоров'я довкілля;
- право на достовірну інформацію стосовно довкілля;
- право на проведення громадського обговорення щодо довкілля;
- право на судовий захист у разі порушення відповідних екологічних прав тощо [1. с. 189].

Правове регулювання екологічних прав людини на міжнародному рівні ґрунтується на різноманітних міжнародних угодах, а на вітчизняному рівні низкою нормативно-правових актів.

До основних міжнародних джерел у відповідній сфері відносять:

- Женевські конвенції, які є основним масивом міжнародного гуманітарного права;
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій;
- Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію;
- Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення;
- Конвенція про заборону або обмеження використання конкретних видів зброї, яка може завдати непоправної шкоди навколишньому середовищу під час воєнного час.

Норми міжнародного гуманітарного права захищають довкілля під час збройного конфлікту, зокрема Додатковим протоколом I 1977 року до 1949 року Женевських конвенцій загалом забороняється використовувати методи та засоби ведення війни, які можуть завдати серйозної шкоди довкіллю, чи заборона атак на навколишнє природне середовище як заходу у відповідь.

До того ж, Конвенцією про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище руйнівне використання методів впливу на навколишнє середовище, є забороненим [4].

Окрім того, існують норми, що стосуються певних особливих об'єктів, необхідних цивільному населенню, напади на які є під забороною, як-то продукти харчування, сільськогосподарські угіддя, питна вода.

Проте, сьогодення транслює, що реальних механізмів для захисту прав людей в сфері екології немає, тому люди залишаються досить незахищеними і вразливими суб'єктами вказаного дискурсу. Саме внаслідок цього є потреба у розробці дієвих механізмів, міжнародних установ та реальної відповідальності у разі порушення відповідних приписів, аби майбутні покоління мали змогу жити на планеті із чистим і здоровим довкіллям.

Список використаних джерел:

1. Кондур Е. Класифікація екологічних прав і обов'язків громадян україни. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2012. 12 груд. С. 189. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/13013 (дата звернення: 25.11.2023).
2. Anthes E. A 'silent victim': how nature becomes a casualty of war (published 2022). *The New York Times*. URL: https://www.nytimes.com/2022/04/13/science/war-environmental-impact-ukraine.html (дата звернення: 25.11.2023).
3. Human rights and the environment. *Geneva Environment Network*. URL: https://www.genevaenvironmentnetwork.org/resources/updates/human-rights-and-the-environment/ (дата звернення: 25.11.2023).
4. The protection of the natural environment in armed conflict | How does law protect in war? - Online casebook. *Home | How does law protect in war? - Online casebook*. URL: https://casebook.icrc.org/highlight/protection-natural-environment-armed-conflict (дата звернення: 25.11.2023).
5. Weir D. How does war damage the environment? - CEOBS. *CEOBS*. URL: https://ceobs.org/how-does-war-damage-the-environment/ (дата звернення: 25.11.2023).
6. Ukraine and the others: the environmental impacts of war | European Youth Portal. European Youth Portal. URL: https://youth.europa.eu/year-of-youth/young-journalists/ukraine-and-others-environmental-impacts-of-war_en (дата звернення: 26.11.2023).

ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ УКРАЇНИ

Олександр Скрипнюк,
старший науковий співробітник
відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В.М. Корецького
НАН України, канд. ю. наук

Постановка проблеми у загальному вигляді. Російсько-українська війна у своїй найгострішій фазі після повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 р. продукує цілу низку викликів для демократичного розвитку України. Її не випадково розглядають як продовження глобального протистояння демократичних режимів (України, що підтримується усім

демократичним Заходом) та автократичних (Росії, що шукає підтримки у пострадянських, азійських, латиноамериканських та африканських автократій).

Виклад основного матеріалу дослідження. Російсько-українська війна, що супроводжується безпрецедентним порушенням прав людини, втратою контролю держави над частиною території та неминучими обмеженнями, пов'язаними з запровадженням воєнного стану в державі, критикованими громадянським суспільством та міжнародною спільнотою, але необхідними для успішної оборони від воєнної агресії, негативно позначилася на трансформації українського гібридного режиму, Рейтинги України знизилися у індексах демократії/свободи (належить до категорії «частково вільних» країн).

До обмеження прав під час дії воєнного стану є посилені вимоги, в першу чергу, щодо тимчасового характеру, законодавчого визначення підстав та дотримання юридичної процедури запровадження обмежень. Але незважаючи на те, що Конституція забороняє обмежувати абсолютні права, вони зазнають неминучого обмеження в ході війни. Серед масових порушень прав людини, найнезахищеніщим виявилось закріплене у всіх договорах з прав людини, визначене частиною загального міжнародного права право на життя [1]. Це наслідки війни та дій держави-агресора, на які політичний режим не має прямого впливу. На окупованих територіях окупанти масово та безкарно порушують права людини як комбатантів, так і цивільних осіб (викрадення, катування сексуальне насильство, примусове переміщення до Росії), намагаються знищити українську національну ідентичність, нехтуючи принципами демократії та міжнародного права [2].

Шлях України до демократії ніколи не був простим – авторитарна Росія вже більше 30-років після демонтажу СРСР намагається втримати пострадянські держави у зоні свого впливу, перешкоджаючи процесам демократизації у них. У 2004 р. Україна змогла подолати проросійську залежність – внаслідок Помаранчевої революції 2004 (громадянського протесту проти фальсифікації президентських виборів, звичною практикою в автократіях) провести низку демократичних реформ і піднятися у категорію «недосконалих демократій».

Однак російський реванш в Україні у вигляді перемоги проросійського кандидата у Президенти, автократа - В. Януковича, спричинив відкочування демократії в Україні та згортання демократичних реформ. Україна з парламентсько-президентської республіки знову перетворилася на президентсько-парламентську, що призвело до концентрації влади у руках Президента та встановлення повного контролю над судовою владою. Довіра населення до уряду, політичних партій і виборчого процесу була низькою, адже вибори проходили з суттєвими порушеннями.

Україна того періоду державотворення (2010-2014 рр.) мала формальні інститути і ознаки демократії, але їх зміст постійно вихолощувався. Тому в 2011 р. політичний режим України деградував до категорії гібридного. Авторитарний режим В. Януковича серйозно загальмував демократичний поступ держави і навіть намагався демонтувати євроінтеграційний курс.

Після демократичної Революції Гідності 2014 р. та втечі В. Януковича до Росії, інтереси якої він просував на посту глави держави, показники демократії в Україні почали зростати. Стартували антикорупційна, судова реформи, але прогрес був фрагментарним і олігархи зберігали контроль над політико-правовою системою, незважаючи на формування більш активного громадянського

суспільства і євроінтеграційний поступ України. Розчарування суспільства відсутністю реального демократичного прогресу далося взнаки не у вигляді протестів, а обрання у 2019 р. кандидата у Президенти з-за меж олігархічно-політичної системи – шоу-мена В. Зеленського. Його реформи і демократичні перетворення буксували через брак досвіду, опір системи, непрозору кадрову політику та концентрацію влади, що вкотре спричинило розчарування серед виборців.

Прозорість влади в Україні суттєво погіршилася внаслідок війни та воєнного стану (напр., закриті засідання парламентських комітетів), що обмежує демократичні принципи підконтрольності та підзвітності обраної влади. Окремі сфери, якими опікувалося громадянське суспільство (збір благодійних коштів), частково перейшли до влади, що свідчить про посилення централізації та втручання держави у громадський та приватний сектори.

Система стримувань та противаг в Україні не працює некоректно – більшість рішень приймаються в Офісі Президента. Роль Президента в умовах повномасштабної агресії суттєво зросла, сформувалася ієрархічна вертикаль влади (Президент-РНБО-уряд), непритаманна демократичним політичним режимам [3, с. 13]. Вектор подальшої трансформації гібридного політичного режиму України великою мірою залежатиме від того, чи не вирішить В. Зеленський залишитися при владі безстроково.

Результативність Верховної Ради України забезпечується діяльністю монобільшості (коаліції сформованої однією фракцією президентської партії «Слуга народу»), але з цієї причини орган законодавчої влади не бере повноцінної участі у реалізації принципу стримувань та противаг, що є основою конституціоналізму. Тому політичний режим України досі не піднявся у категорію «недосконалих демократій».

Критикується розширення контролю влади над медіа, централізація та монополізація інформпростору (інформаційний марафон «Єдині новини»), що викликає небезпідставні побоювання щодо майбутнього свободи слова в Україні. Закон України «Про медіа» медійна спільнота назвала диктаторським, відступом від демократичних стандартів Європейського Союзу, оскільки він посилює тиск і контроль влади на ЗМІ (напр. закривати без рішення суду) [4].

Корупція стала основною перешкодою економічному зростанню і формування ефективних та інклюзивних демократичних інститутів. З одного боку, Україна досягла значного прогресу в забезпеченні прозорості управління, в тому числі завдяки цифровізації та запровадженню електронного врядування, що забезпечують функціонування органів влади в режимі реального часу та спрощують взаємодію з ними громадян; проведенню журналістських розслідувань, моніторингу майна і способу життя державних службовців. З іншого боку, корупція залишається найбільшим викликом демократії (у 2021 р. через корупцію держбюджет України втратив 37 $), а війна ще більше посилила корупційний тиск на гібридний режим. У межах боротьби з цим явищем парламент затвердив Антикорупційну стратегію на 2021-2025 рр. та відновив обов'язкове е-декларування посадовцями доходів і майна попри війну, адже це основний інструмент громадського контролю.

Українське громадянське суспільство не допустить повернення авторитаризму у жодному вигляді, жорстко протидіючи владі у просуванні недемократичних механізмів. Організації громадянського суспільства вже готуються до

поствоєнної відбудови та відновлення України, яка не міститиме недемократичних формальних або неформальних практик та інституцій, притаманних гібридним політичним режимам [5]. Громадянське суспільство України стало надзвичайно впливовим та потужним під час війни і наразі планує спрямувати свій вплив у процес державотворчості та розпочати творення нових систем правил та інституцій, що наглядають за діяльністю влади.

Висновки. Можливо, Україні доведеться зміцнювати демократичну складову політичного режиму в умовах війни, не чекаючи перемоги. Цей унікальний шлях до демократії є одночасно викликом та джерелом можливостей. Російсько-українська війна хоч і негативно позначилася на політичному режимі України, призвела до небаченого рівня консолідації, мобілізації та національної стійкості, і в підсумку може стати каталізатором найбільших демократичних перетворень в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бунчук О. Право на життя в умовах війни?! *Юридичний факультет ЧНУ ім. Ю.Федьковича*. URL: https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/.
2. Ukraine. *Freedom in the World 2023*. URL: https://freedomhouse.org/uk/country/ukraine/freedom-world/2023.
3. Кобзюра М.І. Конституціоналізм, конституція, конституційне право та їхні взаємозв'язки: загальна характеристика. *Конституційне право* : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.
4. Вуєць П. Кінець Єдиного марафону і заборона Telegram. Чого чекає медіаринок у 2023 році. *Інформаційне агентство «Главком»*. URL: https://bit.ly/3PrSsF3.
5. Як громадянське суспільство України формує нові смисли у час війни. *Громадський Простір*. URL: https://bit.ly/43xnn8z.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Катерина Сорокопенець,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Лідія Купченя,
канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємства і права,
Полтавський державний аграрний університет

Війна впливає на якість освіти зокрема та на навчальний процес загалом. Деякі навчальні заклади перейшли на дистанційну форму навчання (онлайн), а деякі на змішану форму навчання. Комусь довелося покинути країну задля своєї безпеки, долаючи мовний бар'єр. І таких проблем, що впливають на процес здобуття знань, дуже багато.

Після пандемії Covid-19 в Україні значно зменшився рівень знань у дітей, так як вони не мали достатньої мотивації або достатніх ресурсів для навчання. Повномасштабна війна призвела до вимушених змін в навчальному процесі як у школах, так і у вищих навчальних закладах. Нинішній стан освіти може мати довгострокові наслідки для майбутнього держави, що виявиться у недостатній

кваліфікації та рівні освіти для здобуття кар'єри, погіршенні матеріального та культурного благополуччя людей.

Для того, щоб зменшити негативний вплив війни на рівень освіти дітей, необхідно прикласти зусилля, щоб забезпечити сталість в освітній системі, а також надавати доступ до ресурсів.

У період воєнного стану Міністерством освіти і науки України розроблено низку нормативних актів щодо забезпечення якості освіти в усіх її сегментах – від дошкільної до вищої. Для прикладу, Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії воєнного стану (лист МОН від 02.04.2022 № 1/3845-22), де наголошено, на що саме, перш за все, потрібно звертати увагу в організації освітнього процесу в закладах освіти у воєнний час, тобто сформульовано пріоритети [1].

Зокрема, для забезпечення якості освіти в період воєнного стану було ухвалено рішення про складання національного мультипредметного тесту (НМТ) у формі вступного іспиту, що охоплює оцінювання результатів навчання з української мови, математики та історії України. Таке вступне випробування, згідно з чинним законодавством, організаційно забезпечується Українським центром оцінювання якості освіти.

Також задля створення стабільних умов для підвищення якості вищої освіти МОН було проведено низку заходів щодо залучення відповідної міжнародної підтримки. Зокрема, 20 квітня 2022 року МОН завершив всі необхідні перемовини та процедури, щоб в перспективі Україні було надано можливість отримати кошти позики на суму 88,6 млн дол. США в межах спільного зі Світовим банком інвестиційного проєкту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів». Реалізація цього проєкту сприятиме забезпеченню якості вищої освіти, прозорості діяльності університетів, що важливо для студентів, викладачів сфери вищої освіти [2].

Оскільки війна продовжує руйнувати систему освіти, що після пандемії перебувала в не найкращому стані, її дестабілізація є небезпечною [3]. Багато громадян вимушені покидати територію України, таким чином країну залишає потужний кваліфікований потенціал. Та попри надзвичайно важку ситуацію в Україні, освітяни, в рамках існуючого правового забезпечення, продовжують вести пошуки оптимальних умов для освітньої комунікації, безперервності освітнього процесу поруч зі щоденною небезпекою для життя, відстоювання загальнолюдських цінностей, з твердою вірою, що всі зусилля та відчайдушна боротьба за можливість жити в цивілізованій європейській державі в майбутньому проєктують гідний рівень життя нового покоління.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану (лист МОН від 02.04.2022 № 1/3845-22) URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/dodatok_1_metodychni_rekomendacziyi.pdf
2. Освіта україни в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf
3. Гнатів З. Освітні процеси в умовах війни. URL: https://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1859/1/%D0%97%D0%B1%

D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.-93-99.pdf

РЕФОРМУВАННЯ ЄС ЧЕРЕЗ ПЕРЕГЛЯД ДОГОВОРІВ – ПОЗИЦІЯ ЄВРОПАРЛАМЕНТУ

Олена Стойко,
доктор політичних наук, провідний співробітник
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Євросоюзу тривалий час вдавалося утримувати хитким баланс між конфедерацією та федерацією. Однак шалька терезів все більше схиляється у бік федералізму, оскільки дедалі більше рішень переносяться з національного на загальноєвропейський рівень. Рух у цьому напрямі зумовлений низкою чинників. Насамперед складністю проблем сучасного глобалізованого світу – пандемія, глобальне потепління, штучний інтелект, російська агресія, амбіції Китаю тощо, які не може самотужки вирішити жодна держава.

Другий чинник – неминуче розширення ЄС, розмір якого потенційно може збільшитися до 35 країн. Тому широко практикований принцип одностайності при прийнятті рішень на практиці означає параліч управлінської системи, оскільки країна, в якій проживає менше ніж 1 млн осіб, може диктувати умови для 450-мільйонного наддержавного утворення.

Третій чинник – бюрократична логіка Брюсселю. Два інститути, що відіграють ключову роль в Євросоюзі – Європейська Комісія та Європейський парламент – постійно розширюють сферу своєї компетенції для кращої гармонізації взаємодії між державами-членами у різних сферах: економічній, фінансовій, енергетичній, соціальній тощо. Третьому основному інституту ЄС – Раді Європейського Союзу, що представляє інтереси держав-членів поки що вдається стримувати бюрократичні апетити єврокомісарів і європарламентарів, однак необхідність реформування Євросоюзу очевидна і для її членів.

Востаннє інститути ЄС переглядали договори у 2009 році, що призвело до ухвалення Лісабонського договору, який змінив багато аспектів технічного та бюрократичного функціонування Союзу, наприклад, зробивши Європейський парламент повноправним співзаконодавцем, передавши більше сфер політики під голосування кваліфікованої більшості в Раді ЄС, перетворивши Європейську Раду на інституцію ЄС та створивши посаду верховного представника з питань зовнішньої політики Союзу.

Формальним приводом для ініціювання масштабного перегляду законодавчої бази ЄС стало проведення Конференції з питань майбутнього Європи – річного експерименту з учасницької демократії на рівні ЄС, який проводився у 2021-2022 роках. В ході цього процесу обрані випадковим чином громадяни ЄС мали змогу брати безпосередню участь у формуванні політики ЄС та виробляти рекомендації. 9 травня 2022 року Конференція завершила свою роботу і представила результати у формі доповіді, що містить 49 пропозицій і 326 заходів, більшість з яких можна реалізувати лише за умови внесення змін до Договорів.

У середу, 22 листопада, Європарламент прийняв «Звіт про пропозиції Європейського Парламенту щодо внесення змін до Договорів» [1] та ухвалив резолюцію, яка містить пропозиції до внесення змін у базові угоди ЄС. Основні

пропозиції стосуються інституційних реформ «для більш коректного відображення двопалатної системи шляхом посилення повноважень Європейського парламенту, а також через зміни у механізмі голосування в Раді ЄС… вимагає посилення здатності ЄС до дій шляхом суттєвого збільшення кількості сфер, в яких рішення будуть прийматися голосуванням кваліфікованої більшості та шляхом звичайної законодавчої процедури».

Парламент пропонує зміцнити свої владні позиції та розширити сферу своєї компетенції. Нині формальне право ініціювати законодавчі ініціативи належить винятково Єврокомісії, хоча фактично парламент теж має таку можливість. Але він також хоче закріпити за собою формальне право законодавчої ініціативи та разом з Радою міністрів брати участь у визначенні фінансових пріоритетів у ході бюджетного планування.

Також пропонується наблизити формування виконавчого органу ЄС до практики держав-членів. Зокрема Єврокомісія має називатися «Європейським виконавчим органом», до складу якого має входити не більше 15 осіб з ротацією між державами-членами (замість нинішнього принципу формування – по одній особі від кожної країни-члена). До того ж не Рада Євросоюзу, що представляє держави-члени, а Європарламент призначатиме особу, яка очолить виконавчу гілку влади ЄС, а парламент буде пропонувати свою кандидатуру, яка буде затверджуватися Європейською радою. Крім того, у майбутньому парламент повинен мати можливість запропонувати Раді ЄС проведення загальноєвропейського референдуму.

Звіт закликає до розширення повноважень ЄС у сфері охорони довкілля, а також спільних повноважень ЄС у таких сферах, які наразі належать до виключної компетенції держав-членів: охорона здоров'я (особливо транскордонні загрози здоров'ю, включаючи сексуальне та репродуктивне здоров'я і права), цивільний захист, промисловість та освіта. Існуючі спільні повноваження слід розвивати у сферах енергетики, закордонних справ, зовнішньої безпеки та оборони, зовнішньої прикордонної політики та транскордонної інфраструктури.

У Звіті парламентського комітету також міститься заклик до створення оборонного союзу зі спільними європейськими військовими підрозділами, включно з силами швидкого реагування під командуванням союзу. Хоча до ідеї заміни національних армій європейською армією ще далеко. Та й не всі держави погодяться відмовитися від власної оборонної політики, що багатьма розглядається як основа національного суверенітету.

У сфері забезпечення верховенства права пропонується удосконалити процедуру ст. 7 Договору про Європейський Союз, що передбачає обмеження прав держави-члена у випадку серйозної загрози європейським цінностям: 1) відмовившись від принципу одностайності при голосуванні по цій статті; 2) запровадити чіткі часові рамки для виправлення порушень та 3) зробити Суд ЄС арбітром у справах по цій статті. Також пропонується запровадити превентивний перегляд норм у Суді Європейського Союзу («абстрактний перегляд норм»), розроблений як право меншості в Парламенті. Також Парламент має отримати право передавати справи про недотримання договорів до Суду Європейського Союзу.

Звіт передбачає посилення ролі регіонів у майбутньому ЄС. Зокрема пропонується: посилити перевірку Судом Європейського Союзу на предмет субсидіарності; враховувати думку регіональних парламентів із законодавчими пов-

новаженнями у мотивованих висновках щодо законодавчих проєктів національних парламентів; продовжити термін для процедури «жовтої картки» до 12 тижнів та запровадити механізм «зеленої картки» для законодавчих пропозицій від національних або регіональних парламентів із законодавчими повноваженнями, щоб зробити законодавство Союзу більш чутливим до місцевих потреб.

У сфері зовнішньої, безпекової та оборонної політики Звіт пропонує створити оборонний союз, що включає військові підрозділи та постійний потенціал швидкого розгортання під оперативним командуванням Союзу. При цьому спільні закупівлі та розробка озброєнь мають фінансуватися Союзом через спеціальний бюджет за спільним рішенням і під контролем парламенту.

У сфері освіти Звіт закликає Союз виробити спільні цілі та стандарти освіти, які б сприяли демократичним цінностям та верховенству права, а також цифровій та економічній грамотності. Євросоюз також має сприяти співпраці та узгодженості між системами навчальних закладів, гарантуючи при цьому культурні традиції та регіональне розмаїття. Євросоюзу варто розробити спільні стандарти професійно-технічної освіти, які б сприяли підвищенню мобільності працівників. Також Союз має прагнути захищати та сприяти доступу до безплатної та універсальної шкільної освіти, інституційної та індивідуальної академічної свободи, а також прав людини, як вони визначені в Хартії основних прав Європейського Союзу.

Звіт за результатами Конференції, підготовлений п'ятьма співдоповідачами, які представляють переважну більшість у парламенті, був схвалений 305 голосами «за», 276 «проти» і 29 «утрималися». Відсутність навіть внутрішньофракційної єдності, зокрема в найбільшій Європейській народній партії, проявилася у майже рівному поділі голосів за супровідну резолюцію, яка була прийнята 291 голосом «за», 274 «проти» і 44 «утрималися».

Після схвалення на пленарному засіданні Європейський Парламент повідомив Іспанію, яка головує в ЄС, про запит на відкриття конвенції з реформування договорів. Наразі немає чіткого складу конвенції, однак, скоріш за все вона складатиметься з представників ЄС, а також національних урядів і парламентів. Після повідомлення іспанське головування має передати запит до Європейської Ради, щоб внести до порядку денного наступного саміту, запланованого на середину грудня, голосування про доцільність відкриття конвенції. Згідно з цими процедурами, глави держав голосуватимуть за конвенцію простою більшістю голосів. Після відкриття конвенції розпочнеться обговорення конкретних пропозицій щодо реформування договорів, у тому числі і від Європарламенту. Остаточне рішення щодо реформ буде прийнято консенсусним рішенням учасників конвенції.

Список використаних джерел:

1. Proposals of the European Parliament for the amendment of the Treaties 2022/2051(INL). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0427_EN.html

МІЖНАРОДНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПИТАННІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Дмитро Стрілко,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Віртуальні активи існують у сучасному суспільстві досить давно, проте лише нещодавно питання їх регулювання стало одним із пріоритетних у списку актуальних проблем економічної політики. Це пов'язано насамперед із тим, що за останні кілька років віртуальні активи перетворилися з унікальних, але маловідомих інструментів на такі, що широко використовуються з найрізноманітнішими цілями, у деяких випадках як спекулятивні інвестиції, а в перспективі і як платіжний засіб.

Зростання капіталізації віртуальних активів та їхнє проникнення в фінансову систему призвели до активізації зусиль щодо їх нормативного регулювання. Застосування наявної нормативно-правової бази до віртуальних активів або розроблення нових нормативних актів є складним завданням з низки причин. По-перше, індустрія віртуальних активів швидко розвивається. Регулюючим органам доводиться розширювати персонал і підвищувати кваліфікацію, щоб впоратися зі змінами, які відбуваються. По-друге, для віртуальних активів характерна фрагментарність даних, що ускладнює роботу регулюючих органів з тисячами суб'єктами, на які можуть не поширюватися типові вимоги щодо розкриття інформації та звітності.

Ситуація ускладнюється тим, що термінологія, яка використовується для опису різних видів діяльності, продуктів і зацікавлених сторін, не є єдиною для всього світу. Сам термін "віртуальні активи" не є унікальним, оскільки використовується поряд з такими поняттями, як "криптоактиви", "криптовалюта" і "віртуальна валюта", які мають схоже тлумачення.

На сьогодні не існує єдиного підходу до правового регулювання віртуальних активів. Навпаки, практично кожна країна має своє бачення національного регулювання цього явища. Підходи варіюються від повної заборони на випуск, зберігання, обігу віртуальних активів до встановлення максимально сприятливих умов для ведення бізнесу, пов'язаного з даними активами. Наприклад, Сальвадор є однією з країн, що повністю легалізувала обіг криптовалют: з жовтня 2021 року криптоактиви в Сальвадорі мають той самий статус, що й офіційна валюта країни - долар США. Це означає, що біткоїни можна використовувати для оплати будь-яких товарів і послуг. З іншого боку, режим регулювання обігу віртуальних активів у США неоднозначний. Це пов'язано насамперед з особливостями правової системи країни, з наявністю як федеральних законів, так і законів штатів, а також з відсутністю єдиної точки зору серед регуляторів на правовий статус криптовалют. Так, віртуальні валюти можуть розглядатися одночасно як гроші (або їхні аналоги), і як товар. В Україні Закон "Про віртуальні активи" розроблявся кілька років і наразі ухвалений, але ще не набув чинності. Закон говорить, що віртуальні активи не є платіжним засобом в Україні і не можуть бути обміняні на майно (товари) або роботи (послуги). У результаті, роз'єднаність підходів не забезпечує рівних умов гри суб'єктів на ринку віртуальних активів.

Однак у правовому регулюванні існують певні тенденції, що характеризують водночас спільний підхід держав до віртуальних активів. Перший етап регулювання віртуальних активів був спрямований насамперед на підтримання сумлінності фінансової діяльності шляхом мінімізації використання віртуальних активів для відмиванню грошей. Міжурядова організація FATF оперативно здійснила кроки щодо створення глобальної мережі для всіх постачальників послуг віртуальних активів. Міжнародна організація комісій з цінних паперів також сформулювала рекомендації з регулювання криптовалютних бірж.

Наразі більшість регулюючих органів розпочали моніторинг ринку криптоактивів. Здебільшого мова йде про координацію дій держав для усунення прогалин у регулюванні, які неминуче виникають унаслідок міжсекторального і транскордонного характеру емісії активів.

Правова природа криптовалют складна, а їхня популярність настільки велика, що потрібен виважений підхід до правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з криптовалютами та іншими віртуальними активами.

Список використаних джерел:

1. Дученко М.М., Павленко Т.В. Вплив криптовалют на економіку країни. *Економіка і суспільство*. № 19. 2018. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/150.pdf (дата звернення: 21.11.2023)
2. Логойда В.М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно- правовий аналіз: дис. … д-ра філософії в галузі права. Ужгород, 2022. 282 с.
3. Несен О. В., Цірук К.А. Проблемні аспекти використання криптовалют в Україні та світі. *Молодий вчений*. 2018. № 5. С. 735-738.
4. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення: 21.11.2023).
5. Устименко В.А., Поліщук Н.Ю. Про стан правового забезпечення обігу криптовалют в Україні: погляд крізь призму зарубіжного досвіду. *Економіка та право*. 2018. № 1. С. 60-65.
6. Устинова І., Кудра І. Сучасний стан законодавчого забезпечення регулювання ринку криптовалюти в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 61. С. 43-48.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ЖИТЛОВОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ЗАБУДОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Софія Тарасюк,
здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 081 «Право»,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: Володимир Гордєєв,
канд.юрид. наук, доцент, доцент кафедри аграрного та земельного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Сучасність, де геополітичні конфлікти, на жаль, є невід'ємною частиною реальності, а проблеми правового режиму земель житлової та громадської забудови під час дії правового режиму воєнного стану стають актуальними та надзвичайно важливими. Ця тема наштовхує на формування нового комплексу

правових, соціальних та етичних аспектів, вимагаючи уважного аналізу та обґрунтування. Ця теза покликана висвітлити ключові питання у сфері житлової та громадської забудови під час збройного конфлікту, враховуючи нормативно-правові акти та наукові підходи до вирішення цієї проблеми.

Реформування земельних відносин в контексті дії воєнного стану на території України внаслідок збройної агресії рф набуло неабиякого розголосу. Одне з найактуальніших питань сьогодення – визначення правового режиму земель житлової та громадської забудови під час конфлікту міжнародного характеру.

Аналізуючи складові частини земельного фонду України, статтею 19 Земельного кодексу (далі – ЗК) України землі житлової та громадської забудови виділено як самостійну категорію. Раніше такий вид земель мав назву «землі населених пунктів», до яких попередні Земельні кодекси відносили землі міст, селищ міського типу й сільських населених пунктів. На сьогоднішній денб земельним законодавством не виділяється така категорія, як «землі населених пунктів», хоча, на думку деяких вчених, остання є ширшою та містить землі житлової та громадської забудови.

Зазначена категорія земель є надзвичайно різноплановою, оскільки налічує 32 види використання (наприклад, для колективного житлового будівництва, для будівництва індивідуальних гаражів, закладів освіти, торгівлі, охорони здоров'я тощо), що передбачені Класифікатором видів цільового призначення земельних ділянок, увведеним в дію постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2021 року № 821 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України». Правовий режим земель житлової та громадської забудови має свої особливості, що пов'язані, насамперед, із специфікою використання. Відповідно до ЗК України вказані землі знаходяться, як правило, в межах населених пунктів, а тому правове регулювання використання цих земель здійснюється із врахуванням вимог містобудівної документації. Проте ст. 38 ЗК України в редакції Закону від 17.06.2020 року не виключає розташування таких земель і за межами населених пунктів. Тому можемо констатувати, що в сучасних умовах, з урахуванням змін в земельному законодавстві, особливість розташування таких земель виключно в межах населених пунктів втратила свою специфіку. Такий підхід відносно земель житлової та громадської забудови є обґрунтованим, так як ЗК України в редакції від 13.03.1992 року не обмежував використання для житлової забудови земель, які знаходились за межами населених пунктів. Отже, в сучасних умовах проблема вирішена на законодавчому рівні.

Доцільно вказати на те, що принцип єдності юридичної долі земельної ділянки й об'єктів нерухомості, котрі на ній розміщені, визнається правом ще з часів Давнього Риму (лат. "superficies solo cedit" - в перекладі - збудоване на землі слідує за нею). Зазначений принцип для багатьох сучасних країн із розвиненими правовими системами є реалізований із цілковитою повнотою [1]. Тобто те, що збудоване на землі, в цілому не може розглядатися як окрема річ, а в обороті виступає тільки земельна ділянка. І в такому випадку будівлі й споруди на земельній ділянці є тільки її складовими частинами.

Так, відповідно до чинної редакції частин 1, 2 статті 120 ЗК України у разі набуття права власності на об'єкт нерухомого майна (жилий будинок (крім багатоквартирного), іншу будівлю або споруду), об'єкт незавершеного будівництва, розміщений на земельній ділянці (крім земель державної, комунальної власності), право власності на таку земельну ділянку одночасно переходить від відчужувача (попереднього власника) такого об'єкта до набувача такого об'єкта

без зміни її цільового призначення. При вчиненні правочину, що передбачає перехід права власності на зазначений об'єкт, мають дотримуватися вимоги частини шістнадцятої цієї статті, тобто предметом правочину, який передбачає перехід права власності на об'єкт нерухомого майна (жилий будинок (крім багатоквартирного), іншу будівлю або споруду, об'єкт незавершеного будівництва або частку у праві спільної власності на такий об'єкт), який розміщений на земельній ділянці (крім земель державної, комунальної власності), що перебуває у власності відчужувача (попереднього власника) такого об'єкта, повинна бути також така земельна ділянка (або частка у праві спільної власності на неї) [2]. Істотною умовою договору, який передбачає такий перехід права власності, є умова щодо одночасного переходу права власності на таку земельну ділянку (частку у праві спільної власності на неї) від відчужувача до набувача такого об'єкта (частки у праві спільної власності на неї).

При аналізі нормативних актів, що регулюють земельні відносини, ментально і ситуативно виділяється Закон, прийнятий від 02 лютого 2021 року Верховною Радою України, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості», і зроблено висновок про його ефективність через можливість реального розв'язання нормами цього закону наявних проблем, оскільки вони також передбачають автоматичний перехід прав на земельну ділянку до нового власника будівлі й захищають нового власника будівлі, тому що виключають його обов'язкову взаємодію з попереднім власником чи органом місцевого самоврядування. [5] Проте, на нашу думку, норми, прийняті вищезазначеним законом, не адаптовані для застосування під час дії правового режиму воєнного стану.

Передусім це пов'язано з тимчасовим призупиненням функціонування Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав, без чого неможливо набувати у власність та користуватися земельними ділянками за процедурами, які були чинними в мирний час. Окрім того, відповідно до частини 26 п. 2. ст. 15 «Повноваження військових адміністрацій» Закону України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», повноваження щодо питань регулювання земельних відносин покладено на військові адміністрації населених пунктів на відповідній території, що також потребує вдосконалення земельного законодавства [6].

За висновками, викладеними в постанові Великої Палати Верховного Суду від 03 квітня 2019 року у справі № 921/158/18, згідно з принципом єдності юридичної долі земельної ділянки й розташованих на ній будинку споруди (зміст якого розкривається, зокрема, у статті 120 ЗК України й статті 377 ЦК України [3] особа, яка законно набула у власність будинок, споруду, має цивільний інтерес в оформленні права на земельну ділянку під такими будинком і спорудою після їх набуття. Тобто, відповідно до зазначених правових норм власники споруди мають право на користування земельною ділянкою, на якій вона розташована [4]. Проте судова практика підтверджує, що власники об'єктів нерухомого майна не оформлюють право власності або користування земельними ділянками на умовах оренди.

Землі житлової та громадської забудови – невід'ємний елемент містобудування. Суть полягає у чіткій правовій визначеності застосування норм земельного права в контексті права володіння і розпорядження землями житлової та громадської забудов під час дії воєнного стану.

Як нам відомо, в загальному жодне законодавство не призначене для регулювання суспільних відносин в період війни, та норми земельного права не виключення. Проте дія такого правового режиму в нашій країні не зупиняє життєдіяльності громадян і потрібно активно і ефективно пристосовувати до цього норми земельного права з метою підвищення правового регулювання форм використання земель житлової та громадської забудови і сталого функціонування суспільних відносин в цілому.

Отже, провівши змістовний аналіз нормативних актів в галузі земельного права, пропоную спростити порядок внесення змін до цільового призначення сформованих земельних ділянок на вид цільового призначення в межах категорії земель житлової та громадської забудови або категорії земель промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення задля швидкої реалізації проектів з будівництва житлових будинків, об'єктів промисловості та інфраструктури на період дії воєнного стану. Відсутність містобудівної документації на місцевому рівні, яка визначена частиною третьою статті 24 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» не є підставою для відмови у зміні цільового призначення сформованих земельних ділянок на вид цільового призначення в межах зазначених категорій земель з урахуванням обмежень визначених підпунктом 11 пункту 27 розділу X Перехідні положення Земельного кодексу України. Також пропонуємо зобов'язати органи місцевого самоврядування після завершення дії правового режиму воєнного стану врахувати зміну цільового призначення земельної ділянки, яка відбулась з урахуванням особливостей, визначених підпунктом 11 пункту 27 розділу X Перехідні положення Земельного кодексу України під час розробки та затвердження містобудівної документації на місцевому рівні.

Список використаних джерел:

1. Єрмоленко В.М. Взаємозв'язки містобудівного і земельного права. Право. Людина. Довкілля : науково-практичний журнал. 2020. №11 (1). С. 19-26.
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року №2768-III / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року №435-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 квітня 2019 року у справі № 921/158/18. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/81139165?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості) : Проєкт Закону №0850 від 29 серпня 2019 року. База даних «Законодавство України» URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66525.
6. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ ЕТИКИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Артур Тимощенко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
першого року навчання освітньо-наукової програми «Філософія»
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Наталя Головіна,
канд. філос. наук, доцент, завідувач кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

У XXI ст. розпочалась нова віха в історії людської цивілізації. Вона відрізняється від попередніх епох насамперед різкою зміною траєкторії розвитку людства, стрімким прискоренням темпів змін у житті кожного народу, кожної людини. Уже зараз можна припустити, що нове століття називатиметься століттям глобалізації або століттям глобальної цивілізації, оскільки сьогодні людина стала асоціювати себе з усім людством перед численними загрозами глобального характеру, перед необхідністю вирішувати найскладніші завдання виживання, освоєння космосу тощо, де потрібні поєднання зусиль і ресурсів всього світового співтовариства, злагодженість дій і взаєморозуміння [2, с.5].

Очевидно, що з кожним новим етапом розвитку суспільства зростає важливість етичних стандартів. У контексті сучасних глобальних та технологічних викликів, етика загалом та правова етика зіткнулися з рядом важливих завдань, які вимагають уважного вивчення та вдосконалення.

Правова етика – це система цінностей та принципів, які визначають, яким чином повинні діяти члени суспільства в контексті законів та правил. Це поняття об'єднує правові норми та моральні цінності, роблячи акцент на важливості етичних аспектів в сфері правосуддя та правопорядку.

У сучасному світі, де глобалізація та інформаційна революція змінюють обличчя культури, правова етика набуває нового значення. Вона виступає як механізм забезпечення справедливості, рівності та гідності кожного індивіда незалежно від його соціального статусу чи географічного положення і епоху глобалізації та технологічних інновацій зіткнулася з такими викликами:

1. Глобалізація та універсалізація етичних стандартів – однією з ключових проблем для правової етики є необхідність адаптації до глобалізації. Зі зростанням взаємодії між культурами та національними правовими системами, виникає питання універсальності етичних норм. Як зберегти індивідуальність культур, забезпечуючи при цьому загальнолюдські цінності, – ось завдання, яке стає все більш актуальним.

2. Етичні аспекти технологічних інновацій – розвиток технологій призводить до виникнення нових етичних дилем, які раніше не були актуальними. Використання штучного інтелекту, біотехнологій, аналітики даних тощо породжує питання про конфіденційність, безпеку та відповідальність. Як забезпечити баланс між розвитком технологій і захистом прав та свобод особи – це питання, яке виходить на перший план.

3. Віртуальний світ та кібербезпека – спеціалісти відзначають, що стрімкий розвиток інформаційних технологій призводить до проблем у сфері інформаційної етики, що своєю чергою зумовлює появу таких етичних напрямів, як кіберетика, інтернет-етика, віртуальна етика, нетикет та інші [1, с.30]

Виклики кібербезпеки, інтернет-правопорушення та розвиток кіберзлочинності потребують розробки нових етичних принципів, які забезпечать безпеку та приватність в цифровому середовищі.

4. Сталість етичних принципів у часі – одним з головних викликів для правової етики є забезпечення сталості етичних принципів в часі. Суспільство постійно змінюється, і тому етичні норми повинні бути готові адаптуватися до нових реалій. Як зберегти стійкість етичних цінностей, не втрачаючи при цьому здатність адаптації до змін – це завдання, яке вимагає постійної уваги та обговорення.

5. Забезпечення доступу до правосуддя та рівноправ'я – етичні принципи повинні гарантувати, що правова система працює справедливо для всіх верств суспільства, незалежно від соціального статусу чи фінансових можливостей.

Таким чином, можемо констатувати, що виклики для правової етики в сучасному світі є складними та різноманітними. Зростання глобалізації та технологічних змін роблять необхідним постійне вдосконалення етичних стандартів для забезпечення справедливості, свободи та безпеки. Лише шляхом врахування цих викликів та активного діалогу між всіма зацікавленими сторонами можна розвивати правову етику та робити її ефективним інструментом для вирішення сучасних проблем.

Список використаних джерел:

1. Бондар Г. Л., Гаркуша А. М. Інформаційна політика та етика в добу діджиталізації. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2019. № 4 (23). С. 27-33.
2. Туряниця В.В., Пеца Д.Д. Право в умовах глобалізації / Навчально-методичний комплекс по забезпеченню вивчення дисципліни для студентів другого (магістерського) рівня. Ужгород. Видавництво УжНУ «Говерла», 2022. 25 с.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ПРАВА КРАЇН МУСУЛЬМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Світлана Товста,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права
Костянтин Парамонов,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права

Мусульманське право, відоме як шаріа, базується на Корані і сунні, тобто на приписах пророка Мухаммада. Це є основою для розробки правових норм і принципів в мусульманських країнах. Коран - це священний текст ісламу, який вважається непорушним словом Аллаха. Він є головним джерелом мусульманського права і містить загальні принципи та вказівки щодо життя та поведінки. В ісламському праві вважається, що Коран є буквальним словом Аллаха, яке було передано пророку Мухаммаду через архангела Габріїла. Коран вважається найвищим авторитетом і законодавчим джерелом, яке мусульмани повинні дотримуватися. Основні принципи і норми ісламського права, визначені в Корані, включають різні аспекти життя, такі як мораль, етика, соціальне правосуддя, сімейне право і кримінальне право. Коран надає загальні принципи, і є також

потреба в інших джерелах, таких як сунна, щоб допомогти в їх конкретній інтерпретації та застосуванні.

Важливо відзначити, що існують різні школи фікх (ісламської юриспруденції), які можуть розпізнавати різні інтерпретації і застосування Корану. Різні ісламські традиції і культури можуть також впливати на розуміння і застосування Корану в конкретних суспільствах.

Сунна, або традиції пророка Мухаммада, є ще одним важливим джерелом мусульманського права, поряд з Кораном. Сунна включає в себе вчинки, слова, звичаї та затвердження пророка Мухаммада, які були зафіксовані в хадисах (звітах або повідомленнях про життя та вчинки пророка). Основні аспекти сунни включають: хадіси - це звіти про те, зробив або затвердив пророк Мухаммад. Ці звіти передаються від уст до уст і були систематизовані для забезпечення автентичності. Хадіси служать для пояснення та розширення тих пунктів, які можуть бути більш загальними чи невизначеними в Корані; сіра (життя пророка) - це історії і розповіді про життя та діяльність пророка Мухаммада. Сіра допомагає в розумінні контексту та обставин, в яких були дані конкретні вказівки пророка; сахіхи (підтвердження) хадіси Важливим є розрізнення між різними хадісами. Сахіх хадіси вважаються підтвердженими або достовірними, тоді як слабкі або сумнівні хадіси можуть не вважатися такими автентичними, сунна доповнює Коран і надає конкретні приклади та інтерпретації того, як вказівки Корану можуть бути застосовані в конкретних випадках. Разом із Кораном, сунна визначає норми поведінки для мусульман у різних сферах їхнього життя, включаючи сім'ю, суспільство, економіку і правосуддя.

Іджма (ісламський консенсус) є третім джерелом мусульманського права і вважається одним з основних методів вивчення і визначення ісламського права. Іджма вказує на згоду членів ісламської улямі або ісламської правової громади щодо певного правового питання. Іджма вимагає згоди улямі, тобто вчених ісламського права, які мають високий ступінь експертизи в ісламському праві і релігійних науках. Їх згода щодо певного правового питання вважається авторитетною. Іджма також передбачає згоду загальної мусульманської громади або її представників стосовно конкретного питання. Це може бути виражено через прийняття ісламського уставу або певного правового стану в ісламському суспільстві. Іджма використовується для розв'язання нових правових питань, які можуть виникнути і не були вирішені в Корані або сунні. Однак важливо відзначити, що іджма не може суперечити Корану чи сунні, і вона обмежена тим, що її визначає згода вчених та громади.

Кійас (аналогія) є ще одним джерелом мусульманського права. В ісламському юридичному контексті це використання аналогії для застосування вже існуючих правових принципів до нових ситуацій, які можуть не бути прямо врегульовані Кораном чи сунною. Кіяс включає в себе порівняння нової ситуації з тими, які вже регулюються Кораном, сунною чи іншими джерелами ісламського права. Якщо нова ситуація аналогічна до вже відомої, то можна використовувати аналогію для визначення правового стану.

Кіяс дозволяє розширити ісламське право на нові ситуації, зберігаючи при цьому основні принципи іджми (консенсусу) та цінності юридичної системи. Кіяс використовується для того, щоб забезпечити, що нова ситуація відповідає основним моральним і правовим принципам ісламу. Хоча кіяс використовується для розв'язання правових питань, що не були прямо згадані в Корані або сунні, деякі школи фікх (ісламської юриспруденції) мають різні підходи до її

прийняття. Кіяс є інструментом для адаптації ісламського права до нових умов і ситуацій, зберігаючи при цьому його основні принципи.

Фікх (ісламська юриспруденція) не є окремим джерелом мусульманського права, але воно представляє собою систему правових вчень і традицій, яка розвивається на основі ісламського права, взятого з Корану, сунни, іджми і кіясу. Фікх взято з різних шкіл фікх, таких як шафітська, ханафійська, малікійська та ханбалійська, і відображає різні інтерпретації і застосування ісламського права.

Загалом, джерела мусульманського права створюють комплексну систему, яка намагається визначити норми та принципи, за якими повинні жити мусульмани відповідно до вчень ісламу.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Андрій Цвєтков,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Науково-дослідного інституту приватного права та підприємництва
імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Постановки проблеми. Банківська система є однією із важливих складових сучасної ринкової економіки. В умовах євроінтеграційних процесів як і на початку незалежності зростає інтерес до різних аспектів вдосконалення банківського законодавства України, включаючи процес гармонізації банківського законодавства ЄС та України. У дослідженнях вчених-юристів, відсутня єдина думка щодо першочергових змін у правовому полі, які необхідно інтегрувати, а які є дискусійними.

Виклад основного матеріалу. Банківська система України є одним із важливих елементів складової економіки в цілому. А банки з іноземним капіталом є одним з факторів, які впливають на економіку починаючи з років незалежності нашої держави.

У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – Угода про асоціацію) [1]. 25 жовтня 2017 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 1106 «Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», яка передбачає виконання плану заходів з гармонізації українського законодавства. У сфері гармонізації законодавства у банківській сфері, Планом заходів передбачається імплементація міжнародних стандартів та актів ЄС щодо запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, впровадження принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету, запровадження вимог щодо внутрішньої оцінки достатності капіталу банку (ICAAP), приведення у відповідність з правом ЄС вимог до структури капіталу банків тощо [2].

Наразі основним документом у сфері гармонізації банківського права, який визначає «дорожню карту» реалізації положень Угоди про асоціацію у банківській сфері виступає Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [3].

Зобов'язання, які взяла на себе Україна, у частині адаптації свого законодавства до нормативно-правових актів ЄС, містять широкий обсяг необхідних змін, а саме зміни у сфері банківської діяльності, страхової діяльності, функціонування ринків цінних паперів, функціонування ринків капіталу, платіжних послуг, запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, лібералізації руху капіталу та руху валют [4]. Необхідно підкреслити, що процес адаптації українського законодавства йде порівняно повільно. Як зазначається у системі моніторингу реалізації плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що загальний прогрес гармонізації законодавства України та ЄС у фінансовому секторі складає 67 % у період з 01.11.2014 року по 31.10.2024 року та лише 24 % у напрямі фінансового співробітництва та боротьби з шахрайством [5]. Зокрема, у банківській сфері було частково виконано або не виконано наступні задачі, наприклад:

– відповідно до Директиви 2001/24/ЄС [6] та Директиви 2014/59/ЄС [7] Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Національний банк України та Міністерство фінансів України мають удосконалити процедури оздоровлення та виведення банків з ринку;

– відповідно до Директиви 2014/49/ЄС [8] Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Національний банк України та Міністерство фінансів України мають привести порядок відшкодування вкладів у відповідність із правом ЄС. Згідно з Директивою 2014/49/ЄС Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Національний банк України та Міністерство фінансів України мають, зокрема, удосконалити пруденційні вимоги та нагляд за діяльністю кредитних спілок та запровадити обов'язкову участь кредитних спілок у системі гарантування вкладів. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про кредитні спілки» №3254-IX від 14.07.2023 року (вводиться в дію 01.01.2024 року) [9]. Зазначене питання також буде регулюється Законами України «Про страхування» №1909-IX від 06.05.2023 року [10] і «Про фінансові послуги та фінансові компанії» №1953-IX від 02.10.2023 року [11];

– відповідно до Регламенту 575/2013 [12] Національний банк України має запровадити нові вимоги щодо показника левериджу та удосконалити вимоги до значної концентрації кредитного ризику;

– згідно з Директивою ЄС 2015/2366 [13] Національний банк України та Міністерство фінансів України мають виконати низку задач у сфері регулювання ринку платіжних послуг. 30 червня 2021 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про платіжні послуги» № 1591-IX [14]. Проте наразі Національний банк України має розробити та видати низку нормативно-правових актів, які стосуватимуться вимог до капіталу надавачів платіжних послуг, визначення умов надання платіжних послуг, порядку авторизації надавачів платіжних послуг тощо [5].

Варто вказати, що у березні 2021 року Національний банк України, Національний банк Польщі та Банк Литви уклали угоду про реалізацію проекту «Twinning», який має допомогти НБУ, серед іншого, імплементувати Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [15].

14 липня 2023 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 3257-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави», який набрав чинності 03 ве-

ресня 2023 року, а вводиться у дію через рік – 03 вересня 2024 року. Серед іншого, відповідний Закон передбачає внесення змін до чинного законодавства України, яким урегульовано порядок реєстрації та ліквідації філій та представництв іноземних юридичних осіб, включаючи представництва іноземних банків[16].

Висновки. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, Україна почала процес гармонізації законодавства ЄС та України у банківській сфері. Дорожньою картою реалізації положень Угоди про асоціацію у банківській сфері виступає Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, а основними напрямами буде реалізація правових норм: Директиви 2001/24/ЄС, Директиви 2014/59/ЄС, Директиви 2014/49/ЄС, Директиви 2015/2366 та Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 575/2013.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Том 1. Стор. 83. Ст. 2125.
2. Кабінет Міністрів України. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Постанова від 25 жовтня 2017 р. № 1106 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-п#Text
3. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Офіційний веб-сайт Національного банк України. 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=46
4. Центр Разумкова. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Київ, 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf
5. Кабінет Міністрів України. Система моніторингу виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Інформаційно-аналітична система «Пульс Угоди». URL: https://pulse.kmu.gov.ua/
6. Директива Європейського парламенту і ради 2001/24/ЄС від 4 квітня 2001 року про реструктуризацію та ліквідацію кредитних установ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_179#Text
7. Директива Європейського парламенту і ради 2014/59/ЄС від 15 травня 2014 року про встановлення рамок для відновлення платоспроможності і врегулювання кредитних установ та інвестиційних фірм і внесення змін та доповнень до Директиви Ради 82/891/ЄЕС та директив 2001/24/ЄС, 2002/47/ЄС, 2004/25/ЄС, 2007/36/ЄС, 2011/35/ЄС, 2012/30/ЄС і 2013/36/ЄС та регламентів Європейського Парламенту і Ради (ЄС) №1093/2010 та (ЄС) №648/2012. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2014-59-es.pdf
8. Директива Європейського парламенту і ради 2014/49/ЄС від 16 квітня 2014 року про схеми гарантування депозитів (нова редакція). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2014-49-es.pdf
9. Верховна Рада України. Про кредитні спілки. Закон від 14.07.2023 року № 3254-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text
10. Верховна Рада України. Про страхування. Закон від 06.05.2023 року № 1909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text

11. Верховна Рада України. Про фінансові послуги та фінансові компанії. Закон від 02.10.2023 року № 1953-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text
12. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 575/2013 від 26 червня 2013 року про пруденційні вимоги для кредитних установ та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 648/2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_043-13#Text
13. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку, про внесення змін до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС і Регламенту (ЄС) № 1093/2010 та про скасування Директиви 2007/64/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-15#Text
14. Верховна Рада України. Про платіжні послуги. Закон від 30.06.2021 року № 1591-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text
15. Шторгін К.В. Проблеми гармонізації законодавства України і ЄС у сфері банківського права. Молодий вчений, 11 (99), 36-41. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-8
16. Верховна Рада України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави. Закон від 14.07.2023 року № 3257-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3257-20#Text

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОГО СВІТУ

Євген Черних,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Алла Кравченко,
канд. юрид. наук, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

В теперішніх непростих умовах кровопролитної жорстокої боротьби нашої країни за свою незалежність, зростаючої глобалізації та значної активізації світових міжконтинентальних відносин проблеми міжнародної міграції населення зайняло особливе місце в життєдіяльності світового співтовариства. За таких умов виникла нагальна необхідність реконструкції державного контролю у цій галузі, що пов'язано із гостротою нинішніх міграційних процесів, які постали перед світом у цілому, та Україною зокрема, та оптимізацією міграційних потоків як важливого та успішного подальшого розвитку держав. Ці фактори є важливими умовами інтенсифікації міжнародного співробітництва нашої держави з країнами Європейського Союзу у сфері євроінтеграційної політики. Міграція, як один із важливих демографічних процесів, є досить широким поняттям. На сьогоднішній день, не існує єдиної уніфікованої концепції стосовно цього явища. З одного боку це пояснюється тим, що міграція впливає одночасно на різні сторони суспільного життя, а з іншого боку, аналіз та узагальнення інформації стосовно масштабів і тенденцій міжнародних міграційних потоків

значно ускладнюється через недосконалість методів виявлення фактів, відсутність уніфікованих національних і міжнародних показників та високу латентність самого явища. Аналізуючи міграційну політику як підсистему державного управління, необхідно досліджувати її крізь призму діяльності державно-правових інститутів та їх взаємодії з приводу здійснення державної міграційної політики. Так, найважливішим інструментарієм міграційної політики держави є саме елемент управління, оскільки вона задає мету, а отже, виступає як домінуючий елемент у системі політичної влади. У цьому сенсі міграційна політика є сукупністю взаємопов'язаних напрямів зовнішньополітичної, економічної, демографічної, соціально-інтеграційної, соціально-культурної, правової та інших сфер діяльності держави, усіх її структур та інститутів. Більше того, міграційна політика може слугувати яскравим прикладом взаємозв'язку і взаємозалежності внутрішньої політики держави із зовнішньою. За певних історичних умов розвитку суспільства упорядкування соціально-економічного устрою життя населення з використанням та за допомогою механізмів регулювання міграції відбувається з величезними витратами і є нестійким. Саме в такі періоди особливо важливого значення набуває регуляторна роль держави в сприянні повноцінному виконання міграцією її специфічних функцій з метою розвитку суспільства, досягнення стабільності та добробуту. Так, на різних історичних етапах розвитку окремих країн та цілих геополітичних регіонів світу зазвичай переважала одна зі складових державної міграційної політики - еміграційна чи імміграційна, яка й детермінувала її сутність, зміст, механізми та пріоритети.

Відповідно до визначень, що наведені в Концепції державної міграційної політики України, її метою є «забезпечення ефективного державного управління міграційними процесами, сталого демографічного та соціально-економічного розвитку країни, зміцнення національної безпеки, інтеграції до загальноєвропейського міграційного законодавства, запобігання виникненню неконтрольованих міграційних процесів та ліквідація їх наслідків, соціальний і правовий захист громадян України, які перебувають за кордоном, створення умов для безперешкодної реалізації прав, свобод, законних інтересів і виконання обов'язків мігрантами, біженцями та шукачами статусу біженця». Отже, міграційна політика демонструє зразок взаємозв'язку і взаємозалежності внутрішньої та зовнішньої політики держав, що виявляється в специфічній особливості міграційних процесів, які залежать від усього комплексу соціально-економічних і природних факторів.

МЕНТАЛІТЕТ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ПІДҐРУНТЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ПРАВНИКІВ

Анатолій Чичкань,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Сергій Гладкий,
доктор юрид. наук, професор, професор кафедри підприємництва і права
Полтавський державний аграрний університет

Осучаснення правової системи України як нагальна проблема сьогодення і умова реалізації національного євроінтеграційного проекту в якості одного з

ключових завдань передбачає істотне підвищення якісного рівня професійної підготовки правників, зростання рівня їх професійної культури. Потенціал освітніх технологій, до яких задля вирішення цього завдання вдаються українські педагоги в царині вищої юридичної освіти, нівелюється потужним впливом негативних соціокультурних факторів, центральним серед яких є підстави вважати національний правовий менталітет українців. Без врахування цього фактора розраховувати на вагомі успіхи в зазначеному питанні не варто. Цим зумовлюється актуальність дослідження правового менталітету і наукових дискусій такої предметної спрямованості.

У теорії права доктринальне визначення поняття «правовий менталітет» достатньою мірою не опрацьоване. В історії правової думки витоки дослідження правового менталітету в змістовому аспекті (абстрагуючись від термінологічної специфіки) знаходимо вже у працях ряду авторів дорадянського періоду, зокрема, Л. Петражицького [3]. У сучасному вітчизняному правознавстві відбувається концептуальне оформлення ідей і підходів до вивчення правового менталітету. Проблема правового менталітету українців привернула увагу доволі широкого кола дослідників, серед яких О. Атоян, Л. Бойко, С. Гладкий, О. Дзьобань, Ю. Калиновський та ін. Коло фахівців різних галузей суспільствознавства, які вивчали базове поняття менталітету, є на порядок ширшим.

Вихідною тезою для будь-яких теоретизувань щодо правового менталітету має бути констатація того, що менталітет народу формується історично, вбираючи досвід багатьох поколінь і слугуючи своєрідним фундаментом для свідомості кожного індивіда. Французьке слово «mentalite» жодною іншою мовою однозначно не перекладається. Воно означає і «умонастрій», і «мислительну настанову», і «колективне уявлення», і «склад мислення». Представники французької школи «Анналів» Ж. Ле Февр і М. Блок позначили цим словом колективну психологію суспільств. Вони розглядали менталітет як такий спосіб світобачення і рівень усвідомлювання, на якому думка розгортається внаслідок дії автоматизмів психіки. Тобто, менталітет докорінно відрізняється від ідеології, він ґрунтується на несвідомих психологічних настановах.

У правовій площині визначальною серед них в українському історичному контексті є підстави вважати настанову, що виявляється у сприйнятті державної влади та права як насильства над індивідуальністю, розуміння права суто як інструмента владного примусу. Дослідники цілком обґрунтовано вважають, що саме такий образ є історичним спадком українського народу, який протягом століть не мав власної держави [4, с. 121; 5, с. 21]. Тобто, українець традиційно відчуває джерело права не в собі (як природне право), а в зовнішній реальності, і це джерело він сприймає як щось небезпечне щодо себе.

Дослідники виокремлюють декілька «шарів» правової ментальності українців. Перший і головний шар утворюють уявлення, згідно з якими формальному юридичному праву протистоїть правда, тобто внутрішня справедливість. Ще один шар – це трактування засудженого як нещасного. Третій шар – протиставлення формального закону діям та правилам, які створює харизматична особистість. Четвертий шар – це моральний закон [4, с. 104-105].

Загалом перелік визначальних рис правового менталітету (ментальності, буденної правосвідомості, правової культури) українського суспільства в уявленні дослідників є ширшим. Зокрема, до них відносять: недбале і негативне ставлення до права і закону, яке одночасно поєднується з правовим ідеалізмом, з вірою в те, що експансія юридичних норм у сфері правового регулювання

обов'язково приведе до якісного покращення життя; етатизм; перебування у стані «ревізії» юридичних цінностей, норм, інститутів, які не відповідають потребам сучасної практики, що підсилює традиційну для української ментальності психологічну амбівалентність; багатогранність та поліаспектність ментальності, для якої характерна ірраціональність, алогічність, імпульсивність, наївна ідеалістичність, терпимість, прагнення до справедливості; перебування української ментальності у просторі правової культури та водночас дистанціювання від неї, від її загальнолюдських цінностей; популізм, а також еклектичність уявлень, ідеологічна сумбурність, непостійність і непослідовність поглядів [1, с. 132-134].

Просякнутим суперечностями є і такий образ правової психології українського суспільства: двоїсте ставлення до закону (з одного боку – суспільні вимоги до можновладців щодо встановлення справедливих законів, а з другого – відсутність чітких внутрішніх імперативів до їх виконання); існування позаправового світу неписаних правил та настанов, які є вищими за закон та пов'язані із загальносуспільними уявленнями про справедливість, порядок, добро, свободу, порядність; низький рівень ксенофобії та наявність толерантного ставлення до інших цивілізаційних (аксіологічних) систем, що пов'язано з порубіжним розташуванням України; еклектичність поглядів щодо основних правових та антиправових цінностей; схильність до «виправдання» антиправових учинків залежно від ситуації та дійової особи, героїзація «соціальних мучеників»; «індивідуальний пошук» справедливості, на відміну від росіян, у яких домінують колективістські настанови; емоційність та образність вираження правових явищ у фольклорі [2, с. 141-142].

Константою для всіх років існування незалежної Української держави є недовіра українців до судів та інших юридичних установ. Панує уявлення, що в судах неможливо домогтися правди або це «дорого коштує». Втім коріння недовіри пересічного українця до влади є значно глибшим, бо корумпованим є й громадянське суспільство: українці звикли сприймати корупцію як невід'ємну частину суспільного процесу (суспільного договору).

Звертає на себе увагу та обставина, що, намагаючись не впасти у крайній негативізм в описі правового менталітету і правосвідомості українців, дослідники негативним психологічним рисам власне правового змісту протиставляють позитивні риси, які такого змісту не мають (є універсальними). Так, наприклад, констатація низького рівня політико-правового виховання, непослідовності у відстоюванні своїх прав, слабкості національно-державницького «інстинкту» тощо відбувається на тлі таких позитивних характеристик у «етноментальному підґрунті правосвідомості українського суспільства», як цілісність свідомості, стихійна гармонія, висока краса побуту, глибока вроджена логічність думки, високі культурні цінності, гуманізм і тонке етичне почуття, прагнення до справедливості [2, с. 127; 4, с. 102].

Корупційні й інші скандали останніх років на тлі випробувань повномасштабної війни, яку веде Україна, засвідчують глибину деформацій правової свідомості відповідних категорій громадян країни. Це означає, що модернізація правової системи України за європейськими стандартами потребуватиме тривалих і потужних зусиль, спрямованих на підвищення рівня правової культури всього суспільства загалом і професійних правників зокрема.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що свідомість кожного правника як особистості при всіх її індивідуальних рисах є продуктом процесу соціалізації.

Нормативна (юридична і етична) вимога до правників бути не лише професійними, але й доброчесними, фактично зобов'язує їх до самопізнання, критичної самооцінки та самовиховання. У соціокультурних умовах, що склалися в Україні, сумлінний правник не може дозволити собі бути просто «нормальним» (відповідати тим неписаним нормам, що узгоджуються зі змістом народного менталітету) – він повинен конструювати, творити себе у відповідності з конституційно задекларованими державою правовими цінностями як представник еліти нації, а саме – тієї її частини, яка покликана служити праву, тобто справедливості. Така культурно-психологічна настанова повинна постійно виявляти себе в житті професійної правничої спільноти. Це завдання є на порядок складнішим, ніж звичне моралізаторство, яке нікого ні до чого не зобов'язує. Система освіти повинна створювати умови для позитивної культурно-психологічної трансформації майбутніх правників.

Список використаних джерел:

1. Дзьобань О.П. Українська національна правова ментальність: специфіка філософсько-правової рефлексії. *Методологічні проблеми правової науки*: матеріали міжн. наук. конф., Харків, 13-14 грудня 2002 р. ; М. І. Панов (упоряд.), Ю. М. Грошевий (упоряд.). Х.: Право, 2003. С. 132-134.
2. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: ґенеза та сучасність : монографія. Х.: Право, 2008. 288 с.
3. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Т. 1. СПб., 1909. 318 с.
4. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л.М. Герасіна [та ін.]. Х.: Право, 2009. 352 с.
5. Христинченко Н.П. Правова свідомість громадянина як фактор впливу на формування соціальної, демократичної, правової держави. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2008. № 3. С. 13-23.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Даяна Чумаш,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Іван Лісний,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Полтавський інститут економіки і права

Корупція у сфері безпеки і оборони є однією з найбільших загроз національній безпеці та суверенітету України. Захист національних інтересів у сфері безпеки тісно пов'язаний із забезпеченням внутрішньої стабільності та реагуванням на зовнішні загрози.

В умовах повномасштабного вторгнення в Україну, де важливий кожен район і кожна безпека, пошук і викорінення корупції стає ключовим завданням.

Питання корупції в секторі безпеки і оборони стають актуальнішими в умовах геополітичної нестабільності, оскільки країни стикаються з реальною загрозою вторгнення.

Забезпечення високого рівня ефективності та довіри до військових і правоохоронних органів має вирішальне значення для успішного захисту суверенітету та територіальної цілісності.

У сучасному світі, де конфлікти тісно пов'язані з гібридною війною та інформаційними загрозами, корупція в секторах безпеки та оборони може стати вразливим місцем, яким супротивники можуть скористатися для отримання власної стратегічної переваги.

Зокрема, шахрайство, роздача хабарів та зловживання повноваженнями під час закупівель можуть знизити моральний дух військовослужбовців та знизити ефективність системи оборони в цілому.

У цьому контексті важливо розглядати боротьбу з корупцією не лише як етичний принцип, а й як стратегічну необхідність для забезпечення національної безпеки та готовності до будь-яких загроз.

Лише сильна, ефективна та чесна система безпеки може забезпечити стабільність країни перед лицем сучасних геополітичних викликів і загроз.

Боротьба з корупцією в секторі безпеки та оборони України є одним із найнагальніших і найскладніших викликів, які постають перед країною з огляду на нестабільність і геополітичні виклики.

Злочинна діяльність, незаконне втручання та корупція в цьому секторі не лише підривають внутрішню стабільність, а й можуть значно посилити зовнішні загрози.

Особливістю сфери безпеки та оборони є її центральне значення для забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держав.

Корупція в цій сфері може мати серйозні наслідки, зокрема, зниження ефективності національних сил оборони, компрометацію військово-технічного співробітництва та втрату довіри суспільства до власних державних установ. [2]

Однією з головних проблем є відсутність чітких та ефективних механізмів контролю за витратами на оборону, що створює ідеальне середовище для процвітання корупційних схем.

Недостатня прозорість у закупівлях, надмірна бюрократія та відсутність механізмів внутрішнього контролю є каталізаторами корупції та порушень.

Зниження військової ефективності, витік секретної інформації та недостатня підготовленість до реагування на вторгнення – це лише кілька можливих негативних сценаріїв. [3]

Таким чином, дана проблематика визначає необхідність інституційних реформ у секторі безпеки та оборони з метою ефективної боротьби з корупцією, забезпечення національної безпеки та визначення практичних заходів для вирішення цієї проблеми.

За даними Transparency International («Міжнародна гласність») та Індексу сприйняття корупції в суспільстві, Україна у 2015 році посідала місце, 107 місце з 158 країн світу, а в 2018 році — з 4 444 183 країн світу, 152 місце, 144 місце зі 177 країн. у 2019 і 2021 роках, 142 місце в 2022 році з і 131 місце з 176 країн у 2023 році. Така оцінка міжнародного публічного органу зумовлена незадовільним виконанням Україною своїх міжнародних зобов'язань. З 25 рекомендацій Національної групи проти корупції (GPECO) 6 лише 13 було виконано протягом року. рік З огляду на події 2014-2022 років, під час яких Україна пережила надзвичайно складні часи та стала об'єктом агресії з боку сусідніх країн, питання корупції в контексті питань національної безпеки потребують особливої уваги. [4, С.20]

Антикорупційні стратегії в секторі безпеки і оборони України мають ґрунтуватися на комплексному та системному підході для забезпечення ефективності протидії та прозорості виконання завдань.

Основними напрямами стратегії протидії корупції у військовому та оборонному секторі є:

- Забезпечення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів, виділених на оборону. Шляхом передачі конфіденційної інформації та військових обладнання, яке захищає національні інтереси України.
- Підвищення довіри громадян до сектору безпеки і оборони України.
- Удосконалення нормативно-правової бази, важливими викликами є вдосконалення нормативно-правової бази в сферу протидії корупції у сфері безпеки і оборони.
- Запровадження системи державних закупівель в ОПК, це забезпечить прозорість та конкурентоспроможність у процесі закупівлі продукції та послуг оборонного призначення.
- Запровадження системи сертифікації учасників оборонних закупівель, це підвищує якість та надійність продукції та послуг, що закуповуються для потреб оборонних відомств.
- Впровадження систем внутрішнього контролю та аудиту в організаціях сектору безпеки і оборони. [1, С. 176]

Це ефективно керує дотриманням правових норм і запобігає корупційним злочинам. Удосконалення організаційної структури, важливим завданням є вдосконалення організаційної структури антикорупційних органів у секторі безпеки і оборони України. Проводити інформаційно-просвітницькі кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності громадян щодо корупції в секторі безпеки і оборони України.

Проблема корупції в секторі безпеки і оборони України потребує негайних системних заходів для ефективного вирішення.

Антикорупційна стратегія має бути більше, ніж просто планом, вона має бути життєздатним механізмом для забезпечення чистоти та ефективності у сферах, критичних для національної безпеки.

Важливим кроком є впровадження прозорих механізмів закупівель, які забезпечують конкуренцію та об'єктивність використання державних коштів.

Аудит фінансів та звітності оборонного сектору дозволить виявити корупційні схеми та вжити необхідних заходів для їх ліквідації.

Застосування етичних стандартів для працівників та посилення антикорупційних органів і систем звітності сприятиме виявленню та закриттю справ про корупцію. Важливу роль відіграє також активна участь громадськості та ЗМІ, які виступають механізмом контролю.

Міжнародна співпраця та застосування міжнародних стандартів допоможе Україні інтегруватися в глобальні антикорупційні зусилля та ефективно застосовувати найкращі практики у цій сфері.

Підсумовуючи, слід зазначити, що успішна боротьба з корупцією в секторах безпеки та оборони є не лише стратегічною необхідністю, але й викликом для громадян, які очікують чесності, прозорості та ефективності в ключових сферах національного життя.

Список використаних джерел:

1. Кушнарьов І. В. Стратегія протидії корупції як складова антикорупційної політики. *Право і Безпека*. 2012. № 5. С. 177–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_5_40
2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: http:// zakon. rada. gov.ua.
3. Варналій З. С. Тіньова економіка України: наслідки та шляхи легалізації. *Особливості та шляхи детінізації економіки України: круглий стіл 27 березня 2007 р.Нац. ін-т стратегічних досліджень VII* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua.
4. Голомша М. Корупційні ризики оборонного сектору України. *Посилення доброчесності та протидія корупції в оборонному секторі України: зб. матер. міжнар. конф. (16 травня 2011 р., Київ)*. за ред. О.О. Котелянець. – К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2011. С. 20-22
5. Інформація про результати проведення в Міністерстві оборони України заходів щодо запобігання та протидії корупції в 2022 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: http:// www.mil.gov.ua.

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У СУДОЧИНСТВІ ЕСТОНІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Андрій Шабалін,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу питань захисту прав інтелектуальної власності
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України, адвокат

Обрання Україною єдиного європейського вектору розвитку породжує значну кількість питань, зокрема пов'язаних із необхідністю адаптацію національної правової системи до загальновизнаних європейських демократичних стандартів. Це стосується й цивільного судочинства без якого не можливе вирішення широкої лінійки суспільних конфліктів у приватній сфері.

Представляється зрозумілим, що подібна адаптація не буде ефективною без дослідження правового досвіду у даній сфері. Саме таки підхід дозволить виявити як позитивні, так і негативні моменти, уникнути можливих помилок та взяти до уваги позитивний досвід. У цьому плані цікавим представляється досвід тих країни, які пройшли шлях від радянського періоду свого існування до набуття статусу держави-члена Європейського Союзу. Однією із таких країн є Естонська Республіка (надалі – ЕР).

Правова система Естонської Республіки належить до сім'ї континентального європейського права.

З 2004 року Естонія є членом Європейського Союзу. Шлях до якого у Естонський Республіки не був простим. Починаючи з кінця 90-х роках минулого століття Естонія почала готовитися до вступу в ЄС. Для цього країна виконала більшість підготовчих заходів до кінця 2002 року. Розпочала широку приватизацію, зміцнила економіку.

Згодом Естонія стала частиною Єдиної Європи. Це відбулося 1 травня 2004 року. Це означає, що Естонія визнала основні загальноєвропейські документи

щодо створення Союзу – Угода про створення Європейського економічного співтовариства 1957 рік; Договір про створення Європейського союзу (Маастрихтський договір – 1992 рік); Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти – 2007 рік.

Чинний ЦПК Естонії є доволі об'ємним документом, який складається з 14 розділів, 79 глав та 759 статей.

Надаючи загальну характеристику естонському цивільному процесуальному закону, необхідно зазначити, що процесуальний норматив є практично єдиним документом, який регламентує порядок відправлення правосуддя у всіх приватноправових спорах, за певними виключеннями [1].

Естонське цивільне судочинство, як й вся систем національного правосуддя, має тісний політичний й правовий зв'язок із загальноєвропейським правом. Цілком зрозуміло, зо зазначене пояснюється належністю Естонської Республіки до єдиного Європейського Блоку.

Такий юридичний зв'язок проявляється у декількох аспектах.

Судова гілка влади в Естонії активно співробітничає в сфері правосуддя з Радою Європи, зокрема щодо підвищення ефективності національного судочинства. У структурі зазначеного європейського органу діє Європейська комісія з питання правосуддя, яка здійснює моніторинг систем правосуддя держав–членів ЄС, надає консультативну допомогу в питаннях якості судочинства, а також у цьому плані надає й відповідну методичну допомогу. Іншим органом, з яким співпрацює судова влади Естонії є Рада європейських суддів, яка також спрямовує свої зусилля в напрямку удосконалення європейського правосуддя, забезпечення незалежності суддів. У 2019 році Радою європейських суддів був підготовлений Звіт щодо стану незалежності суддів та об'єктивності судочинства [2].

Наразі в Естонії прийнята та діє програма розвитку судової гілки влади 2020–2023 рр. Стратегічними цілями програми є підвищення ефективності сучасного естонського правосуддя, створення більшої прозорості у діяльності судів. Вказаний документ є яскравим свідченням системного підходу розвитку правосуддя в Естонії, як одного із важливих державних інститутів, спрямованого на забезпечення захисту загальновизнаних демократичних прав та свобод фізичних та юридичних осіб. Це стосується й цивільного судочинства.

Інший зв'язок права Естонії та ЄС, у тому числі й цивільного процесу, проявляється в активному формуванні електронного урядування та правосуддя у відповідності до європейських стандартів. Такий підхід у повній мірі корелюється зі Загальноєвропейською цифровою стратегією, яка була представлена Європейською Комісією 10.02.2020, відповідно до цього документа Європа спрямовує свої зусилля на побудову відкритого, демократичного цифрового суспільства [3].

Інший зв'язок естонського цивільного судочинства, як й всього правосуддя, проявляється у високих технологічних стандартах здійснення судочинства.

Естонське судочинство є одним із технологічний в Європі. В ЕР працює електронний суд. Це дозволяє учасникам процесу отримувати необхідну інформацію щодо своєї справи, подавати дистанційно необхідні процесуальні документи. Для цього в Естонії створена спеціальна інформаційна правова система «E-File», яка забезпечує функціонування електронного правосуддя. У 2014 році інформаційна система «E-File» отримала премію ЄС в галузі правосуддя. Варто зазначити, що проект «E-File», в Естонії був створений за активною участю ЄС.

Досвід Естонії свідчить, що широке запровадження цифрових технологій у правову сферу сприяє реалізації принципу прозорості діяльності держави та її інститутів, зокрема й суду, а також забезпечує оперативність доступу широкого кола осіб до правової інформації. Такий підхід у повній мірі корелюється зі Загальноєвропейською цифровою стратегією, яка була представлена Європейською Комісією 10.02.2020, відповідно до цього документа Європа спрямовує свої зусилля на побудову відкритого, демократичного цифрового суспільства [4].

Приймаючи власні рішення, естонські суди повинні дотримуватися не тільки національного процесуального законодавства, а й стандартів європейського правосуддя, як і всі держави, що входять до Об'єднаної Європи.

У контексті вищезазначеного, Європейський суд з прав люди у справі Peleki v. Greece, заява № 69291/12, нагадав, що внутрішнє рішення суду може бути визначене як «довільне» з огляду на порушення справедливого судового розгляду лише в тому випадку, якщо воно позбавлене міркувань або якщо це міркування ґрунтується на явній помилці факту чи закону, допущеної національним судом, що призводить до «заперечення справедливості» (Moreira Ferreira v. Portugal (no 2), заява № 19867/12, пункт 85). Із цього також випливає, що зобов`язання судових органів мотивувати свої рішення передбачає, що сторона судового розгляду може очікувати конкретної та чіткої відповіді на аргументи, що є визначальними для результату судового провадження.

Європейський суд з прав людини наділений повноваженнями щодо тлумачення та конкретизації у власних рішеннях положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Такий висновок базується на положеннях статті 32 вказаної Конвенції, відповідно до якої юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд

Вказаних європейських стандартів повинні дотримуватися й естонські суду при ухваленні власних судових рішень.

В Естонії Верховний Суд може звернутися до Європейського суду з прав людини для отримання консультативного рішення щодо застосування, тлумачення та інтерпретації права, яке гарантується Конвенція про захист прав і основних свобод людини.

Заінтересована особа може також звернутися до Суду Європейського Союзу (CVRIA), якщо справа стосується загальноєвропейського права. Суди Естонії, як суд й інших держав-членів ЄС, можуть звернутися до Суду ЄС для отримання попереднього рішення щодо тлумачення норм європейського права (Court of Justice).

Суд ЄС був заснований відповідно до Угоди про Європейське об'єднання вугілля та сталі у 1952 році. Наразі Суд ЄС розташований у Люксембурзі.

У правовій системі Європейського Союзу керівна роль у застосуванні та тлумаченні права ЄС належить Суду ЄС, який забезпечує єдине тлумачення цього континентального права задля розвитку інтеграції.

Саме Суд ЄС визначив статус європейського правопорядку та його співвідношення з національними та міжнародним правопорядками .

Як відзначається у юридичній літературі основним завданням Суду ЄС є захист автономії правопорядку ЄС .

На Суд ЄС покладене важлива функція щодо вирішення економічних спорів, які виникають в рамках єдиного європейського простору. Це стосується й питань права інтелектуальної власності

Нагадаємо, що на Суд ЄС покладене важлива функція щодо вирішення економічних спорів, які виникають в рамках єдиного європейського простору. Це стосується й питань права інтелектуальної власності.

Вищезазначене у повні мірі стосується й естонського цивільного судочинства.

На даний час Естонія є однією з тих держав –членів Європейського Союзу, відносно якої не існую провадження у Суді Європейського Союзу (Court of justice). Це ще раз свідчить, що Естонська Республіка як держава–член ЄС чітко дотримується всіх загальновизнаних європейських стандартів, зокрема й у сфері правосуддя. А це означає й високій естонської системи правового захисту.

У науковій літературі вже неодноразово вказувалось, що необхідність більш активно впроваджувати практику Суду ЄС у вітчизняну правозастосовну практику [5, с. 371–373].

Цілком зрозуміло, що означений підхід був б позитивний в аспекті обрання Україною європейського курсу розвитку, у тому числі й в правовій сфері.

Досліджуючи особливості втілення європейських правових підходів в цивільний процес Естонії, варто зазначити, що у ЦПК ЕР знайшли свого безпосереднього втілення деякі загальноєвропейські правові доктринальні документи.

Так, згідно ч. 1-1 ст. 11 ЦПК Естонії до компетенції повітових судів віднесено вирішення практично всіх цивільних спорів, за виключенням спорів пов'язаних з європейськими патентами, які вирішуються відповідно Угоди Про Єдиний європейський патентний суд (Офіційний Журнал ЄС 175, 20.06.2013 [6].

У цивільному процесі Естонії, варто наголосити, що в процесуальному законі зазнав окремої регламентації порядок збору доказів відповідно до запитів держав-членів ЄС до Естонії. Така процесуальна діяльність здійснюється згідно до ч. 5 ст. 15 ЦПК Естонії та Регламенту ЄС 1206/2001 [6]. Зазначене ще раз свідчить про тісний процесуальний зв'язок ЦПК Естонії із правом ЄС.

Естонському цивільному процесу відомі спрощені судові процедури. Так, згідно зі ст. 403 ЦПК Естонії справа може бути розглянута в порядку письмового провадження за згодою сторін. Також й суд з власної ініціативи може прийняти рішення щодо вирішення цивільної справи у письмовому провадженні, якщо це спір майнового характеру до 3200 євро, а якщо є й додаткових вимог – до 6400 євро (ст. 404 ЦПК Естонії).

Естонські суди можуть розглядати малозначні (дрібні) справи відповідно до загальноєвропейських нормативів, зокрема Директиви Європейського Парламенту ЄС № 861/2007 щодо спрощеного порядку вирішення дрібних спорів – ст. 405-1 ЦПК Естонії.

Цілком зрозуміло, що в межах цієї роботи не є можливим розкрити всі особливості естонського цивільного судочинства, а також розкрити особливості інтеграції цивільного правосуддя Естонії в єдину правову доктрину Європи.

Втім, ми вважаємо, що подальше дослідження права держав-члені ЄС, особливо тих держава, які раніше входили до радянського блоку, є корисним для України.

Висновки. Естонський цивільний процес має інтеграційної зв'язки із загальноєвропейським правом, зокрема, це проявляється у тому, що цивільне су-

дочинство, й в цілому правова система держави, корелюється із основними європейськими загальнодемократичними принципами, а також визнанням рішень ЄС, Суду ЄС, рекомендацій загальноєвропейських органів щодо удосконалення національного судочинства (Рада європейських суддів тощо). Такий досвід щодо побудови системи правосуддя є корисним й для України в аспекті адаптації національного права до права ЄС.

Запровадження в ЦПК Естонії диспозитивного інституту отримання Верховним Судом консультативного рішення ЄСПЛ, щодо тлумачення та інтерпретації конвенціальних положень, дозволяє вибудовувати національну судову практику в руслі сучасних стандартів у сфері забезпечення та реалізації основних прав і свобод людини та не нівелює можливість відступлення від таких правових стандартів.

Список використаних джерел:

1. Шабалін А. В. Цивільне судочинство Естонії: законодавчий огляд, порівняльний аналіз: монографія: НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. К. : Інтерсервіс, 2021. 196 с.
2. Consultative Council of European Judges. Site Coe.int. URL : https://www.coe.int/en/web/ccje/-/2019-edition-of-the-report-on-judicial-independence-and-impartiality-in-the-council-of-europe-member-states (дата звернення: 20.11.2023).
3. Supreme Court of Estonia. Site Riigikohus.ee. URL : https://www.riigikohus.ee/et/rahvusvaheline-koostoo/kohtute-koostoo-euroopa-noukogus (дата звернення: 20.11.2023).
4. Shaping Europe's digital future. Site European Commission. URL : https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/content/european-digital-strategy (дата звернення: 20.11.2023).
5. Шабалін А. В. Суд Європейського Союзу (CVRIA): повноваження та деякі питання організації діяльності суду. *Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС:* матеріали міжнародної науково–практичної конференції, м. Київ, 8 червня 2018 року / за ред. проф. Р. С. Мельника, відпов. ред. к.н.ю. Л. Ю. Малюга. К. : Видавничий дім «Гельветика». 2018. 380 с.
6. Riigi Teataja. Code of Civil Procedure. Site Riigiteataja.ee URL : https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/512122019004/consolide (дата звернення: 20.11.2023).

ОКРЕМІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Євгенія Юшко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Євгенія Липій,
канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

Постановка проблеми. Для кожного громадянина України дана тема є актуальною після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року. Для кожної людини і громадянина є важлива внутрішня об'єднаність, підтримка від органів державної влади, а також конституційні гарантії та правові механізми у забезпеченні всього комплексу основоположних прав людини. Запровадження воєнного стану Президентом України ускладнює гарантування прав і свобод людини і громадянина, адже діють певні обмеження.

Виклад основного матеріалу. Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» декларує, що це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Держава зобов'язана здійснювати захист законних прав та інтересів людини і громадянина. Відповідно до ст. 64 КУ в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Також в даній статті зазначені конкретні права і свободи, які не можуть бути обмежені навіть у критичній ситуації, адже вони є конституційною гарантією прав людини і громадянина [1].

Відповідно до зазначеного вище, у разі дії воєнного чи надзвичайного стану, державою повинні гарантуватися всі конституційні права, які закріпленні у законодавстві. До жодної людина не може бути застосовано тортури, приниження людської гідності, неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження, обмеження свободу думки, совісті, релігії в розумінні цих прав і свобод, прийнятому в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права й у законах України.

Взагалі проблематика прав людини і громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно складна та багатоаспектна. Адже нові реалії сьогодення дають зрозуміти, що під загрозою всі базові людські права, які формувалися десятиліттями у цивілізованому світі зупиняють своє існування після вторгнення кра-

їни агресора. В даному випадку виявилися безсилими навіть міжнародні організації, тому ми в реальному часі маємо змогу спостерігати за новими механізмами виходу із критичних ситуацій.

Умови воєнного стану можуть призвести до обмеження права громадян на свободу переміщення з метою контролю над територією та запобігання поганих наслідків. Зокрема можуть встановлюватися заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян.

Також можуть запровадити цензуру та обмеження інформаційної свободи, для запобігання розповсюдженню ворожої пропаганди та збереження національної безпеки. Зокрема діють обмеження свободи об'єднання та зібрань громадян для запобігання потенційним загрозам. Також введення комендантської години, а саме заборона на перебування громадян на вулицях та в громадських місцях під час певних годин, щоб зменшити ризик злочинності та небезпеки.

На багатьох дорогах можна зустріти блокпости, які з'явились саме після впровадження воєнного стану, адже особливий режим в'їзду і виїзду, допомагає контролювати правопорядок та запобігати порушенню законодавства воєнного стану. Хоча звичайно це не може не порушувати та обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів [3, с.3].

Важливо зазначати, що у період воєнного чи надзвичайного стану можуть примусово відчужувати майно, але за це виплатять компенсацію. Рішення приймається військовим командуванням за погодженням із відповідним органом місцевого самоврядування. Після рішення про примусове відчуження або вилучення майна складається акт встановленої форми.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна - це процес, під час якого власнику права власності на конкретний об'єкт майна, який належить приватній чи комунальній власності, відбирають це майно та передають у власність держави з метою використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Це може статися за умови повного відшкодування його вартості, яке може відбутися перед або після цього процесу [4].

Законодавством передбачено, що зокрема у воєнний стан можуть і запроваджуватися суспільно-корисні роботи. Працівникам, які залучені до таких робіт зберігається попереднє місце роботи і посада. Залучаються лише працездатні особи, які не беруть участь в оборонній сфері та не забронювані на підприємстві. Заборонено залучати дітей віком від 14-15 років та жінок, що мають дітей віком до 3-х років[3, с. 3].

Висновки. Отже, держава щоб забезпечити та захистити громадський порядок і громадян, часто вводяться обмеження прав і свобод. Аналіз впливу цих обмежень на основні права є ключовим аспектом в розумінні, наскільки балансованими та відповідальними є заходи, призначені державою. Головною метою є не позитивні фактори, а захист країни, населення та збереження територій, визначених конституцією та міжнародним правом. У період воєнного стану висуваються посилені вимоги до роботи органів державної влади, зокрема, вимагається їхнє єднання в реалізації оборонної функції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19
3. Шевченко Н., Бондар В. Підстави порушення основних прав людини у воєнний час: стаття. Публічне право № 4 (48) 2022. С. 6
4. Закон «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4765-17

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ: НЕДОЛІКИ ТА ВИКЛИКИ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО ЗАКОНУ

Віра Явір,
провідна наукова співробітниця, д. політ. наук,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Трансформація законодавства України про національні меншини характеризується безпрецедентним рівнем розробки, однак її сучасний етап досліджений недостатньо і потребує більш прискіпливої уваги. Цьому є низка причин. Незважаючи на те, що процес вдосконалення базового або ж спеціалізованого Закону України «Про захист прав національних меншин в Україні» від 1992 р. тривав уже кілька десятків років, грузнучи у наукових баталіях щодо: визначення таких понять, як «національна меншина», «корінні народи», «національно-культурна автономія», «мова національної меншини»; відсутності розуміння і політичної волі для наповнення конкретних механізмів та інститутів захисту прав національних меншин; запровадження переліку або реєстру національних меншин України, процедури набуття етноспільнотою (етнічною групою) статусу національної меншини, - успіху і прогресу він не досяг. Вчені та політики апелювали до необхідності проведення Всеукраїнського перепису населення для точного встановлення переліку та кількості національних меншин, позаяк він не проводився в Україні вже більше 20-ти років (чергова спроба провести призначена на 2023 р.), при тому що ООН рекомендує державам проводити загальнодержавний перепис населення щодесять років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Але у червні 2022 р. у розпал повномасштабного вторгнення РФ Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС з низкою умов, серед яких реформа законодавства України про національні меншини згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії та імплементація негайних, ефективних механізмів його реалізації [1]. Йшлося про нову редакцію закону про національні меншини, яка була ухвалена нашвидкуруч під назвою «Про національні меншини (спільноти) України» [2].

Найбільшим недоліком Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» у редакції 2022 р. є те, що він системно не вирішує всього комплексу проблем у сфері забезпечення дієвого захисту прав національних меншин. Тому процеси політизації етнічності в середовищі русинів, етнічної

групи локалізованої на Закарпатті, триватимуть, а її представники продовжуватимуть вимагати від держави статусу національної меншини (спільноти), апелюючи до положень нової редакції закону.

У Законі України «Про національні меншини в Україні» був відсутній перелік національних меншин, що суттєво ускладнювало конкретизацію статусу етноспільнот в Україні. Українським законодавством про національні меншини взагалі не врегульовано порядок визначення (інституціоналізації) національних меншин. Зокрема, не передбачено ведення реєстру національних меншин, немає спеціалізованого нормативно-правового акта, який містив би офіційний перелік визнаних в Україні національних меншин, немає прозорих критеріїв належності етнічної групи до національних меншин. Відповідно, правовою прогалиною системи політико-правого захисту прав національних меншин залишається також відсутність процедури набуття громадянами, які ідентифікують себе як представників національної меншини, такого статусу.

Закон України «Про національні меншини в Україні» гарантував право на самоідентифікацію, але не уточнював, як саме воно може бути реалізоване в юридичній площині [3]. Використовуючи загальне визначення національної меншини, будь-яка етнічна група могла оголосити себе національною меншиною на підставі наявності почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Однак сам факт існування такої групи не означав автоматичного поширення на неї національного та міжнародного законодавства про захист національних меншин, про що свідчить проблема національної самоідентифікації та боротьби за статус національної меншини русинів та єзидів. Жодні спроби запровадити процедуру набуття статусу національної меншини України, зокрема в проєктах Концепції етнонаціональної політики, не були реалізовані. Через цю правову лакуну в Україні спостерігаються випадки ототожнення категорій «національність», «національна меншина» та «корінний народ»; спроби лобіювання законодавчого підвищення статусу окремої етноспільноти, замість прозорого юридичного врегулювання процедури набуття статусу національної меншини, однаковою мірою доступної для всіх етноспільнот на основі зрозумілих критеріїв.

Але Закон України «Про національні меншини (спільноти) України», що незабаром набуває чинності, теж не вирішує цієї проблеми, оскільки оперує дуже розмитим визначенням національної меншини. Нормативно-правовий акт, як і попередня редакція, також гарантує особі, яка належить до національної меншини (спільноти), право на самоідентифікацію (ст.5), не закладаючи юридичного механізму реалізації цього права. При цьому навіть передбачено принцип множинної самоідентифікації - кожен громадянин України має право вільно вирішувати, чи вважатися належним до національної меншини (спільноти) (кількох національних меншин (спільнот) (ст.6), який також незрозуміло яким чином реалізовуватиметься. Примушення громадянина України у будь-якій формі до визнання своєї належності, відмови або зміни своєї належності до національної меншини (спільноти) забороняється.

Окрім консервації старих проблем та викликів, пов'язаних зі статусом національної меншини (спільноти), Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» формує низку нових. Якщо попередня редакція закону не передбачала механізму реалізації права національних меншин на національно-культурну автономію (ст. 6), то та, що вступає в силу, взагалі не передбачає такого права. Це свідчить, по-перше, про відмову України в ході трансформації

законодавства про національні меншини від цього потужного і дієвого екстериторіального механізму задоволення прав національних меншин, який не несе територіальних викликів для етнополітичної безпеки держави. Національно-культурна автономія посіла важливе місце в історії державотворення України, базувалася на окремому законі УНР [4], що став частиною Конституції УНР, і вказувала на демократичний характер української держави, як уважної і чутливої до принципу рівності та до захисту прав національних меншин, однак після набуття чинності Законом України «Про національні меншини (спільноти) України» буде невідворотно втрачена. З цього випливає, по-друге, той суттєвий недолік, що Закон України «Про національні меншини (спільноти) України», позбавляючи національні меншини права на національно-культурну автономію, звужує їх права, що заборонено Основним Законом України. Згідно зі ст. 22 Конституції при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Прогнозуємо, що законодавець буде апелювати до того, що національно-культурна автономія національних меншин все одно не працювала в юридичній площині, позаяк не була напрацьована процедура її функціонування в Україні, натомість загальний обсяг прав в ході євроінтеграції набув розширення, зокрема мовних (на освіту мовами національних меншин (спільнот), використання мови національної меншини (спільноти) та культурних (збереження культурної самобутності). Водночас розширюючи мовні права національних меншин, зокрема гарантуючи право на освіту мовами національних меншин (спільнот) (ст. 5) Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» формує підстави для деструктивних процесів, зокрема політизації етнічності в середовищі окремих національних меншин. Українські угорці, покликаючись на ст. 5 закону, продовжуватимуть вимагати реалізації права на здобуття середньої освіти мовою національної меншини (спільноти), якого, їх начебто позбавила Україна Законом «Про освіту», визначивши мовою освіти в закладах освіти державну мову, з порушенням демократичних принципів та європейських стандартів захисту прав національних меншин [5].

Висновки. полягають в тому, що трансформація законодавства про національні меншини не повинна завершуватися з його прийняттям. Виявлено цілу низку недоліків, які потребують якнайшвидшого усунення задля того, щоб новий профільний закон позитивно позначився на захисті прав національних меншин України. Серед них: звуження обсягу прав, зокрема ліквідація права на національно-культурну автономію; декларативність та невизначеність базових положень, що створює поле для політичних спекуляцій та маніпуляцій та унеможливлює на його підставі ефективний захист національних меншин (спільнот) шляхом реалізації закладених в ньому прав; і як наслідок політизація етнічності та акумулювання невдоволення в середовищі національних меншин (спільнот). Наразі Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» виглядає більше формальним задоволенням вимог євроінтеграції, який потребує внесення змін в частині конкретизації та змістовного наповнення, ніж вдосконаленням законодавства України про національні меншини.

Список використаних джерел:

1. EU Commission's Recommendations for Ukraine's EU candidate status. *An official website of the European Union*. URL: https://bit.ly/3B7DSv7.
2. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022. *Законодавство України*. URL: https://bit.ly/3LmIPql.

3. Про національні меншини: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
4. Закон про національно-персональну автономію від 22 січня 1918 р. *Архівні документи: Центральна Рада, УНР (1917-1918 рр.)*. URL: https://bit.ly/3H8Ufvf.
5. Угорщина наполягає на зміні українського закону про освіту. *Освіта.ua*. URL: http://osvita.ua/news/88759/.

РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПОРАХ З ПИТАНЬ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Пулинець Лідія
Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Спеціальності 081 «Право»,
Полтавського державного аграрного університету
Науковий керівник: Богдан Стрілець
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

Спори з питань податків в Україні стали надзвичайно актуальними через великі обсяги фінансування, які потрібні для забезпечення функціонування держави та вирішення соціальних завдань. Проблеми, пов'язані з оподаткуванням, стали актуальнішими, ніж будь-коли раніше, в контексті економічних труднощів, спричинених глобальними кризами, а також зусиллями України на шляху до європейської інтеграції. Однак водночас, справедливе та ефективне оподаткування стає предметом суперечок між державою і громадянами, а також між різними галузями бізнесу. Додатковою складністю є вимоги європейської інтеграції, які вимагають гарантувати дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини та правового державотворення. У цьому контексті важливо розглянути роль практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у вирішенні таких спорів в Україні.

Система прав і свобод людини є однією з найбільш важливих складових демократичного суспільства. ЄСПЛ відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання цих прав в країнах, які є членами Ради Європи, включаючи Україну. ЄСПЛ є головним органом, відповідальним за захист прав і свобод людини в Європі. Він має компетенцію розглядати скарги громадян та юридичних осіб щодо порушень їхніх прав та свобод, зокрема в контексті податкових спорів. В Україні, рішення Європейського суду з прав людини є джерелом права в Україні та враховуються при вирішенні податкових спорів, які, як правило розглядаються у порядку адміністративного судочинства [1].

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [2]. Відповідно до ч.2 ст. 6 КАСУ, суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини [3].

Розглянемо більше докладно, як саме практика ЄСПЛ впливає на рішення податкових спорів в Україні та як ця роль може мати суттєвий вплив на розвиток правової системи та захист прав людини в країні.

В контексті податкових спорів в Україні існує кілька ключових проблем, у яких можна використати практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) для захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб.

Наприклад у рішенні «Серков проти України» від 07.07.2011, ЄСПЛ розглянув проблему правової визначеності національного податкового законодавства у зв'язку із неоднозначним застосуванням національними судами податкового законодавства при необхідності сплати різних податків. Так, у вказаному спорі, податковий орган намагався безпідставно стягнути суму податку на додану вартість із суб'єкта підприємницької діяльності, який був платником єдиного податку. У свою черну, ЄСПЛ дійшов до висновку, що національне законодавство має відповідати вимозі «якості» закону, щоб воно було доступним для заінтересованих осіб, чітким і передбачуваним у застосуванні. Якщо норма закону або іншого нормативного акта, виданого на основі закону, допускають неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків платників податків і контролюючого органу, рішення приймається на користь платника податків [4].

Іншою актуальною проблемою у податкових спорах, яку розв'язував Європейський суд з прав людини, є покладення колективної відповідальності на суб'єкта підприємницької діяльності за порушення законодавства, допущеного його контрагентом у ланцюгу поставки товарів, робіт або послуг. Так, за результатами розгляду Європейським судом з прав людини рішень «Булвес» АД проти Болгарії» від 22.01.2009, та «Бізнес Сепорт Сентре проти Болгарії» від 18.03.2010 було фактично впроваджено та закріплено на практиці принцип індивідуалізації юридичної відповідальності суб'єкта податкових правовідносин, який полягає в тому, що платник податків може зазнавати негативних наслідків у податкових правовідносинах з державою тільки у випадку порушення саме цим платником податків вимог національного податкового законодавства [5, 6]. Надалі, вищевказаний правовий висновок неодноразово використовувався національними судами при вирішенні аналогічних податкових спорів, оскільки на той момент, податкові органи в Україні систематично намагалися застосувати санкції до всіх контрагентів у ланцюгу поставок товарів, робіт, або послуг.

Продовжуючи аналіз актуальної судової практики ЄСПЛ у податкових спорах, слід привести рішення від 18.05.2017 у справі «Йоганнессон та інші проти Ісландії», в якій розкрито зміст конституційного принципу неможливості притягнення одночасно до кримінальної та адміністративної відповідальності. Зокрема, Європейський суд з прав людини зробив правовий висновок про те, що нарахування особі податків як виду санкції, та притягнення її у подальшому до кримінальної відповідальності за несплату податків, стало порушенням принципу про заборону подвійного притягнення особи до відповідальності за одне і те саме діяння [7]

Указане рішення є цікавим для національної судової системи ще й тому, що у Податковому кодексі України (глава 11), Кодексі України про адміністративні правопорушення (статті 163-2, 163-4, 163-12, 164-1, 164-2) та Кримінальному кодексі України (статті 212, 212-1) існують схожі між собою правові норми, які визначають порядок притягнення до фінансової, кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення порушень податкового законодавства, які на практиці досить часто застосовуються податковими органами у разі вчинення одного і того ж правопорушення.

В контексті захисту майнових прав платників податків, зокрема на податкові відшкодування, доцільно пригадати рішення ЄСПЛ у справі «Інтерсплав проти України» від 09.01.2007, в якій права юридичної особи, що здійснювала господарську діяльність в Україні, чи не вперше були захищені в межах правозахисної системи Ради Європи. У згадуваній справі, спільне підприємство «Інтерсплав» виробляло продукцію в Україні з використанням переробленого металу, яке придбавалося з урахуванням податку на додану вартість. Проте, значна частина виробленої продукції експортом продавалася в треті країни без обкладення податком на додану вартість. Саме тому, на думку платника податків, він мав право на відшкодування сплаченого ПДВ за рахунок держави. За результатами розгляду вказаного спору ЄСПЛ констатував наявність порушення урядом України справедливиого балансу між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном, а найбільш прийнятною формою сатисфакції могло би бути усунення адміністративної практики затримки відшкодування ПДВ в аналогічних податкових спорах [8].

З огляду на вищесказане, вважаємо, що застосування практики ЄСПЛ в Україні не лише сприяє вирішенню конкретних спорів, але й відіграє роль каталізатора для поліпшення правозахисного середовища та законодавчих змін у сфері податків. Це сприяє підвищенню довіри громадян до податкової системи, створює умови для більш прозорого та справедливого оподаткування, а також сприяє розвитку правової держави.

Наведені рішення з практики ЄСПЛ, на нашу думку, є взірцевими та використовуються для обґрунтування в широкому колі податкових спорів. Разом з тим, зважаючи на неоднакове застосування національними судами одних і тих самих правових норм при вирішенні податкових спорів, вважаємо, що Європейський суд з прав людини, в майбутньому не один раз буде захищати права платників податків в межах правозахисної системи Ради Європи.

Список використаних джерел:

1. Морозов Є. Проблемні питання застосування Верховним Судом практики ЄСПЛ у податкових спорах. *Судова практика «LexInform» : веб-сайт*. URL: https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/problemni-pytannya-zastosuvannya-verhovnym-sudom-praktyky-yespl-u-podatkovyh-sporah/ (дата звернення 29.11.2023)
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 №3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15 (дата звернення 29.11.2023).
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 №2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення 29.11.2023).
4. Сєрков проти України (Serkov v. Ukraine). Рішення Європейського суду з прав людини від 07.10.2011 (заява №39766/05). URL: https://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_%201%20protokol/SERKOV.pdf (дата звернення 29.11.2023).
5. Bulves ad v. Bulgaria. The European Court of Human Rights Judgement, 22.04.2009 (Application no. 3991/03) URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-90792. (дата звернення 29.11.2023).
6. Business support center v. Bulgaria. The European Court of Human Rights Decision, 18.06.2010 (application №6689/03). *URL:* https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83948 (дата звернення 29.11.2023).

7. Йоханнессон та інші проти Ісландії (Johannesson and others v. Iceland). Рішення Європейського суду з прав людини від 21.03.2010 (заява №22007/11). URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-183377&filename=CASE%20OF%20J%C3%93HANNESSON%20AND%20OTHERS%20v.%20ICELAND%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20KM%20Partners%20 (дата звернення 29.11.2023).
8. Інтерсплав проти України (Intersplav v. Ukraine). Рішення Європейського суду з прав людини від 23.05.2007 (заява №803/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194#Text (дата звернення 29.11.2023).

ВПЛИВ РІШЕНЬ КОМІТЕТУ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ЗАХИСТ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ ТА СВОБОД В УКРАЇНІ

Юлія Петрова
Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Спеціальності 081 «Право»,
Полтавського державного аграрного університету
Науковий керівник: Богдан Стрілець,
канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємництва і права
Полтавського державного аграрного університету

В сучасному світі захист прав людини став важливою складовою розвитку країн та узгодженого функціонування міжнародної спільноти. Особливо актуально це питання для України, яка переживає складний період трансформації та зовнішньої збройної агресії. Організація Об'єднаних Націй взяла на себе відповідальність за захист прав людини, і однією з її ключових структур є Комітет з прав людини. Нижче ми дослідимо вплив рішень Комітету ООН з прав людини на захист громадянських свобод та прав в Україні, визначимо основні проблеми та викладемо результати проведеного дослідження.

Однією з головних проблем, з якими стикається Україна в контексті прав людини, є повномасштабна війна. Російська неспровокована агресія призвела до серйозних порушень прав людини, включаючи вимушені переселення, тортури, та дискримінацію. Крім того, існують проблеми у сфері свободи слова, незалежності судової системи та прав жінок, які, власне, мали місце і раніше. Рішення Комітету ООН з прав людини та інших (спеціалізованих) міжнародних комітетів [1, с. 76] має величезне значення для забезпечення дотримання цих прав та свобод в Україні.

Захист прав людини є однією з найважливіших функцій держави. Важливим інструментом у цьому напрямку є міжнародні механізми захисту прав людини, зокрема, Комітет ООН з прав людини.

Комітет ООН з прав людини є органом, який здійснює моніторинг виконання державами-учасницями Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП). Комітет розглядає індивідуальні скарги на порушення прав, гарантованих МПГПП, і видає за результатами розгляду рекомендації державам-учасницям.

Україна є державою-учасницею МПГПП з 1973 року. З 1995 року Комітет ООН з прав людини розглянув 18 індивідуальних скарг щодо України. Виконання рішень Комітету ООН з прав людини в Україні відбувається за наступним алгоритмом.

1. Після розгляду індивідуальної скарги Комітет ухвалює рішення, в якому визначає, чи було порушення прав людини, гарантованих МПГПП.

2. Україна, як держава-учасниця МПГПП, зобов'язана вжити заходів для усунення порушення прав людини, зазначеного в рішенні Комітету.

3. Україна повинна надати Комітету інформацію про вжиті заходи протягом 180 днів після ухвалення рішення.

4. Комітет розглядає інформацію, наданої Україною, і приймає заключний висновок, в якому оцінює ефективність вжитих заходів [2].

У разі, якщо Україна не виконає рішення Комітету, Комітет може опублікувати своє рішення та висловити зауваження до урядів інших держав. Це може призвести до міжнародного тиску на Україну та покращенню захисту прав людини в країні.

На практиці виконання рішень Комітету ООН з прав людини в Україні не завжди є ефективним. Це пов'язано з рядом факторів, зокрема, із відсутністю механізмів примусового виконання рішень Комітету, а також із недосконалістю національних механізмів захисту прав людини.

Рішення Комітету ООН з прав людини мають позитивний вплив на політику та правову систему України. Вони сприяють підвищенню обізнаності про права людини серед населення, а також підвищують ефективність національних механізмів захисту прав людини.

Особливо важливий вплив рішення Комітету ООН з прав людини мають у контексті повномасштабного вторгнення росією в Україну. У цей період Комітет ухвалив низку рішень, у яких засудив порушення прав людини, скоєні російськими військами в Україні. Ці рішення сприяють підвищенню міжнародного тиску на росію та покращенню захисту прав людини.

На липень 2023 року Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) оприлюднила 35 регулярних звітів, 10 коротких інформаційних матеріалів, 9 тематичних звітів та 6 оновлених звітів про ситуацію з правами людини в Україні. Усі ці матеріали надаються партнерам в Україні та за її межами і містять результати, що ґрунтуються на фактах, представлених на кожній сесії Ради з прав людини. Документи доступні для ознайомлення на глобальному веб-сайті ММПЛУ та на офіційному сайті ООН в Україні [3].

ММПЛУ здійснила свій внесок у відкриття розслідувань та інших процесів щодо компенсації через безпосереднє втручання. Крім цього, експерти ММПЛУ здійснили тренінги, використовуючи Стамбульський протокол (посібник щодо ефективного документування та розслідування випадків катувань та інших форм жорстокого, нелюдського чи приниженого поводження чи покарання). Ці навчання були проведені для понад 1000 державних службовців по всій Україні, головним чином з представників Служби безпеки, прокуратури та системи виконання покарань. Завдяки підтримці ММПЛУ більше 800 осіб, які постраждали від серйозних порушень прав людини внаслідок конфлікту, отримали правову допомогу [3].

Рішення Комітету ООН з прав людини мають позитивний вплив на захист громадянських свобод та прав в Україні. Вони сприяють підвищенню обізнаності про права людини серед населення, а також підвищують ефективність

національних механізмів захисту прав людини. Комітет ООН з прав людини видає рекомендації та приймає рішення, спрямовані на поліпшення ситуації з правами людини у всьому світі, включаючи Україну. Однією з ключових переваг таких рішень є створення міжнародного тиску на країну, щоб вона дотримувалася своїх зобов'язань у сфері прав людини.

Наприклад, рішення Комітету може стосуватися припинення порушень прав людини, забезпечення незалежності судової системи та реформування правових норм, що обмежують свободу слова. Такі рішення створюють основу для внутрішніх змін та покращень у законодавстві, сприяючи побудові справедливого та демократичного суспільства.

Разом з тим, слід зазначити, що вплив рішень Комітету ООН з прав людини на захист громадянських свобод та прав в Україні не є завжди помітним. Це пов'язано з рядом факторів, зокрема, із відсутністю механізмів примусового виконання рішень Комітету, а також із недосконалістю національних механізмів захисту прав людини.

Отже, рішення Комітету ООН з прав людини є важливим інструментом у захисті громадянських свобод та прав в Україні. Вони сприяють підвищенню обізнаності про права людини серед населення, а також підвищують ефективність національних механізмів захисту прав людини. Вплив рішень Комітету ООН з прав людини на захист громадянських свобод та прав в Україні визначається його здатністю мобілізувати міжнародний тиск та стимулювати внутрішні зміни. Попри досягнення, проблеми залишаються, і необхідно продовжувати діалог та співпрацю з міжнародними партнерами для досягнення повноцінного захисту прав людини в Україні. Освіченість, прозорість та активна участь громадян є ключовими факторами на шляху до стабільності та гармонії в країні.

Список використаних джерел:

1. Гроза В., Мерник А. Міжнародні гарантії забезпечення прав людини в умовах сьогодення. *Collection of scientific papers «Λόγος»,* 2022; Париж, Франція с.76–77.

2. Інструкція щодо звернень до Комітетів ООН стосовно порушень прав людини Росією під час збройного конфлікту в Україні https://www.helsinki.org.ua/advices/instruktsiia-shchodo-zvernen-do-komitetiv-oon-stosovno-porushen-prav-liudyny-rosiieiu-pid-chas-zbroynoho-konfliktu-v-ukraini/ (дата звернення: 30.11.2023).

3. UN Human Rights in Ukraine. URL: https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine/our-presence (дата звернення: 30.11.2023).

КОНФЛІКТИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ

Андрій Букша,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Богдан Стрілець,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

У сучасному світі конфлікти в міжнародних відносинах є неодмінною їх частиною. Підходи до їх вирішення постійно еволюціонують, проте застосування медіації у таких ситуаціях виступає як перспективний та ефективний інструмент. Проте наявні певні аспекти, які ускладнюють чи обмежують успішне застосування медіації у міжнародних конфліктах. Ці аспекти медіації в міжнародних відносинах потребують уважного аналізу та розгляду для досягнення більш ефективного використання медіаційних механізмів у вирішенні міжнародних конфліктів.

Конфлікти в міжнародних відносинах можуть виникати з різних причин і приймати різні форми, від економічних та торговельних розбіжностей до територіальних суперечок та ідеологічних суперництв. Саме для врегулювання конфліктів використовується безліч методів, зокрема, одним із самих популярних та самих ефективних методів є медіація. Зазвичай, цей метод застосовується в міжнародних торгівельних спорах.

Медіація в міжнародних відносинах відіграє ключову роль у розв'язанні конфліктів, пропонуючи сторонам можливість самостійно приймати рішення, засновані на домовленостях, а не на диктатах або примусі. Вона стає механізмом підтримки дипломатичних відносин, який сприяє уникненню подальших конфліктів та підтримці стабільності у міжнародному співтоваристві. Перед тим як аналізувати окремі аспекти застосування медіація, необхідно визначити що собою являє цей метод вирішення конфліктних ситуацій.

Визначення цього терміну зазначено у ст. 2 Типового закону Комісії Організації Об'єднаних Націй з міжнародного торгового права (ЮНСІТРАЛ) 2018 р. про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні мирові угоди, досягнуті в результаті медіації, медіація – це процедура, яка може називатися погоджувальною, посередницькою або позначатися терміном аналогічного змісту, в межах якої сторони просять третю особу або осіб («посередника») надати їм допомогу у спробі досягти мирного врегулювання їхнього спору, який виник з договірних чи інших правовідносин або у зв'язку з ними. Посередник не має повноважень наказувати сторонам або погоджувати їхні дії у процесі вирішення спору [3].

Виходячи з цього, можна одразу зазначити, що медіація може бути проведена лише за добровільною згодою сторін конфлікту із разом узгодженим медіатором, або групою медіаторів. Зазвичай до вирішення спору залучається один медіатор, якого заздалегідь обирають сторони, але згідно зі ст. 6 Типового закону Комісії ООН з міжнародного торгового права (ЮНСІТРАЛ) 2018 р. можна залучити двох та більше медіаторів, якщо сторони домовились про це [3].

Проте, не дивлячись на свої переваги, медіація має свої недоліки. Наприклад, одним із складних моментів є визначення статусу укладених угод через медіацію в контексті різниці в правових системах різних країн. Також, важливо враховувати, що успішність медіації може значно залежати від готовності сторін до конструктивного діалогу та досягнення компромісу.

Також слід зазначити, що міжнародне право в цій сфері має вплив і на внутрішнє законодавство країн. Зокрема у 2021 році було прийнято Закон України «Про медіацію»[1] що має велике значення, адже в багатьох випадках медіація краще за суд тому, що потребує менше часу, менше коштів та може бути повністю конфіденційна якщо інше не узгоджено сторонами. Але не потрібно виключати що сторони не зможуть дійти згоди завдяки медіації, та все одно перейдуть до судового процесу.

В Законі України «Про медіацію» більш конкретно зазначені права та обов'язки сторін медіації та принципи самого процесу на відміну від Типового закону Комісії ООН. Також, відповідно до Закону України «Про медіацію» зазначено що медіатором може стати будь яка особа, яка пройшла базову підготовку. Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок [1].

Після проходження підготовки медіатор може бути залученим до медіаційного процесу в міжнародному конфлікті, але здебільшого вибирають медіатора з іншої країни, щоб уникнути упередженого ставлення медіатора до однієї зі сторін конфлікту. В даному випадку медіатором може виступати або ж представники інших країн, або медіатори та експерти з цих країн. У випадку, якщо конфлікт відбувається між іншими країнами, до медіаційного процесу може бути залучений медіатор з України для вирішення конфлікту.

Медіатор протягом всього процесу має бути нейтральним по відношенню до сторін конфлікту, щоб надати найбільш раціональне вирішення. Якщо медіатор не справляється зі своїми обов'язками та сторони конфлікту не можуть достигнути консенсусу, вони можуть відмовитися від медіатора та запросити іншого, для подальшого проведення медіації. Так як медіація є повністю добровільним процесом, все залежить лише від сторін конфлікту.

Як тільки конфліктна ситуація є вичерпною, та сторони досягають згоди, вони заключають угоду яку зобов'язуються виконати, в залежності від ситуації умови угоди будуть відрізнятись. Також, для закріплення медіації як ефективного методу для врегулювання торгівельних міжнародних конфліктів у грудні 2018 року була прийнята Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні мирові угоди, досягнуті в результаті медіації («Сінгапурська конвенція про медіацію»), вона слугує для застосування мирових угод, які укладені завдяки медіації та врегулювання інших конфліктних ситуацій що випливають з цього [2].

Медіація також може бути застосована для врегулювання міжнародного збройного конфлікту, але зазвичай для врегулювання використовуються інші методи, наприклад дипломатичні переговори або арбітраж. Але нюанс в тому, що і ці методи можуть бути неефективними так, як вимагають добровільне виявлення сторін на переговори, і якщо одна зі сторін конфлікту не виявляє згоду на проведення медіації, або переговорів, то в такому випадку краще буде звернутися до міжнародних судів.

Таким чином, наразі медація являє собою один із основних та ефективних методів для врегулювання міжнародних спорів. Частіше всього його використовують для врегулювання торгівельних спорів. Задля застосування медіації було прийнято декілька міжнародних актів, а також Закон України. Великим плюсом медіації є повна конфіденційність, але якщо сторони не домовляться про інше, медіатор має бути нейтральним до сторін, а також відмічається що цей метод може бети швидшим та дешевшим за суд, і мирова угода, як заключна частина медіації, є обов'язковою до виконання сторонами.

Медіація, хоч і видається гарним методом, має декілька мінусів. По-перше медіація може бути здійснена після згоди сторін, якщо сторони не можуть ніяк домовитись на медіацію, то, скоріш за, все вона їм допомогти не зможе. По-друге, якщо сторони конфлікту не можуть досягти мирової угоди, то в цьому випадку краще звернутись до суду, навіть якщо вони до процесу залучать інших медіаторів, не факт що це буде результативно.

Незважаючи на це, медіація вже є усталеним методом, та застосовується на практиці дуже часто, та для багатьох конфліктних ситуацій є доволі ефективною. Хоча цей метод є відносно новим та має декілька проблем, вважається що в майбутньому він буде допрацьовуватись.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20 (дата звернення: 30.11.2023).
2. Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2018 [on the report of the Sixth Committee (A/73/496)] 73/198. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/EN/Texts/UNCITRAL/Arbitration/mediation_convention_v1900316_eng.pdf (дата звернення: 29.11.2023).
3. UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation, 2018. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/mediation/modellaw/commercial_conciliation (дата звернення: 30.11.2023).

ЕКСПРОПРІАЦІЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Оксана Сівцова,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
Полтавський державний аграрний університет
Науковий керівник: Богдан Стрілець,
канд. юрид. наук, доцент кафедри підприємництва і права Полтавського державного аграрного університету

Інститут експропріації в законодавстві України має досить усталений характер, незважаючи на те, що безпосередньо поняття «експропріації» як такого не існує. Натомість, вітчизняне законодавство керується здебільшого категорією інституту примусового відчуження об'єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності.

Звертаючись до ресурсу "Енциклопедія історії України», можна побачити, що експропріація походить від латинського «expropriatio»- позбавляю власності, та тлумачиться як примусове оплатне або неоплатне відчуження майна уповноваженими органами влади конкретної держави, що відбувається незважаючи на згоду чи незгоду на це власника відповідного майна [2].

Видами експропріації визначають:

1. націоналізацію;
2. реквізицію;
3. конфіскацію.

Конституційний суд України у одній із своїх правових позицій, зазначає обов'язкову умову вказаної категорії, а саме повне відшкодування власникові майна його вартості, в разі його примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності, що безпосередньо випливає із ч. 5 ст. 41 Конституції України [1].

Схожі положення реалізуються і у практиці Сполучених Штатів Америки, де майно найчастіше експропріюють для будівництва автострад, залізниць, аеропортів або інших інфраструктурних проектів, а безпосередній власник майна отримує плату, оскільки п'ята поправка до Конституції США говорить про те, що приватна власність не може бути експропрійована «для суспільних потреб без справедливої компенсації» [2].

Протоколом №1 до Європейської конвенції про права людини (ЄКПЛ) закріплюється захист права власності, відповідно до якого кожна особа (фізична або юридична) має право мирно володіти своїм майном, а позбавлення власності може відбутися виключно в інтересах суспільства і на умовах, що не суперечать законам і загальними принципами міжнародного права [3].

Таким чином, згадана вище конвенція закріплює, що позбавлення вказаного права допускається тільки коли воно відбувається:

- у законному порядку;
- для задоволення суспільного інтересу;
- відповідно до загальних принципів міжнародного права;
- розумно і пропорційно [6].

Рішення Європейського суду з прав людини (далі – Суд) по справі «Спорронг і Лоннрот проти Швеції» містить у собі одне з найважливіших положень щодо виконання статті 1 Протоколу №1, яке вказує на 3 правила:

Перше визначає принцип збереження власності, визначене у ч.1 ст. 1 Протоколу.

Друге правило, що передбачене частиною другою вказаної статті, вказує на випадки позбавлення майна та встановлює обставини за яких це може відбутися.

Третє правило ж, визнає право держав самостійно приймати закони, котрі вони вважають необхідними для регулювання використання майна.

Саме друге правило, стосується випадків, коли особа може бути позбавлена свого майна, а також обставини, за яких може виникнути таке позбавлення, таким чином безпосередньо воно стосується експропріації [9].

Зокрема, у справі «Колишнього короля Греції та інші проти Греції», де заявниками, відповідно колишнім королем та його сестрою і тіткою, було подано скаргу у зв'язку із прийняттям закону, згідно з яким їхнє майно, котре вважалось належним заявникам, перейшло у власність Греції як державі. Окрім того, за його вилучення не передбачалось жодної компенсації, а визнання

відповідного закону Спеціальним Верховним Судом Греції конституційним унеможливило шукати судового захисту заявниками своїх майнових прав [4].

У відповідній справі Суд дійшов висновку, що майно про яке йшла мова, належало заявникам як приватним особам, а не як членам королівської сім'ї, а тому, вони підпадають під визначення поняття «майна» у розумінні ч.1 ст.1 Протоколу №1, таким чином вилучення майна спричинило шкоду заявникам і порушило рівновагу між необхідністю захисту приватної власності і суспільними інтересами, та відбулось порушення відповідної статті.

У цій же справі, Суд запровадив концепцію фактичної експропріації (concept of de facto expropriation), відповідно до якої визначалось чи фактично було заволодіння власністю [9].

У справі «Сариджа та Ділавер проти Туреччини», Суд постановив, що широко поширена в Туреччині практика де-факто експропріації державою представляє структурну проблему і суперечить Конвенції. Ця практика дозволяла турецькій владі вилучати власність без будь-якої офіційної заяви про передачу права власності. Ця практика змусила людей розпочинати судові процеси для скасування такого захоплення землі або для отримання компенсації [5].

У справі «Спорронґ і Льоннрот проти Швеції» заяви стосувалися наслідків довгострокових дозволів на експропріацію та заборони щодо будівництва на території правосуб'єкта осіб яким належить відповідна власність, де уряд надав місцевим органам влади дозвіл на експропріацію на певний період, протягом якого знаходилось під забороною будівництво або зміна власності, що повпливало на можливість продажу маєтків, таким чином зменшивши вартість власності.

У цій справі Європейський суд визнав, що втручання, яке зачіпає права власності і яке не можна визначити ні як позбавлення, ні як обмеження, все одно може бути невиправданим втручанням у права власності [10].

Цікавою також є справа «Папаміхалопулос проти Греції», що фактично стала першою справо де Суд використав термін фактичої експропріації.

У згаданій справі заявниками вступило 14 громадян Греції, у яких частину належних їм земельних ділянок держава передала Фонду військово-морських сил, реституцію не було виконано та була почата робота нам будівництвом військової бази. Заявники скаржились до ЄСПЛ внаслідок того, що вони вважають, що їх свавільно було позбавлено володінь [7].

У цій справі Суд, встановивши наявність експропріації, далі не розглядав справу, щоб перевірити, інші принципи, із самого початку вказуючи, що фактична експропріація була несумісною з правом позивача на збереження свого володіння [9].

Отже, питання експропріації у практиці Європейського суду з прав людини є досить поширеним явищем. У сучасному світі, законодавство більшості країн розглядає експропріацію виключно повноваженням державної влади і тільки для нерухомого майна, якщо воно є необхідним для суспільного блага. Варто зазначити, що умови воєнного стану, у якому перебуває наразі Україна, тільки підсилюють значущість вищевказаного явища.

Список використаних джерел:

1. Експропріація. Конституційний Суд України. Конституційний Суд України. Офіційний веб-сайт. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/43141-ekspropriaciya (дата звернення: 04.10.2023).

2. Коссак В.М. Експропріація. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2005. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ekspropriaciya (дата звернення: 04.10.2023)

3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 05.10.2023).

4. Справа "Колишнього короля Греції та інших проти Греції" (The former king of Greece and others v. Greece). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_007#Text (дата звернення: 03.10.2023).

5. Buyse A. Three property rights judgments. ECHR BLOG. URL: https://www.echrblog.com/2010/06/three-property-rights-judgments.html (дата звернення: 04.10.2023).

6. Council of Europe. Protocol No. 1 to the Convention - Toolkit - www.coe.int. Toolkit. URL: https://www.coe.int/en/web/echr-toolkit/protocole-1 (дата звернення: 05.11.2023).

7. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-84089&filename=PAPAMICHALOPOULOS%20AND%20OTHERS%20v.%20GREECE.pdf (дата звернення: 04.10.2023).

8. Kenton W. Expropriation: definition, purposes, compensation concerns. Investopedia. URL: https://www.investopedia.com/terms/e/expropriation.asp (date of access: 03.11.2023).

9. Opritoiu A.-I. Protection of the Right of Property and De Facto Expropriation According to the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. Search eLibrary : SSRN. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2229435 (дата звернення: 03.10.2023).

10. What is the right to property? Icelandic Human Rights Centre. URL: https://www.humanrights.is/en/human-rights-education-project/comparative-analysis-of-selected-case-law-achpr-iachr-echr-hrc/the-right-to-property/what-is-the-right-to-property (дата звернення: 04.10.2023).

РОЗДІЛ 2
СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ

Євгеній Антоненко,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Борис Шевченко,
кандидат екон. наук, доцент, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Постановка проблеми. Різноманітність фінансових інновацій зумовлює труднощі їхньої класифікації. Спроби класифікації фінансових інновацій за однією ознакою не будуть репрезентативними, оскільки жодна категорія не зможе охопити всю сукупність характеристик фінансових інновацій і тому більшість з них можуть потрапити більш ніж в одну категорію. Саме таке становище актуалізує проблему пошуку нових підходів до системної диференціації фінансових інновацій за новими способами і ознаками їх ідентифікації.

Виклад основного матеріалу. Інновацію можна класифікувати за категоріями відповідно до їх властивостей та характеристик. Ці категорії є загальними чи конкретними, що залежать від визначення критеріїв, яким має відповідати така категоризація. Традиційний підхід до класифікації інновацій, заснований на їх характеристиках та властивостях, полягає у такому.

По-перше, можна розрізняти інновації за видами діяльності, що впливають на неї. Наприклад, ми можемо відрізняти продуктову інновацію від процесної інновації та від інновацій бізнес-моделі. Продуктова інновація ідентифікується зі сприйняттям, дизайном та впровадженням нового продукту на ринку. Процесна інновація має велике значення для конкурентоспроможності компанії або навіть для конкретного об'єкта. Ми стикаємося з такими прикладами інновацій у рамках виробничого процесу у сегментах технологій та промисловості. У багатьох випадках інноваційні зміни у виробничому процесі вигідні з погляду зниження собівартості продукції [1].

Ці дві категорії інновацій часто взаємопов'язані у тому сенсі, що впровадження нового продукту ринку можливе завдяки інноваційним змінам, які потрібні у процесі виробництва, тобто фізичним активам компанії. Інновації бізнес-моделі стосуються обслуговування продуктів компанії, що підвищує їхню цінність. Сервізація (англ. servitisation) є діяльністю компанії щодо винахідливості та ноу-хау ринку, власних потреб та запитів споживачів [2].

Ще одна відмінність інновацій, що показує ступінь трансформації, полягає у відмінності між радикальними інноваціями та поступовими (інкрементальними) інноваціями.

Радикальні інновації викликають важливі та фундаментальні зміни в діяльності організації (або ринку), повністю змінюють можливості та характер, але водночас збільшують невизначеність [3]. Поступові (інкрементальні) інновації містять поліпшення та вдосконалення або навіть експлуатацію деяких існуючих технологій та процесів, які організація використовувала чи використовуватиме у майбутньому.

Навряд чи доцільною є класифікація фінансових інновацій за сегментами фінансового ринку (наприклад, банківські інновації, страхові інновації тощо), як це часто зустрічається в науковій літературі. Така деталізація не несе додаткового смислового навантаження [4]. Доцільно під фінансовими інноваціями розуміти всі інновації, які здійснюються на фінансовому ринку незалежно від його сегменту.

Вважаємо, що при класифікації фінансових інновацій слід враховувати рівень їхньої прибутковості, рівень ризику, ефективність бізнес-процесів, транзакційні витрати та низку інших факторів.

Тоді класифікацію фінансових інновацій доцільно провести за такими критеріями:

1) За цільовою спрямованістю очікуваного результату:
- інновації продукту;
- інновації процесу;
- технологічні інновації (Фінтех);
- інновації, що змінюють ризик;
- інновації у вигляді нових інституцій.

2) За горизонтом планування:
- довгострокові;
- середньострокові;
- короткострокові.

3) За ефектом застосування:
- адаптивні інновації;
- такі, що підвищують прибутковість;
- такі, що знижують ризики;
- такі, що знижують витрати;
- такі, що підвищують конкурентоспроможність;
- такі, що збільшують обсяг виробництва (асортимент продукції);
- такі, що підвищують якість продукції, зростання продуктивності;
- такі, що покращують якість бізнес-процесів.

4) За рівнем розповсюдження:
- на глобальному ринку;
- на національному ринку;
- на регіональному ринку
- на місцевому ринку;
- на макрорівні;
- на макрорівні.

5) За рівнем впливу на економічне середовище:
- структурні (включаючи фінансові інститути);
- системні;
- кон’юнктурні
- регуляторні;
- стимулюючі.

Висновки. Таким чином взаємозв’язок різних форм фінансових інновацій дає змогу виявити стадії фінансового інноваційного циклу, фінансову інноваційну спіраль, сприяє створенню нових механізмів взаємодії фінансових інновацій.

На сучасному етапі відбувається зміна міжнародної кон'юнктури в умовах фінансової та цифрової глобалізації, посилюється конкуренція у сфері фінансових послуг, учасники фінансового ринку шукають нові шляхи оптимізації бізнес-процесів. У цьому стає важливим розширення класифікації фінансових інновацій з конструюванням нових механізмів їхнього взаємозв'язку, враховують специфіку розвитку сучасного ринку.

Список використаних джерел:

1. Колінець Л.Б. Фінансові інновації як чинники трансформації світового фінансового порядку. Економіка і суспільство. 2018. Вип.15. С. 28-32
2. The Pulse of Fintech 31 July 2019. Biannual global analysis of investment in Fintech. URL: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2019/07/pulse-of-fintech-h1-2019.pdf
3. Циганова Н. Фінансові інновації та їх роль у розвитку інноваційного підприємництва. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/25360/N_Tsyganova.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Пантелєєва Н. М. Фінансові інновації в умовах цифровізації економіки: тенденції, виклики та загрози. Приазовський економічний вісник. 2017. № 3(03). С. 68-73

МАРКЕТИНГОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Іван Гуленко,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

В умовах сучасного економічного розвитку, що характеризується глобалізацією, зростанням конкуренції та тісними взаємозв'язками в науково-технічній та інформаційно-аналітичній сферах гостро перед підприємством стоять завдання забезпечення своєї конкурентоспроможності.

Для забезпечення конкурентоспроможності варто активно розвивати маркетинговий потенціал підприємства, адже маркетинг є ключовим інструментом для досягнення ефективності діяльності. Саме тому питання дослідження маркетингового потенціалу підприємства є особливо актуальним, адже це сприятиме підвищенню його орієнтації на ринок, що допоможе залучати додаткові інвестиції. Розробці проблематики дослідження маркетингового потенціалу підприємства присвячені фундаментальні роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема це такі вчені як Л. І. Телишевська, О. І. Комишан, С. С. Сергеєв, Л.А.Мороз та інші, але питання, щодо підвищення ефективності управління маркетинговим потенціалом підприємства задля покращення його конкурентоспроможності, залишаються не вивченими належним чином.

В словнику з української мови зазначається, що потенціал - це сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері [1].

За визначенням Телишевської Л.І., Комишан О.І., Сергеєв С.С. «маркетинговий потенціал – це складовою загального потенціалу підприємства»[2].

Мороз Л. А. [3] зазначає, що «маркетинговий потенціал – це сукупність внутрішніх можливостей і зовнішніх шансів підприємства задовольняти потреби споживачів та отримувати на цій основі максимальні економічні вигоди».

Пташенко О.В. [4, с.101–103] зазначає, що «маркетинговий потенціал є складовою загального потенціалу, полягає у максимальній можливості підприємства використовувати всі передові напрацювання у сфері маркетингу».

Телишевська Л.І., Комишан О.І., Сергеєв С.С. [2] зазначають що «маркетинговий потенціал підприємства – це єдність економічного та ринкового потенціалу в межах взаємодії одного з одним».

Виходячи з проведених досліджень поняття «маркетинговий потенціал підприємства», на нашу думку, дане поняття характеризується економічним потенціалом підприємства, його ресурсами та можливостями в контексті маркетингової діяльності, якістю продукції та дослідженнями ринку, а також врахуванням впливу факторів зовнішнього середовища на підприємство. Основне призначення маркетингового потенціалу підприємства це формування попиту споживачів на його товари, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності та загальної ефективності підприємства. Головним завданням маркетингового потенціалу є активне реагування на зміни у зовнішньому середовищі та підвищення конкурентоспроможності в умовах постійних змін. Маркетинговий потенціал підприємства є узагальненим поняттям, що включає в себе ринкові можливості підприємства та його маркетингові ресурси.

Можливості на ринку підприємства характеризуються факторами його привабливості, які включають: масштаб підприємства, рентабельність виробництва продукції, темпи розвитку підприємства, конкуренція на рівні ринку, насиченість ринку, циклічність виробництва, бар'єри для входу на ринок, сезонність виробництва, чутливість до ціноутворення, чутливість до рівня обслуговування, чутливість до зовнішніх факторів, умови співпраці з постачальниками.

Таким чином, маркетинговий потенціал підприємства являє собою здатність та можливість підприємства реалізувати успішні маркетингові стратегії і заходи для досягнення своїх бізнес-цілей. Це поняття охоплює внутрішні ресурси, які можуть бути використані для реклами, позиціонування бренду, дослідження, взаємодії з клієнтами, а також зовнішні фактори, такі як конкурентне середовище, тренди та потреби ринку споживачів. Маркетинговий потенціал передбачає, що підприємство може ефективно використовувати свої ресурси для досягнення конкурентних переваг та створення попиту на свої товари чи послуги.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови. Академічний тлумачний словник URL: http://sum.in.ua/s/potencial (дата звернення: 15.11.2023)
2. Телишевська Л.І, Комишан О.І, Сергеєв С.С. Маркетинговий потенціал у підвищенні прибутковості підприємства URL: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/acticles/issue_8/L_I_Telishevskaja_H_I_Komyshan_S_S_SergeyevMarketing_potential_in_increasing_profitability_of_company.pdf (дата звернення: 15.11.2023)

3. Мороз Л. А., Лебідь Т.В. Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства Л. : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 45–50
4. Птащенко О.В. Удосконалення маркетингового забезпечення товарної інноваційної політики підприємства шляхом впровадження бренд-сайту. Управління розвитком. 2002. № 20 (96). С. 101–103.

ЦИФРОВІ ФІНАНСИ: ЇХ СУТНІСТЬ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Артем Задорожний,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Борис Шевченко,
кандидат екон. наук, доцент, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Постановка проблеми. Цифровізація (англ. Digitalization) – це процес переходу від аналогової до цифрової форми обробки, передачі та зберігання за допомогою кодування аналогової інформації. Вона перетворює різні види бізнесу, напрямки та галузі економіки на цифрову форму, модернізуючи традиційні продукти та послуги через трансфер нових технологій [1].

Цифровізація проявляється у різних іпостасях, а процес цифровізації виступає основним каналом впливу фінансових інновацій (включаючи фінансові технології) фінансовий ринок.

Одним із найважливіших проявів цифровізації є цифрові фінанси, які являють собою фінансові потоки (що характеризуються новими технологічними можливостями та активним використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)) на основі цифровізації (з використанням цифрової інфраструктури) для створення та надання нових фінансових послуг, що дозволяють через трансфер фінансових інновацій (включаючи фінансові технології) модернізувати традиційні фінансові продукти та послуги на фінансовому ринку.

Виклад основного матеріалу. Цифрові фінанси включають сукупність фінансових потоків всіх видів фінансових продуктів та послуг (платежі, ощадні рахунки, кредит, страхування тощо), користувачів (фізичні особи, організації та державні структури всіх рівнів), постачальників фінансових продуктів та послуг (банки, платіжні системи, фінтех-компанії та інші структури). У результаті цифровізація проникає у всі часи фінансової системи, а процес цифровізації виступає основним каналом впливу фінансових інновацій на фінансовий ринок [1].

Найбільш важливими перевагами цифрових фінансів є підвищення прозорості фінансових операцій, фінансова доступність широкого кола споживачів, висока якість фінансових послуг, зниження транзакційних витрат та прискорення цих послуг, посилення конкуренції за рахунок появи нових гравців. Спільно перелічені можливості забезпечують підвищення ефективності функціонування фінансового ринку. Так, за даними компанії McKinsey підвищення ефективності переходу на цифрові платежі може заощадити фінансовим структурам близько 400 млрд. дол. США на рік [2].

У довгостроковій перспективі переваги цифрових фінансів виходять далеко за межі розширення доступу, зниження витрат та підвищення зручності транзакцій. Мережа цифрових платежів є частиною базової фінансової інфраструктури, яка дозволяє приватним особам та компаніям безперешкодно здійснювати угоди між собою за рахунок широкого впровадження та використання фінансових інновацій [3].

У той же час необхідно контролювати ризики, пов'язані з цифровими фінансами, які значно різняться залежно від економічних умов, а виявлені можливості меншою мірою залежатимуть від конкретних умов і більшою мірою від технологій, що дозволяють їх реалізувати. Ризики, пов'язані з цифровими фінансами, можуть значно відрізнятися залежно від економічних умов, а виявлені можливості менше залежатимуть від конкретних умов і більше технологій, які дозволять їх реалізувати [4].

Нові області вразливості можуть розвиватися через нові фінансові продукти (наприклад, криптовалют) та нові технології (наприклад, розподілена бухгалтерська книга без прав доступу, заснована на анонімних користувачах та децентралізованому управлінні без урахування відповідальності). Цифрові фінанси породжують все більше фінансових гравців і полегшують транскордонні транзакції, що робить моніторинг транзакцій складнішим для фінансових установ та державних органів. Нарешті, у той час як нові фінансові гравці змінюють фінансовий сектор, вони можуть виходити за рамки регулювання банківського сектора та підкорятися менш суворим правилам, ніж банки [5].

Важливою частиною цифрових фінансів є Фінтех, головну відмінність якого представляючи здатність створювати фінансові інновації. Нова хвиля Фінтеха розвивається знизу-вгору, тобто. створюється головним чином у гнучких стартапах, які прагнуть порушити традиційні правила на фінансовому ринку. Цей новий стартап-тренд, у поєднанні з посткризовими реформами регулювання (що стимулював структурні зміни в галузі), підштовхує чинні фінансові інститути зосереджуватися на технологіях конкурування з загрозою, що створюється новими стартапами [6].

Фінансові технології або «Фінтех» термін, що часто використовується, стосується компаній, що надають або полегшують фінансові послуги за допомогою новітніх технологій. [7]

У той самий час Фінтех можна як технологію використання інноваційних інформаційних технологій і технологій автоматизації у сфері фінансових услуг [5]. У широкому сенсі Фінтех можна визначити, як технологічно забезпечені фінансові інновації, які можуть призвести до появи нових бізнес-моделей, додатків, процесів або продуктів з відповідним матеріальним ефектом на фінансових ринках, фінансових установах та надання фінансових послуг.

З точки зору процедур Фінтех відноситься до нових додатків, процесів, продуктів або бізнес-моделей у сфері фінансових послуг, що складаються з однієї або декількох додаткових фінансових послуг, що надаються цілком або здебільшого через Інтернет [8].

Послуги можуть надаватися одночасно різними незалежними постачальниками послуг, як правило, включаючи щонайменше один ліцензований банк або страхову компанію.

Головною відмінністю фінтеху є здатність створювати фінансові інновації. Найбільшою мірою розвиток фінансових технологій модернізує традиційні фінансові послуги та продукти у кількох областях [6]:

– платежі та перекази: сервіси онлайн платежів, сервіси онлайн переказів, P2P обмін валют (перекази між фізичними особами), сервіси B2B платежів та переказів (перекази між юридичними особами), хмарні каси та смарт-термінали, сервіси масових виплат;

– фінансування: P2P споживче кредитування, P2P бізнес-кредитування, краудфандінг;

– управління капіталом: робоедвайзинг, програми та програми з фінансового планування, соціальний трейдинг, алгоритмічна біржова торгівля, послуги цільових накопичень;

– регтех: Фінтех може бути використаний для покращення процесів комплаєнсу у фінансових установах. Регулювання зростає в глобальному масштабі, але ефективний розвиток та застосування Регтех може створити можливості, наприклад, для автоматизації нормативної звітності та дотримання вимог, а також сприяти розширенню співпраці між секторами та юрисдикціями для покращення комплаєнсів.

Висновки. Отже, з одного боку, оцифрування фінансовими установами своїх процесів та послуг є добре зрозумілою ринковою тенденцією з певними регулюючими наслідками та зобов'язаннями, пов'язаними з використанням технологій. Фінансові структури, технологічні компанії та регулюючі органи працюють один з одним. З іншого боку, нові технологічні гравці (Фінтех) входять до фінансової галузі з обмеженою або відсутнім раніше взаємодією з фінансовими регуляторами. У цих підприємств, як правило, відсутня культура щодо дотримання фінансових положень, яка визначає пруденційні зобов'язання, або зобов'язання щодо захисту споживачів при наданні фінансових послуг.

На сьогодні існує невизначеність щодо того, які закони та процедури застосовні до нових додатків Фінтех. Рішення має бути знайдено при розробці підходу, що забезпечує баланс думок кожної сторони (наприклад, технологічної галузі, фінансових суб'єктів та регулюючих органів) та пропорційно їх зобов'язанням. Виконання такої балансуючої дії потребує розуміння сутності регуляторів та причин застосовуваних правил, а також проведення освіти за нормативними зобов'язаннями для стартапів.

Список використаних джерел:

1. FinTech Ukraine 2022: як цифрові технології змінюють фінансовий світ. URL: https://minfin.com.ua/ua/2022/11/16/95706032/
2. McKinsey Global Institute. Digital finance for all: Powering inclusive growth in emerging economies. 2019. P.9.
3. Рощина Н. В, Шевчук О. А, Кустарьова К. М. Дослідження міжнародного фінансового ринку в умовах діджиталізації: нові можливості. Економічний вісник НТУУ "КПІ" № 18. 2021 р.
4. Аналітичні матеріали Української асоціації фінтех та інноваційних компаній. Ukrainian fintech catalog. URL: https://fintechua.org/
5. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року: сталий розвиток інновацій, кешлес та фінграмотність / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqjdClp
6. Digital economy report. UNCTAD. URL: https://unctad.org/topic/ecommerce-and-digital-economy/digital-economy-report
7. Digital finance. European Commission survey. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/digital-finance_en

8.Як цифрові активи та криптовалюти інтегруються в традиційні фінанси: кейси відомих компаній. URL: https://fintechinsider.com.ua/yak-czyfrovi-aktyvy-ta-kryptovalyuty-integruyutsya-v-tradyczijni-finansy-kejsy-vidomyh-kompanij/

ПОНЯТТЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЗНАЧЕННЯ ЙОГО В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дмитро Каташев,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

В сучасних ринкових відносинах для кожної країни очевидними є межі використання природних надр та фізичного капіталу, розвиток людських ресурсів стає головним фактором зростання економіки. Людський капітал відіграє визначальну роль, як в досягненні конкурентних переваг, так і в забезпеченні якісних параметрів економічного зростання підприємства. Для забезпечення підвищення ефективності праці на промислових підприємствах необхідно вирішувати питання пов'язані з недостатнім розвитком людського капіталу, що в свою чергу впливає на інноваційний потенціал підприємства і, як наслідок сприяє зростанню їх конкурентоспроможності на ринку. Саме тому тема є актуальною.

Характеризуючи визначення людського капіталу слід вказати, що різні автори трактують це поняття з різних позицій, в основному акцентуючи увагу на таких характеристиках працівників як: знання, сила, компетентність, уміння, освіта, стан (запас) здоров'я, досвід, уміння, освіта, мотивації (мотиви), культура, моральність, функції та ролі людини, інтелектуальна власність, здібності, властивості (фізичні, розумові), енергія, духовність, духовна стабільність, володіння інформацією, профпридатність, підприємницькі здібності, креативність (творчі схильності), профадаптованість, вроджені (особові) якості (характер), продуктивні і комунікативні якості, спроможність до праці, ставлення до праці, навички, мобільність, спроможності, кваліфікація, ділові та суспільні якості.

Багато вчених при визначенні поняття «людський капітал» враховують такі особливості:

1. Людський капітал – це головна цінність сучасного суспільства, а також основний фактор економічного зростання.

2. Формування людського капіталу потребує значних витрат, як від самого індивідуума, так і від суспільства в цілому.

3. Людський капітал може бути накопичуватись, а саме: особистість може набувати певних навичок, здатності, може покращувати своє здоров'я.

4. Людський капітал протягом свого життя не тільки здобуває знання, але і зношується, як фізично, так і морально.

5. Інвестиції в людський капітал дають своєму власникові, як правило, в майбутньому більш високий дохід.

6. Інвестиції в людський капітал носять досить тривалий характер. Це стосується як інвестицій в людський капітал освіти, так і в капітал здоров'я [1].

7. Людський капітал відрізняється від фізичного капіталу за ступенем ліквідності. Людський капітал невіддільний від його носія – живої людської особистості.

8. Прямі доходи, одержувані людиною, контролюються ним самим незалежно від джерела інвестицій [2]

9. Від рішення людини, від його волевиявлення залежить функціонування людського капіталу[3]. Ступінь віддачі від застосування людського капіталу залежить від індивідуальних інтересів людини, від його переваг, його матеріальної і моральної зацікавленості, світоглядів, від загального рівня його культури [4].

Людський капітал – сукупність якостей працівника, що характеризують його професійну підготовку, уміння, навички, компетентності та стан здоров'я, які працівник може та використовує у своїй професійній діяльності, саме ці якості дозволяють працівнику отримувати доходи вищі від простої праці.

Також варто вказати, що людський капітал є основою спроможності працівників до інноваційної діяльності і він визначає постійне зростання інтелектуального та творчого потенціалу працівника.

Таким чином, людський капітал в управлінні підприємством є сукупністю кваліфікації, знань, навичок, досвіду та мотивації персоналу, який працює на підприємстві. Цей аспект є результатом успішного функціонування та розвитку організації. Людський капітал відіграє ключову роль у виконанні стратегічних завдань підприємства. Високий рівень кваліфікації та творчий підхід працівників сприяють інноваціям на підприємствах. Кадри, які готові до вдосконалення процесів та впровадження нововведень, формують компанію більш конкурентоспроможною на ринку. Здатність персоналу ефективно адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі є важливою для успіху підприємства. Людський капітал визначає готовність та здатність колективу впроваджувати зміни.

Загальне значення людського капіталу в управлінні підприємством полягає в тому, що він сприяє здатності підприємства до досягнення своїх стратегічних та операційних цілей через оптимальне використання людських ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Лєх Т.А. Концепція формування та відтворення людського капіталу Ефективна економіка № 2, 2012 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=925 (дата звернення: 15.11.2023)
2. Людський капітал, або чому Біл Гейтс багатший за вас URL: https://vc.ru/flood/48550-chelovecheskiy-kapital-ili-pochemu-bill-geyts-znachitelno-bogache-vas (дата звернення 25.09.2023)
3. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. 254 с.
4. Г. Н. Тугускіна Людський капітал: управління розвитком https://article/n/chelovecheskiy-kapital-upravlenie-razvitiem/viewer (дата звернення 12.09.2023)

ІМІДЖ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Павло Килимнюк,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Імідж підприємства є важливим фактором для його успішності на ринку. Він визначає сприйняття споживачів, інвесторів та інших зацікавлених сторін підприємства та його продуктів чи послуг. Імідж може впливати на різні аспекти діяльності підприємства, включаючи продажі, репутацію, відносини зі співробітниками та довіру суспільства.

Для формування іміджу підприємства важливо мати чіткий і зрозумілий бренд, який передає його цінності та унікальність. Бренд повинен бути привабливим для цільової аудиторії та відповідати її потребам і бажанням. Крім того, підприємство повинно дотримуватись високих стандартів якості та обслуговування, щоб забезпечити задоволення своїх клієнтів.

Слово "імідж" походить від латинського слова "imago", що означає "образ". Поняття "імідж" може мати різне трактування. У широкому розумінні, імідж охоплює всі властивості об'єкта, які його характеризують і роблять його впізнаваним. У вузькому розумінні, імідж може бути свідомо сформованим образом об'єкта, який має на меті створити певне враження про нього і впливати на ставлення до нього. Формування іміджу може бути важливим для підприємств, організацій та інших соціальних явищ, оскільки він може впливати на сприйняття та оцінку цих об'єктів громадськістю, споживачами та іншими зацікавленими сторонами [1, с.150].

Імідж є важливим елементом брендування, маркетингу та PR-стратегій. Він включає в себе багато складників, таких як візуальна ідентичність (логотип, кольори, шрифти), комунікаційна стратегія (реклама, просування в соціальних медіа, зв'язки з громадськістю), поведінка компанії (її продукти та послуги, якість обслуговування), а також імідж лідерів компанії.

Успішний імідж дозволяє компанії позиціонувати себе як експерта в своїй галузі, підвищує довіру споживачів та сприяє залученню нових клієнтів. З іншого боку, негативний імідж може призвести до втрати довіри від клієнтів, проблем з репутацією та фінансовими втратами.

Створення та підтримка іміджу є важливим завданням для будь-якої організації, незалежно від її масштабів та галузі діяльності [2, с.265].

Імідж підприємства можна формувати за допомогою різних інструментів, таких як реклама, PR-комунікації, спонсорство, організація подій та заходів, соціальні мережі та інше. Важливо, щоб всі ці інструменти були спрямовані на створення позитивного іміджу, відповідали цілям організації та були чесними та правдивими. Також важливо зазначити, що імідж організації не можна створити за допомогою одного рекламного кампанії чи PR-акції - це процес, що потребує системної роботи над усіма аспектами діяльності організації.

Створення і підтримка позитивного іміджу потребує часу, зусиль та ресурсів. Підприємства повинні розробляти стратегії та плани з метою збереження або поліпшення свого іміджу. Це може включати рекламну кампанію, роботу зі

ЗМІ та соціальними медіа, участь у благодійних заходах, розробку відповідної корпоративної культури тощо.

Також слід вказати, що імідж підприємства включає в себе образ, який про нього складається в громадськості та оцінки, які цей образ спонукає. Імідж може мати різні якості та характеристики, і він може змінюватися в залежності від ситуації. Розробка та підтримка позитивного іміджу є важливим фактором для успіху підприємства.

Висновки Таким чином, імідж є важливим елементом брендування, маркетингу та PR-стратегій. Він включає в себе багато складників, таких як візуальна ідентичність (логотип, кольори, шрифти), комунікаційна стратегія (реклама, просування в соціальних медіа, зв'язки з громадськістю), поведінка компанії (її продукти та послуги, якість обслуговування), а також імідж лідерів компанії. Успішний імідж дозволяє підприємству позиціонувати себе як експерта в своїй галузі, підвищує довіру споживачів та сприяє залученню нових клієнтів Створення позитивного іміджу – щось більше, ніж просто гарна рекламна кампанія, це - складний та багатосторонній план, всі частини якого взаємопов'язані та взаємозалежні.

Список використаних джерел:

1. Горячко К.К. Сучасні аспекти формування іміджу підприємства *Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 24–25 січня 2020 р.) с.149-153
2. Ревуцька Л.Я. Формування ділового іміджу готельного підприємства як інструмента комунікативного впливу. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки.* 2018. Вип. 1–2. С. 264–270.
3. Савіна Г.Г., Макарчук Д.С. Сутність управління іміджем організації в сучасних умовах *ВІСНИК ХНТУ* № 1(76), 2021 р. Управління та адміністрування С. 257-263
4. Семенчук Т. Б., Басараб Н. А. Формування іміджу підприємства. *Економіка і суспільство.* Випуск № 7. 2016. С. 473-477.

ІННОВАЦІЙНИЙ КЛІМАТ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКОВІ ПІДПРИЄМСТВА: ЙОГО СУТНІСТЬ, РОЛЬ ТА МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ

Михайло Коваленко,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Борис Шевченко,
кандидат екон. наук, доцент, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток підприємства перебуває у взаємозв'язку між інноваціями, інноваційною діяльністю та інноваційними процесами. Взаємозв'язок даних складових забезпечує успішний розвиток підприємства у сфері інновацій, проте необхідне виконання певних умов, серед яких особливої актуалізації набуває створення відповідного інноваційного клімату. Сприятливий інноваційний клімат є основою для інноваційного розвитку

підприємства з максимальними вигодами, сприяє якнайшвидшому освоєнню та пошуку нововведень.

Виклад основного матеріалу. Комплексний аналіз усіх понять інноваційного клімату дозволив встановити, що з одного боку, інноваційний клімат обумовлюється умовами, в яких функціонує підприємство, з іншого – інноваційний клімат розглядається з погляду стану середовища, що оточує організацію [1].

Стан інноваційного клімату визначається певними показниками, такими як:

1) економічні. До них відносяться окупність виробництва, рентабельність, вартість та ефективність нововведень, наявність вільних фінансових ресурсів, рівень економічного ризику;

2) виробничі. Це рівень знань співробітників організації, інформаційна поінформованість про нові технології, рівень відкритості управлінського персоналу до нових ідей, співпраця з науковими організаціями, високопродуктивна організація виробничого процесу, рівень ресурсної забезпеченості;

3) ринкові. Потреба у певній інновації на ринку інновацій, розвиненість такого ринку, досвідченість у проведенні заходів на національному ринку, а також наявність інформації про ринки, правові основи охорони прав власності, присутність монополій та олігополій на ринку;

4) інші показники. До них відносяться законодавчі основи, що відповідають вимогам ринку, відсутність прогнозу щодо тривалості інноваційного процесу, оцінка організаційного рівня інноваційного процесу та відповідність цього рівня інноваційному розвитку [1].

Сприятлива атмосфера інноваційного клімату має на увазі довірчі відносини, визначення факторів, які негативно впливають на творчі зусилля, а також роботу, спрямовану на пошук кадрів, збільшення повноважень розробників інновацій безпосередньо на робочих місцях, застосування організаційних та психологічних засобів, що сприяють утворенню нових ідей.

Усі системи мотивації ефективно впливатимуть при взаємозв'язку один з одним, коли вони застосовуються для підтримки інноваторів, а також всього інноваційного клімату підприємства. Коли немає відповідних мотивуючих систем, немає стимулу для розробок з боку інноваторів [2].

Як механізми для формування інноваційного клімату на рівні діяльності, що представляє зону розвитку, є процеси роботи в проектних групах, участь у НДДКР, застосування зусиль при впровадженні нововведень, прийняття до уваги зовнішніх інформаційних потоків, процесів отримання нових знань та підвищення кваліфікації, посилення професійні компетенції.

Механізмом формування інноваційного клімату у сфері стимулювання є непідробна зацікавленість управлінського персоналу у створенні інноваційної культури на підприємстві та її інноваційної активності, формування управлінського стилю, який заснований на довірчих взаєминах, розвиток мережі внутрішніх комунікацій по горизонталі та вертикалі. , формування внутрішніх цінностей та мотивів співробітника; прагнення співробітників до інноваційного процесу. Процес утворення інноваційного клімату передбачає комплексну розробку системних взаємозалежних показників, що створюють сприятливу обстановку інноваційності, що складається з трьох рівнів: діяльності, стимулювання та розкриття потенціалу. Комплексна їхня взаємодія здатна призвести до сине-

ргетичного ефекту, а також забезпечити найвищу реалізацію інноваційного потенціалу за невеликий проміжок часу. У зв'язку з цим можна відзначити, що сприятливий інноваційний клімат у прямому зв'язку впливає на інноваційний потенціал, на всілякі способи його реалізації, отже, і ефективні управлінські заходи реалізації інноваційної діяльності підприємства [3, С. 65, 66].

Механізми формування зони щодо реалізації інноваційного потенціалу персоналу, що забезпечує зростання інноватівного рівня, мають наступні складові:

1) лідерські якості, які виявляються не лише в управлінських процесах, а й у розвитку інноваційної діяльності;

2) емоційний інтелект, що характеризується позитивними емоціями, а також бажанням знаходитись в інноваційній атмосфері;

3) інтелектуальна синергія, що виявляється у генеруванні нововведень;

4) надання тимчасового ресурсу, який вишукують самі співробітники для інноваційної діяльності;

5) створення екологічного простору, що дозволяє почуватися безпечно в інноваційних процесах, а також мати право зробити помилку;

6) створення командного духу, орієнтованого на результат та народження нововведень;

7) створення етичних взаємин із колегами [4].

Управління інноваційним кліматом підприємства передбачає застосування низки методів, які виявляються в міру здійснення заходів, безпосередньо пов'язаних з інноваційним процесом, створенням нового продукту. Дані методи можна уявити сукупністю певного впливу управлінських органів на підприємство як на об'єкт управління для створення хороших умов його реалізації [5]. Змістовна основа передбачає розкриття основних стадій процесу управління інноваційним кліматом підприємства всіх ієрархічних рівнях.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати, що основна передумова для створення та використання інноваційного клімату підприємства полягає у людському факторі, тобто у наявності значної кількості прогресивно налаштованих управлінців, зацікавлених у впровадженні досягнень науки та техніки. Сукупність заходів щодо розвитку сприятливого інноваційного клімату необхідно просувати серед вигідних напрямів розвитку, які розраховані за допомогою точних показників інноваційної структури підприємства – інноваційного контуру. Інноваційний контур є зміною галузі розвитку нововведень, яка зумовлена підвищенням рівня функціонування під впливом різних факторів. Управління даним інноваційним контуром має на увазі здійснення комплексу засобів і методів для управління внутрішніми та зовнішніми факторами організації у період реалізації нової ідеї.

Список використаних джерел:

1. Гуторов О. І., Ярута М. Ю, Сисоєва С. І. Економіка та організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник. Харків: Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 2019. 227 с.
2. Ворона А. В. Інноваційна активність підприємств як перспектива розвитку національної економіки України. *Ефективна економіка. 2020, №3.* URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/157.pdf
3. Микитюк П. П, Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.

4. Антонюк, Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізація, К.: КНЕУ, 2003. 394 с.
5. Джеджула В. В. Особливості формування інноваційної стратегії вітчизняними підприємствами // Інноваційні, фінансові та технічні аспекти діяльності підприємств: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Савчук, Maria Fic. Дніпро: Пороги, 2019. – С. 33-42.

ЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Володимир Кожухівський,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

З розвитком конкуренції в усіх галузях життєдіяльності людини виникає інтерес до питань управління конкурентоспроможністю підприємств. Конкурентоспроможність є ефективним вимірником ефективної діяльності підприємства. В умовах глобалізації світової економіки глобалізується і конкуренція підприємств. Конкурентоспроможність може виявлятися в умовах конкуренції і завдяки конкуренції. Конкурентоспроможність підприємства є важливим критерієм його життєдіяльності та функціонування на ринку в умовах перманентно змінюваних очікувань споживачів, особливо в умовах глобалізації міжнародних економічних відносин.

Проблема підвищення конкурентоспроможності стосується практично всіх сторін життя суспільства. У розвинутих країнах, наприклад, вона постійно перебуває в центрі уваги державних діячів і ділових кіл. Загострення конкурентної боротьби за збут продукції змушує країни постійно шукати нові можливості й резерви для збуту своєї продукції, удосконалювати технологію з метою створення якісних товарів [1].

Узагальнивши погляди авторів на конкурентоспроможність підприємства, слід вказати, що поняття «конкурентоспроможність підприємства» визначається такими параметрами:

- здатність підприємства ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- спроможність продукції даного підприємства конкурувати на ринку з аналогічною продукцією
- отримання підприємством конкурентних переваг на основі продукції відповідної якості;
- ефективне використання технологій, ресурсів, методів управління, навичок і знань персоналу, компонентів маркетингової діяльності, які відображаються в якості та конкурентоспроможності продукції, прибутковості підприємства [2].

Конкурентоспроможність в системі управління підприємством відіграє важливу роль у забезпеченні успіху та стійкості організації на ринку. Ключовими

аспектами значення конкурентоспроможності в системі управління підприємством є:

- стратегічне позиціонування. Конкурентоспроможність у системі управління дозволяє підприємству стратегічно позиціонувати на ринку. Це охоплює визначення конкурентних переваг, унікальних особливостей продукту або послуги, які роблять підприємство привабливим для клієнтів;
- ефективне управління ресурсами. Управління ресурсами передбачає оптимальне використання людських, фінансових, матеріальних та інших ресурсів для досягнення стратегічних цілей підприємства. Конкурентоспроможність вимагає ефективного розподілу та використання цих ресурсів;
- інновації та дослідження. Конкурентоспроможність дозволяє забезпечити здатність підприємства до постійного вдосконалення та інновацій. Керівництво має активно вивчати ринок, розробляти нові продукти та послуги, адаптуватися до змін у вимогах споживачів.
- якість продукції та обслуговування. Конкурентоспроможність пов'язана зі здатністю забезпечити високу якість продукції чи послуг. Постійний контроль якості та вдосконалення процесів виробництва сприяють підтримці доброї репутації підприємства;
- гнучкість та адаптивність. Конкурентоспроможність передбачає гнучкість та здатність підприємства адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Управління повинно бути готовим до швидких реакцій на ринкові та економічні зміни;
- маркетинг та брендування. Управління маркетингом та брендуванням відіграє важливу роль у конкурентоспроможності. Розуміння потреб споживачів, ефективна реклама та позиціонування бренду допомагають привертати та утримувати клієнтів;
- фінансова ефективність. Ефективне фінансове управління, оптимізація витрат та забезпечення стійкості фінансового стану підприємства є масовими аспектами конкурентоспроможності.

Узагальнюючи, слід зазначити, що конкурентоспроможність в системі управління підприємством забезпечує комплексний підхід до стратегічного планування, оптимізації ресурсів та постійного вдосконалення, щоб забезпечити ефективну конкуренцію та стабільність на ринку.

Список використаних джерел:

1. Богма О. С., Болдуєва О. В. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 3. С. 166-170.
2. Гавриш О. А., Кухарук А.Д., Іванова Т.В. Конкурентоспроможність промислових підприємств: монографія Нац. техн. ун-т України "Київ. політехн. ін-т". Київ : НТУУ "КПІ", 2016. 159 с.
3. Гончаров Ю. В., Куппер О.П. Управління конкурентними перевагами підприємства *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль: ВПЦ ТНЕУ «Економічна думка», 2017. Т.27. № 1. С. 178-181.

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Жанна Кононенко, *к.е.н., доцент*
Олег Кононенко, *аспірант*

Процес побудови математичних, фінансових, економічних, організаційних та управлінських моделей, що відображають фінансові та бізнес-процеси через призму аналізу отриманих даних має назву моделювання процесів підприємницької діяльності. Останнє дозволяє керівництву суб'єкта господарювання розуміти і прогнозувати вплив різних факторів на фінансові результати та приймати ефективні бізнес-рішення. До основними етапами моделювання належать

1) процес формування бази даних, що передбачає збір та аналіз даних про фінансово-господарську діяльність підприємства за певний період часу;

2) розробка обґрунтованої математично-статистичної моделі на основі даних, зібраних на першому етапі, розробляється актуарна модель, що відображає взаємозв'язок між фінансово-господарськими показниками підприємства;

3) на ступним етапом є валідація моделі, коли перевіряється достовірність актуарної моделі та її здатність прогнозувати фінансові та операційні показники діяльності підприємства;

4) важливим є аналіз результатів, який базується на основі отриманих результатів та застосовується для визначення впливу різних факторів на фінансові результати підприємства і в результаті чого приймаються управлінські рішення [3].

Мета моделювання процесів господарської діяльності підприємства націлена на полегшення управлінню підприємством у розумінні впливу різних факторів на його фінансовий результат, а також знаходження шляхів для підвищення ефективності. Процес моделювання бізнес-процесів відбувається шляхом візуалізації того, як функціонує певний бізнес-процес. Цей підхід дозволяє аналізувати та оптимізувати бізнес-процеси з метою коригування часового фактора, зусиль та ресурсів, необхідних для виконання завдання [1]. У процесі моделювання бізнес-процесів використовується ряд різних типів діаграм. Кожен тип діаграми має свої переваги та недоліки, а вибір типу діаграми залежить від конкретної ситуації.

Процес моделювання бізнес-процесів може бути дуже корисним для компанії, він орієнтований на усвідомлення та візуалізацію складних процесів та ідентифікацію можливості проблемних точок. Отже, зменшити час та прискорити явище успіху діяльності, досягти ефективності бізнесу є основним завданням такого процесу у організаційній, управлінській та економічній діяльності керівного персоналу будь-якого підприємства [2].

Існує значна кількість основних методологій моделювання бізнес-процесів, серед яких можна виділити наступні:

- Business Process Model and Notation – це стандарт для моделювання бізнес-процесів, який дозволяє створювати графічні моделі з точним описом потоку даних та взаємодії між процесами;

- Unified Modeling Language – це стандарт для моделювання систем, який також можна використовувати для моделювання бізнес-процесів. Він дозволяє створювати діаграми дій, діаграми класів та інші типи діаграм;

- Event-driven Process Chain – це методологія, яка базується на ідеї подій та їх взаємозв'язку. Вона дозволяє створювати графічні моделі, що показують послідовність подій та їх взаємозв'язок;

- Data Flow Diagram – це методологія, яка описує потік даних у системі. Вона дозволяє створювати графічні моделі, які показують, як перетікають у системі та як вони обробляються;

- Lean – це методологія, яка орієнтована на оптимізацію бізнес-процесів та зменшення витрат. Вона дозволяє ідентифікувати та усувати зайві операції, які втратили час та витрати, необхідні для виконання завдань;

- Six Sigma – це методологія, яка орієнтована на покращення якості бізнес-процесів. Вона дозволяє ідентифікувати та усунути проблеми, які відмовляються від кількості відхилень та підвищити якість продукції чи послуг.

Моделювання є дуже актуальним завданням для бізнесу в сучасному світі і тому є кілька причин:

1) підвищення ефективності та продуктивності – відображення моделювання бізнес-процесів дозволяє виявити проблемні ділянки та зайві етапи в процесах, які можуть допомогти втратити час виконання та витрати;

2) покращення якості продукції та послуг – моделювання бізнес-процесів дозволяє ідентифікувати проблеми та вдосконалювати процеси, що підвищують якість продукції та послуг;

3) адаптація до змін – моделювання бізнес-процесів дозволяє легко змінювати процеси при необхідності та швидко адаптуватися до нових умов ринку;

4) покращення комунікацій та співпраці – моделювання бізнес-процесів дозволяє уніфікувати та стандартизувати процеси, що посилить комунікацію та співпрацю між ефективними департаментами та працівниками [1].

Моделювання бізнес-процесів дозволяє забезпечити відповідність процесів правилам і регуляторним вимогам, що вдасться уникнути штрафів та інших негативних наслідків. Таким чином, моделювання бізнес-процесів є якісним елементом успішного бізнесу, що допомагає підвищити ефективність, покращити якість та забезпечити відповідні вектори підприємства.

Список використаних джерел:

1. Назаров Н., Кононенко Ж.А., Мочалін В. Математичне моделювання в економіці. Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління : матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 17–18 листопада 2022 року) / за заг. ред. М. Є. Рогози, Г. В. Карнаухової. – Полтава : ПУЕТ, 2022. 236 с. http://www.ek.puet.edu.ua/files/tes-ectoday22.pdf
2. Параниця Н. В., Параниця С. П., Буличов О. С. Методологія моделювання бізнес-процесів. Економіка та держава. 2022. № 3. С. 59–62. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2022/11.pdf
3. Трусова Н. В., Вініченко І. І., Дьяченко Н. К. Моделювання бізнес-процесів сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2022. № 4. С. 18–26. URL: 10.32702/2306-6792.2022.4.18

ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Жанна Кононенко, *к.е.н., доцент*
Володимир Шило, *аспірант*

Прогнозування майбутніх подій та тенденцій на основі даних відбувається шляхом використання методів моделювання залежно від конкретної проблеми, що вирішується, та типу даних, з якими працюють. Один із найпоширеніших методів моделювання є статистичне моделювання. Цей підхід використовує математичні та статистичні методи для аналізу даних та побудови моделей, що можуть допомогти у прогнозуванні майбутніх подій [3]. Інші методи моделювання включають машинне навчання та штучні нейронні мережі. Ці методи також використовуються для аналізу даних та прогнозування майбутніх подій, проте вони базуються на інших підходах до обробки даних.

Алгоритм здійснення прогнозування містить декілька етапів: визначення мети та постановка завдання, структурування інформаційного поля, виявлення факторів та вивчення можливостей отримання результату, виявлення слабких та сильних сторін для вибору та встановлення класу моделей щодо опису об'єкта прогнозу, зосередження уваги на вибору необхідних методів та алгоритму прогнозування та оцінки точності прогнозу, складання та опис моделі для оцінки якісних характеристик моделі, і нарешті здійснення безпосередньо самого прогнозу.

Моделювання прогнозу основних показників діяльності підприємства – це процес визначення очікуваних результатів фінансової, економічної та іншої діяльності підприємства на певний період майбутнього. Одним із вихідних етапів моделювання є підготовка даних, що означає збір, групування та форматування даних, щоб забезпечити їх якість та точність. Потім цей матеріал можна аналізувати та обробляти за допомогою методів моделювання, які найкраще відповідають конкретним завданням [2].

Здійснення прогнозування за допомогою таких методів, як статистичний аналіз, експертні оцінки, математичне моделювання та інші можливе за рахунок використання фінансових звітів підприємства та аналізу фінансових показників. Наприклад, під час прогнозування прибутку можна використовувати історичні дані про прибуток та витрати підприємства, а також прогнозні дані про зміни ціни на ринку та інші чинники, які можуть вплинути на діяльність підприємства.

Для більш точного прогнозування можна використовувати математичні моделі, такі як моделі часових рядів або моделі лінійної регресії. Використання таких моделей дозволяє врахувати більше факторів, які можуть вплинути на діяльність підприємства та зробити більш точний прогноз. Крім того, експертні оцінки можуть допомогти прогнозним значенням показників діяльності підприємства, особливо якщо не існує достатньої кількості історичних даних або коли зміни не можуть бути описані математичними моделями.

Моделювання прогнозу основних показників діяльності підприємства може бути корисним інструментом для планування бізнесу та прийняття стратегічних рішень. Цей процес включає в себе аналіз інформації про попередні показники діяльності підприємства, а також зовнішніх факторів, які можуть вплинути на його розвиток [2].

Однак важливо пам'ятати, що жоден метод не може дати точний прогноз на сто відсотків. У побудові прогнозів також важливо враховувати вірогідність помилки. Крім того, найкращі методи моделювання не можуть гарантувати абсолютну точність, тому важливо розуміти можливість помилок та ризиків, пов'язаних з прогнозуванням. Результати будуть залежати від того, наскільки точні вхідні дані та які зовнішні фактори були враховані в аналізі. Тому для отримання більш точного прогнозу використовують поєднання кількох методів моделювання та порівняння їх результатів.

Процес прогнозування передбачає дослідження не однієї сторони діяльності підприємства чи однієї сторони проблеми. За необхідності настання моменту складання прогнозу увага звертається до кожної складової частини чи елемента внутрішнього середовища підприємства. Функціонування внутрішнього середовища та його взаємодія із зовнішнім залежить від можливих фінансових зусиль суб'єкта господарювання, тому прогнозування результатів діяльності підприємства відбувається поетапно, враховуючи всебічний розвиток подій.

Список використаних джерел:

1. Барбакура Д., Чебанова Т. Методи прогнозування вантажних перевезень транспортних компаній. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*, 2022. № 3(80), 78-86. URL: https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-3-78-86
2. Кононенко Ж.А, Песцова-Світалка О.С., Петренко В.О Прогнозування фінансових результатів як елемент планування розвитку діяльності підприємства. *Інфраструктура ринку*. Випуск 36. 2019. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/36_2019_ukr/29.pdf
3. Погореленко Н. П., Глущенко О. В. Прогнозування: сутність і значення для реалізації монетарної політики. *Економічна теорія та право*. 2021. №4 (47). С. 25–52. URL: https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-47-4-25.

СУСПІЛЬНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Жанна Кононенко, *к.е.н., доцент*

На економічну систему та суспільство має значний вплив інформаційні технології, що стрімко розвиваються, вони динамічно використовуються в управлінні бізнес-процесами на підприємствах. Рівень існуючих інформаційно-комунікаційних технологій та збільшення об'ємів інформації є двома визначальними складовими сучасної економічної системи.

Інформаційна економіка – це реальний тип економіки, де фактори продуктивності і конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів головним чином залежать від їх здатності відтворювати, обробляти й ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях економічних процесів. Зазначимо, що інформаційну економіку можна ще визначити як економіку, де інформація є товаром та валютою [3].

Інформатизація суспільства – це свідома, наявна перебудова соціального інформаційного поля, винайдення нових технологій створення, обробки, передачі та залучення інформації і знань, ефективних методів інтелектуальної діяльності. Вона обумовлює радикальний крок всього людства у вирішенні життєво важливих проблеми ефективного використання людського потенціалу та

існуючих інформаційних технологій [2]. Суть інформатизації постає у забезпеченні соціально-економічних, юридично-правових, освітньо-культурних і науково-технологічних умов зберігання та активізації нових ідей, а також у створенні умов доступності інформації для її використання кожній людині.

На разі становлення інформаційної економіки постало декілька понять, зокрема, такі як «інформаційно забезпечене суспільство», «економіка знання», «нова економіка» та «мережева модель економіки», що на перший погляд постають як синоніми, однак по факту містять певні відмінності.

До основних ознак, що характеризують інформаційну економіку, відносяться такі як глобальність, висока продуктивність та зміна способу отримання прибутку. Глобальний підхід світової економіки дає можливість економічним суб'єктам господарювання працювати як єдине ціле в реальному часовому просторі у світовому прояві. Грошовий капітал вільно переміщується між всіма країнами, а це дає змогу країнам використовувати цей капітал у реальному часовому просторі. Збільшена продуктивність виникає завдяки залученню всіх видів ресурсів без часово-просторових та територіальних обмежень. Розширення способу отримання прибутку, що переходить від отримання ефекту масштабу на використання швидкості інновацій і здатності залучати й утримувати клієнтів [1].

Соціальний фактор інформатизації суспільства проявляється, з одного боку, у соціальній детермінації процесу інформатизації суспільства, а з іншого боку у впливі фактору розповсюдження сучасних інформаційних технологій на усі сфери життєдіяльності суспільства. Скоро плинність процесів інформатизації між людьми, їх зміст і спрямованість знаходяться в гармонійній залежності від соціального клімату, фактично-історичної та політичної обстановки, в якій обертається процес інформатизації. Економічні умови інформатизації суспільства постають у створенні матеріально-технічної бази, що забезпечуватиме для своїх членів можливість отримання, обробки та використання інформації.

На даний час можемо стверджувати, що інформаційна економіка це така економіка, де частина валового внутрішнього продукту забезпечується господарською діяльністю з виробництва, обробки, зберігання та розповсюдження інформації та знань. Це вказує на те, що в економіці відбувається зміна фактору зайнятості на користь інформаційних послуг, а інформаційна база стає основним показником розвитку економічної сфери людства.

В нашому розумінні економічну інформацію треба приймати передусім як інформаційний ресурс, що взагалі відрізняється від ресурсів фінансових, природних, трудових, технічних та інших. Інформація і знання виявляють велику цінність на теренах «кіберекономіки». Це дає можливість зменшити потребу в сировині, праці, часі, капіталі та інших ресурсах. Та, якщо ресурси землі, праці, сировини і навіть капіталу можуть бути обмежені, то інформація та знання (економіка знань) фактично безмежні та невичерпні. Отже, найбільш цінний ресурс є економіка знань. Зазначимо, що знання стали одним з факторів-видів ресурсів та однією з затребуваною споживацькою послугою. За весь час знання рахувалося як приватний товар. Зараз ця тенденція поступово змінюється. Практично з кожним роком знання, завдяки інформаційним технологіям, перетворюються у товар суспільний. Обсяги економічних знань, визначають технологічний рівень того чи іншого виробництва, а також держави на міжнародній арені. Інформація як факторний ресурс розвитку держави та суспільства на-

копичуватися, вдосконалюватися в процесі її використання, да давати змогу використовуватися необмежено кількість разів, як за грошові кошти та і безоплатно [4].

Принцип продажу інформації не обмежує реалізацію цієї ж інформації ще раз. Сама по собі інформація має іншу складову собівартості, ніж матеріальні ресурси, крім того, вартість інформації не залежить від її сукупного об'єму, обсягу. Існуюче поняття «інформаційний ресурс» може бути пов'язане з відносно новим поняттям «інтелектуальний капітал» [3]. Як вважають фахівці інтелектуальний капітал має бути сумою людського та структурного капіталу. До людського капіталу можемо віднести сукупність знань, практичних навичок, різнобічних творчих здібностей робітників компаній, а також моральні цінності компаній та дотримання культури праці.

Наявна інформація є головним предметом при купівлі-продажу в інформаційному суспільстві, на відміну від матеріальних товарів.

До існуючих проблем процесу становлення інформаційного суспільства в Україні належать, такий як: малий темп розвитку (ніж показник середньосвітовий) та, як наслідок низький рейтинг України у міжнародних показниках; такий як відсутність системної, багаторівневої, базованої на певній стратегії державної політики в інформаційно-соціально-комунікаційній сфері; такий як значний дисбаланс аудиторії мережі Інтернету за регіональними, та віковими ознаками; такий як малий показник швидкісних мереж доступу до мереж Інтернету; такий як брак кваліфікованих кадрів, внаслідок перетоку прогресивної молоді у комерційні структури. Таким чином зазначимо, що коли кількість та якість потоку інформації, змістовне заповнення інформаційного простору є залежним від інституціонального чинника самого суспільства і водночас постає критичним елементом існуючої інфраструктури, направлені дії уряду і держави при розробці інформаційної стратегії мають визначатися фундаментальним напрямом формування інформаційної економіки, втіленням принципів, важелів, культури, структурних складових елементів інноваційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бажал Ю. Інформаційна економіка URL: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/2430/1/Bazhal_Informatsiyna_ekonomika.pdf.
2. Грибовська Ю., Кононенко, Ж.. Застосування інформаційних систем в управлінні підприємством. *Економіка та суспільство*, (47). 2023. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-84
3. Гринкевич С.С., Теоретико-прикладні аспекти становлення інформаційної економіки в Україні. *Стратегічні пріоритети*. № 1 (34), 2015 р. С. 56–62. URL: spa_2015_1_10.pdf
4. Кононенко Ж., Грибовська Ю., Карнаухова Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління підприємством. *Економіка та суспільство*, (47). 2023 URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-74

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА УСПІХУ ОРГАНІЗАЦІЇ

В'ячеслав Кошовий,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Поведінка людини характеризується двома функціональними та взаємопов'язаними сторонами: спонукальною і регуляційною. Спонукальна сторона сприяє забезпеченню активізації і спрямованості поведінки, а регуляційна сторона відповідає за те, як складається з початку і до кінця конкретна ситуація.

Психічні процеси, явища і стани: відчуття, сприйняття, пам'ять, уява, увага, мислення, здібності, темперамент, характер, емоції - все це забезпечує в основному регуляцію поведінки особистості [1].

Мотив - це внутрішня стійка психологічна причина поведінки чи вчинку людини. Термін "мотивація" є ширшим поняттям, ніж термін "мотив". Слово "мотивація" вживається в психологічних науках у подвійному змісті:

1. це система факторів, які характеризують поведінку людини (до них відносять потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення та багато іншого);

2. це характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність певному рівні. Мотивація в такому випадку є сукупністю причин психологічного характеру, які характеризують поведінку особистості, її спрямованість та активність [2].

Мотивація персоналу є основою і кінцевою мірою успіху як організації в цілому, так і системи якості. Щоб досягти успіху, мотивація персоналу повинна застосовуватися на всіх рівнях управління організацією і впливати на всі види організаційних одиниць: кожного співробітника, локальні колективи окремих підрозділів і колектив всієї організації.

Відношення особистості до праці в основному може характеризуватись прагненнями (або відсутністю прагнень) до максимального виявлення своїх фізичних та духовних сил, а також використання власного досвіду і знань, здібностей для досягнень конкретних кількісних та якісних результатів праці. Це відношення проявляється в поведінці, в мотивації та оцінюванні праці [3].

Окрім мотивів, потреб та цілей як стимулів поведінки особистості варто розглянути також інтереси, завдання, бажання та наміри. Інтереси є особливим мотиваційним станом пізнавального характеру, інтереси, як правило, не пов'язують з якоюсь певною, необхідною на даний час потребою.

Мотивація персоналу - це комплекс заходів, спрямованих на підвищення продуктивності праці працівників. Стимулювання працівників полягає у діях керівництва, націлених на залучення та утримання ефективних для підприємства кадрів, з метою отримання максимальної віддачі від їхньої праці. Ефективно працюватиме лише той працівник, який позитивно ставиться до своєї діяльності, отримує від неї задоволення та вигоду, бачить подальші перспективи.

Мотивація персоналу є ключовим елементом успіху організації, завдяки чому задоволений, мотивований та залучений персонал сприяє підвищенню продуктивності, збільшенню якості роботи і, нарешті, досягненню стратегічних

цілей компанії. Основними аспектами, які показують важливість мотивації персоналу для успішного функціонування організації є:

- Підвищення продуктивності. Мотивовані працівники виявляють більше ініціатив та бажання досягти високих результатів. Їхня ефективність і продуктивність може значно збільшитися, що впливає на успіх підприємства.
- Зниження плинності персоналу. Задоволені та вмотивовані працівники більше залишаються в компаніях.
- Покращення якості роботи. Мотивовані працівники залишають перед собою високі стандарти та прагнуть до вдосконалення своєї роботи. Це може призвести до покращення якості продукції чи послуг, що є ключовим для задоволення потреб клієнтів.
- Кращий соціально-психологічний клімат в колективі. Задоволений персонал покращує позитивне робоче середовище та покращує корпоративний клімат. Це може позитивно впливати на співпрацю та комунікацію між працівниками.
- Інновації та творчість. Мотивовані працівники частіше мають популярність до інновацій та творчого мислення. Їхні ідеї та пропозиції можуть бути ключовими для розвитку та конкурентоспроможності компанії.
- Залученість працівників. Залученість працівників сприяє позитивному ставленню до роботи та включає відчуття приналежності до команди. Мотивація відіграє важливу роль у формуванні високого рівня залученості працівників.
- Висока конкурентоспроможність. Організації з мотивованим персоналом часто виявляють велику конкурентоспроможність на ринку. Здатність пристосовуватися до змін та реагувати на виклики ринкової конкуренції стає більш ефективною за рахунок мотивації працівників.

Висновки Загальне значення мотивації персоналу характеризується тим, що, що вона не лише задовольняє потреби працівників, а й має безпосередній вплив на ефективність та результативність організації в цілому. Спроможність створити ефективну систему мотивації є критично важливою для досягнення успіху в бізнесі.

Список використаних джерел:

1. Устіловська А.С. Мотивація персоналу як один з основних інструментів успішного управління персоналом *Молодий вчений* № 4.4 (44.4) квітень, 2017 р. с.112-115
2. Калініченко Л.Л. Комплексний підхід до мотивації персоналу банку *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. Економіка. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2014. Т. 19. Вип. 2/5 С. 135-138.
3. Мотивація праці персоналу URL: https://blog.agrokebety.com/motivatsiya-personala-kak-instrument-upravleniya-kachestvom-truda (дата звернення: 15.11.2023)

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Юрій Ліпінський,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Організаційні зміни та організаційний розвиток передбачають підвищення ефективності систем менеджменту. А важливим завданням менеджменту є підвищення ефективності роботи підприємств, акціонерних товариств, концернів. Підвищення ефективності виробництва вважається важливим завданням всіх підприємств. Це зумовлено тим, що воно означає найраціональніше використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, потрібних для випуску продукції, при умові, що від кожної гривні, вкладеної у виробництво, буде отримано максимальну віддачу.

Управління, як і будь-який інший вид діяльності, вимагає своєї конкретної оцінки, визначення його ефективності. Авторитетні дослідження, які були проведені західними фахівцями, надавали розбіжні висновки стосовно впливу управлінського персоналу на ефективність організацій. Лише недавно провідні компанії визнали, що менеджери здатні зробити вирішальний внесок у досягнення організаціями успіху.

В зв'язку з цим виникає питання: чи є праця менеджерів продуктивною чи ні. На визначеному етапі розвитку виробництва реальним виконавцем сукупного процесу стає не окремий робітник, а соціально-машинна система організації в цілому. В такому процесі робітник більше працює фізично, менеджер – інтелектуально. Отже, праця кожного з них представляє частину сукупної продуктивної праці.

Впровадження ефективного менеджменту - це ключ до успіху будь-якої організації в динамічному світі бізнесу. Нинішнє нестабільне середовище, військовий час вимагає від керівництва не тільки стратегічного бачення, але й гнучкості, інновацій та здатності ефективно використовувати ресурси. Саме тому питання підвищення ефективності менеджменту в сучасній організації є надзвичайно актуальним. Далі ми розглянемо ключові напрями підвищення ефективності менеджменту в організації.

1. Вдосконалення лідерського підходу.

Лідерство визначає тон організації. Розвиток ефективного стилю лідерства, який сприяє мотивації, емпатії та стратегічному мисленню є ключовими факторами розвитку організації. Лідерам слід стимулювати командну роботу та розвивати персонал.

2. Впровадження сучасних технологій.

Впровадження інноваційних технологій може значно полегшити бізнес-процеси та підвищити продуктивність. Використання системи управління відносинами з клієнтами, ефективного аналізу даних та автоматизації дозволить зменшити завантаження на персональну обробку даних та збільшити точність прийнятих рішень.

3. Стимулювання творчості та інновацій.

Організації повинні створювати стимули для творчості та інновацій всередині свого колективу. Впровадження програми стимулювання ідей, творчого мислення та експериментів створює умови для постійного розвитку та удосконалення.

4. Навчання та розвиток персоналу:

Інвестиції в розвиток персоналу є елементом підвищення ефективності. Системні навчальні програми та тренінги допомагають підтримувати високий рівень кваліфікації працівників та адаптуватися до нових вимог ринку.

5. Ефективне управління проєктами:

Впровадження методів ефективного управління проєктами дозволяє організації більш точно визначати цілі, розподіляти ресурси та керувати ризиками. Це забезпечує успішне впровадження стратегій та ініціатив.

6. Формування корпоративної культури.

Корпоративна культура, визначення цінності та ставлення працівників до організації має неабияке значення у досягненні результативності діяльності. Створення здорової та мотивуючої корпоративної культури, яка підтримує взаємодію, інновації та відкриті ідеї, підвищення ефективності та залученості працівників це все сприяє підвищенню ефективності підприємства.

7. Встановлення ключових показників результативності.

Визначення та використання ключових показників результативності дозволяє стежити за досягненням цілей та своєчасно коригувати стратегії. Це сприяє покращенню ефективності управління та визначенню цілей для удосконалення діяльності.

Підводячи підсумок, слід вказати, що ефективний менеджмент в сучасній організації - це постійний процес розвитку та адаптації. Здатність адаптуватися до нових вимог, впроваджувати інновації та розвивати команду - це те, що робить організацію успішною в сучасному конкурентному бізнесі.

Список використаних джерел:

1. Деренська, Я. Оцінка ефективності діяльності підприємства. *Mechanism of an Economic Regulation,* 1(99) 2023, 81-85.
2. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. N 20. Ч. 3. С. 174–177.
3. Пилипенко С. М. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. N 10. С. 452–456

МОСКОВСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я В СТРУКТУРІ ІДЕОЛОГІЇ «РУССКОГО МИРА

Олександр Лук'яненко,
доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Релігія є частиною соціокультурного життя людства з часів свого вирізнення з-поміж інших форм суспільної свідомості, прямо чи опосередковано впливаючи на щодення людини навіть через систему дорелігійних вірувань. Функціонал релігії у суспільстві включає, серед іншого, гуртування мас навколо однієї ідеї – часто далекої від релігійної віри, але значущої для держави, у кор-

донах якої ця релігія розбудовує свою організацію. У світлі російсько-української війни, що триває з 2014 року та перейшла у нову стадію 24 лютого 2022 року, роль Російської православної церкви (РПЦ) є однією з ключових. У даній розвідці увага приділена аналізу тієї світоглядної парадигми, котру транслює патріарх Кіріл (Гундяєв) у продовж семи місяців повномасштабного вторгнення російської федерації на територію суверенної України (двом головним компонентам – ідеї єдности та меншовартости). Його проповіді та звернення нагадують політичні агітки доби розвинутого соціалізму, де замість посилань на твори Леніна та Брежнєва добірно ставлять цитати зі Святого Письма у довільній інтерпретації.

Напевне, найвиразніше з вуст патріарха лунає ідея «єдиного народу». У його зверненнях навіть з'явилася усталена термінологія – «історична Русь». Це те, що заступило радянську концепцію «Древня Русь», яка мала б працювати на користь тієї ж теорії єдиної колиски російського, українського та білоруського народів. Використання цієї назви дозволяло уникати апеляції до Русі Київської, що підкреслювало б вторинність Московії та інших князівств. Схожу функцію виконує новітня формула «історичної Русі» у проповідях московського патріарха.

У проводі у храмі Христа Спасителя на четвертий день повномасштабної війни, що збігся з православною неділею про Страшний Суд, ідея монолітності «братніх народів» була провідною.

Особливе місце у правовіді ще займає не стільки світська, скільки церковна зовнішня політика. Патріарх акцентує увагу на положенні Української православної церкви, наголошуючи на її канонічній приналежності до Московського патріархату, що не могло не підігрівати протистояння всередині України і не нагадувати про претензії на канонічну територію цієї держави. Тим паче з огляду на те, що у самій УПЦ із 2014 року, коли росія анексувала Крим та окупувала Схід, намагалася уникати прямої згадки свою «московськість», прибираючи її з документів та табличок на храмах. Натомість патріарх Кіріл розбурхував заснулий вулик, показуючи свою «отеческу турботу» про українських вірян та їхніх пастирів. Саме православ'я, як у часи російської імперії, знову стає засобом цементування народів на противагу обезличеному «лукавому» злу – «темному», «ворожому», «зовнішньому». Формується релігійний аналог путінського «колективного Заходу». Його активність представляється уже не лише як мілітарне протистояння, але і як релігійна пря, участь у якій беруть представники української православної церкви.

«Русскій мір», котрий до цього працював більш-менш завуальовано, висовує свої щупальця з-під ряси уже відверто, бо патріарх говорить про існування не лише єдиного духовного, соціокультурного, але й спільного географічного простору. І напад на Україну північного сусіда таким чином все більше й більше набуває рис «князівської міжусобиці». Жонглювання термінами і підміна понять потребують посилання на авторитети. Досвідчений ідеолог, патріарх Кіріл чудово розуміє це під час своїх публічних виступів. Саме тому він вдається до цитування літописних джерел у відповідному імперському потрактуванні.

Публічна промова керівника церкви на свято Різдва Пресвятої Богородиці у Зачатьївському ставропігійному монастирі Москви 21 вересня 2022 року крутилася навколо теми «історичної Русі». Апелюючи до історії літописної Куликівської битви 1380 року, релігійний діяч наголошує, що *«Батьківщина наша,*

Русь, історична Русь проходить через тяжкі випробування». Відповідно збірна назва «історична Русь» привласнюється російським народом не лише у площині історії, але й у вимірі сучасної геополітики, розмиваючи існуючі кордони між незалежними державами. Більше того – проповідь позбавляє Україну права на будь-який спадок древнього минулого, що пояснюється начебто впливом ззовні, покликаним знищити спільну руську ідентичність.

Традиційними для таких пропагандистських проповідей є суміш релігійної моралі та політичного порядку денного. Патріарх вдало маніпулює почуттями віруючих, закликаючи до милості та прощення, відсутності ненависті до українців, а вже у наступних фразах аргументує це безблагодатністю серед сусіднього народу, потребою відродження «братерської єдності». І, просячи не називати українців ворогами, уже за мить говорить про плани ворога зі знищення єдиної православної релігійної організації.

Тут не обходиться без питання існування канонічної Православної церкви України та противагу УПЦ, котра у травні 2022 р. задекларувала своє віддалення від Москви. Їй, як і завжди, підбираються лише негативні епітети, асоціюючи із загрозою. Натомість керована митрополитом Онуфрієм інституція тлумачиться як єдина поборниця миру у трансцендентному світі. Наголосимо, що сама війна росії проти України (чи навіть «спеціальна воєнна операція», як її називають у державі-агресорці) у проповідях не іменується ніяк інакше окрім міжусобиці, що додатково підтверджує існування викривленої карти світу без політичних кордонів, що усталилися у Євразії після 1991 року. На користь цього працює й інший термін, що часто вживається церковником у зв'язці із поняттям «історична Русь» – «Свята Русь». Вони тотожні за сутністю, бо позначаються Україну, Росію та Білорусь політично. Відмінність полягає у тому, що друге поняття закріплює над цими територіями у свідомості вірян РПЦ не лише політичну владу Кремлі, але й божественну владу («Уділ Богородиці») з її земним центром у Москві. Формування образу «єдиного народу» поглиблюється зверненням до шанування одних і тих самих святих на євразійському просторі.

У контексті того, що війна не називається війною, зрозумілим є створення перспективи завершення «конфлікту» без надмірних жертв (офіційна російська статистика називає удесятеро менші цифри власних втрат, аніж дають українські служби). Тож логіка прохання про мир та благополуччя без втрат з огляду на міф «непереможної армії» цілком пояснювана. Непояснима лише формула «перемоги», про яку просить патріарх. Чия вона – російська? українська? «православна?». Утвердження ж єдности народів у системі «російської православної пропаганди» узгоджується з обґрунтуванням меншовартості Києва попри його історичну роль. Яскравим прикладом може бути промова патріарха у день пам'яті святителя Петра, митрополита Київського, Московського та всієї Русі, після літургії в Успенському соборі московського Кремля. Церковний діяч вправно маніпулює фактами, вибудовуючи логічну картину для далекого від історичної науки слухача-прихожанина. У ній Київ постає як покинуте, спустошене, збідніле духовно, інтелектуально та матеріально місто. І якщо дещиця істини є у тому, що значним чином свою велич Київ втратив у роки монгольської навали, то «добросусідськість» із Володимирським князівством як спадкоємцем слави Києва, виглядає аж занадто натягнуто. Особливо після воїн Андрія Боголюбського і розграбування й спустошення стольного граду військами володимиро-суздальського князя. До того ж із півночі місто ось-ось мало б бути в

облозі литовців. Тому історичні аргументи патріарха доволі слабкі, якщо висловлювати їх у дискусії, а не у пропагандистському монологові.

Натягнутими є й аргументи про необхідність перенесення з Києва центру політичної влади. Бо навіть сам митрополит Петро Ратенський, уже проживаючи із 1308 року у Володимирі, у 1312 році був змушений подорожувати у справжній центр влади - в Золоту Орду, аби з рук хана Узбека отримав охоронну грамоту на убезпечення права руського духовенства. Звісно, взамін на молитовне заступництво перед християнським Богом про «безбожну владу». Але пропагована патріархом ідея «політичного усамітнення» у лісах Володимира, подібна до чернечої аскези, тріщить по швах. Дипломатам і урядникам того часу доводилося покидати глуш боліт заради підтвердження права на владу. Навіть релігійну.

Міграція духовного центру до Москви пояснюється уже включно поняттям першосвященницького комфорту на тлі політичного протистояння древніх князівств. Слухачеві не повідомляється про судовий процес над митрополитом у 1313 році, що мав місце у Володимирській землі, який організували за заявою Тверського Єпископа Олексія. Константинопольський патріарх Афанасій зібрав у Переяславлі-Заліському князівський суд, що мав розглянути звинувачували у торгівлі церковними посадами. Виправдання митрополита стало заслугою візиту в Орду та заступництво московського князя Івана Калити. Тому «пропозиція» перенести митрополичу кафедру виглядала доволі виправдано з огляду на утиски та переслідування митрополита Петра у Володимирі не язичниками, а православними князями й іншими єпископами. До того ж перенесення митрополії означало, що Іван калита відтоді мав право титулуватися Великим князем.

Але навіть крізь ідеологічне полотно меншовартості Києва пробивається уже знайома ідея «русского міра», зшитого невидимими нитками православ'я. А над цим усім виформовується неприхована потреба зрощення релігійної та державної влади, така необхідна росії XXI століття, аби сакралізувати дії нового фюрера: *«Це була єдина Церква, центр якої переміщався разом із переміщенням столиці, щоб Предстоятель завжди був поруч із великим князем, щоб духовний центр був там, де й центр політичного життя. І святитель Петро переїхав сюди, до міста Москви, на настійне прохання великого князя Івана Калити, того самого, який збирав матеріальні цінності в Москві, щоб забезпечити стійке існування нової столиці. І для того, щоб ця столиця була дійсно визнана всією Руссю, необхідно було, щоб і Першопрестольна кафедра перемістилася до Москви»*.

Список використаних джерел:

1. Лук'яненко О. В. «Русскій мір» проти українського миру: релігійний фронт першого дня війни. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Людський потенціал у контексті сучасних соціокультурних перетворень» (24–25 травня 2022 р.).* Полтава, ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С.16-21.
2. *Обращение Святейшего Патриарха Кирилла к архипастырям, пастырям, монашествующим и всем верным чадам Русской Православной Церкви 24 февраля 2022 года.* URL: http://www.patriarchia.ru/db/text/5903795.html.
3. *Патриаршее слово в день памяти святителя Петра после Литургии в Успенском соборе Московского Кремля 06 сентября 2022 года.* URL: http://www.patriarchia.ru/db/text/5956879.html

4. *Резолюция Святейшего Патриарха Кирилла на рапорте митрополита Сумского и Ахтырского Евлогия 2 марта 2022 года*. Електронний ресурс: http://www.patriarchia.ru/db/text/5905352.html [Дата останнього доступу 21.09.2022]
5. *Святейший Патриарх Кирилл благословил во всех епархиях Русской Православной Церкви совершать молитву о восстановлении мира 3 марта 2022 года*. URL: http://www.patriarchia.ru/db/text/5905871.html
6. *Слово Святейшего Патриарха Кирилла в Неделю о Страшном Суде после Литургии в Храме Христа Спасителя 27 февраля 2022 года*. URL: http://www.patriarchia.ru/db/text/5904390.html
7. Слово Святейшего Патриарха Кирилла в праздник Рождества Пресвятой Богородицы после Литургии в Зачатьевском ставропигиальном монастыре г. Москвы 21 сентября 2022 года. URL: http://www.patriarchia.ru/db/text/5961645.html
8. *Циркулярное письмо митрополита Воскресенского Дионисия о молитве о восстановлении мира 3 марта 2022 года*. URL: http://www.patriarchia.ru/db/text/5905833.html

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇТ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Богдан Милятинський,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

У загальному розумінні поняття «управління якістю продукції» є сукупністю функцій і інструментів управління, які включають загальне покращення як характеристик самої продукції, так і процесу управління персоналом, що відповідає за питання розробки, впровадження, виробництва та збуту даної продукції. Система управління якістю продукції невід'ємно пов'язується з будь-якою діяльністю щодо формування змін якісних і кількісних характеристик якості продукції. Причина виникнення поняття «якість продукції» - це конкурентна боротьба на ринку за споживача, саме якість продукції впливає на постійне підтримання рівня конкурентоспроможності продукції у порівнянні з товарами аналогами.

Система управління якістю продукції характеризується рівнем взаємодії компонентів організаційної структури підприємства в процесі вирішення ключових питань операційного менеджменту та забезпечення конкурентоспроможності продукції, при умові досягнення рівня відповідності державним стандартам та іншим вимогам українського законодавства.

В сучасному розумінні система управління якістю на підприємстві є процесом орієнтованим на проведення оцінки якості товару на тому чи іншому етапі життєвого циклу продукції. Важливим елементом системи якості є «петля якості» (рис.1), що є концептуальною моделлю взаємозалежних видів діяльності, що впливають на якість продукції на різних стадіях виробництва продукції.

Також варто зазначити, що функціональні характеристики якості закладаються в продукт вже на першій стадії, на стадії маркетингових досліджень, де проводиться комплексне дослідження ринку на виявлення потреби в даному товарі, а також виявляються конкуренти, проводиться аналіз товарів та їх технічних характеристик.

Рис. 1 Петля якості
Джерело: [1]

Таким чином, виходячи з вище вказаного можна зрозуміти, що система управління якістю продукції є невід'ємною складовою ефективного менеджменту підприємства. Вона спрямована на забезпечення високої якості продукції, задоволення потреб клієнтів, оптимізацію виробничих процесів та підвищення конкурентоспроможності компанії. Завдяки системі управління підприємство може забезпечити ефективний контроль за витратами, уникати витрат на виробництво бракованої продукції та мінімізувати втрати через неякісні матеріали чи процеси.

Висока якість продукції, підтверджена системою управління сприяє формуванню довіри клієнтів та підвищенню репутації підприємства на ринку. Це може стати ключовим фактором у конкурентній боротьбі.

Багато міжнародних ринків вимагають від підприємств відповідності певним стандартам якості. Сертифікація за міжнародними стандартами ISO дозволяє підприємствам виходити на світові ринки та розширювати своє впливове положення.

Система управління якістю заснована на концепції постійного підвищення. За допомогою цієї системи підприємство може стежити за результатами, виявляти проблеми та впроваджувати покращення для досягнення вищих стандартів.

Таким чином, завдяки системі управління якістю продукції підприємство має змогу систематично вдосконалювати свої процеси та продукцію, що є ключовим елементом успішного менеджменту в умовах сучасного бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Формування якості. Петля якості URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/Самчук Л.М/page3.html (дата звернення: 10.11.2023)
2. Цикл Демінга (The Deming Cycle), він же - Цикл Шухарта, Цикл PDCA / PDSA URL: https://www.maxzosim.com/deming-cycle-pdca/ (дата звернення: 11.11.2023)
3. Цимбалюк Г.С. Ключові аспекти системи управління якістю продукції на етапах її виробництва URL: https://economics.net.ua/files/archive/2017/No1/129.pdf (дата звернення: 10.11.2023)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ

Олександр Педоренко,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Ганна Давиденко,
д.пед.н., професор
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Більше року Україна переживає російську військову агресію, намагаючись не лише захистити свій державний суверенітет і територіальну цілісність, але й забезпечити ефективне функціонування власної економічної системи. Військовий час створює нові виклики для підприємств, які повинні функціонувати в умовах нестабільності, ризику та умов, що змінюються. Саме тому підтримка економічної ефективності діяльності сучасних підприємств є актуальним питанням не лише для самих підприємств, а й для економічної безпеки країни. У цій статті ми розглянемо ключові виклики, з якими стикаються підприємства в період війни, а також стратегії, які допомагають забезпечити їхню ефективність у таких складних невизначених умовах.

Основними викликами для підприємств під час війни, на нашу думку, є такі:

- ризик безпеки, підприємства повинні керувати ризиками для забезпечення власної безпеки, що може включати в себе загрози тероризму, кібератаки та інших форм агресії;
- зниження попиту та зміни у споживчій поведінці: період війни може супроводжуватися зниженням попиту на товари та послуги, а також змінами у поведінці та потребах споживачів;
- нестабільний курс іноземної валюти та фінансові труднощі: військові конфлікти можуть викликати коливання валютних курсів та фінансову нестабільність, що впливає на ефективність фінансового управління;
- ланцюг постачання та логістика: військові дії також впливають на ланцюги постачання, призводячи до перебоїв у постачанні сировини та матеріалів;
- зміна законодавства країни: зміни у законодавчому середовищі можуть вимагати адаптації бізнес-моделей підприємств для відповідності новим вимогам та обмеженням;

- збереження кадрового потенціалу : важливим завданням є забезпечення безпеки та добробуту персоналу під час військових конфліктів, також важливо уникнути плинності висококваліфікованих кадрів;

- перепрофілювання та гнучкість у виробництві: можливість швидкого переходу до виробництва інших товарів або послуг у воєнних умовах.

- економічна нестабільність: необхідним є збереження фінансової стійкості та протистояння економічним труднощам.

Виходячи з зазначених викликів можна сформулювати основні стратегії розвитку підприємств для забезпечення їх ефективної діяльності:

- диверсифікація продукції та ринків, адже розширення асортименту продукції та пошук нових ринків може допомогти зменшити вплив змін на ефективність діяльності підприємств у військовий час;

- гнучкість виробництва, здатність швидко адаптуватися до змін у виробничому процесі дозволяє підприємству уникати перебоїв у виробництві та зберегти ефективність;

- стратегічне управління ризиками, адже активне управління ризиками дозволяє передбачати та зменшувати негативні впливи зовнішнього середовища на бізнес;

- співпраця та партнерство, встановлення стратегічних партнерств може забезпечити взаємну підтримку та розділити ризики;

- інновації та впровадження їх у технологічний процес, інвестиції у технологічний розвиток дозволяють підприємствам залишатися конкурентоспроможними в умовах динамічного середовища, що сприятиме підвищенню їх ефективності.

Таким чином, у військовий час важливо підприємствам залишатися високотехнологічними, гнучкими та готовими до швидких змін. Підприємства, що вміло керують викликами воєнного періоду, можуть визначати та формувати нові стандарти ефективності в умовах невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Александрова В. О. Методичні положення визначення факторів впливу на ефективність проведення реорганізації діяльності. *Бізнес Інформ*. 2022. № 2. С. 146-152.
2. Гудзь П.В., Гудзь М.В., Чернятін М.В. Оцінка ефективності управління промисловим підприємством на основі фінансових показників діяльності. *Управління змінами та інновації*. 2022. № 3. С. 27-32.
3. Батракова Т. І. Сутність поняття «економічна ефективність» діяльності підприємства в ринкових умовах. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія: Економічні науки. 2015. № 1 (1). С.172-178.
4. Бичкова Н. В., Цевух Ю.О., Ромаскевич Г.О. Вплив якості корпоративного управління на ефективність діяльності компаній. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 45. С. 3-7.
5. Богданович О. Г. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2020. № 1. С. 45-58.

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Максим Поліщук,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Господарська діяльність підприємств передбачає в ході виконання господарських операцій споживання сукупності ресурсів, таких як інформаційні, трудові, фінансові, матеріальні, управлінські та інші, необхідних для досягнення заданих цілей і рішення відповідних завдань. Для досягнення високої ефективності при управлінні даним процесом необхідно детермінувати заходи по споживанню даних ресурсів, тобто прагнути до діалектичної єдності їх кількісних і вартісних характеристик, взаємопов'язаних між собою органічно. Характеристика витрат виробництва відображає, перш за все, співвідношення витрачених ресурсів з результатами ефективності виробленої на їх основі продукції. Витрати на виробництво у певні періоди часу перебували і особливо зараз перебувають у центрі уваги управлінського апарату, що пояснюється багатьма причинами. Від рівня витрат залежить прибуток підприємства. Саме тому питання управління витратами на підприємстві є особливо актуальним.

Для кожного підприємства важливим питанням є оптимізація та мінімізація можливих витрат. Витрати - це складова будь-якої діяльності та саме ці витрати в майбутньому перетворяться на прибуток, але кожне підприємство намагається їх мінімізувати.

Існує безліч визначень терміну «витрати». В загальному вигляді витрати являють собою величину матеріальних, фінансових, трудових ресурсів, які було спожито підприємством в результаті здійснення господарської діяльності, спрямовану на отримання прибутку та збільшення загального добробуту власників [1].

З іншого боку витрати являють собою вибуття активів або збільшення зобов'язань, що проявляється у вигляді зменшення власного капіталу [2].

Будь-яке підприємство прагне максимізувати прибуток та вести успішну діяльність. І звісно для цього необхідно щоб функціонувала ефективна система управління витратами. Для збільшення прибутковості компанії важливим фактором є зниження собівартості, що фактично являє собою зниження витрат підприємства та є основною причиною є збільшення прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства та розширенні виробництва в наступні періоди. Також це створює можливості для стимулювання робітників, що буде впливати на продуктивність їх праці.

Управління витратами є важливою складовою ефективного управління підприємством і спрямоване на раціональне використання ресурсів із забезпеченням стабільності та підвищення прибутковості. Основними елементами управління витратами на підприємствах є :

- аналіз та планування витрат, що розпочинається з аналізу поточних та очікуваних витрат. Підприємство повинно вивчити всі аспекти своєї діяльності, ідентифікувати основні витрати та розробити плани їх контролю та оптимізації;

- бюджетування - встановлення бюджету для кожного відділу чи проєкту, що дозволяє контролювати витрати та визначати пріоритети. Регулярний моніторинг відхилень від бюджетних планів дозволяє швидко реагувати на зміни та коригувати стратегії;

- ефективне використання ресурсів. Управління витратами та ефективне використання людських, матеріальних та фінансових ресурсів. Це може включати оптимізацію робочих процесів, використання нових технологій та раціональне використання працівників;

- контроль запасів. Управління запасами дозволяє уникати надлишкових запасів, які можуть вести до збитків через знецінення або застарілість. Одночасно, важливо уникати браку товарів, що можуть призвести до втрати замовлень та невдоволення клієнтів;

- вибір постачальників та партнерів. Вибір надійних постачальників і стратегічних партнерів може впливати на цінову політику, умови поставок та інші аспекти, що впливають на витрати. Ретельний аналіз та переговори можуть призвести до отримання більш вигідних умов;

- енергоефективність та оптимізація витрат на енергію. Впровадження енергоефективних технологій та стратегій може допомогти зменшити витрати на енергію. Ефективне управління використанням енергії збереженню ресурсів та зменшення витрат;

- стандартизація та оптимізація процесів. Впровадження стандартів та оптимізація процесів може сприяти ефективному використанню ресурсів та уникненню зайвих витрат, забезпечуючи при цьому стабільність та якість продукції чи послуг;

- інновації в управлінні. Впровадження інновацій у сферу управління може допомогти підприємству шукати нові підходи до зменшення витрат та підвищення продуктивності. Це може включати в себе використання нових програм, аналітики та технологій для оптимізації управлінських процесів [3].

Висновки Управління витратами на підприємствах вимагає систематичного підходу та постійного моніторингу. Ефективне управління витратами шляхом підтримки стійкості підприємства забезпечує його конкурентоспроможність на ринку.

Список використаних джерел:

1. Грабова І.М. Класифікація витрат підприємства *Матеріали III Всеукраїнської заочної наукової конференції "Актуальні питання сучасної економіки"* Уман. нац. ун-т садівництва, Ф-т економіки і підприємництва; [редкол.: А. Ф. Головчук (відп. ред.) та ін.]. Умань Сочінський, 2011. Ч. 3. С. 134 — 135.
2. Гринів Б.В. Економічний аналіз торговельної діяльності. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2019. 392 с.
3. Дроб'язко, С.І. Методичні основи управління витратами підприємства *Академічний огляд.* 2010. № 1(32). С. 55 — 60.
4. Дяченко А. В., Карінцева О. І., Тарасенко С. В., Харченко М. О., Мазін Ю. О., Кисильова К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019 - 2020 рр. в Україні *Механізм регулювання економіки.* 2021. № 3. С. 21-40.

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ ТА ПРОБЛЕМА ОЦІНКИ ЇХ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВІ РИНКИ

Сергій Пругло,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Борис Шевченко,
кандидат екон. наук, доцент, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Постановка проблеми. Фінансові інновації мають вирішальне значення для ефективного функціонування та зростання фінансового ринку. В середньому за останнє десятиліття інвестиції у фінансові інновації в розвинених країнах зросли більш ніж удвічі [1]. Це призвело до надання нових видів фінансових послуг і продуктів. Нові доступні продукти, інструменти, процеси та технології підвищать прибутковість, зменшать ризики в усіх сегментах ринку та задовольнять зростаючі вимоги учасників фінансового ринку. За такої констатації набуває актуальності проблема оцінки впливу фінансових інновацій на фінансові ринки.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, фінансові інновації стосуються впровадження нових процесів які включають інноваційні фінансові технології, інструменти та інвестиції. Фінансові інновації не є новим явищем, вони з самого початку супроводжували розвиток технологічних інновацій. Загальновідомо, що фінансові та технологічні інновації взаємопов'язані та розвиваються разом. З одного боку, фінансові інновації забезпечують фінансування інноваційних технологічних проектів у ситуаціях, коли звичайні джерела фінансування недоступні через високий інвестиційний ризик. З іншого – бізнес-процеси стають все більш складними, виникають нові типи ризиків, які змушують фінансову систему та ринки адаптуватися до мінливих обставин і модернізуватися відповідно до вимог донорів і викликів сучасного світу. Тому можна зробити висновок, що фінансові інновації необхідні для того, щоб технологічний та економічний розвиток продовжувався стабільними темпами та для процвітання націй. Без попиту на інновації технологічний прогрес обмежений, що також обмежує застосування фінансових інновацій.

Поширення сучасних фінансових інновацій сприяє розвитку конкуренції, підвищення фінансової доступності, зростання якості та асортименту фінансових послуг, зниження витрат фінансових організацій на фінансовому ринку. Фінансові інновації стимулюють розвиток цифрової економіки та цифрових фінансів, формування галузі «Фінтех», що складається з компаній, які використовують фінансові технології та інновації для конкуренції з традиційними фінансовими організаціями та посередниками фінансового ринку.

Розвиток фінансових технологій дозволяє модернізувати традиційні фінансові послуги в кількох галузях: платежі та перекази (сервіси онлайн-платежів, сервіси онлайн-переказів); одноранговий обмін валют [Peer-to-peer (P2P)]; послуги платежів та переказів B2B; хмарні каси та смарт-термінали, послуги масових виплат; фінансування: однорангове споживче кредитування (P2P) та бізнес-кредитування, краудфандинг; управління капіталом: робо-едвайзинг, програми та додатки з фінансового планування, соціальний трейдинг, алгоритмічна біржова торгівля, сервіси цільових накопичень.

Глобальні інвестиції у Фінтех-галузь у період 2014–2022 роки. збільшилися з 9 до 50,8 млрд дол. США, а за підсумками 2022 р. вони досягли 111,8 млрд дол. США (збільшившись на 120% порівняно з 2021 р.) [2]. У глобальному масштабі функціонують понад 7500 фінтех-компаній. Обсяг інвестицій у Фінтех-галузь України за останній передвоєнний –2021 р. – збільшився вдвічі порівняно з 2020 р. Загальна сума Фінтех-угод у 2021 р. склала 30,8 млн дол. США [3]. Сукупний обсяг українського Фінтех-ринку (включаючи угоди зі злиття та поглинання тощо) за підсумками 2021 р. становив 48 млрд. грн. [3]. Все це свідчить про глобальне зростання фінансово-технологічного сектору.

Україна посідає лише 72-е місце за рівнем цифровізації [4]. У той же час, Індекс проникнення фінтех-послуг у містах-мільйонниках України становить 43%, при середньому показнику 33% по 20 країнах. При цьому проникнення фінтех-послуг на ринках, що розвиваються (Бразилія, Китай, Індія, Мексика та ПАР) вище, ніж на розвинених, і становить 46% [4].

Водночас фінансові інновації можуть становити серйозні загрози стабільності фінансового ринку та фінансової системи. Використання деяких фінансових інновацій, таких як забезпечені боргові зобов'язання (CDOs), сприяли виникненню фінансової кризи 2008-2009 років. У зв'язку з цим розробка ефективних методів регулювання фінансового ринку, що обмежують ризики, але не перешкоджають появі сучасних фінансових інновацій, стає найважливішим завданням ефективного функціонування та розвитку фінансового ринку.

Управління ризиками набуває ключового значення через високоризикову природу фінансових інновацій. Ця обставина ініціює необхідність розвитку системи управління фінансовими інноваційними ризиками (ризики, що виникають під час створення, впровадження, поширення та реалізації фінансових інновацій). Значимість фінансових інноваційних ризиків посилюється складністю розробки адекватних методів їх оцінки та управління в рамках концепції Ризиктех (ризик технологій), що дозволяє через процес цифровізації підвищити ефективність системи управління ризиками.

Економічна сутність фінансових інновацій зрештою проявляється у їхніх функціях: відтворювальної, стимулюючої, інвестиційної та захисної. Вплив фінансових інновацій на фінансовий ринок проявляється у процесі їхнього впливу на рівень, динаміку та структуру фінансового ринку. Він супроводжується змінами у функціонуванні фінансового ринку, його інститутів, фінансових інструментів, нормативно-правових актів, пов'язаних із веденням бізнесу.

Висновки. Таким чином, усе зазначене означає, що фінансові інновації набувають поширення та нове застосування на фінансовому ринку, які надалі трансформують структуру, динаміку фінансового ринку та вимагають нових рішень, правил ведення бізнесу, регулювання. Зміни ринкової кон'юнктури разом із змінами правового середовища призводять до формування нових інструментів, а потім до створення нових ринків та інститутів, що спеціалізуються на цих нових розробках і стимулюють попит на створення нових фінансових інновацій. У таких умовах оцінку впливу фінансових інновацій слід розглядати як процес визначення, вимірювання їх впливу на рівень, динаміку і структуру фінансового ринку.

Список використаних джерел:

1. Analytical Business Enterprise Research and Development Database (ANBERD). URL: https://www.oecd.org/sti/ind/anberdanalyticalbusinessenterpriseresearch anddevelopmentdatabase.htm

2. KPMG, The Pulse of Fintech 2022. URL: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/lv/pdf/2022/02/the-pulse-of-fintech-20182.pdf
3. EY Global FinTech Adoption Index 2021. URL: www.ey.com/FinTechIn- dex
4. The ICT Development Index. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/IDI/default.aspx

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК ЙОГО УСПІШНОГО РОЗВИТКУ

Олексій Русін,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Актуальність корпоративної культури для успішного розвитку підприємства в сучасному бізнес-середовищі не може бути переоцінена. В умовах постійних змін та конкурентного тиску, формування внутрішнього середовища, що спрямоване на покращення ефективності, творчості та взаємодії, стає стратегічною забезпеченістю. Корпоративна культура не тільки мотивує персонал до досягнення високих результатів, але й вибирає бренд-роботодавця, що робить підприємство бажаним для талановитих фахівців. Невід'ємний елемент ідентичності та підтримка інновацій, ця культура є керованою силою, що сприяє не тільки стабільності внутрішнього клімату, але й виходу компанії на новий рівень успіху в динамічному світі бізнесу.

Корпоративна культура — це комплексна система цінностей, традицій, норм і практик, яка характеризує внутрішнє середовище підприємства або організації. Вона характеризує те, як працівники сприймають ідентичність компанії, як вони взаємодіють один з одним, а також з зовнішніми стейкхолдерами.

Сучасні підприємства повинні активно будувати та підтримувати сильну корпоративну культуру, оскільки вона формує спільні цінності та норми, що спрямовані на досягнення спільних цілей. Ця культура допоможе створити єдиний фреймворк для дій та взаємодій працівників, сприяючи командній роботі та колективному успіху. Залученість персоналу в корпоративну культуру створює відчуття приналежності, що позитивно впливає на робочий ентузіазм та результативність. Крім того, сильна корпоративна культура забезпечує підприємствам захист та привертає талановиті кадри, які шукають в організації не лише роботу, а й віддану та ціннісно насичену спільноту. В умовах швидких змін та конкуренції корпоративна культура стає стратегічним інструментом, що сприяє адаптації та досягненню стійкого розвитку підприємства.

Корпоративна культура включає в себе:

Цінності. Основні принципи та переконання, які є в організації ключовими для успіху. Ці цінності формують основу вибору дій, прийняття рішень та взаємодії в колективі.

Місія . Чітко сформульована місія (призначення) та візія (перспективи) організації, яка формує її основну мету та її довгострокові цілі.

Норми та правила поведінки. Встановлені стандарти та правила, які регулюють поведінку працівників в організації. Це може включати етичні стандарти, прийняття рішень, стосунки з клієнтами та колегами.

Символи та символіка. Репрезентативні елементи, які символізують цінність та ідентичність компанії. Це можуть бути логотипи, слогани, спеціальні терміни або традиції.

Комунікація. Способи, якими інформація передається в організацію, та як комунікація сприяє підтримці цінностей та спільної ідентичності.

Системи нагороди. Методи визнання та нагород, які використовують для оцінки та підтримки тих, хто поділяє та підтримує корпоративні цінності.

Атмосфера та робочий стиль. Загальний настрій та стиль роботи в офісі, що додатково підкріплюється інноваціями, командною роботою та іншими аспектами.

Історія та досвід. Попередня історія та досвід організації, які впливають на формування її корпоративної ідентичності.

Таким чином, корпоративна культура є ключовим фактором для успішного розвитку організації, адже вона формує спільні цінності та створює характер міжособистісних відносин у колективі. Вона мотивує персонал, створює атмосферу взаєморозуміння та сприяє виникненню інновацій. Забезпечуючи залученість та відданість працівників, корпоративна культура також дозволяє утримувати висококваліфіковані кадри та позитивно впливати на репутацію компанії як роботодавця. Організації, що дбають про розвиток та збереження своєї культури, здатні адаптуватися до змін та створювати внутрішню синергію для досягнення стратегічних цілей.

Список використаних джерел:

1. Бондар Ю.А., Мірошниченко З.А. Корпоративна культура в системі управління персоналом підприємства. *Підсумки розвитку наукової свідомості: 2019* : матеріали практ. конф., 22 груд. 2019 р. Сеул (Південна Корея). С. 27-29.
2. Захарчин Г.М. Корпоративна культура : навчальний посібник. Львів. 2011. 317с.
3. Corporate Learning in the Context of Corporate Culture. 2021. URL: https://www.management.com.ua/forum_common/read.php?f=4&i=816&t=816 (дата звернення: 25.11.2023)

ОСОБЛИВОСТІ ВВЕДЕННЯ У ОБІГ ЦЕНТРАЛЬНИМИ БАНКАМИ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ

Дмитро Стрикун,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Борис Шевченко,
кандидат екон. наук, доцент, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Постановка проблеми. Фінансові інновації можуть підвищувати досягнення центральними банками своїх цілей щодо інфляційного таргетування та фінансової стабільності. Фінтех-стартапи та їх розробники можуть створити проблеми, які для фінансових регуляторів не є абсолютно новими. Важливим є

питання формування правил, що сприяють появі фінансових інновацій та їхньому беззбитковому розвитку для стабільності та довіри. Одним з аспектів, що актуалізує проблеми впровадження фінансових інновацій є процеси і процедури емісії і введення у обіг центральними банками цифрових валют.

Виклад основного матеріалу. У звіті Банку міжнародних розрахунків від 1996 року по електронних грошах [1] передбачалася можливість випуску електронних грошей центральними банками – цифрових валют національних банків (ЦВЦБ) – як політичної відповіді на широке їх поширення та пов'язане з цим ослаблення контролю за грошово-кредитною політикою та втрату доходів від сеньйоражу.

ЦВЦБ можуть мати низку переваг для своїх користувачів:

– зниження витрат та підвищення швидкості роботи міжбанківського ринку;

– здійснення центральним банком операцій на відкритому ринку в безперервному та цілодобовому режимі (24/7) та зниження ризику транзакцій овернайт;

– спрощена система виплати відсотків по валюті центрального банку та уникнення політики обмежень на основі нульового нижнього кордону;

– заміна існуючих спільних завдань кредитування та створення грошей комерційними банками з більш вузькою банківською системою, в якій фінансові установи мають повну рівність та практично (або взагалі) не мають левериджу.

Центральні банки здатні реагувати на загрози широкого поширення технології цифрових валют через випуск своєї цифрової валюти. Важливим тут є потенційний вплив на фінансову стабільність, платіжну систему, безпеку транзакцій, фінансові інновації, депозити в комерційних банках, трансмісійний механізм грошово-кредитної політики, технології ступінь децентралізації, види організацій, здатних функціонувати в такій системі та методи їх регулювання [2].

Надання широкого доступу до балансу центрального банку може спричинити серйозні проблеми. Основне завдання полягає в переході від кількох десятків оптових партнерів до тисяч або навіть мільйонів роздрібних власників рахунків, які б безпосередньо конкурували з депозитними рахунками в комерційних банках. ЦВЦБ може призвести до заміни класичної ролі центральних банків на роль великого роздрібного продавця на вершині багаторівневої системи ліквідності. Оскільки комерційні банки значною мірою залежать від депозитів та створення кредитів із системи часткових резервів, ЦВЦП може негативно вплинути на фінансове виснаження фінансових організацій у частині їхнього основного джерела коштів, особливо якщо вони не здатні використовувати інші джерела фінансування [3].

Нині лише одна форма грошей центральних банків (готівка) доступна кожному, тоді як розрахункові рахунки центрального банку зазвичай доступні лише обмеженому колу осіб, переважно банкам. Впровадження ЦВЦБ змінює і розширює палітру бази клієнтів і користувачів послуг ЦБ. Таке зумовлюється універсальною загальною доступністю ЦВВБ.

Все це дозволяє встановити нову таксономію грошей: емітент (центральний банк чи інше); форма (електронна чи фізична); доступність (універсальна чи обмежена); механізм передачі [(централізований або децентралізований, тобто рівний-рівному (P2P)]; рівень ризику (безризиковий або наявністю ри-

зику). Дана таксономія відображає суть виникаючих на практиці (розрізняються) двох можливих видів ЦВЦП, обидва з яких є електронними, випущені центральним банком і однорангові, одна з них доступна для широкого загалу (роздрібна ЦВЦП), а інша – тільки для фінансових установ (оптова ЦВЦП).

Існує чотири різні види електронних грошей центрального банку: два види ЦВЦП і два види депозитів центрального банку. Найбільш відомими формами депозитів у центральному банку є ті, що зберігаються в комерційних банках (їх часто називають розрахунковими рахунками або резервними рахунками). Іншою формою є (принаймні теоретично) депозити широкого загалу. Тобін (1987) називає цю форму депонованими валютними рахунками (DCAs) [4]. Поки що центральні банки зазвичай воліють не надавати DCAs. Універсально доступні форми грошей, що не випускаються центральним банком, включають криптовалюту, товарні гроші, депозити комерційних банків та мобільні гроші. Криптовалюта межує з ЦВЦП, враховуючи, що відрізняється лише одна її властивість. Інші три форми валюти більш віддалені, оскільки вони або фізичні, або «неоднорангові».

Ряд інших форм грошей є загальнодоступними. Існує також можливість використання криптовалюти у приватному секторі. Вони передаватимуться одноранговим способом за допомогою розподіленого регістру, але між певними фінансовими організаціями. По суті, домогосподарства та організації, які потребують кредитів, можуть зіткнутися з великими труднощами через припинення часткового банківського обслуговування. Спекулянти також можуть спостерігати відповідну інформацію про слабкі сторони однієї конкретної фінансової установи або системи загалом, використовуючи таку інформацію для ринкових пробігів або спекулятивних атак. З цих причин експерименти з розподіленим регістром у Банку Англії, валютно-фінансовому управлінні Сінгапуру, Європейському Центральному Банку, Банку Японії, Банку Швеції та Банку Канади приймають обережний підхід, спрямований на досягнення доказу концепції та вирішення технічних питань [5].

Варто також зазначити, що хоча деякі країни (такі як Норвегія, Швеція та Данія) нині скорочують свої фізичні операції з готівкою, жодна з них ще не збирається стати «безготівковою». Швеція скасувала зобов'язання деяких роздрібних торговців приймати готівку, але готівка залишається обов'язковим платіжним засобом для роздрібних торговців у Данії та Норвегії (Датська рада з платежів, 2016). Тим не менш, національні валюти (або валюти, що підтримуються багатонаціональним центральним банком, таким як ЄЦБ), найближчим часом не зникнуть, оскільки підтримувані центральними банками є найбільш стабільним засобом платежу та заощадження [6].

З цих причин валюти, випущені центральним банком, повинні залишатися найбільш популярним засобом обміну, незалежно від фізичного чи цифрового формату. Шведський Riksbank проводить експериментальний проект цифрової електронної крони щодо доцільності її випуску, покликаний служити доповненням до грошей, а не її заміною [7].

Висновки. Отже, в даний час готівка є єдиним можливим засобом володіння громадськістю грошима центрального банку. ЦВЦБ дозволить споживачам зберігати у цифровій формі зобов'язання Центробанку, що також могло б реалізуватися можливістю відкриття у ньому рахунків фізичними особами. Основним перевагою споживача від роздрібної ЦВЦБ проти наданням публічного

доступу до (централізованим) рахунках у центральному банку, може у забезпеченні анонімності коштів (готівки). Зокрема, однорангові перекази забезпечують анонімність по відношенню до будь-якої третьої сторони. Якщо анонімність третьої сторони не має достатнього значення для громадськості, багато з передбачуваних переваг роздрібних ЦВЦП можуть бути досягнуті шляхом надання широкого доступу до рахунків у центральному банку.

Питання про те, чи центральний банк повинен надавати цифрову альтернативу готівці, найбільш актуальне в таких країнах, як Швеція, де використання готівки швидко скорочується. Проте (зрештою) всім центральним банкам, можливо, доведеться вирішити питання доцільності випуску роздрібних чи оптових ЦВЦБ. При цьому центральні банки повинні будуть враховувати не тільки споживчі переваги щодо конфіденційності та можливого підвищення ефективності (з точки зору платежів, клірингу та розрахунків), ризики для фінансової системи та економіки в цілому, а також будь-які наслідки для грошово-кредитної політики.

Список використаних джерел:

1. Implications for central banks of the development of electronic money: Report by Bank for International Settlements. Basel. 1996. October. URL: http://www.bis.org/publ/bisp01.pdf
2. Retail CBDCs: The next payments frontier. (2019). IBM, OMFIF. URL: https://www.omfif.org/wp-content/uploads/2019/11/Retail-CBDCs-The-next-payments-frontier.pdf
3. Куцевол М.А. Поняття та економічна природа криптовалюти URL: http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/
4. James Tobin Commercial Banks As Creators of Money. URL: https://ru.scribd.com/document/181360950/1963-Commercial-Banks-as-Creators-of-Money-James-Tobin-pdf
5. Шкляр А.І. Розвиток цифрових валют центральних банків і ставлення ключових центральних банків до їх впровадження. Український соціум. 2020. 1(72). С. 123-137. DOI: 10.15407/socium2020.01.123
6. Шаповал Ю. Цифрові валюти центральних банків: досвід пілотних проєктів та висновки для НБУ. Економіка і прогнозування. 2020. No 4. С. 103-121. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_20_4_103_uk.pdf
7. Kibaroğlu O. Self Sovereign Digital Identity on the Blockchain: A Discourse Analysis. Financial Markets, Institutions and Risks. 2020. № 4(2). P. 65–79. DOI: https://doi.org/10.21272/fmir.4(2).65-79.2020

КАДРОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Тарас Тарануха,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Кадрова політика - це сукупність стратегій, принципів, підходів і дій, якими на підприємстві формують, утримують, розвивають та використовують

персонал. Це сфера управління, яка підтримує всі аспекти роботи з людським капіталом в організації.

Основні аспекти кадрової політики включають:

- Найм і відбір персоналу.
- Оцінка та розвиток.
- Оплата праці і винагорода.
- Мотивація і стимулювання.
- Кадровий облік та аналітика.
- Кадрові відносини.
- Система управління конфліктами.
- Управління відходами.

Кадрова політика є важливою складовою успішного управління підприємством, оскільки вона впливає на ефективність, мотивацію та задоволення працівників, що неабияк впливає на досягнення цілей та результативності підприємства.

Класифікація видів кадрової політики організації ґрунтується на безпосередньому впливі управлінського апарату на кадрову ситуацію.

На основі вивчення наукової літератури і точки зору фахівців можна запропонувати таку класифікацію типів кадрової політики підприємства:

- за особливостями впливу керівництва на кадрову ситуацію (пасивна, реактивна, превентивна, активна);
- за рівнем обґрунтованості (раціональна, авантюристична);
- за розумінням ролі людських ресурсів в діяльності організації (авторитарна, демократична);
- за ступенями відкритості до зовнішнього середовища при формуванні кадрового складу (відкрита, закрита);
- за дотриманням принципу справедливості (дискримінаційна, недискримінаційна);
- за національно-культурними особливостями (американська, японська, німецька, українська та інші) [4, с.63].

Кадрова політика є ключовим ресурсом для будь-якого підприємства, адже вона впливає на ефективність діяльності підприємства. У взаємодії з персоналом, керівництво підприємства ставить на перше місце ефективність матеріальних і фінансових витрат, а також організаційних засобів. Ефективність управління персоналом розглядається як характеристика якості та корисності управління людськими ресурсами в організації. Вона є здатністю забезпечити потрібний ефект у вигляді економічної вигоди для організації, а також удосконалення організації виробництва, праці та соціальної вигоди для працівників.

Ефективність управління персоналом зростає разом з розміром отриманого економічного, соціального, екологічного (або сукупного) ефекту та загальною сумою витрат, які призвели до цього ефекту (оцінка ефективності функціонування системи). Застосування цього підходу для оцінки соціально-економічної ефективності функціонування системи виражає рівень витрат праці та ресурсів на одиницю виробленої продукції. Ця форма оцінки ефективності вказує на рівень віддачі або результативності, виражений у результаті отриманого ефекту з усіх гривневих витрат, здійснених під час виробництва.

Узагальнюючи слід вказати, що ефективна кадрова політика допоможе залучити та використовувати ефективну, високопродуктивну та адаптивну робочу силу, що є ключовим фактором успіху підприємства.

Список використаних джерел:

1. Березюк А. М., Божко Е.А., Скачков О.М. Менеджмент персоналу організацій : навч. посіб. Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». Х. : ХАІ, 2011. 121 с.
2. Гавкалова Н. Л., Власенко Т.А. Управління ефективністю менеджменту персоналу : монографія Вид-во ХНЕУ, 2011. 296 с.
3. Ізюмцева Н. В., Кравченко І.С., Маренич А.І. Менеджмент персоналу : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Нац. банк України, Ун-т банківської справи. К. : УБС НБУ, 2011. 381 с.
4. Тертична Л. І. Управління персоналом : конспект лекцій для студентів освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» спеціалізації «Управління персоналом та економіка праці» денної та заочної форм навчання К. : НУХТ, 2017. 353 с.

ЦИФРОВИЙ КРЕДИТНИЙ МЕХАНІЗМ: СУТНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Борис Шевченко,
кандидат екон. наук, доцент, доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права
Тетяна Непокупна,
кандидат екон. наук, доцент, доцент кафедри політекономії
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Одним із найважливіших проявів цифровізації є цифрові фінанси, які являють собою фінансові потоки (що характеризуються новими технологічними можливостями та активним використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)) на основі цифровізації (з використанням цифрової інфраструктури) для створення та надання нових фінансових послуг, що дозволяють через трансфер фінансових інновацій (включаючи фінансові технології) модернізувати традиційні фінансові продукти та послуги на фінансовому ринку.

Ключову роль системі цифрових фінансів грає банківський сектор. Цифрові фінанси у банківській системі виступають у якісно новій формі – цифрового банкінгу. На відміну від електронного банкінгу, який забезпечує постачання традиційних та нових банківських продуктів та послуг через електронні канали розповсюдження, цифровий банкінг є якісно новою формою банківського обслуговування, в якій усі банківські продукти та послуги засновані на цифрових грошах і поставляються через усі канали розповсюдження (електронні та традиційні).

Еволюція електронного банкінгу та електронних грошей у цифровий банкінг та цифрові гроші слід розглядати у їх взаємодії з цифровою економікою та цифровими фінансами. Тільки з розвитком універсальної та загальноприйнятої форми цифрових грошей можлива реалізація потенціалу онлайн та електронного банкінгу у повному обсязі.

Найважливішою складовою цифрового банкінгу є цифровий кредитний механізм. Він дозволяє здійснювати кредитування у цифровому форматі на основі інноваційних цифрових фінансових технологій. Оскільки цифровий кредит є миттєвим, автоматизованим і віддаленим, він здатний оптимізувати технологію банківського кредитування, що склала. Цифрові кредитні продукти

можуть дистанційно та автоматично оцінювати кредитоспроможність клієнтів з використанням альтернативних джерел даних, таких як записи дзвінків, використання мобільних грошей і навіть геопросторові та психометричні дані про позичальника, а потім надавати кредитні гроші безпосередньо на мобільні телефони споживачів. Цифрове кредитування здатне знизити транзакційні витрати пов'язані з процесами отримання та обслуговування кредитів. Це потенційно може призвести до зниження вартості кредиту для позичальників та/або підвищення прибутковості інвесторів [1].

Важливим етапом розвитку фінансового ринку через цифровий кредитний механізм є можливий випуск центральними банками цифрових валют (ЦВЦП), який заснований на технології розподілених регістрів, що є децентралізованою, розподіленою базою даних (РБД, англ. DLT), доступною для використання та контрольованою мережею її користувачів. Основними властивостями РБД є автономність, безперебійність, безпека та відкритість. ЦВЦБ є цифровим зобов'язанням цього банку та відрізняється універсальною доступністю для учасників фінансового ринку [2].

Поява такої валюти може призвести до заміни класичної ролі центральних банків як вершини багаторівневої системи ліквідності роль великого роздрібного постачальника. Випуск цифрових грошей центральним банком орієнтований на підвищення швидкості роботи міжбанківського ринку, проведення центральним банком операцій на відкритому ринку в безперервному та цілодобовому режимі, спрощення системи виплат відсотків за валютою центрального банку та зниження витрат.

Важливим елементом цифрового кредитного механізму є Фінтех-кредит, що здійснюється на основі електронних платформ, в рамках яких позичальники безпосередньо взаємодіють з кредиторами [3].

Фінтех-кредитування може інтенсивніше використовувати цифрові інновації та нові джерела даних, автоматизуючи значно більше процесів, ніж традиційні кредитні провайдери, забезпечуючи більш швидке та зручне обслуговування клієнтів.

Платформи Фінтех-кредитування сприяють диверсифікації джерел кредитування економіки, надаючи альтернативне фінансування позичальникам. У деяких юрисдикціях платформи здатні виступити інструментом пожвавлення кредитного ринку (після банківської кризи) з боку держави. Інвестори можуть розглядати фінтех-кредити як альтернативний клас активів, що сприяє диверсифікації їх портфелів. У низці великих економік прагнення високої прибутковості забезпечило фінтех-платформам ширшу базу інвесторів, зокрема із боку інституційних інвесторів.

Платформи фінтех-кредитування здатні підвищити стійкість кредитування до шоків чистої ліквідності. Крім того, вони можуть бути менш схильні до міжнародних потрясінь, ніж банки, оскільки більшою мірою орієнтовані на внутрішнє кредитування [3].

Фінтех-кредитування підвищує доступність фінансових послуг для недостатньо обслуговуваних верств населення. Більш ефективні процеси та спеціалізація дозволяють деяким платформам фінтех-кредитування видавати кредити меншої вартості, які для класичних банків є економічно недоцільними.

Однак деякі фактори здатні перешкоджати темпам та масштабам зростання фінтех-кредитування. До них належать: конкурентні дії з боку функціонуючих кредиторів на діяльність фінтеху; бізнес-моделі фінтех-кредитування у

менш сприятливих умовах кредитування або фінансування не є надійними; дотримання нормативних вимог до фінтех-кредитування в різних юрисдикціях (необхідність санкціонування та регулювання онлайн-кредитних платформ, їх ліцензування та регламентація як банк або кредитний посередник та інші). Охоплення фінтех-кредитуванням значної частки кредитного ринку може призвести до виникнення системного ризику.

А отже перспективи застосування і поширення фінтех-кредитування спрямовують науковий пошук до створення прикладних моделей мінімізації ризиків цифровізації сфер грошового обігу, підвищення ефективності застосування методів і інструментів її регулювання.

Список використаних джерел:

1. Boshkov T. Blockchain and Digital Currency in the World of Finance. URL: https://www.researchgate.net/publication/330948636_Blockchain_and_Digital _Currency_in_t he_World_of_Finance
2. Retail CBDCs: The next payments frontier. (2019). IBM, OMFIF. URL: https://www.omfif.org/wp-content/uploads/2019/11/Retail-CBDCs-The-next-payments-frontier.pdf
3. Розвиток фінтеху в Україні.Офіційний сайт НБУ.URL: https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025

РОЗДІЛ 3
КОНСОЛІДАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ: АКСІОЛОГІЧНІ, ВОЛОНТЕРСЬКІ, ГУМАНІТАРНІ ТА ОСВІТНІ ВИМІРИ

УЧАСТЬ СПІВРОБІТНИКІВ ХАРКІВСЬКОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКАЗАХ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Олександр Апостолов,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Електроенергетика» Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
Альбіна Пшенична,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Електроенергетика» Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
Науковий керівник: Дмитро Журило,
кандидат технічних наук, доцент Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

На відміну від університетської науки, діяльність викладачів і лабораторій ХТІ, як правило, була тісно пов'язана з потребами різних галузей виробництва того часу. Практичний досвід викладачів та навчально-допоміжного персоналу ХТІ цінувався дуже високо. При заняттi вакансій перевага незмінно віддавалася фахівцям з навичками практичної та керівної діяльності на виробництві.

Різко зросла цінність від практичного застосування наукового потенціалу ХТІ в роки Першої світової війни, коли чимала частина України опинилася в прифронтовій зоні. Багато викладачів ХТІ взяли активну участь в утворених в 1915 р військово-промислових комітетах – громадських організаціях для постачання армії і флоту обмундируванням, спорядженням, озброєнням, їжею, інженерним забезпеченням і т. д. Цікаво, що праця членів комітетів, була безоплатною. Це не дивно: такого патріотичного пориву країна давно не відчувала. Недарма в той час Першу світову війну називали «Великої», «народної» і навіть «Великої Вітчизняної». Лише після Жовтневого пере-ворота її сором'язливо назвали «імперіалістичної». Через зраду більшовиків країна виявилася стороною, що програла виграну війну, втратила до мільйона квадратних кілометрів своєї території і вперше за всю нову історію була змушена платити контрибуцію вщент розбитому їй же противнику!

Обстановка на фронті вже в 1914 р. змусила переводити на військові рейки всі мирні установи. Не став винятком і Харківський технологічний інститут. Він мав досить великий верстатний парк, який становив: верстатів токарних – 32, поперечно - і поздовжньо-стругальних – 8, свердлильних – 8, фрезерних – 8, довбальних – 2, для розточування циліндрів – 1, болторізних – 1. Крім того, була ва-гранка Крігера з продуктивністю до 200 пудів чавуну на годину [1, арк. 12].

Керівництвом вишу було прийнято рішення про залучення до виконання замовлень фахівців-виробничників: Григорія Латишева, Володимира Тіра, Володимира Долгова, Аполлона Комарова, Володимира Гербурт-Гейбовича, Григорія Буракова, відомого теоретика Георгія Проскуру [1, л. 37].

Зусиллями цих фахівців в ХТІ були виконані наступні замовлення: виробництво 90-мм бомбометів [2, арк. 4-6], причому продукції було випущено на 6000 карб. [2, арк. 8]; налагоджено виробництво калібрів для снарядів, запальних склянок і детонаторних трубок [2, арк. 16]; виготовлено станини 13 верстатів для Мальцівських заводів, вагою 250 пудів брутто кожен [2, арк. 28]. Крім того, у великій кількості виготовлялися 37 мм чавунні гранати для мінометів [2, арк. 42], дріт діаметром 1,5; 1,8; 2,4 мм для Новоросійського і Туапсинського портів [2, арк. 50]. З термінових замовлень, виконаних під керівництвом завідувача механічною лабораторією Володимира Серебровського і механіка Аполлона Комарова, було особливо виділено два, за якими виготовлено 100 шт. 90 мм бомбометів [2, арк. 93] і 100 калібрів для гайок 0,5" [2, арк. 110].

Заробітки робітників ХТІ були порівнянні із заробітками на трьох найбільших підприємствах м. Харкова того часу – паровозному, Мельгозе і Загального товариства електрики. Наприклад, на паровозному заводі зарплату до 1,5 карбованця в день у 1916 р. отримували 14% робітників, а зарплату до 3 карбованців – 22,2% [3, арк. 48].

У механічних майстернях Інституту працювали 23 робітників, які отримували від 17,5 карбованців на місяць (Андрій Комісаров) до 95 карбованців (Тихон Дмитренко). Крім них, в майстернях працювали: Іван Коровін, Іван Ярмола, Володимир Моржавін, Федір Глазунов, Акім Місевра, Микола Осипов, Андрій Діденко, Василь Юрманов, Іван Бухалкін, Пилип Ткач, Микола Насонов, Олександр Насонов, Костянтин Чепурний, Пантелеймон Матусяк, Михайло Бородін, Микола Глущенко, Андрій Головін, Ігнатій Яковина, Павло Лофіцький, Меркурій Яковина, Петро Горбунов [4, арк. 5]. Усім їм у 1916 р. за рапортом ректора Івана Павловича Осипова (до піклувальника округу) планувалося збільшити платню в середньому на 25% у зв'язку з підвищенням цін, як і 15 майстровим - водопровіднику, покрівельнику, слюсарям, пічникам, опалювачам [5, арк. 6].

За даними С. Ю Вітте, Державний бюджет Росії в 1914 р. складав близько 3 млрд. карбованців. А в 1916 р. тільки військові витрати перевищували 15 (!) млрд. карбованців. Вартість карбованця знизилася до номінальної вартості в 5 копійок 1912 року (4,5276 коп.) [6, с. 33].

Таким чином, використання знань та професійних навичок викладачів та співробітників Харківського технологічного інституту сприяло прискорення перемоги над супротивником.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 770. Оп. 1. Спр. 806. К вопросу о изготовлении при ХТИ предметов военного снаряжения.
2. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 826. К вопросу о изготовлении при ХТИ предметов военного снаряжения.
3. ДАХО. Ф. 922. Оп. 1. Спр. 171. Переписка с отделом промышленности.
4. ДАХО. Р-1682. Оп. 1. Спр. 34. Ведомость суммам, подлежащим к выдаче поденным мастеровым и рабочим за работы в механических мастерских и Военно – механической комиссии.

5. ДАХО. Р-1682. Оп. 1. Спр. 28. Бумаги заседания Хозяйственного Комитета по Военно – технической комиссии.
6. Эвентов Л. Я. Иностранные капиталы в русской промышленности, Соцэкгиз, М.-Л., 1931.

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ТИПУ ЛЮДИНИ

Віталій Бажан,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
першого року навчання освітньо-наукової програми «Філософія»
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: В'ячеслав Мешков,
доктор. філос. наук, доцент, професор кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Сучасний світ переживає глибокі трансформації в усіх сферах життя, і формування сучасного типу людини визначається розвитком світового культурно-історичного процесу. Цей процес є складним і має багато вимірів, включаючи соціальні, економічні, технологічні та культурні аспекти.

Однією з ключових складових формування сучасного типу людини є глобалізація. Світ стає все більше взаємозалежним, а межі між країнами постійно зменшуються. Глобалізація зближує народи і культури, роблячи світ ще більш взаємопов'язаним. Однак це також породжує питання про збереження та захист унікальності кожної культури. Людина, яка формується в умовах глобалізації, повинна мати здатність до культурного розмаїття та вміння знаходити спільне між різними культурами.

Інформаційна революція також вносить свій внесок у формування людини. З доступом до великої кількості інформації на відстані кліка від нас, сучасна людина стає більш обізнаною та освіченою. Однак це також ставить питання про фільтрацію і обробку інформації, адже надмірна кількість може призвести до інформаційного перевантаження.

Розвиток технологій впливає на усі аспекти життя сучасної людини. З одного боку, технології полегшують повсякденне життя і роблять його більш зручним. З іншого боку, вони ставлять нові виклики перед особистістю. Наприклад, віртуальна реальність та штучний інтелект можуть змінювати спосіб сприйняття світу та взаємодії між людьми.

Технології також впливають на економіку і ринок праці, що вимагає від людини адаптації до нових умов і навичок. Це впливає на самоусвідомлення і формування цілей особистості.

Технологічний прогрес прискорює розвиток суспільства, впливаючи на всі сфери життя. З одного боку, це розширює можливості особистості в навчанні, роботі та спілкуванні. З іншого боку, це ставить питання про етичність та вплив технологій на ментальне здоров'я та соціальні відносини.

Зміни в суспільстві та культурі впливають на формування сучасного типу людини. Зростання рівня освіти, розширення прав жінок, зміна уявлень про родину та стосунки – це лише кілька прикладів соціальних зрушень, що впливають на індивіда.

Мультикультурна природа сучасного суспільства також розширює горизонти людини та розвиває її толерантність та взаєморозуміння. Однак це також

ставить завдання з управління конфліктами та підтриманням гармонії в різноманітних групах.

Сучасна людина має більше можливостей для самовираження і самовизначення. Індивідуалізація стає ключовою чергою сучасного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свої потенціали та обирати власний шлях розвитку.

Водночас, це ставить виклик перед суспільством у підтримці індивідуальності та визнанні різноманітності. Здатність бути самовизначеним і зберігати свою унікальність стає ключовою компетенцією сучасної людини.

Формування сучасного типу людини невіддільно від розвитку світового культурно-історичного процесу. Глобалізація, технологічний прогрес, соціальні та культурні зміни, індивідуалізація та самовизначення – це ключові фактори, які визначають новий образ сучасної особистості. Цей процес є динамічним і постійно еволюціонує, взаємодіючи з різними сферами життя і відзначаючись непередбачуваністю.

Соціальні та культурні зміни створюють новий контекст для взаємодії людей у суспільстві. Розширення прав жінок, розуміння різноманіття та підтримка інклюзивності формують свідомість нового типу людини, яка прагне до соціальної справедливості та рівноправ'я.

Індивідуалізація та самовизначення, хоча й підкреслюють унікальність кожної особистості, вимагають від неї відповідальності та самопізнання. Сучасна людина повинна вміти знаходити баланс між самовираженням та уважністю до інших.

Набуваючи сенсу існування, людина виходить за свої межі і особистісно розкривається світу. Вона стає зовсім іншою. Не випадково В. Франкл для позначення особистісного перевороту в людині використовує таке поняття, як самотрансценденція [2, с.251].

Із кожним окремо взятим філософським підходом до проблем сучасного життя можна в чомусь і не погодитися (бо є певні однобічності в їх інтерпретації життєвих питань), однак безсумнівним є факт активного творчого життя філософії XX ст., плідного діалогу різних течій і шкіл навколо болючих проблем сучасності епохи [1, с.211].

Важливо підкреслити, що формування сучасного типу людини – це не лише внутрішній процес, а й відповідальність за спільноту та планету. Свідома громадянськість, ставлення до екології та соціальна відповідальність стають необхідними компонентами нової типології людини.

У сучасному світі формування людини – це невід'ємна частина складного процесу розвитку. Суспільство та технології продовжують еволюцію, а разом із ними еволюцію пройшла і людина. Вона виростає в умовах постійних змін, вдаючись до власного потенціалу та вибору нового шляху для самореалізації у світі, який стає все більш складним і захоплюючим.

Список використаних джерел:

1. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації.2-е видання, виправлене і доповнене. Київ : «Каравела»; Львів: «Новий світ-2000», 2002. 544 с.
2. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії. Проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посіб. зі

слов. / під ред. д-ра філос. наук, проф. Н. Хамітова; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. 4-те вид. Київ: КНТ, 2016. 393 с.

ОПЕРАЦІЯ «ВІДПЛАТА», АБО УСУНЕННЯ КАТА ХАРКІВ'ЯН

Станіслав Близнюк,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Електроенергетика»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Ірина Нікуліна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Комп'ютерна інженерія»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Науковий керівник: Дмитро Журило,
кандидат технічних наук, доцент
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Як відомо, Харківський політех майже на двадцять років був розділений на 5 самостійних вишів і тільки в 1950 році їх було об'єднано в єдиний ХПІ. Ось в одному з них - Хіміко - технологічному інституті і читав у жовтні 1941 року свої специфічні лекції «головний диверсант Радянської Армії» - Ілля Григорович Старинов. Саме там, неподалік від штабу фронту розмістився Штаб інженерно-оперативної групи. Спочатку лекції в аудиторіях Хіміко-технологічного інституту Ілля Григорович читав для іспанців-учасників війни з Франко, але вимушених залишити свою країну, а потім і для поповнення, інженерних частин Червоної Армії. Чудовий інженер, кандидат військових наук, винахідник ряду мін, призначених для установки на залізних і автомобільних дорогах, призначених для знищення живої сили і техніки противника, ветеран війни в Іспанії і в Фінляндії, - звичайно, ця людина могла розповісти багато про що.

Ілля Григорович отримав широку популярність після підриву штабу німецької 68-ї піхотної дивізії 6-ї армії, в результаті чого загинув командир дивізії генерал-майор Георг Браун (посмертно став генерал – лейтенантом). Після війни було багато публікацій, які пов'язували Георга Брауна з німецьким ракетником Вернером фон Брауном. За одними даними - вони двоюрідні брати, за іншими - родичами не були.

Генерал Браун цілком резонно побоявся в'їхати в місто і, чекаючи розмінування, оселився в маленькому будиночку на околиці Харкова. Сапери ретельно обстежили відповідні будівлі. Їхню увагу привернув шикарний особняк на вулиці Дзержинського, 17, в якому до самого останнього моменту жив Микита Хрущов. У підвалі, серед купи вугілля, сапери (не без участі зрадників) виявили ледь помітний проводок. До вечора наступного дня вони витягли величезну міну, насичену різними дублюючими детонаторами і замикачами. Сапер капітан Гейден негайно поїхав на околицю міста доповісти про «вдачу» і генерал переселився в «розмінований» особняк...

О 3 годині 15 хвилин 14-го листопада 1941 року було послано перший радіосигнал і їм був підірваний великий Холодногірський віадук. Потім, періодично, змінювалися радіочастоти і в Харкові почали послідовно лунати нові вибухи - злетіли в повітря будівля на площі імені Руднєва та інші. Вибухи тривали до шостої ранку. Останнім було зруйновано і той самий будинок № 17. Його вибухом вбило самого генерала, разом з ним-двох офіцерів і 13 солдатів, а на місці будинку зяяла глибока воронка. Виявилося, що німці витягли не радіоміну, а «міну-блешню», завдання якої було у відволіканні противника від справжньої міни.

Німецька комендатура зреагувала швидко, і до вечора 14-го листопада 1941 року крім розстрілу 50 осіб був видрукуваний наказ коменданта міста.

«*До населення міста Харкова.*

В результаті вибуху російських мін у Харкові сьогодні загинули німецькі солдати. Це є доказом того, що населення на повторні заклики та накази німецьких збройних сил активно співпрацювати у розмінуванні не відгукнулося. Німецькі збройні сили діятимуть нещадно. Так, сьогодні страчено 50 членів Комуністичної партії. Крім того, заарештовано 1000 осіб як заручники. При подальших виступах проти німецьких збройних сил 200 з них буде розстріляно.

Заборонений час для жителів Харкова встановлюється з 16.00 до 6.00 год. Хто в цей час перебуватиме на вулицях чи площах без відповідного посвідчення, буде розстріляний. Кожен житель Харкова особисто, своїм власним життям, відповідає за безпеку німецьких збройних сил. Хто тепер ще замовчує дії, спрямовані проти німецьких збройних сил, той ставить на карту не тільки своє власне життя, але також життя всіх жителів Харкова.

Комендант міста. 14 листопада 1941 р.»

Сьогодні, через більш, ніж 80 років, є чимало виступів у ЗМІ та публікацій на тему, а чи правомірно це було – підривати противника. Адже німці в помсту знищували мирне населення. Не було б вибухів - не було б і жертв! Але, насправді, все інакше. Будь-який народ має право на збройний захист не тільки за допомогою своєї армії і не тільки має право, а й зобов'язаний знищувати ворожих солдатів і офіцерів, які вторглися на його землю, всіма доступними йому способами і засобами. Такі дії місцевого населення цілком допустимі, згідно діючою вже тоді (і діючої понині) Четвертої Конвенції «Про закони і звичаї війни на землі», прийнятої на другий Гаазької мирної конференції 1907 р., а ось брати заручників з місцевого населення і страчувати їх за дії, вчинені не ними, це вже дійсно, ні в які ворота не лізе. Це прямо і безпосередньо забороняється тією самою Четвертою Конвенцією, яку Німеччина підписала і ратифікувала. І, як свідчить дане оголошення, на жаль, не виконувала. Хто винен у цьому? Партизани? Більшовики? Мінери?

Але ж командувач 6-ю армією, генерал-фельдмаршал Вальтер Рейхенау вважав слов'ян нелюдями і саме за його наказами за кожного вбитого німця стратили десятки слов'ян. До честі Фрідріха Паулюса (згодом генерал - фельдмаршала), який став наступником Рейхенау, він ці накази скасував. А на зауваження свого начальника штабу, що тепер по нас будуть стріляти з-за кожного кута, резонно відповів: «Так відстрілюйтеся, але вбивати невинних не потрібно»! Практика терору не продовжила життя Рейхенау: в 1942 році він потрапив в авіакатастрофу і йому відірвало голову.

Харків в результаті війни виявився одним з найбільш зруйнованих міст в Європі. Було знищено десятки пам'яток архітектури, вивезено до Німеччини численні художні цінності, в тому числі картини і гравюри Рубенса, Веласкеса, Дюрера, Ван Дейка з художнього музею. За свідченням старожилів, цінності історичного музею було вкрадено німцями практично повністю, а будівлю музею знищено. Відвідавши місто в 1943 році, письменник Олексій Толстой писав: «Я бачив Харків. Таким був, напевно, Рим, коли в п'ятому столітті через нього прокотилися орди німецьких варварів. Величезне кладовище...»

Німці при відступі в 1943 році не змогли підірвати гордість України залізобетонний Держпром — так міцно його було побудовано. У Будинку проектів (зараз нова будівля університету) було знищено всі дерев'яні перекриття і повністю зруйновано крило, звернене до зоопарку. Не підлягали відновленню перший в світі Палац піонерів, Центральний будинок РСЧА, Пасаж і вся забудова спуску Халтуріна, готель «Червоний», будівля КП(б)у, музей імені Сковороди, Південний вокзал і безліч іншого. Було знищено тільки житла півтора мільйона квадратних метрів. У зоопарку перед війною жили більше 5000 тварин, а після звільнення в серпні 1943 року їх залишилося менше ста п'ятдесяти, з яких більш-менш великих - всього десять (чотири ведмеді, п'ять мавп і один вовк); інші під час війни було знищено. Загальний збиток місту склав 33,5 мільярда карбованців! Західні експерти передбачали, що на відновлення міста знадобиться більше 50 років! Пустирі і руїни на місці зруйнованих кварталів нагадували городянам про війну аж до середини 1960-х років. Але Харків повстав з руїн.

Сучасним окупантам треба замислитись – історія повторюється...

Не варто сумніватися, після закінчення війни з Росією повстане з руїн і вся Україна.

Список використаних джерел:

1. Старинов И.Г. Записки диверсанта. М.: Альманах «Вымпел», 1997.
2. История Великой Отечественной Войны Советского Союза 1941-1945. М.: Воениздат, 1961, т. 2. - С. 131.
3. В. Мавродиади. "Радиостанция-боец" [UA3AH, до BOB: eu2QW, U3QD; 1985 – S.K.] //Радио, 1985, №2, с .5.
4. Военно-исторический журнал, 1990, № 10.

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВОЛОНТЕРСТВА: СПІЛЬНА МЕТА ТА СОЛІДАРНІСТЬ

Ярослав Блоха,
канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Світове співтовариство визнає волонтерський рух способом збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, особистісного зростання шляхом усвідомлення людського потенціалу. У Всесвітній Декларації Волонтерства відзначається, що волонтерська діяльність становить фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості [1, с.34].

Україна, яка пройшла через ряд складних випробувань у своїй історії, визначається не лише своєю багатошаровістю культури та багатовіковою історією, але й сучасним рухом волонтерства, який став невід'ємною частиною суспільства.

З метою правового врегулювання волонтерської діяльності в Україні у квітні 2011 р. прийнято Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI. До цього закону потім були внесені зміни, які полягали у скасовані необхідності надання організаціям статусу волонтерських, дозволялась волонтерська діяльність на території проведення антитерористичної операції, передбачена грошова компенсація сім'ям волонтерів, які загинули, або були поранені під час військових подій, а також укладання договорів про добровільну роботу у волонтерській організації [2].

Закон України від 15.08.2022 р. № 2519-IX Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності врегульовує суспільні відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні. Основним завданням цього документу є забезпечення ефективного регулювання правовідносин, що виникають в процесі провадження волонтерської діяльності в Україні, сприяння розвитку волонтерського руху в Україні, підвищення якості надання волонтерської допомоги. Зокрема, закон уточнює терміни «волонтерська діяльність», «волонтер», знімає обмеження для здійснення волонтерської діяльності організаціями та установами, уточнює права та обов'язки волонтерів і організацій та установ, які залучають до своєї діяльності волонтерів, пояснює особливості відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги [3].

Світоглядні засади сучасного українського волонтерства періоду українсько-російської війни формуються на основі цінностей, солідарності та віри в можливість змін. З-поміж світоглядних засад волонтерства в Україні виокремимо:

1. Солідарність як основний принцип. Солідарність визначає дух спільності та взаємодопомоги в українському волонтерстві. Це відчуття є драйвером для того, щоб люди об'єднувалися навколо спільної мети, будь то допомога ветеранам, біженцям або потерпілим від надзвичайних ситуацій. Солідарність створює відчуття глибокої взаємодії та відповідальності перед усім українським суспільством.

2. Людиноцентризм. Основними джерелами волонтерського руху є не лише матеріальні ресурси, а й готовність допомагати іншим та власна енергія. У центрі волонтерської діяльності знаходиться людина, яка потребує допомоги. Сучасні волонтери виховані в дусі гуманізму та розуміють важливість допомоги кожному окремому індивідууму.

3. Довіра та прозорість. Сучасне волонтерство в Україні ґрунтується на довірі та прозорості. Волонтери часто співпрацюють з громадськістю, урядовими органами та іншими партнерами. Довіра у волонтерстві є основою для спільної роботи та досягнення поставлених цілей.

4. Різноманіття ініціатив. Українське волонтерство вражає своєю різноманітністю проектів та ініціатив. Це може бути допомога на передовій, волонтерські платформи для збору коштів, екологічні ініціативи чи соціальні проекти. Ця різноманітність вказує на готовність волонтерів допомагати в різних сферах суспільства.

5. Глобальна відкритість. Українські волонтери демонструють глобальну відкритість, співпрацюючи з міжнародними партнерами та приймаючи допомогу від них. Це створює можливість обміну досвідом та використання найкращих практик для досягнення глобальних цілей.

6. Толерантність та взаєморозуміння. Волонтери в Україні активно пропагують толерантність та взаєморозуміння як ключові компоненти сучасного суспільства. Вони вірять, що різноманіття є силою, яка збагачує наше суспільство, і прагнуть створювати інклюзивне середовище для всіх громадян.

7. Ефективність та інновації. Сучасні українські волонтери використовують сучасні технології та інновації для підвищення ефективності своєї діяльності. Вони володіють навичками проектного управління, аналізу даних та забезпечення відкритості інформації для максимального впливу на розвиток суспільства.

8. Екологічна усвідомленість. Волонтери в Україні нині приділяють особливу увагу екологічним питанням та розуміють важливість сталого розвитку. Вони активно працюють над проектами з охорони навколишнього середовища та екологічної освіти, сприяючи створенню здорової та екологічно свідомої громади.

9. Громадянська активність. Волонтерство в Україні сприяє розвитку громадянської активності. Волонтери виступають за права та інтереси громадян, сприяють формуванню громадських об'єднань та стали активними учасниками розвитку своєї країни.

10. Неперервна готовність до викликів. Сучасні українські волонтери завжди готові реагувати на виклики, будь то природні катастрофи, конфлікти чи епідемії. Їхня готовність та мобільність грають ключову роль у наданні допомоги в найскладніших ситуаціях.

Таким чином, можемо констатувати, що сучасне українське волонтерство засноване на цінностях солідарності, людського центризму, довіри, прозорості та глобальної відкритості. Ці світоглядні засади не лише формують волонтерський рух в Україні, але й слугують прикладом для інших країн, які прагнуть забезпечити благополуччя свого суспільства через активну участь громадян у волонтерській діяльності.

Світоглядні засади сучасного українського волонтерства не лише відображають цінності громадян, але й визначають напрямок розвитку суспільства. Цей рух не тільки допомагає тим, хто найбільше цього потребує, але й є справжнім каталізатором для позитивних змін у сучасному українському суспільстві. Волонтерство - це не лише допомога, а й спосіб життя, заснований на взаєморозумінні, толерантності та готовності приймати виклики для створення кращого майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с.
2. Про волонтерську діяльність: Закон України № 3236-VI від 19 квітня 2011 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text
3. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності: Закон України від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: https://document.vobu.ua/doc/14674

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ЗВО ТА УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛІТНІМИ ЛЮДЬМИ

Андрій Бойко,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Андрій Каркач,
старший викладач кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти,
Полтавський інститут економіки і права

Трансформація соціально-економічних та політичних умов в Україні вимагала формування нової соціальної політики, становлення та розвитку нових видів професійної діяльності, які забезпечують її реалізацію. Одним із таких нових видів професійної діяльності стала соціальна робота [5, 96-99].

Професія соціального працівника (фахівця із соціальної роботи) належить до типу професій «людина – людина»; за класом – до перетворюючих професій; за ознакою основних знарядь праці – до професій, пов'язаних з переважанням функціональних засобів праці; за умовами праці – до групи професій із підвищеною моральною відповідальністю.

Специфіка даної діяльності передбачає наявність у здійснюючого її фахівця певних професійних та особистісних якостей, таких як комунікативність, емпатійність, атрактивність, гуманістична спрямованість особистості, особиста та соціальна відповідальність, високий соціальний інтелект, відкритість, екстравертованість, емоційна стійкість, терпіння, самовладання, самооцінка [6, 47-63].

Соціальна робота з людьми літнього віку має низку відмінностей від інших напрямів діяльності в даній сфері, тому всі заходи щодо соціальної допомоги повинні проводитися з урахуванням особливостей цієї соціальної групи [3, 262-271].

В даний час актуальним є підвищення ефективності здійснення соціальної роботи, що передбачає вдосконалення підготовки фахівців у цій сфері. Натепер передбачено низку дисциплін (теоретичних та практичних), що прямо чи опосередковано стосуються напряму соціальної роботи з категорією літніх громадян. З метою вдосконалення підготовки фахівців у цій галузі у Полтавському інституті економіки і права навчальним планом передбачено дисципліни «Соціальна робота з групами клієнтів» та «Соціальне конструювання здорової старості», орієнтовані на поглиблення, конкретизацію та професіоналізацію знань у цій галузі.

Місце даних курсів у професійній підготовці випускника визначається тим, що соціальна робота належить до тих видів діяльності, в яких соціально-геронтологічна компетентність спеціаліста є особливо значущим компонентом професіоналізму та сприяє формуванню цілісного професійного мислення практичного та наукового працівника у сфері соціальної роботи.

Практична робота з людьми літнього віку стимулювала звернення здобувачів до теоретичних праць, а вивчення теорії спонукало до пошуку обґрунтованих практичних дій. Формою організації практичної роботи здобувачів є різні види практик. Проходження практики безпосередньо в установах соціальної сфери позитивно впливає не тільки на людей літнього віку, а й на особисті якості здобувачів, формування умінь та навичок, підтверджуючи значущість

взаємозв'язку навчання з практичною діяльністю [7, 25-38]. Соціальне партнерство територіального центру соціального обслуговування та закладу вищої освіти дозволяє вирішувати це завдання на вищому якісному рівні.

Якість життя літніх людей – одна з гострих соціальних проблем та важливий напрямок соціальної роботи [1, 108-114].

Соціальне партнерство кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти Полтавського інституту економіки і права та територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) стало можливим та продуктивним завдяки створення на базі установи проблемно-пошукових груп при відділеннях.

Відділення для проблемно-пошукових груп стали майданчиком для розробки та реалізації соціальних проектів, проведення досліджень, формування універсальних, загально-професійних та професійних компетенцій майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Формою організації практичної роботи здобувачів були ініційовані закладом вищої освіти мікро дослідження.

У межах практики вирішувалися такі завдання:

- виявити антропоморфні та психосоматичні особливості літніх людей, які обслуговуються в територіальному центрі;
- провести заходи, спрямовані на соціальну адаптацію, оздоровлення та відпочинок людей літнього віку шляхом їх активного залучення у суспільне життя;
- розширити знання здобувачів та літніх людей у галузі соціальної роботи;
- сформувати у здобувачів ціннісне ставлення до літніх людей та вміння щодо організації їм допомоги, самодопомоги, взаємодопомоги та взаємопідтримки.

Усі заходи, які проводилися здобувачами у територіальному центрі були адаптовані під виявлені у процесі моніторингу потреби громадян літнього віку і мали практичну спрямованість.

Результативність проходження практичної підготовки у рамках соціального партнерства відстежувалася за критеріями зміни професійних умінь здобувачів, їх психологічного самопочуття. На початок практики було виявлено деякі непрямі характеристики майбутніх фахівців з соціальної роботи:

1) мали уявлення про соціальну допомогу літнім людям - 62%;
2) вважали, що мають здатність швидко сходитися з новими людьми - 85%;
3) люблять спілкуватися з літніми людьми – 95 %;
4) мали намір взяти участь у практиці з метою отримання нових знань та практичних умінь - 97 %;
5) бажають спілкуватися та ділитися досвідом – 99 %.

По завершенні практики з'ясувалося, що 71% здобувачів відчули емоційний підйом і рішучість, 29% - бажання брати участь у волонтерському русі.

Проходження практики позитивно вплинуло на особисті якості здобувачів, формування умінь і навичок, підтвердивши значимість взаємозв'язку навчання з практичною діяльністю.

Таким чином, соціальне партнерство ЗВО та установи системи надання соціальних послуг населенню дозволяє вирішувати важливі завдання у сфері соціального обслуговування населення, з одного боку, та підвищення якості вищої професійної освіти, з іншого.

Список використаних джерел:

1. Балдинюк О. Д. До питання соціального обслуговування людей похилого віку в Україні. *Інноваційна педагогіка. Збірник наукових праць* / Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій . Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 31. Том 2. С. 108-114.
2. Каркач, А., Кравченко О., & Семигіна, Т. (2022). Сучасні підходи до розуміння літніх людей як особливої соціальної групи. *Соціальна робота та соціальна освіта, 2*(9), 77–90. https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(9).2022.267086
3. Кочубей Тетяна. Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів: з досвіду роботи. *Соціальна освіта та соціальна робота*. 2022. Вип. 2(9). С. 262-271.
4. Кравченко О., Карпич І. Інтеграція діяльності роботодавців та закладів вищої освіти: локальний досвід. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*.13 (2022). С.37-45. https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-37-45.
5. Семигіна Т. Критична парадигма досліджень у соціальній роботі. Scholarly disputes in philosophy, sociology, political science, and history amidst globalization and digitalization: conference proceedings. Riga: Baltija Publishing, 2021. P. 96-99. URL: https://bit.ly/3L5pFTH.
6. Семигіна Т.В., Пожидаєва О.В. Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. С. 47-63. DOI: https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.05
7. Semigina T. Організація практики студентів спеціальності «Соціальна робота»: досвід України. Pedagogical concept and its features, social work and linguology / Ed. by B. Shneider.. Dallas: Primedia eLaunch LLS, 2020. С. 25- С. 25-38. DOI: https://doi.org/10.36074/pcaifswal.ed-1.03.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖ

Іван Буковецький,
ІІ курс, група ЗСР-22-1м, спеціальність «Соціальна робота»,
Інститут соціальних технологій Університету «Україна»
Науковий керівник: Анастасія Базиленко,
к. психол. н., доцент
Інститут соціальних технологій Університету «Україна»

Анотація. У статті розглядається поняття кіберсоціалізації людини та пов'язані з цим основні зміни у комунікативній поведінці, особливості засвоєння цінностей в сучасних реаліях. Підкреслюються особливості соціальної роботи з молоддю в умовах активного розвитку інтернет-мереж.

Ключові слова. Кіберсоціалізація, кібербулінг, інтернет-залежність, інтернет-мережі.

Abstract. The article examines the concept of cyber socialization of a person and related main changes in communicative behavior, peculiarities of assimilation of values in the modern realities of cyberspace. Peculiarities of social work with young people in times of active development of Internet networks are emphasized.

Keywords. Cybersocialization, cyberbullying, Internet addiction, Internet networks.

Розвиток інформаційних технологій на початку другого тисячоліття приніс суттєві зміни до багатьох сфер суспільного життя. Завдяки мережі Інтернет, з одного боку, з'явилися практично необмежені можливості для задоволення інформаційних потреб. З іншого – розширилися способи обміну інформацією, фактично стерлися кордони для спілкування між представниками різних культур, соціальних груп.

Логічно, що молодь як найактивніша щодо пізнання себе та світу вікова група найбільше зазнає впливу «інформаційного буму»: в процесі соціалізації молоді люди стикаються з неосяжним об'ємом інформації та нових можливостей. На відміну від дітей, яких «захищає» від цього сімейне середовище та обмеження доступу до інформаційних ресурсів, та старшого покоління, що має більш стійкий сформований світогляд (а нерідко і не бажає використовувати новітні засоби комунікації), молода людина має достатньо свободи, інтелектуального потенціалу та мотивації для осягнення інформаційного простору.

До позитивних аспектів особистісного розвитку за допомогою Інтернет – спілкування можемо віднести подолання комунікативного дефіциту, розширення кола знайомих. При цьому дружба в соціальних мережах часто дуже поверхнева. Деякі молоді люди , а особливо підлітки, намагаються бути у центрі уваги, а також додати до свого профілю якнайбільше друзів, у тому числі й за рахунок незнайомих людей.

Варто підкреслити, що сучасна молодь розглядає Інтернет і соціальні мережі як основне та перевірене джерело інформації. У соціальних мережах користувачі також можуть задовольнити потреби у самовираженні та самореалізації. [24]

Інтернет-мережі стали основним місцем спілкування та дозвілля для молоді. Молоді люди проводять у Інтернеті значну частину свого часу, спілкуючись з друзями, навчаючись, розважаючись. Це створює нові можливості для соціальної роботи з молоддю, але також і нові виклики.

Інтернет-мережі можуть надавати молоді доступ до інформації, освітніх ресурсів, можливостей для творчості та самовираження. Однак Інтернет-мережі також можуть бути джерелом проблем, таких як кібербулінг, кіберзалежність, екстремізм.

І сьогодні у зв'язку з вищесказаним можна з упевненістю говорити про таке поняття як віртуальна комп'ютерна соціалізація або кіберсоціалізація.

Кіберсоціалізація людини – соціалізація особистості в кіберпросторі - процес змін структури самосвідомості особистості, що відбувається під впливом і в результаті використання нею сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій в контексті життєдіяльності. Кіберсоціалізація людини особливо яскраво відбувається в кіберпросторі віртуального соціалізуючого інтернет-середовища, тобто внаслідок використання його ресурсів і в процесі комунікації з віртуальними агентами соціалізації, що зустрічаються людині у всесвітній глобальній мережі Інтернет (у першу чергу, в соціальних мережах, в процесі листування по e-mail, на форумах, в чатах, блогах і on-line-іграх) У процесі кіберсоціалізації у людини виникає цілий ряд нових, очікувань та інтересів, мотивів і цілей, потреб і установок, а також форм психологічної і соціальної активності, безпосередньо пов'язаних з кіберпростором - фактично новим віртуальним життєвому простором людини .

Інтернет-залежність – новітня соціальна хвороба, яка лише на перший погляд здається простою. Останні наукові та соціологічні дослідження засвідчують, що така недуга може призвести до дуже трагічних наслідків як для здоров'я, так і для суспільного статусу користувача. Таку залежність, з погляду психолога, можна порівняти із залежністю від наркотичних речовин або алкоголізмом.

Такі особливості особистості Інтернет-залежних підлітків як проблеми із спілкуванням, відчуття самотності, низька самооцінка, схильність до уникнення проблем і відповідальності, відхід від себе справжнього у віртуальний світ, сприяють як залученню в Інтернет-аддикцию, так і одночасно є факторами ризику соціальної дезадаптації.

Завдання соціальної роботи з молоддю в умовах поширення Інтернет-мереж

Основними завданнями соціальної роботи з молоддю в умовах поширення Інтернет-мереж є:

1. Забезпечення позитивної взаємодії молоді з Інтернет-мережами. Соціальні працівники повинні допомагати молоді використовувати Інтернет-мережі для свого розвитку та задоволення потреб.

2. Захист молоді від негативних наслідків Інтернет-мереж. Соціальні працівники повинні попереджувати молодь про можливі ризики, пов'язані з використанням Інтернет-мереж, і навчати її способам захисту себе.

Форми та методи соціальної роботи з молоддю в умовах поширення Інтернет-мереж повинні бути адаптовані до особливостей цієї групи. Соціальні працівники можуть використовувати такі форми та методи роботи:

Індивідуальна та групова робота з молоддю. Соціальні працівники можуть проводити індивідуальні консультації та групові заняття з молоддю, присвячені темам, пов'язаним з Інтернет-мережами.

Просвітницька робота з молоддю. Соціальні працівники можуть проводити лекції, семінари, тренінги для молоді, присвячені темам, пов'язаним з Інтернет-мережами.

Взаємодія з Інтернет-спільнотами молоді. Соціальні працівники можуть співпрацювати з Інтернет-спільнотами молоді, щоб сприяти позитивній взаємодії молоді з Інтернет-мережами.

Приклади соціальної роботи з молоддю в умовах поширення Інтернет-мереж:

— *Соціальний працівник проводить індивідуальну консультацію з молодим чоловіком, який переживає кібербулінг. Соціальний працівник допомагає молодому чоловіку зрозуміти, що відбувається, і розробляє план дій для вирішення проблеми.*

— *Соціальний працівник проводить групове заняття з молоддю на тему кібербезпеки. Соціальний працівник навчає молодь, як захистити себе від небезпек, пов'язаних з використанням Інтернет-мереж.*

— *Соціальний працівник співпрацює з Інтернет-спільнотою молоді, щоб організувати онлайн-конкурс творчих робіт. Конкурс сприяє позитивній взаємодії молоді з Інтернет-мережами і розвитку її творчих здібностей.*

Соціальна робота з молоддю в умовах поширення Інтернет-мереж є складною і багатогранною. Вона вимагає від соціальних працівників високої професійної підготовки, кваліфікації, особистих якостей та цінностей

Список використаних джерел:

1. Закіров М. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин / М. Закіров // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 11–30.
2. Залежність від соціальних мереж як проблема сучасних студентів / Лютий В.П., Коломієць К.С. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2014. – №3-4. – С. 6-12.
3. О. Онищенко, В. Горовий, В. Попик Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства. – Київ, 2013. – С.220.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Олександр Волощук,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти спеціальності 073 «Менеджмент»
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
Науковий керівник: Наталія Чеснік,
к.е.н., доцент кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

Дані з Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) свідчать про важливе місце оздоровлення, лікування та реабілітації у сучасному туризмі. Ці види туризму набули глобального масштабу, а кількість міжнародних туристів зростала кожного року до 2019 року, досягнувши 1,5 млрд осіб.

Однак, початок 2020 року приніс суттєві зміни у туристичній галузі через пандемію коронавірусу. Сфера сервісу та туризму стали одними з найбільш постраждалих галузей, оскільки були запроваджені карантинні обмеження та невизначеність щодо їх тривалості. У таких умовах особливо важливим став розвиток туристичної галузі та різних видів туризму в контексті карантинних обмежень. Компанії та організації змушені були шукати нові підходи та рішення для приваблення туристів та забезпечення їх безпеки. У 2022 р санаторно – курортні заклади України постали перед новим викликом, адже вони почали працювати в умовах війни, оздоровлювати населення в невизначених умовах. Саме тому тема дослідження є особливо актуальною.

Для якісної оцінки стану лікувально-оздоровчого туризму в Україні проведемо порівняльну характеристику з іншими країнами Європи.

Наведемо показники лікувально-оздоровчої діяльності в деяких країнах Європи, включаючи Україну (рис.1).

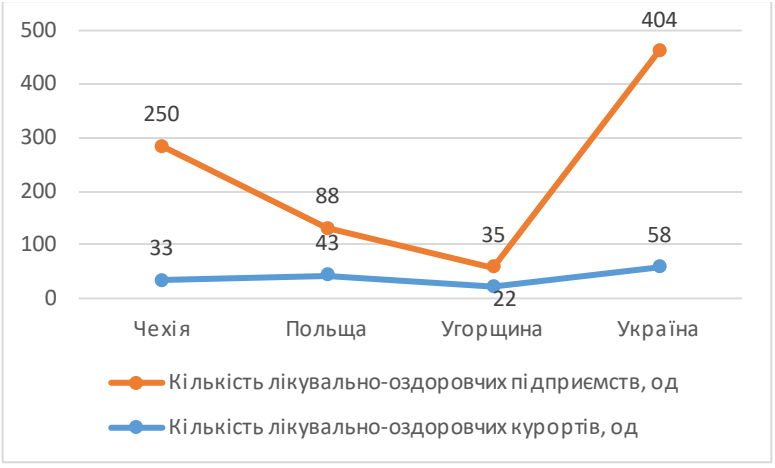

Рис.1 Кількість лікувально-оздоровчих курортів та підприємств в Чехії, Польщі, Угорщині та Україні у 2021 р [1]

Україна має найбільшу кількість лікувально-оздоровчих курортів (58), що свідчить про розмаїття природних ресурсів та лікувальних місцевостей в країні.

Польща має другий за величиною показник (43), який також має суттєве значення про поширення лікувально-оздоровчого туризму у цій країні.

Чехія та Угорщина мають меншу кількість курортів (33 та 22 відповідно), це може бути обумовлено їх географічним положенням та рельєфом.

Кількість лікувально-оздоровчих підприємств. Україна також видається лідером за цим показником, маючи 404 лікувально-оздоровчих підприємства. Це вказує на великий попит на такі послуги в країні. Польща та Чехія мають меншу кількість підприємств (відповідно 88 та 250), але це коригується високою концентрацією послуг на кожному курорті. Угорщина має найменшу кількість лікувально-оздоровчих підприємств (35), але це також може бути пов'язано з її географічним положенням та розміром.

Загалом, рис.1 вказує на те, що Україна має значний потенціал у сфері лікувально-оздоровчого туризму, а Польща, Чехія та Угорщина також активно розвивають цей сектор, хоча в різних масштабах.

На рис.2 можна побачити, що кількість туристів, що відпочивали в Україні з лікувально-оздоровчою метою була найменшою серед досліджуваних країн

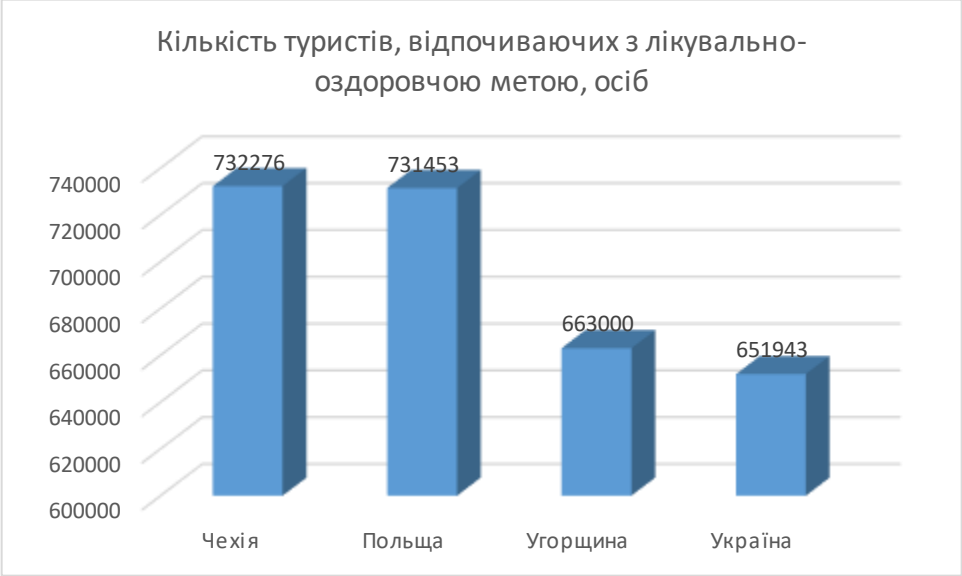

Рис.2 Кількість туристів відпочиваючих з лікувально-оздоровчою метою у 2021р [1]

Характеризуючи рис 2 слід зазначити, що Україна має всі передумови для розвитку лікувально-оздоровчого туризму та забезпечення значної прибутковості, яка в подальшому може призвести до збільшення доходів бюджету через оподаткування. Важливо відзначити, що чітка регуляторна база та ефективний моніторинг і контроль за діяльністю лікувально-оздоровчих закладів є значущим чинником у розвитку цього сегменту туризму.

Порівнюючи з іншими країнами, такими як Польща, можна відзначити, що остання вже має національну програму розвитку туризму на період до 2030 року. Ця програма забезпечує фінансову підтримку проектів у сфері туризму, зокрема лікувально-оздоровчого, що є показником державного інтересу та готовності сприяти в цьому напрямку [1].

Таким чином, слід зазначити, що важливим чинником розвитку лікувально-оздоровчого туризму України має бути стимулююча законодавча база та маркетингова стратегія і просування туристичних послуг. Країни Європи активно використовують міжнародний туризм як частину своєї економічної стратегії та мають відповідні бюджети на рекламу та просування своїх туристичних послуг за кордоном.

Список використаних джерел:

1. Зеленко О.О., Зеленко О.В., Алієва Л.А. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в східних регіонах України URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/6_11_uk/63.pdf (дата звернення: 14.11.2023)
2. Грабар М.В., Кашка М.Ю., Пригара О.В. Методи використання лікувально-оздоровчого туризму на практиці URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=8fbyoxkAAAAJ&citation_for_view=8fbyoxkAAAAJ:Zph67rFs4hoC (дата звернення: 14.11.2023)
3. Грабар М. В., Кашка М. Ю/ Сучасні тренди міжнародного туризму і рекреації URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view _op=view_citation&hl=ru&user=8fbyoxkAAAAJ&citation_for_view=8fbyoxkAAAAJ:ZeXyd9-uunAC (дата звернення: 14.11.2023)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Єлізавета Гергель,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївський інститут розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Ольга Бацман,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Підлітковий вік – це найскладніший і найнезрозуміліший період з усіх періодів дитинства. Його ще називають перехідним віком, тому що саме в цей час відбувається своєрідний перехід підлітка з безтурботного дитинства в самостійне, доросле і складне життя.

Дослідження свідчать, що саме підлітки найчастіше викликають у дорослих негативні почуття чи недовіру. Подібні відносини базуються на складених роками стереотипах.

Основною особливістю підліткового віку є непередбаченість у діях і вчинках. Вивчення особистості підлітка – це вивчення контрастів, змін в організмі та поведінці.

Складність підліткового періоду деякі науковці розглядають так: діти цього віку відійшли вже від дитинства, але ще не вступили в доросле життя. Така складність пов'язана також зі статевим дозріванням.

Останнім часом психологи підкреслюють, що для того, щоб керувати підлітком, необхідно знати анатомо-фізіологічні особливості, психологію та особливості формування особистості підлітка.

Крім анатомо-фізіологічних змін організму відбувається і функціональна перебудова. Спостерігаються певні зрушення і в психології життя, руйнуються встановлені форми взаємодії з людьми, також змінюються умови життя та діяльності.

У цей період відбувається інтенсивний та нерівномірний фізичний розвиток. Тіло підлітка дуже швидко росте в довжину, одночасно росте й грудна клітка і таз, але вони відстають від розвитку кінцівок, і саме це призводить до порушень нормальних пропорцій тіла. Поряд із посиленням росту збільшується і маса тіла. Приріст ваги йде нерівномірно, в різні роки вона коливається від 2,4 до 5,3 кг у хлопчиків і від 2,5 до 5,2 кг у дівчат. Ці висновки зроблені відомим ученим Арпо.

Також відбувається ріст м'язів. Тоді, коли в молодшому шкільному віці дитина ще не здатна тривалий час тримати м'язову напругу, в підлітковому віці відзначається досить високий рівень сили та витривалості м'язів.

Ріст м'язів, удосконалення м'язового апарату дає можливість підлітку усвідомити свою силу, і він часто цим вихваляється, іноді переоцінюючи свої сили та можливості.

Часом неповнолітній може бути здатним до великого і тривалого напруження, може виконувати довготривалу роботу, яка, здавалося б, не відповідає можливостям дитини. Це відбувається в тих випадках, коли в підлітка є великий інтерес до роботи, коли праця і діяльність викликає в нього задоволення.

У цьому віці відносно швидко засвоюються і вдосконалюються складні рухи, особливо ефективне навчання і самонавчання трудовим та спортивним рухам.

Рухи засвоюються підлітком свідомо, закріплюються здібності керувати ними відповідно до ситуації.

Якщо говорити про другу сигнальну систему – мовлення, вона стає дедалі змістовно наповненою та різнобарвною, слова систематизуються і набувають певних мовленнєвих відтінків.

Кісткова система разом із ростом і розвитком усього організму набуває інтенсивного розвитку. Вона стає більш міцною, ніж у молодшому віці, але ще не закінчується окостеніння хребта, грудної клітки, таза і кінцівок, що може призвести за несприятливих умов до різного роду викривлень. Найчастіше за все такі дефекти виникають від неправильного положення тіла при ходьбі, що призводить до неправильного постави, при неправильному сидінні, може бути неправильна поза.

Особливо шкідлива неправильна поза при сидінні підлітка. Якщо він сидить за незручною партою, горбиться, нахиляє корпус в одну сторону, лягає грудьми на стіл, низько нахиляє голову, то при цьому, по-перше, фіксується ви-

кривлення хребта, по-друге, відбувається утруднення вентиляції в легенях, зменшується подача кількості кисню в головний мозок, по-третє, ускладнюється приток крові до мозку.

У підлітка відмічається невідповідність між швидким ростом серця і ростом маси тіла. М'язи серця, його об'єм в період підліткового віку збільшується в 2 рази, а маса тіла тільки в 1,5 рази. Збільшення діаметра артерій відстає від росту серця, просвіт кровоносних судин відносно до об'єму серця зменшується, а це разом із підвищеною діяльністю щитовидної залози призводить до підвищення кров'яного тиску і напруги серцевої діяльності.

У зв'язку з перерахованим судинними змінами головний мозок може інколи відчувати недостатній приток крові, що призводить до зниження працездатності, яка може проявлятись у швидкій втомі, головокружінні, послабленні пульсу, серцебитті. Легені в підлітковому віці розвиваються не досить швидко, але життєвий об'єм легенів збільшується.

Дихання підлітка ще не глибоке, і легенева вентиляція відбувається за рахунок прискореного дихання. Для того, щоб підліток умів регулювати і керувати своє дихання, необхідно його навчити правильно і глибоко дихати під час праці, ходьби, навчання. Це важливо, адже у зв'язку з інтенсивним ростом, посиленим обміном речовин організм підлітка потребує великої кількості кисню, і ця кількість більша, ніж у дорослої людини.

У підлітковому віці продовжується розвиток і вдосконалення нервової системи. Мозок підлітка за вагою і об'ємом мало в чому відрізняється від мозку дорослої людини, але в результаті ускладнення умов життя відбуваються помітні якісні зміни. Досить інтенсивно відбувається формування специфіки областей головного мозку, особливо лобних доль, частково скроневої та тім'яної доль, а також встановлюються нові зв'язки між різними видами нервової системи. Значно збільшується кількість асоціативних тканин, що з'єднують окремі частини мозку в єдину систему.

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ

Катерина Горбик,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота ПНПУ імені В.Г. Короленка
Науковий керівник: Любов Куторжевська,
канд. пед. наук, доцентка кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації ПНПУ імені В.Г. Короленка

Актуальність: у статті висвітлено актуальність надання соціально-педагогічної допомоги та підтримки багатодітним сім'ям у діяльності соціального педагога. Окреслено принципи роботи фахівця соціальної сфери.

Початок повномасштабного вторгнення рф в Україну загострює всі кризові явища українського суспільства і, зокрема, сім'ї, як основи функціонування та життєзабезпечення держави. Це вимагає від держави й суспільства спільної роботи з підвищення соціального статусу інституту сім'ї та особливої його категорії – багатодітної родин

Ключові слова: *сім'я, багатодітна сім'я, сім'я групи ризику, проблемна сім'я, соціально-педагогічна діяльність з багатодітною сім'єю, принципи роботи соціального працівника*

Relevance: the article highlights the relevance of providing social and pedagogical assistance and support to large families in the activities of a social educator. The principles of work of a social worker are outlined.

The current difficult political, economic and social situation in the country exacerbates all the crisis phenomena of Ukrainian society and, in particular, the family as the basis of the functioning and life support of the state. One of its aspects - demographic - requires the State and society to work together to improve the social status of the family institution and its special category - large families

Key words: *family, large family, family at risk, problem family, social and pedagogical activities with large families, principles of work of a social worker.*

Виклад основного матеріалу дослідження. За умов повномасштабного збройного вторгнення рф на територію України 24 лютого 2022 року і введення у зв'язку з цим воєнного стану вплинуло майже на всі сфери суспільних відносин. Українці вчились жити під звуки повітряної тривоги, шукати безпечні місця (хто за кордоном, хто у власних домівках), робити побутові справи в умовах відключення світла. Важливим стало питання соціальної та економічна підтримка багатодітних родин як на державному рівні, так і з боку територіальних громад, органів місцевого самоврядування.

Спеціалісти одностайно відносять, багатодітні родини до сімей «групи ризику», або таких, що опинились у складних життєвих обставинах. Як правило, ці сім'ї є економічно малозабезпеченими, мають неналежні житлово-побутові умови, особливо в тих випадках, коли родині довелося змінити місце проживання, коли батьки (один або обидва) непрацездатні або безробітні, відсутній один із батьків, низька заробітна плата батьків, у сім'ї є фізично або психічно хворі діти, лікування яких вимагає значних фінансових витрат. Разом із тим, об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність багатодітної сім'ї такі обставини як: вживання алкоголю, наркотиків, низька загальна і гігієнічна культура, насильство щодо членів сім'ї, зневажливе ставлення та негативні стосунки у сім'ї, нехтування батьківськими обов'язками. Така сім'я у силу об'єктивних і суб'єктивних умов не виконує своїх традиційних функцій (виховної, господарсько-економічної, рекреативної, комунікативної, емоційно-інтимної, психотерапевтичної тощо), що потребує ведення з нею вже корекційно-реабілітаційної роботи.

Спираючись на результати наукових досліджень і досвід роботи соціальних служб із різними типами сімей, ми можемо стверджувати, що більшості багатодітних родин потрібна саме соціально-педагогічна підтримка й допомога для того, щоб активізувати їх виховний потенціал у контексті ефективного виконання своїх функцій, і насамперед тих, які пов'язані з вихованням дітей. Важливо, щоб допомога й підтримка мали конкретний характер і давали гарні результати, оскільки загальновизнаним є, що сім'я – базова основа первинної соціалізації особистості. У родині дитина починає засвоювати суспільні норми, культурні цінності, здобуває комунікативні вміння й навички, досвід взаєморозуміння між людьми, обирає майбутній професійний шлях. Сім'я формує характер і моральний образ дитини, її ставлення до людей і навколишньої дійсності.

Тому, суспільство повинне проявляти неабиякий інтерес до того, що відбувається в сім'ї, тим більше – багатодітній, надавати всебічну допомогу й підтримку сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах [2].

Як зазначають О. Безпалько, І. Звєрєва, А. Капська, для здійснення соціально-педагогічної підтримки й допомоги багатодітній родині, фахівець має спиратися на базові **принципи**, що сприяють формуванню потреби родини у прийнятті допомоги та активізації ролі сім'ї у вирішенні власних проблем, а саме: гуманізму, об'єктивності, системності, толерантності, конфіденційності, позитивного образу сім'ї, рівності, відповідальності, родиноцентризму тощо [1, 3].

Крім того, робота соціального педагога з багатодітною сім'єю має будуватися на принципах, які допомагають конкретизувати надання допомоги: *універсальності* (потребує виключити дискримінацію при наданні соціальної допомоги сім'ям за будь-якими ознаками ідеологічного, політичного, релігійного, расового, національного, вікового тощо характеру); *охорони соціальних прав* (надання допомоги сім'ї не може бути зумовлене вимогою до неї відмовитися від своїх соціальних прав або від їх частини. Наприклад, не можна зв'язувати допомогу, що надається багатодітній сім'ї, із вимогою до неї обмежити свою дітородну активність); *соціального реагування* (усвідомлення необхідності вживати заходів); *профілактичної спрямованості* (забезпечення соціальної профілактики сімейного неблагополуччя, здійснення системи заходів, щодо запобігання аморальної та протиправної поведінки батьків і дітей; вживання системи правових, соціально-психологічних, медичних заходів із профілактики сімейного неблагополуччя, конфліктів, стресових ситуацій тощо); *клієнтоцентризму* (визнання пріоритету прав сім'ї в усіх випадках, окрім тих, де це суперечить правам та інтересам інших людей); опори на власні сили (підкреслюється суб'єктивна роль сім'ї, її активна позицію у вирішенні власних проблем); максимізації соціальних ресурсів (залучення інших спеціалістів та служб для допомоги родині) [1; 6; 7]

Висновок. Таким чином, соціально-педагогічна допомога та підтримка багатодітної родини повинна базуватися на глибокому знанні специфіки цієї категорії сімей. Проблеми, які характерні для сучасної багатодітної сім'ї, зумовлюють необхідність надання їй своєчасної допомоги з боку держави й суспільства.

Виходячи з вищевикладеного, соціальний педагог, який працює з багатодітною сім'єю, є координатором усієї сукупності соціально-педагогічної підтримки, яка повинна сприяти позитивним змінам і налагодженню нормальної життєдіяльності багатодітної сім'ї всіма можливими засобами. Поряд із цим ми розуміємо, що в перспективі кожна багатодітна сім'я, яка потрапила у складні життєві обставини та скористалася допомогою соціального педагога, повинна перерости з пасивного об'єкта соціальної роботи в активного суб'єкта, який здатен самостійно запобігати виникненню можливих проблем, або ж успішно їх долати [6].

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : [навчальний посібник (для студентів вищих навчальних закладів)] / О. В. Безпалько. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 208 с.
2. Саленко Н. Дом с большой буквы: Как повысить статус многодетной семьи? / Н. Саленко // Социальная педагогика. – 2004. – № 3. – С. 68–77.

3. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями : [науковометодичний посібник для студентів ВНЗ] / А. Й. Капська, Н. С. Олексюк, С. М. Калаур, З. З. Фалинська. – Тернопіль : Астон, 2010. – 304 с.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Звєрєвої]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
5. Соціальна педагогіка : [підручник] / [за ред. проф. А. Й. Капської]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
6. Електронний ресурс: URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/2008/1/Zmistovi%20aspekty%20roboty.pdf (дата звернення: 25.10.23)

МЕТОДИ ТА НАПРЯМКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕРАПІЇ ХВОРИХ НА АЛКОГОЛІЗМ

Олег Грицай,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Традиційно для лікування хворих алкоголізмом використовуються різні варіанти індивідуальної і групової раціональної психотерапії. Ці методи базуються на когнітивній пізнавальній теорії соціалізації особистості. Основний недолік раціональної терапії - це особливо акцентована пасивність хворих, навіть в деякій мірі їх протест, що в більшості нівелює позитивні результати.

Ще одна група методів - це класичні методи поведінкової психотерапії. Суть цих методів полягає в маніпулятивній стратегії впливу, використанні принципів умовно-рефлекторного навчання з тим, щоб виробити стійкий негативний рефлекс на алкоголь. Для цього тут використовуються різні стимулятори від хімічних до психологічних і навіть електричних. У цьому процесі теж відсутня особиста участь хворого і його мотивація.

Признана при лікуванні алкоголізму і гештальт-терапія, що базується на роботах Ф. Перлза, в рамках якої діє принцип "тут і зараз". Гештальт-терапія повертає алкоголіка до себе, долаючи захист, що є перепоною для особистісного розвитку і досягнення зрілості. В результаті у пацієнтів формується більш здоровий і прийнятний погляд на своє існування в тверезості.

Сучасні тенденції розвитку процесу реабілітації хворих алкоголізмом полягають у значному урізноманітненні методів і технік, комплексному застосуванні психотерапевтичних і непсихотерапевтичних методик.

Основною парадигмою сучасної психотерапії алкоголізму стала організація психотерапевтичного впливу в малих групах. При цьому була продемонстрована висока ефективність, зумовлена активною участю в групових процесах самих хворих. В цих групах виконуються самі різноманітні техніки. Внаслідок такого підходу у пацієнтів покращуються комунікації, відбувається корек-

ція образу власного "я", підвищується самооцінка. Все це реалізується за рахунок позитивного ставлення до пацієнта, поваги до нього, щирого сприйняття та емпатійної взаємодії.

Ведучим типом сімейної психотерапії при алкоголізмі є групова терапія сімейних пар. В більшість програм групової терапії входять ті чи інші методи, спрямовані на психічну саморегуляцію, аутосугестію, самоуправління, стресоуправління, тощо.

Також дуже ефективним методом реабілітації хворих на хімічну залежність є так звана „ Мінесотська модель", в якій використовується терапія програми „12 кроків".

В процесі психологічної реабілітації алкоголіків і їх сімей психотерапевтичні дії відбуваються і в групах самодопомоги. Найбільш поширеним рухом самодопомоги в Україні сьогодні є групи Анонімних Алкоголіків та групи дорослих членів сімей алкоголіків. Дана програма використовує прості, але ефективні прийоми психологічної допомоги і взаємопідтримки. Це програма самокорекції, яка добре враховує особливості психічної структури конкретних особистостей і легко ними приймається. Програма також добре інтегрується з іншими видами терапії, дозволяє більш адекватно усвідомити концепції захворювання, і що найбільше відрізняє її від інших методик, апелює до вищих духовних цінностей пацієнта та активізує їх. Результативність даної Програми оцінюється сьогодні фахівцями, як найбільш висока.

Ця Програма зміщує хворого в поле самореалізації і конструювання власних критеріїв життєздатності при постійній взаємопідтримці один одного, тоді як при інших методиках впливу хворий отримує лише установки і правила такого конструювання і залишається без будь-якої підтримки в процесі їх реалізації.

Таким чином, сучасна наука про алкоголізм та результати застосування різних методик показують, що специфіка хвороби потребує і особливої специфіки від процесу психологічної реабілітації хворих. Ця специфіка в участі самих хворих в цьому процесі. Більше того, все більшого значення в ньому набуває активізація вищих духовних цінностей людини.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З АЛКОГОЛЬНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ

Олег Грицай,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. На сьогодні кризові умови життя суспільства часто призводять до погіршення психо-емоційного стану особистості. При негармонійному вирішенню стресових ситуацій відбувається дезадаптація людини в суспільстві і, як наслідок, втеча в деструктивні форми зняття напруження. До

одних з яких відноситься зловживання алкоголем, яка останнім часом набуває значних обсягів. Саме тому особливості реабілітації осіб, які зловживають алкоголем, потребують негайного вивчення та вдосконалення, з метою допомоги особам, які мають дану адикцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей реабілітації та психотерапії узалежнених осіб провадили різні вчені: В.М. Бехтерєв, П.І. Буль, Ю.В. Валентик, К.М. Варшавський, А.О. Денисенко, Е.Г. Ейдеміллер, Р.М. Ільченко, І.Є. Корнієнко, Л.С. Лівшиц, В.І. Литвиненко, Н.Ю. Максимова, В.Ф. Моргун, В.Е. Рожнов, Т.Г. Рябанова, А.М. Слободяник, В.В. Юстицький та ін.

Метою статті є дослідження особливостей психологічної реабілітації осіб з алкогольною залежністю.

Виклад основного матеріалу. Існують різні методи реабілітації людей з різними видами залежностей: психоаналітичний, біхевіористичний, когнітивний, Програма 12 кроків, Метод Мюррей та ін. [2]. Участь хворого в системі психологічної реабілітації, як суб'єкта і об'єкта допомоги – основна умова в досягненні позитивного результату. В цьому можна переконатись при розгляді суто системи реабілітації, яку описував Б. Воронович і поділив на чотири рівні (фази) [4]:

1. Досягнення абстиненції. Алкоголіки по-різному приходять до абстиненції. Значна частина перестає пити в зв'язку з якимось драматичним переживанням, як от: поява симптому тяжкого алкоголізму - delirium tremens (біла гарячка), реальна загроза втратити родину, конфлікт із законом, тощо. Це також можуть бути так звані "табу" – антікол, есперальс, антабус і т.п.

Дуже важливим після досягнення абстиненції є її утримання, бо коли алкоголік вийшов на деякий час з кола біологічного вживання алкоголю, то це ще не може означати тверезість. Без вміння утримувати тверезість алкоголік рано чи пізно повертається до активного життя.

2. Дотримання абстиненції. Тут йдеться про те, що оскільки розвиток хвороби триває роками, а то й десятиліттями, одужання не може прийти за кілька днів, тижнів, чи навіть місяців. Одужання - це теж роки і навіть все життя. На цьому рівні є важливим два моменти: якість абстиненції і розпізнавання сигналів тривоги. Коли йдеться про якість абстиненції, то розуміють два її типа:

–без роботи над собою, або так звана "затята" тверезість;

–в поєднанні з роботою над собою, тобто свідома тверезість, як спосіб життя. Зрозуміло що, в даному випадку якість тверезості передбачає елементи тверезості, як способу життя.

Розпізнавання симптомів, що можуть означати повернення до хвороби відбуваються на аналізі своїх відчуттів. Алкоголіку бажано навчитися методиці розпізнавання своїх почуттів вже на перших порах тверезості. Надмірна дратівливість, нервозність, думки про випивку, депресії, сумнів щодо своєї залежності відчуття відсутності сенсу життя – ось головні із цих симптомів. Співпраця з сім'єю у справі набуття досвіду тверезого життя може допомогти своєчасно розпізнати їх [3].

3. Впровадження конструктивних змін у своє життя. Таких змін потребує кожен, щоб не впасти в апатію чи невроз. Однак, алкоголік у третій фазі повернення до здоров'я потребує їх найбільше. Його взаємини зі світом вимагають детальної реконструкції. У кількох галузях життя ці конструктивні зміни необ-

хідно проводити постійно. Важливим "полем" є своє "я". Ця галузь життя потребує в першу чергу звільнення від обману щодо самого себе. Контакт із самим собою – це розпізнавання власної вартості, пошук і визначення життєвих шляхів і порядку життя.

Потребують постійної реконструкції і контакти із зовнішнім світом. Це означає знайти в цьому світі інші джерела радощів, любові, сміливості і спокою без алкоголю.

4. Саморегуляція. Це завдання не лише алкоголіків та співзалежних членів їх родин. Це мета всіх людей, яких цікавить їх життя, де людина може виразити з повагою до правди інших людей.

Самоусвідомлення, внутрішній порядок, гармонія та інтиральність – це головні психологічні риси, важливі на шляху до самореалізації. Якщо взяти за основу той факт, що залежність від алкоголю є невиліковною хворобою, то лише запропонування лікування не може закінчитись одужанням і, тому, воно повинно розглядатися, як допомога хворому у здатності самому здолати проблему залежності і навчитися вести новий спосіб життя – без алкоголю. Звідси визначається, як вважає Іванець Н. завдання алкоголіка, який ступає на шлях тверезого життя.

Найперше – це повірити в можливість одужання і відшукати надію. Іноді до цього приводить вміло підібраний аргумент, іноді відповідна атмосфера, але найчастіше і найкраще до цього призводить живий приклад іншого алкоголіка, який утримується в тверезості довгий проміжок часу. Досвід останніх років показує, що не лише у США та інших високорозвинутих країнах світу, а і в країнах колишнього СРСР, в тому числі і в Україні, тверезих алкоголіків налічується немало.

Другим завданням є – визнати себе хворим алкоголізмом. Розпізнати хворобу – це головний знак у системі ілюзій та заперечень. Признатися, що втративши контроль над вживанням спиртного і, як наслідок, відмовитися від нього та почати лікування, почати вчитися жити без нього. Проте алкоголіку не досить сказати "про людське око": "Я алкоголік". Потрібно змінити сам погляд на себе, створити нове мислення, говорячи мовою психології, нову свідомість. На практиці, не означає побачити і розпізнати в собі так звані "алкогольне мислення" та "алкогольну поведінку".

Залежному потрібно зрозуміти, чим його мислення та поведінка відрізняються від мислення та поведінки емоційно здорових людей [1]. Алкогольне мислення – це таке, яке обов'язково призводить до першої чарки. Воно полягає в сумнівах щодо своєї залежності. Підставу для алкогольного мислення дають такі почуття, як образа, злість, тривога. Іще так звана формула "загрози" для повернення до алкогольного мислення – HALT, яка в перекладі з англійської означає, що для алкоголіка небезпечно бути голодним, самотнім, злим, втомленим. Навіть підсвідомо (автоматично) тверезий алкоголік може дотримуватись алкогольної поведінки, тобто такого способу дій, який виробився при алкогольному пияцтві. Така поведінка врешті решт може привести до першої чарки, а значить, і до повернення на попередні "позиції".

Найбільшу допомогу у визнанні своєї залежності та розпізнавання алкогольного мислення та алкогольної поведінки дають колективи зустрічі тверезіючих алкоголіків. Адже лише побачити свій хибний шлях, порівнюючи себе з іншими, незалежно від того, де це відбувається – в колі терапевтичної групи в спеціалізованих клініках чи на зустрічах Анонімних Алкоголіків.

По-третє, алкоголіку необхідно пізнати суть залежності, здобути необхідні знання про алкогольну хворобу. Чим краще алкоголік знатиме про свого супротивника, про його стратегію і тактику, тим більш шансів перемогти його. Тому дуже важливо здобути ці знання і виробити свої власні захисні механізми на початковому етапі тверезості. Наступне, що необхідно зробити тверезіючому алкоголіку – це відмежуватись від своїх власних емоцій, осмислити ситуації, що породжують емоції, які важко переживати. Для цього, насамперед, слід навчитися розпізнавати свої почуття. В умовах терапевтичних груп або індивідуальної терапії це обумовлюється в теорії особистісного підходу в психотерапії та особистосно-орієнтовної (реконструктивної) психотерапії за Карвасарським Б. Його реалізація вимагає детального вивчення особистості хворого, особистостей його емоціонального реагування, мотивації, їх трансформування в процес захворювання. Така інформація необхідна як для вирішення задач патогенетичної та диференціальної диагностики, так і в ході лікувально-відновлюючої психотерапевтичної та психокорекційної практики, а також лікувально-профілактичної роботи в соматичній клініці, з урахуванням психосоціальної реакції на соматичні хвороби та їх наслідки.

Однією з ключових проблем тут є розмежування особливостей особистості та характеристик, привнесених захворюваннями, пише Карвасарський Б. На цьому етапі алкоголіку дуже важливо відповісти на запитання: "Що ти зараз відчуваєш?" Ще важче опанувати стихію емоцій, яка розриває людину, тому, що при нетривалій абстиненції слід уникати стресових ситуацій, як позитивних, так і негативних. Подальший етап – це навчитися висловлювати свої емоції словами, а також працювати над самоконтролем.

Очевидно, що абстиненція не означає автоматичного зникнення тем спиртного. Оскільки кожна невдача, тобто запій, починається з першого ковтка алкогольного напою, саме тому необхідні методи запобігання цьому. До них належить: тренінг відмови від спиртного, аналіз попередніх запоїв, виявлення тривожних сигналів, подолання стресів та тривожності, адаптація до суспільного життя, визнання та розуміння причино-слідчих зв'язків між особливостями його системи відношень та його захворюванням, зміна і корекція порушеної системи відношень тощо.

Висновки. Таким чином, медико-психологічна реабілітація при залежності від алкоголю – це процес відтворення фізичних і психічних функцій організму та здатності особистості до соціалізації та адаптації, до реалізації нахилів, здібностей, інтересів, до духовного сприйняття світу. Для цього сучасна наука виробила і використовує різні форми психолого-педагогічного впливу на особистість, починаючи від індивідуальних форм роботи в межах певного психотерапевтичного напрямку, і закінчуючи груповими формами роботи.

Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Подальшими науковими розробками автора будуть експериментальні дослідження з особливостей психологічної реабілітації алкозалежних осіб у різних напрямках психокорекційної роботи.

Список використаних джерел:

1. Заіка В.М., Денисенко А.О. Психологічні особливості хворих на алкоголізм. *Молодь: освіта, наука, духовність. Youth: education, science, spirituality*: тези доповідей XVIII Всеукр. наук. конф., м. Київ, 12–13 травня 2021 р. У III част., ч. II. К. : Університет «Україна», 2021. С. 20 – 21.

2. Ільченко Р.М., Заіка В.М., Моргун В.Ф. Метод Мюррей як засіб психологічної реадаптації постнаркозалежних дорослих. *International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning»* : conference proceedings, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». P. 97 – 101.
3. Корнієнко І.Є. Алкогольне узалежнення і психологічні дисфункції у сімейних відносинах. *Практична психологія та соціальна робота*. 1998. № 6–7. С. 46–49.
4. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки. Навчальний посібник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 308 с.

СТАНОВИЩЕ ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА ГЕТЬМАНЩИНИ ЗГІДНО З «ПРАВАМИ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД»

Віталій Дмитренко,
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри культурології,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Постановка проблеми. Парафіяльні священики були малочисельною, втім, важливою соціальною групою суспільства Гетьманщини. Унаслідок подій козацької революції, що призвела до створення на теренах Гетьманщини конфесійно однорідного православного соціуму, парафіяльні ієреї опинилися в становищі монополістів у поданні релігійних треб для населення. Втім, такий статус не гарантував їм ексклюзивного становища в тогочасному світі. Зауважимо, як і у попередні роки, діяльність панотців регламентувалася нормами канонічного права та розпорядження церковних владик. Утім, як підмічають сучасні дослідники, козацька еліта, зруйнувавши на теренах Лівобережної України інституції Речі Посполитої, швидко перебрала на себе права та звичаї шляхти у тому числі й з питань релігійного життя та виробила власне бачення «правильних» взаємин ієреїв і пастви.

Історіографічна традиція, випрацювана впродовж XIX–XX століття, здебільшого зображала козацтво в іпостасі захисників православної церкви, змальовуючи картини ідеальних і рівноправних взаємин ієреїв та козаків. Утім, останніми роками така ідилія все більше піддається критиці. В новітніх дослідженнях наголошується на непростих взаєминах церковної й козацької еліти особливо на тлі реформаційних процесів, які переживала Гетьманщина у складі російської імперії у XVIII столітті. Ці зміни неминуче відбивалися на повсякденні парафіяльного духовенства. Воно, з одного боку, мало реагувати на розпорядження церковної влади, а з іншого – враховувати інтереси козаків-парафіян, серед яких вони трудилися. Відзначимо, що побажання цих сторін співпадали не завжди. Тож за таких обставин важливо проаналізувати яким бачилася роль та місце духовного пастора в козацькому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Основним документом, у якому відображена політико-правова думка козацтва XVIII століття є «Права за якими судиться малоросійський народ». Вони оприлюднені у 1743 році. Комісія, котра працювала над їхньою розробкою, складалася з представників козацької старшини, духовенства та верхівки міщанства, що дозволяє твердити: документ відображав погляди тодішнього істеблішменту Гетьманщини. Прикметно, що

двадцять одна особа, яка репрезентувала в комісії духовенство, представляла настоятелів монастирів, членів консисторій, протопопів, але в ній не було жодного єпископа. Звід складався із 30-ти розділів, 531 артикула, 1697 пунктів, що передбачали врегулювання широкого спектра соціальних відносин, зокрема, охоплювали державне, адміністративне, цивільне, торгівельне, карне і процесуальне право. Кодекс не набув офіційної чинності, бо Сенат повернув його на доопрацювання, але він поширювався в рукописних списках і вживався в судовій практиці [4].

Окрема увага в ньому приділена парафіяльним ієреям. Зокрема, у зводі чітко прописано порядок поставлення священика на парафію. В третьому артикулі шостої глави цього документа зазначено: «В якому місті, містечку чи селі священика не стане, або ж нова церква де збудована буде, належить старшині, фундаторам і парафіянам, а у приватних маєтностях власникам і парафіянам негайно, не довше ніж за третину року вибрати в пресвітера, за загальною згодою людину достойну… а по обранню, надіслати письмове підтвердження достойності того претендента архієрею єпархії для висвячення. Архієрей без такого обрання й письмового свідчення нікого насильно номінувати на ту парафію права немає» [3, с. 78–79]. Лише у випадку неподання в належні терміни достойної кандидатури, владика міг самочинно поставити бажаного йому кандидата на парафію.

Такий припис виразно контрастує з настановами київських архіпастирів. Приміром, указом митрополита київського Рафаїла (Заборовського) від 2 червня 1732 року священикам суворо заборонено висловлювати свою волю щодо наступника в тестаментах (заповітах). У документі чітко вказувалося: парафія – не власність пароха, тож передавати її у спадок він не може. Призначення наступника мало залежати виключно від волі єпископа та здібностей претендента. Митрополит жорстко застерігав від надмірного впливу мирян на процес призначення пароха. В указі зазначено, що духовні правління мали критично сприймати різноманітні клопотання вірян щодо призначення їм душпастирів [1, с. 402–403].

У тому ж артикулі містився перелік вимог до кандидата. Номінант повинен бути православним, не новохрещеним, народженим у законному шлюбі, повнолітнім, «учительним», «чесного життя» та мати гарну репутацію [3, с. 78]. Такий список чеснот узгоджується з приписами інших документів, що містили вимоги до майбутнього душпастиря. Застереження викликає норма щодо повноліття потенційного пароха прописана в «Правах…». Відповідно до канонічних норм, претенденту на священицький сан мало виповнитися 30 років. Це прописано в 14-тому Правилі Трульського собору, котре постановляє: «у пресвітера раніше тридцяти років не рукопокладати, якщо б людина і дуже достойною була, але відкладати до визначених років» [2]. Водночас, на території Гетьманщини вік повноліття для чоловіків не був усталений й обумовлювався низкою соціальних та правничих чинників. Його маркером могло бути 15-річчя – право одружуватися, чи 18-річчя – настання повної кримінальної відповідальності. Таким чином, норми «Прав…» теоретично допускали поставлення раніше за 30 років.

Прописано в «Правах…» й алгоритм наступного співжиття пастора та пастви. Згідно з ним, ієрей мав поводити себе пристойно, не лаяти й не бити парафіян, не вимагати від них «поборів надміру, крім добровільних подаянь й виплат зазначених угодами» [3, с. 79]. Окремо зауважено, що священик не мав

зловживати спиртними напоями. У відповідь на це пастор міг розраховувати на повагу та прихильність лаїків. Усі суперечливі моменти слід було вирішувати в судовому порядку. Такі приписи фактично стверджували договірні відносини між панотцем і парафіянами.

Висновки. Таким чином, норми «Прав за якими судиться малоросійський народ» регламентували порядок поставлення священика на парафію. Вони наголошували на пріоритеті парафіян у виборі собі душпастиря та не допускали насильницького призначення панотця на приход. У цьому моменті інтереси козацької верстви розходилися з побажаннями церковних владик. Вимоги до номінанта, зазначені в документі, суголосні з правилами канонічного права. Певне застереження викликає лише питання можливого різноманітного трактування віку повноліття претендента на парафію. В документі стосунки пастора та пастви трактуються як договірні з можливістю оскаржити дії кожної зі сторін у судовому порядку. Такий порядок речей суттєво впливав на стосунки ієрея з парафіянами і тим самим визначав специфіку релігійного життя в Гетьманщині за зразком протестантських спільнот Європи.

Список використаних джерел:

1. Киевский митрополит Рафаил Заборовский и его меры к исправлению духовенства. *Киевская старина*. 1989. №3. С. 397–423.
2. Книга правил святих апостолів, Вселенських і Помісних соборів, і святих отців. URL: https://parafia.org.ua/biblioteka/ (дата звернення: 21.11.2023)
3. Права за якими судиться малоросійський народ 1743 / упоряд. та автор нарису К. А. Вислобоков. Київ, 1997. 547 с.
4. Шандра В. С. Права, по которым судится малороссийский народ. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Prava_kotorym (дата звернення 02.12.2023).

ОРГАНІЗАЦІЙНО-НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ ЛОБУРЦЯ

Олександр Єрмоленко,
здобувач третього (освітньо-наукового рівня)
вищої освіти спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Лариса Семеновська,
докт. пед. наук, професор, професор кафедри
загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У контексті діяльності закладів вищої освіти організаційно-наукова робота відіграє ключову роль щодо забезпечення якісної освіти, розвитку науки та впровадження нових знань. Педагогічно доцільний перебіг організаційно-наукової роботи у закладах вищої педагогічної освіти сприяє розвитку науки, створенню інноваційного навчального середовища та підготовці кваліфікованих кадрів для освітньої галузі. Для розробки нових підходів вдосконалення освітньо-наукової сфери сучасна педагогічна наука звертається до історико-педагогічних постатей, оскільки аналіз педагогічних персоналій дає змогу осмислити загальну картину історико-педагогічного процесу в Україні як цілісного й багатогранного явища. Крім цього, для з'ясування закономірностей розвитку вітчи-

зняної системи освіти та науки особливого значення набуває вивчення науково-практичного доробку та громадсько-просвітницької діяльності вчених XX століття, які зробили вагомий внесок у творення концептуальних основ національної системи освіти та науки. Із огляду на вищезазначене ми звернулися до педагогічної постаті відомого українського науковця, талановитого організатора наукової роботи, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка УАІН Василя Єгоровича Лобурця (1930–2006).

За спогадами колег В. Лобурця (Б. Год, О. Лобач, Н. Пусепліна та ін.) вчений був переконаний, що організаційно-наукова робота у закладах вищої педагогічної освіти є особливо важливою для розвитку суспільства, а також для вирішення актуальних проблем і завдань у різних сферах життя.

Організаційно-науковою діяльністю вчений розпочав займатися в 1964 р., коли очолив групу товариства «Знання» Полтавського державного педагогічного інституту (зараз – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка). З 1966 рр. учений – заступник голови правління Октябрської районної організації товариства «Знання». У 1969 р. В. Лобурець обійняв посаду заступника голови правління Полтавської обласної організації товариства «Знання». Товариство «Знання» – всеукраїнська громадська науково-просвітницька організація, що була створена для поширення політичного й наукового знання серед населення України, вона об'єднувала науковців, діячів культури, освіти, сфери виробництва. Зараз ця організація продовжує свою діяльність, її мета – поширення наукових знань, роз'яснення програм соціально-економічного розвитку України, патріотичне, естетичне й екологічне виховання, інтелектуальний і духовний розвиток громадян. Від 2001 р. президент товариства «Знання України» – В. Кремень.

Найбільшою мірою талант В. Лобурця як організатора виявився, коли вчений обіймав посади завідувача кафедри історії СРСР і УРСР (1968–1971 рр.) та проректора з наукової роботи (1981-1991 рр.) Полтавського державного педагогічного інституту [4, арк. 42].

Одним із аспектів творчої активності В. Лобурця була робота щодо здійснення наукових досліджень, що спрямовані на розв'язання актуальних проблем у різних галузях науки. Вона була пов'язана із фундаментальними та прикладними дослідженнями, експериментами, аналізом і вирішенням проблем в наукових галузях. У стінах Полтавського державного педагогічного інституту за організаційного сприяння вченого здійснювалися наукові дослідження у різноманітних напрямах (фізика – докт. фізико-математичних наук, професор О. Руденко; педагогіка – доктор педагогічних наук, професор І. Зязюн, доктор педагогічних наук, професор А. Бойко; кандидат педагогічних наук, професор Н. Тарасевич; історія – доктор історичних наук, професор П. Денисовець тощо).

Крім цього, В. Лобурець був залучений до розробки низки інноваційних освітніх проєктів, зокрема експериментальної програми «Учитель: школа – педвуз – школа» (1985 р.); обласної комплексної програми «Національне виховання: регіональний аспект» на період до 2000 року (1995 р.). Зауважимо, що 80-90 рр. XX ст. характеризуються утвердженням тенденції зростання значення соціально-ціннісного і психолого-педагогічного аспектів проблеми соціального і біологічного в людині. Гострота інтересу до неї, нестихаючі навколо цього наукові дискусії обумовлені, з одного боку, складністю й міждисциплінарністю питання, а з іншого, зростаючим обсягом новітніх наукових уявлень про

людину. Займаючись організаційно-наукової діяльністю щодо розробки проблеми підготовки педагогічних кадрів до гуманістично й естетично спрямованої освітньо-діяльності, В. Лобурець творчо співпрацював із тодішнім ректором, доктор педагогічних наук, професором, академіком НАПН України Іваном Зязюном.

В. Лобурець був переконаний щодо важливості залучення студентів до наукової роботи. Упродовж 1981–1985 рр. Полтавський державний педагогічний інститут проводив Республіканську олімпіаду «Студент і науково-технічний прогрес» з педагогіки, а у 1986–1990 рр. – Всесоюзну олімпіаду з педагогіки. У 1991 р. в Полтавському педагогічному було започатковано проведення всеукраїнських студентських олімпіад з української мови і літератури [2, с. 17]. Як правило, В. Лобурець був головою журі, йому подобалося працювати з талановитою молоддю. Студенти відзначали його об'єктивність і справедливість, про що свідчать їх публікації в тогочасних газетах [3, с. 186].

У 1992 р. за активного організаційно-наукового сприяння вченого було засновано аспірантуру. Варто зауважити, що за роки існування аспірантури в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка підготовлено близько 300 кандидатів наук і докторів філософії.

Узагальнення дослідницького матеріалу переконує, що вчений приділяв багато уваги розвитку міжнародного наукового співробітництва. У своїй організаційно-науковій діяльності він намагався сприяти взаємодії з іншими університетами, науковими інститутами та організаціями для обміну досвідом, ресурсами та реалізації спільних наукових проектів. Аналіз документальних матеріалів свідчить, що В. Лобурець відвідував Німеччину (1957), Швецію (1968), Польщу (1970, 1976, 1979), В'єтнам (1974), Австрію (1983), Канаду (1986), Сірію (1988), Болгарію (1989) [1, с. 24].

Важливим аспектом творчої діяльності В. Лобурця була організація наукових конференцій та семінарів. Учений брав активну участь у проведенні заходів, що сприяють обміну досвідом, інноваційними ідеями та результатами досліджень між вченими, студентами та фахівцями різних галузей. В. Лобурець був організатором багатьох наукових зібрань всеукраїнського та всесоюзного рівнів. Так, значний інтерес викликали такі полтавські форуми, як Перша республіканська (1980 р.) та Перша всесоюзна (1987 р.) наукові конференції з історичного краєзнавства, всесоюзні науково-практичні конференції «Формування особистості вчителя біології у процесі вищої педагогічної освіти» (1982 р.), «Творче використання ідей А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського у формуванні педагогічної майстерності» (1983 р.) а також традиційні Макаренківські конференції, в яких брали участь провідні вітчизняні учені-педагоги та вчителі-практики.

Аналіз особливостей педагогічної творчості В. Лобурця доводить, що вчений був свідомий того, що успішна реалізація організаційно-наукової діяльності передбачає такі складники: стратегічне планування (визначення мети і завдань дослідження, визначення ресурсів і термінів); ретельний збір інформації (проведення наукових досліджень, аналіз літератури, статистичних даних та інших ресурсів); виважений аналіз і обробка даних (обробка отриманих результатів, визначення закономірностей, створення моделей або концепцій); розробка рекомендацій і рішень (на основі отриманих даних і аналізу розробка конкретних рекомендацій або рішень для покращення ситуації чи досягнення поставлених цілей); впровадження результатів (реалізація розроблених рішень у

практику, виробництво чи інші сфери); оцінка ефективності (аналіз результатів впровадження, визначення досягнутих цілей і визначення можливих шляхів покращення). За плідну організаційно-наукову діяльність вченого було нагороджено знаком «Відмінник народної освіти» (1970), медаллю «За доблесну працю» (1970), бронзовою медаллю ВДНГ СРСР «За досягнені успіхи в розвитку народного господарства СРСР» (1983), медаллю А. С. Макаренка (1988) тощо.

Отже, проведене дослідження свідчить, що вагоме місце у доробку В. Лобурця займає організаційно-наукова діяльність, яку вчений здійснював системно й послідовно, в єдності з власним дослідницьким пошуком. Вона була спрямована на організацію і проведення наукових досліджень, розробку нових освітньо-виховних технологій, методів та концепцій, а також на впровадження результатів досліджень в освітню практику. Ця діяльність мала на меті підвищення ефективності освітньої та наукових галузей, піднесення наукового рівня викладання у вищій школі.

Список використаних джерел:

1. Василь Єгорович Лобурець / укл. І. В. Сєдакова. Полтава : Видавничий центр «Археологія», 1996. 56 с.
2. Лобурець В. Є. Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка. Полтава, 1994. 25 с.
3. Подих столітньої історії. Полтавський педагогічний університет. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 216 с.
4. Рішення Колегії Міністерства освіти УРСР про призначення В. Г. Лобурця проректором по науковій роботі, 24 квітня 1981 р. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Особова справа Лобурця Василя Єгоровича, №01-11, 12 січня 1979 р. – 31 серпня 2002 р. Арк. 42.

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ ПО ЗАКІНЧЕННЮ ВІЙНИ

Дмитро Журило,
кандидат технічних наук, доцент Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
Роман Іщенко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Електроенергетика» Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
Сергій Шустер,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Електроенергетика» Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Дуже добре відома крилата фраза: всі війни рано чи пізно закінчуються. Не буде винятком і війна між Росією і Україною, розпочата 24 лютого 2022 р. Вона принесла чимало горя і руйнувань українцям, наповнила уламками боєприпасів знамениті українські чорноземи, позбавила багатьох українців житла, рідних і близьких, змусила виїхати за кордон.

Чимало проблем доведеться вирішувати після перемоги. На жаль, науково-технічний рівень керівництва нашою країною не просто недостатній, а відсутній. Міністри, керівники відомств, ключових управлінь, наведені новою владою в крісла управлінців, в абсолютній більшості – випадкові люди, які вміють критикувати попередню владу і не мають ні досвіду, ні вміння успішного керівництва.

Тому, раціонально застосовувати історичний досвід, який був на території нашої країни після двох Світових воєн.

Радянський Союз починав свій розвиток, як дуже відстала в своєму розвитку країна. Продуктивність праці в промисловості була аж ніяк не найвищою з точки зору використання досягнень техніки, але вона перебувала на такому високому рівні, який був тоді практично досяжний, оскільки вся наявна робоча сила була спрямована на розвиток промислового виробництва. У дореволюційній Росії було кілька острівців розвиненої промисловості, але в цілому вона була сільськогосподарською країною, причому країною досить відсталою, з майже середньовічним обладнанням. У 1910 році в Росії було 10 мільйонів дерев'яних сох, 18 мільйонів дерев'яних борін і всього лише 4,5 мільйона залізних плугів [1, с. 22], не кажучи вже про майже повну відсутність більш сучасного сільськогосподарського інвентарю, який став входити у вжиток в інших країнах приблизно з 1800 року. Продуктивність праці українського селянина була в рази нижче його колег з Німеччини або США. Війна 1914-1918 років і спустошлива інтервенція сильно погіршили становище. Довести виробництво навіть до довоєнного рівня вдалося лише в 1928 році [2, с. 90]. Після цього наш народ почав систематичну боротьбу за підвищення технічної оснащеності господарства до рівня передових промислових держав.

Приблизно з 1930 року, коли було ліквідовано руйнівні наслідки громадянської війни та інтервенції, настала пора індустріалізації, яка проводилася настільки планомірно і настільки високими темпами, яких не знала світова історія.

Було розставлено пріоритети в розвитку країни. Вітчизняними вченими з європейськими іменами було складено план ГОЕЛРО. Його метою було всупереч існуючій думці, не внесення «лампочки Ілліча» в села, а забезпечення енергією алюмінієвих і сталеливарних заводів. В першу чергу, Волховського і Запорізького економічних районів.

В результаті, вже до 1938 року обсяг промислового виробництва в СРСР зріс в шість з половиною разів у порівнянні з 1913 роком, тоді як по решті країн світу відповідна цифра склала 40-50 відсотків. За десятирічний період з 1930 по 1940 рік промислове виробництво розширювалося із середнім річним приростом у 18 відсотків порівняно з 2,8 відсотка у Сполучених Штатах, 3,5 — в Англії та 2,5 відсотка у Франції. З вироблення електричної енергії колишній Радянський Союз перемістився з п'ятнадцятого місця в світі, яке Росія займала в 1913 році, на третє в 1936 році, з видобутку вугілля — з шостого на четверте, а з випуску сільськогосподарської техніки — з п'ятого на перше. Тракторів і комбайнів в царській Росії не виробляли. До 1936 року Радянський Союз зайняв по випуску сільськогосподарської техніки перше місце в світі. Однак наведені цифри не повністю характеризують стан справ. Хоча до 1939 року СРСР наздогнав за загальним рівнем виробництва багато інших розвинених в промисловому відношенні країни, випуск продукції на душу населення все ще знаходився на низькому рівні. У 1937 році в СРСР виплавлялося на душу населення (цю цифру можна вважати наближеним показником промислової потужності) всього

лише 86 кілограмів чавуну в порівнянні з 292 кілограмами в США, 234 — в Німеччині і 183 кілограмами в Британії [3, с. 310]. Хоча індустріалізація в СРСР проходила більш швидкими темпами, ніж в будь-якій іншій країні, все ж державні діячі і керівники промисловості в Радянському Союзі вважали до кінця 30-х років, що країні знадобиться ще років п'ятнадцять, щоб наздогнати самі передові в промисловому відношенні країни світу. Але спустошення, які принесла Друга світова війна, набагато відсунули цей термін.

Проте, використання багатого історичного досвіду нашої країни і колишнього СРСР може допомогти відновленню нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Журило А. Г. Периодизация чугунолитейного производства в XX веке / А. Г. Журило, Д. Ю. Журило // Библиотечка литейщика № 10, 2013. С. 19-24.
2. Журило Д.Ю. Металургія України. Щаблі досконалості. С. 84-109. / Історичні нариси з розвитку техніки в Україні: колективна монографія / за заг. ред. Гріффена Л.О. К. : Талком, 2023.- 440 с.
3. Журило А. Г. Становлення металургійної освіти в Україні в європейському освітньому контексті / А. Г. Журило, Д. Ю. Журило // Українознавчий альманах. Випуск 17. К., 2014. – С. 309 – 312.

ПРО МЕЦЕНАТСТВО ТА ВОЛОНТЕРСТВО У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Андрій Заводинський,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Механічна інженерія»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Дмитро Сіняєв,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Електроенергетика»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Науковий керівник: Володимир Кабачек,
кандидат історичних наук, доцент
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Безсумнівно, Перша світова війна була подією величезного значення. За своїми масштабами і наслідками вона не мала собі рівних у всій попередній історії людства. Війна тривала понад 51 місяць (з 1 серпня 1914 р. до 11 листопада 1918 р.), охопивши 38 держав, де проживало понад 1,5 млрд. чоловік, або три чверті тогочасного населення земної кулі. Загальне число мобілізованих досягало 73,5 млн. чоловік. Незліченні лиха принесла війна народам. 10 млн. вбитих, тобто стільки, скільки загинуло у всіх європейських війнах за тисячу років і 20 млн. поранених – такий її кривавий підсумок. Тільки прямі військові витрати воюючих держав склали 208 млрд. доларів, що в 10 разів (у порівнянних цінах) перевищували загальну вартість воєн з 1793 по 1907 р. [1, с. 3-4]. Про знищення чималої кількості культурних об'єктів, будівель, пам'яток архітектури огидно і згадувати.

Початок бойових дій захопив російське суспільство зненацька. Військове відомство тільки до кінця війни змогло забезпечити лише 20% госпітальних ліжок. Решта були створені громадськістю, промисловцями, селянським «миром» [1]. Наприклад, Південно-Руське Дніпровське Металургійне товариство виділило на утримання 100 ліжок для поранених воїнів 100000 карбованців [2, с. 9660], Санкт-Петербурзький гірничий інститут утримував лазарет на 100 ліжок [3], під опікою З'їзду гірничопромисловців півдня Росії (Харків) перебував військовий госпіталь на 225 ліжок [4].

Цікаво, що З'їзд гірничопромисловців Півдня Росії додатково виділив на утримання госпіталю мільйон карбованців «на честь відвідування Государем Імператором м. Харкова 23 листопада 1914 р.» [5, с.10145] У звіті про перебування царя в Харкові вказувалося, що «Государ Імператор відвідав відкриття З'їзду гірничопромисловців півдня Росії», потім «прийняв хліб-сіль з рук голови З'їзду Миколи Федоровича фон Дітмара».

Причому, цар «обідати не залишився, а попрямував в госпіталь, де вручив багатьом пораненим срібні медалі на Георгіївській стрічці» [6]. По завершенні відвідин імператор висловив старшому лікарю лазарету доктору К. Ф. Вегнеру подяку Його Величності за зразковий стан медичної допомоги» [6].

Виникає резоне питання, а звідки у громадянській організації з'явився обладнаний госпіталь? Справа в тому, що З'їзд гірничопромисловців півдня Росії задовго до Першої світової війни відкрив за власний рахунок Механіко – медичний інститут З'їзду гірничопромисловців півдня Росії. Практично, це була добре оснащена лікарня, в якій спочатку лікували травмованих на гірничих промислах робітників. Дещо пізніше, в Інституті не лише лікували, але й консультували травмованих працівників. До цього були задіяно не лише штатні лікарі медичної установи, а й професори Імператорського університету, В Інституті лікували не лише гірничих робітників, але й залізничників, працівників інших галузей. Їх не лише лікували безкоштовно, ще й сплачували грошову допомогу, а, інколи і пенсію. Лікували робітників до відновлення працездатності не менш, ніж на 75-80%. Про це писали в друкованому органі З'їзду гірничопромисловців півдня Росії – часописі «Горнозаводское дело». В кожному квартальному номері вказували, кого особисто лікували, скільки робітників перебувало на лікуванні з початку року та скільки відсотків працездатності було відновлено.

Госпіталь було розташовано і в Креслярському корпусі ХТІ (сьогодні – це Ректорський корпус). Цікаво, що в ньому було розташовано електростанцію, генератор якої отримував механічну енергію за допомогою спочатку парової машини, а, згодом, двигуна Дизеля. Двигун працював на сирій нафті, був вітчизняного виробництва та обслуговувався відносно легко та не потребував коштовних запасних частин та матеріалів.

14 серпня 1914 року Піклувальником Харківського навчального округу Павлом Омеляновичем Соколовським було прийнято рішення передати Креслярський корпус ХТІ, а також будівлі Реального училища, Третьої та Четвертої гімназій для розміщення поранених воїнів.

Причому, спочатку в Креслярському корпусі було розташовано 84–й шпиталь російської армії. Заняття в інституті не припинялися, частина професорів проживала на території вишу і директору доводилося нагадувати головному лікарю госпіталя про необхідність пораненим дотримуватися тиші в години занять і після 10-ї години вечора, забороняти пораненим розводити собак і розпалювати багаття на території ЗВО. Після заняття Харкова німцями, у корпусі

було розташовано німецький шпиталь. По закінченні війни, корпус близько року не використовувався. Дезінфікуючих засобів для обеззараження таких площин не було.

Таким чином, в вітчизняній історії існують позитивні приклади, які можна і потрібно використовувати сьогодні, під час війни з північним сусідом.

Список використаних джерел:

1. Шаров П. Влияние экономики на исход мировой войны 1914 - 1918 гг. ГИЗ, М.-Л. 1928. -174 с.
2. Горнозаводское дело. – 1914 – № 38. С. 9660.
3. Горнозаводское дело. – 1914 – № 45. С. IV.
4. Горнозаводское дело. – 1914 – № 45. С. 9935.
5. Горнозаводское дело. – 1914 – № 51. С. 10145
6. Горнозаводское дело. – 1915 – № 9. С. 10550 – 10552.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЬМИ З СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ

Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Світлана Костенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. Політично-військове протистояння, яке відбувається в Україні протягом останнього часу, а особливо з 2022 року, трагічна загибель великої кількості мирних людей та військових породили гострі стресові ситуації та суттєво змінили спосіб життя практично всіх українських громадян. Особливої гостроти набула проблема соціально-психологічного супроводу, надання психологічної допомоги громадянам, які входять до категорії внутрішньо переміщених осіб, що вимушено покинули свої домівки, зазнавши травматизації.

Особливо травматичним спостереження військових дій є для дітей, у тому числі і молодшого шкільного віку, з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду, вразливість та незрілість дитячої психіки. Для дитини складно зрозуміти, що відбувається в родині, місті, країні, чому дітям разом із сім'єю необхідно змінювати місце проживання, покидати школу та своїх друзів, що призводить до переживання безпорадності, тривоги, страхів, виникнення стресових розладів. Зважаючи на той факт, що на території України і надалі відбуваються активні бойові дії, не зменшується потік сімей вимушених переселенців, особливої актуальності та значущості набуває проблема вивчення тривожності дітей із сімей вимушених переселенців.

Мета статті – розглянути особливості тривожності дітьми з сімей внутрішньо переміщених осіб із зони бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Проблема психічних станів дітей-переселенців, продиктована складними умовами воєнної сучасності, не залишилась поза увагою науковців. Зокрема, різні аспекти проблеми психологічного благополуччя висвітлені у працях П.В. Волошина, В.В. Желанової, О.В. Літвінової, Н.О. Марути, І.М. Трубавіної, Л.Ф. Шестопалової, Л. Цибулько, та інших.

Особливі труднощі дітей із сімей вимушених переселенців пояснюються поєднанням двох груп чинників. По-перше, молодший шкільний вік – складний період, коли змінюється соціальна ситуація розвитку і дитина вимушена знайти нову соціальну нішу, опанувати нову для неї роль – учня, що вимагає від неї застосування широкого спектру механізмів емоційної саморегуляції. По-друге, поява тривоги у такої категорії дітей обумовлюється життєвими обставинами, в яких вони опинилися. На думку О.В. Літвінової [1] на дітей, вимушено переселених із зони збройного конфлікту, окрім повсякденних труднощів, обрушується велика кількість виражених негативних факторів, зумовлених військовими діями, – це смерть близьких, картини загибелі інших людей і руйнувань, утрата житла, своїх іграшок та звичного режиму життя, тривале перебування в укриттях від обстрілів, соціальна ситуація міграції із загрозою для життя, що відбивається на порушеннях емоційної сфери, активізації тривожних проявів у дітей. Схожі дані стосовно виникнення тривожності у дітей-переселенців зазначені Л. Цибулько [3], яка відмічає, що вони зустрічаються з невизначеністю зміною стилю життя, необхідністю пристосуватися до нової школи, відсутністю впевненості у завтрашньому дні, тощо. Прояви тривоги дітей із сімей вимушених переселенців, на думку І.М. Трубавіної [2], пов'язані з вираженою життєвою невизначеністю, наявністю гнітючого психологічного відчуття – «ми біженці», безпорадності, низької самооцінки або агресії, тривоги за майбутнє, очікування поганого, страху перед змінами, відчуття безпорадності і незахищеності.

Дослідження, присвячене вивченню особливостей тривожності дітей молодшого шкільного віку із сімей вимушених переселенців, проведене на вибірці, до якої увійшли 36 дітей-переселенців та 30 дітей контрольної групи, які навчаються у ЗОШ м. Полтави. В дослідженні використано: Методику діагностики тривожності CMAS (в адаптації А.М. Прихожан); Методику визначення тривожності дитини (за Н.Ю.Максимовою. К.Л.Мілютіною), Тест тривожності (Р.Теммл, М.Доркі, В.Амен) та Анкету для оцінювання рівня шкільної мотивації й адаптації Н. Лускановой.

Результати дослідження засвідчили, що діти із вимушено переміщених сімей характеризуються переважанням стану тривожності (χ^2 = 10,625, p<0,01), її більш вираженими показниками у системі міжособистісних стосунків (χ^2 = 7,856, p<0,05), навчальної діяльності (χ^2 = 6,985, p<0,05), ситуаціях ігнорування (χ^2 = 7,324, p<0,05) та проголошення доган (χ^2 = 7,985, p<0,05), гри з іншими дітьми (χ^2 = 9,275 p<0,01). Для них властива менш виражена мотивація шкільного навчання та орієнтація на реалізацію ролі школяра (χ^2 = 6,195, p<0,05). При тому, серед контрольної групи молодших школярів зафіксовано значно нижчі показники тривожності в усіх сферах життя. Тож, ситуація вимушеного переселення із зони бойових дій виступає дійсно травмуючим фактором для дітей, провокуючи у них стан тривоги через невпевненість у майбутньому, адаптаційні труднощі на новому місці проживання.

Також, молодші школярі двох досліджуваних груп не мають суттєвих відмінностей за показниками тривожності у сфері стосунків із матір'ю та реакції на агресію.

Висновки. Отже, виявлено, що діти із внутрішньо переміщених сімей характеризуються вищими показниками тривожності, що значно актуалізує вивчення їхніх психологічних особливостей та ставить акцент на необхідності розробки новітніх корекційних засобів їх супроводу.

Список використаних джерел:

1. Літвінова О.В. Дослідження специфіки страхів молодших школярів як результат пережитих бойових дій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2015. Вип. 1. Т.2. С.89–94.
2. Трубавіна І.М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. *Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі : витоки, реалії, перспективи реінтеграції.* Старобільськ : ЛНУ, 2017. С. 320–342.
3. Цибулько Л. Соціально-педагогічна робота з дітьми, вимушеними переселенцями, із зони воєнного конфлікту в спеціально створених містечках. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти : збірник наукових праць*. Вип 4. Слов'янськ, 2016. С.167–178.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ ЯК ФАКТОР ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Максим Палець,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
231 Соціальна робота Полтавського інституту економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

***Анотація**. У науковій статті досліджується вирішальна роль соціальної роботи у сприянні соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Явище внутрішнього переміщення, яке часто спричинене конфліктами, стихійними лихами чи іншими гуманітарними кризами, створює значні проблеми для добробуту та соціальної інтеграції постраждалих осіб і громад. У дослідженні розглядається, як соціальні працівники відіграють ключову роль у вирішенні психосоціальних, економічних і культурних аспектів переміщення, розвитку стійкості та сприяння згуртованості громади. Крім того, робота заглиблюється в розробку спеціалізованих стратегій, які дають змогу ВПО відновити своє життя та сприяти розвитку приймаючих громад. Висвітлюючи успішні моделі та визначаючи потенційні сфери для вдосконалення, стаття робить внесок у поточний дискурс щодо ефективних практик соціальної роботи для сценаріїв внутрішнього переміщення. Отримані результати підкреслюють необхідність спільного та міждисциплінарного підходу для покращення загальної соціальної адаптації ВПО, визнаючи внутрішній зв'язок між соціальною роботою та сталим розвитком.*

***Ключові слова**: соціальна робота, внутрішньо переміщені особи (ВПО), соціальна адаптація, психосоціальна підтримка, стійкість, гуманітарні кризи, сталий розвиток.*

Вступ. 24 лютого 2022 року розпочався масштабний наступ на Україну, який переріс у жахливу ситуацію для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які борються з наслідками військових дій, що є сильною проблемою для сучасного українського суспільства. Необхідно налагодити кваліфіковану соціальну підтримку для людей, які втратили домівку, сім'ю, друзів і роботу, долаючи складні життєві обставини. У зв'язку із забезпеченням житлом, харчуванням і медичним обслуговуванням існує не менш важлива потреба в психологічній підтримці, допомозі в працевлаштуванні та освітніх можливостях. Одночасно слід підкреслити важливість реінтеграції цих осіб у суспільство через приймаючі громади.

Аналіз останніх досліджень. У тонкощі соціальної роботи з переселенцями заглиблювалися вітчизняні вчені, зокрема І. О. Григоренко, Н. М. Савельєва, Л. А. Мельник та інші. Проте не всі аспекти цього питання знаходять достатнє відображення в науковій літературі, що підкреслює постійну наукову актуальність роботи.

Мета дослідження полягає в тому, щоб детально вивчити теоретичні, нормативні та правові основи соціальної роботи з ВПО, виходячи з національного та міжнародного досвіду, щоб точно визначити області оптимізації.

Відповідно до мети до конкретних **завдань** належать аналіз підходів до вивчення соціальної роботи з ВПО, з'ясування значення відповідних термінів, обґрунтування принципів і методів дослідження, визначення характеристик ВПО як суб'єктів соціальної роботи, уточнення нормативно-правових засад, вивчення зарубіжного досвіду, оцінка поточного стану соціальної роботи та визначення напрямків оптимізації у сфері соціальної роботи з ВПО.

Результати дослідження. Необхідність допомоги та захисту ВПО відчуває відгук не лише в регіонах, які безпосередньо постраждали від загострення конфлікту, таких як Донецьк, Луганськ, Запоріжжя та Харків, а й у приймаючих громадах в інших регіонах. Спільні зусилля українського уряду та міжнародних організацій передбачають грошові соціальні виплати, які сприяють глобальним фондам для вирішення цієї гострої потреби. Широкомасштабна агресія проти України призвела до тяжких наслідків, включаючи значні людські жертви, масштабне руйнування майна та інфраструктури. Відповідно, зростає потреба в гуманітарній допомозі, відбудові зруйнованих територій, забезпеченні належного рівня соціальної, психологічної, медичної та освітньої підтримки, а також житла для постраждалих від війни громадян. Відновлення безпеки та стабільності на окупованих і прифронтових територіях стає ключовим для успішної реінтеграції ВПО до нормального життя. Зберігається міжнародна підтримка, світова спільнота надає фінансову, технічну та гуманітарну допомогу Україні в боротьбі з агресією. Спільні зусилля українського Уряду та міжнародних партнерів спрямовані на зміцнення обороноздатності, впровадження реформ для покращення життя громадян та стабілізацію економічної ситуації.

У науковій літературі приділяється значна увага дослідженню соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), зокрема в умовах війни та гострої необхідності розробки стратегій сприяння одужанню постраждалих осіб [1]. Важливою емпіричною основою для аналізу проблеми ВПО є використ-

тання моніторингової інформації міжнародних організацій [2]. Наприклад, дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ), проведене з 9 по 16 березня 2022 року, показує, що 6,48 млн осіб в Україні стали ВПО через війну. Дослідження також підкреслює, що 13,5% ВПО вже мали досвід переміщення з уразливими групами, включаючи вагітних і годуючих немовлят жінок, людей похилого віку, людей з обмеженими можливостями, хронічними захворюваннями та жертв насильства [3].

Крім того, понад 60% опитаних домогосподарств мають дітей, а жінки становлять понад 53% ВПО. Найгострішими потребами для переселенців є медикаменти, медичні послуги та фінансові ресурси. Загалом 10 мільйонів людей в Україні були змушені тікати як всередині країни, так і в сусідні країни, постраждали також 186 000 громадян третіх країн [3].

За даними ООН, станом на кінець січня 2023 року кількість українських біженців із статусом тимчасового притулку в Європі перевищила 4,95 млн осіб, наблизившись до позначки в 5 млн. Подальші виправлення статистичних даних по Німеччині за два місяці свідчать про зменшення кількості українців, які отримали статус притулку, більш ніж на 140 тис., тобто на 881,4 тис. осіб [8].

І. О. Григоренко та Н. М. Савельєва стверджують, що внутрішньо переміщені особи по суті належать до категорії вимушених мігрантів. Проте, незважаючи на те, що залишають свої звичні місця проживання, вони залишаються в межах країни свого громадянства, користуючись її захистом. Відмінною рисою внутрішньо переміщених осіб полягає в їхньому статусі громадян в межах держави, підпорядкованих винятковій юрисдикції та захисту їхньої батьківщини, навіть якщо сама держава намагається забезпечити такий захист. Отже, надання допомоги таким особам міжнародними органами може тлумачитися як втручання в внутрішні справи держави [6, с. 9].

У ситуаціях вимушеного переміщення та вразливості надання соціальної та правової допомоги біженцям та ВПО відіграє вирішальну роль у захисті їхніх прав та інтересів. Ефективна реалізація соціально-правової допомоги потребує комплексного підходу, який охоплює медичну допомогу, житло, матеріальні блага, психологічну підтримку, освіту, професійну підготовку та соціальну інтеграцію. Крім того, забезпечення захисту прав ВПО від дискримінації та насильства має першочергове значення. Важливо проводити просвітницькі та інформаційні ініціативи серед громадян для сприяння усвідомленню важливості інклюзивного та гуманітарного підходу до цих вразливих груп населення.

Визначення «соціальної роботи» та «внутрішньо переміщених осіб» можуть відрізнятися залежно від конкретної ситуації та контексту, в якому вони працюють. У сценаріях збройних конфліктів або стихійних лих потреби та виклики, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, виходять за межі звичайних параметрів, що вимагає комплексної соціальної підтримки та адаптації [5].

Соціальна робота охоплює різноманітний спектр допомоги, яка охоплює психологічні, юридичні, медичні, освітні та інші послуги, адаптовані до унікальних потреб внутрішньо переміщених осіб. Ефективна взаємодія з цією демографічною групою вимагає контекстуального аналізу та оцінки їхніх конкретних потреб і викликів із відповідною підтримкою та послугами.

Важливість соціальної роботи під час війни полягає в її здатності допомагати людям долати складні життєві обставини та підвищувати стійкість до розвитку. Позиціонуючись як ефективний механізм, соціальна робота відіграє

ключову роль у вирішенні проблем реалізації прав людини в несприятливих умовах. Це допомагає у визначенні ресурсів і можливостей протистояти викликам, сприяючи створенню сприятливого соціального середовища для розвитку особистості та громади.

Виходячи з усталених принципів та методології дослідження, очевидно, що соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами спрямована на створення сприятливих умов життя. Вона передбачає сприяння позитивній соціалізації членів сім'ї, запровадження механізмів самоорганізації та саморозвитку, зміцнення та активізацію адаптаційних навичок, забезпечення стійких соціальних стосунків.

Особливість соціальної роботи зумовлена специфікою її фокусу – певною групою клієнтів. Врахування актуальності базових потреб для цієї категорії людей разом з індивідуальними атрибутами, унікальними для конкретних осіб, є обов'язковим. Крім того, вирішальним є визнання наслідків психічного стану, спричинених збройним конфліктом. Оцінюючи потреби, життєво важливо враховувати обставини, які спричинили ці потреби серед ВПО. Наслідки війни та зовнішнє середовище сприяють поширенню психічних розладів серед населення. Отже, особи, евакуйовані із зон конфлікту, стикаються з помітно підвищеною чутливістю до проблем, пов'язаних зі здоров'ям.

Л. Мельник у публікації «Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їх батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посібник для практиків соціальної сфери» окреслює риси внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та їхніх сімей як реципієнтів соціальних послуг. Виходячи з цього, пропонується міждисциплінарний підхід до організації соціальної роботи, що визначає компетенції, необхідні для спеціалістів, планування та надання допомоги в конкретних кризових сценаріях, а також забезпечує адаптацію клієнта через культивування відповідних соціальних навичок [7].

Недостатня інфраструктура створює проблеми для надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам (ВПО), оскільки приймаючі громади не мають таких необхідних засобів, як соціальні центри та медичні установи, що перешкоджає наданню допомоги. Фінансові обмеження, з якими стикаються організації соціальної роботи, створюють перешкоди для надання необхідних послуг ВПО, що призводить до неадекватної підтримки таких основних потреб, як психологічна допомога, професійна реабілітація та медичне обслуговування. Обмежена доступність коштів ставить під загрозу добробут ВПО.

Недостатня кваліфікація спеціалістів може перешкодити організаціям соціальної роботи надавати ефективну допомогу ВПО, що підкреслює важливість навчання працівників спеціалізованій підтримці. Без добре підготовлених спеціалістів діапазон доступних варіантів підтримки залишається обмеженим. Недостатня координація між різними установами та установами може призвести до дублювання послуг або неспроможності задовольнити специфічні потреби ВПО. Зміцнення співпраці є життєво важливим для забезпечення ефективної та індивідуальної підтримки ВПО [6].

Негативне суспільне сприйняття може призвести до стигматизації або дискримінації внутрішньо переміщених осіб, створюючи перешкоди для соціальної підтримки та інтеграції. Це, у свою чергу, обмежує доступ ВПО до послуг і схвалення громади. Вирішення цих проблем вимагає залучення відповідних ресурсів, зміцнення інфраструктури, підвищення кваліфікації спеціалістів та пом'якшення соціальної стигматизації ВПО. Крім того, сприяння ефективній

координації та співпраці між різноманітними організаціями та установами, які працюють з ВПО, має вирішальне значення для надання комплексної соціальної підтримки.

На мезорівні інформаційна політика має вирішальне значення, зосереджуючись на підкресленні позитивного внеску ВПО в приймаючі громади, охоплюючи соціальні, культурні та фінансові вигоди, які отримують місцеві жителі. Першочергового значення набуває стратегічна співпраця зі ЗМІ та місцевою владою для проведення інформаційних кампаній, які розвінчують поширені стереотипи щодо ВПО. На мікрорівні соціально-психологічна підтримка ВПО має надходити від громад, де вони проживають. Успішне виконання цих завдань залежить від відповідного підвищення кваліфікації соціальних працівників та всіх зацікавлених сторін, залучених до соціального обслуговування ВПО, як від органів державної влади, так і від відповідних соціальних служб у приймаючих громадах.

Крім того, для ефективного надання всебічної соціальної підтримки вкрай необхідно посилити координацію та співпрацю між різними організаціями та установами, які працюють з ВПО. Це зумовлює необхідність системних змін, зокрема на рівні «Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб». Ще один напрямок оптимізації соціальної роботи з ВПО пов'язаний з ініціативами «Міністерства цифрової трансформації» щодо посилення цифрової реформи, зокрема програми для внутрішньо переміщених осіб. Особливий інтерес становить оцінка впливу програми та вебсайту Action на досягнення цих цілей.

Висновки. Отже, налагодженню соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами перешкоджають практичні проблеми, зокрема:

- відсутність належної інфраструктури, де відсутність основних засобів у приймаючих громадах перешкоджає наданню допомоги;
- обмежена фінансова підтримка, що призводить до недостатнього забезпечення основних потреб, таких як психологічна підтримка, професійна реабілітація та медичне обслуговування, що ставить під загрозу благополуччя ВПО;
- недостатня кваліфікація спеціалістів, що перешкоджає наданню належної допомоги організаціям соціальної роботи, потребує спеціалізованого навчання працівників;
- недостатня координація між різними установами, що призводить до можливого дублювання послуг або неналежного задоволення потреб ВПО;
- стигматизація та дискримінація ВПО, що є перешкодою для соціальної підтримки та інтеграції, перешкоджаючи доступу до послуг та прийняттю ВПО суспільством.

Вирішення цих викликів потребує мобілізації відповідних ресурсів, покращення інфраструктури, прикладом чого є створення мережі пунктів «незламності», підвищення кваліфікації спеціалістів та пом'якшення соціальної стигматизації, з якою стикаються внутрішньо переміщені особи (ВПО).

Список використаних джерел:

1. Балуєва О. В. Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб: міжнародний досвід. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 12. URL: http://nbuv.gv.ua/UJRN/Duur_2015_12_4 (дата звернення: 18.01.2024).

2. Бірюкова М. Біженці і внутрішньо-переміщені особи російсько- української війни : соціальні характеристики й практики. Grani. 2023. Т. 25, № 6. С. 143–156.
3. В Україні майже 6,5 млн внутрішньо переміщених осіб МОМ. IOM Ukraine. URL: https://ukraine.iom.int/uk/news/v-ukrayini-mayzhe-65-mln- vnutrishno-peremishchenykh-osib-mom (дата звернення: 18.01.2024).
4. Глібко С. В. Проблеми реалізації економічних прав внутрішньо переміщених осіб. Право та інноваційне суспільство. 2022. № 1 (18). С. 10–21.
5. Шестакова К. Ю. Використання принципів гуманізму в соціальній роботі. Social Work and Education. 2022. Vol. 9. No. 2. P. 188-196.
6. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах : навч. посіб. [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц.педагогіка»]. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.
7. Мельник Л. А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посібник для практиків соціальної сфери. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
8. У Європі зареєстрували вже майже п'ять мільйонів біженців з України. ООН. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3665195-u- evropi-zareestruvali-vze-majze-pat-miljoniv-bizenciv-z-ukraini-oon.html (дата звернення: 18.01.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПТСР У ВІЙСЬКОВИХ ПІСЛЯ ДЕМОБІЛІЗАЦІЇ

Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Андрій Платов,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. Стресовим чинником найвищої міри інтенсивності є участь військових у бойових діях на території майже всієї України, що триває з 24 лютого 2022 року і є продовженням антитерористичної операції, яка йде ще з 2014. Перебування у бойових діях, потрапляння під обстрілами, поранення і втрата побратимів – лише незначна частина кризових і травмуючих подій, з якими стикаються військові під час участі в бойових діях. Перебування у таких травмуючих подіях чинить негативний вплив на особистість та психологічне функціонування військових, викривляючи їх сприйняття себе і свого життя, провокуючи суттєві адаптаційні проблеми внаслідок ознак ПТСР.

Відповідно, проблема психологічних наслідків для осіб, які брали участь у військових діях, є важливою та актуальною. Вплив на психіку стрес-факторів в умовах бойових дій з однієї сторони призводить до зниження ефективності діяльності військових у бойовій обстановці, а з іншої, після повернення із зони воєнних дій, негативно відображається на процесі адаптації до умов мирного життя.

Виклад основного матеріалу. Проблема психологічних наслідків бойового стресу у різні часи у різних країнах була предметом вивчення досвідчених фахівців. Так, в умовах сьогодення такі психологічні наслідки досліджують О.А. Блінов, І.В.Бельмега, І.В.Ващенко, О.М.Кокун, В. Корольчук, П.П. Криворучко, С.О. Лукомська [1], Т.Ю. Соченко [2] та інші автори.

З урахуванням того, що в Україні до 2014 року у мирного населення та переважної кількості військовослужбовців не було практики участі в масованих бойових діях, то, відповідно, у багатьох українських фахівців з психологічної допомоги також був відсутній практичний досвід як психологічної діагностики, так і психологічного консультування, психокорекції, психотерапії військових після демобілізації при ПТСР. При цьому слід ще раз підкреслити, що Україну, як свого часу Сполучені Штати Америки після війни у В'єтнамі, через кілька місяців після закінчення бойових дій також на багато років вперед "накриє" проблематика, яка пов'язана з проявами симптоматики ПТСР у комбатантів. Тому на даному етапі необхідний не тільки цілеспрямований аналіз досвіду інших країн у пошуку ефективних психологічних моделей і методів консультування, психокорекції та психотерапії ПТСР, але й комплексне вивчення чинників формування та подолання ПТСР.

Мета роботи – проаналізувати показники ПТСР у військових після демобілізації.

Для вивчення згаданих показників проведене емпіричне дослідження, в якому взяли участь 60 військових після демобілізації віком від 28 до 49 років. У дослідженні використано методики: Шкала оцінки інтенсивності бойового досвіду» Т. Кіна (Combat Exposure Scale), «Шкала оцінки впливу травматичної події (Impact of Event Scale, IES-R)», Опитувальник способів подолання Р. Лазаруса. Дана публікація розкриває окремі результати комплексного дослідження показників ПТСР у військових.

Отримані дані засвідчують, що більшість військових (63%) характеризується вираженими ознаками ПТСР, що виявляються у різних його компонентах. Зокрема, виражені симптоми вторгнення характерні для 58% представників вибірки, уникнення – 54% та збудливості – 63%. Тобто, військові, переважно, характеризуються постійними згадками про пережиті ситуації бойових зіткнень, намагаються мінімізувати їх валив на своє життя у вигляді флеш беків та негативного емоційного фону. Вони часто відчувають безпричинне емоційне збудження та дезорганізацію діяльності внаслідок пережитого травматичного досвіду. Для них характерні негативні думки та емоції (58%), повторювані спогади про пережиті події (інтрузії), що виявлені у 67% респондентів. Ступінь впливу травматичних подій під час участі у бойових діях достатньо високий (58%).

Натомість, для 34% демобілізованих військових виражені ознаки ПТСР не характерні, вони змогли успішно адаптуватися до мирного життя, а їх негативні емоційні переживання від травматичного досвіду не спричиняють дезінтегруючого ефекту на їх життя.

Також, посттравматичні прояви демобілізованих військових обумовлені інтенсивністю бойового досвіду. Зокрема, військові, які мають більш виражений бойовий досвід, характеризуються більш вираженими показниками психологічної травматизації (χ^2 = 7,962, p<0,05) та переважанням показників вторгнення (χ^2 = 7,044, p<0,05), уникнення (χ^2 = 7,311, p<0,05) і надмірної збудливості (χ^2 = 7,486, p<0,05). Тобто, статистично доведеним постає закономірний

зв'язок впливу інтенсивності участі в бойових діях військових на формування у них симптоматики ПТСР. Чим вища інтенсивність участі в бойових діях, тим імовірнішими є прояви ПТСР у військових. І навпаки, зменшення інтенсивності участі в бойових діях виявляється і у відповідному зменшенні схильності демобілізованих військових до проявів ПТСР.

Висновки. Отже, встановлено, що демобілізовані військові характеризуються переважанням тенденції до виражених ознак ПТСР, для них властиві виражені симптоми вторгнення, уникнення та збудливості, негативні думки та емоції, повторювані спогади про пережиті події (інтрузії). При цьому, посттравматичні прояви демобілізованих військових обумовлені інтенсивністю бойового досвіду. Перспективою подальших досліджень виступає вивчення результативності впливу цілеспрямованих корекційних заходів на продуктивність подолання ПТСР у демобілізованих військових.

Список використаних джерел:

1. Лукомська С.О. Вираженість симптомів ПТСР в учасників АТО різного віку. *POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER: Adults, Children and Families in a War Situation: International Scientific and Practical Edition*. 2018. Vol. II. Warsawa–Kyiv.: PAN-Gnosis, 2018. С. 132-143.
2. Соченко Т.Ю., Моначин І.Л. ПТСР серед військовослужбовців та ветеранів АТО в Україні. *Актуальні задачі сучасних технологій: Матеріали VIII Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів (м. Тернопіль, 27-28.11.2019 р.)*. Тернопіль, 2019. С.160-161.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВПО В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавського інституту економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Ірина Полянська,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. У російсько-українській війні соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб (ВПО) ускладнена стресовими ситуаціями на війні, соціальною ізоляцією, етапом реінтеграції та психологічними травмами. Стрімкий перехід від зони бойових дій до нового місця проживання також викликає труднощі. Внутрішньо переміщені особи, які зазнали постійного стресу та загрози для життя, можуть відчувати ефекти ПТСР. Соціальна ізоляція та втрата зв'язку з родинами погіршують їхнє психічне становище. Етап реінтеграції в новому місці проживання вимагає адаптації та пошуку нових соціальних зв'язків. Психологічні травми, накопичені під час війни, можуть призвести до різних порушень. Сприятливий процес адаптації до нового життя вимагає підтримки та пошуку нового життєвого сенсу для внутрішньо переміщених осіб. Рішення проблеми полягає в комплексному підході,

включаючи психологічну та соціальну підтримку для повноцінного відновлення ВПО у суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час перебігу ВПО конфліктів, психіка людини завжди перебуває під великим напруженням через постійну наявність ризику втрати життя чи здоров'я. Це становить виклик для природнього інстинкту виживання. Індивіди можуть реагувати на стресові події різними способами, такими як страх, паніка, апатія, агресія, почуття провини тощо. Навіть ті, хто знаходиться в відносно безпечних місцях, наприклад, у бомбосховищах або підвалах, чи за кордоном, можуть бути свідками подібних страшних подій завдяки різним джерелам інформації.

Поняття стресу було введено в 1936 році канадським фізіологом Гансом Сельє. Він під час своїх досліджень запропонував визначення стресу як "неспецифічної реакції організму на будь-які вимоги, які до нього пред'являються". Слово "стрес" в англійській мові перекладається як "тиск, натиск, напруга". У своїй концепції Сельє виділив три стадії реакції організму на стресори [4]:

1. тривога (шок) - входження в ситуацію, що включає процес мобілізації необхідних резервів;

2. резистентність - характеризується успішним подоланням труднощів без шкоди для здоров'я;

3. виснаження - виникає в результаті тривалого або сильного стресу внаслідок збою захисних механізмів, що проявляється у вигляді зниження рівня опірності та адаптації організму.

Роберт Сапольські, відомий біолог та дослідник стресу, має цікавий погляд на стрес з точки зору еволюції живого світу. Він стверджує, що постійний психологічний стрес є відносно новим явищем і, головним чином, характерним для людей і інших соціальних приматів.

У своїх дослідах, Сапольські вказує на те, що якщо ми постійно мобілізуємо енергію для боротьби зі стресом, не маючи можливості її накопичувати, то у нас ніколи не буде запасу енергії. Він порівнює це з постійним статусом бойового готовності, коли організм витрачає ресурси, не відповідаючи на конкретні загрози.

Сапольські також вказує на фізіологічні наслідки постійного стресу. Наприклад, він говорить про збільшення рівня гормону кортизолу (глюкокортикоїду), який виникає при стресі. У здорових обставинах глюкокортикоїди повільно виводяться з організму, але при постійному стресі рівень цих гормонів може залишатися підвищеним практично постійно [3].

Вплив війни на людей є складним і має багато факторів, що взаємодіють між собою. Швидкість і якість адаптації людини до умов війни залежать від її адаптаційного потенціалу, життєвих ресурсів та психологічних резервів, які допомагають подолати стресові фактори з різною тривалістю та інтенсивністю. Якщо інтенсивність або тривалість негативного зовнішнього впливу перевищує особисті адаптаційні можливості індивіда, то це може призвести до порушення адаптації, або психічної травми. Це може виявитися в загостренні хронічних соматичних захворювань, розвитку невротичних розладів, зниженні працездатності, а також потребі в психологічній підтримці.

Внутрішньо переміщеними особами вважаються люди, які змушені покинути свої домівки (місця проживання) з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, загального насильства, порушень прав людини, стихійних лих або техногенних катастроф, що не перетнули державний кордон країни на міжнародному рівні.

Міграція людей на іншу територію символізує перехід до невідомого, що вимагає їх адаптації до нового соціокультурного оточення. Цей процес ставить перед ними завдання здійснити відповідність себе з певною групою, територією, етносом, нацією, державою, і тому розглядається питання ідентифікації [1]. Адаптація - це процес пристосування особистості, що мігрує, до об'єктивних умов нового соціального середовища.

Особливості цього пристосування та супроводжуючі його психологічні явища були досліджені з різних аспектів, при чому деякі точки зору можуть бути протилежними. Якщо раніше вважалося, що процес адаптації обов'язково призводить до певних проблем психологічного характеру, то сучасні дослідження доводять, що це не завжди так. Процес адаптації може бути лише фактором ризику, наслідки якого залежать від взаємодії між переміщеною особою та новим соціальним оточенням [1].

В аналізі соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб на території України варто зазначити про переадаптацію, яка визначається як процес перебудови особистості в ситуаціях радикальних змін умов життя через надзвичайні обставини. Екстремальні ситуації вимагають від особистості значних зусиль і оптимального використання особистих можливостей для досягнення успіху та забезпечення безпеки. Такі умови стимулюють адаптивну поведінку. Однією з можливих наслідків може бути "вимушений номадизм", який передбачає пересування до безпечних районів. Цей процес включає в себе взаємодію між особою та новим соціокультурним оточенням.

Важливими показниками адаптивних можливостей внутрішньо переміщених осіб, які визначають їх стратегію поведінки у новому соціокультурному оточенні, є емоційні стани, які вони переживають, і особливості їх емоційного реагування в умовах стресових ситуацій.

Зазначені події, які змушують людей залишати свої домівки та переїжджати, є настільки виключними та стресовими, що вони суттєво виходять за рамки звичайного життя. Це може викликати тривожні відчуття та психологічний дискомфорт у всіх, хто опинився в таких ситуаціях, незалежно від причин їх переїзду — чи то були обґрунтовані страхи, чи реальна загроза життю під час ВПО конфліктів. Психологи повинні враховувати, що переселенці переживають стресові умови неодноразово: перед переїздом, під час переїзду та після нього.

Психічні стани, що виникають під час вимушеного переселення, можуть подібні до основних симптомів реакції на стрес та травму, і можуть розвиватися в посттравматичні стресові розлади (ПТСР). Деякі теорії, зокрема психологічні, психотерапевтичні, медичні та філософські, висвітлюють травму, її наслідки та можливі шляхи подолання [2].

Висновок. Умови війни створюють серйозні психологічні виклики для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Постійний стрес, пов'язаний із загрозою для життя та здоров'я, активізує природний інстинкт виживання. Індивіди можуть реагувати на стрес різними способами, включаючи страх, апатію, паніку, агресію чи почуття провини. Навіть ті, хто перебуває в безпечних місцях, можуть відчувати стрес через різноманітні джерела інформації. Вплив війни на психіку людей комплексний, і успішна адаптація залежить від адаптаційного потенціалу та психологічних резервів осіб. Важливо враховувати психічні стани внутрішньо переміщених осіб та надавати комплексну підтримку для подолання стресу та відновлення в новому соціокультурному середовищі.

Список використаних джерелГьокхан Д. Сучасні міграційні процеси: проблема адаптації та інтеграції мігрантів в об'єднаній Європі. *Філософські науки*. Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка. Випуск 1 (82). 2016. С. 35-44
2. Кривенко Ю. Глобалізаційний контекст міграційних процесів в Україні: дис. … канд. філос. наук: 09.00.03. Київ, 2012. 185 с.
3. Sapolsky R. *Why Zebras Don't Get Ulcers. An Owl Book*. Henry Holt and Company. New York. 2004. 539 p
4. Selye H.. Stress and disease. *Science*. 122 (3171): P. 625–631

СУЇЦИДАЛЬНА ІНТЕРВЕНЦІЯ, ЯК ВАЖЛИВИЙ МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ, НАПРАВЛЕНИЙ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»

Постановка проблеми. Останнім часом почастішали випадки скоєння суїцидів, як серед дітей, молоді, так і дорослого населення [4]. Серед причин такої аутодеструктивної поведінки вчені вбачають різноманітні фактори, пов'язані з неправильним вихованням, відчуженням, дезадаптаціями, відчуттям самотності, наслідком переживання різноманітних психологічних травм та криз, депривації, агресії, насилля, зневаги, залежностей, втрати сенсу життя та ін. [2]. Однак, здоров'я та життя кожного громадянина, є найголовнішою цінністю для держави та суспільства. Саме тому, всі зусилля направлені на профілактику та подолання суїцидальної поведінки, дають можливість зберегти генофонд нації та примножити сукупний продуктивний потенціал країни.

Виклад основного матеріалу. Для корекції соціально-психологічної дезадаптації та запобігання можливому суїциду використовують різні методики психокорекції та психотерапії (від раціонального аналізу до парадоксальних, провокативних технік та ін.) [1; 5; 8; 9]. Серед екстрених методів використовують суїцидальну інтервенцію (від лат. inter – між, venire – приходити), яка є «входженням між», між прагненням до самознищення та життям клієнта. У суїцидальній інтервенції насамперед звертають увагу на такі аспекти:

1. Пошук ознак можливої небезпеки скоєння суїциду.
2. Висловлення припущення, що індивід може здійснити суїцид.
3. Встановлення із хворим емпатійних стосунків. Для цього важливо зрозуміти і прийняти його емоційний стан, переживання, настанови, цінності, спосіб сприйняття світу. Це формує в людини усвідомлення того, що її розуміють і приймають такою, якою вона є. На цьому ґрунтується прихильність, довіра до консультанта. Під дією цих чинників зникають почуття самотності, відчуженості, покинутості, які часто супроводжують стани соціально-психологічної дезадаптації, життєвої кризи та передують суїцидальній поведінці.
4. Безконфліктність. Психолог повинен уникати дискусій.
5. Пошук ядра конфлікту. Необхідно з'ясувати конкретні труднощі в поведінці клієнта та проаналізувати всю його кризову ситуацію (причини звернення

до спеціаліста; причини кризи; теперішню життєву ситуацію клієнта; можливі зміни і наслідки такої ситуації).

6. Пом'якшення тяжкої симптоматики (необхідно надати клієнту можливість розслабитись за допомогою вправ).

7. Застосування психофармакотерапії, як підтримуючого засобу (в разі усунення ризику).

8. Пошук ресурсів. Кожна людина має щось важливе в житті, що допомагає їй розв'язувати проблеми. Суїцид може виникнути внаслідок втрати такої опори. Важливим аналізом поведінки суїцидента є виявлення того, що викликає у нього емоційне пожвавлення, зацікавлення, інтерес.

9. Використання груп підтримки.

Особливе місце в профілактиці суїциду посідає служба екстреної психологічної допомоги телефоном – «телефон довіри». До неї звертається чимало громадян. Рівень теоретичних знань і досвід роботи в цій сфері дає змогу здійснювати профілактику суїциду, як в осіб, які висловлюють суїцидальні думки та наміри, так і в тих, що перебувають у стані соціально-психологічної дезадаптації, життєвої кризи тощо [3; 6]. Телефонне консультування дає змогу будь-кому, хто перебуває у тяжкому психічному стані, звернутись по допомогу і отримати її анонімно, контролюючи рівень своєї довіри співрозмовнику. Його недолік – участь у комунікації лише слухового каналу, що зумовлює добір особливих технічних прийомів для отримання інформації та психотерапевтичного впливу на клієнта. Одне із завдань телефонного консультанта, за неможливості здійснити достатню корекцію, полягає у спрямуванні особи до спеціалістів, які можуть надати йому потрібну допомогу.

У роботі з особами, які перебувають у стані соціально-психологічної дезадаптації, телефонний консультант повинен відстежувати появу висловлювань, які можуть бути індикаторами суїцидальних думок і намірів [7; 11]. До них належать: «Я більше не можу», «Їй буде краще без мене», «Життя нічого не варте», «Всім уже байдуже», «Ви моя остання надія», «Надто пізно», «Я просплю довго, ви нічим не зможете мені завадити» тощо. За наявності таких висловлювань слід уточнити, що клієнт має на увазі. Деякі абоненти, які ведуть мову про суїцид, заперечують намір здійснити його. Якщо суїцидальний намір справжній, таке уточнення допомагає вивести тему на поверхню, прояснити проблему.

Пріоритетним у роботі із суїцидально налаштованою особою є уміння тривалий час підтримувати розмову, що сприяє поглибленню стосунків з нею, отриманню якомога більше інформації [10]. Все це дає змогу ідентифікувати співрозмовника, з'ясувати його місцеперебування тощо. Далі важливо оцінити ступінь ризику здійснення суїциду, виявити ненав'язливе піклування про людину, яка звернулася по допомогу, переконати її у хибності суїцидального наміру тощо.

Висновки. Таким чином, суїцидальна інтервенція, направлена на клієнта в умовах вчинення суїцидальної спроби, має на меті, в першу чергу, збереження життя людини. Вона має свої певні правила та принципи проведення, які спрямовані на повагу, підтримку, розуміння, емпатію, збереження конфіденційності та ін. Спеціалісти, які проводять суїцидальну інтервенцію, повинні мати відповідну підготовку та психологічні знання з основ надання первинної психологічної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Анищенко Л.О., Молочко Т.М. Первенція суїцидальної поведінки підлітків: методичні рекомендації. Чернігів: ЧОІППО імені К.Д. Ушинського. 2021. 87 с.
2. Заіка В.М., Р.М. Ільченко. Несприятливі події дитинства як чинник виникнення ризикованої поведінки в майбутньому. *Молодь: освіта, наука, духовність. Youth: education, science, spirituality*: тези доповідей XVII Всеукр. наук. конф., м. Київ, 27–28 травня 2020 р. У III част., ч. III. К. : Університет «Україна», 2020. С. 194 – 196.
3. Заіка В.М. Проблема аутоагресивної поведінки сучасної молоді. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9-10 квітня 2020 р.) / редкол.: В.Л. Погребна, В.М. Попович, Н.В. Островська, Т.О. Серга та ін. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 486 – 488.
4. Заіка В.М. Проблема кібернасилля, аутоагресивної та суїцидальної поведінки в сучасному суспільстві. *Молодь: освіта, наука, духовність*: тези доповідей XIV Всеукр. наук. конф., м. Київ, 04–06 квітня 2017 р. У II част., ч. II. К. : Університет «Україна», 2017. С. 80 – 82.
5. Заіка В.М. Профілактика суїцидальної поведінки молоді в інклюзивному освітньому середовищі. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики* : тези доповідей XX Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ. – 18-19 листопада 2020 р.), у 2-х частинах. Ч.2. К.: Університет «Україна», 2020. С. 36 – 39.
6. ЗаікаВ.М., Самохіна Л.О. Суїцид як крайній прояв аутоагресивної поведінки. *Соціальна робота в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи*: матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Полтава, 28лютого 2020 р. К.: Університет «Україна», 2020. С. 86 – 88.
7. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Психологічна оцінка суїцидального ризику у військовослужбовців. Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2019. 206 с.
8. Медичні заходи з попередження пресуїцидальних форм поведінки військовослужбовців в умовах воєнного конфлікту та після його завершення: Метод. реком. / Швець А.В., Хорошун Е.М., Коваль О.В., Лук'янчук І.А., Чайковский А.Р. К.. 2016. 59 с.
9. Рибалка В.В. Психологічна профілактика суїцидальних тенденцій в учнівської молоді: методичні рекомендації. К.: ІПППО АПН України, 2007. 68 с.
10. Саржевський С.Н. Суїцидологія : навчальний посібник для лікарів інтернів з спеціалізації «Психіатрія». Запоріжжя, 2020. 87 с.
11. Федоренко Р.П. Психологія суїциду: навч. посіб. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. 260 с.

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Віталій Заіка,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія Полтавського інституту економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. Сучасні виклики для українського суспільства вимагають покращення надання якісної психологічної допомоги у зв'язку зі збройною агресією росії проти України. Кількість постраждалих внаслідок ведення повномасштабних бойових дій рахується на тисячі. Психологічної допомоги потребують, як мирні громадяни (діти, жінки, люди похилого віку, особи з інвалідністю, внутрішньопереміщені особи, інші вразливі категорії населення), так і військовослужбовці (учасники бойових дій, поранені, полонені, родичі загиблих та ін.). На даний час дуже актуальним є використання зарубіжних психологічних напрацювань з вказаної тематики. Саме для цього потрібно робити якісні переклади іноземних наукових літературних джерел з особливостей надання психологічної допомоги під час війни, які мають: США, Велика Британія, Канада, Австралія, Нова Зеландія та інші англомовні країни.

Мета статті – розглянути особливості українського перекладу англомовного психологічного дискурсу в літературних наукових джерелах.

Виклад основного матеріалу. Часто в психологічній літературі використовуються різноманітні терміни на позначення різних структур психіки людини, особистості, наукових шкіл, технік психологічної корекції тощо. Загалом, наукові терміни являють собою загальні нероздільні поняття на різних рівнях будови й організації змісту й загалом є найбільш стійкими порівняно з вільним словосполученням літературної мови. Ці терміни можна зарахувати до лексичних сполучень слів, а їх особливістю є те, що позиція компонента заповнюється не довільними словами відповідної групи, а лише конкретними словами, які складають певну семантичну групу.

В англійській психологічній термінології існує величезна кількість термінів, які складаються з деякої кількості елементів [2].: The psychological coping mechanisms (психологічні копінг механізми), positive mental attitude (позитивна психологічна установка), team building (командоутворення) та ін.

Такі багатокомпонентні терміни відносяться до двох типів:

- нерозкладні терміни словосполучення;
- розкладні терміни словосполучення.

Стійкі поєднання термінів легше складних слів - їх елементи граматично сумісні, що полегшує визначення значеннєвого зв'язку між ними.

У певних сполученнях слів граматична закономірність може виявлятися так: суфікси (вибірковий зв'язок); прийменники (творчі прийоми); закінчення (творчі прийоми). З цієї причини зміст поєднання термінів зазвичай не допускає помилок у тлумаченні термінів.

При перекладі велика увага приділяється системності сформованої термінології. У багатьох галузях були розроблені спеціальні принципи для створення концепцій для визначень або конкретних тем класу понять.

Для створення конкретного поняття, безпосередньо пов'язаного з основним поняттям, утворюються словосполучення шляхом додавання термінів, що

виражають загальне поняття, і уточнюють ознаки. Подібні терміни є короткими визначеннями, які найбільш уніфіковано об'єднують це поняття і водночас вказують на його ознаки. Так само утворюються певні групи термінів, які включають багато видів явищ, що вивчаються.

Наприклад, англійське слово vision, перекладається як «бачення» застосовується як основа для термінів, які уточнюють вид сприймання:

- sensory vision – сенсорне бачення;
- visual vision – візуальне бачення;
- mental vision – ментальне бачення;
- intuitive vision – інтуїтивне бачення;
- spiritual vision – духовне бачення.

Термін це складне слово, або сукупність двох або більше слів, що наводяться в словниках: Clinical psychologist (клінічний психолог), Educational psychologist (освітній психолог) і т. д. Стійке термінологічне поєднання слів, як правило, утворюється шляхом поєднання прикметника та іменника, дієприкметника з іменником або кількох іменників, які об'єднані прийменником: psychological disorder (психологічний розлад), deviant behavior (девіантна поведінка) тощо.

Також термін постає як складне слово і все частіше входить у зарубіжну наукову літературу, оскільки значення складного слова, на відміну від значення відповідного сполучення слів, часто є найбільш чітко спеціальним. Наприклад, складне слово psychological assistance of the individual («психологічна допомога особистості», означає вид допомоги, яка надається індивідуально) і group psychological help (психологічна допомога, яка надається в групі).

Л.Г. Верба визначає кілька формальних правил у тому, щоб перекласти складні слова (двокомпонентні терміни) [1].

Перш за все необхідно визначити, до якої лексико-семантичної групи належать елементи складного слова, тобто який зміст вони містять: предмет, дію, якість тощо. Складний термін, у якому обидва елементи означають предмети. Наприклад, машини, обладнання, устаткування тощо завжди мають різні переклади, що залежить від зв'язку між цими об'єктами.

У разі, якщо другий предмет є частиною першого, в такому разі український еквівалент набуває вигляду: іменника одн., Н. відмінка + іменник одн., Р. відмінок. Наприклад:

- the use of reason (використання розуму)
- control sustem (система контролю).

Коли один компонент є частиною другого, то в такому разі перший елемент буде перекладатися як прикметник, оскільки він встановлює якісну відмінну рису для другого предмета, що відрізняє його від інших аналогічних об'єктів. Наприклад:

- laboratory research (лабораторне дослідження)
- individual observation (індивідуальне спостереження).

Однак, коли один елемент складного слова – це предмет, а другий – позначає його властивість, тобто значну характеристику предмета – маса, площа, товщина, швидкість, тиск та ін. називного відмінка, а еквівалент першого елемента набуває конфігурації родового відмінка. Наприклад:

- inner experience (внутрішній досвід)
- generic unconscious (родове несвідоме).

Для розуміння числа іменників, що позначають предмети, необхідно знайти відповідне англійське слово-термін як самостійне слово в мікроконтексті складного слова і визначити його граматичний номер. Безпосередньо визначити кількість правил у складному слові неможливо, оскільки в більшості випадків елементи складного слова пишуться окремо, але слід зазначити, що ці елементи виступають не як самостійні слова, а лише як основи. Тому кількість речей, позначених першим елементом, не представлена складними словами.

Розглядаючи складне слово типу «підмет + ознака», необхідно звернути увагу на те, чи відноситься поняття, виражене другим елементом, до предмета, позначеного першим елементом. Якщо перший елемент складного слова-іменника позначає предмет, а другий — дію, пов'язану з цим предметом, то український відповідник другого елемента набуває конфігурації називного відмінка й дорівнює першому. елемент, у цьому випадку, набуває конфігурації родового відмінка. Наприклад: human emotion (людська емоція) та ін.

Особливо складними є складні слова з багатьма компонентами перекладу. Перш за все, необхідно розкрити важливість головного елемента в цілому. Водночас важливу роль відіграє контекст. Потім у складній багатокомпонентній структурі слова необхідно знайти внутрішній термін, якщо він є. Наступні приклади демонструють послідовність перекладу багатокомпонентних термінів.

- emotional attachment of the child to the mother
- attachment – прив'язаність
- emotional attachment – емоційна прив'язаність
- emotional attachment of the child – емоційна прив'язаність дитини
- to the mother – до матері

Визначення цілого терміна означає емоційна прив'язаність дитини до матері.

- cognitive components of human thought activity
- components – компоненти
- cognitive components – когнітивні компоненти
- thought activity – мисленнєва діяльність
- human – людина

Визначення цілого терміна означає когнітивні компоненти мисленнєвої діяльності людини.

Під час українського перекладу англомовних психологічних термінів можуть виникати певні труднощі, які можуть бути пов'язані з запозиченнями, синонімічністю тощо. Як зазначають Рябчук О.В., Разумна К.А. «найчастіше для перекладу англійських термінів використовуються транскрибування, транслітерація й адаптивне транскодування» [3, с. 55].

Висновки. Таким чином, на теперішній час особливості перекладу англомовного психологічного дискурсу має актуальне значення для науки з метою використання найновіших психологічних розробок у сфері надання якісної психологічної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок війни. Переклад психологічних термінів та визначень має свою специфіку, яка буде стосуватися саме змісту явищ внутрішнього психічного світу людини та психіки: її емоцій та переживань, думок, особливостей комунікації, етапів та технік надання психологічної допомоги тощо.

Список використаних джерел:

1. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: «Нова книга», 2003. 203 с.

2. Одарчук С. І., Одарчук Н. А. Англійська мова для психологів = English for psychologists: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за спец. "Психологія". К.: МАУП, 2006. 200 с.
3. Рябчук О.В., Разумна К.А. Способи перекладу англійських психологічних термінів українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 2 Ч. 2 2021. С. 52 – 56.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Анжеліка Іванова,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївський інститут розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Ольга Бацман,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Поглиблено вивчаючи сімейні стосунки, вчені переконалися, що безконфліктної сім'ї бути неможливо. Подружжя, особливо молоді люди, часто драматизують будь-яку спірну ситуацію і вважають єдиним виходом із такої ситуації – розлучення.

У психології конфлікт визначається як конфлікт цілей, інтересів, мотивацій, позицій, думок, ідей, концептуальних критеріїв проти показників протиборчих суб'єктів у процесі конфронтації-опору-спілкування. Або: взаємно негативний психічний стан, що характеризується ворожнечею, відчуженням і негативними установками у стосунках, викликаних несумісністю поглядів, інтересів і потреб двох і більше людей.

Конфліктні подружні стосунки — це відносини, в яких між подружжям постійно відбуваються сварки, суперечливі інтереси, потреби та бажання, особливо сильні та тривалі емоційні стани.

Конфлікти бувають явні і приховані. Відкриті конфлікти приймають форму сварок, шуму, бійки тощо. Приховані конфлікти мають не зовнішні прояви, а внутрішнє невдоволення, але вплив на сімейні стосунки не менш значний, ніж вплив відкритого конфлікту.

Шляхи вирішення конфлікту можуть бути як легкими, так і важкими. У першому випадку причину можна легко виявити і усунути. Навіть якщо причина встановлена, конфлікт між партнерами вирішити непросто, тому відносини між партнерами залишаються напруженими. Однак причину руйнування відносин слід якомога швидше усунути.

Конфлікти часто виникають через важкі для подружжя проблеми. Конфліктні ситуації визначаються на різних етапах розвитку сім'ї. Найважливішою функцією конфлікту є період формування сім'ї, коли молоді люди починають адаптуватися один до одного. На цьому етапі важливо визначити причини конфліктних ситуацій, шляхи і способи їх вирішення.

Причин сімейних конфліктів багато: різні погляди на сімейне життя; нездійснені очікування і незадоволені потреби, пов'язані з сімейним життям;

один з партнерів п'яний; неправомірна поведінка; жорстокість і взаємна неповага; чоловік не любить допомагати дружині по дому; сімейний розлад; зневажливе ставлення чоловіка до родичів дружини і навпаки; відмінності духовних інтересів і потреб тощо.

Наприклад, А. І. Кочетов назвав сім основних причин сімейних конфліктів.

- порушення сімейного етикету (зрада, ревнощі);
- біологічна несумісність;
- Неадекватні відносини з людьми, близькими партнерам (одному з них) - родичами, знайомими, колегами і т.д.;
- невідповідність інтересам і потребам;
- відмінності педагогічної позиції щодо дітей;
- наявність особистих недоліків і негативних якостей у одного, а іноді й обох із подружжя;
- відсутність взаєморозуміння між батьками та дітьми.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ: СПЕЦИФІКА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Олена Ільченко,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка

Сьогодні, в умовах Нової української школи, принцип зв'язку теорії і практики є одним із провідних в організації освітнього процесу, адже мета школи – сформувати в учнів «ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті» [3]. Проте реалії сьогодення переконують, що в сучасних умовах, поки що, не досягнуто належного рівня єдності теорії і практики у підготовці вчителя: терміни багатьох видів практик скорочені, пропедевтична педагогічна практика, як один із найважливіших і визначальних видів практики студентів, у багатьох університетах відсутня, через брак коштів не завжди проводиться практика в школах сільської місцевості тощо. Водночас, Закон України «Про освіту» (2017 р.) наголошує і акцентує на тому, що метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2]. Реалізація цієї мети вимагає оновлення головних завдань професійно-педагогічної підготовки здобувача вищої освіти і, зокрема, вчителя. Ці зміни стосуються нових освітніх стандартів, кваліфікаційних моделей і методичних систем професійної підготовки фахівців за рівнями «бакалавр» і «магістр».

Враховуючи багатий і потужний досвід Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка щодо підготовки педагогічних

кадрів і, зокрема, досвід кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, пропонуємо наступні рекомендації щодо посилення ефективності цієї роботи:

У площині підвищення професійного і загальнокультурного рівня та педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти: 1. Вдосконалення професійної спрямованості викладання педагогіки та інших дисциплін через обов'язкове знання викладачем освітньої програми тих предметних спеціальностей, на яких він викладає навчальну дисципліну (мета, основний фокус освітньої програми, її орієнтація, особливості і унікальність, сфера працевлаштування випускників, загальні і фахові компетентності, програмні результати навчання, передреквізити і постреквізити освітніх компонентів відповідно до дисципліни, яку викладає, або практик, які проводить). 2. Оновлення і вдосконалення змісту програм і навчально-методичного забезпечення педагогіки та інших дисциплін через уведення нових тем і змістових модулів; оновлення і корегування змісту програм і методичних матеріалів виробничих практик, враховуючи актуальні проблеми освіти і виховання, сучасні тенденції і прогнози розвитку освітньої політики тощо. 3. Робота викладача над формуванням стійких мотивів студентів до навчання, які, за належних педагогічно доцільних умов, трансформуються у їх внутрішню потребу працювати в школі. Зосередження зусиль викладачів на посиленні мотиваційної готовності студентів до професійної педагогічної діяльності в сфері освіти. 4. Постійне прагнення викладача до підвищення професійного і загальнокультурного рівня, педагогічної майстерності, до саморозвитку і самовдосконалення, безперервної освіти упродовж життя. Формування усвідомлення необхідності знання практики шкільного життя і тенденцій розвитку шкільної освіти.

У площині розроблення нових та перегляду / оновлення діючих освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів і магістрів:

1. Збільшення кількості кредитів на вивчення навчальних дисциплін: «Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Педагогіка старшої і вищої школи». Прагнення до збереження сталості годин, відведених на опанування освітніх компонентів. 2. Уведення до переліку освітніх компонентів освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта навчальних дисциплін: «Підготовка до роботи в літніх оздоровчих таборах», «Історія педагогіки», «Персоналії в історії української педагогіки»; в системі підготовки магістрів спеціальності 014 Середня освіта – «Проблеми світової сучасної педагогіки», «Менеджмент в освіті», як обов'язкових освітніх компонентів. 3. Збільшення кількості кредитів на виробничу педагогічну практику (літня). Збільшення кількості кредитів на виробничу педагогічну практику, зокрема на модуль «Виховна робота» (в системі підготовки бакалаврів і магістрів) з метою посилення виховної складової педагогічного процесу. 4. Уведення до освітньо-професійних програм підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 014 Середня освіта на всіх факультетах, як обов'язкового освітнього компоненту, навчальної (пропедевтичної) педагогічної практики у школах. 5. Врахування в освітніх програмах інтересів стейкхолдерів щодо удосконалення і покращення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, активне залучення стейкхолдерів до роботи в методичних комісіях з оновлення діючих та розроблення нових освітніх програм. 6. Врахування в освітніх програмах підготовки майбутніх учителів вимог і завдань Нової української школи, дотримання відповідності освітніх програм сучасним вимогам ринку праці тощо.

У площині удосконалення механізмів забезпечення надання якісних освітніх послуг:

1. Урізноманітнення та впровадження нових шляхів і форм забезпечення єдності, балансу, оптимального співвіднесення теорії і практики у професійній педагогічній підготовці майбутнього вчителя. 2. Продовження і зміцнення традицій кафедр Університету проведення науково-практичних конференцій (семінари, круглі столи, конгреси тощо) із залученням авторитетних учених-теоретиків і освітян-практиків, які б піднімали актуальні питання забезпечення якості вищої педагогічної освіти і, зокрема, єдності теорії і практики у підготовці здобувачів вищої освіти. 3. Зміцнення зв'язків кафедр методик із кафедрами педагогіки та психології Університету. (Цю пропозиції свого часу висувала А. М. Бойко [1, с. 8], уважаємо її доцільною і корисною до застосування і в умовах сьогодення). 4. Відповідність стандартів вищої освіти України професійним стандартам, зокрема, професійним стандартам вчителя закладу загальної середньої освіти. 5. Удосконалення роботи Університету в системі «стейкхолдер-університет», «стейкхолдер-факультет», «стейкхолдер-освітня програма». 6. Подальше систематичне проведення Університетом моніторингових заходів («Якість освіти очима студентів бакалаврату», «Якість освіти очима студентів магістратури», «Якість освіти очима науково-педагогічних працівників (викладачів)», «Якість освіти очима роботодавців (зовнішніх стейкхолдерів)», їх урізноманітнення та впровадження нових форм анкетування і опитування. 7. Розширення в діяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка системи зв'язків із виробництвом – з відділами освіти, школами, системою профтехосвіти та ін. Збереження Університету як важливого осередку, що координує, інтегрує і скеровує взаємодію цих структур.

Список використаних джерел

1. Бойко А. М. Шляхи забезпечення єдності теорії і практики у підготовці вчителя. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Полт. держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2002. С. 8.

2. *Закон України «Про освіту»* (2017). *Освіта. UA*. URL: http://osvita.ua/legislation/law/2231

3. *Нова українська школа*. (2016). URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola

ДІЯЛЬНІСТЬ ХАРКІВСЬКОГО МЕТРОПОЛІТЕНУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ. ПОГЛЯД ОЧЕВИДЦІВ

Володимир Кабачек,
кандидат історичних наук, доцент
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Євгеній Кунцев,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Електроенергетика»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Олексій Мартиненко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Електроенергетика»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Харківський метрополітен було введено в дію до чергової річниці визволення міста від німецько-фашистських загарбників 23 серпня 1975 року. Було відкрито спочатку 8 станцій, які зв'язали крупні підприємства міста з центром, ринком, вокзалом. Метрополітен потихеньку добудовували і подалі. Спочатку – п'ятьма станціями до ХТЗ, потім – другою, Салтівською лінією з 1984 р. А з 1995 р – і третьою лінією, Олексіївською. Безперечно, наявність метро змінила в позитивному напрямку транспортний режим міста – мільйонника. Метро було та залишається найстабільнішим та найулюбленішим видом міського транспорту, його послугами до війни користувалося до мільйона пасажирів на добу. Харків'яни довіряли метро. Навіть жетони для входу в метро нерідко використовувались як розмінна монета при покупках і їх нерідко давали покупцям на решту.

Але 20-ті роки XXI сторіччя приготували серйозні випробування не лише харків'янам, але й усім українцям.

Першим серйозним випробуванням була епідемія ковіду. 17 березня 2020 року вперше у власній історії метрополітен було зачинено до 25 травня через карантин.

Але, незабаром, мирне життя харків'ян і усіх українців, було перервано нападом Росії. З початком бойових дій, зрання 24 лютого 2022 р. вхід до метрополітену був вільним. В ньому почалося підготування до використання станцій метро як укриття. Приблизно о 15 годині, метро перестало бути транспортним засобом і стало місцем притулку тисяч харків'ян. В ньому було закрито та заізольовано для збереження тепла частину виходів, забезпечено харчування чималої кількості людей, встановлено питні фонтанчики. В метро ховалися, або приходили ночувати тисячі людей. Можна було спостерігати наступну картину: жителі міста спали в метро на палетах, надувних матрацах, ковдрах разом з домашніми улюбленцями - котами або собаками. Десь поруч стояли клітки з папугами. Цікаво, що практично були відсутні випадки крадіжок. Місто досить часто обстрілювали російські війська, то в цей час метро стало основним засобом перебування дітей, жінок, літніх та немічних харків'ян. Але, в метро хова-

лась від обстрілів і молодь. А де молодь – там і ліричні почуття. На станції «Університет» в 2022 р. було навіть заключено шлюб. Свідком шлюбу був міський Голова Харкова Ігор Терехов. Він же вітав молодят.

Потяги в метро в той час не ходили, але по тунелях рухалися групи волонтерів, які доставляли їжу, ліки, одяг, предмети гігієни для тимчасових мешканців метро. Так було безпечніше пересуватися у порівнянні з пересування по поверхні міста. Обстрілів міста та бомбардування його з повітря було чимало. Але досить скоро запрацювала протиповітряна оборона і ворожі літаки вже не літали в небі міста.

Ближче до кінця 2022 р. загарбників було відкинуто від міста, майже вся Харківська область стала вільною. Харків перестав бути прифронтовим містом. Але чисельні ракетні обстріли тероризують жителів міста і сьогодні. 24 травня 2022 р. роботу метрополітену було відновлено. Особливістю громадського транспорту Харкова було те, що проїзд в 2022-23 рр. був безкоштовним. Але навіть, після початку комендантської години, метро готово прийняти городян як укриття під час ракетних обстрілів.

З метою забезпечення безпечного святкування Нового року на станції метро «Університет» в грудні 2022 року було встановлено ялинку. Було прикрашено практично усі станції метрополітену. На станції метро «Університет» проводилися святкові дійства, вистави, вікторини тощо. Для цього станцію закривали о 10-й годині ранку аж до 16 години. На деяких інших станціях також було проведено чисельні святкові урочистості. Таких станцій було понад п'яти. Їх відвідало тисячі діточок, їхніх батьків та членів їхніх родин. Для них виступали актори та ілюзіоністи, розігрували подарунки, співали професійні ансамблі та танцювали народні митці.

З початком 2022/23 навчального року на деяких станціях метро організували метро-школи та школи вихідного дня. В першу чергу – для першокласників, яким дуже складно корегувати себе та свою поведінку. Причому, школи, незважаючи на назву, були готові прийняти дітлахів і зрання. Педагоги, проявляючи дива спритності та уміння забезпечували проведення навчального процесу. На канікулах школи активно працювали для харківських школярів. Там проводилися майстер- класи з найрізноманітніших предметів та напрямків навчання як шкільної, так і позашкільної освіти.

В травні 2023 р. в метро навіть було проведено боксерський турнір. Для проведення змагань було обрано станцію аркового типу «Захисників України» для того, щоб вмістити спортсменів та чисельних вболівальників.

Але Харків – відоме місто науковців та студентів. Тому не дивно, що наприкінці жовтня 2023 р. на станції метро з символічною назвою «Перемога», у метро-школі м. Харкова відбувся очний міський турнір юних істориків для учнів 9-11 класів. Цього року він був присвячений темі Голодомору та її різним аспектам, у т.ч. - аналогії з подіями сучасної російсько-української війни. Професорсько-викладацьке журі турніру представляв і один з авторів тез, доцент В. В. Кабачек.

Перше місце та путівку на фінальний етап Всеукраїнського турніру на міському турнірі посіла команда Шевченківського району міста. Фінальний етап відбувся в листопаді 2023 р. у м. Чернівці, де також першою була ця команда.

Минає 2023 р. І на станції метро «Університет» в листопаді 2023 року знов встановлено красуню ялинку. Заплановано на найближчий місяць чимало яскравих подій для дітлахів та для дорослих.

Відтак, навіть у таких важких умовах, завдяки метро Харків вижив і продовжує жити!

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЮНАКІВ, ЯК ЧИННИК ПРОЯВУ ЇХ САМОСВІДОМОСТІ

Андрій Каркач,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївський інститут розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Ольга Бацман,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. В період ранньої юності принципово змінюється ставлення до власної особистості. Якщо для підліткового віку характерним є бурхливий розвиток самосвідомості, то тепер йдеться вже про формування нової якості особистості, усвідомлення себе як неповторної особистості, з власними думками, переживаннями, почуттями, поглядами та оцінками. Центральним новоутворенням ранньої юності стає самовизначення не лише особистісне, а й професійне. При цьому відбувається становлення ціннісної сфери особистості юнака.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему цінностей в психологічній літературі вивчали: С. Анісімов, І. Бокачев, М. Каган, Л. Столович, В. Тугарінов, Н. Чавчавадзе , Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, М. Рокич, С. Рубінштейн, В. Ядов та ін.

Метою статті є дослідження особливостей ціннісних орієнтацій юнаків, як чинника прояву їх самосвідомості.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження з 20 учнями 11 класів Семенівського навчально – виховного комплексу №1 було проведено дослідження з використанням методики “Ціннісні орієнтації” М. Рокича у модифікації О.Б. Фанталової. Після проведення тестування та опрацювання отриманих даних виявлено деякі особливості ціннісних орієнтацій старшокласників: у системі розташування ідеальних цінностей домінують такі поняття, як кохання (11,6%), здоров’я (11,1%), сім’я (10,9%) та свобода (10,8%). Ієрархію доступностей очолюють такі поняття, як друзі (10,5%), впевненість у собі (9,8%), активність життя (9,6%) та пізнання (9,1%). (*табл. 1, табл..2,*)

Таблиця 1.
Ієрархія цінностей

№ п/п	*Цінності*
1	*Свобода*
2	*Здоров’я*
3	*Свобода та сім’я*
4	*Друзі*
5	*Впевненість у собі*
6	*Матеріально забезпечене життя*
7	*Цікава робота*

8	*Творчість*
9	*Пізнання*
10	*Активність*
11	*Краса природи та мистецтва*

Таблиця 2.
Ієрархія доступностей .

№ п/п	*Доступність*
1	*Друзі*
2	*Впевненість у собі*
3	*Активність життя*
4	*Пізнання*
5	*Кохання*
6	*Здоров'я*
7	*Краса природи та мистецтва*
8	*Свобода та творчість*
9	*Цікава робота*
10	*Сім'я*
11	*Матеріальне забезпечення життя*

Відомо, яке величезне значення для досягнення внутрішнього комфорту і стану душевного спокою має відсутність розбіжностей у системі цінностей. Отже, виявили, що найбільш суперечливі твердження старшокласники висловлюють щодо оцінки сфер сім'ї (індекс розбіжності дорівнює 3,0), краси природи та мистецтва (2,8), активності життя (2,4) та сфери матеріального забезпечення життя (2,1) (*табл. 3*). Наявність друзів (0), цікава робота (0,5) та впевненість в собі (0,6) не особливо цікавлять юнаків, оскільки ступені цінності й доступності цих понять в їх уявленні майже збігаються.

Таблиця 3.
Загальний індекс розбіжностей.

№ п/п	*Доступність*
1	*Щасливе життя*
2	*Краса природи і мистецтва*
3	*Активне життя*
4	*Матеріально забезпечене життя*
5	*Пізнання*
6	*Кохання та свобода*
7	*Здоров'я*
8	*Творчість*
9	*Впевненість у собі*
10	*Цікава робота*
11	*Наявність друзів*

Конфліктність сфер також можна поділити на дві групи – ті, які мають цінність, більшу за доступність, і ті, які мають доступність більшу за цінність (табл.4 і табл. 5). Звичайно, більш важливим є показник розбіжності у системі

цінностей, коли цінність більша за доступність, оскільки саме ця невідповідність може спричинити відсутність відчуття внутрішнього благополуччя, душевного спокою та психологічні розлади (наприклад депресію).

Ставлення особистості до себе, виникаючи як результат діяльності самосвідомості, є водночас однією із фундаментальних її властивостей, що значно впливає на формування змістової структури і прояву цілої системи інших психічних особливостей людини. Адекватно усвідомлюване і послідовне емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе є центральною ланкою її внутрішнього психічного світу, що створює її єдність і цілісність, погоджуючи й впорядковуючи внутрішні цінності особистості, прийняті нею щодо самої себе.

Таблиця 4.
Індекс розбіжностей.
(цінність, більша за доступність)

№ п/п	*ІР (Ц>Д)*
1	*Щасливе сімейне життя*
2	*Матеріально-забезпечене життя*
3	*Кохання та свобода*
4	*Здоров'я*
5	*Наявність друзів*

Таблиця 5.
Індекс розбіжностей
(Доступність, більша за цінність)

№ п/п	*ІР (Д >Ц)*
1	*Краса природи та мистецтва*
2	*Активне життя*
3	*Пізнання*
4	*Творчість*
5	*Впевненість у собі*
6	*Цікава робота*
7	*Наявність друзів*

Висновки. На підставі вище викладеного можна зробити такий висновок: оцінне ставлення до себе виникає на основі переживань, включених у раціональні моменти самосвідомості. Різноманітні почуття, емоційні стани, пережиті в різни час, за різних життєвих обставин у зв'язку з міркуванням про самого себе, розумінням самого себе і т.ін., становлять емоційний "фонд", який у свою чергу зумовлює спрямованість людської діяльності.

Як свідчить дане дослідження ієрархії цінності юнаків, головною цінністю для осіб їхнього віку є цінність "кохання". Привертає до себе увагу і друга цінність – "здоров'я". Найнижчі позиції займають цінності: "творчість", "пізнання" та "активність".

В ієрархії доступностей домінує цінність "друзі". Найменш доступними є такі цінності, як "матеріально забезпечене життя" та "щасливе сімейне життя".

Невідповідність цінностей і їх доступності є чинником, що провокує внутрішню конфліктність особистості. А оскільки це стосується і юнаків, необхідно, щоб на цю проблему звернули увагу педагоги, медики, психологи – всі ті, хто скеровує і забезпечує процес навчання та організацію дозвілля підростаючого покоління.

Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Подальшими науковими дослідженнями автора може бути розробка тренінгу з формування гармонійних етичних та духовних цінностей особистості юнака та перевірка його ефективності на практиці.

САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВА КАТЕГОРІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Андрій Каркач,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївський інститут розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Ольга Бацман,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Ставлення особистості до себе, виникаючи як результат діяльності самосвідомості, є водночас однією із фундаментальних її властивостей, що значно впливає на формування змістової структури і прояву цілої системи інших психічних особливостей людини, які значним чином відображаються на всьому психічному світі особи.

Для кращого розуміння самоставлення необхідно більш детально розглянути його базові виміри.

Так, самоповага виступає як соціальний аспект, нормативна самооцінка. Тут чітко фіксується оціночний компонент самоставлення, що передбачає порівняння себе, своїх дій та вчинків з іншими; або ж внутрішнє обґрунтування, пояснення того, чому певні власні вчинки оцінюються позитивно, а інші навпаки.

Аутосимпатія – це уявлення про себе як самоцінність; це почуття, пов'язані з приязню – неприязню, привабливістю – непривабливістю суб'єкта для самого себе.

Самозневаження – емоційна невдоволеність, переживання розладу та неузгодженості власного Я.

Самоінтерес відображає переживання внутрішньої дистанції, суб'єктивної близькості до об'єкта ставлення.

Дослідження відомих психологів (І.І. Чеснокової, В.В. Століна, С.Р. Пантилєєва) показали, що крім зазначених базових вимірів складових самоставлення можна також виділити:

- очікування позитивного ставлення від інших – значимість для суб'єкта позитивної думки про нього інших людей, особливо значимого оточення, схвалення його вчинків, поглядів.
- самосприйняття – безоціночно позитивне ставлення до себе, незважаючи на існуючі недоліки;
- самокерування, самопослідовність – відчуття керованості і підвладності Я; здатність раціонально організовувати свою поведінку;
- самозвинувачення – схильність звинувачувати себе у всіх невдачах.
- саморозуміння – здатність розуміти, знаходити причини своїх психічних станів, дій та вчинків.

Самоставлення особистості, незважаючи на його певну сталість, постійно знаходиться в динаміці, в процесі неперервного розвитку. Воно має інтегративну тенденцію до розвитку великої кількості переживань різноманітних емоційних станів, почуттів особистості відносно самої себе у різні вікові періоди.

У міру розвитку емоційного досвіду у суб'єкта складається більш чи менш узагальнене емоційно-ціннісне ставлення до себе. Почуття, емоційні стани, що були пережиті в різний час у зв'язку із роздумами про себе, становлять той емоційний фонд, який є необхідною умовою створення змістовного багатства самосвідомості в цілому і впливають на все психічне життя людини.

ПОТРЕБИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ганна Карпенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»
Володимир Карпенко,
доктор філософії, Національний університет оборони України

В умовах сьогоднішньої повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України важливим питанням стоїть адаптація тих військовослужбовців, які отримали поранення та не мають можливості продовжити військову службу у бойових частинах Сил оборони України. За таких умов є необхідність у змінах в правовому полі щодо особливостей та потреб розвитку інклюзивного середовища у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, особливо у період післявоєнної відбудови України. У цьому контексті слід звернути особливу увагу про необхідність передачі набутого досвіду такими військовослужбовцями та їхніх знань про особливості проходження військової служби та виконання бойових завдань в умовах повномасштабної збройної агресії з боку росії. Не слід забувати й про необхідність підтримувати військовослужбовців та надавати їм допомогу в адаптації до цивільного життя після поранень. Також треба надавати можливість військовослужбовцям здійснювати подальшу професійну діяльність з метою передачі набутого досвіду, розроблення новітніх зразків озброєння, залучення до центрів моделювання тощо.

Питання розвитку інклюзивного середовища у вищих військових навчальних закладах є актуальним у контексті реалізації Концепції трансформації системи військової освіти. Де основними проблемами, які слід розв'язати на сучасному етапі розвитку професійної військової освіти є забезпечити набуття фахових компетентностей для виконання службових (бойових) функцій за досвідом ведення бойових дій у зв'язку із збройною агресією російської федерації; удосконалити рівень підготовки науково-педагогічних (наукових) працівників та інструкторів; привести зміст військової освіти у відповідність до сучасного досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил) а також забезпечити оптимізацію та уніфікацію організаційно-штатної структури військових навчальних закладів [1].

Слід звернути увагу, що військовослужбовці після поранення та за рішенням військово-лікарської комісії можуть бути: "не придатні до військової служби". Але це не повинно відображатися на тому, що військовослужбовець не здатен до наукової або науково-педагогічної діяльності у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (далі – ВНП ЗВО). Наприклад, у Національному університеті оборони України є посади "офіцер курсу". У функціонал якого входить: контроль, моніторинг та надання допомоги щодо розпорядку дня, особливостей проходження служби, допомоги в оформленні документів та інших організаційних питань, що стосується офіцерів, які проходять навчання в університеті. Так, для успішного та своєчасного виконання такого роду службових завдань військовослужбовця з інвалідністю наразі існує проблема щодо створення належного інклюзивного середовища у навчальному закладі. Але питання у наступному: забезпечивши офіцера з інвалідністю посадою "офіцер курсу" дасть змогу зрозуміти про їхню потребу Збройним силам України. За таких умов може бути реалізована система наставництва, авторитетності та менторства. Таку ж програму можна реалізувати на сержантському та рядовому рівні у ВНП ЗВО, закладах фахової передвищої військової освіти та у навчальних частинах (центрах). Нажаль така програма реалізована лише для осіб з досвідом ведення бойових дій (учасників АТО, ООС).

Враховуючи вище зазначене та особливості сьогодення стосовно підготовки військових фахівців нами розглядається ряд потреб які необхідно вирішити для ефективного розвитку інклюзивного середовища у вищих військових навчальних закладах, а саме:

– створення належного внутрішнього інклюзивного середовища у ВВНЗ, ВНП ЗВО;

– налагодження системи взаємодопомоги між ВВНЗ, ВНП ЗВО щодо організації та облаштування робочих місць та матеріально-технічного забезпечення для належного виконання військовослужбовцями з інвалідністю науково-педагогічної та наукової діяльності;

– включення військовослужбовців з інвалідністю до складу Ради молодих вчених та Вченої ради ВВНЗ, ВНП ЗВО, особливо для розгляду питань щодо військовослужбовців з інвалідністю.

На нашу думку – це лише декілька з основних проблемних питань у ВВНЗ, ВНП ЗВО щодо ефективного розвитку інклюзивного середовища. Кожна із запропонованих потреб повинна бути уточнена враховуючи актуальність розглянутого питання та необхідності її вирішення з урахуванням такої потреби із-за того, що вже велика кількість військовослужбовці отримали поранення або каліцтво під час ведення бойових дій з метою стримання ворога та недопущення захоплення ним територій нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410. Постанова КМУ від 30 грудня 2022 р. № 1490 Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 24.10.2023).

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Людмила Клеценко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Мотивація навчання майбутніх психологів може значно варіюватися в залежності від їхнього рівня саморегуляції. Саморегуляція - це здатність людини ефективно контролювати свої дії, емоції і думки для досягнення поставленої мети. Ось деякі особливості мотивації навчання залежно від рівня саморегуляції:

1. **Внутрішня мотивація**:

• *Високий рівень саморегуляції*: Люди з високим рівнем саморегуляції можуть бути більш внутрішньо мотивованими. Вони здатні ставити перед собою високі цілі та використовувати внутрішні мотиватори, такі як інтерес до предмету або власна задоволеність від досягнення успіху.

• *Низький рівень саморегуляції*: Люди з низьким рівнем саморегуляції можуть мати меншу внутрішню мотивацію. Вони можуть потребувати зовнішніх стимулів, таких як зовнішні похвали або винагороди, для підтримки їхньої мотивації.

2. **Цілі та очікування**:

• *Високий рівень саморегуляції*: Люди з високим рівнем саморегуляції можуть ставити перед собою більш амбіційні цілі та мати реалістичні очікування від свого навчання. Вони можуть бути більш впевненими у своїх можливостях і більш активно працювати для досягнення своїх цілей.

• *Низький рівень саморегуляції*: Люди з низьким рівнем саморегуляції можуть мати менш амбіційні цілі та бути менш впевненими у своїх можливостях. Вони можуть відчувати більше труднощів у ставленні перед собою реалістичних цілей та вірності їм.

3. **Стратегії саморегуляції**:

• *Високий рівень саморегуляції*: Люди з високим рівнем саморегуляції можуть володіти ефективними стратегіями саморегуляції, такими як планування, метафори, контроль за увагою та моніторинг власних дій. Вони можуть бути більш здатними до управління власними емоціями та мотивацією під час навчання.

• *Низький рівень саморегуляції*: Люди з низьким рівнем саморегуляції можуть мати менш розвинені стратегії саморегуляції. Вони можуть шукати додаткову підтримку та настанови з боку викладачів чи співробітників для того, щоб ефективно керувати своїми діями та емоціями.

У кінцевому підсумку, рівень саморегуляції може впливати на мотивацію навчання майбутніх психологів через їхні внутрішні мотиватори, цілі, очікування та стратегії саморегуляції. Важливо враховувати ці різноманітні аспекти при розробці програм навчання та підтримки студентів у їхньому процесі навчання.

ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ ДЛЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЗАХВОРЮВАНЬ У РІЗНОЧАСОВОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Михайло Коваленко,
Полтавський державний медичний університет
Андрій Артем'єв,
Полтавський державний медичний університет,
Комунальний заклад «Центр охорони та досліджень пам'яток археології»
Полтавської обласної ради

Вступ. У зв'язку з інтенсивним розвитком у сучасних історичних дослідженнях напрямку, який пов'язаний з вивченням стоматологічних захворювань у різночасних співтовариств давнини, особливе місце займають проблеми якості одонтологічних колекцій та збереженості зубів. Очікується, що отримані дані про прояви хвороби на час її виникнення, конкретизують висновки та відтворення історичної події.

Разом з тим, до теперішнього часу немає єдиної методики опису жувальних органів давніх людей, а наявні класифікації зубів, які використовують при вивченні скелетних останків, не враховують інтереси історичного аналізу людей у давнину.

Цілі і завдання. Метою даної роботи є введення у науковий обіг простої класифікації ступеню збереженості та якості зубо-щелепної ділянки для подальшого вивчення соціальної діяльності спільнот, які існували у різні історичні часи.

Матеріали та методи. Залучені для вивчення ступеню збереженості твердих тканин зубів 499 скелетів людей, що існували на теренах сучасної України із епохи міді до епохи бронзи, отримані під час проведення археологічних охоронних розкопок, на теренах сучасної України (анатомічні препарати знаходяться в Лабораторії медичної та історичної антропології Комунального закладу «Центр охорони та досліджень пам'яток археології» Полтавської обласної ради).

А також матеріалом дослідження були доступні аналізу різні класифікації твердих тканин древніх людей, що мають місце при використанні в медицині, антропології, палеопатології, біоархеології. Враховувалися маркери штучного та природного походження.

Застосовували метод екстраполяції різних та сукупних ознак у тканинах зубів, анатомічних матеріалів, які мають щільну структуру, до яких можна віднести щелепи, череп, кістки скелета. Проведена спроба поєднання всіх необхідних критеріїв, що пред'являють в палеопатології до колекцій зубів, з дотриманням усіх правил та вимог до класифікації антропологічного, фосильного та субфосильного матеріалів.

Аналіз та обговорення результатів роботи. При дослідженні матеріалів, які отримують в результаті проведення археологічних робіт, з приводу захворювань тканин зубощелепної ділянки у стародавнього та найдавнішого населення, звертають особливу увагу, перш за все, на достовірність одонтологічних анатомічних препаратів (їх характеристики) різних історичних періодів.

Так, для вивчення ступеню збереженості твердих тканин зубів нами були досліджені 499 скелетів спільнот людей, що існували на теренах сучасної Укра-

їни із епохи міді до епохи бронзи: 1) енеоліт (мідний вік – IV тис. - перша половина III тис. до н.е.); 2) бронзовий вік (середина III тис. - II тис. до н.е.); 3) ранній залізний вік (I тис. до н.е. - початок I тис. н.е.); 4) середньовіччя (перша половина, кінець I тис. н.е. - кінець I тис. - початок, середина, кінець II тис. н.е.).

Вивчено 17 скелетів, що належали населенню епохи міді (середня тривалість життя вибраної групи склала 16,5 років). Дітей – 8, жінок – 3, чоловіків – 6. Анатомічні матеріали були добре збережені. В аналізі були присутні усі відділи скелету та зуби (відповідно віку). Але ж, кістки були незвичного, не природнього кольору – темно сірого.

Обстежено 102 скелета, що належали населенню епохи бронзи (середня тривалість життя вибірки склала 21,5 років): дитячих скелетів було 30, жіночих – 20, чоловічих – 52. З них 1 індивід був репрезентований виключно одним зубом з нанесеними на ньому штучним візерунком/дефектом, була задокументована патологія, мінералізовані нашарування на зубах.

Нами вивчено 223 скелета (дітей – 40, жінок – 79, чоловіків – 104) представників епохи раннього залізного віку (середня тривалість життя населення цього часу склала – 25 років). Серед яких, 10 індивідів були представлені виключно одним зубом (тобто людина була надана в аналіз єдиним анатомічним препаратом – зуб), з патологією та вадами, які розвинулись за життя.

Нами вивчено 157 скелетованих решток (дітей – 39, жінок – 39, чоловіків – 79), що належать представникам середньовіччя (середній вік контингенту склав – 30 років). Стан збереження різний. Абсолютна більшість (154 скелета) добре збереглась, без дефектів та втрат тканини. Але 3 індивіди, були надані або тільки черепами, або щелепами, з неповним набором зубів (збереглись лише кістки черепу та зуби). У цього населення простежена патологія (карієс та його ускладнення), мінералізовані нашарування на зубах, в більший мірі, а ніж у попередні епохи.

Наші дослідження вказують на різну збереженість останків.

Розгляд методичних аспектів палеопатологічного аналізу – є важливішим питанням, яке майже не обговорюється в сучасному українському та міжнародному напрямку палеопатології. І, в першу чергу, це стосується теми репрезентативності (проблема якості вихідних даних) одонтологічної серії/колекції, яка піддається обробці та порівняльним висновкам (вплив фактора ступеня збереження на її якісний та кількісний склад – «посмертний відбір», – більшої, порівняно з чоловічими, схильності дитячих та жіночих скелетів до дії тафономічних процесів збереження тканин).

Об'єктивно заперечувати дію чинника «посмертного відбору» вочевидь неможливо. Доведена пряма кореляція ступеня збереженості скелетних тканин з біологічним віком по досягненню статевої зрілості та, ймовірно, навпаки – з віком після (скелети людей похилого віку зберігаються гірше). Збереженість дитячих кістяків при цьому може не відрізнятися і навіть бути кращою за такий же кістяк дорослих. Розміри самих кісток, мабуть, є першорядним чинником якості їх збереження.

Крім цього важливим критерієм є індивідуальні особливості кісток та зубів, що вивчаються. Необхідно враховувати вплив різних факторів навколишнього середовища, які безпосередньо впливають на скелетні залишки. До них можна віднести наступне: 1) вологість; 2) температурний режим; 3) відмінність ґрунту – піщані, глинисті тощо; 4) pH ґрунтового шару, кислотність; 5) лісові насадження, або поле тощо; 6) різні кліматичні зони та відмінність погодних

умов; 7) вміст різних хімічних речовин у поховальних конструкціях (тобто привнесених, вапно наприклад або наявні у ґрунті інші речовини); 8) тип похоронної конструкції та місце розташування кістяка; 9) близькість матеріалу до сучасної поверхні, і звісно, чинник часу – терміни у яких тверді тканини організму перебували у різних умовах зберігання.

Дуже важливо при дослідженні враховувати стан історичної пам'ятки та обставини її потривоженості (пограбування пам'ятника, руйнування твердих тканин людини при усуненні вихідної конструкції, ритуальні впливи на скелет, нарешті, дії землерийних тварин та ін.).

Також одним із найважливіших елементів аналізу виступає ідентифікація скелета на предмет приналежності одному або декільком індивідам (де ознаками вважаються повне зіставлення фрагментів кісток, поєднання уламків і поверхонь, що зчленовуються, а також збіг кісток за статевою та віковою ознаками). Це має значення, так як і у давнину, спостерігались випадки поєднання скелетів людей та їх анатомічних відділів між собою в поховальних комплексах.

Питання про те, що саме відображає розподіл за статтю та віком (існують, наприклад, прямі та непрямі ознаки), отримані для деякої групи населення в результаті роботи з серією зубів, є ключовим при оцінці захворюваності твердих тканин зубів, оскільки кісткова вибірка (серія зубів), є опосередковане відображення реальної популяції. А від оцінки якості вихідних даних залежить проведення всіх процедур у цій роботі та наступних висновків.

Можна вибрати три критерії, які пропонують для оцінки одонтологічних матеріалів, що зібрані для медичної обробки: 1) матеріал походить із повністю або майже повністю розкопаних історичних пам'яток (отже, виключається випадковість досліджуваної серії); 2) отримано повний набір зубів, який був за життя індивідів; 3) для всього одонтологічного матеріалу, зроблено доказові статево-вікові висновки.

Потрібно звернути увагу, що будь-яка одонтологічна серія не адекватна популяції, що реально існувала, оскільки представляє сукупність зубів групи померлих, а не живих індивідів. А вибірка матеріалу, що був взятий у померлих людей, не спотворена лише тому, що у кінцевому підсумку «всі померли», але немає відомостей, коли точно, чому, як і де.

Серії зубів, що вивчаються, найчастіше визначаються незадовільної якості внаслідок недообліка тимчасових зубів дітей (тільки за їх наявності можна робити висновки для всього населення). Вочевидь, що навіть «хороша» вибірка зубів, взагалі характеризується відсутністю вираженої деформації статевої структури (статевий диморфізм у дітей до 14 років життя не визначають, немає адекватних судово-медичних методів отримання даних). Схожа проблема існує у людей, які досягли 40-річного рубежу життя, де інволюційні (феномен зворотного розвитку) зміни в кістках призводять до спотворення інтерпретації вікової категорії.

При дослідженні вибірки зубів, дуже важливим є умови вузького визначення віку людини (найчастіше, визначення проводять в інтервалі приблизно 5-ти років і тільки в межах тимчасового і змінного прикусу, можливі відносно точні інтерпретації вікової категорії, до 2-х років). У віці від 20 до 40 років, точних методів встановлення віку давньої людини, в якому перебував індивід не існує. І лише за непрямими, другорядними маркерами можна затверджувати вікові відрізки (у межах 5-ти років) 20, 25, 30, 35, 40 років.

Проблемою є і можливий малий об'єм вибіркових даних, що трансформує дані щодо термінів дожиття, і дані статевого диморфізму. Загальноприйнятою, для визначення/оцінки статі та вікових градацій, вважається мінімальна достатня чисельність у групах древнього населення, яка має перевищувати 100 осіб. Мається на увазі, що і за такої і навіть більшої чисельності зразків немає гарантії отримання адекватних палеодемографічних та палеопатологічних характеристик. При цьому пряма залежність між якістю реконструкції статі та віку і обсягом відібраного матеріалу все ж таки існує.

Таким чином, враховуючи все вище перелічене, можна надати більш повний перелік вимог до репрезентативного матеріалу, що використовують для цілей і завдань при палеопатологічних роботах: 1) представництво, 2) повнота розтину території археологічної пам'ятки (при цьому пам'ятник не повинен бути групою випадкових об'єктів); 3) по можливості вузькі датування (і вікового періоду, який визначає медик і часу поховання, що вже більшою мірою залежить від думки автора археологічних розкопок); 4) гарна збереженість антропологічного матеріалу.

Отже, для детального аналізу захворюваності давнього населення, яке мешкало в конкретний історичний час на пам'ятці, яку досліджували, потрібен ретельний і формалізований підхід до усіх існуючих вимог до скелетних останків.

Відповідно повинні враховуватися і такі фактори як: 1) комплектність матеріалу у відсотках від загальної кількості кісток/зубів (втрати за життя та після смерті); 2) збереження різних ділянок та поверхонь одного скелета, кістки, зуба; 3) забарвлення та консистенція твердих тканин; 4) тріщини, корозія поверхонь; 5) важкість анатомічних препаратів; 6) корозія зразків колекції зубів та кісток, сполуками металу у ґрунті; 7) ступінь мінералізації кістяка (що важливо для генетичних досліджень); 8) хвороби.

Класифікація ступеня збереженості кісткового скелета описана декількома дослідниками – Мамоновою Н.М., Романовою Г.П., Харітоновим В.М. У своїх роботах ці вчені запропонували виділяти чотири групи кістяків (хорошої, середньої, поганої і дуже поганої збереженості) і відповідно створили класифікацію ступеня збереженості кісткового скелета, але у цій роботі не враховані одонтологічні органи.

Buikstra and Ubelaker запропонували оцінювати комплектність скелетів у відсотках від загальної (максимально можливої) кількості кісток:

1 – повний скелет, збережені більше 75% кісток;

2 – частковий скелет, 25–75 % кісток;

3 – погано збережений скелет, менше 25 % кісток.

Bello et al. класифікували кістки за ступенем збереження та запропонували індекс анатомічного збереження (якісний кістковий індекс, тобто співвідношення між здоровою поверхнею та пошкодженою кортикальною поверхнею кожної окремої кістки), де:

1 клас: 0% здорової кортикальної поверхні;

2 клас: 1-24% здорової кортикальної поверхні;

3 клас: 25-49% здорової кортикальної поверхні;

4 клас: 50-74% здорової кортикальної поверхні;

5 клас: 75-99% здорової кортикальної поверхні;

6 клас: кортикальна поверхня повністю здорова.

Автори вважали добре збереженими ті кістки, які мали оцінку збереження понад 50% (4–6 класи).

Kondo et al. рахували індекс добре збережених кісток (більше половини окремої кістки збереглося) як відношення кількості добре збережених кісток до загальної гіпотетичної кількості кісток, які повинні були бути присутніми. Кістки черепа, нижньої щелепи, зуби, хребці, ребра, руки та ноги враховувалися ними як окремі елементи тіла.

З класифікацією зубощелепної ділянки працювали Vodanović M. et al. і запропонували рівні збереження щелеп:

рівень 1 – збереження верхній та нижньої щелепи із збереженням понад 50% альвеолярної кістки;

рівень 2 – збереження верхній та нижньої щелепи, але зі збереженням менше ніж 50% альвеолярної кістки;

рівень 3 - збереження лише верхньої чи нижньої щелепи із збереженням більш більше 50% альвеолярної кістки;

рівень 4 – збереження лише верхньої або нижньої щелепи із збереженням менш 50% альвеолярної кістки.

Таким чином ступеню збереження зубів стародавнього населення приділяється у вітчизняній та міжнародної медицині недостатньо уваги. При вивченні відповідної літератури нам не зустрічалися класифікації зубів придатні для палеопатологічного аналізу (існуючі класифікації враховують і припускають, що піддаються аналізу тканини та органи живих людей).

От же, враховуючи, усе перелічене, нам здається найбільш оптимальним розподілити зубощелепну область фоссильних і субфоссильних скелетів, для подальшого медичного вивчення стоматологічної захворюваності на 10 ступенів (наголошуємо, що з одного історичного комплексу можна отримати ступінь збереження зубів не однаковий, з різною формою патології):

1 ступінь – повний череп (скелет), повністю збережені (100%) зуби, із повністю збереженою емаллю (зуби міцні, природного кольору, можливо деяка поверхня кісток та зубів зруйнована травматичними ушкодженнями, зіпсована патологічними змінами);

2 ступінь – повний череп (скелет), втрачено або не зібрано при археологічних роботах 2-3 зуби, лунки відсутніх зубів збереглися добре і дозволяють робити деякі висновки про стан зубів за життя людини, емаль наявних зубів зберегла цілісність (можливо тендітна, колір природний, можливі травми, патологічні зміни);

3 ступінь – є верхня та нижня щелепи, втрачено або не зібрано при археологічних роботах до 7-8 зубів (в наявності 2/3 від загальної кількості), лунки відсутніх зубів збереглися добре і дозволяють робити висновки про стан зубів за життя людини, емаль наявних зубів зберегла цілісність (тендітна, колір природний, можуть простежуватись мінералізовані зубні нашарування, признаки хвороби);

4 ступінь – є верхня і нижня щелепи, втрачено за життя або не зібрано при археологічних роботах до 7-8 зубів, лунки відсутніх зубів збереглися добре і дозволяють робити висновки про стан органів жування, емаль з тріщинами (відшаровується), або втрачена, деяких ділянках змінено у кольорі (на вцілілої частині зубів, можливі каріозні дефекти, інша патологія, мінералізовані нашарування);

5 ступінь – є верхня та нижня щелепи, втрачено близько половини зубів, емаль наявних зубів із тріщинами (відшаровується) або втрачена в деяких ділянках, змінена у кольорі (на вцілілої частині зубів, можливі каріозні дефекти, інша патологія, мінералізовані нашарування);

6 ступінь – тільки верхня або тільки нижня щелепи (або їх фрагменти), втрачено більше половини зубів, емаль наявних зубів з тріщинами або втрачена в деяких ділянках, продовжує відшаровуватись (можливо, зуби поламані, складаються з фрагментів, колір яких змінений, на збережених ділянках можливі травми, патологічні зміни);

7 ступінь – зубощелепна область представлена, тільки повним комплектом зубів із збереженою емаллю, природного кольору (можливі каріозні дефекти, інша патологія, мінералізовані нашарування);

8 ступінь – зубощелепна область представлена зубами, де збереглася половина набору жувальних органів із збереженою емаллю (емаль тендітна, колір може бути, і не змінений, але можлива патологія та мінералізовані нашарування);

9 ступінь – зубощелепна область представлена, тільки 7-8 зубами, емаль з тріщинами (відшаровується) або втрачена в деяких ділянках (можливо зуби поламані, складаються з фрагментів, колір змінено, на вцілілої частині зубів, можливі каріозні дефекти, інша патологія, мінералізовані нашарування);

10 ступінь – зубощелепна область представлена лише 1-3 зубами, емаль наявних зубів з тріщинами (відшаровується) або втрачена в деяких ділянках (можливо, зуби поламані, складаються з фрагментів, змінених у кольорі, на вцілілої частині зубів, можливі каріозні дефекти, інша патологія, мінералізовані нашарування).

Як підклас можуть виступати ситуації, коли колір тканин зуба природний, але втрати емалі різного походження. Також, можуть враховуватися випадки, коли деякі ознаки комбінуються. Наприклад, при повному обсягу анатомічного матеріалу (1 клас), дуже погана збереженість твердих тканин, корозії, тріщини, зміна кольору, втрата емалі тощо. Тобто, пропонуємо приділяти увагу емалі зубів.

Висновки.

1) Вивчення ступеня збереження кісток і зубів, визначення статевих та вікових ознак скелета це окремий розділ та етап при відтворенні фізичного типу людей та ступеня здоров'я спільноти.

2) Вивчення тафономічних особливостей одонтологічного антропологічного матеріалу має бути обов'язковою умовою, що передує його аналізу палеопатології.

3) Для палеопатологічних висновків можна розділити стан зубощелепної системи на 10 ступенів (з можливістю поділяти анатомічні препарати на підступінь).

Перспективи подальших досліджень. Наведена класифікація ступеню збереження є спробою привести одонтологічний матеріал відповідно до робіт із встановлення відхилень від норми розвитку та наявності захворювань зубощелепної області наших предків. Під час проведення медичних досліджень на одонтологічному матеріалі наших предків, розподіл зубів на ступінь (і підступінь) може бути уточнено, змінено, доповнено, вдосконалено.

Представлена класифікація згодом може бути в нагоді при ідентифікації особи чи при встановленні кількості індивідів при масових похованнях.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ АНАЛІЗІ

Жанна Кононенко, *к.е.н., доцент*

Економічна інформація залежить від потоку даних, від системи керування та управління. Її особливості підкреслюються її різновидами, можливістю розкривати якісні та кількісні сторони організаційно-економічного управління сферами діяльності народного господарства. Економічна інформація являє собою системність необхідних (важливих) відомостей, що розкривають зміст та визначають напрями змін і розвитку окремих ланок суспільно-виробничого життя. У відповідь на глобальні виклики та зміни в сучасному світі, інноваційні інформаційні технології набули значної ваги в розвитку економіки. Як результат застосування інформаційних технологій у різних галузях для максимального використання потенціалу інформаційних технологій необхідний належно сформований та продуманий економічний аналіз.

Однією з перспективних галузей застосування інформаційних технологій є економічний та фінансовий аналіз. Нові методики та інструменти аналізу даних дозволяють швидко та точно оцінювати фінансову стійкість підприємств. Використання інформаційних технологій у фінансовому аналізі дозволяє проводити більш точні інвестиційні оцінки, прогнозувати ризики та визначати стратегії розвитку підприємства. Поряд з цим застосування інформаційних технологій у маркетинговому аналізі дозволяє більш точно визначати потреби та бажання споживачів, а також прогнозувати ринкові тенденції. За допомогою інформаційних технологій можна проводити більш точне сегментування та визначення ефективних маркетингових стратегій.

Використання бізнес-аналітики та системи управління дозволяє підприємствам проводити продуктивну діяльність та знижувати витрати. Наприклад, системи електронного документообігу дозволяють зменшити витрати на папір та друк, а також збільшити швидкість обробки документів. Аналітичні системи можуть швидко та точно збирати та аналізувати інформацію про роботу підприємства, що дає можливість приймати рішення на основі фактичних даних.

Важливою складовою в забезпеченні інформаційного потоку є вдале застосування інноваційних технологій, що можуть допомогти оптимізувати процес пошуку, накопичення, обробки, реєстрації та зберігання даних про інноваційно-інвестиційну діяльність з врахуванням інтересів на перспективу.

Застосування інформаційних технологічних можливостей ґрунтується у свою чергу на необхідному організаційному, технічному, інформаційному та програмному забезпеченні. Належним чином організоване аналітичне забезпечення націлене на застосування різних методів моделювання: економіко-математичного, статистично-інформаційного, графічного, економіко-інформаційного та логічного аналізу з метою аналітичного оцінювання інформаційного поля, отримання нових знань в процесі дослідження явища.

Також, для успішного застосування інформаційних технологій в економіці, необхідно враховувати не лише технічні аспекти, а й організаційні, правові та соціальні вимоги та фактори. Наприклад, при впровадженні нових інформаційних технологій на підприємствах необхідно забезпечити не тільки технічні аспекти, а й потребу відповідної підготовки персоналу, зміни організаційної структури та правові аспекти, пов'язані з обробкою та збереженням даних.

У підсумку, інноваційні інформаційні технології мають значний вплив на економіку та суспільство в цілому, тому економічний аналіз з їх впровадженням та застосуванням є перспективою для успішного розвитку підприємств та економіки в цілому. Врахування організаційних, правових та соціальних факторів, а також висока компетентність у галузі інформаційних технологій, дозволяє розробляти ефективні стратегії розвитку та успішно досліджувати й аналізувати нову інформацію.

Успіхом досягнення позитивних результатів діяльності підприємства слугує в першу чергу якісно побудована система інформаційно-аналітичне забезпечення. Вона постає основною в правильно розставлених пріоритетах, які в свою чергу можуть містити інноваційність перспектив діяльності підприємства. Перспективи досліджень можуть бути орієнтовані на встановлення залежності процесу управління та інноваційності розвитку підприємства.

Список використаних джерел:

1. Кононенко Ж.А., Ходаківська Л.О., Грибовська Ю.М. Економічна інформація як інструмент управління підприємством. *Modern Economics*. 2020. № 19(2020). С. 83-87. URL: https://doi.org/10.31521/modecon.V19(2020)-14.
2. Кононенко Ж.А., Грибовська Ю.М., Карнаухова Г.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління підприємством. *Економіка та суспільство*, (47). 2023. URK: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-74
3. Brinjolfsson, E., & McAfee, A. (2016). The second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. WW Norton & Company. URL: https://www.amazon.com/Second-Machine-Age-Prosperity-Technologies/dp/0393350649

ПРИБУТКОВІСТЬ ТА РЕЗЕРВИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Жанна Кононенко, *к.е.н., доцент*

Основною ціллю функціонування підприємства є отримання прибутку, який визначається на основі даних про доходи і витрати. Актуальність та значимість цієї теми обумовлена тим, що головною метою будь-якого підприємства в умовах ринку постає отримання максимального прибутку за мінімальних витратах з одночасним підвищеним якісного обслуговування споживачів або замовників. Однім з засобів досягнення зазначеної мети виникає максимізація товарообігу, а також валового доходу з оптимізацією витрат обігу. Підґрунтям механізму управління є комплексний підхід, який обумовлює вивчення цілісної системи підприємства. Це дає можливість аналізувати, виявляти та враховувати не упереджено і об'єктивно існуючі фактори виробництва, оцінювати стан ефективності, вчасно виявляти і залучати резерви виробництва та як наслідок оперативно усувати недоліки в системі господарсько-виробничо-фінансової діяльності підприємства. По проведенью аналізу названих складових визначають резерви щодо збільшення випуску продукції та фондовіддачі [1].

Прибуток включає в себе найважливіші сторони в роботі підприємства. Для того щоб прибуток підприємства мав зростання, керівництву треба приділяти увагу таким питанням, по-перше: нарощувати значні обсяги виробництва та збуту товарів і послуг, по-друге: розширювати, звертаючи увагу на ринок, свій асортимент і якість товарів або послуг, по-третє: впроваджувати низку заходів для того щоб збільшити продуктивність праці всіх працівників, враховуючи також зменшення витрат на виробництво чи реалізацію своїх послуг, отже, собівартість, відповідно з максимальним ефектом використовувати потенціал, яким розпоряджається підприємство, у тому числі звичайно і фінансові ресурси; з розумінням відповідальності вести цінову політику, тому що на ринку діють переважно вільні ціни або договірні, по-четверте: грамотно вибудовувати договірні відносини з всіма своїми клієнтами, а також вміти найбільш доцільно вкладати і розміщати одержаний в минулому прибуток з погляду досягнення оптимального ефекту [3].

На сьогоднішній день перед підприємствами з'являється ще одне питання, що потребує від підприємств тільки економічного рішення чи купувати нову, чи потриману техніку, машини або обладнання. Результат від купленої нової техніки, машин або обладнання вищий, так як вона більш продуктивна, надійніша в експлуатації та, зазвичай, зручна в управлінні. Звісно, що нова техніка потребує менших затрат на ремонт, технічне обслуговування, витрату палива та мастильних матеріалів, забезпечує більшу якість робіт, не потребує швидкої заміни.

Витрати на придбання нової техніки, машин або обладнання потребують більший обсяг капіталовкладень, разом з цим зростають витрати на амортизацію і страхові виплати, зростає податок на майно, а за нестачі власних коштів потрібен кредит. Таким чином додаткові виникають витрати на виплату відсотків за нього (кредит). Зазвичай потрібно буде передбачити на перенавчання-перекваліфікацію працівників, які обслуговуватимуть дану техніку [2].

Раціональність та ефективність на підприємстві дає важливе значення для його розвитку прибутковості, при цьому збільшується економічний потенціал і можливості, зростає технічний рівень діяльності, збільшується швидкість зростання продуктивності праці, поліпшується якість послуг та інших показників.

Для вирішення мети збільшення прибутковості та отримання бажаних здобутків у діяльності підприємства, як один із варіантів, є розроблені та втілені конкретні шляхи, спрямовані на покращення використання основних засобів, наявне застосування яких дасть змогу використовувати на підприємствах резерви збільшення їх ефективності, а також визначити головні фактори, що сприятимуть цьому [1].

Таким чином дуже важливим має бути ефективність в управлінні плануванням прибуткової діяльності підприємства. Втілення на практиці запропонованих заходів у цілому по підприємству дасть змогу наростити обсяги випуску товарної маси продукції, збільшити показник фондовіддачі, а також підвищити прибуток від реалізації продукції й сам балансовий прибуток, а від так, і рентабельність основних засобів підприємства. Однією з ключових ознак ефективної діяльності є збільшення обсягу виробництва його продукції, та як наслідок сприяє покращенню його фінансового стану й конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Кононенко Ж. А., Грибовська Ю. М., Ходаківська Л. О. Фактори зміни величини фінансових результатів підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 27–32. URL: 10.32702/2306-6814.2020.1.27
2. Кононенко, Ж. А., & Вранчан, К. (2021). Аналіз джерел формування прибутку підприємства. *Економічний простір*, (174), 2021. 81-85. URL: https://doi.org/10.32782/2224-6282/174-14.
3. Бутенко Д.С., Довгопола Ю.С. Шляхи розвитку підприємницької діяльності в Україні. *Молодий вчений,* № 12 (39), 2016. С. 682-685.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ З РОЗУМОВОЮ ПРАЦЕЗДАТНІСТЮ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Наталія Кравченко,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія»
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Інститут соціальних технологій
Науковий керівник: Тетяна Острянко,
доцент кафедри психології, кандидат педагогічних наук
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Сучасні умови, в яких опинилися громадяни України, як на її території, так і за її межами, призводять до серйозних загроз життю людини та які перевищують реальність: наявність ракетних ударів, обстрілів, атак безпілотників, необхідність шукати укриття для виживання та інші небезпеки – це реальні виклики для тих, хто залишається в будь-якому куточку України.

Особливою психологічною якістю, необхідною для подолання викликів і негараздів, є резильєнтність особистості.

Резильєнтність відноситься до здатності людини ефективно адаптуватися до стресових ситуацій, негативних подій чи труднощів. Це вміння відновлюватися після важких життєвих подій, зберігати позитивне ставлення та продовжувати рухатися вперед незважаючи на труднощі. Резилієнтна людина може пережити труднощі, стрес чи травму, а потім відновитися і розвиватися [1].

Резильєнтність – це процес подолання негативних наслідків впливу травмівних подій, успішної боротьби з травмівними наслідками після цих подій та уникнення негативних траєкторій життя та розвитку, що пов'язані з ризиком. Згідно з цим підходом, як зазначає Г. Лазос (2018), динамічний процес резильєнтності містить: 1) контакт з несприятливими подіями чи факторами ризику; 2) активацію захисних факторів і їхню взаємодію з факторами уразливості; 3) в результаті відбувається створення резильєнтності або вихід до патологічного реагування психіки [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що резильєнтність особистості науковці розглядають як здатність особистості адаптуватися до змін. Досліджувану проблематику розглядали Д. Ассонов, С. Ваніштендаль, Е. Грішин, А. Коен, Л. Кемпбелл-Сіллс, О. Кокун, Г. Лазос, Т. Мельничук, А. Мосек, С. Хобфолл, Л. Царенко, А. Федер, О. Хаустова, В. Чернобровкін, І. Шаповал, Н. Школіна, М. Унгар та інші [2].

Сучасні соціально-економічні умови країни негативно позначаються на стані здоров'я людей. Розумова працездатність – провідний показник активного функціонування стану психіки, що відображає основні її властивості: увагу, сприймання, мислення, пам'ять тощо. Р. М. Баєвський визначив розумову працездатність як певний обсяг розумової роботи, виконаної без зниження встановленого на оптимальному для даного індивідуума рівні функціонування організму. О. О. Навакатікян, зокрема, доводить, що працездатністю варто вважати такий рівень ефективної праці, коли наявним є максимальний її прояв, що не завдає шкоди здоров'ю. В. В. Кальніш розглядає працездатність як «потенційну здатність людини задовільно виконувати максимальну кількість роботи за постійно сприятливого функціонального стану її організму». Я. В. Крушельницька, досліджуючи фізіологію й психологію праці, довела, що «загальний рівень працездатності конкретної людини, як максимально можливий її психофізіологічний потенціал, визначається такими факторами: стан здоров'я, м'язова сила й витривалість та їх співвідношення, властивості нервових процесів (сила, рухливість, врівноваженість), біоелектричні процеси й резерви організму, психічні функції [5].

Аналізуючи вищевказані дослідження, можна стверджувати, що резильєнтність та розумова працездатність є взаємозалежними якостями особистості, які можуть взаємодіяти та впливати одна на одну. Ось деякі аспекти їх взаємозалежності.

- Здатність до адаптації: резильєнтна особистість має здатність ефективно адаптуватися до стресових ситуацій і змінних умов, що може позитивно впливати на розумову працездатність. Водночас, висока розумова працездатність допомагає особі швидко реагувати на виклики та швидко адаптуватися до нових умов.
- Саморегуляція: резильєнтність та розумова працездатність пов'язані зі здатністю саморегулювати свої емоції, думки та поведінку. Розумова працездатність допомагає зберігати чіткий розум, контролювати емоції та приймати раціональні рішення, що сприяє резильєнтності в умовах стресу.
- Психологічний стан: резильєнтність і розумова працездатність можуть взаємопосилено впливати на психологічний стан особистості. Висока резильєнтність може знижувати рівень стресу і підтримувати позитивний психологічний стан, що сприяє розумовій працездатності.

➢ Стратегії копінгу: як резильєнтність, так і розумова працездатність пов'язані з використанням ефективних стратегій копінгу (способів впорядкування з труднощами). Резильєнтна особистість розвиває і використовує позитивні стратегії копінгу, що сприяють психологічній стійкості. У свою чергу, розумова працездатність допомагає виявляти і використовувати адаптивні стратегії копінгу, що підтримує резильєнтність [6].

Таким чином, резильєнтність і розумова працездатність взаємодіють та підтримують одна одну, створюючи ресурси та навички для подолання труднощів і досягнення психологічної стійкості. Ці два поняття взаємозалежні, які взаємодіють та впливають одна на одну. Резильєнтна особистість, здатна ефективно адаптуватися до стресових ситуацій, може мати позитивний вплив на розумову працездатність, допомагаючи зберегти чіткий розум, контролювати емоції та приймати раціональні рішення. З іншого боку, розумова працездатність сприяє зниженню рівня стресу та підтримує позитивний психологічний стан, що сприяє резильєнтності. Крім того, резильєнтність та розумова працездатність пов'язані з використанням ефективних стратегій копінгу, що сприяють психологічній стійкості.

Робота працівника соціального захисту вимагає емпатії, спілкування з людьми з різними потребами та проблемами, аналітичних та організаційних навичок. Тому працівники соціального захисту відіграють невід'ємну роль у створенні безпечного та стабільного соціального середовища для людей, особливо у цей важкий період сьогодення, а саме у воєнний час. [7].

Аналізуючи фактори, що впливають на резильєнтність працівників соціального захисту, можна стверджувати про їх важливу роль у їхній професійній ефективності та здатності надавати якісні соціальні послуги. Добре підготовлена професійна база знань і навичок, емоційна стійкість, здатність до пристосування та гнучкості, здоров'я та самообізнаність, а також соціальна та організаційна підтримка є важливим підгрунттям, що сприяє резильєнтності. Працівники, які мають глибокі знання та навички у сфері соціального захисту, можуть краще розуміти потреби своїх клієнтів і забезпечувати адекватну допомогу. Емоційна стійкість і здатність ефективно керувати стресом допомагають зберегти енергію та позитивний настрій під час виконання важких завдань. Гнучкість і здатність до пристосування дозволяють працівникам адаптуватися до змін і швидко реагувати на нові виклики.

Отже, вищевказані фактори взаємодіють і мають вплив один на одного, сприяючи розвитку резильєнтності у працівників соціального захисту. Вони допомагають їм ефективно працювати в умовах стресу та викликів, забезпечуючи якісну підтримку та послуги для клієнтів. А здатність аналізувати свої дії, емоції та реакції допомагає працівникам розуміти себе краще та ефективно керувати своїми реакціями на стресові ситуації. Розуміння цих факторів є важливим для створення сприятливих умов для працівників та покращення якості їхньої роботи. Тому, резильєнтність та розумова працездатність є невід'ємними аспектами успішної та стійкої професійної діяльності працівників соціального захисту.

Для проведення емпіричного дослідження була сформована вибірка серед працівників Управління соціального захисту населення, які після знайомства з метою дослідження виявили бажання взяти у ньому участь. В умовах воєнного стану ця категорія працівників є однією з тих, що підпадають під ризик зіткнутися з вигоранням, цей напрям діяльності потребує розвитку витримки, уваги, наполегливості, емпатії. Для виконання поставлених завдань було використано

наступні методики: тест «Стійкість до стресу»; шкала резильєнтності Коннора-Девідсона-10; тест-опитувальник А. В. Звєрькова і Е. В. Ейдмана для визначення вольової саморегуляції особистості; експрес-методика «Теппінг-тест».

Результати проведених методик свідчать, що високий рівень розумової працездатності, включаючи гнучкість у поведінці, виражене почуття особистого обов'язку, спрямованість на позитивні соціальні аспекти та наполегливість, корелює із високим рівнем резильєнтності, що виявляється у вмінні успішно подолати труднощі життя та витримувати стресові ситуації, зберігаючи внутрішню впевненість та психологічний баланс, не впливаючи на ефективність діяльності.

Загалом, стратегії підвищення резильєнтності та розумової працездатності працівників соціального захисту є важливими для забезпечення їхньої ефективності та добробуту, оскільки їхня робота часто пов'язана зі стресовими ситуаціями та високою емоційною напругою. Розуміння та впровадження цих стратегій може допомогти працівникам краще впоратися зі стресом, змінами та викликами, з якими вони зіштовхуються у своїй професійній роботі. Стратегії, такі як навчання стресового менеджменту, підтримка емоційного благополуччя, розвиток навичок самозахисту та самопіклування, комунікаційні навички, програми підтримки інтелектуального розвитку, сприяння соціальній мережі та здорове керівництво, допомагають працівникам ефективно управляти своїм фізичним і емоційним станом, зберігати баланс між роботою та особистим життям, розвиватися професійно та підтримувати позитивні стосунки з колегами.

Дотримання порад може позитивно вплинути на загальний стан здоров'я та продуктивність цих спеціалістів. Важливо, щоб вони завжди пам'ятали про важливість самозбереження, навчання та підтримки від оточуючих, щоб успішно перебороти виклики та продовжувати виконувати свою важливу місію в галузі соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Грішин Е. О. Резильєнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Сер. Психологія.* 2021. Вип. 64. С. 62– 81.
2. Зінченко А. Г. Дослідження резільєнтності майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки у ЗВО: магістерська робота. *Соціальна робота*. 2019. 100 с. URL: http://ir.stu.cn.ua/123456789/19680 (дата звернення: 16.06.2023).
3. Кокун О. М. Життєстійкість як напрям сучасних психологічних досліджень. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. 5, 2021. С. 69–88. URL: https://lib.iitta.gov.ua/727273/ (дата звернення: 15.07.2023).
4. Лазос Г. П. Резільєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Том 3. Вид. 14. Вінниця, 2018. 137 с.
5. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: навч. посіб. / Н. Гусак та ін. Київ: НаУКМА, 2017. 92 с.
6. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека: навч. посіб. Київ, 2009. 105 с.

ІДЕОЛОГІЧНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ VS ІДЕОЛОГІЧНА БАГАТОМАНІТНІСТЬ

Ірина Кресіна,
доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, провідний науковий співробітник
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Ідеологічним плюралізмом зазвичай визнаються вільне співіснування і конкуренція кількох чи багатьох ідеологій в одному соціумі, суспільстві, державі.

Плюралізм є засадничим принципом організації суспільного життя, що означає співіснування багатьох (множини) поглядів, уявлень, переконань, світоглядних позицій, настанов, традицій у правовій, політичній, економічній, культурній, іншій діяльності; одна з основних ознак демократичного суспільства, правової держави; вияв свободи і вільного вибору людини у багатоваріантності та розмаїтті явищ і процесів.

Плюралізм ідейний, світоглядний – визнання права кожного мати власну думку, світогляд, переконання і виражати та поширювати їх у вільний спосіб. Це право закріплене у низці конституцій демократичних держав (ст. 41 Конституції Естонської Республіки: «Кожен може зберігати вірність своїм поглядам і переконанням. Нікого не можна приневолити змінювати їх. Переконання людини не можуть служити виправданням правопорушення. Ніхто не може бути притягнений до юридичної відповідальності за свої переконання», ст. 45: «Кожен має право вільно поширювати ідеї, погляди, переконання та іншу інформацію усно, друкованим, зображальним або іншим способом. Це право може бути обмежене законом з метою охорони громадського порядку, моральності, прав і свобод, здоров'я, честі і доброго імені людей»).

На основі плюралізму ідейного у суспільстві формується і утверджується плюралізм ідеологічний, який означає вільне співіснування і конкуренцію ідеологій – систематизованих учень, теоретичних осмислень, конструкцій, цінностей, політичних концепцій щодо сенсу і перспектив соціального буття з точки зору інтересів, потреб та ідеалів певних соціальних груп, політичних сил і партій, рухів, громадських об'єднань. Визнання множини ідеологій передбачає їх рівноцінність; жодна із цих систем не визнається єдиною правильною, обов'язковою, офіційною. Тому плюралізм ідеологічний є принципом організації суспільного життя в демократичному суспільстві, а не політичним чи громадянським правом (ст. 15 Конституції України: «Суспільне життя в Україні грунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова»).

Поняття ідеологічної багатоманітності (ст.15 Конституції України), різноманітності (ст.13 Конституції РФ) чи «різноманітності політичних інститутів, ідеологій та думок» (ст. 4 Конституції Республіки Білорусь) не можна ототожнювати з поняттям ідеологічного плюралізму.

В основі різноманітності – різні сутності (подекуди не зв'язані між собою та не визначені певним змістом), а в основі плюралізму – множина цілком визначених сутностей як результату цілепокладання у певній людській діяльності). Звідси цілком зрозумілим є поняття плюралістичного (а не різноманітного) суспільства. У конституціях низки європейських країн застосовано саме термін «ідеологічний (політичний) плюралізм» як категорія політичної і правової науки. Ст.11 Конституції Республіки Болгарія: «Політичне життя в Респу-

бліці Болгарія грунтується на принципі політичного плюралізму. Жодна політична партія або ідеологія не може бути проголошена або утверджена як державна»; ст. 8 Конституції Республіки Північна Македонія: основоположними цінностями конституційного ладу є, зокрема, політичний плюралізм і вільні, прямі, демократичні вибори; ст. 5 Конституції Республіки Молдова: «Демократія в Республіці Молдова здійснюється в умовах політичного плюралізму, несумісного з диктатурою і тоталітаризмом».

У більшості конституцій демократичних держав ідеологічний плюралізм закріплений як право людини і громадянина на свої переконання, на свободу думки, слова, на самореалізацію, на об'єднання в партії, рухи, спілки тощо. Ідеологічний плюралізм також дістав відображення у конституційних положеннях про неприпустимість монополізації засобів масової інформації, про гарантування державою таких найвищих цінностей, як гідність людини, її права і свободи, вільний розвиток людської особистості, справедливість і політичний плюралізм (ст.1 Конституції Республіки Молдова)

Плюралізм захищається правом ЄС у кількох контекстах. Насамперед первинне і вторинне право, практика Суду ЄС обстоюють повагу до культурної, релігійної, мовної багатоманітності, рівність і толерантність, неприпустимість дискримінації. У Преамбулі Хартії основоположних прав Європейського Союзу повага до розмаїття культур і традицій народів Європи, національної ідентичності держав-членів та організації їхніх органів державної влади на національному, регіональному та місцевому рівнях віднесені до фундаментальних плюралістичних засад ЄС. Це положення відображає «конституційний плюралізм» – концепцію, відповідно до якої національні конституції (і народи держав) та конституційні договори ЄС («європейський народ») є однаково самостійними джерелами конституційної влади, що співіснують у межах однієї території. Ця концепція, з одного боку, пояснює модель взаємодії між конституційним правом держав-членів і конституційними повноваженнями ЄС, а з іншого – дає змогу поєднати відмінні держави (за формою правління, конституційними традиціями, особливостями організації органів державної влади) спільними конституційно-правовими цінностями Європейського Союзу. Конституційний лад ЄС після прийняття Лісабонського договору характеризується як конституційний плюралізм, у якому правопорядки ЄС та держав-членів постають як паралельні сфери. Зміст конституційного плюралізму як концепції функціонування правопорядку ЄС, що сформувалася з метою з'ясування питання прихованого протистояння між правом ЄС та національним (конституційним) правом держав-членів полягає в тому, що явище множинності конституційних джерел, які створюють умови потенційних конституційних конфліктів між різними правопорядками, необхідно вирішувати лише на засадах рівності. При цьому правопорядок ЄС розглядається крізь призму європейської інтеграції, яка вже існує як конституційна єдність і не потребує нової конституції. Ця конституційна єдність ЄС ґрунтується на принципах, встановлених Судом ЄС для вирішення питань співвідношення права ЄС і національного права держав-членів (прямої дії та верховенства права ЄС). Національні конституційні суди держав-членів можуть надавати перевагу своїм конституційним положенням лише у випадку, якщо такі положення відображають істотні конституційні зобов'язання. Проте для збереження узгодженості права ЄС та національного права необхідно внести зміни до національних конституцій або забезпечити вихід таких держав-членів із ЄС.

До вимірів плюралізму в ЄС також належить плюралізм ідеологічний: визнання та співіснування різних ідеологічних течій, політичних платформ, діяльності політичних партій на рівні Союзу та держав-членів; свобода та плюралізм засобів масової інформації, в Інтернеті.

З огляду на євроінтеграційні процеси та необхідність прийняття нового Суспільного договору – Конституції, що закріпила б у питомо українській конституційній традиції та термінології основні засади організації влади і суспільства в нашій державі у повоєнних реаліях і перспективах, з урахуванням європейського досвіду конституціоналізму, важливого значення набуває визначення такого принципу, як ідеологічний плюралізм (на відміну від «багатоманітності»).

Проте плюралізм не є абсолютним. Попри відмінності держав і націй ЄС – це заснована на спільних цінностях спільнота. Правовий порядок ЄС ґрунтується на балансі єдності й відмінностей. Плюралізм як цінність має свої межі там, де панують спільні для ЄС цінності – повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, толерантності, солідарності, верховенства права.

Такою межею в українському суспільстві є система цінностей, що втілені в українській національній ідеї, ментальних і світоглядних засадах національного буття, що визначають українську націю як спільноту вільних і відповідальних громадян незалежно від етнічних, расових, релігійних та інших ознак, що органічно поєднані з цінностями сучасних демократичних спільнот. Тому все, що суперечить цим ціннісним засадам, виявляється неприйнятним – ідеологічно, політично, юридично. Відтак плюралізм ставить певні рамки й межі, вихід за які має передбачати кримінальну відповідальність. В умовах воєнного часу така максима цілком виправдана й за умови законодавчого закріплення сприяла б дедалі більшій консолідації нації і суспільства, протидії ворожій пропаганді та надмірній толерантності щодо «іншої думки».

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ ДРУГОГО КУРСУ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ»

Любов Куторжевська,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка, доцентка кафедри соціальної
роботи, реабілітації і повоєнної адаптації
ПНПУ імені В.Г. Короленка

Одним із напрямків діяльності соціального працівника, соціального педагога, вихователя, педагога-організатора є його робота з організації літнього відпочинку й оздоровлення дітей і молоді [2, с. 7]. Проблемам діяльності літніх таборів, дитячих клубів за місцем проживання, позашкільних закладів постійно приділяється належна увага [1, с. 121]. У виховному процесі літнього оздоровчого табору беруть участь як професійні педагоги, так і представники інтелігенції, робітників, студентів… [1, с. 123]. Літня соціально-педагогічна практика студентів, як і будь-який вид діяльності, має свої особливості: майбутні фахівці працюють з представниками різних вікових періодів, з дітьми різного соціального досвіду. Тому практика покликана створити реальні умови для формування в студентів професійних педагогічних умінь з організації виховної роботи з дітьми та молоддю в умовах відпочинку.

Студенти другого курсу вивчають дисципліну «Технології організації дитячого оздоровлення та відпочинку». Метою вивчення навчальної дисципліни є забезпечення засвоєння студентами теоретичних і практичних знань про принципи, форми, методи і засоби виховання в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ), ознайомлення з різними напрямами роботи вожатого (вихователя) та технологіями оздоровлення і відпочинку, озброєння навичками їх організації та реалізації в умовах ДЗОВ.

На вивчення дисципліни відводиться 150 годин – студенти опрацьовують такі теми: *«Особливості виховної роботи у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ) в період військового вторгнення рф в Україну»* (особливості організації оздоровлення та відпочинку для дітей ВПО, для дітей, батьки яких – учасники АТО; для дітей, батьки яких учасники ООС; для дітей, один з батьків яких загинув (пропав безвісти) під час бойових дій або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, а також внаслідок захворювання та для дітей, сім'ї яких проживають у населених пунктах на лінії зіткнення; специфічні особливості виховної роботи у ДЗОВ; соціально-виховна функція в тимчасовому колективі дітей; своєрідно-педагогічний супровід дитини в умовах оздоровчо-освітнього табору), *«Теоретико-історичні та нормативно-правові основи організації оздоровлення та відпочинку»* (основні поняття навчальної дисципліни: «оздоровлення», «відпочинок», послуги з оздоровлення» «відпочинкові послуги», «діти, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки», «діти, які потребують особливих умов для оздоровлення», «державні соціальні стандарти оздоровлення та відпочинку дітей»; історичний аспект діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку; структура професійної діяльності педагога в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку), *«Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку як соціально-педагогічна система» (*поняття «дитячий заклад оздоровлення та відпочинку», види закладів оздоровлення та відпочинку дітей за місцем проживання (базування) дітей: стаціонарні; заклади, що створюються на базі освітніх установ різного спрямування; заклади, що створюються в приміщеннях установ і організацій, що спочатку створювалися для інших цілей; польові та наметові, експедиційні, пересувні табори; дитячі оздоровчі заклади за основною (домінантною) змістовною діяльністю: спортивно-оздоровчі; туристичні; праці та відпочинку; санаторні (профілактичні); літні (зимові) школи за напрямками дитячої творчості; лідерські (табори учнівського активу); оборонно-спортивні або цивільно-патріотичні; сімейні кемпи з ухилом на іноземні мови; особливості гірських та морських дитячих оздоровчих закладів; характеристика таборів готельного типу), *«Структура зміни в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ), її характеристика»* (організаційний період зміни в ДЗОВ; особливості основного періоду в ДЗОВ, особливості підсумкового періоду в ДЗОВ, організація дитячого самоврядування в закладі оздоровлення та відпочинку дітей**;** поняття самоврядування та визначити його роль в системі роботи дитячого табору), *«Професійна діяльності вожатого-вихователя»* (поняття професійної діяльності вожатого-вихователя, її структура; педагогічна майстерність і особистість вихователя-вожатого; елементи педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, здібності до педагогічної діяльності та педагогічна техніка фахівця. Розповідь вихователя як модель педагогічної діяльності), «*Віковий підхід в організації виховної роботи тимчасового дитячого*

колективу у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ)» (значення виховного процесу і формування особистості дитини у ДЗОВ, врахування вікового підходу у роботі в умовах ДЗОВ, специфіка тимчасового дитячого колективу в ДЗОВ. Виховна робота з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, особливості виховної роботи з дітьми середнього шкільного віку в умовах літнього ДЗОВ, своєрідні особливості організації дозвілля підлітків у літньому таборі), *«Особливості роботи вожатого і вихователя в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ)»* (робочий день вожатих і вихователів: нормативно-правові норми й вимоги. відповідальність вожатого і вихователя за життя дитини; техніка й умови використання прийомів педагогічної взаємодії, попередження проявів булінгу в дитячому колективі) та ін.

Здобувачі освіти опрацьовують методичні рекомендації щодо організації літнього відпочинку дітей в умовах повномасштабної загарбницької війни росії проти України, адже війна стала стресом для всіх українців. За таких умов істотно зростає роль педагогічної підтримки учасників освітнього процесу. Вагомого значення набуває створення комфортного середовища для здобувачів освіти у закладах позашкільної освіти та організація літніх таборів, діяльність яких спрямована на організацію змістовного дозвілля, відпочинку і оздоровлення дітей. Під час організації літнього відпочинку дітей важливим є дотримання вимог з охорони праці та безпеки життєдіяльності, протипожежних правил, проведення профілактичної роботи щодо запобігання травматизму, проведення заходів щодо попередження отруєнь, профілактики шлунково-кишкових захворювань, дотримання вимог санітарного законодавства та протиепідемічних заходів. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку мають забезпечити усі належні умови з безпеки життєдіяльності дітей, зокрема, під час повітряної тривоги (наявність бомбосховищ, обладнаних під укриття підвалів, евакуаційного транспорту) відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України [3] та рекомендацій Державної служби України з надзвичайних ситуацій [4].

Оскільки пришкільний табір є оздоровчим закладом, головною метою якого є забезпечення оздоровлення та змістовного дозвілля дітей, виховна робота має органічно поєднувати оздоровлення, змістовний відпочинок, працю, спорт, пізнавальну, естетичну та екологічну діяльність тощо. Важливо забезпечити розвиток інтересів та здібностей дітей, формування навичок здорового способу життя, дотримання санітарно-гігієнічних норм відповідно до державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку. Потрібно надати дітям педагогічний захист і підтримку у їхньому індивідуальному саморозвитку, забезпечити їхню безпеку.

Діти під час оздоровлення та відпочинку беруть активну участь у заходах національно-патріотичного та культурно-мистецького спрямування. З метою посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді варто проводити відповідні тематичні просвітницькі заходи із залученням до обговорення нагальних питань з патріотичного виховання молоді ветеранів війни, волонтерів, лідерів та активістів громадських організацій та акцентувати увагу на важливості інформаційної гігієни і дотриманні правил безпечного користування інтернетресурсами.

Під час проведення заходів доцільним є використання інтерактивних технологій: перегляд відеоматеріалів, віртуальних мап, віртуальних екскурсій та виставок; мотивувальних відеороликів, участь у акціях, флешмобах, конкурсах тощо.

Під час роботи із дітьми важливі як профілактичні, так й індивідуально зорієнтовані заходи. Дітям, які переживають стрес, потрібно надати першу психологічну допомогу (це може робити не лише практичний психолог). Основне для дитини, яка перебуває в стресовому стані, – наявність поряд дорослих, які зможуть надати першу психологічну допомогу, адже емоційну підтримку може надати кожний, хто є поруч. Особливу увагу треба звернути на організацію відпочинку та оздоровлення дітей з ООП з метою забезпечення доступності та якості послуг щодо створення безпечних та комфортних умов перебування дітей у відповідних закладах, здійснення заходів, які потребують особливих умов для оздоровлення дітей, які потребують соціальної підтримки: діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; діти з особливими освітніми потребами, діти переселенців; діти, які відчули на собі прояви булінгу.

Список використаних джерел:

1. Валентина Гриньова, Вікторія Чернецька Вплив технології виховання підлітків у літніх оздоровчих таборах на розвиток професіоналізму педагогів-організаторів / С.121-142. Моделі підготовки майбутнього вчителя для нової української школи: теорія і практика: колективна монографія / І.В. Бабенко, В.В. Барбінов, А.В. Барбінова та ін.; за ред. проф. М.В. Гриьової. – Полтава: Астрая, 2001. – 407 с.
2. Організація літнього відпочинку та оздоровлення дітей: навч.-метод. посіб для фвхівців та студентів-організаторів літнього відпочинку дітей / за заг. ред. С.Я. Харченка; авт. кол.: С.Я. Харченко, О.П. Песоцька, В.О. Кратінова, О.Л. Караман, І.В. Бєлецька, Т.С. Гаміна, Н.Б. Ларіонова, Я.І. Юрків, С.В. Горенко, К.С. Валика; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 511 с.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2023 р. № 301-р «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти»
4. Рекомендації Державної служби України з надзвичайних ситуацій щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти (додаток до листа ДСНС від 14.06.2022 № 03-1870/162-2).

УЧАСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ХАРКІВСЬКОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ У ВИКОНАННІ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКАЗІВ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Андрій Ларін,
кандидат технічних наук, професор
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Едуард Фахрутдінов,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Комп'ютерна інженерія»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Владислав Литвиненко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Електроенергетика»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Перша світова війна стала найважливішою подією в історії людства. Не зважаючи на те, що держави Антанти і Троїстого союзу готувались до цієї війни, дуже скоро стало ясно, що ведення бойових дій вимагатиме зусиль не тільки армії, а й усього суспільства. Таким чином обстановка на фронті змусила переводити на військові рейки всі мирні підприємства і установи. Не став винятком і Харківський технологічний інститут (ХТІ). Дана робота присвячена участі викладачів інституту у забезпеченні армії в роки Першої світової війни. В ній використані матеріали Державного архіву Харківський області (ДАХО).

Вже к початку 1915 року чимала частина України опинилася в прифронтовій зоні. Інтенсивна робота по виконанню військових завдань призвела до дефіциту металу на підприємствах і установах Харкова. Не став винятком і ХТІ, що вже 29 квітня 1916 року зазначалося в рапорті начальству [1, арк. 124–125]. Таким чином війна вимушіла шукати нові способи виготовлення військового спорядження, та боєприпасів та обмежити використання дефіцитних матеріалів для випуску продукції для населення. Так з лютого 1916 року було проведено облік всього алюмінію в Харкові і рішенням Голови Особливої наради заборонялося використання алюмінію, крім, як на військові потреби, а саме на дистанційні трубки, авіаційні апарати, алюмінієвий порошок та ін. [2, арк. 2].

Втім, не вистачало не тільки металів, а й палива. Питаннями забезпечення паливом підприємств, у тому числі і ХТІ, займався Старший фабричний інспектор Харківської губернії [3, арк. 2].

На жаль, у зв'язку з відрядженням механіка О. М. Соломка в розпорядження Комітету постачання армії [4, арк. 42], він не зміг займатися цією справою в ХТІ. Зате, працюючи комісаром Комітету постачання, Олександр Митрофанович зробив величезний внесок у забезпечення армії. Йому неодноразово пропонували службу в тиловому управлінні російської армії, на різних підприємствах в Росії і за кордоном, але Соломко був непохитним. На всі запити в ХТІ декан механічного факультету Павло Петрович Копняєв неодноразово писав про однозначну приналежність Олександра Митрофановича до ХТІ [4, арк. 163].

О. М. Соломко перебував завідувачем відділу механічних майстерень Комітету Південно-Західного фронту з 1 червня 1915 року. Він керував філіями в

Києві, Кролевці (Чернігівської губернії), Сумах, Проскурові (Подільської губернії), Славуті (Волинської губернії), Квасилові (поблизу Рівного), Тарнополі, Чорткові (в Галичині), Чернівцях та Бергаметі (в Буковині) [4, арк. 183]. В цих філіях виготовляли різноманітне обладнання для постачання у Діючу армію. До 1 травня 1917 року було виготовлено продукції більш, ніж на шість млн. карбованців. В перечень обладнання, виготовленого для армії, входило 400 польових кухонь, 2500 возів, а також 30 000 котлів і кип'ятильників, 30 000 багнетів, 4000 коробок для кулеметних стрічок, 2000 фугасів і 2,5 млн. банок консервів. Крім того, випускалися окопні печі і носилки для поранених, каски і пряжки для амуніції, операційні столи і дистиляційні апарати, вагони-кухні і пральні машини, меблі і бляшані вироби, а ще багато іншого у величезних кількостях. ремонтувались нафтові двигуни і військові автомобілі. Наприклад, з дрібних предметів тільки кухолів було зроблено понад 600 тисяч штук. проводився також ремонт нафтових двигунів і військових автомобілів [4, арк. 183, звор.].

На початку війни обов'язки директора ХТІ виконував заслужений професор Петро Матвійович Мухачов, з 1915 року його змінив заслужений професор Іван Павлович Осипов. Він також завідував Хімічною лабораторією. Лабораторією мінеральних речовин завідував ад'юнкт-професор Єгор Іванович Орлов. Лабораторією живильних речовин завідував професор Іван Красуський. А лабораторію фарбувальних і органічних речовин очолював професор Олександр Павлович Лідов.

На базі інститутських лабораторій виготовляли ліки [5, арк. 1]. Про це звітували проф. Іван Адамович Красуський [5, арк. 5], проф. Олександр Павлович Лідов [5, арк. 6], проф. Єгор Іванович Орлов [5, арк. 20], ад'юнкт-професор Михайло Дмитрович Зуєв [5, арк. 19].

Коли терміново виникла потреба в йоді, інститут зі своїх запасів поставив у шпиталі близько 2,3 кг цього дезінфекційного засобу, так необхідного для лікування поранених [5, арк. 3, 18, 23]. Незважаючи на прохання керуючого польовим складом Російського Товариства Червоного Хреста, відправити йод післяплатою (тобто вартість пересилки брав на себе склад), йод з лабораторії мінеральних речовин було відправлено звичайною посилкою, цінністю в 20 карб. лаборантом Інституту Павлом Євгеновичем Поповим за свій рахунок [5, арк. 33].

За це директор Інституту отримав лист подяки від керуючого польовим складом Російського Товариства Червоного Хреста, в якому він писав: «... покірніше прошу передати мою щиру подяку пану директору лабораторії мінеральних речовин за безоплатну передачу йоду польовому складу, а так само пп. директорам лабораторій: хімічної, харчових і органічних речовин за поступку за звичайною ціною настільки необхідного в даний час препарату» [5, арк. 22].

Для потреб госпіталів в інституту також було затребувано аспірин, колоїдне срібло, уротропін, хлороформ, опіум, саліцилова кислота, теобромін та інші препарати [5, арк. 8]. Відповідаючи на цій запит, директор ХТІ вказував, що хімічні лабораторії ХТІ, за умови виділення коштів на сировину, готові виготовляти «колоїдне срібло, ментол, гексиметилен-тетрамін і дезінфекційне мило» [5, арк. 16].

Для знезараження питної води та проведення дезінфекції в умовах війни різко зросла потреба у рідкому хлорі. Для цього професор ХТІ Вадим Ерастович

Тір спроектував компресор для зрідження хлору, який був побудований на заводі «Російський Електрон» в Слов'янську Необхідно вказати, що це була перша така установка в Російській імперії.

Усе це відбувалося тоді, коли багато постачальників, користуючись військовим часом, значно підвищували ціни на поставки для армії, наживаючись на загальнонародній біді. Таким чином можна констатувати, що співробітники, а саме професори ХТІ, виявили певну самовідданість та зробили значний внесок у забезпечення армії багатьма необхідними матеріалами.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 770. Оп. 1. Спр. 806. К вопросу о изготовлении при ХТИ предметов военного снаряжения.
2. ДАХО. Ф. 922. Оп. 1. Спр. 189. Об учете алюминия
3. ДАХО. Ф. 922. Оп. 1. Спр. 186. Переписка старшего фабричного инспектора о снабжении топливом предприятий харьковского региона. 1916 г.
4. ДАХО. Ф. Р – 1682. Оп. 2. Спр. 304. О службе механика Соломко Александра Митрофановича.
5. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 780. О приготовлении медикаментов в отечественных лабораториях и заводах.

РОЛЬ ЕМПАТІЇ ТА СПІВЧУТТЯ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ПОДОЛАННЯ ТРАВМАТИЧНОЇ ІСТОРІЇ

Юрій Лінник,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
КЗВО "Рівненська медична академія"

Вивчення ролі емпатії та співчуття у формуванні громадянського суспільства в контексті подолання травматичної історії наступного характеру. Травматичні історії, що стали складовою частиною культурно-історичного досвіду, не лише відбиваються на колективній пам'яті суспільства, але й залишають глибокий слід на його емоційному, культурному та політичному житті. В умовах спільного подолання травм, емпатія та співчуття відіграють ключову роль у формуванні громадянського суспільства. Ці емоційні підґрунтя виступають як основа для співпраці, розуміння та спільної побудови шляхів виходу з травматичної спадщини.

Постановка проблеми в контексті ролі емпатії та співчуття у формуванні громадянського суспільства під час подолання травматичної історії полягає у визначенні впливу цих емоційних аспектів на розвиток та зміцнення суспільства в умовах травматичних подій минулого. На перший погляд, травматичні історії можуть створювати розбіжності, конфлікти та поділ у суспільстві. Проте, ретельний аналіз свідчить про те, що емпатія та співчуття відіграють ключову роль у відновленні та згуртуванні суспільства. Ці емоційні підґрунтя стимулюють співпрацю, взаєморозуміння та реакцію на травматичний досвід, сприяючи процесу загоєння ран та формуванню спільної траєкторії виходу з травматичної спадщини. Ця проблема передбачає аналіз впливу емпатії та співчуття на створення механізмів підтримки та злагодження між громадянами, розви-

ток спільних стратегій відновлення та побудови стійкого суспільства. Однак, важливо також врахувати можливі препони та виклики, що ускладнюють формування емпатії та співчуття на колективному рівні в умовах травматичної історії.

Україна, подібно багатьом країнам, стикається з рядом перешкод, які ускладнюють формування співчутливого відношення до тих, хто пережив травматичні події.

Події, які сталися у минулому або на теренах, які не безпосередньо стосуються конкретної особистості, можуть викликати емоційну віддаль. Наприклад, для молодого покоління, Голодомор чи репресії можуть бути віддаленими історичними фактами, які не відображаються на їхньому особистому житті, що ускладнює співчуття [2, с.60].

У багатокультурному суспільстві, такому як українське, різноманітні культурні норми та цінності можуть впливати на сприйняття та реакцію на травматичні події. Наприклад, різні погляди на історію чи тлумачення подій можуть створювати розбіжності в уявленні про трагічні сторінки минулого. Часто не вистачає повної інформації або недостатнє усвідомлення про трагічні події минулого може призвести до відсутності співчуття або навіть до спроб змінити історичну правду. Наприклад, відсутність детального усвідомлення про Голодомор може змінювати реакцію на нього.

Вищезазначені фактори ускладнюють процес співчуття та розуміння травматичної історії в українському суспільстві, створюючи виклики для формування емпатії та співчуття до тих, хто пережив травматичні події.

Травматична історія, яка стала складовою частиною українського культурного досвіду, має значний психологічний вплив на співчуття в суспільстві. Особливою проблемою є можливість втомлення або емоційного вигорання через постійну експозицію до травматичних подій. Наприклад, українське суспільство зазнало численних травматичних переживань, таких як Голодомор, репресії, та багато інших історичних трагедій. Ці події вплинули на психологічну стійкість суспільства та індивідів. Зміцненням психологічної стійкості може бути реакція на події минулого, яка виявляється у втомленості від постійного нагадування про трагедії, або у формуванні емоційного вигорання серед індивідів, особливо тих, хто активно вивчає чи працює з історією та пам'яттю цих подій.

Постійна експозиція до травматичних фактів може призвести до втоми від сприйняття нових інформацій чи до емоційного вигорання, коли людина втрачає здатність сприймати та реагувати на нові аспекти трагічних подій.

Такі ситуації вказують на важливість розуміння психологічного впливу травматичних історичних подій на суспільство. Важливою стає не лише пам'ять про трагічне минуле, але й сприйняття та підтримка тих, хто зазнав травм та втомився від їхнього нав'язливого впливу.

Для подолання емоційної втоми та емоційного вигорання, що виникають внаслідок постійного навантаження травматичною історією, важливо впроваджувати певні стратегії:

✓ надати можливість індивідам відпочити від постійного інформаційного потоку про травматичні події, сприяти зняттю психологічного навантаження;

✓ забезпечити доступ до психологічної підтримки для тих, хто зазнає втоми чи емоційного вигорання через постійне сприйняття травматичної історії;

✓ збалансувати інформаційну політику, наголосивши не лише на трагічних фактах, але й на підтримці, відновленні та позитивних змінах;

✓ розвивати культурні програми, спрямовані на релаксацію, творчість, та позитивний розвиток, що допоможе знизити емоційне навантаження;

✓ звертатися до освітніх ініціатив, які спрямовані на свідоме сприйняття минулого та його впливу, але також на усвідомлення необхідності збереження психологічного здоров'я [3, с.99].

Ці заходи спрямовані на збалансування емоційного навантаження та підтримку психологічного стану суспільства під час сприйняття та обробки травматичної історії.

Співчуття є ключовим елементом у побудові довіри між суспільними групами в контексті переживання травматичних подій, особливо в українському суспільстві. Акти співчуття можуть сприяти зміцненню взаєморозуміння та відновленню відносин після травматичних переживань, які залишили позначку на різних групах населення. Наприклад, підтримка та співчутливе ставлення до ветеранів війни в Україні є важливим елементом побудови довіри між поколіннями. Акції співчуття та визнання їхнього внеску в історію країни сприяють утвердженню взаємного поваги та підтримки. Також, акти співчуття до тих, хто постраждав внаслідок війни на сході України, сприяють побудові довіри та відновленню соціальних зв'язків в уражених регіонах. Підтримка та співчуття виявляються через гуманітарну допомогу, соціальні програми та ініціативи забезпечення психологічної та матеріальної підтримки.

Наслідки трагічних подій, таких як Голодомор чи війна, вимагають не лише матеріальної, а й емоційної та моральної підтримки. Акти співчуття та розуміння можуть стати мостом для покращення взаєморозуміння та побудови довіри між суспільними групами, що пережили травматичні події в українському суспільстві.

Україна потребує ефективних методів комунікації та взаємодії для сприяння співчуття та розуміння травматичної історії, особливо у зв'язку з численними важливими подіями в минулому, такими як Голодомор чи повномасштабна війна. Один із методів – це використання меморіальних майданчиків та музеїв як платформ для комунікації. Наприклад, Меморіал жертвам Голодомору у Києві чи Національний музей історії України показують не лише факти та документи, а й викликають емоційну реакцію, спонукаючи до співчуття та розуміння страждань тих, хто постраждав. Інший метод – це використання мультимедійних засобів та інтерактивних технологій для привернення уваги до травматичної історії. Наприклад, проекції фільмів, виставки сучасного мистецтва або онлайн-платформи, які розповідають історії людей, які пережили трагедії минулого, можуть стимулювати емпатію та співчуття. Також, важливою є роль освіти та підтримки ініціатив, спрямованих на підвищення усвідомленості про травматичну історію через лекції, дискусії, тематичні курси у навчальних закладах та спеціальні тренінги для громадськості [1, с.27]. Ці методи спрямовані на підтримку взаєморозуміння, співчуття та усвідомлення травматичних подій у суспільстві, сприяючи формуванню емпатії та підтримки тих, хто пережив трагедії минулого.

Отже, вивчення впливу емпатії та співчуття на створення політики пам'яті стосовно травматичних подій підкреслює значущість цих емоційних аспектів у формуванні колективної пам'яті та сприянні процесу визнання та вшанування історичних трагедій. Емпатія та співчуття виступають як важливі каталізатори в усвідомленні минулого, спонукаючи суспільство до активної участі у пам'яті

та відновленні пам'яткових майданчиків, музеїв та культурних ініціатив, спрямованих на вшанування та підтримку тих, хто постраждав від травматичних подій. Заснована на співчутті політика пам'яті стає ключовим фактором в утвердженні толерантного та злагодженого суспільства, де відбувається активне врахування історичних переживань, зміцнення взаєморозуміння та сприяння процесу подолання травматичних наслідків минулого для сучасності та майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Заліванова О. Емпатія в контексті формування політики пам'яті / О. Заліванова // Видавництво "Наукова думка". - Дніпро, 2017. - Стор. 23-40.
2. Ковалів І. Роль співчуття у визначенні травматичної історії країни / І. Ковалів // Видавництво "ГраніТ". - № 2. - Одеса, 2021. - С. 55-71.
3. Носова А. Емпатія як фундамент політики пам'яті: від теорії до практики / А. Носова // Видавництво "Науковий світ". - № 10. - Хмельницький, 2019. - Стор. 92-110.

РАК МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО НАСЕЛЕННЯ

Вікторія Мартинкус,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Рак входить до числа трьох основних причин смерті у всіх вікових групах населення. Щорічно від злоякісних пухлин у світі помирає до 5 млн. чоловік, а за прогностичними передбаченнями в майбутні два десятиліття показник захворюваності на рак зросте до 20 млн. чоловік на рік. У наш час рак молочної залози – одне з найпоширеніших захворювань у розвинутих державах світу. Рак молочної залози не є суто жіночою хворобою, хоча більш ніж 99% всіх пацієнтів складають жінки, тому основні показники захворюваності та смертності від раку молочної залози розраховуються на жіноче населення.

Якщо говорити про причини зростання онкологічної захворюваності у жінок, то необхідно наголосити, що більше половини загального приросту захворюваності, обумовлено зростанням ризику захворіти, який в основному залежить від впливу зовнішніх чинників, і перш за все, антропогенних.

Також слід зауважити на значних змінах способу життя жінок, які збільшують число факторів ризику. До персональних чинників ризику виникнення пухлин молочної залози і перш за все раку, належать наступні:

- спадковість – випадки раку молочної залози у кровних родичів (у матері, сестри або дочки);

- порушення репродуктивної функції – ступінь ризику багато в чому визначають такі чинники: безпліддя, пізня перша вагітність, що закінчилася абортом;

- гінекологічна патологія: запальні захворювання, порушення менструальної функції;
- захворювання щитовидної залози: тиретоксикоз, гіпотиреоз;
- захворювання нервової системи: неврастенія, вегетоневрози, психічні травми;
- проживання у великих містах;
- малорухливий спосіб життя;
- стресовий стиль життя;
- вживання їжі, що містить велику кількість жирів;
- надлишкова маса тіла;
- паління;
- надмірне вживання алкоголю;
- перенесені раніше захворювання молочної залози – окремі форми мастопатії.

Всього відзначають понад шістдесят факторів ризику захворювання на рак молочної залози. Жінок, які мають три – чотири встановлених фактори ризику, можна віднести до груп високого ризику розвитку раку молочної залози.

Крім того, причинами виникнення раку молочної залози можуть бути не лише вище перераховані фактори, але й внутрішній стан жінки, особливості її характеру. Зокрема, психолог О.А. Башмакова, яка уже багато років працює з онкологічно хворими, виділяє ті особливості характеру, які можуть бути причинами виникнення раку молочної залози та негативно впливати на подальший розвиток захворювання, а саме:

- розподіл всіх подій у своєму житті та оточуючих на «хороших і поганих», «справедливих і несправедливих»;
- занадто критичне та оціночне ставлення до всього;
- зациклення на певних ситуаціях, подіях, які трапляються у житті, особливо на негативних;
- критичне ставлення до власних вчинків (вчинила неправильно, несправедливо, неблагородно).

Одна з досить поширених причин захворювання, на думку О.А. Башмакової полягає у тому, що жінка носить в собі образу на конкретну людину, на долю, на життя в цілому. Вона і дає поштовх до розвитку захворювання, яке може виникнути приблизно через рік або півтора після того, як це стає для неї важливим. Авторка рекомендує жінкам не акцентувати уваги на майбутньому, оскільки такі думки можуть викликати страх, а страх до дійсності досить часто є головним ворогом людині.

Отже, однією з трьох основних причин смертності в Україні є онкозахворювання, серед яких значною мірою виділяється рак молочної залози. Основними причинами збільшення захворюваності на РМЗ є : забруднення навколишнього середовища, малорухливий та стресовий спосіб життя, погана спадковість, не раціональне харчування, надмірне паління та вживання алкоголю, захворювання щитовидної залози, нервової системи, а також особливості темпераменту та риси характеру людини.

Список використаних джерел:

1. Нефедова Т.О. Структурні особливості психологічного благополуччя онкологічних пацієнтів з раком молочної залози. *Габітус*. Випуск 28. 2021. С. 86 – 93.
2. Хомуленко Т. Б. Психологічні особливості тілесного Я жінок, хворих на рак репродуктивної системи. *Вісник Харківського національного педагогічного*

університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. Харків, 2020. Вип. 63. С. 107–116.

ОНТОЛОГІЯ І ЗДОРОВ'Я: ГЛИБИННІ ЗАСАДИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Олександр Мацюк,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
другого року навчання освітньо-наукової програми «Філософія»
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Ярослав Блоха,
канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Онтологія, як філософська дисципліна, що вивчає природу існування та реальність, допомагає розкрити глибокі засади, які визначають взаємозв'язок між існуванням та здоров'ям. Цей погляд на здоров'я не обмежується лише фізичними аспектами, а й висуває концепцію гармонійного буття, що включає в себе духовний, психологічний та соціальний компонент.

У філософській та психологічній науковій літературі простежується поворот від негативних визначень і розуміння здоров'я як «відсутності недуги» до позитивних уявлень про здоров'я як багатовимірного феномену, благополуччя, індексу щастя, можливості повнокровного, насиченого життя, вирішальну умову свободи, спосіб життя, життєсвіт, шлях до вирішення повсякденних проблем. Здоров'я починає розглядатися як екзистенціал, що зв'язує повсякденний життєвий світ, тілесність і духовні плани особистості, а процес одужання – як здійснення покликання людини більш глибоко і ґрунтовно стати особистістю [1, с. 18].

Онтологія визнає, що здоров'я не може бути відокремлено від фундаментальної основи – існування. Здоров'я виступає не лише як стан фізичного тіла, але і як виявлення гармонії між людиною і навколишнім світом. Існування саме по собі є актом здоров'я, і відсутність хвороб лише підтверджує цю гармонію.

Онтологія підкреслює важливість соціальної взаємодії для здоров'я. Людина існує у світі взаємодії з іншими, і саме ця взаємодія формує її духовний та емоційний стан. Здоров'я відображається в якості взаємин, взаєморозуміння та підтримки у соціальному середовищі.

Онтологічний підхід розглядає духовність як невід'ємну частину людського буття і основу для здоров'я. Духовність як пошук сенсу життя, піднімає рівень осмислення та внутрішньої гармонії, що безпосередньо впливає на фізичний та психічний стан людини.

Онтологічна перспектива розглядає адаптацію до змін як необхідну умову для сталого здоров'я. Існування саме по собі є динамічним процесом, і здоров'я вимагає здатності впоратися із змінами внутрішнього і зовнішнього середовища.

Онтологія підкреслює значення постійного самовдосконалення та самоосвіти для збереження здоров'я. Людина, що прагне розвивати свої потенції, навчатися та зростати духовно, стає активним учасником свого власного здоров'я.

Онтологічний підхід сприймає природу як частину існування та наголошує важливість поваги до неї для здоров'я. Збереження природного балансу вважається важливою умовою гармонійного життя.

Таким чином, можемо констатувати, що онтологія і здоров'я спільно відкривають двері до глибшого розуміння природи існування та взаємодії із світом. Здоров'я, у даному контексті, стає виявленням гармонії між тілом, розумом, духовністю та соціальним оточенням. Розуміння онтологічних засад сприяє формуванню повного, глибокого уявлення про здоров'я, що виходить за рамки лише фізичного благополуччя. Це вбачає в собі взаємозв'язок між існуванням та елементами, які визначають життя в його повноті.

Онтологія та здоров'я взаємодіють на різних рівнях – від осмислення самого факту буття до практичних аспектів підтримки фізичного, емоційного та духовного здоров'я. Враховуючи ці засади, людина може стати архітектором власного здоров'я, активно впливаючи на всі його аспекти.

Такий погляд на здоров'я надає можливість розглядати його як справжню різноманітну концепцію, що охоплює фізичне тіло, розум, духовність та взаємодію зі світом. Онтологічні засади вказують на те, що здоров'я – це не лише мета, але й процес, у якому важливо знаходити гармонію із своїм існуванням і навколишнім середовищем.

Таким чином, розуміння онтології та її впливу на здоров'я відкриває нові можливості для інтеграції різних аспектів людського буття. Це запрошення до глибшого самопізнання, взаємодії зі світом та творення гармонійного життя, що визначається не лише фізичним станом, але і внутрішнім відчуттям рівноваги і спокою.

Список використаних джерел:

1. Здоров'я, медицина та філософія: стратегії виживання в умовах ковідної реальності / За наук. ред. Пустовіт С. В., Бугайової Н. М., Палєй Л. А. Київ : Українська асоціація з біоетики, 2022. 144 с.
2. Пустовіт С. В. Наукова медицина в контексті ковідної гіперреальності. Здоров'я, медицина та філософія: стратегії виживання в умовах ковідної реальності / За наук. ред. Пустовіт С. В., Бугайової Н. М., Палєй Л. А. Київ : Українська асоціація з біоетики, 2022. С.8-23.

ВПЛИВ ПІДЛІТКОВОЇ КРИЗИ НА ВИНИКНЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Олександр Мельніков,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Основний зміст і характеристика всіх сторін розвитку підлітка (фізичного, розумового, морального, соціального та ін.) визначають перехід від дитинства до дорослості. Формування якісних новоутворень за всіма напрямками відбувається в результаті перебудови організму, зміни стосунків з дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціального спілкування, змісту морально-

етичних норм, саморозвитку. - обізнаність, інтереси, пізнавальна та навчальна діяльність.

Психологи по-різному пояснюють причини підліткової депресії. На думку Стенлі Холла і Зигмунда Фрейда, підліткова криза біологічно детермінована і неминуча і виникає у всіх підлітків. Свою позицію ці психологи обґрунтовують тим, що в організмі підлітка неминуче відбуваються глибокі зміни, які впливають на його досвід і психічний розвиток. Л. С. Виготський підкреслював, що причина підліткової кризи полягає в неузгодженості статевого дозрівання, загального органічного розвитку, процесу соціального становлення. Нині цей конфлікт набуває особливої гостроти, оскільки знаходиться на етапі статевого дозрівання.

Яскраве підтвердження думки Л. С. Виготського знайшли дослідження Маргарет Мід і Рут Бенедикт, які показали, що підліткова криза не обов'язково універсальна, а залежить від соціального контексту. Згідно з дослідженнями М. Міда та Р. Бенедикта, тривалість підліткового віку та виникнення кризи залежать від певних соціальних умов. У той же час дослідження вітчизняних психологів показують, що криза підліткового віку не є обов'язковою в нашому суспільстві і залежить від успішності відновлення системи відносин між підлітками і дорослими.

Криза виникає тоді, коли дорослі не змінюють своєї поведінки у відповідь на бажання підлітків створити нові форми спілкування з батьками та вчителями. Батьки та вчителі пов'язують освітні проблеми з посткризовим періодом (14-15 років), а не з докризовим періодом, коли почався процес руйнування старих психологічних структур.). Інакше кажучи, для дорослих суб'єктивно найскладнішим є період формування нових, прогресивних психологічних структур, які докорінно змінюють досвід і поведінку підлітків. Дорослі, які звикли до поступових змін у поведінці дитини, роззброєні перед раптовою і різкою зміною поведінки підлітка, тому не встигають відновити схему спілкування з ним.

Підліткова криза - це раптова зміна всієї системи досвіду підлітка, його структури і змісту. Постійним явищем є протистояння підлітків дорослим і активне завоювання нових позицій. Вважається, що заборони спонукають підлітків випробувати свої сили, щоб подолати ці заборони та розширити межі, що визначають їхню незалежність. Цей конфлікт дає підлітку інформацію про себе та свої здібності, задовольняє потребу в самоствердженні.

Підліткова криза проходить три стадії.

- негативна (передкритична) - стадія викорінення старих звичок і стереотипів;

- кульмінація – стадія загострення конфлікту;

- посткритичний - етап створення нових структур і встановлення нових зв’язків.

На передкритичній стадії дитина намагається відмовитися від старих звичок і зруйнувати загальноприйняті стереотипи - до цих пір він боязкий і обережний. Кінцева стадія підліткової кризи більш інтенсивна - підліток може «кинути» що завгодно, і передбачити його поведінку важко. На цьому етапі все залежить від сімейної атмосфери – чим вона здоровіша, тим менше буде подібних «викрутасів». На посткритичній стадії у дитини формуються нові життєві цінності, стійка життєва позиція, починаються нові стосунки з людьми.

Підліткова депресія часто протікає важче, ніж інші кризи. Підліток може замкнутися або, навпаки, відкрито вам заперечити, а в більш важких випадках

підліткова криза супроводжується різними видами девіантної поведінки: курінням, вживанням алкоголю, проявами агресії, втечами з дому на знак протесту або навіть спробою покінчити життя самогубством тощо.

Саме тому вчасне виявлення проявів девіацій та їх усунення є вкрай важливим питанням сучасної психологічної науки.

ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Олександр Мельніков,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. Підлітковий вік є найбільш ризикованим в плані виникнення різного роду девіацій, які стосуються поведінки та внутрішнього світу дитини. Підліткова криза при негармонійному вирішенні та неправильному вихованні часто призводить до негативних соціальних наслідків, які можуть характеризуватися ризикованими формами поведінки та загрожувати психічному стану та здоров'ю підлітка. Саме тому вчасне виявлення та подолання різного роду девіацій в підлітковому віці є вкрай важливим питанням сучасних соціальних та психологічних служб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підліткового віку та прояву девіацій досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: О. Безпалько, В. Заіка, І. Звєрєва, А. Капська, Г. Кеплан, І. Кон, В. Моргун, В. Оржеховська, Н. Перешеїна, В. Рибалка, К. Седих, В. Співак, С. Харченко, М. Фіцула, А. Фрейд, З. Фрейд, О. Чайковська, Р. Шаравара тощо.

Метою статті є дослідження особливостей прояву девіантної поведінки в підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік – це час активного формування світогляду, інтересів зміни світогляду, системи ціннісних уявлень та самооцінки, а також формування відчуття дорослості.

Аналіз підліткового віку є одним з найбільш дискусійних питань у віковій психології: його початок і закінчення, психологічний зміст провідної діяльності, перелік новоутворень - всі ці аспекти неоднозначно трактуються вітчизняними і зарубіжними психологами. Іноді цей період повністю класифікують як період кризи, але про те, чи неминуча криза чи ні, і про її тривалість сперечаються.

Підлітковий вік характеризується появою нової якісно соціальної позиції, пов'язаної з пошуком свого місця в суспільстві: підліток починає інтенсивно думати про себе, про інших, про суспільство, з'являються різні акценти, школа, ровесники вводять нові правила поведінки, з'являються сенс і значення. Порівняння себе з дорослими і маленькими дітьми приводить до висновку, що підліток вже не дитина, але ще і не дорослий: він починає відчувати себе дорослим, намагається визнати свою незалежність і значимість для оточуючих.

Підлітковий вік охоплює період від 11-12 до 14-15 років, що відповідає середньому шкільному віку, або 5-9 класу в сучасній школі. У цей період проявляються складні і суперечливі зміни в особистості дитини, на підставі чого його називають важким, критичним і перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, пов'язаними з попереднім становищем дитини, особливостями діяльності, інтересами, радикальним розривом стосунків. Вони виникають у відносно короткий проміжок часу, часто раптові і роблять процес розвитку стрибкоподібним і бурхливим. Практично завжди ці зміни супроводжуються суб'єктивними проблемами у підлітків. Підлітки не піддаються впливу дорослих, які ефективніші за учнів молодшого шкільного віку, виявляють непокору, протидію, опір у різних формах (упертість, грубість, негативність, замкнутість), тому їх виховання також ускладнюється.

Підлітковий вік також відомий як перехідний період, оскільки це період переходу від дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Ця особливість проявляється у фізичному, розумовому, моральному, соціальному та духовному розвитку особистості. Існує багато основних досліджень, гіпотез і теорій про підлітковий вік. Найбільш яскраві концепції підліткової психології засновані на дослідженнях XX ст. Їх аналіз дозволить окреслити коло проблем, безпосередньо пов’язаних із цим віком, виявити його симптоми, побачити стабільні та історично мінливі аспекти підліткової психології, розрізнити явища та їх інтерпретації в різних наукових концепціях і краще зрозуміти їх природи.

Підхід до проблеми запланованого підліткового віку в культурно-історичній теорії Л.С. Виготського, де підлітковий період становлення особистості відповідає епосі романтизму в історії людства. Це дитинство - епоха полювання та збиральництва і дорослість - епоха високої цивілізації. Німецький філософ і психолог Е. Спренглер виділяє та описує три форми розвитку підлітка. Першою формою розвитку є «підліткова криза», в якій дитинство переживається як «друге народження». Другий тип розвитку відрізняється стабільним і поступовим зростанням, коли дитина поступово включається в «заняття дорослих». Третя форма розвитку - це самосвідоме керівництво особистістю, подолання проявів тривоги і кризи, а також більш чітке усвідомлення своєї особистості. За даними В.С. Бадмаєва, «Підлітковий вік – це найскладніший період для вчителів і батьків, найважливіший період для підлітків. Але прояви підліткових девіацій викликає серйозне занепокоєння не тільки у безпосередніх вихователів, а й усієї освітньої та правоохоронної системи [7].

Девіантна поведінка в підлітковому віці має свої різновиди: вживання алкоголю, нікотину, наркотичних речовин, ризикований секс, ризикований спорт, антисоціальна, провокаційна поведінка, агресивна та аутоагресивна поведінка, суїцидальні прояви тощо [3; 5].

Причиною і наслідком соціальної дезадаптованості підлітків, що призводить до різних форм девіантної поведінки, вважаються неправильні умови виховання [1; 4]. До шкідливих звичок (шкідливих пристрастей) в першу чергу відносять: наркотики, алкоголь, куріння.

Алкоголізм – починається зі звички вживати алкоголь в малих дозах, а потім йде по шляху тяги до алкоголю і алкогольної залежності. Симптоми алкоголізму проявляються на поведінковому рівні: потяг до алкоголю, психічне збудження, страх, нездатність зосередитися, втрата пам'яті, ослаблення життєво важливих органів, а також відсутність мотивації та спонтанна агресія.

Перша стадія – стан збудження (мова, жести, тепло, сила). Вона характеризується високою концентрацію алкоголю в клітинах мозку, її тривалість залежить від фізичного стану та стану здоров'я.

Друга стадія – загальна затримка мозкової діяльності. На цьому етапі концентрація ацетальдегіду, найбільш токсичної речовини, що руйнує клітини мозку і пригнічує діяльність кори головного мозку, є продуктом розпаду алкоголю. Тому навіть невелика кількість алкоголю, яка може здатися абсолютно нешкідливою, гальмує клітини мозку і суттєво змінює мозковий біопотік, що робить людину дратівливою, втомленою та нездатною контролювати свої дії.

Мозок молодої людини може бути повністю мертвим навіть при помірному, але частому вживанні алкоголю. Його обсяг зменшується, що викликає різкі зміни складних психічних процесів і зниження інтелектуального рівня.

Наркотична і токсична залежність також є загрозою для молодого організму. Результати численних соціологічних і медичних досліджень у нашій країні та за кордоном свідчать про те, що вікова категорія наркозалежних молодшає. В останні роки вона охоплюють дітей 8-11 років.

Встановлено, що куріння і вживання алкоголю в підлітковому віці створюють найбільш сприятливі умови для пристрасті до різних видів наркотиків. При цьому межі між алкоголізмом і наркоманією швидко зникають, тому що всі засоби цього ряду (формування звикання) належать до негативної дії наркотиків, а їх дія викликає шкідливі захворювання і важко піддається лікуванню.

Нині широке розповсюдження наркоманії та токсикоманії у різних форм та вік молоді викликають занепокоєння за фізичне та психічне здоров’я підлітків та молоді та їх майбутніх нащадків.

Ризиковані статеві стосунки з випадковими партнерами та відмова від використання презервативів становлять більший особистий ризик зараження хворобами, що передаються статевим шляхом, незапланованої вагітності та небажаного батьківства.

У більшості випадків ранній початок статевого життя відбувається тоді, коли партнери зовсім не усвідомлюють або недостатньо усвідомлюють негативні та небезпечні наслідки незахищеного сексу. В першу чергу це стосується небажаної вагітності, в кращому випадку - медикаментозного аборту, а в гіршому - спроб переривання вагітності неправильними народними та іншими методами, які можуть бути безсумнівними. негативно впливає на репродуктивну функцію майбутньої жінки.

Особливу небезпеку становлять інфекції, що передаються статевим шляхом, і часто вони тривалий час протікають приховано, тобто без клінічних проявів, вражають репродуктивну систему молодих дівчат і підлітків. Серед них найпоширенішими є трихомоніаз, гонорея, хламідіоз, уреаплазмоз, бактеріальний вагіноз, генітальний герпес, кандидоз, ВІЛ та інші.

Статистика свідчить, що кожна четверта дівчина, яка зробила аборт на ранньому терміні, страждає серйозними гінекологічними захворюваннями. Метрит, параметрит, тромбофлебіт стінки матки, тазовий перитоніт та інші захворювання є наслідками інфекції, викликаної абортом. Через перфорацію матки може припинитися менструація або змінитися її періодичність і тривалість. Це викликано пошкодженням магістральних судин матки і маткових труб і як наслідок, сумний результат – безпліддя.

Останнім часом набули поширеного прояву агресивні тенденції в підлітковому віці: прояви різного виду агресивної та аутоагресивної поведінки, ризиковані види спорту, булінг, групи смерті тощо [2; 3; 6].

Висновки. Таким чином, особливості прояву девіантної поведінки в підлітковому віці є актуальним питанням сьогодення. Адже саме девіації в підлітковому віці часто призводять до негативних наслідків, які можуть впливати все подальше життя підлітка, його психологічне та фізичне здоров'я. Саме тому вчасне виявлення та подолання таких девіацій як: вживання алкоголю, нікотину, наркотичних речовин, ризикована сексуальна поведінка, прояви агресії та аутоагресії, булінгу та ін. повинні бути на першому місці у соціальних та психологічних службах різних навчальних закладів.

Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Подальшими науковими дослідженнями автора може бути емпіричне вивчення причин виникнення тієї або іншої девіації та її розповсюдженості серед підлітків з різними особистісними якостями.

Список використаних джерел:

1. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
2. Заіка В.М. Індивідуально-психологічні особливості прояву агресивної поведінки в підлітковому віці. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 16-17 травня 2018 р. : у 3 т. Т. 1. К.: Університет «Україна», 2018. С. 39 – 49.
3. Заіка В.М. Психологічні особливості прояву агресивних тенденцій у підлітковому віці. *Habitus*. № 36. 2022. С. 82 – 86. https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.36.12
4. Заіка В.М. Особливості виявлення схильності до девіантної поведінки в підлітковому віці. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 10 грудня 2019 року. Полтава : Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна», 2019. С. 116 – 119.
5. Заіка В.М., Шаравара Р.І. Вплив дисгармонійних дитячо-батьківських стосунків на виникнення адиктивних схильностей в підлітковому віці як соціальна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. Випуск 1 (52), 2023. С. 50 – 54. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.50-54
6. Рибалка В.В. Психологічна профілактика суїцидальних тенденцій в учнівської молоді: Методичні рекомендації. К.: ІПППО АПН України, КФ ВМУРоЛ «Україна», ПП Щербатих О.В. 2007. 68 с.
7. Чайковська О.М. Складові системи чинників девіантної поведінки підлітків. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Випуск 28. С. 627-637.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАПЕЗПЕЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ДО РЕВОЛЮЦІЇ

Марина Міщенко,
кандидат філософських наук, доцент
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Анатолій Дубовицький,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Охорона праці»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Владислав Яремко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Електроенергетика»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

В усі часи і в усіх народів студенти були чи не найбіднішою верствою населення. Фінансовий стан студентства до революції, методика розв'язання фінансових проблем того часу заслуговує на увагу і сьогодні. Тем більш, що освіта була платною. Здавалося, в таких умовах отримання освіті для бідної людини ставало нездійсненою мрією.

Ще при відкритті Харківського технологічного інституту було передбачено 50 стипендій по 300 карбованців на рік і ще 50 студентів могли вчитися безкоштовно. Подібна схема була традиційною для освіти в той час, так як навчальних закладів було небагато. Збільшення вартості оплати за навчання в ХТІ відбулося тільки у 1918/19 навчальному році [1].

Було передбачено одноразові допомоги найбіднішим студентам. Але казенна стипендія передбачала державну службу на термін отримання стипендії. Розподілу з обов'язковим відпрацюванням на підприємствах не було. Існували і приватні стипендії, що засновуються як фізичними особами [2-6], так і організаціями. У різний час кількість приватних стипендій становила від трьох до п'ятдесяти семи. Проте, чимале число студентів відраховували з Інституту за несплату, але швидко відновлювали в числі студентів при внесенні грошових коштів до каси.

У радянській історіографії нерідко стверджувалося, що вищу освіту могли отримати виключно діти дворян або купців. Звичайно, отримати освіту в той час селянському синові було важче, ніж дворянському. Але зовсім не так безнадійно, як здається на перший погляд. Практично кожне десяте засідання Господарського комітету в дореволюційний період, в тій чи іншій мірі, стосувалося стипендій, звільнення від плати за навчання, розподілу коштів серед «недостатніх студентів». У кожному звіті про засідання Господарчого комітету Інституту за будь-який рік обов'язково розглядалося питання про розподіл «залишків грошових коштів» серед студентів і, значно рідше, серед персоналу Інституту (частіше до Великодня) [7]. Наприклад, в роботі [8, арк. 6-9], зазначено, що в 1891/92 навчальному році 46 студентів отримували стипендію, а 50 навчалися безкоштовно. З цих 96 студентів: селян – 19 осіб і 27 міщан. Інші - сини ремісників, служителів культу, дворян, чиновників та ін.

Одним з джерел існування студентів були благодійні вечори. Неодноразово директор Інституту отримував листи і телеграми схожого змісту: «*маю честь просити Ваше Превосходительство дозволити мені (нижчепідписаному) влаштувати спектакль в м. Бєлгороді на користь студентів вверіного Вам Інституту. Причому я приймаю на себе обов'язки відповідального розпорядника!* (Підпис)» [9, арк.13].

Нерідкі були і телеграми приблизно такого змісту: «*Прошу Ваше Превосходительство дозволити спектакль і танцювальний вечір на користь технологів» (підпис.)* [9, арк. 19; 10, арк. 1, 7, 9].

Здавалося б, яке діло організаторам вечора до студентів-технологів? Проте у звичайному випадку організаторам доводилося платити чималі гроші в бюджет за розважальний захід, гонорар акторам, збирати численні підписи в поліцейському відомстві і так далі. Благодійність же дозволяла позбутися багатьох незручностей і турбот, пов'язаних з проведенням вечора (навіть афіші нерідко друкувалися безкоштовно, дешевше обходилася і оренда приміщення). А, крім того, відвідувачі усвідомлювали, що віддають свої, нехай невеликі кошти, на винятково добру справу, тобто на освіту гідним, але небагатим людям. І не було випадку, щоб хоча б копійчина не дійшла до «недостатніх» студентів, хоча грошові кошти проходили через руки організаторів, службовців банку, піклувальника округу та директора Інституту, який розподіляв отримані суми між студентами на засіданні Господарського комітету. Існувало чимало приватних стипендій. Їх платили як державні установи (наприклад, Єйська міська Дума [11, арк. 6], Бессарабська Губернська земська управа [11, арк. 1], Область Війська Донського [11, арк. 4], або військове господарське правління Кубанського козачого війська своїм землякам, які навчалися в ХТІ); так і комерційні підприємства (наприклад, Російське товариство Пароплавства і торгівлі [12, арк. 77]). Так само приватні стипендії виплачували громадські організації (наприклад, правління Кавказького Товариства допомоги учням, студентам університету та інших вищих навчальних закладів [12, арк. 7] або Миколаївське Товариство допомоги недостатнім людям, які прагнуть до освіти [13, арк. 3]), приватні особи, які засновували іменні стипендії на відсотки від залишеного капіталу в пам'ять заможних осіб, що пішли з життя, (наприклад, стипендія ім. Дійсного статського радника Платона Петровича Сукачова, або навіть Санкт-Петербурзький гірничий інститут. Нерідко в листуванні вказувалося, що приватні стипендії платилися тільки за умови переходу на старший курс [12, арк. 15].

Таким чином, навіть у скрутних умовах дореволюційної повсякденності, молоді люди опановували освіту, нерідко стаючи не лише інженерами, а й науковцями, конструкторами, дослідниками. Нам є з кого брати приклад.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. Р-1682. Оп. 1. Спр. 54. О повышении платы за право учения.
2. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 388. Об учреждении стипендии им. С. А. Файдыш. 1900 г.
3. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 420. О стипендиях им. М. Х. Гельферих. 1902 г.
4. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 421. О стипендиях им. полковника Ивана Петровича и жены его Елизаветы Ивановны Минаевых при высших технических учебных заведениях. 1902 г.
5. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 710. Положение о стипендии им. П. Я. Снегуровской. 1912 г.

6.ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 747. Об учреждении стипендии им. Н. В. Розалион – Сошальской. 1913 г.
7.ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 430. О пособиях служащим Института.
8.ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 140. Распределение стипендий в 1891/92 уч. г.
9.ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 389. Об устройстве спектаклей и вечеров в пользу недостаточных студентов.
10. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 268. Об устройстве спектаклей и вечеров с благотворительной целью в пользу недостаточных студентов Института. (10 января – 17 декабря 1897 г)
11. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 114. Переписка по поводу частных стипендий и других пособий, получаемых студентами Института от частных лиц и от учреждений. 1890 г.
12. ДАХО. Ф. 770. Оп. 1. Спр. 463. Переписка о частных стипендиях и пособиях, 1903 г.

РОСІЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ МІФИ В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Тетяна Могила,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 256 Національна безпека
(за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та
національної безпеки Національного університету «Острозька академія»
Науковий керівник: Віталій Яремчук,
доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України
імені професора М.П. Ковальського Національного університету
«Острозька академія»

Воєнні конфлікти XXI ст. розпочинаються за іншими сценаріями, ніж у минулому, а основними чинниками, які призводять до їх виникнення є: кризові явища суспільно-політичного життя у державі; масові порушення прав людини; порушення міжнародних режимів, що регулюють воєнно-політичні питання міжнародної безпеки; звинувачення у підтримці терористичних організацій; звинувачення у виготовленні та розповсюдженні зброї масового ураження тощо. Кардинально змінило воєнну стратегію та тактику й домінування інформаційної складової, тобто створення єдиного інформаційного простору для збройних сил та політичного керівництва, до якого залучається командний склад, починаючи від командирів військових підрозділів, що дозволяє кардинально розширити простір військового впливу, а дії в інформаційному просторі, як правило, опереджають фізичні дії [2, с.20].

Визначальними тенденціями є також ставка на, так зване, безконтактне ведення бою та зростання мобільності військ, які залучаються до ведення бойових дій. Перша тенденція обумовлена можливостями, які надає використання високоточної зброї, застосування космічної розвідки, безпілотних апаратів тощо, а друга – можливостями сучасного транспорту, який забезпечує передислокацію значних контингентів військ в інший регіон на протязі кількох днів, а то й годин.

Проблема використання міфів та інформаційних стратегій у військових справах розроблялася та використовувалася упродовж усієї історії людства. Ще китайський філософ Сунь-Дзи зауважив, що «мистецтво війни полягає в тому, щоб захопити чужу державу неушкодженою; зруйнувати ворожу країну – гірший сценарій» [3, с. 19].

Російські міфи творилися не лише путінським режимом, вони не просто продукт пропагандистів й ідеологів «руського міра» кількох останніх десятиліть. Це надбання кількох століть російської історії, її колоніальна спадщина, фундамент, на якому сьогодні паразитує кремлівський режим.

Виокремимо кілька основних російських історичних міфів:

1. Міф про «Єдиний руський мір».

Один із основних міфів, яким оперує Росія, – це ідея єдиної руської цивілізації, яка об'єднує росіян, українців та білорусів. Однак дане твердження можна піддавати сумніву, оскільки історія свідчить про велику різноманітність цих народів, кожен із яких має свою унікальну культуру та ідентичність. Україна завжди була окремою нацією зі своєю власною історією та традиціями.

2. Міф про «Захисну роль Росії».

Росія часто намагається виправдати свої втручання в справи інших країн, представляючи себе як захисника прав та інтересів російського народу за кордоном. Однак, в українському контексті, це приховує істинне прагнення до розширення впливу та контролю.

3. Міф про «Історичну приналежність Криму».

Одним з ключових елементів російського втручання було анексування Криму в 2014 році. Російська пропаганда активно використовує історичні докази для виправдання цього кроку, але фактично це порушення міжнародного права та незалежності України.

4. Міф про «Братерські стосунки».

Ще однією тезою, яка часто використовується російською пропагандою, є міф про братерські стосунки між Росією та Україною. Проте, реальна політика Росії, яка порушує територіальну цілісність та суверенітет України, руйнує цей образ і робить його обґрунтуванням для агресії.

5. Міф про «Розколену Україну».

Ще однією тактикою російської пропаганди є спроби створити образ України як розколотої країни, де націоналістичні сили намагаються розділити народ. Насправді, Україна розвивається як демократична країна, де різноманітні погляди визначають політичний ландшафт, ідеї єдності та національної ідентичності залишаються ключовими.

6. Міф про «Спробу Заходу захопити Україну».

Іншим поширеним міфом є твердження про те, що Захід, зокрема Європейський Союз та НАТО, намагається захопити Україну та втручатися в її внутрішні справи. Насправді, бажання багатьох українців розвивати стосунки з Заходом базується на демократичних цінностях та економічному розвитку, а не на якій-небудь агресії чи амбіціях.

7. Міф про «Східні регіони України».

Особливо під час конфлікту на сході України часто згадується міф про те, що східні регіони країни є єдиною опорою російських інтересів. Усунення цього міфу допомагає зрозуміти, що на сході України є різні погляди та групи, і вони не можуть бути розглянуті як моноліт.

Спільною рисою міфів щодо України та українців, що насаджуються російською пропагандою, є майже повна відсутність у більшості з них фактологічної основи. Саме в цьому полягає найважливіша особливість новітніх російських антиукраїнських міфів порівняно з «класичними» пропагандистськими міфами. Слід також відзначити, що антиукраїнські міфи в російській масовій свідомості виникають не спонтанно, а створюються й насаджуються цілеспрямовано [1, с. 15].

Вважаємо, що нині вкрай важливо розрізняти факти від міфів, особливо коли йдеться про складні конфлікти. Російські історичні міфи, які обґрунтовують воєнні дії проти України, варто розглядати критично та звертатися до об'єктивних джерел інформації. Усі країни та народи мають право на свою незалежність та самовизначення, і розповсюдження історичних міфів не повинно стати перешкодою для цього.

Список використаних джерел:

1. Підлуцький О. Г. Міфи російської інформаційної війни проти України. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2017. Т. 2. С. 13-21.
2. Ситник Г. П. Воєнно-політичні конфлікти та міжнародна безпека: курс лекцій. Київ : ТОВ «САК Лтд», 2023. 92 с.
3. Сунь-Дзи Ч. Мистецтво війни. Львів : Видавництво Старого Лева. 2019. 108 с.

ТИПОЛОГІЯ ЛІДЕРСТВА В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Алла Мохаммед,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Залежно від домінуючих функцій виділяють такі типи лідерів:

1. Лідер-організатор. Його головна відмінність у тому, що він розуміє потреби своєї команди та є ініціативним. Цей лідер налаштований оптимістично і вірить, що більшість проблем можна вирішити: «Я йду за ним, знаючи, що він не запропонує мені порожній футляр». Він вміє переконувати, має схильність мотивувати, а коли необхідно висловити своє невдоволення, він робить це, не зачіпаючи достоїнств іншої людини, і в результаті люди намагаються виступити краще. Такі люди приходять зі сторони в будь-який неформальний колектив.

2. Лідер-творець, якого приваблює здатність бачити нове. Він шукає нетривіальні варіанти вирішення проблем, які можуть здатися неможливими або навіть складними. Він не віддає наказів, лише запрошує до дискусії. Може зробити будь які завдання цікавими та захоплюючими.

3. Ведучий-борець. Йому притаманні сила волі та впевненість у своїх силах. Він зустрічає першим небезпеку, вступає в бій без вагань.

4. Лідер-дипломат. Якщо він використав свої сили на зло, то його можна назвати майстром інтриг. Він заснований на чудовому знанні ситуації та її прихованих деталей, знанні пліток, забобонів, добре знає, на кого і як можна вплинути. Відомий тим, що відволікає увагу від своїх невідомих планів.

5. Лідер-утішник. Люди тягнуться до нього, тому що він готовий підтримати у важку хвилину. Поважає людей і доброзичливо ставиться до них.

Також загальне групове лідерство складається з таких компонентів: емоційного, ділового та інформаційного. «Емоційний» лідер (серце групи) — це той, кому всі в групі можуть співпереживати і «відкрити своє серце». Добре працювати з «бізнес-лідером» (руки групи), який може організувати бізнес, встановити необхідні ділові відносини та забезпечити успіх бізнесу. Лідери бізнесу можуть мати різну спрямованість: організатор, мотиватор, обізнаний, критик. Лідеру «інформації» (мозок групи) кожен задає питання, тому що він обізнаний, все знає, пояснює і допомагає знайти потрібну інформацію. Лідер, який поєднує в собі всі три складові, був би найкращим, але такий різнобічний лідер рідко зустрічається в дійсності.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЛІДЕРСТВА В УМОВАХ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ

Алла Мохаммед,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. На сьогодні вкрай важливо для сучасного суспільства виховати когорту справжніх лідерів та керівників, які зможуть взяти на себе відповідальність за керуванням тієї чи іншою суспільною діяльністю у територіальних громадах та в державі в цілому. Якраз в підлітковому віці відбувається формування та становлення лідерських якостей особистості, які в подальшому будуть впливати на весь особистісний розвиток людини. Саме тому вивчення особливостей становлення лідерства в умовах міжособистісної взаємодії підлітків відіграє важливу роль у сфері психологічного знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу роботи покладено наукові концепції таких вчених: А.А. Бодалева, Я.Л. Коломенського, Б.Ф. Ломова, А.Б. Петровського, Б.Д. Паригіна, Ж. Піаже, З. Фрейда, К. Левіна та ін. стосовно розуміння лідерства та міжособистісної комунікації в підлітковому віці.

Метою статті є дослідження розуміння поняття лідерства та його становлення в умовах міжособистісної взаємодії підлітків.

Виклад основного матеріалу. Щодо розуміння поняття лідерства та особливостей його проявів і різновидів в психології існує багато різноманітних теорій: генетична, соціальна, особистісна, ситуативна, психоаналітична, волюнтаристська, біхевіористична, трансакційна, харизматична тощо [1; 2; 3]. Так, генетична теорія вказує, що деякі навички лідерства, особливо інтелектуальні

здібності, закладаються генетично. Соціальна теорія говорить про те, що лідерство - це міжособистісний процес, і багатьом навичкам, необхідним для його здійснення, можна навчити. Наприклад, умінню будувати спілкування, ставити мету і формувати ефективні команди. Проте, треба відзначити, що не всі ці уміння легко піддаються засвоєнню, деякі навички важко опанувати повною мірою.

Всі характеристики лідера поділяються на особистісні (застосовні тільки до нього) і міжособистісні (характеристики його взаємодії з людьми). Три групи виділяються за своїми індивідуальними особливостями. Перший з них є постійним симптомом. Це прагнення до досягнення результату, цілеспрямованість, впевненість у собі, далекоглядність, інтуїція, енергійність, ефективність, інтуїтивність, творчий потенціал [4]. Природа сучасного життя вимагає від лідера чітких і розумних цілей. У світі все змінюється, тому, щоб залишатися лідером, потрібно бути впевненим у собі. Він повинен бути енергійним, вчасно ставити завдання, приймати зважені рішення, бути оперативним у своїх діях.

Друга група – поведінка лідера в певній ситуації. Тут також є кілька поведінкових рис, які допомагають людині досягти успіху. До них відносяться: рішучість, вміння ризикувати, самовладання, реалізм, стійкість перед обличчям невизначеності, незалежність, авантюризм, здатність розвивати кілька питань одночасно, терпіння.

Рішучість - це вміння використовувати можливості і змінювати хід подій у вигідному напрямку. Ризик пов'язаний з рішучістю, але ризикувати потрібно вміло, зваживши всі «за» і «проти». Уміння ризикувати пов’язане зі здатністю передбачати та прораховувати можливі сценарії. Тому керівник повинен контролювати всі свої почуття та емоції та об'єктивно оцінювати свої здібності. Стійкість у невизначених ситуаціях – одна з головних якостей лідера: він не боїться відсутності зворотного зв’язку. Він справляється зі своєю роботою без прямого зворотного зв’язку та вирішує проблеми, над якими інші не можуть працювати в невизначених ситуаціях.

Керівники повинні прислухатися до думки інших, але виявляти незалежність при прийнятті остаточних рішень. Після прийняття рішення на основі фактів, які є в його розпорядженні, він залишається тим самим. Такого лідера не можна змусити погодитися з рішенням, з яким він не згоден. Прийняття рішень іноді демонструє достатню кількість авантюризму, що робить лідера ще більш привабливим. Для лідера дуже важливо бути гнучким. Йому не потрібно зосереджуватися на якійсь проблемі. Лідер повинен бути відкритим до нових ідей, мислення та процесів. Він повинен навчитися вирішувати кілька завдань одночасно, але завжди дивитися на все уважно. Тому керівник повинен запастися терпінням, адже досягти успіху неможливо відразу, для цього потрібно подолати багато труднощів.

Третя група – реакція на навантаження. Загалом лідер повинен мати високі розумові та фізичні якості, оскільки він витримує високі фізичні навантаження. Виділяють такі якості: стресостійкість, здоровий оптимізм, почуття гумору, вміння визнавати власні недоліки та помилки. Лідер повинен дбати про своє здоров'я і вміти справлятися зі стресом. Для цього він повинен вести збалансований спосіб життя і оптимально використовувати свій час. Успішний лідер не дозволяє ситуації керувати ним. Відчувши на собі вплив стресу, керівник повинен знати, що робити, щоб не нашкодити здоров'ю. Для цього він повинен

мати здоровий оптимізм і почуття гумору. Лідер бачить гумористичний бік трагедії. Він не дозволяє своїм невдачам обтяжувати себе, він може знайти щось смішне в ситуації та легко знаходить різні можливості. Зробивши помилку, керівник готовий її визнати, посміятися над собою, а не звинувачувати інших. Вади керівництва показують, що лідери такі ж люди та вразливі, як і всі інші.

Міжособистісні якості лідера поширюються на відносини усередині своєї компанії і відносини з зовнішнім середовищем, тобто поза компанією. Ознаки лідера при спілкуванні всередині компанії можна поділити на душевні якості і професійні здібності [5]. До першого відносяться здатність до співчуття, сензитивність і сприйнятливість. Лідери розуміють, що неможливо догодити усім. Він уміє співчувати людині, не дозволяючи при цьому зробити себе безпомічним і. невимогливим. Лідер розуміє почуття інших, здатний поставити себе на місце інших і відчути їхні почуття. Під сприйнятливістю треба розуміти здатність схоплювати суть справи швидко, виявляючи здатність відрізняти суттєві сторони ситуації від несуттєвих. Професійні якості включають комунікабельність, дисциплінованість, контроль, управління та вміння укладати парі з іншими. Лідер охоче передає знання, дає поради та допомагає іншим рости та розвиватися, не витрачаючи часу. Будь-який потенційний лідер повинен бути готовий організовувати і підтримувати командну роботу і змушувати людей слухатися, для цього він сприяє дисципліні. Атрибути, пов'язані зі стосунками поза компанією, включають вміння працювати разом Ідеальний лідер характеризується вмінням розмовляти з людьми, добротою та здатністю спілкуватися на будь-якому рівні.

Абсолютним втіленням теорії характеру є концепція харизматичного лідера (від грец. Sagista – дар, благодать, милість бога). Всі успіхи його послідовників приписуються харизматичному лідеру, навіть явні помилки стають його заслугою. Для харизматичного лідера справедливе прислів'я «короля грає оточення». Харизматичний лідер викликає абсолютну довіру в оточуючих людей і змушує схилятися перед ними.

Висновок про відсутність індивідуальних характеристик лідерів цитується як доказ того, що лідерство є ситуативним. Тому на зміну теорії особистості прийшла ситуативна теорія лідерства, згідно з якою лідерство пояснюється як продукт конкретної ситуації. У різних конкретних ситуаціях групового життя з'являються окремі члени групи, які хоча б за однією ознакою чи властивістю перевершують інших, і саме в таких ситуаціях людина стає лідером. На відміну від інших, він краще за них знає, як застосувати свою особистість у певних ситуаціях. Характеристики, характер і якості лідера стають відносними. Ж. Піаже піддав критиці саме цей момент ситуаційної теорії, заявивши, що в цьому випадку повністю усувається проблема особистої активності лідера.

Щоб подолати недоліки цієї теорії, Дж. Хартлі запропонував систему аргументів, які можуть пояснити, чому, на його думку, певні люди стають лідерами і чому не тільки обставини визначають їх висунення. Це особливо можливо тому, що, по-перше, якщо хтось стає лідером в одній ситуації, він може стати лідером в іншій; по-друге, через вплив стереотипів лідери в одній ситуації іноді вважаються лідерами групи в цілому; по-третє, коли людина є лідером в одній ситуації, вона отримує владу, і ця влада продовжує працювати, щоб обирати цю людину лідером знову і знову; по-четверте, безперечно існують певні характеристики особистості лідера.

Висновки. Таким чином, поняття лідерства різні вчені розуміють по своєму, але всі схиляються до думки, що це особистісна якість людини, яка допомагає їй скеровувати всі свої здібності на керівництво та організацію тією чи іншою людською діяльністю. При цьому лідерські якості в більшості формуються саме в підлітковому віці і в подальшому тільки вдосконалюються. Особливості становлення лідерства в умовах міжособистісної взаємодії підлітків відбувається за своїми закономірностями, які відіграють важливу роль в формуванні майбутніх лідерів.

Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Подальші наукові дослідження автора будуть стосуватися саме емпіричного вивчення особливостей становлення лідерства в умовах міжособистісної взаємодії підлітків.

Список використаних джерел:

1. Волківська Д.А. Сучасні підходи до визначення лідера. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер. : Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 45-47.
2. Гуменюк О.Г. Теоретико-методологічний аналіз особистісних теорій лідерства. *Scientific journal "ScienceRise*. № 10/1(27), 2016 С. 30 – 36.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. К.: Академвидав, 2003. 448 с.
4. Петрочко Ж.В. Сутність і функціональна роль соціальної ініціативності у структурі лідерства підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18 (2). –С. 143-150.
5. Татенко В. Типологія лідерства. *Психолог*. 2006. № 34. С. 12-14.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Світлана Олійник,
аспірантка відділу міжгалузевих і порівняльних правових досліджень
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Науковий керівник: Ірина Кресіна,
доктор політичних наук, професор, академік НАПрНУ
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Попри спільну історію побудови соціалізму, після старту демократизаційних процесів країни Східної Європи пішли різними шляхами до ринкової економіки та побудови демократичних інститутів. Деякі з них, зокрема Угорщина та Словенія, змогли краще справитися з негативними соціальними та економічними наслідками перехідного періоду [3]. Сьогодні колишні члени соціалістичного табору навіть у статусі держав-членів Євросоюзу відрізняються між собою за рівнем добробуту, безробіття, нерівності доходів та соціальними системами.

Дослідження показали, що нерівність у сфері охорони здоров'я всередині країни пов'язана з системою соціальної держави [2]. Аналогічно тому, як структура та інститути соціальної держави впливають на повсякденне життя населення, вони також впливають на соціально-економічну нерівність у сфері охорони здоров'я.

Безліч теоретичних та емпіричних досліджень вказують на важливість соціальних детермінант нерівності у доступі до медичних послуг. Особливу роль у поясненні причин нерівності за медичними показниками відіграють два механізми: матеріалістичний і психосоціальний. Матеріалістичний підхід стверджує, що дохід створює матеріальні ресурси і можливості для кращого рівня здоров'я шляхом інвестування доходу в «здорові» товари і послуги. Як зазначає К.Бамбра, не лише індивідуальний дохід є причиною нерівності у сфері охорони здоров'я, але й доступ до державних послуг, таких як освіта і транспорт, які посилюють нерівність у сфері охорони здоров'я, пов'язану з доходами [1]. Абсолютний дохід, або абсолютна бідність, втрачає своє значення як предикатор здоров'я, якщо задовольняються найнеобхідніші матеріальні умови (гігієна, доступ до проточної води, відсутність голоду). Тим не менш, нерівність у стані здоров'я зберігається в багатих індустріальних країнах, на всіх рівнях доходу і незалежно від абсолютної бідності. Здоров'я залежить не лише від власного доходу, але й від соціального порівняння дохідної позиції людини, що наводить на думку про психосоціальне пояснення.

Психосоціальний механізм стверджує, що люди порівнюють себе, щоб оцінити своє становище в суспільстві; зазвичай вони порівнюють себе з вищими соціально-економічними верствами населення і в результаті відчувають себе гірше. Більша соціальна нерівність створює більш тривожні порівняння. Постійне друге місце в цих порівняннях може призвести до хронічного стресу, який впливає не лише на психічне, а й на фізичне здоров'я через підвищений рівень кортизолу. Соціальний градієнт здоров'я та нерівність у здоров'ї, що зберігається в багатих країнах, підтримують психосоціальний підхід [4]. Дохід є важливим фактором, причому йдеться не стільки про абсолютний дохід і бідність, скільки про статус і відносний дохід.

Освіта є ще одним фактором, який через ці механізми сприяє посиленню нерівності у сфері охорони здоров'я. Рівень освіти відображає певні когнітивні здібності, які впливають на поведінку, наприклад, профілактику захворювань або знання про здоровий спосіб життя. Крім того, освіта збільшує шанси на майбутній успіх, наприклад, на роботу з кращими умовами праці та вищим доходом.

У поєднанні двох механізмів, описаних вище, підхід протягом життя розглядає здоров'я як результат накопичення ризиків для здоров'я. Матеріальні, соціальні та психосоціальні (не)переваги накопичуються протягом життя і проявляють нерівність у стані здоров'я, особливо якщо держава загального добробуту не запобігає накопиченню ризиків. Соціалізм структурував суспільство; залежно від перехідного процесу нерівність у сфері медичних послуг пом'якшувалася або поглиблювалася і, нарешті, впровадження соціальних і політичних реформ вплинуло на соціальну нерівність і здоров'я. Протягом життя ці історичні події мають кумулятивний вплив на оцінку стану здоров'я людини. Не акцентуючи увагу на жодній історичній події, кожен компонент відображено в кластерах добробуту.

Дослідження нерівності у сфері освітнього здоров'я дають, хоча й на основі невеликої вибірки країн Східної Європи, дещо суперечливі результати: одні дослідники виявили, що країни Центрально-Східної Європи займають середню позицію в Європі; дослідження країн колишньої Югославії виявило несподівано малі нерівності у сфері охорони здоров'я, тоді як найбільші нерівності

були виявлені у Словаччині, Польщі та Чеській Республіці в європейському порівнянні. У Радянському Союзі освіта значною мірою визначала професію людини і пов'язаний з нею соціальний статус. Для тих, хто мав менше середньої освіти, не існувало альтернативної можливості висхідної мобільності через самозайнятість, як на західних капіталістичних ринках. Тому можна припустити, що нерівність у стані здоров'я, пов'язана з рівнем освіти, є більшою в посткомуністичних країнах, ніж у Західній Європі.

Держави загального добробуту держави покликані запобігати соціальним ризикам і гарантувати основні соціальні права. Відмінності між ними щодо реалізації цих основних прав і того, що вони вважають соціальними ризиками або особистою відповідальністю, відображаються в різних типах режимів. Ідея держави загального добробуту виходить за рамки єдиної соціальної політики, а цілі держави загального добробуту включають: політику охорони здоров'я, яка захищає громадян у разі хвороби та нещасних випадків; сприяння участі на ринку праці та забезпечення рівня життя у разі втрати роботи; сприяння гендерній рівності через заходи з догляду за сім'єю та дітьми; пенсійну політику; захист мінімального доходу як остаточної системи соціального захисту. Соціальна політика слугує буфером на випадок серйозних життєвих подій, які можуть зашкодити здоров'ю. Але цей перелік також показує, що в ненадзвичайних життєвих ситуаціях (наприклад, універсальна сімейна допомога) соціальна держава може впливати на соціальні детермінанти здоров'я і пом'якшувати або загострювати соціально-економічну нерівність.

Крім того, соціальна держава може забезпечити громадянам відчуття безпеки, що знижує рівень кортизолу і пом'якшує шкідливий вплив стресу на здоров'я. Державна політика теж може мати позитивний вплив на здоров'я не лише через економічний перерозподіл, але й через зміцнення соціальних ресурсів окремих осіб і громад. Соціальні ресурси допомагають людям збалансувати напругу між можливостями та життєвими викликами. Дисбаланс, як-от тривале безробіття, призводить до стресу, тривоги та погіршення здоров'я. Порівняльний аналіз підтвердив, що соціальна держава впливає на нерівність у сфері охорони здоров'я, пом'якшуючи зв'язок між соціальними детермінантами та здоров'ям.

Якщо порівнювати регіони Східної та Західної Європи, то очікування щодо впливу на нерівність у сфері охорони здоров'я різняться. З одного боку, на Заході держава загального добробуту має давні традиції. Соціальне забезпечення та перерозподіл мають пом'якшувальний вплив на нерівності у сфері медичного забезпечення. З іншого боку, Захід або орієнтація на Захід супроводжується неоліберальним капіталізмом і ринковою економікою, які посилюють нерівність у сфері охорони здоров'я. Хоча перерозподіл зменшує відносну нерівність у сфері охорони здоров'я, зумовлено доходами, капіталізм посилює цю нерівність, коли люди оцінюють своє відносне становище за допомогою несприятливих соціальних порівнянь. У постсоціалістичних країнах, де соціальні права ґрунтувалися на зайнятості, а соціальні гарантії були невід'ємною частиною соціалізму, перехід до капіталізму супроводжувався високим рівнем безробіття та необхідністю коригувати соціальну політику. Під час перехідного періоду соціальна нерівність посилилася і змінилася по суті; тепер вона була результатом лібералізації ринку, а не партійних привілеїв. Негативний вплив трансформаційних процесів у кінці XX ст. на здоров'я населення чітко відобразився в зрос-

танні рівня смертності в середині 1990-х років. Можна припустити, що нерівність у доступі до здоров'я у східноєвропейських кластерах добробуту є вищою, ніж на Заході. Однак для тих країн Східної Європи, які пережили важкий перехідний період відносна нерівність у сфері охорони здоров'я зумовлена рівнем доходів не є значною, а абсолютна нерівність у сфері охорони здоров'я є суттєвою.

Список використаних джерел:

1. Bambra C. Health inequalities and welfare state regimes: theoretical insights on a public health 'puzzle'. *Journal of Epidemiology and Community Health*. 2011. Vol. 65. P. 740–745.
2. Brennenstuhl S., Quesnel-Vallée A., McDonough P. Welfare regimes, population health and health inequalities: a research synthesis. *Journal of Epidemiology and Community Health*. 2012. Vol. 66. P. 397–409.
3. Eder A., Volk H., Haller M. Patterns of social ties, trust, and participation after the fall of the iron curtain: new findings from Central and Southeast European countries. *International Journal of Sociology*. 2017. Vol. 47. P. 147–161
4. Mackenbach J.P. The persistence of health inequalities in modern welfare states: The explanation of a paradox. *Social Science & Medicine*. 2012. Vol. 75. P. 761–769.

ПОЛТАВСЬКІ ВІХИ ЖИТТЄПИСУ ДЖАМО БЕКА ГАДЖИНСЬКОГО

Владлен Орлов,
кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного сектору науково-освітньої та виставкової роботи, Полтавський музей авіації і космонавтики, відділ Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

Фундація та активна трансформація україно-азербайджанських відносин на сучасному етапі має важливе значення для обох країн та її регіонів. Подібна співпраця ґрунтується на значній історичній платформі, у фокусі котрої перебувала й Полтавщина. Чітким прикладом такої спільнодії є постать Джамо бека Сулеймана бека огли Гаджинського, недостатньо відома пересічному, усередненому мешканцю Полтави, котрий безпосередньо проживав у Полтаві в середині 1920-х років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будинок на розі вулиць Мало-Садової (з 12 червня 1923 року – Короленка [4, с. 193]), прокладеної у другій половині XIX століття, та Садової, на схід від Полтавського міського саду (зараз – Полтавський міський парк культури та відпочинку «Перемога»), який в публічному просторі Полтави маркований іменем найбільш відомого його мешканця, правозахисника, громадського та літературного діяча – Володимира Галактіоновича Короленка (1853–1921). Однак, навіть після його смерті 25 грудня 1921 року домоволодіння, в якому був квартирантом В. Г. Короленко, залишалося важливим осередком правозахисту, статус котрого активно підтримували члени родини та найближче коло спілкування. Саме у цей період, у середині 1920-х років, орієнтовно 1925 – 1926 роках, у домоволодінні квартирував Джамо бек Сулейман бек огли Гаджинський (1888, Губа – 1942, В'яттаб) – азербайджанський державний і громадсько-політичний діяч, співзасновник азербайджанської національної державності, правозахисник, журналіст. Жертва сталінських репресій [2].

Віхи життєпису Джамо бека Гаджинського демонструють складність становлення власне азербайджанської державності. Він народився 14 червня 1888 року в місті Губа Бакинської губернії (зараз – Азербайджанська Республіка). Студіював право, цікавився юриспруденцією, а в 1912 році завершив навчання на юридичному факультеті Санкт-Петербурзького (нині – державного) університету. Був поліглотом, окрім азербайджанської – володів англійською, французькою, арабською, російською мовами та фарсі. У 1907 – 1915 роках працював журналістом, літературним оглядачем, кореспондентом газети «Каспій». У 1914 – 1915 роках – уповноважений комітету у справах біженців-мусульман у Батумі та Баку, надавав допомогу постраждалим під час Першої світової війни. Саме у цій діяльності проявив себе як правозахисник людей, які потребували правової підтримки і допомоги у період проведення бойових дій під час Першої світової війни. Як громадський діяч, був активно задіяний у царині захисту пам'яток історичної та культурної спадщини Азербайджану, зокрема був співзасновником Азербайджанського археологічного товариства у 1917 році [2; 3].

Продовжив свій громадський та правозахисний чин і на політичній ниві: член мусульманської фракції Закавказького сейму, а після розпуску Сейму 26 травня 1918 року став членом новоствореного парламенту – Національної Ради Азербайджану. 28 травня 1918 року був одним із двадцяти чотирьох підписантів Акту про державну незалежність Азербайджанської Демократичної Республіки. Джамо бек Сулейман бек огли Гаджинський став депутатом Національної Ради Азербайджану відповідно до «Закону про формування Азербайджанського парламенту» від 19 листопада 1918 року [2; 3].

Поряд із активною діяльністю як парламентаря, відзначений роботою у виконавчій владі новопосталої Азербайджанської Демократичної Республіки. Так, упродовж 28 травня – 17 червня 1918 року очолював міністерство державного контролю у першому урядовому кабінеті Азербайджанської Демократичної Республіки на чолі з відомим азербайджанським юристом, політичним діячем, фундатором сучасної азербайджанської державності Фаталі хан Іскендером огли Хойським (1875–1920) [1, с. 30; 2; 3].

Повернувся до уряду в найбільш складні у політичному вимірі часи для незалежности Азербайджану та упродовж 14 квітня 1919 – 30 березень 1920 року перебував на посаді міністра пошти і телеграфу в четвертому та п'ятому уряді на чолі з Насиб беком Юсіф беком огли Юсіфбейли (Усуббековим; 1881–1920) [1, с. 30; 2; 3].

Після окупації Азербайджану Червоною армією та проголошення радянської влади у квітні 1920 року Джамо бек Гаджинський залишив активну політичну діяльність і працював у адміністративно-фінансовому відділі Народного комісаріату юстиції. Брав участь у роботі Товариства досліджень та вивчення

Азербайджану, займався охороною пам'яток історичної та культурної спадщини [3].

Однак, його попередня громадсько-політична та правозахисна діяльність не залишилась поза увагою більшовицької влади. Вже, 21 квітня 1922 року його було заарештовано у сфабрикованій справі підпалу бакинських нафтопромислів та ймовірного зриву першотравневої демонстрації. 10 грудня 1922 року Джамо бек Гаджинський отримав три роки ув'язнення. Упродовж 1922 – 1925 років був арештантом Челябінського політізолятору. Відповідно до Рішення особливої наради від 3 квітня 1925 року Джамо беку Гаджинському було заборонено проживати на Закавказзі, зокрема в Азербайджані, Північному Кавказі, Москві, Ленінграді та прикордонній зоні. У зв'язку з продовженням політичного переслідування – висланий до Полтави, де мешкав у будинку В. Г. Короленка за запрошенням його удови, громадської активістки, політичної діячки, налаштованої опозиційно до російського самодержавства, Євдокії Семенівни Короленко (1855–1940) та її сестри, також громадської активістки Парасковії Семенівни Івановської (1852–1935) [2; 3].

Додатковим ілюстративним джерелом у контексті досліджуваної постаті є історична мемуаристика, наприклад, спогади мешканки будинку-флігеля за сучасною адресою: вулиця Короленка, 1, Тетяни Борисівни Александровської, української філологині, перекладачки, народженої 17 травня 1926 року в родині лікарів, які квартирували безпосередньо у цьому домоволодінні упродовж 1924 – 1942 років. Т. Б. Александровська описує політичний клімат 1920-х – початку 1930-х років, звісно не без етнонаціональних помилок, притаманних дитячій пам'яті: «У ті роки … Полтава була місцем заслання політично неблагонадійних, і всі вони знаходили піклування та добре слово бабці Паші [П. С. Івановської – своячки В. Г. Короленка та сестри Є. С. Короленко – В. О.] … грузинів, вірмен…» [5, с. 6].

У Полтаві народився його єдиний син – Джамо Гаджинський (2 травня 1926, Полтава – 16 вересня 2005, Баку) – азербайджанський науковець, педагог, доктор історичних наук, професор, автор студій з культури та історії Баку, дослідник історії Азербайджану початку XX століття, міжнаціональних відносин, зокрема вірмено-азербайджанських взаємин та історії карабаського конфлікту на теренах кавказького регіону [3].

У червні 1928 року Джамо бек Гаджинський зумів повернутися до Азербайджану. З липня 1928 року він обіймав посаду секретаря планового відділу Республіканського союзу сільськогосподарської кооперації («Койбірлії»), а згодом став і начальником відділу. З листопада 1933 року працював у системі Центральної спілки кооперативів Азербайджану «Азеріттіфаг»; у 1934 році – головний консультант виробничої кооперації; у січні 1937 року – звільнений у зв'язку з ліквідацією посади [2; 3].

22 жовтня 1937 року – заарештований за контрреволюційну діяльність і підготовку терактів проти партійного та державного керівництва; своєї вини не визнав. 3 грудня 1938 року – засуджений на вісім років виправно-трудових таборів, чотирьох років позбавлення політичних прав і конфіскації 50% майна. У 1942 році помер у В'ятському виправно-трудовому таборі (Кіровська область, РФ). 13 червня 1956 року – реабілітований військовою колегією Верховного Суду СРСР [1, с. 30; 2; 3].

Висновки. Постать Джамо бека Сулеймана бека огли Гаджинського залишила значний слід у фундації новітньої азербайджанської національної держави. Він є одним із двадцяти чотирьох політичних діячів – засновників Азербайджанської Демократичної Республіки та сучасного Азербайджану. У контексті подальших україно-азербайджанських студій варто належним чином оцінити недостатньої вивчений та відрефлексований полтавський період його біографії.

Список використаних джерел:

1. Векилов Р. А. История возникновения Азербайджанской Республики. Баку: Издательство «Элм», 1998. 32 с.
2. Гаджинский Джамо Сулейман-бек оглы. Відкритий список: сайт. URL: https://ua.openlist.wiki/ (дата звернення: 24.10.2023).
3. Гаджинський Е. Джамо бек Гаджинський. Біля витоків азербайджанської державності. *Зоря Полтавщини*. Дата опублікування: 22.05.2018. URL: http://zorya.poltava.ua/dzhamo-bek-gadzhinskij-bilja-vitokiv-az/ (дата звернення: 24.10.2023).
4. Полтаві 800 років. 1174 – 1974: зб. документів і матеріалів / редкол.: І. Ю. Горобець (голова), М. М. Губерський, В. Є. Лобурець та ін. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1974. 419 с.
5. Полтавський літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка. – 6345. Ф. А-2. Спр. 15: Інв. №1232: Александровская Т. Б. Мои воспоминания о жизни в усадьбе музея В. Г. Короленка. Рукопис. 20.06.2007 р. 14 с.

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ХУСТСЬКОМУ РАЙОННОМУ ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ ЦЕНТРІ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ярина Орос,
здобувачка вищої освіти ІІ курсу магістратури
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Інституту соціальних технологій Університету «Україна»
Науковий керівник: Ірина Масляннікова,
кандидатка психологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри
соціальної роботи та педагогіки
Інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Анотація. *В статі висвітлено специфіку організації надання соціальної допомоги людям похилого віку Хустським районним територіальним центром соціального обслуговування. Увага акцентована на видах соціальних послуг на відділеннях терцентру.*

Ключові слова. *Люди похилого віку, соціальні послуги, соціальна допомога, адресна соціальна допомога, соціальна адаптація.*

Abstract. *The article highlights the specifics of the organization of providing social assistance to the elderly by the Khust District Territorial Center of Social Services. Attention is focused on the types of social services at the Tercenter branches.*

Keywords. *Elderly people, social services, social assistance, targeted social assistance, social adaptation.*

Діяльність Хустського районного територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) спрямована на здійснення соціального обслуговування та надання послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання, в умовах стаціонарного, тимчасового або денного перебування.

Територіальний центр у своїй діяльності керується основним документом – «Положенням про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)», а також Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів» №1417 від 29.12.2009р.

Основною метою діяльності установи є виявлення громадян, які потребують допомоги і якісне надання різних видів соціально-побутових, соціально-медичних, інформаційних, психологічних, соціально та юридичних послуг [1].

Територіальний центр соціального обслуговування надає:

• соціально-побутові послуги – забезпечення продуктами харчування, м'яким і твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспорт ними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів, ремонт одягу та взуття, перукарські послуги тощо;

• психологічні послуги – надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення відносин з оточуючим соціальним середовищем, психологічної корекції, методичних порад;

• соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб громадян, яких обслуговує територіальний центр, організація їх дозвілля;

• соціально-медичні послуги – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів, збереження, підтримка здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

• соціально-економічні послуги – надання натуральної чи грошової допомоги;

• юридичні послуги – надання консультацій з питань чинного законодавства, захист прав та інтересів громадян, яких обслуговує територіальний центр;

• інформаційні послуги – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації, у тому числі надання інформації про можливість отримання безоплатної правової допомоги відповідно до Закону України "Про безоплатну правову допомогу";

• інші соціальні послуги, перелік, умови та порядок надання яких визначають у разі потреби місцеві органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, що утворили територіальний центр.

Діяльність територіального центру здійснюється через наступні структурні підрозділи:

Відділення соціальної допомоги вдома територіального утворюється для надання соціальних послуг за місцем проживання/перебування не менш як 80 одиноким громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з частковою втратою рухової активності (мають III, IV і V групу рухової активності) та потребують сторонньої допомоги, надання соціальних послуг в домашніх умовах згідно з медичним висновком.

Відділення соціальної допомоги вдома надає відповідно до державних стандартів соціальних та психологічних послуг такі послуги:

1) догляд вдома;
2) паліативний/хоспісний догляд;
3) психологічна підтримка.

Надання соціальних послуг таким громадянам проводиться за плату відповідно до тарифів на платні соціальні послуги або з установленням диференційованої плати.

На підставі даних карти індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги та медичного висновку складається індивідуальний план надання соціальної послуги, після чого між громадянином і територіальним центром укладається договір, в якому зазначаються зміст та обсяг послуги, порядок оплати, обумовлюються періодичність, строки надання соціальної послуги та психологічної допомоги відділенням соціальної допомоги вдома, інші умови.

Відділення соціально-побутової адаптації територіального центру утворюється для надання соціальних послуг не менш як 30 громадян похилого віку.

Відділення обслуговує громадян, які мають часткове порушення рухової активності, частково не здатні до самообслуговування та не мають медичних протипоказань для перебування в колективі та потребують соціально-побутової і психологічної адаптації, надання соціальних послуг з метою усунення обмежень життєдіяльності. Відділення соціально-побутової адаптації надає такі послуги: соціальна адаптація та денний догляд, а також ряд інших соціально-психологічних послуг у разі потреби.

Відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги територіального центру (далі - відділення адресної допомоги) утворюється для надання соціальних послуг не менш як 500 таких громадян, які відповідно до акту обстеження матеріально-побутових умов потребують натуральної чи грошової допомоги.

Відділення адресної допомоги виходячи з можливостей, наявної фінансової та матеріально-технічної бази безоплатно забезпечує громадян:
1) одягом, взуттям, іншими предметами першої потреби;
2) ліками, предметами медичного призначення;
3) предметами побутової гігієни;
4) продовольчими та промисловими товарами;
5) гарячими обідами тощо.

Відділення адресної допомоги має право організовувати надання на платній та безоплатній основі швацьких, кравецьких, перукарських послуг, послуг з ремонту вікон, дверей, квартир (будинків), санвузлів, дахів, парканів, побутової техніки, радіоапаратури, холодильників, взуття, послуг із заготівлі та завезення палива, розпилювання дров тощо.

Відділення організації надання інформаційних та юридичних послуг здійснює роботу з питань соціального захисту, психологічної підтримки пенсіонерів, інвалідів, одиноких громадян та громадян, які проживають самотньо, дітей-сиріт, одиноких і багатодітних матерів, малозабезпечених сімей з дітьми, а також інших соціально-незахищених громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги.

Таким чином, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) – це спеціальний заклад, який надає соціальні, психологічні послуги громадянам похилого віку та самотнім непрацездатним громадянам, спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності, психологічної стабільності та соціальної активності; в якому надається комплекс соціально-побутових,

психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, юридичних, інформаційних та інших соціальних послуг громадянам похилого віку.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 12 серпня 2011 року № 312 "Про затвердження Порядку влаштування бездомних осіб похилого віку та інвалідів до стаціонарних соціально-медичних установ та інших закладів соціальної підтримки (догляду)"
2. Наказ Міністерства соціальної політики України від 16 листопада 2020 року № 769 "Про затвердження форм документів, необхідних для надання соціальних послуг"
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 року № 233 "Деякі питання державної допомоги окремим категоріям громадян"
4. Положення про Хустський міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Хустської міської ради від від 29.01.2021 року.

ОСОБЛИВОСТІ ГОРИЗОНТАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Олег Остапенко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
четвертого року навчання освітньо-наукової програми «Філософія»
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Ярослав Блоха,
канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

З появою постіндустріального суспільства, яке характеризується переходом від економіки виробництва до економіки інформації та послуг, соціальна мобільність набула нових рис та взяла на себе інші відтінки. У такому суспільстві зміни в технологіях, економіці та освіті взаємодіють, визначаючи нові умови для руху людей по шаблях соціального ліфту.

Соціальну мобільність П. Сорокін трактує як надзвичайно широке поняття, визначає її як будь-який перехід індивіда чи соціального об'єкта з однієї соціальної позиції до іншої. Він виокремлює горизонтальну, вертикальну, висхідну, низхідну, індивідуальну, групову соціальну мобільність [4]. Англійський соціолог сучасності Дж. Уррі висунув припущення, що «у сучасному світі існує дванадцять форм мобільності», до яких він відніс пересування у пошуках місця проживання, професійні подорожі, студентські подорожі, транснаціональні подорожі пенсіонерів, туристичні подорожі, переміщення у зв'язку з роботою тощо [5, с.79-80]. Крім того, сучасні соціологи (Е. Ґіденс, С. Макеєв, С. Оксамитна) виокремлюють міжпоколінну (міжгенераційну, інтергенераційну) та внутрішньопоколінну (внутрішньогенераційну, інтрагенераційну) [1, с.268; 2, с.190-208; 3, с.12], а також струкрутну, обмінну (циркулюючу), суб'єктивну соціальну мобільність [3, с.12].

Горизонтальна соціальна мобільність – це явище, яке визначається переміщенням осіб або груп на соціальній страті в межах одного рівня. Вона відображається у зміні соціального статусу або класу, але не включає рух вгору чи

вниз по соціальній лісі. Основними особливостями горизонтальної соціальної мобільності є її природа, чинники впливу та наслідки.

Горизонтальна соціальна мобільність є важливою складовою соціальної динаміки, оскільки вона відображає тенденції в розподілі ресурсів і може бути відзначена декількома ключовими аспектами:

1. Зміна професій та робочих сфер – однією з основних форм горизонтальної мобільності є зміна професії або робочого напряму без зміни соціального статусу. Це може відбуватися через перекваліфікацію, розвиток нових навичок або зміну інтересів.

2. Культурний обмін та інтеракції – горизонтальна мобільність також може бути пов'язана з культурним обміном і взаємодією між різними групами суспільства. Це може включати участь у спільнотах, об'єднаних за інтересами, галузевими асоціаціями або культурними групами.

3. Зміни в освітній сфері – горизонтальна соціальна мобільність може бути пов'язана з отриманням нових освітніх можливостей або переходом між різними освітніми інститутами. Це може призвести до зміни професійної спрямованості та збагачення знань.

З-поміж чинників, які впливають на горизонтальну мобільність в постіндустріальному суспільстві можемо виокремити:

1. Освіта та навички – рівень освіти та наявність конкретних навичок є ключовими факторами, що впливають на горизонтальну мобільність. Люди, які постійно розвивають свої здібності, мають більше можливостей для переходу між різними сферами.

2. Технологічний прогрес – розвиток технологій може створювати нові галузі та робочі можливості, що сприяє горизонтальній мобільності. Знання і вміння використовувати нові технології може відкривати нові шляхи у кар'єрному зростанні.

3. Економічна стабільність – стабільність економіки та рівень зайнятості можуть впливати на можливості горизонтальної мобільності. У економічно важкі часи або насичених ринкових умовах може бути важко здійснити перехід між галузями.

Горизонтальна соціальна мобільність, незважаючи на свої позитивні наслідки, несе в собі певні виклики, які потребують уваги та розв'язання. Сприяючи розширенню можливостей та розвитку суспільства, цей вид мобільності вимагає розуміння та підтримки для того, щоб індивіди могли впоратися із складністю нових викликів і визначити своє місце в сучасному світі.

Так, наслідками горизонтальної соціальної мобільності є:

1. Розширення горизонтів кар'єри – однією з основних позитивних наслідків є можливість розширення горизонтів кар'єрного розвитку. Люди можуть експериментувати з різними сферами діяльності, збагачуючи свій досвід та навички.

2. Культурна різноманітність – горизонтальна мобільність сприяє культурній різноманітності, оскільки люди з різних сфер об'єднуються та обмінюються ідеями та підходами. Це може призводити до творчого синтезу та інновацій.

3. Гнучкість та адаптація – індивіди, які пройшли горизонтальну мобільність, розвивають навички гнучкості та адаптації. Вони стають більш здатними пристосовуватися до різноманітних умов і викликів, що сприяє їхньому успіху в різних сферах.

4. Розвиток соціальних навичок – взаємодія з різними групами індивідів та різними культурними середовищами розвиває соціальні навички та міжособисті вміння, що є важливими у сучасному, глобалізованому світі.

Найголовнішими викликами, які постають перед індивідом в результаті горизонтальної соціальної мобільності в постіндустріальному суспільстві, на нашу думку, є:

1. Нестабільність ідентичності – постійний перехід між різними сферами може створювати відчуття нестабільності ідентичності. Люди можуть відчувати труднощі у визначенні свого місця в суспільстві та формуванні стабільної самоідентифікації.

2. Стрес та невизначеність – зміна середовища та робочих завдань може призводити до стресу та невизначеності. Не всі індивіди готові або здатні швидко адаптуватися до нових умов, що може викликати психологічний дискомфорт.

3. Конфлікти в робочих групах – горизонтальна мобільність може викликати конфлікти в робочих групах через різниці в робочих стилях, цінностях та підходах. Сприйняття новачків може викликати опір у вже існуючих командах.

Таким чином, можемо констатувати, що у постіндустріальному суспільстві соціальна мобільність стає як важливою можливістю, так і викликом. Технологічний прогрес, зміна структури економіки та освіта формують новий ландшафт для руху людей по шаблях соціального ліфту. Це суспільство потребує системи освіти, яка підтримує постійне навчання та розвиток, а також політики, спрямованої на забезпечення соціальної інклюзії та рівності можливостей. Розуміння цих динамік дозволяє суспільству адаптуватися до викликів та максимізувати переваги соціальної мобільності в епоху постіндустріальної ери.

Горизонтальна соціальна мобільність, в свою чергу, сприяє більшому різноманіттю та ефективності у суспільстві, але вона також може ставити виклики перед індивідами, щодо їхньої здатності адаптуватися до нових умов.

Список використаних джерел:

1. Ґіденс Е. Соціологія: пер. с англ. Київ : Основи, 1999. 726 с.
2. Макеєв С., Оксамитна О. Соціальна мобільність у стратифікованому просторі. Структурні виміри сучасного суспільства : навчальний посібник / за ред. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2006. С. 190–208.
3. Оксамитна С. Міжгенераційна класова та освітня мобільність. Київ : НаУКМА; Аграр Медіа Груп, 2011. 287 с.
4. Sorokin P.A. Social and Cultural Mobility. Glencoe, Ill. : Free Press, 1959. 654 p. URL.: https://scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1303798
5. Urry John Mobilities. Oxford: Polity Press, 2007. 336 p.

ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЮ ЖИТТЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Юліана Петрашко,
здобувачка вищої освіти ІІ курсу магістратури
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Інституту соціальних технологій Університету «Україна»
Науковий керівник: Ірина Масляннікова,
кандидатка психологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри
соціальної роботи та педагогіки
Інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Анотація. *Стаття розкриває особливості стилю життя осіб з особливими потребами, стереотипи їхньої поведінки. Окремо виокремлено особливості поведінки таких осіб в залежності від їхнього соціального статусу і походження.*

Ключові слова. *Спосіб життя, стереотипна поведінка, стиль життя, якість життя.*

Abstract. *The article reveals the peculiarities of the lifestyle of people with special needs, stereotypes of their behavior. Peculiarities of the behavior of such persons depending on their social status and origin are separately highlighted.*

Keywords. *Way of life, stereotyped behavior, lifestyle, quality of life.*

Під способом життя розуміємо стереотипи поведінки, традиції, які визначають взаємозалежність між індивідом і оточенням. Спосіб життя – це характерна часова, конкретно історична категорія, бо стосується окремих груп і навіть поколінь. Так, окремо можна розглядати спосіб життя військових, ув'язнених, студентів, представників богеми; проте нас цікавить спосіб життя конкретної соціальної групи осіб з особливими потребами, тобто інвалідів.

Важливими складовими способу життя є якість і стиль життя. Перша передбачає не тільки зміст і рівень якості харчування, умов проживання, оздоровлення, споживання медичних послуг, а й можливості задоволення духовних потреб людини. Стиль життя враховує певні комунікаційні моделі, статус спілкування; а рівень статків, як певний символ, виводить індивіда на відповідний статусно-рольовий щабель суспільства.

Отже, індивідуалізація стилю поведінки презентується в манерах особистості, смаках, звичках та стійких рисах. Альфред Шюц тлумачить стиль життя як прояв індивідуальної цілісності особистості, що активно прагне досконалості. Це поняття він використовує також для позначення сукупності захисних стратегій та компенсаторних прийомів, які застосовує суб'єкт у відповідь на вплив з боку найближчого соціального оточення.

Проблему стилю життя осіб з фізичними обмеженнями здоров'я важливо розглядати як особливу інтегральну характеристику, як своєрідний поведінковий прояв людини. У цьому контексті цікавими є праці Г. Олпорта, У. Корнера, Г. Роршаха, які пов'язують формальні ознаки стилю життя з різноманітними діями індивідів.

Розгляд індивідуального стилю життя осіб з фізичними обмеженнями здоров'я можливий через систему засобів оптимальної діяльності. У цьому плані дуже важливо акцентувати увагу на адаптивній функції стилю, де виокремлюються дві складові – психофізична та фізична.

Цей напрям представлений науковими розробками про стиль спілкування (В.Мерлін), стиль активності (Б. Вяткін), стиль саморегуляції (В. Морсанова), стиль самореалізації діяльності (О. Андрос) та інші.

На думку Н.В. Паніної, стиль життя треба розглядати як індивідуально-особистісну форму прояву типового, як своєрідний відбиток мікросередовища, в якому розгортається життєдіяльність особистості. У такому контексті реалізується діяльнісний принцип розуміння стилю життя, життєдіяльності, життєвої програми, життєвого плану, активної життєвої позиції особистості.

Отже, поняття "стиль життя" охоплює різні форми взаємодії осіб, в яких реалізується система цінностей життя, мотивів дії, потреб та інтересів, а також статусно-рольовий набір і структурні можливості. Це дозволяє досліджувати життєдіяльність, а в нашому випадку – життя осіб з фізичними обмеженнями здоров'я, у всіх його проявах.

Вивчення життєвих стилів передбачає аналіз умов життя, що характеризується зростаючою статусною неоднорідністю, особливо у випадку з людьми з фізичними обмеженнями здоров'я. Життєвий стиль у такому випадку виступає принципом інтеграції і «відчуження» водночас.

Для повноцінного стилю життя людина з фізичними обмеженнями здоров'я має здійснювати, згідно з Т. Парсонсом, чотири функціональних дії: адаптацію, ціледосягнення, інтеграцію та утримання зв'язків. Так, адаптація передбачає створення економічного середовища, яке має забезпечити необхідний мінімум матеріальних благ. Ціледосягнення слугує задоволенню потреби у соціальній активності. Інтеграція здійснюється за допомогою правових механізмів і зменшує ступінь напруженості та запобігає соціальним конфліктам. Збереження суспільних цінностей здійснюється функцією утримання зв'язків.

Система показників стилю життя спрямована на оцінку реальної поведінки людей. Вона має включати два типи показників:

– об'єктивний (реальний), який характеризує реальну поведінку людей;

– суб'єктивний (ідеальний), який відображає представлені знання про зразки поведінки.

З метою дослідження особливостей стилю життя людей з інвалідністю О. Діковою-Фаворською, було здійснено опитування методом інтерв'ю членів сімей, у яких проживає молода людина з інвалідністю, кількість опитаних сімей склала 30. Проведене дослідження дає змогу окреслити реальну життєву ситуацію молодих інвалідів та їхніх сімей, виявити специфіку їх життєдіяльності.

Сценарій інтерв'ю було сфокусовано на можливостях реалізації потреб за класифікацією А. Маслоу. Задоволення вітальних потреб (потреби в їжі, диханні, фізичних рухах, одязі, житлі, відпочинку) опитаної категорії надзвичайно обмежено через фінансову скруту та непристосованість житлових умов для людини з інвалідністю.

Це підтверджується такими висловлюваннями: «Гроші, що отримую на сина і на себе по догляду за ним складають приблизно 550 грн.; цього абсолютно не вистачає»; «Грошей отримуємо дуже мало, дуже потребуємо допомоги»; «Всю зиму на вулицю не виходимо, бо важко одній сина вивезти на собі з верхнього поверху»; «Не можемо спуститися на ліфті з коляскою. Зимою взагалі не виходимо на вулицю» та ін.

Екзистенціальні потреби також надзвичайно складно реалізувати, тому що, на думку опитаних, покращити своє здоров'я або видужати неможливо:

«Живу, щоб не вмерти, немає ніякої надії, лікарі безсилі, тому що не можу купити необхідне». Медичне обслуговування, що гарантується державою, – безкоштовне, проте малоефективне; а ліки та процедури, що здатні забезпечити якісний результат, виявляються недоступними, тому що потребують значних фінансових вкладень.

Щодо економічної стабільності осіб з фізичними обмеженнями здоров'я, то ця позиція взагалі є вкрай слабкою. Перспективи працевлаштування інвалідів, збільшення матеріальних виплат для осіб з обмеженнями здоров'я є, скоріше, бажаними, ніж здійсненними: «Дуже хотілось би влаштуватись на роботу або працювати дома, куди не звертаємося, всюди дивуються і відмовляють».

Задоволення соціальних потреб, що, в першу чергу, відбувається через комунікацію, розвиток дружніх стосунків, участь у формальних та неформальних організаціях, за оцінками опитаних, є найбільш проблематичним.

При аналізі відповідей респондентів виокремлюються дві складові цього процесу:

-неадекватне сприйняття людини з фізичними обмеженнями здоров'я, особливо маркованою хворобою, з боку здорових людей. Ця реакція коливається від страху і жалю до глузування та принижень: «Люди сприймають нас як щось дивне»; «На вулиці розглядають, зупиняються, дітям показують…»; «У двір дитину вивезти не можу – глузують»;

-значне звуження кола спілкування, що пов'язано з об'єктивними причинами і обмежується членами сім'ї, сусідами та близькими людьми родини, а це не завжди повноцінно задовольняє потребу у спілкуванні молодої людини: «Моє спілкування – це моя родина»; «Крім батьків та сусідів, нікого не бачу»; «Друзів немає, тільки мама».

Сучасний світ пропонує нові комунікаційні можливості, які надзвичайно актуальні для досліджуваної групи. Це інтернет-спілкування. Молоді люди, які мають фізичні обмеження, використовують новітні технології, за наявності комп'ютера, дуже активно. Це дозволяє інвалідам розширювати власний кругозір, знаходити нових друзів, здійснювати віртуальні подорожі, долучатись до обговорень нагальних соціальних проблем тощо. Безумовно, це нові можливості для людей з фізичними обмеженнями здоров'я, проте кількість тих інвалідів, котрі мають комп'ютер, дуже незначна.

Як засвідчують результати інтерв'ювання, задоволення потреб в оцінці, в престижі, в самоактуалізації шляхом опанування престижною професією, набуття нового статусу, яке передбачає економічну незалежність, перехід від статусу «державного утриманця» в статус самодостатньої людини, що прагне жити і живе повноцінним життям. Свої очікування інваліди висловлюють наступним чином: «Звичайні люди у суспільстві вважають, що ми слабші та гірші за них. Можливо, ми дійсно слабші за них фізично та інтелектуально, але ми – не гірші»; «Був момент, що я намагалася переконати навколишній світ у цьому, але потім вирішила, що я на це не витрачатиму свої сили, а буду досягати хай не великих, але висот. Я закінчила школу, зараз отримую вищу освіту, потім піду працювати, а з часом – і особисте життя буде в квітах та цукерках»; «Особисто мені ввійти в повноцінне суспільне життя нічого не заважає, але ось суспільству прийняти нас, таких, як ми є, заважають ярлики, які вони ж самі на нас повісили».

Людина з фізичними обмеженнями в Україні має стиль життя, який не можна вважати комфортним: екстремальна бідність, коли «грошей ні на що не

вистачає», обмежене спілкування («Спілкуюсь тільки в родині.»), відсутність життєвих перспектив через недостатність освіти, в тому числі вищої («Дуже хочу навчатися, але не знаю, як зробити це реально.»), недоступність гідного працевлаштування («Роботодавці нас бояться, не довіряють.»). До цього треба ще враховувати не досить толерантне ставлення оточення до людей з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Ільясов Р. А. Методичний посібник з організації професійного навчання за робітничими професійними та його соціально-психологічного супроводу в умовах центрів професійної реабілітації інвалідів. Київ, 2006. 105 с.
2. Інвалідність і суспільство: навчальний посібник / заг. ред. Л. Байда, О. Красюкова-Енс. Київ : Канадський центр вивчення неповносправності; ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України», 2012. 188 с.
3. Швалб Ю. М. Тищенко Л. В. Майбутнє і сьогодення студентів з обмеженими можливостями : психологічні аспекти : монографія. Київ, 2015. 240 с.

ФОРМУВАННЯ СОЦІОЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Ярина Пилипко,
здобувачка вищої освіти ІІ курсу магістратури
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Інституту соціальних технологій Університету «Україна»
Науковий керівник: Ірина Масляннікова,
кандидатка психологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри
соціальної роботи та педагогіки
Інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Анотація. Стаття присвячена формуванню соціоекологічної культури суспільства загалом і соціальних працівників зокрема. Обґрунтовано вплив екологічної культури на соціально-економічний розвиток суспільства.

Ключові слова. Соціоекологічна культура, екологія, соціальний працівник

Abstract. The article is devoted to the formation of socio-ecological culture of society in general and social workers in particular. The influence of ecological culture on the socio-economic development of society is substantiated.

Keywords. Socio-ecological culture, ecology, social worker

Соціоекологічна культура – це сукупність знань, навичок, цінностей і установок, що дозволяють людині розуміти взаємозв'язок між суспільством і природою, а також приймати відповідальні рішення, спрямовані на збереження навколишнього середовища.

Під соціоекологічним вихованням слід розуміти передачу від покоління до покоління певної сукупності норм і правил, що регламентують бережливе ставлення людей до природи в процесі життя та виробничої діяльності і цим самим охороняють природу від руйнування.

Елементи цього виховання пронизують різні релігії, починаючи від первісних. В національних традиціях всіх народів було закладене шанобливе ставлення до природи.

Відсутність екологічної культури в більшості людей є основною причиною сучасної екологічної кризи. Проблему формування екологічної культури населення планети ООН визначила як головне пріоритетне завдання людства. У наш час багато екологічних принципів та вимог не діють, оскільки вони чужі технократичному суспільству. Дефіцит екологічних знань та екологічної культури проявляє себе у тому, що екологічна інформація не включається у споживчу сферу. Техногенні коріння свідомості випливають з низької екологічної культури населення. Забезпечити екологізацію суспільної свідомості може тільки система розгалуженої екологічної освіти та виховання.

Соціоекологічна культура – це складний феномен, який включає в себе соціальний, екологічний компоненти, та елементи загальної культури і в той же час є складовим елементом педагогічної культури.

У науковій літературі, даються визначення окремих компонентів соціоекологічної культури, зокрема соціальна культура визначається як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень його розвитку і втілюються в результатах продуктивної діяльності.

Ступінь співвідношення взаємного впливу в системі "людина - природа" не є величиною сталою. Зміна її пов'язана з розширенням можливостей людини впливати на природу за допомогою створених нею знарядь праці, а також - на суспільство шляхом пізнання соціальних законів. Характер змін у взаємодії людини з оточуючим світом відбивається в зміні відповідних парадигм взаємодії. В основі нової парадигми покладені ідеї, що адекватно відбивають нове співвідношення природних і людських сил. На зміну панування людини над природою поступово приходить ідея рівного партнерства, в якому суспільство і природа взаємодіють як партнери, що мають рівний потенціал [2].

Покоління за поколінням люди змінювали навколишнє середовище, залишаючи після себе, як результат свого життя та діяльності, шар соціально-психічного середовища. Нагромаджуючись, ці шари немовби утворювали стіну, що дедалі сильніше відокремлювала людей від лона природи. Як підсумок, тепер ми живемо не стільки на лоні природи, скільки на «лоні культури». Вона оточує нас звідусіль у вигляді соціально- психічного середовища. Нині ми не так пристосовуємось до природи, як до культури. Пристосовуючись до останньої, ми пристосовуємо і видозмінюємо природу.

Сутність термінів екологія, екологічна культура у різних дослідженнях трактується по-різному. Видатний український вчений-біолог, академік К. Ситник стверджує: що екологія – це одна з біологічних, міждисциплінарних наук, проблеми якої набули глобального характеру. Ф. Дрьо писав, що екологія – це наука майбутнього і, можливо саме існування людини на планеті залежатиме від її прогресу.

Формування соціоекологічної культури майбутніх соціальних працівників є важливим завданням сучасної освіти.

Соціальні працівники працюють з людьми, які часто є найбільш вразливими до впливу екологічних проблем. Вони повинні мати знання і навички, необхідні для того, щоб допомагати цим людям адаптуватися до змін, викликаних зміною клімату, забрудненням навколишнього середовища та іншими екологічними проблемами.

Формування соціоекологічної культури майбутніх соціальних працівників може здійснюватися за допомогою різних методів і підходів. Серед них:

Включення екологічних тем у навчальні програми. Соціальні працівники повинні мати базові знання з екології, а також знання про конкретні екологічні проблеми, з якими стикається суспільство. Ці знання можуть бути отримані в рамках навчальних дисциплін, таких як екологія, соціологія навколишнього середовища, економіка навколишнього середовища та інші.

Сучасне суспільство наблизилося до важливого етапу, коли необхідний перехід від епохи доекологічної до епохи екологічної. Існування нашої цивілізації, її подальша доля цілковито залежать від того, наскільки й як скоро стануть «екологічними» наші свідомість, поведінка, культура.

Це може увінчатись успіхом лише за умови найширших екологічних виховання та освіти з новими підходами, на базі нової системи освіти, що потребує активного долучення до соціально-екологічних знань. Перетворенням має бути охоплена вся емоційна сфера людини, в кожної особистості повинно сформуватися почуття високої відповідальності перед живим світом сьогодення й майбутнього. Треба розвивати нові глобально-політичні, правові та економічні механізми управління активністю людства. Подальший розвиток цивілізації має відбуватися з додержанням правила соціально-екологічної рівноваги (за М. Ф. Реймерсом) [1]: суспільство розвивається доти й остільки, доки й оскільки зберігає рівновагу між своїм тиском на середовище та відновленням цього середовища — природним і штучним.

Список використаних джерел:

1. Березуцький В.В. Екологія : навч. посіб. / В.В. Березуцький, Л.А. Васьковець, О.М. Древаль ; за ред. проф. В.В. Березуцького. - Х.: НТУ "ХПІ", 2016. - 420 с.
2. Древаль О. М. Д73 Основи екології : навч.-метод. посібник / О. М. Древаль, О. Г. Янчик. – Харків : НТУ «ХПІ», 2017. – 146 с.
3. Лук'янова Л. Б. Основи екології, методика екологізації фахових дисциплін: Навчальнометодичний посібник для викладачів. – Вид. 2-ге змінене і доповнене. – Київ : ТОВ «ДСК – Центр». – 2016. - 210 с.

ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В'ячеслав Пушкарь,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавського інституту економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Під час дослідження актуальності питання пріоритетів післявоєнного розвитку вітчизняного ОПК, пов'язаних з важливістю вітчизняного оборонно-промислового комплексу та його розвитку було досліджено та опрацьовано наукові праці вчених С.Г. Пасічник, В.С. Ковальський, В.М. Черниш, Л.К. Бацман та ін. Проте проблеми та питання саме специфіки військової доктрини не були предметом наукового дослідження даних науковців.

Після війни, держава Україна стикнеться з трьома проблемами, це безробіття, розруха та модернізація армії. Спеціалісти з багатьох міжнародних організацій оцінюють також значне падіння ВВП в 2023. Більш оптимістично до цього відносяться урядовці, наголошуючи на тому, що наша економіка впаде не менше чим на третину.

Те, що наш добробут впаде, це факт, питання тільки у тому, як швидко ми відновимося. Можна бути впевненим в тому, що це наша не остання війна за свою незалежність, адже російсько-український конфлікт належить до ряду цивілізаційних та геополітичних. Таких, що завершуються до повного розгрому противника, а не мирними угодами. Роль військової промисловості, як однієї з основ економічного відновлення України, є важливою. Які б гарантії не надали Україні, який би мирний договір з Росією не був би підписаний вона його порушить. Тому після війни ми маємо не лише відбудувати наші міста та села, інфраструктуру та підприємства, а й зайнятися масштабним переозброєнням наших збройних сил.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення посталого питання полягає у переведенні України до стандартів ведення війни у 21 сторіччі, одним з яких є: мінімізація людських витрат, цінування кожної людини. Підготовка до будь-яких збройних конфліктів може стати не лише великою статтею видатків у державному бюджеті. Насамперед, в роки відновлення вона може стати одним з драйверів економічного зростання країни. І якби це цинічно не звучало, але саме війна є одним із рушіїв науково-технічного прогресу. Оборонно промисловий комплекс є важливою складовою економіки багатьох розвинутих країн світу.

Можливість розробляти та виготовляти свій арсенал демократії є одним з гарантів суверенітету держави, проте, для деяких країн світу, оборонно-промисловий комплекс є не просто одною складовою національної економіки, а є її основою, однією з таких світових держав є Ізраїль, коротко можна проаналізувати роль обороно-промислового комплексу Ізраїлю у його економіці, та окреслимо роль Української військової промисловості у нашому післявоєнному відродженні. Доля України через те, що і країна Ізраїль майже схожі, кожна країна має неадекватних сусідів, країни страждають від постійних воєн, і змушені жити в атмосфері вічної оборони, що має негативно впливати на інвестиційну привабливість. Проте, попри постійні війни Ізраїлю все-таки вдалося залучати інвестиції, мало того, країна стала однією зі світових фабрика новацій, це сталося завдяки тому, що країна Ізраїль весь час свого існування приділяла увагу модернізації своєї армії. Саме те озброєння, таке як «залізний купол», армія оборони Ізраїлю могла переконати інвесторів у тому, що ризик знищення добудовувати ними підприємство ворожими ракетами є набагато меншим за ризик його банкротства у наслідок економічної кризи.

І собі, Ізраїльський «залізний купол» не існував би, якби Ізраїль не передавши багато уваги своєму оборонному промисловому комплексу. Ще на початку своєї незалежності в сорокових роках, Ізраїль виготовляв лише тільки стрілецьку зброю, боєприпаси до неї та спорядження.

Але вже в шістдесятих роках минулого століття, уряд Ізраїлю ухвалює концепцію розвитку вітчизняного військово-промислового комплексу, її основною метою була незалежність від іноземних постачальників озброєння. Особлива увага приділялася науково-дослідним й дослідно-конструкторським роботам. До прикладу, в 1970 році почалася розробка всесвітньо відомого Ізраїльського

танка «Меркаба», сталевий макет нової бойової машини вже був готовий у 1971 році. Перші танки, були поставлені на озброєння Ізраїльської армії тільки у 1979 році, у своїй конструкції вони мали багато інновацій, що яскраво вирізняло їх серед танків інших країн.

Військова доктрина диктувала урядовцям пріоритети розвитку вітчизняного оборонно-промислового розвитку, економічні ресурси Ізраїлю не великі, тож витрати потрібно мінімізувати, вартість нових оборонних проектів і сучасних систем оборони збільшується такими темпами, що переважають середні темпи зростання Ізраїльської економіки у довгостроковій перспективі. Це все змушує приділяти особливу увагу в провадженні інновацій у виробництво. Та власне продукцію цього виробництва. Це дозволяє не лише мінімізувати використання матеріальних людських ресурсів під час виробництва так і знизити людську та матеріальні втрати під час війни. Таким чином у вісімдесятих роках в Ізраїлі були сформовані дослідницькі інститути, заводи, що виготовляли високотехнологічну та інноваційну продукцію хоч і військового призначення.

Наприклад, радари, що спочатку використовувалися для визначення місця розташування ворожих літаків. Або електронно обчислювальні машини спочатку використовувалися для дешифрування повідомлень ворога. Тобто за якісного менеджменту можна швидко знайти цивільне застосування продукції, вийти на новий ринок, заробити більше грошей та підвищити імідж своєї країни. До речі. високотехнологічні товари не лише коштують дорожче сировини з якої вони зроблені їхня ціна менша волатильна ніж ціна сировини. Це одна з проблем української економіки, дуже і дуже залежна від цін на сировину. В Україні ситуація з оборонно-промисловим комплексом відрізняється від Ізраїльського прикладу, за часів Радянського союзу в Україні було багато військових заводів, ракетні програми та багато іншого. Але проблема цих заводів це суттєве відставання від західних технологій, саме устаткування було морально застарілим і аварійним. Інновації впроваджувалися не в усіх областях, у деяких робили ставку на масовість, як це було з танками, і що характерно, що інновації майже не переходили із військового в цивільне.

У той час коли в розвинутих країнах комп'ютери ставали доступнішими для підприємців та простих людей. у Радянському Союзі вони залишалися розкішшю, вони були чимось космічним. Тож після розпаду Радянського союзу, військові заводи не змогли конкурувати з західними заводами та їх технологіями. За 24 роки позаблокової політики, Україна втратила багато підприємств оборонно промислового комплексу. Ми кликали сліпі надії на мир, підписували меморандуми, віддавали наші крилаті ракети, авіацію ядерну зброю. На заміну ядерної зброї ми не створили нічого. У нас немає оперативно – тактичних комплексів, щоб могли вразити об'єкти ворога на далекій відстані. Наша країна не мала стабільного оборонного замовлення, асам оборонно-промисловий комплекс перетворився но чорну діру Українського бюджету. Занепали й наукові інститути, фахівці та спеціалісти яких, не бачачи перспектив, виїхали за кордон. В останні роки російської агресії у 2014 році, держава Україна розпочала певні розробки, проте в масштабах нашої країни це зовсім маленькі успіхи, оскільки можемо значно і значно більше.

Після війни багато наших міст та селиш буде або повністю знищено, або суттєво пошкоджено, те саме стосуватиметься інфраструктури стан якої й без війни був поганим. Багато громадян вже стикнулося з безробіттям, сукупність цих факторів означає справжнє зубожіння населення хоч і тимчасове, окремо

варто зазначити те, що безповоротно зміниться економічна географія держави. Донбас вже не буде промисловим центром як раніше, Харків вже не буде таким економічним центром як до війни, бо місто фактично знаходиться по суті на передовій, що негативно впливає на його інвестиційну привабливість. Найбільше зміниться демографічний портрет нашої країни. Колись густо населені східні регіони навряд чи будуть густо населені. До війни більша частина нашого експорту була сировиною чи напівфабрикатами, оскільки ціни на дані товари є волатильними, то кожна економічна криза, болісно вдаряла по нашому народному господарству.

Урядова програма економічного відновлення держави, повинна створити нові робочі місця, водночас потрібно модернізувати свою армію і готуватися до майбутніх викликів. Чим швидше відновляться робочі місця, тим більше. оживуть наші місця, як додатковий ефект ми отримаємо високотехнологічне виробництво, що буде виробляти дорогі товари. Що можуть іти не лише на забезпечення наших збройних сил, а і на експорт. Наприклад на зараз деякі країни зацікавилися Українською розробкою протикорабельного комплексу «Нептун». Сучасний оборонно-промисловий комплекс є гнучким, він може задовольняти як і цивільні, так і військові потреби, відтворений і примножений у майбутньому ОПК України може стати одним із джерелі новацій у нашій економіці, його розробки ми можемо використати у цивільному секторі.

Наприклад, наші розробки у сфері радіотехніки ми можемо використати для виробництва радарів, радіопередавачів, що використовуються у цивільній сфері. Таким чином ми знизимо обсяги нашого імпорту, збережемо гроші, в середині нашої економіки. Налагодивши в Україні високотехнологічного озброєння, ми зможемо легко налагодити виробництво електроніки без якої на зараз важко уявити життя сучасної людини. Залишаються відкриті питання того, звідки взяти гроші на розвиток ОПК. Не потрібна така диспропорція на користь розвитку інфраструктури, як це вже було до війни. Тобто необхідно збільшити державні витрати на державне оборонне замовлення, мінімізувати корупцію. Ще одним і методів залучення грошей в економіку є військові облігації, але тут потрібно бути максимально обережним, оскільки облігації переказувати ліквідні гроші на руках населення у неліквідні цінні папери, а після вій Національний банк України буде навпаки насичувати економіку держави ліквідними грошима з метою пожвавлення економіки. Ще одним джерелом інвестицій можуть стати іноземні інвестори. По перше ми воюємо з регулярною армією, як в рази перевищує армію України за кількістю солдатів. А це великий досвід і цінні знання яких не буде в інших армій світу, по-друге, якщо держава буде дбати про свою безпеку це означитиме наявність державного оборонного замовлення і гарантуватиме прибуток, по-третє, це можливість часткового роздержавлення ОПК, приватна форма власності не заважає у світі виготовляти сучасне озброєння. Для цього необхідно створити необхідне законодавство. Провести реформу спецслужб, щоб унеможливило витік секретних даних. Мета цього всього проста, це знизити корупційні ризики що безповоротно виникають із державною формою власності. Збільшити інтерес виробника до підвищення ефективності власного виробництва, залучити приватні інвестиції, що дозволяють швидко провести модернізацію виробництва без залучення державних грошей.

Висновки. Інновації будуть відігравати передову частину у післявоєнному відродженні України через розвиток оборонно промислового комплексу,

потрібно буде залучати іноземних фахівців, це шлях який проходили всі розвинуті країни світу, за цей час ми маємо приділити особливу увагу нашій освіті та науці, потрібно за дуже короткий проміжок часу побудувати нову систему, де вже будуть сучасні українські новатори, що закінчать нові українські школи, університети й будуть розробляти інновації. Вже розвинений ОПК створить попит на ці інновації, буде спочатку це все залучатися в військовий комплекс, а вже потім в повсякденне життя. На зараз потрібна негайна робота над помилками, задача сьогодення максимально бути готовими до реформування ОПК, підготувати свою економіку до тих всіх викликів що відбудуться, змінити її структуру, підготуватися до викликів майбутнього та в подолати виклики минулого. На зараз потрібно збільшити в десятки разів виробництво безпілотників, збільшити виготовлення в рази сучасних крилатих та балістичних ракет, комплексів протиповітряної та протикорабельної оборони, сучасних засобів зв'язку, при цьому ми повинні ставати сильнішими не тільки військово, а й економічно.

ГЕРОНТООСВІТА ЯК ФАКТОР САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСІБ ЛІТНЬОГО ВІКУ

Вадим Разіньков,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Андрій Каркач,
старший викладач кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти,
Полтавський інститут економіки і права

В даний час старість є актуальною, соціально значущою проблемою, зростає інтерес до вивчення цього періоду життя, усвідомлюється необхідність знань про нього [3, с.77-90].

По-перше, наука стала мати у своєму розпорядженні дані, що свідчать, що старість не є процесом тотального згасання. Геронтологи дійшли висновку, що в той час, коли активність одних функцій погіршується, інші можуть демонструвати процеси розвитку та компенсації.

По-друге, актуальність досліджень самореалізації в старості обумовлена стрімко прогресуючою тенденцією до демографічного старіння населення.

Таким чином, дослідження феномена самореалізації у віковому аспекті (проблеми самореалізації літніх людей) у другій половині XX століття отримало додатковий імпульс у зв'язку зі стійкою тенденції до збільшення частки літніх людей у віковій структурі суспільства.

Під самореалізацією ми розуміємо процес здійснення можливостей розвитку свого «Я» за допомогою власних зусиль, співтворчості, співпраці з іншими людьми, соціумом і світом в цілому. Це процес особистісного зростання, побудови оптимістичного життєвого плану на частину життя, що залишилася, на основі оцінки результатів прожитого життя і власних можливостей [5].

Ми поділяємо точку зору тих дослідників, які дійшли висновку, що соціалізація супроводжує людину протягом усього життя, а основною змістовною складовою соціалізації особистості є самореалізація у будь-якому віці.

Зростаючий інформаційний вакуум, нерозуміння і неприйняття змін, що відбуваються у сучасному світі, зміна сімейного статусу, проблема вільного часу можуть блокувати процес самореалізації літніх людей, стати причиною соціальної ексклюзивності та вікових криз, що виявляються у таких формах, як криза спустошеності, нереалізованості, безперспективності [2, с.185-196].

Щоб люди літнього віку якомога довше були фізично і духовно здорові, а молоді краще розуміли і цінували представників старшого покоління, необхідно допомогти літній людині правильно зрозуміти те, що відбувається, реалізувати власні можливості, постаратися здійснити те, що не зміг зробити протягом життя, отримати знання для подальшого розвитку та повноцінного життя у сучасному суспільстві [4, с.10-20].

Перелічені цілі досяжні за умови розвитку освіти літніх (геронтоосвіти) як компонента процесу безперервної освіти [1, с.29-34].

Геронтоосвіта не має на меті здобуття професії. Вона належить до неформальної освіти, що має на меті персональний розвиток людей похилого віку, збереження їх активної позиції. Навчання літніх виступає як засіб оптимізації життєдіяльності літньої людини за рахунок реалізації її ресурсів комунікативно-соціалізуючого, інформаційно-освітнього, соціально-психологічного розвитку та соціального вирівнювання.

Для оцінки результатів геронтоосвіти в територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) управління соціального захисту населення Подільської районної у м.Полтаві ради ми провели дослідження, в якому взяли участь 60 слухачів Університету третього віку (у віці 60 - 75 років) і 60 чоловік того ж віку контрольної групи, які з ряду об'єктивних і суб'єктивних причин не були включені в процес навчання і не отримували соціально-педагогічну послугу.

Дослідження включало оцінку мотиваційної сфери за допомогою методики незакінчених речень Дж. Ньютона, оцінку рівня задоволеності життям за методикою Квін та діагностику соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда за шкалою «Емоційний комфорт».

Аналіз результатів дослідження показав, що у 60% літніх людей, включених у процес освіти, простежується позитивна оцінка найближчого майбутнього і частіше зустрічається очікування досягнень. 70 % слухачів Університету третього віку згодні із твердженням, що освіта дозволило їм зайняти гідне місце у суспільстві, допомогла зрозуміти і знайти сенс життя, 40 % пов'язують своє матеріальне благополуччя зі здобутою освітою. 60% опитуваних слухачів відповіли, що їм не вистачає знань, які вони набули в житті, і майже 80% відповіли, що людина повинна вчитися протягом усього життя, а 40% вважають за необхідне займатися самоосвітою. Оцінка показників емоційної сфери показала у 70% слухачів Університету третього віку високий рівень емоційного комфорту, тоді як серед представників контрольної групи він спостерігався у 30%. Слухачі відзначають, що заняття в Університеті третього віку дали можливість частіше спілкуватися з іншими людьми, більше читати, стежити за своїм здоров'ям, зайнятися собою та своїми улюбленими справами.

Таким чином, проведене дослідження свідчить про те, що геронтоосвіта здатна наповнити життя літньої людини подіями, надати їй можливості для продуктивної діяльності, для покращення психологічного та соціального самопочуття та самореалізації.

Дана робота з проблеми геронтоосвіти як фактора самореалізації людей літнього віку не вичерпує всіх можливих варіантів її вирішення, і дослідження в цьому напрямку слід продовжити для того, щоб сприяти вдосконаленню нормативно-правової бази, формуванню організаційної структури геронтоосвіти, створенню системи підготовки викладачів в галузі геронтоосвіти.

Список використаних джерел:

1. Аніщенко О. Реалії і перспективи розвитку освіти людей третього віку в Україні / Олена Аніщенко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]. – 2013. – Вип. 6. – С. 29–34.
2. Дискримінація літніх людей: прояви та протидія. / Коляда Н. та ін. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Т. 2, № 9. С. 185–196.
3. Каркач А., Кравченко О., Семигіна Т. Сучасні підходи до розуміння літніх людей як особливої соціальної групи. Соціальна робота та соціальна освіта. 2022. Т. 2, № 9. С. 77–90. https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(9).2022.267086.
4. Лук'янова Л.Б. Навчання впродовж життя в умовах інформаційно-технологічного суспільства. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2019. № 1(15). С. 10–20.
5. Semigina, T. & Karkach, A. (2022). Elderly Care in Greying Ukraine: Challenges and Prospective. In: Baikady, R., Sajid, S., Przeperski, J., Nadesan, V., Islam, M.R., Gao, J. (eds). The Palgrave Handbook of Global Social Problems. Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-68127-2_297-1

ПОЛІТИЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ СУЧАСНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Олександр Саєнко,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
першого року навчання освітньо-наукової програми «Філософія»
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Людмила Усанова,
канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Націоналізм як ідейний концепт виступає одним з найбільш динамічних компонентів сучасного політичного дискурсу. Ідейну трансформацію переживає етнонаціоналізм, в ідейному змісті якого всі традиційні європейські народи зберігають національну ідентичність. Для того, щоб боротися за національні інтереси в глобальному світі, замість того, щоб зникнути або знищити національну державу в умовах глобалізації, політичні сили багатьох країн звертаються до ідейних та концептуальних дискусій. За їх результатами стає очевидним, що актуальності набуває позитивне й конструктивне поняття націоналізму. Йому мають бути властивими не лише велика самооцінка, але й толерантне ставлення до інших національностей [1, с.149].

Одним із ключових аспектів політичного виміру націоналізму є ідея захисту інтересів своєї нації та держави. Націоналісти прагнуть до збереження національної культури, мови та традицій, вважаючи це важливим для стабільності суспільства. У багатьох випадках це виражається в протистоянні будь-яким

формам глобалізації та інтернаціоналізації, які вони сприймають як загрозу власній ідентичності.

Іншим аспектом політичного націоналізму є акцент на національному суверенітеті. Націоналісти вважають, що влада повинна бути у руках нації і служити її інтересам. Вони можуть виступати проти міжнародних угод, які, на їхню думку, обмежують самостійність країни.

Ще однією характерною рисою політичного націоналізму є акцент на етнічній та культурній однорідності. Це може призводити до виникнення конфліктів з меншинами або іншими національностями, що мешкають в країні. Важливо відзначити, що політичний націоналізм може мати як конструктивний, так і деструктивний вплив на суспільство, залежно від того, яким чином ці ідеї реалізуються.

Окрім того, політичний націоналізм може бути пов'язаний із застосуванням агресивних націоналістичних символів, лозунгів та методів. Це може створювати напруженість не лише на внутрішньому рівні, а й у відносинах з іншими країнами, особливо якщо націоналізм призводить до ізоляційної політики.

У сучасному світі політичний націоналізм є предметом активних обговорень і критики. Так, В. Туренко зазначає, що «націоналізм, як політична ідеологія, сьогодні потребує оновлення. Глобалізація і наступ космополітизму XXI століття встановлює нові правила гри і для того, щоб націоналізм залишився конкурентоздатною політичною концепцією, необхідно переглянути фундаментальні принципи цієї ідеології» [2].

Таким чином, можемо констатувати, що політичний націоналізм – це явище, яке може мати різноманітні вираження та наслідки. Розуміння його політичного виміру є ключовим для формування конструктивного діалогу та забезпечення рівноваги між захистом національних інтересів та участі у міжнародному співтоваристві, а також врегулювання конфліктів, забезпечення сталого розвитку та побудови глобального співтовариства

Культурний націоналізм може відігравати ключову роль у збереженні та розвитку культурної спадщини. Стимулюючи патріотизм та гордість за власну культуру, націоналізм може сприяти збереженню та відновленню мов, традицій, ремесел та інших аспектів національної спадщини.

Однак існує ризик перетворення культурного націоналізму в ізоляціонізм. Коли країни або групи стають закритими для зовнішнього впливу, це може обмежити можливості культурного обміну та інновацій. Замкнутість може вести до збереження стереотипів та відмови від розмаїття, що може виявитися шкідливим для культурного розвитку.

Ключовим аспектом врегулювання впливу культурного націоналізму є збалансованість. Важливо розвивати національну самосвідомість, не втрачаючи при цьому відкритість для інших культур. Гармонійний розвиток включає у себе підтримку власної культурної спадщини та взаєморозуміння з іншими національностями.

Культурний вимір націоналізму є складною проблемою, яка вимагає уважного аналізу та обережного підходу. З одного боку, він може стати інструментом для збереження та розвитку культурної спадщини, а з іншого – викликати загрозу у вигляді ізоляції та конфліктів. Розуміння цього дихотомічного характеру дозволяє суспільству розвиватися, зберігаючи при цьому свою унікальність та відкритість до світу.

У контексті глобалізації та зростання світового співтовариства, націоналізм може виступати як засіб збереження культурної різноманітності. Однак важливо забезпечити, щоб це не перетворилося на відмову від міжнародної співпраці та відчуження від інших культур.

Розуміння взаємодії політичного та культурного націоналізму є важливим для розвитку сучасного суспільства. Це вимагає балансу між збереженням унікальності кожної нації та відкритістю до взаєморозуміння та співпраці. Глибоке розуміння та толерантність до різних культурних і політичних підходів можуть стати кроком до гармонійного співіснування в умовах складної сучасної реальності.

У решті-решт, націоналізм може виступати як засіб для підтримки національного самоусвідомлення та утвердження суверенітету, але важливо, щоб це не призводило до виключення та ворожнечі. Збереження різноманіття та розуміння різних вимірів націоналізму може допомогти суспільству розвиватися в напрямку єдності та спільного добробуту.

У сучасному світі націоналізм неодмінно переосмислюється та адаптується під впливом глобальних та технологічних змін. Важливо враховувати його роль як частину складного мозаїчного образу сучасного суспільства, знаходячи способи співіснування та співпраці для забезпечення стабільності та розвитку. Розуміння націоналізму в контексті філософської парадигми важливе для формування майбутнього, в якому різні нації можуть спільно працювати на користь глобального благополуччя.

Список використаних джерел:

1. Третяк О.А., Омельченко С.В. Націоналізм у глобальному політичному дискурсі: світові реалії та українська специфіка. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2019. № 2(1). С.149-156.
2. Туренко В. Український організований націоналізм і марксизм в ідеологічному дискурсі. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 72-87.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Анна Сазонова,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Під час перебування в обстановці бойових дій, що нерідко відбувається за потребами служби протягом тривалого часу, за будь-яких погодних умов, військовий піддається комплексному впливу суттєвих психотравмуючих факторів, які значно виснажують моральні, фізичні та духовні сили, провокують широке коло негативних психосоматичних реакцій, афектів, настроїв, станів та почуттів, а накопичуючись, провокують до негативних психічних модифікацій

(невротичні реакції, агресивність, погіршення, суїцидальні тенденції) у певної частини військових. Групування цих факторів виглядає таким чином:

1. Психічне перевантаження військових у бойовій обстановці: непідготовленість до активності в екстремальних ситуаціях; постійна дійсна загроза власному життю, страх болю, фізичної, емоційної й психічної травматизації; фізіологічна та психоемоційна напруженість унаслідок загибелі чи поранення побратимів по зброї та необхідності вбивати противника; жорстка відповідальність за результати здійснення бойового завдання; недостатність і невизначеність даних, що надходять; велика швидкість та багатоспрямованість розвитку, новизна, невизначеність, раптовість бойових вчинків і подій; дефіцит часу під час ухвалення рішення та прийняття реакції; невідповідність рівня військово-професійної підготовленості особистості військового реальним умовам бойової діяльності; негативний психологічний атитюд воїна до дій у бойових умовах; миттєве поширення стану напруги і паніки серед воїнів; повна, або часткова ізоляція військових від основних сил; перевищення оцінки рівня бойових спроможностей сепаратистів, формування невпевненості у доцільності ведення подальших бойових дій та вчинків та ін.

2. Бойові, фізіологічні, морально-емоційні перевантаження: фізичне виснаження за підсумком перенапруження та порушення режиму харчування; порушення режиму відпочинку через необхідність постійної готовності до відбиття раптового ворожого нападу, сновидінь неприємного характеру.

3. Умови бойової активності: виконання розпорядку дня і дисциплінарних вимог; не спроможність задоволення необхідних фізіологічних потреб і запитів військових (дефіцит води та повноцінного харчування, розмежування режиму сну, відпочинку, невідповідність санітарно-гігієнічних можливостей); побутова невпорядкованість; незвичні чинники та обстановка служби та бойових дій (клімат, умови погоди, рельєф місцевості); переживання особистого характеру (постійна відірваність від родин і недостатнє матеріальне забезпечення) [1].

У цілому ж під впливом бойових чинників та стресорів військовий може отримати розлади функціонування сфери психічного різної тяжкості, що призводить до певної або повної втрати здатності виконувати бойові задачі, а саме:

1. Розлади психічного життя, провідною ознакою яких постає фобія – патологічні острахи (ознаки: серцебиття, холодний піт, переживання сухості у роті, тремтіння кінцівок, параліч кінцівок, прояви заїкання, німота, паніка).

2. Бойовий шок (1 стадія – формується протягом кількох годин, діб (стан тривоги, що поступово зростає страхом і зниженням настрою); гостра стадія (від кількох діб, до декількох тижнів) – розвиток психосоматичних дисфункцій невротичного характеру; хронічна стадія травматичного стану – тривала, психічна декомпенсація із змінами особистості) і стомлення в умовах бойової діяльності (психічні розлади, що виникають у військових через кілька тижнів участі в бойових діях середньої інтенсивності) [1; 2].

3. В окрему групу розладів виділяють посттравматичні стресові розлади (ПТСР), що виникають через будь-який абсолютно не встановлений проміжок часу (від кількох місяців до декількох десятків років) внаслідок неусвідомлених прагнень суб'єкта «витіснити» зі складу свідомості найбільш несприятливі моменти, що, відповідно до МКХ-10, часто призводить до проявів дистресу в людини [1].

Таким чином, психологічна травматизація військових потребує вчасного надання психологічної допомоги та реабілітації з метою попередження негативних ускладнень.

Список використаних джерел:

1. Бельмега І. В. Вплив акцентуйованих рис характеру на виникнення стану соціально-психологічної дезадаптації у військовослужбовців НТУ : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія»; наук. керівник О.А. Лукасевич. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 102 с.
2. Блінов О. А. Вплив стрес-факторів діяльності на військовослужбовців. *Вісник НАОУ*. Київ : Міленіум, 2006. Вип. 2. С. 118-124.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ: СУЧАСНИЙ ДИДАКТИЧНИЙ ВИМІР

Лариса Семеновська,
доктор педагогічних наук, професор кафедри
загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Михайло Рамусь,
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри пропедевтики ортопедичної стоматології
Полтавського державного медичного університету

Сфера вищої освіти в епоху глобалізації та цифровізації визначається як системотвірний і стратегічно важливий ресурс розвитку держави та її громадян. Особистість виступає головним об'єктом інвестування й носієм економічних прибутків. Галузь вищої освіти перетинається з іншими суспільними сферами, трансформуючись у новий інтегрований простір, який стає показником наукового, культурного, освітнього та інноваційного рівня розвитку країни. Якість освіти та життя конкретної особистості детермінується як критерій розвитку, а соціальна політика має індивідуально-стимулюючу та інвестиційну спрямованість. Активність особистості в умовах глобалізаційних процесів є соціальним базисом національної безпеки та реформ, створення суспільних цінностей, усвідомлення трансформаційних вимог часу та впровадження нових стандартів розвитку України. У цьому контексті розвиток вищої освіти пов'язаний із реалізацією таких принципів, як гуманізація, індивідуалізація та адаптивність, про що й зазначено в провідних документах (Закон України про вищу освіту, 2014; Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки, 2020 тощо).

Проблема індивідуалізації навчання перебуває в центрі наукових інтересів вітчизняних (І. Волобуєва, В. Кремень, С. Гончаренко, Л. Кондрашова та ін.) та зарубіжних (K. Robinson, D. Laurillard, C. Thille та ін.) педагогів. Аналіз сучасних джерел свідчить, що парадигма сучасної особистісно орієнтованої освіти розширює поняття «індивідуалізації» від базового усвідомлення викладачем психофізіологічних особливостей студента до створення індивідуального освітнього простору в результаті індивідуальної самостійної творчої діяльності. «Педагогічна енциклопедія» (за науковою редакцією В. Кременя) тлумачить індивідуалізацію як «планування та здійснення навчання відповідно до індивідуальних особливостей» [5]. Тож індивідуалізація спрямована на врахування

здібностей, особливостей темпераменту, інтересів, здібностей студента для забезпечення високого рівня засвоєння знань.

У вказаному контексті І. Волобуєва зазначає, що індивідуалізація навчання спрямована на гармонізацію рівня і змісту навчальної діяльності з природними можливостями особистості за допомогою диференціації завдань та форм навчання з метою підвищення рівня результатів навчання. Вартим уваги є міркування дослідниці щодо застосування індивідуалізації на різних стадіях засвоєння знань засобами перспективного планування. Тож на початкових етапах студент працює самостійно над завданнями низького рівня складності, а в міру підвищення рівня сформованості навичок самостійного навчання він опановує більш складний матеріал. Надзвичайно важливим у цьому є усвідомлення викладачами та студентами їхньої спільної мети та реалізація інтерактивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і студентом [4].

Щодо подальшого розвитку ідеї індивідуалізації цінними є наукові розробки В. Єремєєвої. Учена студіює проблему індивідуалізації у площині професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. В. Єремєєва потрактовує індивідуалізацію як одну із форм організації навчання із залученням принципів системного мислення для аналізу індивідуальних особливостей та подальшого створення системи індивідуалізованих завдань. Дослідниця називає індивідуалізацію навчання проникаючою технологією [6, с. 6] з пріоритетом індивідуального підходу. Учена переконує, що головне завдання індивідуалізації навчання полягає не лише в адаптації навчального процесу до індивідуальних особливостей студентів. Пріоритетом у цьому є формування ціннісних індивідуальних особливостей студентів. Вказуючи на значні переваги індивідуалізації, В. Єремєєвої окреслює також і її недоліки (практична складність реальної можливості врахування індивідуальних особливостей групи студентів з огляду на велику кількість їх під час групових аудиторних занять, складність щодо розробки системи індивідуальних завдань для кожного окремого студента).

Науковий інтерес становлять дослідження, у яких вчені обґрунтовують психолого-педагогічні умов для реалізації ідеї індивідуалізації навчання. Приміром, К. Борсук виокремлює такі умови: розвиток у студентів позитивної внутрішньої мотивації та усвідомленого ставлення до процесу навчання як процесу максимально наближеного до умов майбутньої професійної діяльності, що забезпечується позитивними результатами особистісного прогресу; реальне об'єктивне оцінювання рівня знань студентів та постійний моніторинг прогресу чи регресу результатів навчання; визначення індивідуально-психологічних особливостей студентів з урахуванням психоемоційних та вольових рис; розробка індивідуальної освітньої траєкторії; створення позитивного психологічного та емоційного навчального простору [3, с. 93].

Сучасні зарубіжні вчені також розробляють ідею індивідуалізації навчання. Британський вчений К. Робінсон (Ken Robinson) стверджує, що традиційні освітні системи часто надають пріоритет «відповідності» науковому знанню та стандартизованому тестуванню, а не розвитку креативності та індивідуальних талантів. К. Робінсон відстоює позиції персоналізованого та цілісного підходу в освіті, згідно з яким перевага надається заохоченню інтересів особистості та формуванню знань і навичок на цьому ґрунті. Дослідник виступає за перехід від конвергентного мислення – знаходження єдиного правильного рішення – до дивергентного мислення – генерування кількох можливих рішень;

учений свідомий, що традиційні системи освіти, як правило, віддають пріоритет першому, часто обмежуючи здатність особистості мислити інноваційно. К. Робінсон пропагує ідею про те, що освіта має бути персоналізованою, щоб задовольнити індивідуальні сильні сторони, таланти та інтереси; виступає проти універсального підходу (уніфікованого навчання) та закликає до більш гнучкого та індивідуального освітнього досвіду) [1].

Проблемою персоналізації навчання засобом цифрових технологій, зокрема онлайн курсів, займається американська вчена К. Тілле (Candace Thille). Дослідниця переконує, що важливим чинником персоналізації освітнього процесу є аналітика навчання. Учена доводить, що педагог обов'язково має збирати та узагальнювати дані про навчальну поведінку особистості, щоб отримати уявлення про перебіг навчання. Використовуючи ці аналітичні матеріали, педагог має можливість створити персоналізований досвід навчальної діяльності особистості, а також допомогти вчителям і студентам оптимізувати стратегії викладання та навчання [2].

Узагальнення наукових джерел дозволяє визначити такі сучасні механізми індивідуалізації навчання: забезпечення гнучкості системи вищої освіти; застосування дуальної системи навчання (поєднання теоретичного навчання в закладах вищої освіти і практичного досвіду на робочому місці; це дозволяє особистості здобувати не тільки теоретичні знання, а й застосовувати їх на практиці); реалізація індивідуальних навчальних планів; оцінка на основі компетенцій; розвиток самостійності особистості; забезпечення адаптивності програм навчання; фокус на різноманітних методах навчання (використання різноманітних методів навчання, включаючи групову та індивідуальну роботу, проектні завдання, новітні технології, що дозволяє викладачам адаптувати підходи до навчання залежно від потреб студентів); диференціація навчання (застосовується адаптація навчального контенту та методів навчання в залежності від індивідуальних рівнів та темпів засвоєння інформації); системна профорієнтація; широке використання цифрових (персоналізованих) технологій освіти (інтерактивні дошки, програми для індивідуального навчання, онлайн-ресурси та освітні програми).

Отже, у контексті студійованих дидактичних положень є підстави стверджувати, що процесу індивідуалізації притаманний природовідповідний і динамічний характер, що відображається у варіативності мети, змісту, завдань, технологій, форм та методів навчання відповідно до інтересів, здібностей та пізнавальних можливостей студентів. Водночас важливо акцентувати щодо важливості створення гуманних суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем та студентом у ході індивідуалізації навчального процесу, оскільки взаємозв'язок викладача й студента надзвичайно важливий для забезпечення якості освіти.

Список використаних джерел:

1. Robinson K. You, your child, and school : navigate your way to the best education. New York, New York: Viking, 2018. 167 p.
2. Strader R., Thille C. The open learning initiative: Enacting instruction online. Game Changers: Education and Information Technologies. 2012. P. 201-213. Retrieved from https://www.educause.edu/research-and-publications/books/game-changers-education-and-information-technologies (дата звернення: 10.09.2023).

3. Борсук К. Психолого-педагогічні особливості індивідуалізації професійно орієнтованого навчання майбутніх перекладачів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2011. № 34. С. 90–94.
4. Волобуєва І. Індивідуалізація навчання як психолого-педагогічна проблема сучасної вищої школи. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2013. №2. С. 227–231.
5. Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Інтер, 2021. 1144 с.
6. Єремєєва В. Індивідуалізація як перспективний спосіб створення технологічних систем професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 210-230.

БУДІВЛЯ СПОРУДИ КУРСІВ ВОГНЕСТІЙКОГО БУДІВНИЦТВА ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Ігор Сердюк,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Електроенергетика»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Артем Євстратенко,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Електроенергетика»
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
Науковий керівник: Марина Міщенко,
кандидат філософських наук, доцент
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Перша світова війна, незважаючи на близькість фронту до України, не стала перешкодою для розбудови Харківського політехнічного інституту. Так, будівлю споруди для курсів вогнестійкого будівництва було розпочато в розпал Першої світової війни. Сьогодні вона називається вечірній корпус. Історія забудови цього корпусу не описана в літературі. Навіть в фундаментальному дослідженні Журила Д. Ю. «Становлення та розвиток Харківського Технологічного інституту в кінці XIX – початку XX ст.» [1] спорудження будівлі для курсів вогнестійкого будівництва практично не описано, що актуалізує дану тему для вивчення.

24 вересня 1913 року Міністерство народної освіти на підставах, вироблених навчальним комітетом і повідомленнях при поданні від 31 серпня того ж року, дозволило організувати при Харківському технологічному інституті Олександра III курси вогнестійкого будівництва. Цей дозвіл було заслухано в навчальному комітеті 8 жовтня 1913 року. А на тому ж засіданні було постановлено: «Відвести Курсам вогнестійкого будівництва під будівництво теплого сараю місце на головній дорозі поблизу хімічного корпусу». Навчальний комітет постановив: «Ввести в проект договору зазначені додаткові пункти, для остаточного

встановлення відведеного під курси місця і призначити комісію з професорів: Івана Красуського, Григорія Латишева і Олександра Щукарьова, якій і доручити, спільно з господарським комітетом, вирішити остаточно питання про вибір місця будівництва».

21 грудня 1913 проф. Мухачовим було повідомлено навчальному комітету, що з січня 1914 року починають діяти курси вогнестійкого будівництва. При цьому проф. Осипов зробив ряд істотних заперечень проти того місця, яке було вибрано господарським комітетом під будівництво сараю для курсів. Проф. Мухачов зауважив, що відведеного місця вже недостатньо, так як передбачається побудувати не сарай, а двоповерховий будинок. Навчальний комітет постановив прийняти заяву проф. Осипова до відома. Було запропоновано й інші місця для зазначеної споруди.

5 лютого 1914 року відбулося засідання зазначеної комісії і завдяки наполегливості професора Петра Мухачова, замість запланованого раніше місця на краю території Інституту, було відведено місце в середині володінь Інституту, без точного позначення його меж: «ділянка поля поблизу сільськогосподарської станції, позначена на плані дослідного поля густим штрихуванням», так значиться в договірній умові [2, арк. 7].

Курсами вогнестійкого будівництва завідував проф. П. М. Мухачов, а самі курси почали роботу з січня 1914 року.

Навчальний комітет ухвалив ряд рішень щодо курсів:

1. під будівництво споруд для лабораторій курсів відводиться ділянка землі з тією умовою, щоб на випадок закриття курсів всі будівлі надійшли в повну власність Інституту;

2. керівником Курсів має бути обов'язково одна з осіб наявного викладацького складу Інституту;

3. як найбільш придатне місце було визнано місце в кутку дослідного поля біля паркану, що відокремлювало володіння Інституту від вулиці Чайковського, з устроєм особливого виходу на цю вулицю.

7 лютого 1914 року цей проект з усіма врахованими доповненнями було представлено проф. Мухачовим піклувальнику навчального округу, і 2 липня того ж року угода була затверджена Міністерством народної освіти.

До 1916 року Курси користувалися аудиторіями (переважно в хімічному і технічному корпусах) і хімічними препаратами Інституту, за користування якими сплачували 200 карбованців на рік.

У 1916 р. під керівництвом архітектора Юлія Цауне будівлю для курсів було закінчено. Цьому не завадила ні світова війна, ні обмежене фінансування, ні дорожнеча того часу.

Курси вогнестійкого будівництва продовжували свою роботу до початку 1920-х років. Потім, зі зміною влади після революції, Петро Матвійович Мухачов на короткий час залишив Харківський технологічний інститут, присвятивши свої знання і вміння Інституту металів. Саме Мухачов стояв біля витоків інституту металів, під його керівництвом в 1928-29 рр. відбувалася організація і становлення нової науково-дослідної установи, яку він очолював кілька років.

Як і передбачалося Навчальним комітетом, корпус перейшов у повну власність Інституту. У будівлі, побудованої в розпал Першої світової війни, яка практично без руйнувань пережила зміни влади, революції і громадянську війну, довгий час навчалися студенти за вечірньою формою навчання. Така фо-

рма навчання була одним з видів здобуття вищої освіти без відриву від виробництва, досить поширеною в колишньому Радянському Союзі. Будівля отримала найменування «вечірній корпус» і, не дивлячись на скасування вечірньої форми освіти, зберігає свою назву і сьогодні. У ній сьогодні розташовуються кафедри, пов'язані з ІТ-технологіями. А сам корпус, теплий і затишний, вірно служить вже другу сотню років на ниві вищої освіти, будучи своєрідним пам'ятником творцям і членам Навчального комітету, які дбали про майбутнє рідного інституту.

Список використаних джерел:

1. Журило Д. Ю. Становление и развитие Харьковского Технологического института в конце XIX – начале XX веков : монография / Д. Ю. Журило; Нац. техн. ун-т «Харьков. политехн. ин-т». — Харьков: Підручник НТУ «ХПІ», 2016. – 264 с.
2. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 770. Оп. 1. Спр. 801. Расчётная тетрадь по постройке здания для Курсов сельского огнестойкого строительства. – 46 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Катерина Сидорчук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія Миколаївський інститут розвитку людини ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Ольга Бацман,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Соціальна робота, як вид професійної діяльності, виникла в країнах Західної Європи близько ста років тому. За цей період у практиці соціальної роботи за кордоном було створено достатню кількість теорій, моделей і технологій цієї діяльності. У нашій країні вона була визнана соціальною професією на початку 1990-х років. Зараз зрозуміло, що теорія і практика соціальної роботи в Україні перебуває на стадії становлення. Тому в спеціальній літературі немає однозначного тлумачення терміна «соціальна робота». У більшості наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених це поняття розглядається в трьох напрямках.

• як практична професійна діяльність по допомозі та підтримці людей, які опинилися в складній життєвій ситуації;

• як освітній напрям для підготовки фахівців у сфері соціальної допомоги та підтримки населення;

• як галузь наукового знання, що базується на багатьох концепціях і теоріях, має свій класифікаційний апарат, вивчає принципи, закономірності, моделі та методи соціальної роботи.

Аналіз представленого у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі поняття «соціальна робота» свідчить про відсутність його загального розуміння. Так, відомий теоретик російської школи соціальної роботи Холостова О.І. Ін-

струментом реалізації державної соціальної політики Холостова розглядає соціальну роботу, яка є «особливим видом діяльності, спрямованої на створення умов, що сприяють забезпеченню соціальної захищеності та особистих інтересів різних груп населення, оздоровленню та оздоровленню людей». здатність до соціальної діяльності».

Подібний підхід до розуміння соціальної роботи розвивав відомий український вчений А.Я. Капська визначає це як «вплив професіоналів, спільнот, соціальних організацій на суспільство через створення та впровадження соціальної політики, спрямованої на створення сприятливих умов життя для кожної людини та сім'ї».

Інші вчені ототожнюють соціальну роботу з допомогою людям у кризових ситуаціях. Вони вважають, що це «професійна діяльність, пов'язана з використанням соціологічних, психологічних, педагогічних методів і прийомів для вирішення особистих і соціальних проблем».

У більшості словників, що видаються в Україні, це поняття визначається як «діяльність, спрямована на суспільство через уповноважені організації, спрямована на забезпечення гідного рівня соціального, культурного та матеріального життя членів суспільства та надання допомоги різним категоріям осіб».

Серед зарубіжних дослідників також поширене розуміння соціальної роботи як допомоги. Тому Національна асоціація соціальних працівників США визначає соціальну роботу як «професійну діяльність по наданню допомоги окремим особам, групам і спільнотам, зміцненню і відновленню їх здатності здійснювати соціальну діяльність і створенню сприятливих соціальних умов для досягнення цих цілей».

ДО ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСУЛЬТАЦІЙНО-ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Тетяна Татаріна,
студентка групи 2м – ДС
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Науковий керівник: Аліна Мирошниченко,
кандидат наук з державного управління,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

На шляху європейського поступу України та подальших процесів демократизації дедалі важливішими є питання про врахування думки громадськості, залучення населення до формування політики, співпраці з публічною адміністрацією. Участь громадськості в прийнятті регуляторних актів, ініціативи щодо проєктів рішень, інших локальних документів, е-демократія, бюджет участі, е-консультування, е-петиції – це форми активності містян, громадян, мешканців конкретної громади, долучення їх до суспільного життя. Тому важливими для реалізації таких покликань є діяльність консультативно-дорадчих органів у системі публічного управління.

Нормативно-правова база діяльності консультативно-дорадчих органів є досить широкою, однак варто проаналізувати різні сфери функціонування консультативно-дорадчих органів. Ще із 1999 року згідно зі ст. 39 профільного закону головам місцевих державний адміністрацій було надано право створювати консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи, служби та комісії, члени яких мають виконувати свої функції на громадських засадах [8]. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 11 грудня 1999 р. «Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації» теж передбачається створення колегії для узгодженого розгляду питань, що належать до компетенції місцевої держадміністрації, обговорення найважливіших напрямів її діяльності [3, с. 123].

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» містить положення, згідно з яким депутати зобов'язані вивчати громадську думку, потреби територіальної громади та інформувати про них раду та її органи, а також брати безпосередню участь у вирішенні проблем виборців. Тобто депутати зобов'язані отримувати зворотній зв'язок від громадян, проводити прийоми виборців, здійснювати розгляд їхніх звернень та пропозицій [3, с. 121]. Доручення мешканців конкретної громади повинні враховуватися при розробці планів і програм економічного та соціального розвитку відповідної території, стратегій та концепцій інтегрованого розвитку, місцевих економічних програм, складанні бюджету, при підготовці рішень з інших питань [2, с. 217].

Консультативно-дорадча діяльність є важливою для удосконалення процесу прийняття рішень і забезпечує врахування думок, позицій різних сторін в налагодженні діалогу. У країнах Європейського Союзу важливі ухвали в жодному разі не приймаються, якщо не здійснювалися попередні консультації з громадськістю, мешканцями громади. Це становить елемент культури врядування, т. зв. управлінської поведінки.

Незважаючи на різноманітність форм консультативно-дорадчої діяльності як інструменту налагодження громадського діалогу, її основними засадами повинні бути: відповідність проблемі, що пропонується до розв'язання; компетентна організація; представлення усіх ключових груп інтересів; зв'язок результату консультативно-дорадчої діяльності і прийняття рішення; оцінка загальної ефективності консультування; чіткість мети та завдань. Консультативно-дорадчі органи можуть створюватися в Україні у таких формах: комісія, комітет, рада, робоча група, урядова комісія, міжвідомча робоча група [10].

Відповідно до типового положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 599, «...допоміжний орган у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції і законів України, актами Кабінету Міністрів України та цим Положенням» [10].

Важливими є консультаційно-дорадчі утворення молодіжного спрямування. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2018 року № 1198 затверджено «Типове положення про молодіжний консультативно-дорадчий орган регіонального рівня» та «Типове положення про молодіжний консультативно-дорадчий орган місцевого рівня», яким рекомендовано обласним, Київській і Севастопольській міським державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування до 1 березня 2019 р. вирішити питання щодо утворення молодіжних консультативно-дорадчих органів та затвердити

положення про зазначені органи з урахуванням типових положень, затверджених вищезазначеною постановою.

Так, важливим напрямком державної політики є молодіжна, вектори якої окреслені в Законі України «Про основні засади державної політики в Україні» [9, с. 99]. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 рр.» закріплює гарантії молодіжної політики на місцевому та всеукраїнському рівні, створює умови для самовираження та професійної орієнтації молоді, діяльності молодіжних організацій [5].

Найбільш поширеною та системною формою взаємодії органів державної влади та організацій громадянського суспільства на сьогодні є громадські ради, які визначаються як колегіальні виборні консультативно-дорадчі органи, утворені для: забезпечення участі громадян в управлінні державними справами; здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади; налагодження ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю; урахування громадської думки під час формування та реалізації гуманітарної політики.

У сфері освіти і науки консультативно-дорадчі органи відіграють важливу роль. Нормативною базою їхнього функціонування є положення освітнього законодавства (Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту»). Ці особливі інституції мають включати представників основних груп стейкхолдерів і, таким чином, забезпечувати їх консолідацію, ефективну комунікацію та взаємодію у виробленні та здійсненні національної політики у відповідній сфері. Зазначені інституції мають різні назви – Національна рада, Громадська рада, Національний комітет, Національна рада України з питань розвитку науки і технологій і т.д., але суть і цінність – у їх посередницькій функції між органами влади та академічною громадськістю, репрезентація голосу усіх категорій стейкхолдерів, що є важливим у формуванні державно-громадської моделі управління та відповідає принципам goodgovernance. Поширеними є традиція функціонування Рад моніторингу якості харчування, комісій з академічної доброчесності, колегій при профільних відділах територіальних громад, батьківські ради [1].

Традиційною для територіальних громад є наявність колегій при профільних відділах (до прикладу, відділу освіти, молоді та спорту відповідно ради (далі – колегія). Так, ці колегії є консультативно-дорадчим органом і утворюються для розгляду питань, що належать до компетенції відділу освіти, молоді та спорту, з метою колективного і вільного обговорення найважливіших напрямів діяльності структурних підрозділів. У своїй роботі колегія керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України. Колегія відділу утворюється та затверджується або ліквідовується, як правило, розпорядженням голови відповідної ради, діє на громадських засадах.

При таких відділах, як і при закладах повно загальної середньої освіти можуть функціонувати батьківські ради, що регламентується Законом України «Про освіту». Органом батьківського самоврядування у закладі загальної середньої освіти є загальні збори (конференція) батьків цього навчального закладу.

При Главі держави та органах виконавчої влади функціонують різні консультативно-дорадчі органи. Так, Національна рада реформ є спеціальним кон-

сультативно-дорадчим органом при Президентові України з питань стратегічного планування, узгодження позицій щодо впровадження в Україні єдиної державної політики реформ та їх реалізації.

Відповідно до «Положення про колегію Міністерства освіти і науки України» від 15.05.2013 № 522, «…колегія є консультативно-дорадчим органом і утворюється для підготовки рекомендацій щодо виконання Міністерством освіти і науки України своїх завдань, погодженого вирішення питань, що належать до його компетенції, та для колективного і вільного обговорення найважливіших напрямів його діяльності [7].

Відносно новим у системі публічного управління є такий консультативно-дорадчий орган як Рада ВПО. Правовою основою діяльності Рад ВПО в Україні є «Примірне положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб», яке затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 812, чинне в редакції зі змінами від 01.12.2023 р. [6]. Вказується, що Рада ВПО є консультативно-дорадчим органом при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній державній (військовій) адміністрації. Вона створюється на підставі розпорядження голови адміністрації чи начальника військової адміністрації «…для участі у реалізації регіональної політики у сфері забезпечення та захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб, сприяння діяльності територіальних громад у розвитку ефективних механізмів їх адаптації та інтеграції» [6].

Таким чином, наближаючись до практик розбудови публічної адміністрації європейських країн, Україні варто максимально враховувати думку громадськості при ухваленні управлінських рішень в органах публічної влади. Норми про можливість створення дорадчих органів у публічному управлінні в Україні були ще з кінця 90-х років XX століття. Справедливості ради, варто констатувати, що реально діючими такі органи стали лише в останній час. Станом на сьогодні, нормативно-правове регулювання діяльності консультативно-дорадчих органів – досить різноманітне, зважаючи на їхню значну кількість, і зводиться здебільшого до підзаконного рівня унормування діяльності. Важливо наголосити, що із 2023 року в Україні передбачена діяльність таких консультаційно-дорадчих органів, як Ради ВПО, головною метою діяльності яких є сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб та надання всебічної підтримки, уникнення конфліктних ситуацій, врегулювання спорів і розбіжностей, які можуть виникати на місцевому рівні.

Список використаних джерел:

1. Васильєв А. О. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. Вип. 2. С. 47–58.
2. Оржель О. Ю. Особливості Європейського врядування. Стратегічні пріоритети: Науково-аналітичний щоквартальний збірник. 2009. № 3 (12). С. 217–223.
3. Подольчака Н. Ю., Пушака Я. Я., Ворона П. В. Публічне адміністрування та економічна безпека в умовах європейської інтеграції: Монографія / За заг. ред. Н. Ю. Подольчака, Я. Я. Пушака та П. В. Ворони. Львів: Ліга-Прес, 2017. 272 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 рр.» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.11.2023).

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи» від 18.12.2018 р. № 1198. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.11.2023).
6. Постанова КМУ від 4 серпня 2023 р. № 812 «Про затвердження Типового положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.11.2023).
7. Положення про колегію Міністерства освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-kolegiyu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini(дата звернення 19.11.2023). 68
8. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text (дата звернення 12.11.2023).
9. Руденко О. М., Штурхецький С. В., Шершньова О. В., Філіпова Н. В. HR-менеджмент у публічному управлінні: навч. посібн. Київ: Кондор Видавництво, 2017. 124 с.
10. Толкованов В. В. Добре врядування та інструменти його забезпечення на місцевому і регіональному рівнях: вітчизняний та зарубіжний досвід. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 264 с.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЧИННИК УСПІШНОЇ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Ірина Товарищ,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»,
Київський інститут соціальних технологій Університету «Україна»
Науковий керівник: Тетяна Острянко,
доцент кафедри психології, кандидат педагогчіних наук,
Київський інститут соціальних технологій Університету «Україна»

Останнім часом тема емоційного інтелекту набула широкої популярності у дослідженнях як українських, так і зарубіжних науковців. Все частіше у літературі з'являються дані про особливості емоційного інтелекту тієї чи іншої категорії опитаних, його значення у житті людини та зв'язок з іншими психологічними феноменами.

Встановлено, що високий емоційний інтелект допомагає збалансувати емоції і розум, відчути внутрішню свободу та відповідальність за себе, усвідомити власні потреби і мотиви поведінки, рівновагу, а також скорегувати стратегію власного життя [5].

Розуміння емоційного інтелекту, його складових представлене сьогодні у концепціях емоційного інтелекту. Перш за все, це моделі західних дослідників (Дж.Мейєра, П.Селовея та Д.Карузо; Р.Бар-Она; Д.Гоулмана; К.Петридіса та А.Фернхема), на яких ґрунтуються дослідження вітчизняних вчених [11, 12].

Широкий спектр сучасних досліджень і робіт, присвячених питанню емоційного інтелекту, його значенню у різних сферах життєдіяльності людини, представлений, перш за все, зарубіжними вченими. У фокус досліджень вітчизняних вчених емоційний інтелект потрапив лише нещодавно. Проте, останнім

часом спостерігається поява все нових робіт, присвячених концептуалізації цього феномену та вивченню його функцій (Е. Носенко, Н.В.Коврига) [7]; дослідженню його впливу на соціально-психологічну адаптацію, комунікативну компетентність та групову динаміку (С.П. Дерев'янко, О.В. Милославська, В.С. Романова); з'ясуванню ролі емоційного інтелекту у професійній підготовці та у професійній діяльності (В.В. Зарицька, О.М. Амплєєва, В.Ф. Калошин, Л.О. Курганська, Н.І. Курмишева, А.О. Нагорна, Т.А. Пашко, В.О. Тюріна, Т.П.Шевчук) [6].

Сучасні дослідження і роботи довели, що емоційний інтелект відображає успішність особистості в розпізнаванні, контролюванні емоційних переживань, що є вагомим показником для ефективної трудової діяльності та комунікації в організації.

Сьогодні емоційна компетентність стала однією з базових soft skills сучасної людини. Успішність цілої організації все частіше залежить від компетенцій її керівника, в тому числі від емоційної компетенції, показником якої виступає ступінь сформованості емоційного інтелекту.

Особливо популярна тема емоційного інтелекту серед менеджерів і управлінців, оскільки дана наука дозволяє знайти вірний і ефективний підхід до управління персоналом.

В умовах управління змінами та обмеження матеріальної мотивації через фінансову кризу, успіх керівника в значному ступені залежить від рівня його емоційного інтелекту. Лідерство завжди має емоційну основу. Керівник повинен вміти направити емоції колективу в потрібному напрямку, створити дружню атмосферу та вміло боротися з негативними настроями. Це завдання однаково важлива для лідера будь-якого рівня – від члена ради директорів до менеджера торгового залу. Саме керівник має володіти навиками впливу на емоції кожного співробітника.

Люди тягнуться до лідера, чекають від нього емоційної підтримки, шукають у нього співчуття. Так чи інакше, але лідерство як таке містить цей аспект. Через пробудження в працівниках позитивних емоцій лідери можуть розкривати кращі їх сторони. У контексті стосунків з іншими учасниками команди емоційна компетентність проявляється в умінні відчувати емоції і настрої інших людей, розуміти їхню точку зору і проявляти увагу та інтерес до них, розв'язувати емоційно напружені ситуації [10].

В умовах, коли вертикальне управління замінюється горизонтальним, емоційний інтелект лідера є передумовою успіху команди. Особливо важливу роль відіграє емоційний інтелект у професійній діяльності, пов'язаній з частими та тривалими контактами з людьми, що вимагають розуміння емоцій співрозмовника та контролю власних емоцій. Важливо, щоб керівник був емоційно компетентним: міг управляти власними емоціями, розпізнавати емоції інших і на цій основі вибудовувати взаємодію, створювати основу позитивної емоційної атмосфери, умів витягти інформацію, що надходить від емоційних сигналів працівників, користуватися емоційною енергією, створювати необхідну корпоративну культуру, яка породжує в персоналі стан, що забезпечує ефективну діяльність. Високий рівень емоційної компетентності пов'язаний з організаторськими здібностями, емпатією, самомотивацією, стійкістю до стресів, командною роботою. Запорука успіху управлінця у використанні тонких механізмів впливу на інтелектуальну та емоційну сфери співробітників. Досвід ро-

звитку успішних компаній свідчить про більш високі результати лідерів які мають більш високий рівень емоційного інтелекту, ніж інтелектуальний розум та знання в галузі менеджменту.

В організаціях, в яких працівники відкрито висловлюють емоції, говорять про них, почуття і стан персоналу націлюються на конструктивні рішення, взаємодія людей більш ефективно. В таких організаціях більш ефективна діяльність, низька конфліктність, позитивний мікроклімат, більш адекватні рішення. В умовах, коли емоції ігноруються, працівники менш лояльні, більше число стресів, висока плинність персоналу [10].

На наш погляд, менеджер з високим рівнем емоційного інтелекту є цінним ресурсом для організації через можливість монетизувати інтелект в капітал. Так, менеджер, який може проводити успішні виступи, зустрічі та переговори, вміє ефективно будувати комунікації формує гудвіл організації, який є часткою нематеріальних активів. Однак організація не може відобразити в активах фінансової звітності людський капітал, який призводить до отримання прибутків та капіталізації через неможливість відокремити компетенції від їх носія. Для того, щоб працівник, в освіту якого організація вклала кошти залишався в організації, керівництво вимушене впроваджувати матеріальну та моральну мотивацію. Такий підхід призводить до покращення умов праці, зосередження уваги на потребах працівників, надання безкоштовних путівок на відпочинок, тощо. У той же час, менеджер, який має прагнення та хист до підвищення своїх компетенцій формує особистий бренд, що підвищує його вартість на ринку праці.

Таку ж роль емоційного інтелекту у функціонуванні лідера і керівника вбачає і З.В.Смутчак [9]. Вона зауважує, що керівнику організації, з метою професійної ефективності, важливо активно взаємодіяти, досягати взаєморозуміння у процесі виконання професійних функцій, розбиратися у поведінці людей, розуміти їх емоційний стан і потреби, надавати емоційну підтримку, знаходити індивідуальні підходи, емоційно адекватно реагувати на гнів, невдоволення, критику з боку інших, зберігати рівновагу у конфліктних ситуаціях, тобто бути підготовленими до ефективної комунікації та емоційно розумної поведінки, а саме: здатним управляти емоціями інших людей [9].

Варто зазначити, що рівень емоційного інтелекту керівника має вплив і безпосередньо посилює кожну з функцій менеджменту. Так, при виконанні менеджером функції планування, окрім інших складових, приймати правильні рішення допомагає такий компонент емоційного інтелекту як інтуїція.

При виконанні менеджером таких функцій як організація та координація важливими для керівника є гнучкість та довіра. Саме вони дозволять уникнути багатьох помилок властивих мікроменеджменту та надмірному контролю. Під гнучкістю в даному випадку розуміється швидка реакція, адекватна ситуації, здатність змінювати поведінку в різних ситуаціях. Дана складова емоційного інтелекту посилюється шляхом розвитку нейропластичності, для чого існує цілий ряд спеціальних методик, на кшталт вивчення іноземної мови, ротації кадрів, опанування нових навичок тощо. Необхідність формування довіри у керівника пояснюється необхідністю вміти налагодити співпрацю на різних рівнях як в середині організації, так і за її межами. Довіра як процес, пов'язаний з встановленням меж, які на сьогодні повинні бути гнучкими і ситуативними стає важливою конкурентною перевагою.

Емоційний стан лідера впливає на психологічний клімат в колективі. Емоції передаються від колеги до колеги. Якщо ми знаходимося в середовищі життєрадісних і енергійних людей, їх емоції передаються і нам. І навпаки, сумний лідер здатний вселити в нас зневіру. Ця емоційна характеристика лідера, зберігає врівноваженість і внутрішню мотивацію, служить прикладом для підлеглих, надихає їх і передає його почуття. Оптимістичний і енергійний керівник здатний підвищити активність всієї організації. Чуйність і вміння налагодити взаємодію допомагають мотивувати, надихати і об'єднувати співробітників. Емоційний інтелект дозволяє лідеру відноситись до підлеглого, як до цілісної особистості зі своїми почуттями, думками, ідеями, потребами, здібностями і мріями. Саме емоційний інтелект допомагає керівнику розвивати персонал і підтримувати високу самооцінку кожного співробітника. Емоційно-інтелектуальний лідер створює атмосферу довіри та поваги, наповнює сенсом роботу підлеглих, так що вони прагнуть не тільки задовольнити особисті потреби, але і принести максимальну користь організації.

Висновок

Узагальнення наукових поглядів показало, що емоційний інтелект розуміється як складне інтегративне утворення, що включає сукупність когнітивних, поведінкових та власне емоційних якостей, що забезпечують усвідомлення, розуміння та регуляцію власних емоцій та емоцій оточуючих, що в свою чергу впливає на успішність міжособистісної взаємодії та особистісного розвитку.

Результати теоретичного аналізу засвідчують, що емоційний інтелект є вагомим чинником організації комунікації в колективах, формуванні їх соціально-психологічного клімату.

Список використаних джерел:

1. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. *Психологічні студії Львівського ун-ту*. 2002. С. 20–23.
2. Дубовик С.Г., Драбчук С.Г. Розвиток емоційного інтелекту сучасних менеджерів як умова їх успішної діяльності. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2014. Вип. 5 (60). С. 8–14
3. Емоційний інтелект у бізнесі / Деніел Гоулман; пер. З англ. Ю Шекет. Х.: Віват, 2021. 528 с
4. Заграй Л.Д. Емоційний інтелект як складник професійної компетентності менеджера. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Прикладна психологія. Професійна й організаційна психологія.* 2021. Т2. №6. С. 47-54.
5. Колісник Л.О. Проблема діагностики емоційного інтелекту. *Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України / за ред. С.Д.Максименка, Л.А.Онуфрієврї*. Вип. 26. Камянець-Подільський : Аксіома, 2014. С. 278-295.
6. Корман М. М. Емоційний інтелект персоналу як основа ефективного розвитку організації. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2013. Вип. 24. С. 88–94
7. Носенко Е. Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. К.: Вища школа, 2003. 126 с.

8.Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: розвиток та сучасні напрями досліджень. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. Івано-Франківськ: Плай, 2005. С. 14-23.
9.Смутчак З.В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту менеджера в професійній діяльності. *Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Competitiveness Model of Innovative Development of Ukraine's Economy», Kropyvnytskyi, April 21, 2021.* С.169-171
10. Федорова Ю. Емоційний інтелект у бізнесі: інструменти та методи розвитку. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2019. Вип. 6. С.29-38.
11. Bar-On R. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory Handbook of emotional intelligence. San Francisco: JosseyBass, 2000. P. 363–388.
12. Mauer J. D., Salovey P. What is emotional intelligence? Emotional development and emotional Intelligence: Educational Implications. New York, 1997. P. 3–31.

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Максим Товстий,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
першого року навчання освітньо-наукової програми «Філософія»
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: В'ячеслав Мешков,
доктор. філос. наук, доцент, професор кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

У сучасному світі швидкий технологічний прогрес у галузі штучного інтелекту (ШІ) та біотехнологій ставить перед суспільством численні філософські питання. Нинішні досягнення в цих галузях виходять за межі лише технічних аспектів, оскільки вони безперервно впливають на нашу культуру, етику, ідентичність і соціальні відносини.

Останнім часом піком досягнень стало винайдення штучного інтелекту, який може вчитися на своїх помилках, аналізуючи та використовуючи доступну в мережі інформацію. Це відразу набуло неабиякої популярності в ЗМІ та стало цікавою темою для досліджень. Проте поняття ШІ існувало і раніше, але в розумінні комп'ютерної системи, яка використовувалась для автоматизації складних математичних обчислень або для прискорення виробничого процесу. Масове застосування ШІ можна було спостерігати в таких галузях як авіаційна та автомобільна промисловості ще з кінця 70-х років, оскільки ці види діяльності потребують точності та мають великий обсяг розрахунків. На цей час ШІ став настільки розвинутим, що ігнорувати його вплив на більшість галузей нашого життя просто неможливо. Навпаки, його застосування треба розвивати та удосконалювати [2].

У Сполучених Штатах Америки, Японії чи Південній Кореї є спроби розшифрувати інтелект людини, щоб встановити його на роботах, щоб роботи перейняли його. Але Александра Чернян вважає, що людську природу не можна замінити штучним мисленням, незважаючи на сучасну еволюцію. «Це захоплююча сфера і є абсолютно фантастичні розробки і результати, але їх не можна

відокремити від етики, від того, що можна і що не можна робити. Я ніколи не казала, що роботи прийдуть і замінять нас повністю. Я навіть закликаю не починати з такої фаталістичної передумови. Дійсно, автоматизація вже існує. Є заводи, на яких немає людей і працюють лише роботи, або де є лише одна людина, яка моніторить їхню діяльність. Але не йдеться про будь-яку роботу і про заміну всіх людських можливостей і компетенцій» [1].

У той же час у зв'язку з розвитком штучного інтелекту та біотехнологій перед сучасним суспільством постає значна кількість викликів, з-поміж яких виокремимо:

•сутність та природа інтелекту – ШІ викликає питання про сутність інтелекту і свідомості. Чи може машина володіти інтелектом так само, як і людина? Це ставить під сумнів традиційні уявлення про те, що робить нас унікальними, і розкриває нові глибини філософського розуміння сутності людської свідомості;

•етика та відповідальність – розвиток біотехнологій породжує питання про етичність втручання у природні процеси. Генетичне редагування, клонування та інші технології можуть призвести до непередбачених наслідків. Суспільство повинно розглядати моральні аспекти використання цих технологій і встановлювати норми відповідального використання;

•соціальна справедливість та нерівність – зростання ШІ може призвести до посилення соціальної нерівності. Технологічний прогрес може створювати нові можливості для тих, хто може використовувати його на свою користь, але водночас залишати поза увагою частину суспільства. Філософський аналіз має визначити, як зберегти соціальну справедливість у змінному технологічному ландшафті;

•ідентичність та самовизначення – застосування біотехнологій може викликати питання щодо ідентичності та самовизначення. Наприклад, якщо людина може модифікувати свої генетичні характеристики, чи не порушує це традиційні уявлення про те, що робить нас унікальними і неповторними?

•загроза для свободи та приватності – зростання можливостей ШІ викликає загрози для свободи та приватності. Якість життя у світі, де алгоритми приймають рішення, пов'язані з особистими даними, потребує глибокого розуміння філософії свободи та прав людини;

•філософське розуміння місця людини в технологічному світі – розвиток ШІ і біотехнологій висуває питання про роль та місце людини в технологічному світі. Як зберегти гідність та унікальність людського існування у світі, де машини можуть виконувати складні завдання та приймати рішення?

•взаємодія людей та технологій – сучасні технології ставлять перед нами завдання збереження та розвитку людського спілкування та взаємодії. Якщо технології стають невід'ємною частиною нашого життя, як забезпечити, щоб вони служили гідності і взаєморозумінню?

•вплив на формування світогляду – технології можуть впливати на формування світогляду. Важливо розуміти: як технології впливають на сприйняття світу, і як зберегти різноманіття поглядів у світі зростаючого технологічного консенсусу.

•виклики для освіти та розвитку особистості – сприйняття та використання ШІ та біотехнологій вимагає нового підходу до освіти та розвитку особистості. Як забезпечити, щоб суспільство було готовим до технологічних викликів і як розвивати критичне мислення та творчість в умовах постійних змін?

•питання естетики та краси в техногенному середовища – зростання технологічного прогресу породжує нові можливості для творчого вираження і витворення. Якщо технології стають новим видом мистецтва, як змінюється наше розуміння естетики і краси?

Таким чином, філософський аналіз викликів, пов'язаних із штучним інтелектом та біотехнологіями, виступає ключовим інструментом для формування етичного, гуманістичного і стійкого розвитку сучасного суспільства. Вирішення цих філософських дебатів дилем може сприяти створенню технологій, які служать людському благополуччю і визначають наше майбутнє у більш глибокому та значущому контексті.

Список використаних джерел:

1. Кьорпек Моніка. Вплив штучного інтелекту на сучасне суспільство. Radio România Internaţional. URL: https://www.rri.ro/uk_uk/
2. Неділько О.В., Зеленюк А.Н. Застосування штучного інтелекту в біотехнології, сільському та лісовому господарстві. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Біотехнологія XXI століття». URL: http://conf.biotech.kpi.ua/article/view/279582

ПРОБЛЕМА ПРОЯВУ АУТОАГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Євгеній Шапошніков,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. Підлітковий або, як його іще називають, пубертатний вік, характеризується кризовими проявами, які, при їх негармонійному вирішенню, можуть призводити до різних негативних наслідків. Серед таких виділяють аутоагресивну поведінку, яка спрямовується не на оточуючих, а на себе і часто призводить до самоушкоджень та навіть суїцидальних намірів. Внутрішня аутоагресія часто є неусвідомленою, а тому і більш ризикованою в плані її завчасного виявлення та попередження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням особливостей прояву агресії та аутоагресії займалися різні вчені: Т. Г. Візель, Н. В. Говорин, Р. Б. Каримова, Г. І. Казахбаєва, Г.Я. Пилягіна, А. А. Реан, С. В. Реттгес, В. Г. Ромек, І. В. Романова, А. В. Сарджвеладзе, Л. І. Шалабаєва та ін.

Метою статті є дослідження особливостей прояву аутоагресивної поведінки в підлітковому віці та її подолання.

Виклад основного матеріалу. Аутоагресія – це самоспрямована агресія, де назва походить від грец. autos – сам + лат. агресія – напад. Аутоагресія проявляється в самозвинуваченнях, самопринижені та самоушкодженні аж до

суїциду; при виборі самоушкоджуючої поведінки (алкоголь, алкоголізм, наркоманія, ризикований секс, ризикований спорт, провокативна поведінка тощо) [6].

Вченим було доведено, що автоматична агресія не корелювала з іншими шкалами агресії. Це підкреслює унікальність феномену аутоагресії в рамках загальної проблеми психології агресії [1; 2; 3].

За своїм впливом на сферу буття людини аутоагресивну поведінку поділяють на: фізичну, психічну, соціальну та духовну.

За структурною характеристикою вона буває: а) рівень проявів: ідейна, афективна, зовнішня поведінка б) за способом реалізації: пряма, розширена, опосередкована, агресивна; в) за довільною поведінкою: свідомі та несвідомі.

Динамічні характеристики: а) за швидкістю виникнення: гострі, гострі, хронічні б) за часовими показниками: тимчасові, рецидивуючі, постійні в) за типом розвитку: статичні, прогресуючі, регресивні, трансформаційні;

У зв'язку із захворюванням або його загостренням: а) захворювання б) відсутність захворювання (до і після захворювання);

За перебігом хвороби: а) умовно негативний б) умовно позитивний в) умовно нейтральний.

А.А. Реан запропонував у вивченні підліткової агресії ввести поняття «аутоагресивний стиль особистості» [4]. На думку дослідника, аутоагресія – це не ізольована характеристика особистості, а складний особистісний комплекс, який функціонує та проявляється на різних рівнях. За результатами дослідження в структурі аутоагресивного стилю особистості можна виділити 4 субблоки:

1) характерний підблок аутоагресивного стилю (рівень аутоагресії позитивно корелює з деякими рисами та характеристиками особистості: замкнутістю, педантичністю, демонстративністю, а також депресивністю та невротизмом);

2) підблок самооцінки (зв'язок між аутоагресією та самооцінкою. Чим самоагресивніша людина, тим нижча самооцінка її когнітивних здібностей, фізична самооцінка. самооцінка);

3) інтерактивний підблок (особистісна аутоагресія асоціюється з успішною соціальною адаптацією/некомпетентністю, міжособистісними успіхами/невдачами. Рівень особистісної аутоагресії негативно корелює: товариський, позитивно сором'язливий);

4) соціально-емоційний підблок аутоагресивного стилю людини (наявність аутоагресії пов'язана з особливостями сприйняття інших людей. Аутоагресія майже не пов'язана із запереченням сприйняття інших. Навпаки, рівень аутоагресії пов'язаний з позитивним ставленням до сприйняття «інших»).

Для корекції соціально-психологічної дезадаптації та запобігання можливій аутоагресії використовують різні методики психокорекції та психотерапії (від раціонального аналізу до парадоксальних, провокативних та ін.) [5]. У аутодеструктивній та суїцидальній інтервенції насамперед звертають увагу на такі аспекти:

1. Пошук ознак можливої небезпеки скоєння суїциду.
2. Висловлення припущення, що індивід може здійснити суїцид.
3. Встановлення із хворим емпатійних стосунків. Для цього важливо зрозуміти і прийняти його емоційний стан, переживання, настанови, цінності, спосіб сприйняття світу. Це формує в людини усвідомлення того, що її розуміють і приймають такою, якою вона є. На цьому ґрунтується прихильність, довіра до

консультанта. Під дією цих чинників зникають почуття самотності, відчуженості, покинутості, які часто супроводжують стани соціально-психологічної дезадаптації, життєвої кризи та передують суїцидальній поведінці.

4. Безконфліктність. Психотерапевт повинен уникати дискусій.

5. Пошук ядра конфлікту. Необхідно з'ясувати конкретні труднощі в поведінці клієнта та проаналізувати всю його кризову ситуацію (причини звернення до спеціаліста; причини кризи; теперішню життєву ситуацію клієнта; можливі зміни і наслідки такої ситуації).

6. Пом'якшення тяжкої симптоматики (необхідно надати пацієнту можливість розслабитись за допомогою різних психологічних вправ).

7. Застосування психофармакотерапії як підтримуючого засобу.

8. Пошук ресурсів. Кожна людина має щось важливе в житті, що допомагає їй розв'язувати проблеми. Суїцид може виникнути внаслідок втрати такої опори. Важливим аналізом поведінки суїцидента є виявлення того, що викликає у нього емоційне пожвавлення, зацікавлення. Це допоможе встановити, що йому не байдуже і може бути використане для посилення альтернативи смерті (він сам, його сім'я, кохана людина, кар'єра, спогади минулого тощо). Для з'ясування цінностей хворого потрібно розглянути ситуацію в аспекті, відмінному від його бачення, якщо воно не містить прийнятного способу адаптації.

9. Використання груп підтримки.

Особливе місце в профілактиці суїциду посідає служба екстреної психологічної допомоги телефоном – «телефон довіри». До неї звертається чимало громадян. Рівень теоретичних знань і досвід роботи в цій сфері дає змогу здійснювати профілактику аутодеструктивної поведінки та суїциду як в осіб, які висловлюють суїцидальні думки та наміри, так і в тих, що перебувають у стані соціально-психологічної дезадаптації, життєвої кризи тощо. Телефонне консультування дає змогу будь-кому, хто перебуває у тяжкому психічному стані, звернутись по допомогу і отримати її анонімно, контролюючи рівень своєї довіри співрозмовнику. Його недолік – участь у комунікації лише слухового каналу, що зумовлює добір особливих технічних прийомів для отримання інформації та психотерапевтичного впливу на клієнта. Одне із завдань телефонного консультанта, за неможливості здійснити достатню корекцію, полягає у спрямуванні особи до спеціалістів, які можуть надати йому потрібну допомогу.

У роботі з особами, які перебувають у стані соціально-психологічної дезадаптації, телефонний консультант повинен відстежувати появу висловлювань, які можуть бути індикаторами суїцидальних думок і намірів. До них належать: «Я більше не можу», «їй буде краще без мене», «Життя нічого не варте», «Всім уже байдуже», «Ви моя остання надія», «Надто пізно», «Я просплю довго, ви нічим не зможете мені завадити» тощо. За наявності таких висловлювань слід уточнити, що клієнт має на увазі. Деякі абоненти, які ведуть мову про суїцид, заперечують намір здійснити його. Якщо суїцидальний намір справжній, таке уточнення допомагає вивести тему на поверхню, прояснити проблему.

Пріоритетним у роботі із суїцидально налаштованою особою є уміння тривалий час підтримувати розмову, що сприяє поглибленню стосунків з нею, отриманню якомога більше інформації. Все це дає змогу ідентифікувати співрозмовника, з'ясувати його місцеперебування тощо. Далі важливо оцінити ступінь ризику здійснення суїциду, виявити ненав'язливе піклування про людину, яка звернулася по допомогу, переконати її у хибності суїцидального наміру. Ще

однією передумовою цієї роботи є емоційне тепло, співчуття і підтримка, оскільки більшість самогубців прагне, щоб хоч хтось був небайдужим до них, до їх проблем. Відчувши співчуття, вони можуть спробувати знайти втрачений сенс життя.

Висновки. Таким чином, аутоагресивна поведінка в підлітковому віці має свої особливості прояву та може призводити навіть до суїцидальних спроб. Саме тому вона є дуже ризикованою та потребує вчасного виявлення та профілактики. Фахівці виділяють специфічні напрями та методи роботи з підлітками, які схильні до аутоагресивної та суїцидальної поведінки: екстрену психологічну допомогу, суїцидальну інтервенцію, «телефон довіри», групи взаємодопомоги тощо.

Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Перспективами подальших досліджень автора в даному напрямку може стати вивчення чинників формування аутоагресивної поведінки в підлітковому віці та особливості їх психологічної корекції.

Список використаних джерел:

1. Заіка В.М. Проблема аутоагресивної поведінки сучасної молоді. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9-10 квітня 2020 р.) / редкол.: В.Л. Погребна, В.М. Попович, Н.В. Островська, Т.О. Серга та ін. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 486 – 488.
2. Заіка В.М. Проблема кібернасилля, аутоагресивної та суїцидальної поведінки в сучасному суспільстві. *Молодь: освіта, наука, духовність*: тези доповідей XIV Всеукр. наук. конф., м. Київ, 04–06 квітня 2017 р. У ІІ част., ч. ІІ. К. : Університет «Україна», 2017. С. 80 – 82.
3. Погорілко О.В., А.М. Скрипніков, Л.О. Герасименко, Р.І. Ісаков Аутоагресивна поведінка підлітків Полтава, 2017. 141 с.
4. Психологія суїциду: Навчальний посібник / За ред. В.П. Москальця. Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2002. 249 с.
5. Рибалка В.В. Психологічна профілактика суїцидальних тенденцій в учнівської молоді: Методичні рекомендації. К.: ІПППО АПН України, КФ ВМУРоЛ «Україна», ПП Щербатих О.В. 2007. 68 с.
6. Феодосєєва І.В. Вікові особливості суїцидальної поведінки підлітків. *Young Scientist*. 2016. № 9. С. 161–165.

СУЇЦИД ЯК КРАЙНІЙ ПРОЯВ АУТОДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Євгеній Шапошніков,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївського інституту розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Віталій Заіка,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Самогубство – останній крок в аутодеструктивній поведінці. Воно займає особливе положення в співвідношенні культурної норми і психічного здоров'я.

Самогубство може бути зроблено як акт самопожертвування, як борг честі, як ритуальне дійство, як втеча від себе.

Суїцид (лат. sui — себе і caedere — вбивати) вчені визначають як – навмисне самоушкодження зі смертельним фіналом.

Вперше психоаналітичне трактування суїцидальної поведінки висловив З. Фрейд. Він вважав що суїцидний акт являється являється наслідком внутрішньої взаємодії між двома основними інстинктивними спонуками інстинктом життя (Еросом) і інстинктом смерті (Танатосом). Послідовник розвитку психоаналітичного розуміння суїциду Манінджер також розглядає останній як результат боротьби між Еросом (життям) і Танатосом (смертю). Пізніше було встановлено, що існують наступні типи психодинамічних констеляцій при суїцидах: «відставка», «ретрофлексійне вбивство», «возз'єднання», «відродження», «самопокарання» і ін.

В цілому психоаналітичні уявлення зводяться до зв'язку суїциду (як і депресії) з втратою коханого об'єкту, і цей зв'язок в суїцидальній поведінці представляється ключовим механізмом.

В кінці минулого сторіччя було висловлене припущення, що відчуження індивіда від тієї соціальної групи (суспільства), до якої він належить, є головним джерелом і причиною суїцидних актів. Була розроблена наступна типологія суїцидів:

суїцид егоїстичний, який має місце у осіб з недостатньою інтеграцією з суспільством;

суїцид альтруїстичний, такий, що є повною протилежністю першому і пов'язаний з надмірною інтеграцією з суспільством;

суїцид анемічний, такий, що є реакцію на важкі зміни в соціальних порядках, особливо в взаємних зв'язках індивіда і групи;

фаталістичний, виникає внаслідок надмірної дії регулятивного чинника – посиленого контролю на індивіда зі сторони суспільства.

Не всі дії людини, які призводять до її смерті, вважаються самогубством. Аналіз мотивації індивідуальних дій дозволяє відрізнити реальний суїцид від форм аутоагресивної поведінки: якщо людина усвідомлює значення своїх дій і може ними керувати, вона покінчить життя самогубством. У всіх інших випадках, коли особа під впливом психозу (марення, галюцинації тощо) здійснює під час психозу дії, що завдають шкоди її психічному чи фізичному здоров'ю, це слід кваліфікувати як аутоагресивну поведінку.

Всі ці негативні явища мають бути вчасно виявлені та піддані психологічній корекції задля уникнення їх негативних наслідків, як для самої людини, так і для суспільства в цілому.

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА У ФІЛОСОФІЇ ДАВНЬОЇ ІНДІЇ

Максим Щербак,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
другого року навчання освітньо-наукової програми «Філософія»
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Ярослав Блоха,
канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Філософія Давньої Індії, яка розвивалася на протязі тисячоліть, вражає своєю глибиною і різноманіттям концепцій. Серед цих концепцій особливо важливе місце відводилося антропологічній проблематиці, яка вивчала сутність людини, її відношення до Всесвіту і місце в космосі.

У філософії Давньої Індії антропологічне бачення було тісно пов'язане з космологічними уявленнями. Священні тексти, такі як Веди та Пурани, встановлювали основи для усвідомлення походження людини, її ролі в створенні світу і призначення в житті. Ведичні тексти розглядались як джерело духовної мудрості і знань, що визначали життєвий шлях людини.

Однією з ключових ідей антропології в індійській філософії є концепція Атману та Пуруші. Концепція Атману є однією з найважливіших у ведантійській філософії. Атман розглядається як незмінний, вічний і нескінченний духовний принцип, який є внутрішньою сутністю кожної живої істоти. Ця концепція вказує на те, що за всіма змінами, які відбуваються в матеріальному світі, існує непорушний, невмирущий аспект кожного індивіда – Атман.

У ведантійській традиції Атман ідентифікується з абсолютним Брахманом, що є вихідним та безмежним принципом всесвіту. Уявлення про Атман вказує на те, що людина, розуміючи свою справжню природу, може перейти від обмеженого ілюзорного «я» до освіченого співіснування з абсолютним.

Поняття Пуруші входить в склад філософської системи санкх'я, яка базується на вченнях «Йога Сутр» Патанджалі. Пуруша розглядається як непорушний, беземоційний духовний принцип, який спостерігає за матеріальним світом, не залишаючи слідів своєї діяльності.

У контексті санкх'я, Пуруша вважається незалежним від природи і трансцендентним щодо всього, що є матеріальним. Вчення санкх'я наголошує, що визнання реальності Пуруші та відмова від ідентифікації з матеріальним світом є ключовим для досягнення внутрішнього спокою і високого рівня духовності.

Незважаючи на те, що Атман і Пуруша розглядаються в різних філософських традиціях, вони вказують на глибоку єдність індійського мислення щодо природи людської душі та її співвідношення з всесвітом. Обидві концепції визначаються духовною незалежністю і вічністю, вказуючи на те, що за обмеженим світом явлень та змін існує безсмертна, непорушна сутність.

Розуміння концепцій Атману та Пуруші є ключем для розвитку духовного усвідомлення в індійській філософії. Ці ідеї продовжують впливати на думку та культуру Індії, а також знаходять своє відображення в сучасних духовних рухах та практиках.

Антропологічна думка в індійській філософії також пов'язана з ідеєю карми і сансари. Карма визначається як закон причинно-наслідкових зв'язків, що визначає долю людини на підставі її вчинків. Сансара, у свою чергу, описує цикл відродження, в якому душа перетинає різні стани існування.

Звільнення людини від впливу карм можливе тільки через здійснення добрих справ і суворий аскетизм. У зв'язку з цим створюється етика, яка називається триратна (три дорогоцінності). У ній говориться про правильне пізнання, правильне знання, правильне життя, обумовлені правильним розумінням віри. На думку джайністів, аскетизм більшою чи меншою мірою є правильним життям. Вони вважають, що людина може звільнитися тільки сама і їй ніхто не може в цьому допомогти. По суті етика джайнізму – егоцентрична [1, с.38].

Проти неминучості перевтілень людини виступив Будда, який стверджував, що у межах сансари будь-яке буття є стражданням. Сансарі протистоїть нірвана – стан, у який людина переходить, звільнюючись від пут світу і перевтілень [2, с.36].

Йога, що є не тільки фізичною практикою, але і філософією, відіграє важливу роль в антропологічній концепції індійської філософії. Йога сприяє духовному розвитку та поєднанню індивіда з космосом. Ця практика допомагає досягти внутрішньої гармонії та злагодження з оточуючим світом.

Таким чином, можемо констатувати, що антропологічна проблематика в філософії Давної Індії є невід'ємною частиною великого культурного та філософського надбання цієї давньої цивілізації. Концепції Атману, карми, йоги та інші аспекти допомагають не лише розуміти сутність людини, а й пропонують шляхи до досягнення внутрішнього спокою та духовної гармонії. Вивчення цих ідей не лише розкриває унікальні аспекти індійської філософії, а й може служити джерелом натхнення для сучасних пошуків сенсу та духовності в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Кремень В.Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник. Київ : Книга, 2005. 528 с.
2. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії. Проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посіб. зі слов. / під ред. д-ра філос. наук, проф. Н. Хамітова; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. 4-те вид. Київ: КНТ, 2016. 393 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ЖІНКИ-КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Віра Яковенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія Миколаївський інститут розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Науковий керівник: Ольга Бацман,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми. Успішна робота освітньої установи в значній мірі залежить від професіоналізму, особистісних і ділових рис керівника. Відповідно до посадових обов'язків та соціальної позиції, керівник сучасного освітнього закладу є центральною фігурою всього освітнього процесу. Він повинен

уміти вирішувати найрізноманітніші управлінські проблеми, не тільки керувати освітнім закладом з усталеними традиціями і укладом, але й бути готовим перевести його на якісно новий рівень, що вимагає спеціальних знань теорії та практики управління.

Саме тому дослідження значення особистісних якостей жінки-керівника в управлінні соціальними процесами у трудовому колективі навчального закладу та формуванні в ньому здорового соціально-психологічного клімату є однією з найбільш важливих проблем у психологічній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерним аспектам в управлінні приділяли увагу такі вітчизняні вчені як Н. Власенко, Л. Виноградова, І. Калачова, Т. Хохлова, а також американські дослідники А. Жарден, Дж. Роузнер,М. Хенінг та ін.У психологічній літературі є чимало робіт, в яких розглядались найбільш суттєві, на думку авторів, якості особистості управлінця (Е. Вендров, І. Волков, Ю. Ємельянов, А. Журавльов, А. Ковальов, А. Омаров, В. Рубахін, А. Свецицький, Л. Уманський, А. Філіпов, В. Шепель). Актуальні питання підготовки жінок-керівників до ефективної управлінської діяльності досліджувалися у працях В. Бондаря, С. Вихор, В. Гуменюк, Л.Даниленко, Г. Єльникової, І. Іванової, Л. Карамушки, В. Маслова, І. Мунтяна, В. Олійника, А. Петренка та ін.

Метою статті є дослідження психологічних особливостей професійних якостей жінки-керівника навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Експериментальне дослідження психологічних особливостей професійних якостей жінки-керівника навчального закладу проводилося на базі дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів міста Полтави та Полтавської області. У дослідженні брали участь 12 жінок-керівників (ДНЗ№3, 6, 42, 55, ЗОШ№2, 4, 5, 6, 14, 17, 20, 37) та 12 чоловіків-керівників (ДНЗ№16, ЗОШ№25, 26, 29, 32, 38, 40,Полтавська обласна гімназія-інтернат для обдарованих дітей імені А.С. Макаренка, Кременчуцька спеціалізована школа-інтернат імені А.С. Макаренка, Миргородська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат, Лубенська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат, Великосорочинська загальноосвітня санаторна школа-інтернат Миргородського району) навчальних установ. Вік респондентів від 40 до 55 років.

Оцінку комунікативних якостей можна побачити за результатами методики «КОС-2». З рисунку 1 бачимо, що рівень прояву комунікативних схильностей дещо переважає у жінок-керівників порівняно з чоловіками-керівниками. Так, дуже високий рівень прояву комунікативних схильностей у жінок 33,3%, водночас у чоловіків – тільки 16,6%, високий рівень – у 25% жінок та у 25% чоловіків. Натомість низький рівень прояву комунікативних схильностей переважає у чоловіків (16,6%) порівняно з жінками (8,3%).

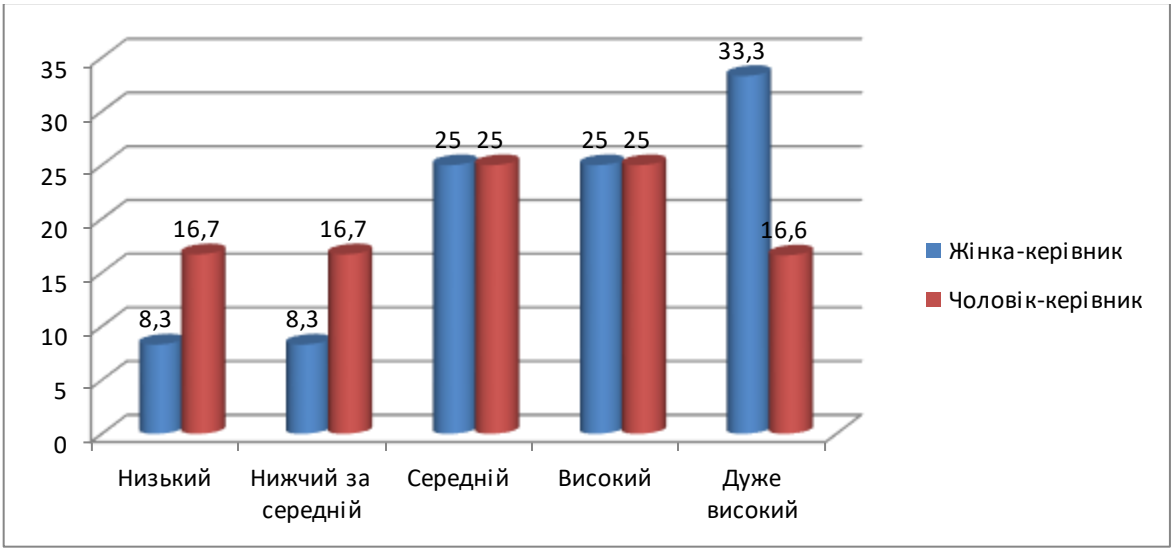

Рис. 1. Комунікативні здібності

Однією з ключових позицій системи професійних умінь керівника навчального закладу виступають його організаторські схильності. Здійснене дослідження за методикою КОС–2 дозволило отримати такі результати. За оцінкою організаторських схильностей (рис. 2) було також виявлено перевагу чоловіків над жінками. За показником дуже високого рівня прояву організаторських здібностей спостерігаємо достовірну різницю між групою керівників чоловічої статі (25%) та керівників жіночої статі (16,6%). За показником високого рівня – 25% у чоловіків та 25% у жінок. Цей факт пояснюється тим, що

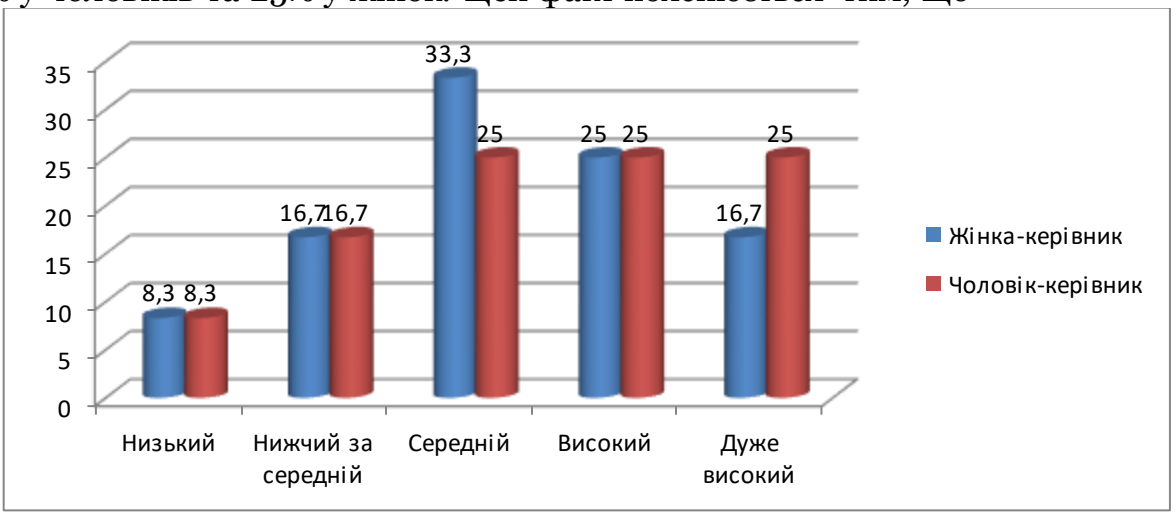

Рис. 2. Організаторські здібності

Тестову методику «16 факторний опитувальник Кеттела», дозволяє визначити замкнутість-товариськість, емоційну нестійкість/ стійкість, підпорядкованість – домінантність, стриманість – експресивність, підвласність почуттям – високу нормативність поведінки, нерішучість – сміливість, жорстокість – чутливість, довірливість – підозріливість, практичність – розвинуту уяву, прямолінійність – дипломатичність, впевненість у собі – тривожність, консерватизм – радикалізм, конформізм – нонконформізм, низький самоконтроль – високий самоконтроль, розслаблення – напруженість, адекватність самооцінки.

Результати застосування цієї методики дозволяють визначити своєрідність основних підструктур темпераменту і характеру особистості. Крім того, кожний фактор, що входить до методики, містить не лише якісну і кількісну оці-

нку внутрішньої природи людини, але і включає в себе її характеристику з позиції міжособистісних відносин. Проаналізуємо результати дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості керівників навчальних закладів.

У респондентів на високому рівні проявилась така характеристика, як адекватна самооцінка (MD) – переважна більшість керівників мають адекватну самооцінку, разом із тим, дещо завищують свої можливості та переоцінюють себе. Показник (A) характеризує товариськість та готовність до співпраці, уважність до людей, доброту: для більшості керівників навчальних закладів характерна відкритість та добросердечність, тяга до спілкування. Для них притаманна природність та невимушеність у поведінці, уважність, доброта у відносинах з колегами. Характерним є і те, що керівники із задоволенням працюють з людьми, активні в усуненні конфліктів, довірливі, не бояться критики.

Рівень прояву нормативності поведінки (G) свідчить, що керівники усвідомлено приймають управлінські рішення, дотримуються норм та правил поведінки, проявляють наполегливість в досягненні цілей, точність, відповідальність, ділову спрямованість.

Високі показники (H) – соціальна сміливість, активність, готовність мати справу з незнайомими обставинами – свідчать, що управлінці мають високий рівень схильності до ризику.

Показник чутливості (I) засвідчує, що переважній більшості керівників притаманні альтруїзм, стійкість, залежність, прагнення до заступництва. У більшості керівників артистична натура та художнє сприйняття світу. Можна стверджувати про наявність розвинутих здатностей до емпатії, співпереживання. Параметр (M) показує, що у всіх керівників НЗ розвинена уява, орієнтація на свій внутрішній світ, високий творчий потенціал.

Керівники критично налаштовані, характеризуються різноманітними інтелектуальними інтересами, намагаються бути добре поінформованими з різних соціально-політичних проблем (показник Q1 – радикалізм). Вони схильні до експериментів, позитивно сприймають нові ідеї та новації.

Респонденти проявили високий рівень самоконтролю (показник Q3), особливо характерними для них є розвинутий внутрішній самоконтроль, точність виконання соціальних вимог. Зрештою, керівники добре контролюють свої емоції та поведінку, доводять розпочату справу до кінця, піклуються про свій соціальний статус.

На середньому рівні у респондентів діагностується емоційна нестійкість/стійкість (C). Цей фактор пов'язаний з силою нервової системи особистості, лабільністю та подоланням процесу гальмування. Середні показники виявлені і у підпорядкуванні/домінуванні (E); стриманості/експресивності (F), прямолінійності/дипломатичності (N) та впевненості в собі/тривожності (O).

Низький рівень діагностовано у таких показниках: конкретність мислення (B): керівники у більшості випадків намагаються використовувати інтуїцію. У керівників НЗ виявлено середні показники довірливості (L): їм притаманні відкритість, довірливість, терпимість, здатність легко знаходити спільну мову з педагогічним колективом та налаштованіть на спільну діяльність.

Керівники, які є залежними від групи (показник Q2) воліють працювати і приймати рішення разом із членами педагогічного колективу, орієнтуються на соціальну похвалу та на зняття з себе відповідальності. Низький рівень вияв-

лено і по показнику Q4 – тобто відсутність бажань, недостатність умотивованості власною діяльністю; управлінці з такою оцінкою байдужі до своїх перемог і невдач.

Отже, відповідно до результатів проведеного дослідження можна стверджувати, що переважна більшість керівників загальноосвітніх навчальних закладів – як жінок, так і чоловіків – відкриті, товариські, активні у встановленні міжособистісних та соціальних контактів. В поведінці проявляється експресивність, імпульсивність, соціальна сміливість, схильність до ризику, готовність до вступу в нові групи, готовність бути лідером. Характерним є спрямованість на зовні, на людей, на педагогічний колектив.

Комунікативні властивості проявляються у незалежному характері, відкритості, дипломатичності по відношенню до людей, прийнятті загальноприйнятих правил та норм, розвинутому відчутті обов'язку та відповідальності. Керівники підпорядкуються вимогам та думці педагогічного колективу, не байдужі до думки колективу, мають схильність до прийняття самостійних та оригінальних рішень при здійсненні управлінської діяльності.

Емоційні характеристики особистості керівників навчальних закладів свідчать про емоційну стабільність, високий контроль емоцій та поведінки, стресостійкість, певне незадоволення собою, що забезпечує прагнення до самоактуалізації. В поведінці проявляються урівноваженість, стабільність, спрямованість на реальну дійсність та соціальний успіх.

До інтелектуальних характеристик керівників належить невисока оперативність мислення, проте переважає аналітичне мислення, вміння оперувати абстрактними поняттями, розвинута уява.

Проаналізовані результати тесту «Визначення стилю управління керівника за допомогою самооцінки" (В. Козлів, Г. Мануйлов, Н. Фетіскін): у керівників були виявлені демократичний, комбінований (авторитарно-демократичний), ліберальний, авторитарний, нестійкий стилі управління колективом. Узагальнимо індивідуальні результати визначення стилю управління керівника за допомогою самооцінки.

Виявлено, що для 58,3% керівників-чоловіків та 66,7% жінок-керівників характерний демократичний стиль управління. Ці керівники вміють координувати та скеровувати діяльність колективу, надавати самостійність найбільш здатним підлеглим, всіляко розвивати ініціативу, переконувати і надавати моральну підтримку, бути справедливими у суперечках, вивчати індивідуальні якості особистості та соціально-психологічні процеси колективу, попереджати конфлікти і створювати доброзичливу атмосферу.

33,3% керівників-чоловіків та 25% жінок на керівній посаді застосовують авторитарно-демократичний стиль управління. Ці керівники у своїй діяльності проявляють вимогливість, наполегливість, прагнення впливати на колектив силою наказу, цілеспрямованість і водночас вони здатні проявляти турботу про персонал, довіряти заступникам і заохочувати їх ініціативу, дослухатися до думок персоналу.

Авторитарний стиль керівництва виявлений у 8,4% керівників чоловічої та жіночої статі, які яскраво проявляють свої лідерські якості, прагнуть до одноосібної влади. Для цих керівників характерна непохитність і рішучість у судженнях, енергійність і жорсткість у вимогах, невміння враховувати ініціативу підлеглих і надавати їм самостійність, зловживання покараннями, зневагу громадською думкою.

Ліберальний стиль діяльності, який проявляється у прагненні перекласти свої обов'язки на заступників, пасивності, в керівництві людьми, невимогливості та довірливості; Нестійкий, невизначений стиль управління – в опитаних респондентів відсутній (рис. 3).

У своїй більшості керівникам властиво проявляти авторитарно-демократичний або демократичний стилі управління колективом (91,6%).

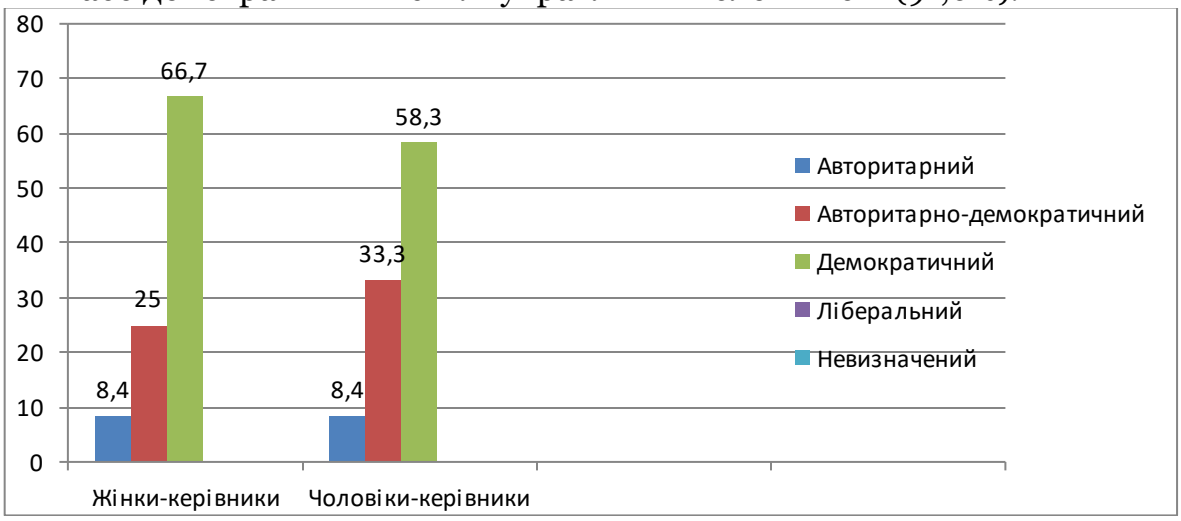

Рис.3. Порівняльний аналіз стилів керування педагогічним колективом

Отже, чоловіки мають тенденцію до незалежності. Жінки, в свою чергу, роблять акцент на взаємозалежність, в своїй більшості соціально орієнтовані та чіткіше усвідомлюють ті зв'язки, які об'єднують людей. Робоче спілкування їх більш залежне. Жінки, на відміну від чоловіків більше залежать від очікувань інших, від власних переконань, комфортності (пристосування без зважання на власну думку, нівелювання власного «Я». Відношення чоловіків в управлінні характеризується наполегливістю, самовпевненістю, орієнтуванням на контроль, змінність але для реалізації цього чоловікам в більшій мірі потрібно керувати або маніпулювати іншими, переконуючись тим самим в своїй незалежності. Для жінок взаємозв'язок та взаємодія з оточуючими більш важливі. Стиль спілкування чоловіків авторитарний та маніпулятивний, стиль жінок – більш емоційний.

Для жінок характерний стиль керівництва, орієнтований на стратегії винагороди, тоді як чоловіки надають перевагу методам примусу. Однак, як показує практика, найбільш успішним є комбінований стиль керівництва. Успішні менеджери поєднують в собі кращі якості різних стилів керівництва. Застосування такого комбінованого стилю призводить до ефективної стратегії управління.

Жінки традиційно сильні у вмінні знаходити компроміси, домовлятись, згладжувати гострі кути та досягати прийняття зважених рішень, а для цього потрібні професіоналізм, вміння спілкуватись з людьми. Стійкість жінок до рутинних операцій робить їх ефективними на керівних посадах, а комплексний підхід до управління, тобто вміння збалансовано підтримувати та розвивати різні сторони бізнесу, допомагають все робити ретельно та уникати авралів. Жінки-керівники здатні поєднувати раціональний підхід та емоційну складову. Жінки зазвичай легше переносять взлети та падіння. В критичних ситуаціях вони часто виявляються більш стресостійкими, менш рефлексують з приводу того, що щось не вийшло (з їх вини, або в силу обставин) та більш націлені на

пошук нових можливостей. Крім того, попри всю свою емоційність жінки ще й достатньо раціональні та відповідальні.

Узагальнимо результати емпіричного дослідження впливу особистісних якостей управлінців чоловічої та жіночої статі на стиль керівництва колективом. Підсумок проведеної роботи можна представити у вигляді узагальненого психологічного портрета керівників, що застосовують той чи інший стиль управління колективом (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Якісний аналіз впливу особистісних якостей управлінців на стиль керівництва колективом

1.	Авторитарний стиль	Владний тип характеру, прагнення всіх наставляти, повчати, невміння приймати поради інших. Егоїстичні риси, орієнтація на себе, схильність до суперництва. Високий або в межах норми рівень агресивності, схильність до вербальної агресії. Образливість, злопам'ятність, невдоволення, схильність до сумніву в усьому. Низький рівень підпорядкованості, залежності, доброзичливості, альтруїстичності.
2.	Авторитарно-демократичний стиль	Домінантність, енергійність, компетентність. Можлива егоїстичність як у межах норми, так і нижче за норму. Агресивність у межах норми (вимогливість, прямолінійність, відвертість, можливі строгість і різкість в оцінці інших). Підозрілість у межах норми. Мають власну думку, не схильні підкорятися сильнішому опонентові без урахування ситуації. Низький рівень залежності. Доброзичливість, альтруїстичність у межах норми.
	Демократичний стиль	Домінантність, енергійність, компетентність. Не проявляються егоїстичні риси, управлінці орієнтовані на інших людей. Агресивність може бути в межах норми або нижчою за норму. Можлива вимогливість, прямолінійність, відвертість. Проявляють довірливе ставлення до навколишніх людей. Мають власну думку, не схильні підкорятися сильнішому опонентові без урахування ситуації. Низький або в межах норми рівень залежності. Доброзичливість у межах норми. Альтруїстичність може бути виражена в межах норми і вище за норму.
	Ліберальний стиль	Лідерські якості не виражені. Егоїстичні риси, орієнтація на себе, схильність до суперництва. Низький рівень агресивності. Проявляють довіру у ставленні до навколишніх людей. Схиляються поступатися, приписувати собі провину, пасивні, прагнуть знайти

		опору в кому-небудь сильнішому. Високий рівень залежності: невпевненість у собі, нав'язливі страхи, побоювання. Доброзичливість вища за норму: доброзичливі та люб'язні з усіма, прагнуть задовольнити вимоги всіх, "бути доброю людиною" для всіх без урахування ситуації. Альтруїстичність вища за норму: гіпервідповідальність, жертвують своїми інтересами, прагнуть допомогти і співчувати всім, нав'язливі у своїй допомозі та занадто активні стосовно оточення, переймають на себе відповідальність за інших людей (може бути лише зовнішня "маска", що приховує особу протилежного типу).
	Нестійкий, невизначений стиль	Владний тип характеру, прагнення всіх наставляти, повчати, не вміння приймати поради інших. Егоїстичні риси, орієнтація на себе, схильність до суперництва. Високий рівень агресивності (жорсткі, різкі, дратівливі стосовно оточення). Підозрілість у межах норми. Низький рівень підпорядкованості. Рівень залежності в межах норми. Доброзичливість, альтруїстичність у межах норми.

Висновки. Таким чином, керівники з демократичним або комбінованим (авторитарно-демократичним) стилем схильні проявляти основні особистісні властивості в межах норми. Керівники з авторитарним стилем управління колективом більшою мірою, ніж інші, схильні до екстремального прояву домінантних особистісних властивостей. Керівники з ліберальним стилем управління колективом частіше, ніж інші, екстремально проявляють доброзичливі особистісні властивості. У керівників із нестійким стилем керівництва можна припустити наявність внутрішньоособистісних суперечностей, оскільки, з одного боку, вони екстремально проявляють домінантні особистісні властивості, а з іншого боку, здатні до прояву доброзичливості (у межах норми). Отже, властивості особистості управлінця, істотні при взаємодії з іншими людьми, впливають на стиль керівництва колективом.

Для ефективного управління колективом, яке можливе при демократичному або комбінованому (авторитарно-демократичному) стилі, керівникам необхідно працювати над собою, розвивати емоційну стійкість і адаптивний рівень прояву основних особистісних властивостей (у межах норми). Формуванню доброго керівника сприяють безліч чинників: уміння працювати з людьми, готовність ризикувати, але найголовнішим, на наш погляд, є прагнення працювати над собою.

Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Подальшими науковими дослідженнями автора може бути розробка тренінгу лідерських якостей як засобу формування професійних якостей жінки-керівника навчального закладу.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧИХ СТИЛІВ УПРАВЛІННЯ

Віра Яковенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
053 Психологія Миколаївський інститут розвитку людини
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Ольга Бацман,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти
Полтавський інститут економіки і права
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

В сучасних умовах існування суспільства все більше зростає кількість жінок, які управляють різними організаціями, колективами, підприємствами. Зі зростанням впливу особистісних якостей жінки-керівника в управлінні колективом, її вмінням орієнтуватися в складних, у тому числі конфліктних ситуаціях, що неминуче виникають у процесі управлінської діяльності, підвищується цікавість наукової спільноти до вивчення особливостей жіночих стилів управління та їх застосування в практичній діяльності.

Психологи виділяють шість напрямків у стилях управління жінки-керівника:

1. «Дама у білих рукавичках» – зовні грає у порядність, поважність, чесність, а насправді принижує гідність інших «пристойними методами».

2. «Холодно-високомірна леді» – її цікавить тільки служба, вона уникає неформальних стосунків з підлеглими, не переймається їх турботами та потребами, розмовляє зверхньо, усяк підкреслює своє керівну перевагу, може легко уразити словом.

3. «Жахлива пліткарка». Трапляється, що про жінку-керівника підлеглі відгукуються досить непогано. Але дуже псує її слабкість – попліткувати.

4. «Вередлива пані». Характерна риса – замкненість у собі, звинувачення усіх і уся у злому задумі проти неї, недоброзичливість; нетактовність у взаєминах із підлеглими, постійна невдоволеність їх роботою.

5. «Синя панчоха». Це, як правило, самотня жінка, яка категорично судить про все. Наполеглива і працездатна. Так як багато чого із типово жіночого не грає в її житті головну роль, то на першому місці у неї робота, робота і ще раз робота, яка замінює їй все. В цьому сенсі вона – ідеальна ділова жінка, котра своєрідно підтверджує висновок про те, що професія керівника потребує великої віддачі, працездатності.

6. Є керівники з так званим розмазаним стилем, в якому не проявляється або слабо відбивається їх індивідуальність, самобутність. Головні причини формування такого стилю – спроба перетворити себе на деякий ідеал, підлаштуватися під стиль вищестоящих керівників.

Отже, якщо жінка-керівник зможе поєднувати якості справжнього лідера (сильний характер, професіоналізм, ініціатива, уміння ризикувати) з традиційно жіночими цінностями, такими як чуйність, гуманність, гнучкість, хитрість, практичність тощо, то вона може стати ідеальним керівником.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Надія Данильченко,
здобувачка освітнього рівня «магістр», спеціальності 016 «Психологія»
Миколаївський міжрегіональний інститут Університету «Україна»

Вступ. Зустрічаючись у житті з різними людьми, спостерігаючи їх досягнення, порівнюючи теми їх духовного росту, ми постійно переконуємося в тому, що люди істотно відрізняються одна від одної за своїми здібностями.

Виклад основного матеріалу. У психології поняття «здібність» розглядається по-різному: здібності і задатки не розмежовуються; задатки є психофізіологічною передумовою здібностей; здібність є ансамблем властивостей, що включають емоційно-вольові особливості і систему відносин; здібність – це певна сукупність знань; здібність – можливість, передумова діяльності, успішності її виконання; здібність є властивістю функціональних систем, які реалізують окремі психічні функції [1, 2].

Тєплов Б. М. [3] виділив три ознаки, які лежать в основі розуміння поняття «здібність». По-перше, під здібностями він розуміє індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої. По-друге, здібностями він називає не будь-які загальні індивідуальні особливості, а лише такі, які мають відношення до успішності виконання якої-небудь діяльності або багатьох діяльностей. По-третє, поняття «здібність», на його думку, не зводиться до тих знань, умінь і навичок, які вже має дана людина. У залежності від виду діяльності Тєплов Б. М. поділяє здібності на загально-інтелектуальні та спеціальні.

Леонтьєв О. М. зазначав, що "широко прийняте визначення здібностей полягає в тому, що це якості індивіда, ансамбль яких обумовлює успіх виконання певної діяльності. Маються на увазі властивості, які розвиваються онтогенетично в самій діяльності і, відповідно, в залежності від зовнішніх умов" [4].

На думку С. Л. Рубінштейна [5], будь-яка здібність є здібністю до чого-небудь, до якоїсь діяльності. Наявність у людини певної здібності характеризує її придатність до конкретної діяльності. Будь-яка специфічна діяльність вимагає від особистості специфічних якостей – здібностей людини. Здібність повинна включати в себе різні психічні властивості і якості, необхідні в силу характеру цієї діяльності і вимог, які вона пред'являє.

Отже, здібності можна визначити як індивідуально-психологічні особливості, які є умовою успішної діяльності особистості [6]. Вони не зводяться до знань, умінь та навичок індивіда, хоча й виявляються саме через них. Здібності – це ті психічні явища, які є підґрунтям для набуття знань, умінь та навичок [6].

Більшість дослідників вказують на необхідність виокремлення двох різнорідних груп здібностей – загальних і спеціальних.

Загальні здібності визначаються як властивості індивідуальності, що зумовлюють діапазон можливостей людини: її здатність до засвоєння культури, навчання, різних видів діяльностей.

Спеціальні здібності – це властивості індивідуальності, які забезпечують успішність виконання певної діяльності (наприклад, музичної, спортивної, педагогічної). Здебільшого до структури спеціальних здібностей входить певна сукупність найрізноманітніших властивостей особистості [6].

Педагогічні здібності більшість психологів зараховують до категорії спеціальних і розглядають їх у співвідношенні як із загальними здібностями, так і з деякими характерологічними властивостями особистості. Так, наприклад, Р. С.

Нємов [7] принципово відділив загальні здібності (ті, «що визначають високі показники в будь-якій людській діяльності») від спеціальних («від яких залежить успіх власне педагогічної діяльності, навчання і виховання дітей»). Всі спеціальні (педагогічні) здібності стосуються трьох взаємопов'язаних сторін діяльності з набуття знань, умінь і навичок – навчання, учіння й научіння.

На думку Н. В. Кузьміної [8], педагогічні здібності – це специфічна форма чутливості педагога як суб'єкта діяльності до об'єкта, процесу та результатів педагогічної діяльності, а також до учнів, як до суб'єктів спілкування, пізнання, праці.

Важливим є висновок дослідників школи Н. В. Кузьміної про те, що педагогічні здібності передбачають високий рівень розвитку загальних здібностей (спостережливості, мислення, уяви) та інших спеціальних здібностей (наприклад, поетичних, артистичних), включаються в сферу педагогічної діяльності лише за наявності педагогічної спрямованості та педагогічних здібностей за умови їх подальшого розвитку. Були виділені три типи сполучення педагогічних та інших спеціальних здібностей: спеціальні здібності: а) допомагають, б) нейтральні і в) заважають педагогічній діяльності.

Ф. М. Гоноболін [9] визначає педагогічні здібності як особливий вид обдарованості. На його думку, для учителя, що успішно працює, не обов'язково мати сильно розвинуті загальні чи спеціальні здібності (наприклад, до живопису). Проте педагогічна обдарованість включає деякі елементи і тих і інших. Так, учитель, що має таку спеціальну здібність, як дар мовлення, буде працювати більш успішно, ніж той, хто цієї здібності не має.

Особливості педагогічної обдарованості, як зазначає Ф. М. Гоноболін, обумовлені ще й тим, що діяльність по навчанню і вихованню є дуже багатогранною і різнобічною.

Багатогранність педагогічної діяльності не дозволяє звести здібності учителя-вихователя до окремих вузьких властивостей людини. Її особливість в цілому з більшим арсеналом якостей, які важко перерахувати, є умовою успішної педагогічної роботи.

Усі властивості особистості Ф. М. Гоноболін поділяє на дві групи: загальні особистісні якості (такі властивості особистості, як воля, характер) і власне педагогічні здібності (наприклад, спрямованість, зрозуміле мовлення вчителя, його організаторські здібності).

Крім того, всі якості особистості педагога, а особливо власне педагогічні, він поділяє на здібності до навчання і здібності до виховання.

Ф. М. Гоноболін відмічає, що здібності до виховання і навчання (див. вище) хоча і тісно пов'язані один з одним, але мають свої особливості. Тому буває так, що людина має яскраво виражені здібності до навчання, але не може бути гарним вихователем і, навпаки, добре виховуючи дітей, позитивно впливаючи на них він незадовільно передає їм знання, не може зрозуміло їх пояснити. При цьому, друге співвідношення (гарні здібності до виховання і погані до навчання) зустрічаються значно рідше, ніж перше [9].

Особливий інтерес представляє підхід Н. А. Амінова [10] до трактування здібностей взагалі та педагогічних здібностей зокрема. В якості основи, диференціації педагогічних здібностей виступає успішність, яка розглядається з двох боків: індивідуальна (досягнення людини по відношенню до самої себе у часі) та соціальна (досягнення однієї людини по відношенню до досягнення інших людей). Перший вид – це індивідуальна (ресурсна) успішність, другий –

конкурентоздатність. Під власне здібностями (термінальними здібностями) Н. А. Амінов розуміє саме ті індивідуально-психологічні особливості людини, які не лише забезпечують їй успішність в будь-якій діяльності, але й підвищують її конкурентоспроможність, тобто успішність в ситуації суперництва (змагання) з іншими в будь-якій галузі.

Способи (психологічні ресурси), за допомогою яких людина досягає успіху в реалізації себе (особистісному зростанні) без конкуренції з іншими, Н. А. Амінов називає інструментальними здібностями.

Висновки. Таким чином, здібності можна визначити як індивідуально-психологічні особливості , які забезпечують успішність виконання тієї чи іншої діяльності, а педагогічні здібності – як спеціальні здібності, які забезпечують успіх оволодіння педагогічною майстерністю, а також організації взаємодії людей один з одним та їхнього спілкування.

Список використаних джерел:

1. Матвійчук Т. Психологічні особливості розвитку педагогічних здібностей викладача вищого навчального закладу. Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2010_2_32.
2. Матласевич О. Метакогнітивно-діалогова позиція як умова розвитку педагогічних здібностей : мат. Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість. Стосунки. Розвиток. Міждисциплінарний аспект», м. Львів, 3–5 червня 2016 р. Львів, 2016. С. 139–144.
3. Матласевич О. Компонентний склад та структура педагогічних здібностей. *Наукові записки*. Сер. «Психологія». Острог, 2016. Вип. 3. С. 119–133
4. Саєнко Н. Розвиток педагогічних здібностей викладачів іноземних мов технічних університетів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Сер. 16 : Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2012_17_33
5. Степанов О. Основи психології і педагогіки : навч. посібн. Київ : Академвидав, 2006. 520 с.
6. Сурякова М. Вживання понять «здатність» і «здібність» у контексті вивчення проблеми інтерпретації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. «Психологічні науки». 2016. Вип. 3. Т. 1. С. 95–99.
7. Хохліна О. П. Мета освіти в контексті теорії формування загальних і спеціальних здібностей. *Психологія і педагогіка*. 2013. №3-4. С. 72-76.
8. Цигульська Т. Загальна та прикладна психологія. Як допомогти собі та іншим : курс лекцій: навч. посіб. Київ : Наукова думка, 2010. 189 с.
9. Мамічева О. Теоретико-методологічні основи розвитку предметнопедагогічних здібностей викладачів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю : монографія. Слов'янськ, 2009. 298с.
10. Крюкова М. Особливості предметно-педагогічних Здібностей викладачів ВНЗ гуманітарного профілю. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2017. Т. 22. Вип. 1 (43). С. 24–29.

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ, ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Юлія Томашевська,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут економіки і права
yulianna_t@ukr.net
Науковий керівник: Наталія Костенко
канд .пед. наук, доцент, зав. кафедри соціальних технологій,
Вінницький інститут університету «Україна»
natalykostenko19@gmail.com

Україна є соціальною державою, яка прагне до соціально орієнтованої ринкової економіки. До 2004 року пенсійна система країни мала значні проблеми, включаючи низький рівень пенсій, зрівнялівку, відсутність диференціації, необґрунтовані пільги, заборгованість, невідповідність між трудовим внеском і пенсією, високі відрахування до пенсійного фонду, ухилення від сплати внесків та значні адміністративні витрати.

Солідарна пенсійна система передбачала взаємну підтримку між поколіннями працівників і пенсіонерів, але не могла забезпечити високий рівень пенсій за низьких відрахувань та несприятливих демографічних умов. Закон «Про недержавне пенсійне забезпечення» дозволив громадянам робити додаткові добровільні накопичення на старість.

В Україні створена трирівнева система пенсійного забезпечення:

1. Солідарна система – загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, що ґрунтується на засадах солідарності та субсидування.

2. Накопичувальна система – загальнообов'язкове пенсійне страхування, яке базується на накопиченні коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді.

3. Недержавне пенсійне забезпечення – добровільна участь громадян та роботодавців у формуванні пенсійних накопичень.

Кошти Пенсійного фонду не включаються до Державного бюджету України і не оподатковуються. Закони, що набрали чинності з 2004 року, враховують досвід розвинених країн, де існує змішана пенсійна система.

Незважаючи на те що з 1 січня 2004 року набрали чинності Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1] та «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2], матеріальне забезпечення пенсіонерів не поліпшилось і не стало набагато кращим.

Основні принципи пенсійної системи включають солідарність, обов'язкову участь громадян, відповідальність держави, соціальну справедливість, рівність пенсійного віку для чоловіків і жінок, та поступове збільшення пенсійного віку.

Солідарна система залежить від демографічних процесів, виробництва, заробітків і безробіття. Незважаючи на ризики, вона залишається найпоширенішою в багатьох країнах.

Недержавне пенсійне забезпечення реалізується через пенсійні фонди, страхові організації та банківські установи. Участь у цій системі є добровільною.

Українське законодавство передбачає потрійний нагляд держави за ринком пенсійного страхування, що забезпечує його стабільність. За компаніями, які беруть участь у пенсійному страхуванні, спостерігають Держфінпослуг і

ДКЦПФР, а за утримувачами активів – НБУ. Банкам-хранителям заборонено проводити операції, що суперечать інвестиційній декларації фонду, а рада НПФ отримує інформацію про всі операції на рахунках учасників щодня.

Підвищенню надійності НПФ сприяє законодавча заборона вкладати кошти в один фінансовий інструмент, забезпечуючи диверсифікацію. НПФ є окремими юридичними особами з відокремленими активами, що додає додаткові гарантії для вкладників.

Необхідність недержавних пенсійних фондів обґрунтовується:

- Зростанням кількості пенсіонерів, через що держава не зможе забезпечити пенсії в майбутньому.
- Лише накопичені пенсії можуть забезпечити гідне життя пенсіонерів.
- НПФ сприяють залученню інвестиційних ресурсів в економіку України.
- Без розвитку НПФ неможливе довгострокове зростання економіки та функціонування ринку цінних паперів і фінансового ринку.

Відповідно до Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення», в Україні можуть створюватися три типи недержавних пенсійних фондів: відкриті, корпоративні та професійні.

Таблиця 1.1

Структура трьох типів НПФ

Тип фонду	*Засновники фонду*	*Учасники фонду*
1	*2*	*3*
Відкритий пенсійний фонд	Будь-які фізичні та юридичні особи (крім бюджетних установ та організацій).	Громадяни України, іноземці та особи без громадянства незалежно від місця та характеру їх роботи.
Корпоративний пенсійний фонд	Юридична особа-роботода-вець або декілька юридичних осіб роботодавців.	Виключно громадяни, які перебувають у трудових відносинах з засновниками фонду.
Професійний пенсійний фонд	Об'єднання громадян або юридичних осіб, які утворю-ються за професійною ознакою.	Виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, визначеної статутом фонду.

При виборі пенсійного фонду слід враховувати наступне:

1. Засновники: Засновниками або роботодавцями корпоративного пенсійного фонду можуть бути лише юридичні особи, що беззбитково працюють не менше одного фінансового року.

2. Сплата внесків: Роботодавець у корпоративному пенсійному фонді може тимчасово припинити сплату пенсійних внесків на період до одного року. Якщо після цього терміну внески не поновлюються, роботодавець повинен припинити свою участь у фонді.

3. Зміна роботи: При звільненні з підприємства, яке є засновником фонду, працівник повинен розірвати пенсійний контракт і переказати кошти в інший фонд.

4. Відсоток відрахувань: Законодавство вимагає встановлювати однаковий відсоток відрахувань від заробітної плати до фонду або застосовувати прогресивну шкалу залежно від віку та стажу працівників.

Переваги для роботодавців у недержавних пенсійних фондах:

- Позитивний імідж: Участь дозволяє сформувати імідж соціально-орієнтованого підприємства.

- Оптимізація податків: Можливість відносити суми внесків до валових витрат у визначених законодавством розмірах.

- Довгострокові фінансові ресурси: Залучення фінансових ресурсів через корпоративні цінні папери (до 10% від вартості активів протягом перших п'яти років і до 5% в наступні періоди).

- Кадрова політика: Зниження плинності кадрів, утримання кваліфікованих працівників, омолодження колективу та підвищення матеріального стимулювання.

- Корпоративний контроль: Забезпечення контролю над підприємствами за рахунок меншого обсягу корпоративних прав.

Недержавний пенсійний фонд – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації та здійснює діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам цього пенсійного фонду.

Учасник недержавного пенсійного фонду – фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду.

Для початку роботи пенсійного фонду необхідно сформувати Раду фонду, яка укладає договори з компанією з управління активами, адміністратором, зберігачем та аудитором.

Аудитор проводить перевірку діяльності в сфері недержавного пенсійного забезпечення. Один аудитор не може перевіряти більше однієї юридичної особи, що надає послуги одному пенсійному фонду. Функції аудитора включають перевірку діяльності НПФ, адміністратора, компанії з управління активами, зберігача, та операцій з активами пенсійних фондів.

Державні комісії встановили граничні обмеження на витрати НПФ:

- оплата послуг адміністратора, рекламних та агентських послуг, витрат на оприлюднення інформації – 5% від пенсійних внесків у корпоративному НПФ та 6% у відкритому НПФ;

- винагорода за управління активами – 4,2% від сукупної вартості активів;

- оплата послуг зберігача – 0,5% від середньорічної вартості активів.

Таблиця 1.2

Система гарантій збереження та примноження пенсійних внесків до НПФ

Державний нагляд та контроль	Адміністратор, компанія з управління активами, зберігач може надавати послуги НПФ **лише у випадку отримання відповідної ліцензії**, яке передбачає виконання вимог до статутного фонду, наявності кваліфікованих фахівців, технічного забезпечення та ін; За діяльністю кожної особи, яка надає послуги НПФ встановлений **постійний контроль** з боку державних органів: *за діяльністю адміністратора* – державний нагляд та контроль здійснює Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України; *за діяльністю компанії з управління активами* – Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку; *за діяльністю банка-зберігача* - Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Національний банк України. Держава на законодавчому рівні встановила систему **взаємного контролю** між особами, які надають послуги НПФ.
Відповідальність	Суб'єкти, що надають послуги пенсійному фонду, **відповідають за своїми зобов'язаннями перед пенсійним фондом всім майном, яке належить їм**

	на праві власності.
Контроль за пенсійними активами	Пенсійні активи можуть бути використані **лише на цілі**, виключний перелік яких встановлений Законом України „Про недержавне пенсійне забезпечення”; Законодавство вимагає **обов’язкове відокремлення** активів засновників пенсійного фонду, роботодавців-вкладників та осіб, які обслуговують пенсійний фонд, від пенсійних активів фонду з метою унеможливлення його банкрутства;Активи пенсійного фонду **не можуть бути предметом застави**, на них не може бути звернене будь-яке **стягнення** або застосована **конфіскація** (якщо вони сформовані з коштів, отриманих на законних підставах).
Дохідність та розподіл прибутку НПФ	**Мінімальна доходність** активів НПФ може бути встановлена у договорі про управління активами на рівні офіційного індексу інфляції; **Максимальна доходність** залежить від ситуації на ринку капіталів та професійності компанії з управління активами. **Захист** та „нормальна” дохідність пенсійних активів забезпечується **диверсифікацією** інвестиційних вкладень, яка встановлена законодавством. **Прибуток**, отриманий внаслідок інвестиційної діяльності пенсійного фонду, розподіляється **виключно** між учасниками фонду;За прибутковістю НПФ **наглядає** Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг. У випадку, якщо дохідність пенсійного фонду буде нижчою за середньо-ринкову, Комісія рекомендує Раді НПФ замінити компанію з управління активами та внести зміни до інвестиційної декларації.

Ухвалення відповідного рамкового закону матиме такі позитивні наслідки:

1. Підвищить рівень пенсійних виплат до 55–60% середньої зарплати проти нинішніх 32%.

2. Сприятиме розвитку фондового ринку.

3. Сприятиме розвитку страхувального бізнесу, збільшивши попит на страхові продукти.

4. Знизить обсяги тіньової економіки через податкові пільги для учасників недержавного пенсійного забезпечення.

5. Збільшить бюджетні надходження шляхом розширення бази оподаткування.

6. Зменшить залежність від зовнішніх запозичень і створить додаткове джерело довгострокового кредитування економіки. додатковим стимулом розвитку реального сектору й економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Закону України від 09.07.2003 «Про недержавне пенсійне забезпечення»
2. Закон України від 09.07.2003 “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”
3. Вірич О. Участь фінансово-кредитних установ у проведенні пенсійної реформи в Україні. *Соціальний захист*. 2001. №2. С. 36-37.
4. Зайчук Б. Пенсійна реформа з перспективою на майбутнє. *Соціальний захист*. 2001. №4. С.29-31.
5. Сирота І.М. Право пенсійного забезпечення в Україні. К.: Юрінком Інтер, 1998.288 с.
6. Уваров В. Пенсійна реформа набирає обертів. *Соціальний захист*. 2001. №8.С.22.

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ У ПОДРУЖНІХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКАХ

Коваль Володимир,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Наталія Костенко
канд .пед. наук, доцент, зав. кафедри соціальних технологій,
Вінницький інститут університету «Україна»
natalykostenko19@gmail.com

Подружні відносини є нормативними та соціальними взаємозв'язками, які сприяють перетворенню особистісного та емоційного притягнення людини в стійке взаємне пристосування і спрямовані на спільну діяльність для виконання основних та допоміжних завдань шлюбу.

У сфері психологічних наук, взаємини в подружніх стосунках розглядаються з різних наукових перспектив [3, с. 27-30]:

1. Дослідники Шнейдер Л.Б. та Сейгер Л. досліджують різноманітні типи подружніх відносин.

2. Файнбург З. та Ейдеміллер Є.Г. аналізують процес формування подружніх зв'язків та вивчають психологічні аспекти цих відносин.

3. Робота Хейлі Дж., Хілл Р. та Сатир В. спрямована на ідентифікацію етапів, що присутні у подружніх відносинах.

4. Дослідження Тійт Е. фокусується на вивченні психологічних чинників, що призводять до порушень у подружніх стосунках.

5. Робота Навайтіс Г. та Пезешкіан спрямована на розробку та вивчення правил надання психологічної підтримки для подружніх партнерів.

Література з психології надає обширний матеріал щодо індивідуальних вимог до подружніх стосунків. Дослідження задоволеності в цих відносинах охоплює різні аспекти, такі як типологічні та поведінкові особливості подружжя, вплив подружніх стосунків на особистість, а також збереження та розвиток цих відносин.

Задоволеність подружніми стосунками включає в себе суб'єктивну оцінку партнерів у подружньому союзі. Основні фактори, які впливають на рівень задоволеності подружніми стосунками, включають [1, с.72]:

1) Стадії життєвого циклу сім'ї: тривалість подружніх стосунків, наявність дітей та вік партнерів мають вплив на рівень задоволеності.

2) Мотиви шлюбу.

3) Стать: у чоловіків та жінок можуть відрізнятися уявлення про ідеальні подружні стосунки залежно від сексуальних, психологічних або побутових компонентів.

4) Соціально-демографічні фактори: наявність дітей, планування сім'ї, вагітність та фінансові можливості.

5) Взаємодопомога між подружніми партнерами для підвищення рівня задоволеності подружніми стосунками.

Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості кожної пари та їхні внутрішні динаміки для розуміння процесу формування та підтримки задоволеності в подружніх стосунках.

Морально-психологічні чинники грають важливу роль у подружніх стосунках. Пари з негативним психологічним кліматом часто стикаються з конфліктами, що виникають через різні інтереси та бажання. Це одна з ключових причин низького рівня задоволеності в подружніх стосунках.

Для вивчення рівня задоволеності подружніми стосунками використовуються як прямі, так і непрямі методи дослідження. Для підвищення ефективності психотерапевтичної роботи використовують глибинні інтерв'ю, а для загальних вибіркових досліджень - психологічні тести [2, с. 121-122].

У випадку, якщо дослідження виявляє низький рівень задоволеності подружніми стосунками, наступним етапом роботи стає корекція. Один із способів вирішення проблем подружньої пари - це використання копінгових моделей, спрямованих на подолання кризових ситуацій та ефективне вирішення проблем. Також важливо звернути увагу на програми профілактики низького рівня задоволеності в подружніх стосунках.

Аналіз та ретельне вивчення різноманітних тлумачень та інтерпретацій концепту «задоволеність подружніми стосунками» свідчать про відсутність консенсусу серед науковців та психологів щодо цього явища. Однак, було встановлено, що задоволеність подружніми стосунками має свої власні джерела впливу. Важливо відзначити, що подружжя можуть проймати різноманітні зміни та адаптації до нових умов життя. Дослідження проблем задоволеності у подружніх стосунках може сприяти психологам у розробці ефективних стратегій вирішення проблем, з якими звертаються подружні пари.

Список використаних джерел:

1. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах. Вісник Національної академії. 2012. 72 с.

2. Козловська Е. В. Тренінгові технології у формуванні психологічної готовності молодої сім`ї до самогармонізації. Соціальна робота і сучасність: теорія та практика : тези доповідей VI міжнар. наук.-практ. конф. (20-21 травня 2010 р.). К., 2010. С. 121-122.

3. Пирог Г., Горнович Ю. Особливості зв'язку прив'язаності та задоволеності партнерськими стосунками в юнацькому та зрілому віці. Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 15. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2022. С. 27-30.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Рогальський Андрій,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Наталія Костенко
канд .пед. наук, доцент, зав. кафедри соціальних технологій,
Вінницький інститут університету «Україна»
natalykostenko19@gmail.com

Аналіз трудової міграції. У науковій літературі визначено, що міжнародна трудова міграція може бути: 1) тимчасовою, 2) циклічною або маятниковою, або 3) постійною (за іншою класифікацією – поворотною або безповоротною). При цьому мобільність робочої сили може мати як організований характер

(програми, замовлення), так і спонтанний (робітники самостійно пропонують себе на сучасному світовому ринку праці) [2]. Трудові мігранти можуть перебувати в країні-реципієнті з родиною або самостійно (будучи одинаками чи залишивши сім'ю в рідній країні).

Трудова міграція в межах Європейського Союзу (ЄС) і поза його межами значно розвинулася в останні роки, зокрема переважають тимчасові форми трудової міграції, такі як сезонна робота, тимчасова міграція висококваліфікованих робітників, менеджерів високого рівня, роботодавців тощо. Це призвело до посилення вразливості прав трудових мігрантів.

Для розрізнення міжнародної трудової міграції від інших форм руху чи мобільності населення часто використовується тристадійна модель трудової міграції, яка включає такі взаємопов'язані стадії:

- Початкова – процес формування територіальної рухливості населення;
- Основна – сам процес переселення;
- Завершальна – адаптація мігрантів на новому місці проживання.

За даними дослідників, адаптація та впорядкування мігрантів можуть мати різноманітні аспекти [1, с. 373–376]:

1) пристосування новоприбулого до нового соціально-демографічного середовища місця переселення;

2) адаптація до нового соціально-економічного статусу населеного пункту;

3) біологічне пристосування або медико-біологічна адаптація – у випадках, коли переселення відбувається в населені пункти з іншими природними умовами

Оскільки міграція більше не сприймається як однобічна подорож, дослідники ставлять під сумнів твердження про те, що міграційний процес має чітке завершення; вони стверджують, що існують лише певні «міграційні моменти».

Сутність соціальної роботи з трудовими мігрантами виявляється через аналіз наукових і практичних джерел [4], що дозволяє виокремити різні форми цієї діяльності та загальні напрямки роботи на різних етапах міграційного процесу.

На початковому етапі міграції, форми соціальної роботи можуть включати: інформаційно-профілактичні кампанії, тренінги, цикли занять, впровадження проектів у громадах, консультації, наставництво, роботу з молоддю та інше

Профілактична соціальна робота має на меті запобігання потраплянню потенційних мігрантів у ситуації насильства та дискримінації, та включає наступні аспекти:

1) Поширення інформації щодо явища "торгівлі людьми", шахрайства при працевлаштуванні та можливих негативних наслідків трудової міграції, зокрема неврегульованої міграції.

2) Пояснення правових норм у випадках, що можуть призвести до рабства.

3) Демонстрація прикладів бажаної поведінки та навичок, необхідних для безпечного перебування за кордоном.

4) Підтримка молоді у розвитку творчості, інтелектуальних, громадських та спортивних здібностей, що може мотивувати їх до пошуку роботи на вітчизняному ринку праці та розвитку підприємницьких навичок, а також забезпечувати їх від небезпечної міграції та шахрайства.

На етапі переселення форми соціальної роботи можуть включати: перевірку надійності потенційних роботодавців, консультаційну допомогу (включаючи телефонні та онлайн консультації), супровід при працевлаштуванні, забезпечення тимчасового житла, реагування на випадки трудового рабства та насильства. Дослідники зауважують, що трудові мігранти часто відчувають психологічний стрес і почуваються незахищеними [3].

На етапі адаптації форми соціальної роботи можуть включати: супровід, корекційно-терапевтичну допомогу, захист прав, консультаційну роботу, взаємодію з громадами. Соціальна робота може спрямовуватися на зміну дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну, включаючи формування особистої економічної ефективності мігрантів.

Соціальним працівникам важливо враховувати складність регульованої та нерегульованої трудової міграції з України, специфіку різних етапів міграційного процесу, який в країні часто має циркулярний характер.

Соціальна робота з трудовими мігрантами повинна активно протидіяти дискримінації та спрямовуватися на адаптацію та реадаптацію в місцях призначення та при поверненні. Специфіка реадаптаційної роботи в умовах України вимагає подальшого дослідження, враховуючи соціально-економічні реалії та недоліки в інституційному розвитку професійної соціальної роботи.

Список використаних джерел:

1. Касьянова, М. Моделі соціальної адаптації українських мігрантів у країнах Східної Європи кінця XX – початку XXI ст. Гілея, 110, 2016. С. 373–376.
2. Малиновська, О. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування. 2018. URL: www.niss.gov.ua/content/articles/files/Malynovska-d28e1.pdf.
3. Русанов, М. Соціальна робота з сім'ями трудових мігрантів (Бакалаврська робота), Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса. 2020. С. 76.
4. Chang-Muy, F., & Congress, E.P. Social work with immigrants and refugees: Legal issues, clinical skills, and advocacy (2nd ed.). New York: Springer, 2016.

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЙ ПРАВООХОРОННИХ ДІЙ У КОНТЕКСТІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Єншина Наталія,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Наталія Костенко
канд .пед. наук, доцент, зав. кафедри соціальних технологій,
Вінницький інститут університету «Україна»
natalykostenko19@gmail.com

Домашнє насильство залишається серйозною проблемою у багатьох країнах, а в контексті військового конфлікту його наслідки можуть бути особливо трагічними. Україна, перебуваючи в стані війни, зазнає великого навантаження на систему правоохоронних органів, що стикаються з викликами домашнього насильства серед військовослужбовців, їхніх сімей та громадянського населення.

Оптимізація стратегій правоохоронних дій у контексті домашнього насильства під час військового конфлікту в Україні стає важливим завданням, щоб забезпечити ефективний захист уразливих категорій населення та попередити негативні наслідки цього явища. Аналіз поточного стану та перспектив розвитку в цій сфері може сприяти покращенню стратегій запобігання та боротьби з домашнім насильством, забезпечуючи безпеку та захист прав людей у складних умовах війни.

У зв'язку з воєнним станом, Україна стикається з надзвичайними викликами, які потребують адаптації правоохоронних процедур до швидко змінюючихся обставин. Проблема домашнього насильства, що має глобальний характер, набуває нового розміру через військову агресію проти України і вимагає негайного втручання з боку держави [2, с. 79-81].

Умови постійної військової небезпеки в Україні роблять домашнє насильство соціальним явищем нового типу, що вимагає глибокого переосмислення традиційних підходів правоохоронних органів та їх адаптації до змінюючихся умов. Підвищення рівня насильства в родинах під час воєнних дій стає результатом зростання стресових факторів, порушень адаптації та посттравматичних стресових розладів серед населення.

Ці виклики ускладнені перерозподілом ресурсів для безпосереднього протистояння воєнній загрозі, що часто призводить до ігнорування проблеми домашнього насильства та недостатнього втручання. Крім того, внутрішнє переміщення осіб та руйнування інфраструктури ускладнюють доступ до правової допомоги та соціальних послуг.

У таких обставинах вимагаються нові адаптації не лише з боку правоохоронних органів, але й від усієї системи соціального захисту та правового забезпечення. Це передбачає підвищення гнучкості та ефективності, впровадження інноваційних методів у виявленні, реагуванні, запобіганні та припиненні випадків домашнього насильства, з особливим акцентом на захист прав та свобод та задоволення суспільних потреб найбільш вразливих верств населення.

Аналізуючи реакцію правоохоронної системи України на домашнє насильство в умовах воєнного стану, стає очевидним, що існуючі механізми потребують суттєвих змін. Необхідно адаптувати нормативно-правову базу для

оперативного виявлення та реагування на випадки насильства. Вплив військових дій на ресурси та пріоритети правоохоронних органів підкреслює необхідність інтеграції гнучких та мобільних рішень, включаючи цифровізацію звітності та швидке реагування, розширення мережі міжвідомчого співробітництва та забезпечення безперервного доступу до правової допомоги незалежно від обставин [1, с. 137-140].

Розвиток та впровадження інноваційних програм навчання правоохоронців, які охоплюють підготовку до роботи в умовах кризи та конфлікту, розробку нових методів розслідувань та залучення громади до процесу забезпечення правопорядку, є актуальними. У контексті адаптації правоохоронних процедур для ефективного реагування та запобігання домашньому насильству в умовах дії воєнного стану нагальною стає потреба у реформуванні правової бази. Ця база повинна відображати специфіку правового регулювання юридичних засобів та повноважень правоохоронних органів під час введення правових режимів.

Законодавство має бути спрямоване на забезпечення швидкості та доступності заходів захисту для жертв, включаючи впровадження термінових заборонних приписів та розширення повноважень місцевих органів влади щодо їх виконання.

Важливим аспектом є інституційне зміцнення правоохоронних органів, що включає створення спеціалізованих підрозділів, підвищення кваліфікації персоналу, забезпечення координації між різними агенціями та залучення міжнародної експертизи та допомоги [4, с. 169-170]. Особливу увагу варто приділити прозорості та підзвітності цих змін, щоб забезпечити довіру громадян до правоохоронних структур та ефективність заходів у боротьбі з домашнім насильством в умовах воєнного стану.

Розробка ефективних стратегій для боротьби з домашнім насильством в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного підходу, що охоплює як негайні тактичні реакції, так і довгострокові стратегічні ініціативи. Серед негайних заходів пріоритет має бути відданий забезпеченню безпеки жертв, зокрема через створення додаткових безпечних притулків та "гарячих" ліній юридичної та психологічної допомоги. Водночас, необхідно посилити законодавство, щоб дозволити швидке та ефективне притягнення до відповідальності кривдників, які вчиняють насильство.

У довгостроковій перспективі важливою є розробка і впровадження освітніх програм, що сприяють вихованню толерантності та поваги в сімейних відносинах, а також підвищують обізнаність щодо наслідків домашнього насильства. Рекомендується також зміцнення мережі соціальної підтримки, що включає психологічну допомогу та соціальну реабілітацію. На державному рівні стратегічно важливою є взаємодія з міжнародними організаціями для обміну кращими практиками та залучення додаткових ресурсів для боротьби з цією проблемою.

Таким чином, у відповідь на складнощі, що виникають під час адаптації правоохоронних процедур до умов воєнного стану в Україні для протидії домашньому насильству, ключем до успіху є інтегрований підхід. Цей підхід поєднує в собі реформування законодавства, інституційне зміцнення, забезпечення прав і безпеки жертв, та розширення мережі соціальної підтримки.

Велика увага має бути приділена підвищенню обізнаності суспільства і правоохоронців, розвитку профільної освіти та навчанню, а також на створенні

ефективних механізмів раннього виявлення та реагування на випадки домашнього насильства. Іншим важливим елементом є міжнародна підтримка, яка може надати не лише фінансові, але й інформаційні та технологічні ресурси для зміцнення потенціалу української правоохоронної системи [3, с. 269–271].

Усвідомлення цих викликів та ефективна робота над їх подоланням можуть сприяти створенню стійких та гнучких механізмів захисту, які зможуть адекватно відповісти на потреби осіб, що постраждали від домашнього насильства як в умовах збройної агресії проти України, так і в повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Зінченко Д. А, Сидоренко В.М. Загальна характеристика психологічного аспекту розслідування домашнього насильства в Україні. Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони. МВС України, Нац. акад. Нац. гвардії України, Каф. психології та педагогіки гуманіт. ф-ту. Харків: НА НГУ, 2023. С. 137-140.

2. Зінченко Д. А. Психолого-педагогічна діяльність щодо профілактики домашнього насильства. Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. МВС України, Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків : Нац. акад. НГУ, 2022. С. 79-81.

3. Ієрусалімов І.О., Литвинчук О.І., Ієрусалимов В.І. Історично-правові аспекти протидії насильству в сім'ї. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2019. № 2 (86). С. 269–281.

4. Сідей О. В. Захист права на здоров'я жінок у контексті протидії домашньому насильству. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2018. - № 1. С. 169-173.

СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ У КОНТЕКСТІ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Береза Марія,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Наталія Костенко
канд .пед. наук, доцент, зав. кафедри соціальних технологій,
Вінницький інститут університету «Україна»
natalykostenko19@gmail.com

Однією з найзначущіших характеристик соціальної держави є захист прав материнства, дитинства, батьківства та підтримка сімей. У Конституції України відзначається, що в країні гарантується державна підтримка сімей, материнства, батьківства і дитинства. Розвивається система соціальних послуг, встановлюються державні пенсії, грошові допомоги та інші форми соціального захисту.

Це узгоджується зі статтею 23 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, в якій зазначається, що сім'я є природним і основним елементом суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави. Це закріплено в законодавстві України, зокрема в таких законах, як «Про соціальні послуги», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державні соціальні стандарти та гарантії», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим

сім'ям», «Про рівність прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», «Про статус і соціальний захист постраждалих від Чорнобильської катастрофи», «Про вдосконалення системи соціальних виплат населенню», «Про порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» та інші [2; 5, с. 27].

Завдання центрів соціальних служб у взаємодії з молодою сім'єю полягає у наданні індивідуальної підтримки сім'ї та молоді, яка готується до укладання шлюбу. Основна мета - це забезпечення раціональної організації внутрішньої та зовнішньої взаємодії сім'ї, планування сімейного життя, проведення часу разом, а також сприяння активному взаємодії сімейного колективу з навколишнім оточенням. Це також включає навчання методам раціонального вирішення конфліктів у сімейному оточенні, виховання дітей, профілактичну діяльність у запобіганні розлучень та інші аспекти напрямами [5, с. 29].

Підготовка молоді до шлюбного життя передбачає формування здорового способу життя, отримання психолого-педагогічних, юридичних, економічних та медичних знань щодо особистісного розвитку, формування статевої ідентичності, освоєння проблем алкоголізму, наркоманії, захворювань, що передаються статевим шляхом, а також планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я. Ця робота проводиться серед учнів освітніх закладів, студентів, молодих пар, які мають намір одружитися. Для цього залучаються фахівці різних професій, такі як соціальні працівники, соціальні педагоги, психологи, юристи, економісти, медичні працівники тощо [3, с. 60].

Організаційні форми соціальної роботи з молодою сім'єю різноманітні та орієнтовані на різні аспекти життя молодих сімей. Серед них мобільні курси, навчально-консультативні пункти, вечірні гімназії для жінок та юнацьких клубів, кабінети довіри, лекторії, дискусійні клуби та спеціалізовані служби, такі як служба знайомств або школа молодого подружжя. Ці форми роботи включають в себе комунікативні тренінги, психологічні консультації, лекції, семінари, проектні методики та розважальні заходи, такі як тематичні клуби веселих та кмітливих. Крім того, для поширення інноваційних соціальних технологій створюються експериментальні майданчики.

Робота з молодими сім'ями спрямована на стабілізацію сімейних відносин та покращення якості сімейного життя. Це включає в себе удосконалення взаєморозуміння в сім'ї, профілактику конфліктів, розвиток програм планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я. Також проводиться робота з організацією вільного часу, сімейного господарювання та правової підтримки сімейних відносин. Для досягнення цих цілей використовуються консультативні пункти, консультативні служби та діяльність центрів «Родинний дім», які надають допомогу та підтримку молодим сім'ям, включаючи сільські території [1].

Соціальна допомога спрямована на забезпечення різноманітних соціальних послуг сім'ям через центри соціальних служб, враховуючи особливості конкретного суспільства та індивідуальні потреби. Ці послуги сприяють формуванню нормального функціонування сімейного оточення. Вони можуть включати інформаційну, консультативну допомогу з психолого-педагогічних, правових, соціально-медичних та матеріальних аспектів, спрямовану на поліпшення умов життя сімей, їх самореалізацію та захист їх прав і інтересів.

Це також включає у себе пояснення доступних пільг для молодих сімей, формування правової свідомості, відповідального батьківства та надання різних соціальних послуг. Основна мета полягає в наданні допомоги сім'ї в управлінні щоденними життєвими викликами та проблемами [4, с. 49].

Отже, соціальна робота з молодими сім'ями є системою взаємодії між державними та громадськими організаціями та самою сім'єю, спрямованою на покращення умов їхнього життя, розширення можливостей у здійсненні прав і свобод, що визначені міжнародними та національними законодавчими актами. Така допомога спрямована на забезпечення повноцінного фізичного, морального та духовного розвитку всіх членів сім'ї, а також їх залучення до трудового та суспільно-творчого життя.

Список використаних джерел:

1. Агарков О.А., Яременко О.О., Балакірєва О.М., Бондар Т.В., Дікова-Фаворська О.М. та ін. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Запоріжжя : Просвіта, 2013. 584 с. URL: https://pidru4niki.com/73014/sotsiologiya/tehnologiyi_sotsialnoyi_roboti

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Документ 995_043 від 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

3. Підвальна Ю., Мицик Т. Соціальна робота з молодою сім'єю в Україні. URL:https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12080/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8F.pdf

4. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навчально-методичний посібник. Львів : Растр-7, 2021. 324 с.

5. Сташків Б. І. Право соціального обслуговування: навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 567 с.

НАУКОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДЛЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ ТА СІМЕЙНИХ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ

Фільчук Оксана,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»,
Полтавський інститут економіки і права
Науковий керівник: Наталія Костенко
канд .пед. наук, доцент, зав. кафедри соціальних технологій,
Вінницький інститут університету «Україна»
natalykostenko19@gmail.com

Аналізуючи соціальний супровід як соціальну практику, слід зазначити, що сучасне його трактування з'явилося у науковій літературі відносно недавно. Довгий час поняття «соціальна допомога» використовувалося як синонім соціального супроводу і розглядалося як суспільне явище. Визначення сутності поняття «соціальна допомога» є предметом досліджень у різних наукових галузях, таких як соціологія, філософія, право тощо.

У філософському контексті соціальна допомога розуміється як специфічна діяльність і особливе ставлення, які знаходяться в діалектичній єдності між собою та із системою суспільних зв'язків і відносин. Вона полягає у цілеспрямованому задоволенні нагальних потреб в умовах певних обставин суспільного життя та виражається у специфічному відношенні між учасниками цього

процесу, що визначає її як суспільне явище з різноманітними формами розвитку [5, с. 7]. Однак, якщо звернутися до історичних джерел, стає зрозуміло, що концепція «супроводу» має давнє походження. Одна з перших згадок про нього міститься у Старому Завіті, де він розумівся як допомога ближньому.

У зв'язку з розвитком наукового знання та його появою, термін «супровід» став широко використовуватися у природничих науках, а згодом, вже у XX столітті, став зустрічатися в гуманітарних науках, таких як психологія, педагогіка, соціологія тощо. Розглянемо ближче цю дефініцію.

В тлумачному словнику термін «супроводжувати» визначається як «слідувати разом, знаходитися поряд, супроводжувати, виробляти одночасно, доповнювати». У педагогічному, психологічному та соціально-педагогічному процесі відбувається взаємодія двох рівноправних суб'єктів, партнерів, де педагог та дитина «йдуть разом». Обидва сторони формують певний досвід через взаємодію, розвивається рефлексивна позиція, відбувається взаємопідтримка та взаємостворення стимулів. Отже, специфікою супроводу є особлива позиція суб'єктів.

Концепція супроводу, яку запропонували З. Кияниця та Ж. Петрочко [2], визначає супровід як взаємодію між супроводжуючим та супроводжуваним, спрямовану на вирішення життєвих проблем супроводжуваного. Супровід розглядається як специфічний вид взаємодії, спрямований на створення сприятливих умов для розвитку суб'єктів взаємодії; це метод, який забезпечує створення умов, за яких суб'єкт розвитку може прийняти оптимальне рішення у різних ситуаціях життєвого вибору. Основна мета супроводу полягає у сприянні самостійному пошуку оптимальних рішень, заснованих на наявному досвіді. У зв'язку з цим, одним із ключових положень концепції супроводу є акцент на індивідуально-особистісному потенціалі суб'єкта та відповідальності за здійснення вибору.

Загалом поняття «супровід» є міждисциплінарним, тому воно вживається як у психологічному, педагогічному, так і андрагогічному (в контексті дорослої освіти) контекстах. В науці та практиці зустрічаються такі форми супроводу, як «психологічний супровід», «педагогічний супровід», «соціально-педагогічний супровід», «соціальний супровід», «правовий супровід» та інші.

Наступним кроком буде розгляд поняття «соціальний супровід».

Згідно з визначенням В. Лютого [4], соціальний супровід представляє собою спільний процес, у якому соціальний педагог (як суб'єкт супроводу) взаємодіє з вихованцем та його батьками (об'єкт супроводу) на основі прогнозування їхньої поведінки та самовираження в умовах розвитку. Цей процес спрямований на створення умов і забезпечення оптимальної допомоги та підтримки. Отже, сучасне розуміння соціального супроводу визначає його як вид соціальної діяльності та професійну практику, що полягає у наданні комплексу різноманітних соціально-педагогічних, соціально-психологічних, соціально-економічних, соціально-медичних, правових та інформаційних послуг конкретній особі або групі (сім'ї) протягом певного періоду або тривалого часу, за необхідності. Це визначення підкреслює комплексний та системний характер супроводу.

Термін «соціальний супровід» спочатку виник у теорії соціальної роботи, але з часом став широко використовуватися в практиці соціального обслуговування населення нашої країни.

Соціальний супровід став невід'ємною складовою соціальної роботи з сім'ями та окремими клієнтами наприкінці 1990-х років. Нині цей вид допомоги широко використовується в роботі з різними категоріями клієнтів, у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Його застосування є обов'язковим для прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу згідно з законодавством.

Майбутній розвиток установ сімейного виховання дітей, які позбавлені батьківського піклування, вимагає чіткого визначення технології соціального супроводу [1, с.123–135].

Одним з ключових принципів роботи прийомної сім'ї / дитячого будинку сімейного типу є співпраця прийомних батьків / батьків-вихователів з іншими фахівцями, які гарантують успішне виховання дитини. Ця команда включає самі прийомні сім'ї / дитячі будинки сімейного типу, співтовариство прийомних сімей / дитячих будинків сімейного типу, учителів, шкільних соціальних педагогів, шкільних психологів, фахівців соціальних служб, логопедів, педагогів додаткової освіти, фахівців благодійних фондів та інших.

У вузькому розумінні до цієї команди належать фахівці служби супроводу, чия обов'язкова роль полягає у наданні допомоги та підтримки конкретній прийомній сім'ї.

При оцінці рівня професійної підготовки у прийомних батьків більшість дослідників зазначають, що прийомна сім'я має потребу у зовнішній підтримці з боку фахівців. Цей підхід до співпраці називається супроводом, який є комплексним методом, що включає діагностику проблеми, пошук інформації про можливі шляхи її вирішення, вибір оптимального варіанту рішення та надання первинної допомоги на етапі його реалізації. Супровід передбачає активне спостереження, консультування, особисту участь та заохочення максимальної самостійності суб'єкта супроводу у вирішенні проблемних ситуацій. Роль супроводжуючого полягає у мінімізації ризиків, пов'язаних з прийняттям рішень.

Ці наукові принципи складають основу теорії супроводу прийомної сім'ї. Важливими аспектами цієї теорії є визнання активної ролі самої прийомної сім'ї / дитячого будинку сімейного типу, закріплення законних прав прийомних батьків / батьків-вихователів на прийняття рішень стосовно життя, здоров'я, освіти та захисту прав дитини, а також відповідальність усіх учасників супроводу за вирішення проблем та мінімізацію ризиків [3, с. 105].

Супровід розглядає прийомну сім'ю як суб'єкт власного життєдіяльності, де жодне рішення не може бути прийнято без її відома та згоди. Суб'єкти супроводу взаємодіють, домовляються та шукають спільні шляхи вирішення проблеми на партнерських засадах. Основна мета супроводу прийомної сім'ї / дитячого будинку сімейного типу полягає в тому, щоб зрозуміти внутрішній світ сім'ї, її мотиви, потреби, цілі та цінності, та спрямувати самостійність сім'ї на продуктивний шлях.

Список використаних джерел:

1. Заблоцький А.Р. Професійна готовність майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми. Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка / за заг. ред. А. М. Ломаковича, В. Є. Бенери. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 12. С. 123–135.

2. Кияниця З.П., Петрочко Ж.В. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології. Київ: ОБНОВА КОМПАНІ, 2018. 256 с.

3. Любецька М.М. Правове регулювання здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Публічне управління та публічна служба в Україні: стан проблем та перспективи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 07-08 верес. 2018 р.) / за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.Л. Федоренка. Київ: Вид-во Ліра-К, 2018. С. 271–273.

4. Лютий В.П., Гаврилюк К.О. Критерії оцінювання якості соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2020. Випуск 75. С. 115-121.

5. Савенкова І.І., Цумарєва Н.В. Використання психотерапевтичних методів при супроводі емоційно депривованих молодших школярів. Наука і освіта,2021. №2. С.5–15

РУЙНУВАННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВІЙСЬКОВА НЕОБХІДНІСТЬ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ШКОДА

Філонченко Володимир Володимирович,
молодший науковий співробітник
Центру охорони та дослідження пам'яток археології
Полтавської обласної ради

Умови війни висувають перед собою великий виклик – забезпечення безпеки і захист інтересів нації, однак цей процес часто призводить до непередбачуваного руйнування культурної спадщини. З одного боку, військова діяльність вважається необхідною для забезпечення національної безпеки, але з іншого – руйнування історичних об'єктів наносить значну шкоду культурній спадщині. Спробуємо розглянути проблему цього питання та з'ясувати, як військова необхідність впливає на археологічну спадщину та як можна зменшити подібні наслідки.

В деяких випадках, історичні або археологічні об'єкти як і в минулому розташовувались на стратегічно важливих територіях (панівні висоти, броди, перетин важливих шляхів та комунікацій). В цьому контексті, археологічні об'єкти можуть бути сприйняті як можливі пункти для зберігання зброї, тимчасові опорні пункти тощо. Військове втручання може призводити до знищення цих об'єктів з метою забезпечення стратегічної переваги.

На території Полтавської області хоча і не відбувалося потужних військових дій, проте деякі з археологічних пам'яток не менш постраждали від будівництва оборонних споруд, ніж ті які знаходяться в прифронтових територіях. Одним з таких археологічних об'єктів який зазнав руйнації на території Полтавської області є пам'ятка місцевого значення – городище, поселення, могильник, багатошаровий пам'ятник (VI-VII, VIII-X ст. н.е.) поблизу с. Городище Чорнухинської територіальної громади. Археологічний комплекс у складі городища, двох селищ та курганного могильника науковцями ототожнюється з містом «Многа», і є (чи донедавна був) чи не найкраще збереженим археологіч-

ним об'єктом пізнього етапу роменської культури, давньоруського та післямонгольського часів, з добре збереженими рештками укріпленого містечка козацької епохи. Городище прикривало річкові переправи через р. Многа і р. Удай (праві притоки р. Сули) і займало стратегічне значення для цього регіону. Трагічні події в с. Городище відбувались і в вересні 1941 р. коли тут в останнє проводили засідання військової Ради Південно-Західного фронту під командуванням генерал-полковника М. П. Кирпоноса перед потраплянням його в оточення.

Наприкінці зими чи на весні 2022 р. городище було пошкоджене землерийною техніки в ході спорудження фортифікаційних оборонних земляних укріплень, призначених для оборони від можливого проникнення російських військ. Зазначені споруди були закладені в межах західного поселення (за раніше здійсненими археологічними дослідженнями Ю. Ю. Моргунова та В. В. Приймака) [2, арк.4].

Численні знахідки археологічного характеру були поширені у стінках траншей та в зрушеному ґрунті. У південно-східній частині поселення було виявлено найбільше поширення знахідок роменсько-давньоруського часу (уламки ліпного та кружального посуду, фрагменти горілого дерева). Також вдалося встановити дві господарські споруди та господарські ями, де знайдено індивідуальну знахідку – срібну накладку на ремінний пояс. В північній частині поселення, переважали знахідки давньоруського часу (фрагменти давньоруського кружального посуду). На території всього городища була виявлена найчисельніша добірка знахідок козацької доби (XVII-XVIII ст.), а саме уламки кахлів, горщиків, мисок тощо. Потужність культурних нашарувань становила від 0,80 до 1,40 м.

Ще одним прикладом може слугувати руйнування різночасового археологічного комплексу в ур. Городок поблизу с. Мацківці Лубенської територіальної громади Полтавської області. Це залишки городища літописного «міста» Сніпорід у Нижньому Посуллі, фортеці на Посульському кордоні Переяславської землі. Городище належить до широко відомих та порівняно добре збережених пам'яток роменсько-давньоруської, післямонгольської та попередніх епох [1, с. 98]. У 2022-2023 р. під час російської агресії при облаштуванні оборонних споруд на комплексі було пошкоджено Нижнє селище та залишки «змійового» валу.

Під час військових дій відбулося посилення діяльності так званих чорних копачів на археологічних об'єктах. Не оминула ця участь і городища Многа та Сніпорід. За інформацією місцевих краєзнавців із зазначених рушених культурних нашарувань грабіжниками була зібрана чимала колекція знахідок археологічного характеру, що осіли в приватних колекціях. Водночас, слід відзначити практичну відсутність контролю за станом археологічних об'єктів з боку місцевих державних органів територіальних громад у сфері охорони культурної спадщини.

Це тільки деякі приклади руйнування археологічної спадщини навіть на тих територіях де не відбувалося військових дії.

Найбільш суттєвою історико-культурною шкодою є втрата унікальних даних, які неможливо відновити. Руйнування археологічних об'єктів та артефактів призводить до випадання їх з історичного контексту а також позбавляє пам'ятку розвитку її потенціалу як туристичного об'єкта.

Для збереження археологічної спадщини в умовах війни необхідно розробити та впровадити комплексні стратегії. Використання сучасних інформаційних технологій моніторингу, в тому числі супутникового спостереження та дронів, може допомогти у вчасному виявленні загроз для об'єктів археологічної спадщини. А також встановити сучасний стан пам'ятки та здійснювати ефективний моніторинг. Залучати спеціалістів з археології та історії, волонтерських груп або місцевого населення для постійного спостереження об'єктів з метою попередження злочинної діяльності. Доцільно використання дипломатичних зусиль та співпраця з міжнародними організаціями для запобігання руйнації пам'яток. Створювати тимчасові захисні споруди або укриття для зменшення можливостей пошкодження археологічних пам'яток. Відтак, питання руйнування археологічної спадщини в умовах війни вимагає збалансованого підходу, який враховує військову необхідність та важливість збереження культурної спадщини.

Література

1. Моргунов Ю. Ю. Древнерусские памятники поречья Сулы. Курск, 1996. 159 с.

2. Приймак В. В. Звіт про археологічні дослідження на території Сумської області й Полтавщини у 1995 році. Суми, 1996. НА ЦОДПА. Ф.е. Спр. 174. 43 арк.

Наукове видання

ПРАВОВІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ ЧАСУ

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської науково-практичної конференції
5-6 грудня 2023 р., м. Полтава

Відповідальний редактор – *Руслан Басенко*
Комп'ютерний набір – *автори рукописів*

Електронне видання
Підписано до оприлюднення 15.02.2024 р.
Формат 60х84/16. Гарнітура Georgia
Ум. друк. арк. 25,6